

SPOLEČENSKOVĚDNÍ SBORNÍK PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

**SLOVÁCKO  
XLVIII  
2006**

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Slovácko 2006

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí • Ročník XLVIII • Vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti v roce 2007 • Odpovědný redaktor: Ivo Frolec • Tajemnice redakce: L. Tarcalová • Redakční rada: J. Čoupek, I. Frolec, L. Galuška, M. Martykánová, H. Myslivečková, K. Pavlišťík, Z. Pokluda, L. Poláček, B. Rašticová, M. Šeferisová, M. Šimša, L. Tarcalová, M. Vaškových, E. Večerková, A. Vyskočil • Tisk KIRAMO Brno • Náklad 300 ks

ISBN 80-86185-37-0

# OBSAH

## Národopis

<i>Ludmila Tarcalová</i> : Dary a obdarování v lidové tradici na Uherskohradištsku. ....	9
<i>Eva Večerková</i> : Hodové slavnosti na hanácko-slováckém rozhraní. (K proměnam tradice).....	23
<i>Marta Kondrová, Olga Floriánová</i> : Výroba tradiční tupeské keramiky v současnosti .....	39
<i>Romana Habartová</i> : Lidový oděv a jeho tvůrci na Uherskohradištsku .....	53
<i>Petra Kalábová</i> : Pěstování tabáku ve Vnorovech .....	83
<i>Romana Habartová</i> : Zapomenutá výroba pletení z kukuřičného šustí. ....	91
<i>Marta Toncrová</i> : Život s písní. K nedožitým 90. narozeninám zpěváka Jožky Severina .....	103
*	
Kolektiv autorů: Stárci a stárky ve Velkých Bílovicích ( <i>Ludmila Tarcalová</i> ). ....	109
Písně malované Slovákem s podtitulem Na derflanském poli ( <i>Romana Habartová</i> ) .....	109
Kolektiv autorů: Řezbář František Gajda ( <i>Olga Floriánová</i> ) .....	112
Nezapomenutá krása. Kroje a zvyky Kunovic ( <i>Věra Kovářů</i> ) .....	114
Společně prožitá léta v uherskohradištském muzeu ( <i>Romana Habartová, Marie Náplavová</i> ) ..	115

## Archeologie

<i>Petra Goláňová, David Parma</i> : Doklady časně laténského osídlení ze Sudoměřic .....	121
<i>Jan Jílek</i> : Ojedinelý nález spony z doby stěhování národů z Hodonína .....	133
<i>Dana Menoušková</i> : Beránek boží a evangelisté na kachlích z Uherského Hradiště (?), Kroměříže a Lukova .....	137
*	
Když Metoděj křtil Bořivoje ( <i>Miroslav Vaškových</i> ) .....	153
Velká Morava v Bulharsku ( <i>Luděk Galuška</i> ). ....	153

## Historie

<i>Zdeněk Fišer</i> : „Velevážený pane, ač neznám, píši...“ Z korespondence Antonína Zelnitía s Františkem Adámkem. ....	157
<i>Gustav Novotný</i> : Ředitel strážnického velkostatku Max Hrdliczka. 2. část .....	171
<i>Marek Junek</i> : Jan Húsek a Slovensko .....	187
<i>Vladimír Tethal</i> : Z horněmčanské kroniky Jana Huňky .....	193
<i>Karol Janas</i> : Kúpele Suchá Loza v 1. polovici 20. storočia .....	211
<i>Pavel Portl</i> : Skupina moravských knihomilů .....	217
<i>Jiří Čoupek</i> : Městský národní výbor v Uherském Hradišti, jeho vznik a vývoj. ....	227
*	
Odešel Oldřich Ulman ( <i>Vladimír Tethal</i> ). ....	247
František Čapka–Lubomír Slezák–Jaroslav Vaculík: Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce ( <i>Aleš Vyskočil</i> ). ....	248
Miloslav Pojsl: Sepulkrální památky na Moravě a ve Slezsku do roku 1420, I. ( <i>Blanka Rašticová</i> ) .....	248
Blanka Rašticová–Miloslav Pojsl–Jiří Čoupek a kol.: Velehrad ( <i>Pavel Portl</i> ) .....	250
Osobnosti agrárnej politiky 19. a 20. storočia ( <i>Matej Hanula</i> ) .....	251

## Dějiny umění

<i>Lenka Melichová</i> : Barokní oltáře farního kostela Neposkrvněného početí Panny Marie v Uherském Brodě	257
<i>Tomáš Pospěch</i> : Drobné sakrální stavby – kaple Uherskobrodská. ....	271
<i>Josef Maliva</i> : Prameny malířské tvorby Vladislava Vaculky. ....	281
<i>Josef Maliva</i> : Výtvarné přínosy Vladislava Vaculky v sochařské tvorbě z konce 3. a počátku 4. čtvrtiny 20. století .....	303

\*

\*

K jubileu Jaroslava Sedláře ( <i>Marie Martykánová</i> ) . . . . .	313
Miroslav Klíma, designér a sochař ( <i>Marie Martykánová</i> ) . . . . .	321
Letní filmová škola a Slováké muzeum v Uherském Hradišti ( <i>Milada Frolcová</i> ) . . . . .	332

### **Muzejnictví**

<i>Ivo Frolec</i> : Slováké muzeum v roce 2006 . . . . .	343
<i>Romana Habartová</i> : Etnokartografické počiny Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje ve Slováké muzeum v Uherském Hradišti . . . . .	357

\*

Výstavy ve Slováké muzeum v roce 2006 ( <i>Blanka Rašticová</i> ) . . . . .	359
Výstavy ve Slováké muzeum v roce 2007 ( <i>Blanka Rašticová</i> ) . . . . .	360
Regionální literatura za rok 2006 ( <i>Iveta Mátlová</i> ) . . . . .	361
Nabídkový list publikací Slovákého muzea ( <i>Iveta Mátlová</i> ) . . . . .	364

## SUMMARY

### Ethnography

<i>Ludmila Tarcalová: Gifts and Presenting them in the Folk Tradition of the Uherské Hradiště region</i> . . . . .	9
<i>Eva Večerková: Feast Ceremonies at the Border of Haná and Slovácko Regions.</i> . . . . .	23
<i>Marta Kondrová, Olga Floriánová: The Production of Traditional Ceramics of Tupesy at Present.</i> . . . . .	39
<i>Romana Habartová: The Folk Costumes and their Creators in the Uherskohradištsko Region</i> . . . . .	53
<i>Petra Kalábová: Tobacco-Growing in Vnorovy</i> . . . . .	83
<i>Romana Habartová: The Forgotten Craft of Weaving from Dry Corn Leaves</i> . . . . .	91
<i>Marta Toncrová: The Life with Songs. To the Unlived 90th Birthay of the Singer Jožka Severin.</i> . . . .	103
*	
Messages . . . . .	109

### Archeology

<i>Petra Goláňová, David Parma: The Evidence of Early La Tène Settlement in Sudoměřice.</i> . . . .	121
<i>Jan Jílek: A Miniature Buckle with a Semi-Circular Head Piece and Straight Stem from the Migration Period from Hodonín</i> . . . . .	133
<i>Dana Menoušková: The Holy Lamb and Evangelists on the Tiles from Uherské Hradiště (?), Kroměříž and Lukov</i> . . . . .	137
*	
Messages . . . . .	153

### History

<i>Zdeněk Fišer: From the Correspondence Between Antonín Zelnitius and František Adámek Regarding Velehrad and Great Moravian Finds in Staré Město</i> . . . . .	157
<i>Gustav Novotný: The Managing Director of the Strážnice Estate Max Hrdliczka, Part II</i> . . . . .	171
<i>Marek Junek: Jan Húsek and Slovakia</i> . . . . .	187
<i>Vladimír Tethal: From the Chronisles of Horní Němčí by Jan Huňka</i> . . . . .	193
<i>Karol Janas: The Spa Village of Suchá Loza in the First Half of the 20<sup>th</sup> Century</i> . . . . .	211
<i>Pavel Portl: The Group of Moravian Book-Lovers.</i> . . . . .	217
<i>Jiří Čoupek: The Municipal National Committee in Uherské Hradiště, its Formation and Development</i> . . . . .	227
*	
Messages . . . . .	247

### History of Art

<i>Lenka Melichová: The Baroque Altar of the Parish Church of Virgin Mary's Immaculate Conception in Uherský Brod</i> . . . . .	257
<i>Tomáš Pospěch: Small Sacral Buildings – Chapels of the Uherskobrodsko Region</i> . . . . .	271
<i>Josef Maliva: The Sources of the Painted Works of Vladislav Vaculka</i> . . . . .	281
<i>Josef Maliva: The Artistic Contributions of Vladislav Vaculka to Sculptural Works from the Late 3rd and Early 4th Fourths of the 20th Century.</i> . . . . .	303
*	
Messages . . . . .	313

<b>Muzeums.</b> . . . . .	343
---------------------------	-----

# INHALTVERZEICHNIS

## Völkerkunde

<i>Ludmila Tarcalová</i> : Gaben und Beschenken in der Volkstradition im Gebiet von Uherské Hradiště .....	9
<i>Eva Večerková</i> : Kirmessfeste im Grenzgebiet zwischen der Mährischen Slowakei und der Hanakei .....	23
<i>Marta Kondrová, Olga Floriánová</i> : Herstellung der traditionellen Tupesy-Keramik .....	39
<i>Romana Habartová</i> : Volkskleidung und ihre Hersteller im Gebiet von Uherské Hradiště .....	53
<i>Petra Kalábová</i> : Tabakpflanzung in Vnorovy .....	83
<i>Romana Habartová</i> : Vergessene Strickarbeit aus Maisstroh .....	91
<i>Marta Toncrová</i> : Mit dem Lied leben. Anlässlich des unerlebten Geburtstags des Sängers ( <i>Jožka Severin</i> ) .....	103
*	
Nachrichten .....	109

## Archäologie

<i>Petra Goláňová, David Parma</i> : Belege der Frühlatènezeitlichen Besiedlung aus Sudoměřice ...	121
<i>Jan Jílek</i> : In Hodonín gefundene, aus der Zeit der Völkerwanderung stammende Miniaturspange mit halbrundförmiger Kopfplatte und geradem Fuß. ....	133
<i>Dana Menoušková</i> : Agnus Dei (Lamm Gottes) und die Evangelisten auf den Kacheln aus Uherské Hradiště (?), Kroměříž und Lukov .....	137
*	
Nachrichten .....	153

## Geschichte

<i>Zdeněk Fišer</i> : Aus der Korrespondenz zwischen Antonín Zelnitius und František Adámek über Velehrad und großmährische Funde in Staré Město .....	157
<i>Gustav Novotný</i> : Direktor des Großgrundbesitzes von Strážnice Max Hrdliczka – Teil 2. ....	171
<i>Marek Junek</i> : Jan Húsek und die Slowakei .....	187
<i>Vladimír Tethal</i> : Aus der von Jan Huňka verfassten Chronik der Gemeinde Horní Němčí. ....	193
<i>Karol Janas</i> : Heilbad Suchá Loza in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts .....	211
<i>Pavel Portl</i> : Gruppe der mährischen Bücherfreunde. ....	217
<i>Jiří Čoupek</i> : Der Nationalausschuss in Uherské Hradiště, seine Entstehung und Entwicklung ..	227
*	
Nachrichten .....	247

## Kunstgeschichte

<i>Lenka Melichová</i> : Barockaltäre in der Pfarrkirche der unbefleckten Empfängnis der Jungfrau Maria in Uherský Brod .....	257
<i>Tomáš Pospěch</i> : Kleine Sakralbauten – Kapellen im Gebiet von Uherský Brod .....	271
<i>Josef Maliva</i> : Quellen des Malwerkes von Vladislav Vaculka .....	281
<i>Josef Maliva</i> : Künstlerische Beiträge Vladislav Vaculkas in seinem Bildhauerwerk vom Ende des 3. und Anfang des 4. Viertels des 20. Jahrhunderts .....	303
*	
Nachrichten .....	313

<b>Museum.</b> .....	343
----------------------	-----

---

# NÁRODOPIS

---





## DARY A OBDAROVÁNÍ V LIDOVÉ TRADICI NA UHERSKOHRADIŠŤSKU

Ludmila Tarcalová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

*Dar je jedním z nejdůležitějších způsobů a prostředků navázání, udržování a upevňování styků mezi lidmi. Dávat a přijímat dary patří nějak k životu.*

(V. Frolec, Prostá krása)

V obřadní lidové kultuře se dary a obdarování objevují jako hlavní nosný prvek mnohých zvyků a obyčejů, jejichž absence by zcela ovlivnila celou strukturu rodinného a výročního cyklu; mnohdy by se vytratila celá podstata tradovaného zvyku. Během posledních sta let dary i obdarování prošly řadou změn nejen ve formě, způsobu, ale i obsahu. Tím, že obdarování doprovázelo každodenní život, promítalo se v mnoha životních situacích, nastaly přirozené změny. Ty se objevily nejen v nových příležitostech a situacích, ale i ve způsobu obdarování a různorodosti darů. Zachytit, nakolik se dary i příležitosti v oblasti Uherskohradištska změnily v průběhu roku v obci a v rodině, bude našim úkolem.

K nejstarším darům, objevujícím se při obřadních obchůzkách, patřily potraviny – obilí, mouka, vejce, maso, ovoce, pečivo a lihoviny. Věcné dary byly spíše záležitostí rodinných slavností – při příležitosti svátků, narozenin, křtu, svatby, pohřbu a dalších oslav. Darem byla i almužna, i když ji spíše můžeme pokládat za projev křesťanského milosrdenství. I pohoštění, které hospodyně dávala pacholkům, děvečkám, rodině a sousedům při polních pracích, dožatě, dodrhnuté apod., je zvláštní formou daru; bylo projevem díky za společně vykonanou práci.

**Potraviny**, obvykle produkty z domácího hospodářství, často nazývané *syrové*, byly při koledních obchůzkách nejčastějším prostředkem k obdarování. K nejstarším druhům potravin patřila **mouka a obilí**, které se ještě do 30. let 20. století dávaly koledníkům o Vánocích. Ponocný dostával obilí do pytle, obdarován byl i kostelník, obecný strážník, pastýř, hrobník, kominík, listonoš. Pastýř dostával od hospodáře, kterému pásal dobytek, do putny po *ošívce* mouky, ale i buchty, víno a peníze. Získané potraviny byly mnohdy mimořádným a vítaným výdělkem. V tomto období neměly darované potraviny jen funkci daru, ale i posláním sociální výpomoci. Tento přesah jiné funkce nijak nenarušoval prvotní symboliku daru. Obřadní funkce daru se zakládala na principu: štědrost ke koledníkům – štědrost v domě. Stejně při tříkrálové obchůzce se chudším dávalo i uvařené jídlo, sádlo, koláče (Osvětmany). Rektor, jež byl v tříkrálovém období součástí obchůzky koledníků, nebo ministranti a kněz při vysvěcování domů, dostávali žito, do putny hrách, kroupy, fazole, čočku, prosnou kaši, *něco od zabíjačky* a vdolky (Tupesy). I při obchůzce v den svátku sv. Blažeje, naposledy v roce 1924, dostaly děti ve Veletinách obilí, slaninu, uzené maso, vajíčka. Postupem času, především po druhé světové válce, se při tříkrálové obchůzce řešilo obdarování penězi; svatoblažejská obchůzka v období třicátých let 20. století zanikla.

Masopustní obchůzky byly a dodnes jsou jednou z příležitostí obdarovávat potravinami nebo si je vykoledovat. Na přelomu 19. a 20. století se dávalo masopustním koledníkům obilí, které se sypalo do pytlů, puten nebo košů (Kunovice). Změna nastala po druhé světové válce, kdy se upouštělo od obdarování těmito potravinami, tradiční zůstala jen slanina, někdy i klobásky napíchnuté na rožeň a vajíčka.

Děti při koledě o Smrtné neděli v první třetině 20. století dostávaly do košíčků trochu mouky, sádla nebo másla, někde vajíčka, sušenky nebo jablka, později koláče, buchty, chleba (Osvětmany). Od padesátých let 20. století dodnes, pokud se chodí o Smrtné neděli koledovat, dostávají děti nejčastěji peníze, od příbuzných je nadílka bohatší. Ještě v 70. letech 20. století dostávala děvčata od svých kmotrů *královničku*, výslužku, podobnou té, kterou



Koledníci o Vánocích obdarováni vajíčky. Ratíškovice 1979, foto archiv SM.

V nejstarších popisech hodové občůzky se uvádí, že hlavním darem bylo obilí. V sobotu odpoledne chodili po domech starší a mladší stárek zvat na hody. Šli v doprovodu *pytlaře, měchaře, dělníka*, který nosil pytel přehozený přes rameno, zval na večerní taneční zábavu a z karafy naléval víno. Až do konce třicátých let 20. století ukládal do pytle obdržené potraviny, hlavně obilí – *slaměнку sypaného*, které se prodalo a uhradila se tím taneční zábava. Za pozvání dostávali i peníze; dnes při podobné občůzce v neděli nebo v pondělí je dávají do pytle nebo do pokladničky (Mařatice, Topolná, Buchlovice, Zlechov, Hustěnovice, Kudlovice, Tupesy, Polešovice).

Na Dušičky se dávala žebračkům mouka. V Ostrožské Nové Vsi okolo roku 1920, měli v kostele u Božího hrobu žebrační naskládané plné pytle mouky, které dostali od místních farníků – *žebrační měli hody*. Ve stejný den si žebrační u hřbitovní brány rozprostřeli ubrus a na něj jim farníci kladli potraviny, zelí, mouku, peníze a kořalku. Almužna – malý dobročinný peněžitý nebo naturální dar, byl projevem milosrdenství vůči hladovějícím žebračkům, nebo starým, zmrzačeným či lidem postiženým požárem nebo vytopením. Vděkem za almužnu bylo přání dobra, slib modlitby za dárce a jeho rodinu. Dávat almužnu byla lidská a křesťanská ctnost.

**Vařeným nebo pečeným jídlem** se nejvíce uhostilo při koledních občůzkách. Pohoštění v průběhu 20. století o masopustu se v jednotlivých obcích či rodinách tradovalo v různé míře. Hotové jídlo se podávalo v domech, kde se na občůzku *hodně držalo*, kde o masopustní koledníky hodně stáli. O velikonoční občůzce v polovině šedesátých let 20. století především dospělí mladí chlapci, ale i ženáci byli uhoštěni jídlem, v posledních

dostávali chlapci od svých kmostrů na Velikonoce. Dnes si nosí děti v igelitových taškách bonbony a cukroví (Lhotka), stejně jako koledu při *chození s létečkem*, balíček různých sladkostí a pamlsků (Bánov). I o Velikonocích dostávají chlapci za vyšlahání nejvíce od svých příbuzných. Nejčastěji dávají čokoládové figurky – zajíčky, slepičky, kuřátka, vajíčka, ptáčky.

Na svátek sv. Josefa, Františky či Anny chodily děti štandrovat. Dostávaly cukroví a peníze. Zvyk zanikl asi v první polovině 20. století a s ním i materiální obdarování.

První neděli po sv. Duchu se konal na Bojkovicu zvláštní zvyk. Mládenci čistili studny od kalu a nečistot a za odměnu obdrželi od těch, kteří brali ze studny vodu, odměnu. Příští neděli si uspořádali zábavu, jejíž náklady uhradili z vybraných potravin a peněz. O svatodušní neděli bývali obdarováni i jezdcí provádějící občůzku – jízdu králů, obvykle *proviantem* a peněžními dary.

letech některé rodiny chystají *šlaháčom* i obložené mísy nebo chlebičky. Na hody z domu stárky nebo stárka, stejně jako před obecním úřadem každé jednotlivé obce, vynáší ženy talíře s cukrovím, koláči nebo jednohubkami a chlebičky a obdarovávají přihlížející návštěvníky této slavnosti. V mnoha obcích je zvykem zvat chasu do domu na dvůr nebo vjezd domu a uhostit je hotovým jídlem, mnohdy zve starší stárka na večeri stárky a někdy i muziku. Stejně tomu je v současnosti i při dalších občůzkách během roku – při jízdě králů, při *hraní šandrlí* o jmeninách. Tehdy se vynáší ven jídlo i pití. Připraveným jídlem se odplatila i hospodyně za pomoc při draní peří. Především k dodrnutí se připravovalo větší občerstvení. V polovině 20. století se podávala buchta – *babovice* a čaj, v šedesátých a následujících letech 20. století bylo občerstvení bohatší, podávala se káva, párky, koláče apod.

Obdarovávat potravinami bylo velmi časté; dodnes se traduje při navštívení matky a jejího novorozence. *Do kúta* se začátkem 20. století nosilo *co bylo doma* – mísa mouky nahoře s položenými vajíčky, polévka s nudlemi, omaštěná a *pomedovaná* nudle, *šlízky se sýrem* (tvarohem) a mákem, buchty – koláče, *pagáče* – *posúchy*. Málo zámožné ženy nosily *do kúta* obilí, čočku, kroupy, fazole, pšenici, ječmen, rěz, mléko, hrušky, křížaly. Někde chodila kmotřenka i třikrát. Nejprve nesla čaj, rohlíky a kořalku, po druhé slepici a po třetí selátko a koš koláčů nebo koblihů. Dodnes se navštěvuje mladá maminka, které se mimo věcné dárky přináší bonboniéra, káva nebo láhev alkoholu. Ke křtu ještě do konce 50. let 20. století nosila kmotra cukroví v koutním koši, kořalku *v sotoru*, cukr, máslo apod.

Potraviny nošené před svatbou do svatebního domu, nebyly běžným darem, ale především prostředkem k sociální výpomoci rodině pořádající svatbu. Množství přinášených potravin si obvykle matka zaznačila, aby je v případě svatby v domě rodiny mohla oplatit. Výdaje na honosné svatby, jež byly pořádány hlavně z důvodů právních a reprezentačních, byly částečně kryty i naturálními příspěvky rodiny, sousedů a známých, obyčejně však všech svatebních hostů. Vzájemné půjčování peněz a naturálií na finančně nákladné svatby, mnohdy až nad možnosti rodiny, se provádělo v každém vesnickém kolektivu. K základním darovaným potravinám (cukr, máslo, mouka, vejce, kakao, ořechy, slepice) se ve třicátých letech 20. století ještě připojily cukrářské a pekařské výrobky. Na Uherskohradištsku bylo běžné zvykem, že dávali i lidé, kteří na svatbu nešli; vázala je jen tradice sousedské svépomoci. Těm se pak nesla výslužka ze svatby, nejčastěji koláče a cukroví, někdy i sklenice vína.

Po druhé světové válce pro ne právě nejlepší ekonomické podmínky, se pomoc omezila.



Pytlář s výslužkou mouky nebo obilí, dnes penězi o hodech. Blatnice, 1966, foto archiv SM.



Obdarování slaninou a vajíčky o masopustní obchůzce. Komňa, 2005, foto L. Tarcalová.

větší roli lze přiřadit **maso**. Ve výročně obyčejovém cyklu známe obdarování masem hlavně o fašanku, kdy dostávali masopustní obřadníci – *fašančáři* slaninu, kterou jim v domech napichovali na šavli nebo vkládali do koše. V Kunovicích se do r. 1950 dávaly klobásky, uzené maso nebo se maso ze zabíjačky – jitrnice, podbradek, tlačanka.

K zvykům, kdy se ještě v první třetině 20. století nosila uvařená slepice v polévce v hrnci *kútňáku*, v Uh. Ostrohu i živý kohout, patřilo *nošení do kúta* šestineděle. Zvyk se inovoval do mnoha podob. Od šedesátých let 20. století se nosí neuvařená slepice nebo smažené kuře, z recese se dnes objeví i slepičí polévka v sáčku.

Stejně tak i slepice nebo kuře bylo darem nošeným před svatbou do svatebního domu, na Kopianicích přinášela kmotřenka – zv. *široká* ještě před 2. světovou válkou slepici či uzené maso. Dodnes je běžné na vesnici nosit zabíjačku – produkty z prasete – jitrnice, jelita, ovar a ovarovou polévku příbuzným, sousedům a známým, za což děti dostanou drobný peníz.

Zvláštní postavení v obdarování mají **vejce**. Vajíčka vždy byla prostředkem k obdarování v obřadních koledních obchůzkách. Byl to produkt, který v domácnostech nikdy nechyběl a jeho dostatek umožňoval obdarovávat při obchůzce o Vánocích, o Třech kráľích, o fašanku, kdy si obřadníci skládali vajíčka do velkých košů. Stejně jako při blažejské obchůzce, kráľovnickách o Květné (Smrtné) neděli, o Velikonocích a při jízdě kráľů, kdy výběřčí s koši shromažďovali svoje dary – vajíčka (Vlčnov, Staré Město). Vajíčka sehrávala hlavně roli daru z lásky.

Vedle obilí, mouky a vajíček byly ještě v první polovině 20. století nejčastěji děti obdarovávány **sušeným ovocem** zv. *křížaly*, *krajanky*, nebo ořechy, jablky a hruškami, dýňovými jádry. Sušené ovoce dostávaly děti o svátku sv. Mikuláše, stejně tak tvořilo součást nadílky

Daroval jen ten, kdo v dané době mohl. Obdarovávalo se zákusky a dorty (*roh hojností*, koš cukroví), a to nejbližší rodina přinášela i naturálie. V padesátých letech nosili týden před svatbou všichni svatebčané potraviny v dosti velkém množství, podle možnosti každé rodiny. Dodnes se v některých obcích na Uherskohradištsku množství darů poznají, aby mohli tuto půjčku splatit stejným dílem při příležitosti svatby v jejich domě. Potraviny se zpravidla nosily před dnem, kdy se začaly dělat ve velkém množství nudle, péct koláče nebo cukroví. Obdarování při příležitosti svatby potravinami se oslabilo z důvodu konání svateb v restauracích; *syrové*, jak se materiálu k pečení a vaření říkalo, se již nosí jen ojedinele. Podobně jako ke svatbě se ještě v 70. a 80. letech 20. století přinášely potraviny i k uspořádání primiční hostiny. Novokněze obdarovávali příbuzní, sousedé, ale i spoluobčané potravinami, které sloužily k přípravě hostiny, mnohdy až pro několik stovek hostů.

Ze všeobecných potravin, které při obdarování v lidové tradici sehrály

o Štědrém dnu. Při kolední obchůzce o Třech králich dostaly sušené ovoce – *sucháří* a drobné mince (Jalubí). Při předvelikonočním hrkání vyhazovala ještě ve třicátých letech 20. století hospodyně chlapcům před dveře sušené plody, které si spěšně sbírali (Jankovice). Sušené ovoce bylo i součástí nadílky při obchůzce královniček o Květné neděli. Čerstvě natrhané ovoce posílala kmotra darem svým kmotřencům. Ještě na začátku 20. století bylo projevem lásky i darované ovoce – jabko, hruška, švestky, ořechy, višně. Jablkem, jako symbolem lásky, byly zdobeny máje, práva a bylo tradičním darem při koledování dětí. Zcela novým prvkem v obdarování se stává stále více jižní ovoce a burské oříšky. Dávají se jako součást nadílky dětem především o Vánocích, ale nosí je i návštěvy nemocným.

Zvláštní kategorii tvoří obdarování **pečivem**. Figurálním pečivem obdarovávala v první polovině 20. století kmotra o Mikuláši; přinášela dětem do domu nadílku *mikuláša*, kromě jiných drobných poživatin a sladkostí i pečené panenky, panáčky, koničky, jelyny nebo perníkové vojáky na koni - husary. Matky dětem pekly těstové figurky čerta a mikuláše z perníku nebo marcipánu, také drobné pečivo *rohlíky* nebo *biskupy* z kynutého těsta. Perníky s barevně vytištěnými a nalepovanými postavami mikuláše a čerta se dávaly dětem od poloviny 20. století. K nim se v druhé polovině 20. století přidaly i čokoládové figurky čertů, mikulášů či andělů a nejnověji adventní čokoládové kalendáře.

V první třetině 20. století na Štědrý večer bývali koledníci obdarováni vánočním pečivem, ti nejhudší dostávali i chleba, *po pecnu chleba se dávalo pastýřovi, husárovi a do chudobinca*. Pro pastýře, který pásal hospodáři dobytek, se pekly veliký vdolek – *kominíky* (Těšov).

O Vánocích se pekly ještě ve 30. letech 20. století buchtu *babovice* nebo velký koláč pro mlatce, služku a pacholka. Na Štěpána, když pacholek odcházel ze služby, obdarovávala hospodyně pacholka *makovníkem*, děvče dostávalo za celoroční službu na Nový rok koláč. Výslužkou na Štěpána byly i *boží milostě* a perníková srdce. V Popovicích a v Ostrožské Lhotě ještě v poslední třetině 20. století nosily vnučky nebo mladší děti na Nový rok *babičkám koláč*.

Z masopustního obřadního pečiva, kterým se obdarovávají obřadníci dodnes, se tradují stále koblíhy a boží milosti, které dostávají při vstupu do domu. Drobným pečivem, perníkovými figurkami a cukrovím, byla obdarována děvčátka při obchůzce s májkou; postavičky koničků nebo kus koláče – *mazance* dostávali ještě ve 20. letech 20. století chlapci o *šlaháčce*.

Pečivem, po 2. světové válce i cukrovím, se také uctívalo. Hospodyně o žních počtila pomocníky nasmaženými koblíhami, nebo koláči a buchtami. Stejně tak při dohrnuté. Zvláštní bylo, že koblíhy byly začátkem 20. století obřadním pečivem, stejně jako boží milosti – smažené *suky*, *kraple* – koblíhy, které se připravovaly nejen k masopustu, ale nosily se i jako



Kmotřenka nese výslužku do svatebního domu. Petrov 1967, foto archiv SM.



Obdarování chlapců při velikonočním klepání. Babice, 2006, foto M. Bilíková.



Chlapci s velikonoční výslužkou. Kněžpole, 1978, foto archiv SM.



Obdarování koláčky a cukrovím o hodech. Babice 2006, foto M. Bilíková.

dar šestineděle *do kúta* (Kněžpole). V Bystřici pod Lop. se na svatbu nosil koš s pečivem – již hotové napečené vdolečky, boží milosti, koblihy, *zavináče* – makové buchtu, ve 30. letech 20. století i drobné pečivo a cukroví se těsně před svatbou přepravovalo do svatebního domu v koši; největší koš s velkým množstvím koláčů dávala kmotřenka – *široká*.

K darům patřil také svatební koláč – *výslužek*, který nevěsta dostávala od biřmovací kmotřenky. Jeho velikost svědčila o majetkových poměrech nevěstiny rodiny. Přestal se dávat se zánikem pořádání tradičních a početných svateb ve 20. a 30. letech 20. století. Koláč byl nahrazen dortem, někdy i několikapatrovým. Velký kruhový *koláč na házení* dostávala nevěsta také darem; mnohdy to byla obyčejná buchta, jindy zdobená svastikou – na ní ryby, brány, hrábě a jiné znaky. Darem kmotřenek na svatbu po 2. světové válce byl dort, který nechávala péct u nejlepší cukrářky. Stejně obdarovávala i svého kmotřence při narození, prvním sv. přijímání, biřmování a nebo primici. Dortem byla obdarována i matka svojí nastávající snachou; nejprve jednoduchými dorty, v 70. letech 20. století několika patrovými a v současnosti dorty různých tvarů – v podobě knihy, podkovy apod.

**Lihovinami** se víc uctívalo než obdarovávalo, ale přece se jen našly příležitosti, kdy lihovina sloužila jako dar. Sladká *robská kořalka* – *feřmintka* se např. v Uherském Ostrohu nosila ve třicátých letech 20. století kmotřenka nastávající mamince v malované sklenici zamotané do vyšivaného šátku. Většinou se nosí dodnes neboť se tvrdí, že je *pro maminku na mléko*. Víno nosil darem ženich své nové matce, víno se dávalo jako výslužka ze svatby. Vínem nebo kořalkou obvykle slivovicí se uctívaly návštěvy. Pitím se spíš uctívalo při obřadních obchůzkách o masopustu, slahačce, hodech či dalších obřadních obchůzkách. Často však si koledníci odnášeli celou sklenici, jako dar za koledování – vinšování.

Darem byla i svěcená **voda** z pouti nebo bečičkou vody obdarovával chlapec hospodáře při dožínkách.

Příležitostí se vzájemně obdarovávat neustále přibývá. Při oslavách narozenin, jmenin, ukončení studia, odchod do důchodu se obvykle dávají věčné dary. K těmto příležitostem

a mnoha dalším se dávaly i **květiny**. V lidové tradici nacházíme obdarování květinami i jako projev milostného vztahu; byla jím kytička rozmarýnu, fialek, nebo snítka hřebíčku, bazalky, lilie, stejně jako *péřečko* z červené růže, vínok z voňavého kvítí, které dávalo děvče chlapi. Zamílovaný chlapec dával své dívce halúzku rozmarýnu či levandule. I máj byl dar, který staval mládenec děvčeti, o kterou měl vážný zájem, se zeleným ozdobeným vrškem smrku, borovice či jedle. Nevěsta dávala ženichovi vonici za klobouk a *rozpinku* mašli na kordulku (Těšov). Kytice, jako dar je hlavně záležitostí druhé poloviny 20. století. Květiny dává chlapec nastávající matce, když jde prosit o ruku své dívky. Nejčastěji obdarovává manžel svoji ženu při příležitosti svátku, narozenin či při návštěvě ženy v porodnici. Přátelská setkání ani návštěvy nemocných se bez květin málo kdy obejdou. V nově zavedeném obřadu *vítání do života* na začátku 60. let 20. století se obdarovávaly maminky kytičkou od zaměstnavatele a místního národního výboru. Ve svátek Dnu matek nebo MDŽ byla hlavním dárkem kytice, jež se v té době propagovaly oslavy matek *Matkám patří živý květ, jim se sklání z lásky celý svět*.

V posledních třiceti letech je zvykem nosit kytičku květin svému příbuznému nebo kolegovi na pohřeb, svobodnému se nese vždy uvázaná ze světlejších květů mnohdy i celé věnce. Věnce, věnečky, kytice, kytičky jsou dodnes neodmyslitelným darem v den svátku Dušiček, kdy rodina a známí jimi zdobí hroby a zapalují svíčky.

K darům, jež patří do kategorií květin patří i dožínkové věnce z různých druhů obilí - ovesné, ječmenné a žitné klasy, růže, polní kvítí a vrbové pruty. Ty bývaly a dnes při obnovené zvyku jsou v mnoha obměnách darovány hospodyni a hospodářovi. K nim se pojily i vinše.

*My vám panímámo přinášíme tuto kyticu,  
abyste věděla, že jsme požali všechnu pšenici.*

*Všecka chasa vám tuto kyticu uvila,  
za dobré jídla, které ste nám dycky vařila.  
Přijmite od nás tuto kyticu z květů a obilního klasu,  
s dobrým jídlem pamatujte dycky na svoju chasu.  
Panimáma dobrým jídlem a pantáta pitím,  
potom sa nám všeckým dobre půjde tým pozemským žitím.*

K zaniklým zvykům patří obdarování vrbovým nebo březovým prutem o Vánocích nebo na Nový rok. Na Vánoce roznášel ještě ve třicátých letech 20. století obecní pastýř po domech hospodářům, kterým pásal dobytek, pruty vrby či březovce.

Vůbec k nejstarším prostředkům k obdarování patří asi **peníze**. Ty provázely všechny kolední občůzky a pokud se konají, obdarovávají se koledníci penězi dodnes. Peníze se dávaly nejvíce ve formě mincí, které měly nejen finanční hodnotu, ale i funkci magického prostředku zabezpečující zdraví, odolnost, pevnost.<sup>1</sup> Při kolední občůzce o Vánocích a o Třech králích, kterou dnes hlavně organizuje charita, dostávají ve většině domácností větší obnos, neboť peníze jsou určeny k charitativním účelům. Dodnes se dávají koledníkům peníze o masopustu, o Smrtné a Květné neděli. Z občůzky o svátku sv. Blažeje, si za získané peníze děti z Kněžpole pořizovaly sešity. Stejně tak při vyhrávání *standrlí* dostávaly děti peníze a dospělí byli pohoštěni. Zvyk zanikl před první polovinou 20. století. Obdarování penězi byli i jezdci při jízdě králů. Za vyvolaný vinš kolem jdoucím divákům či známým dodnes dostávají peněžitý obnos do pokladničky připevněné na botě jezdce. Do pokladniček dostávají peníze i hodovní stárci, kteří při občůzce první nebo druhý hodový den v každém domě ukazují právo a zvou na hodovou zábavu. Za nevhodnější k získání drobných peněz pokládaly děti zimní období. V tuto dobu roznášely *zabíjačky - pečénky*. Rády se tohoto úkolu ujaly, neboť jim roznáška vynesla *tringelt*. Děti byly penězi obdarovány hlavně při křtu, kdy jim kmotři vkládaly peníze do vínku a v druhé polovině 20. století dostávaly při vítání do



života vkladní knížky s peněžním obnosem. Také hlavně děti dostávaly za gratulaci svým starým rodičům nebo kmotřům vždy peněžitou odměnu. Dnes jsou obdarovány penězi za dobré výsledky ve škole nebo nějaký dobrý počin. Hodně peněz se vybralo a sloužilo jako dar novomanželům do nové domácnosti při svatebním házení do koláče. Házení se provádělo v první svatební den večer. Házení všichni zúčastnění svatebčané s přáním k jakému účelu peníze darují. V některých rodinách se tento zvyk udržel až do 70. let 20. století i když ztratil obřadní charakter a zůstalo jen při zábavě. Peněžní dary uhrazené obvykle šeky se dnes posílají na různá konta charitativního rázu – nově stavěné kostely, obcím postiženým povodněmi nebo komukoliv k pomoci.

K dalšímu typu obdarování patří **věcné dary**. K příležitostem během roku, odkud se přináší dary, patří pouť. Z každé pouti, na níž chodili především rodiče i několikrát ročně, nosili dětem špalky a cukrové růžence. Svým rodičům, jež se pro stáří již poutí nemohli zúčastnit kupovali na památku sošky, svícny, obrázky, růžence, kroupky, skleničky s nápisem poutního místa a památeční obrázky do modlitebních knížek. Obdarovávala se jimi mnohdy i celá rodina, sousedé a nejbližší příbuzní. Podobné upomínkové předměty se vozily i ze zájezdu, výletu, z cest do města a ze světa. V průběhu roku v období první poloviny 20. století se věcnými dary obdarovávalo málo. Děti dostávaly jednoduché hračky a jen to, co nejnnutněji potřebovaly. Sortiment vánočních dárků se postupně rozšířil na potřebné věci k oblečení až po četné drahé dárky v současnosti. Nehodné děti bývaly v minulosti *obdarovávány* uhlím nebo shnilou řepou (Osvětlimany). Věcné i peněžité dary se dávaly při požárech a katastrofách, dnes se prostřednictvím charity obdarovává řada nuzných, nemocných a potřebných.

Zcela novým jevem v obdarování je dávání daru po porodu. Obvykle manžel přinášel ženě za prvorozené dítě dar a květiny. Také je zvykem, že maminka, při odchodu z nemocnice dává sestřičkám dar za dobrou péči, obvykle kávu a bonboniéru. Věcnými dárky obdarovávala i kmotra svého kmotřence. Ještě do 50. let 20. století dostávaly děti při křtu křestní vínek s penězi, býval to zlatý peníz – malý dárek za povijan, posvěcený obrázek, růženec. Křestní rouška a křestní svíčka se nosily do kostela k obřadu křtu jako dar asi do roku 1940.



Žena vkládá peníze do pokladničky jednomu z jezdců. Kunovice, 1954, foto archiv SM.



Mladší stárka s pokladničkou o hodech. Buchlovice 1998, foto L.Tarcalová.

Rouškou se začala znovu používat a tedy i znovu s ní obdarovávat po roce 1970. Dnes se děvčeti dávají náušnice a chlapci peníze do peřinky – mezi kanyr, zlatý řetízek apod. Při nově zavedeném obřadu vítání do života od konce 50. let 20. století byly děti obdarovány hračkami, soupravičkami, oblečením, pamětními listy nebo spořitelní knížkou s určitým obnosem.

Při příležitosti 1. svatého přijímání dostávaly děti od svých kmotrů růženec, modlitební knížku nebo písmo svaté; hlavně při biřmování dostávala děvčata od svých biřmovacích kmotrů věcné dary – látku na sukni, šátek, kancionál, chlapci obvykle peníze. Koncem 20. století začali kmotřence obdarovávat hodnotnějšími prezenty od zlata – prstýnkem, náušnicemi, řetízkem, nebo hodinkami, jízdním kolem, chlapci dostávají fotoaparát nebo některý z technických dárků.

Svůj vývoj v obdarování měl i **dar lásky**. Na přelomu 19. a 20. století se chlapec a děvče obdarovávali navzájem. Nejčastěji to byl šátek, sukně, kordulka, čepec, stuha – pentle do vlasů, písničkové kapesníčky s milostnými texty.<sup>2</sup> Zamilovaní chlapci vyřezávali děvčatům píсты a přeslice, dávali i kužel k předení, chlapec posílal háček ke kolovratu, jablko, hrušku, švestku, ořechy, višně, obdarovával perníkem, obrázkem, prstenem, korálky, z lásky ji pod okny stavil máj. *Na šlaháčku* dávaly galánky chlapcům kromě zdobeného vajíčka s milostnými verši i vyšívané kapesníky, šátky, které vyšívalo děvče samo, neboť vyšívat umělo. Maminky chlapců za to kupovaly galánkám brokátové nebo jiné sukně. Barevná vejce – malované vajíčko, toto velikonoční obdarování, chlapci opláceli svým dívkám cukrovím a perníkovými srdci z pouti a z jarmarků – *Srdce z pouti nezarmoutí* (Staré Město).

Velkou škálu dárků představují předměty darované jako zasnubní dary. V první třetině 20. století bylo běžné, že darem před svatbou dával ženich nevěstě látku na přední sukni – fěrtůšek, šátek, barevnou pentli, prsten. Nevěsta obdarovala ženicha košili, často vyšívanou. Šátek měl původně význam zasnubního prstenu.<sup>3</sup> Výměně daru se připisovala velká magická moc. Vyplývalo to z představy, že spolu s darem přichází k obdarovanému i část bytosti dárce, a tím se mezi nimi vytváří těsný svazek. V druhé polovině 20. století, pokud se snoubenci zasnubovali, se stal hlavním oboustranným darem prsten.<sup>4</sup> Dával se obvykle zlatý s bílým očkem. Vyměňování snubních prstenů mezi novomanželi má dlouholetou tradici. Zikmund Winter<sup>5</sup> se zmiňuje, že se již v 16. století dávaly prstýnky jako dar. Jednak prstýnky na památku, říkalo se jim *pamětníky*, a bývaly obyčejně s textem. Jiné byly dávány z lásky - prsteny *ruka v ruku*. Mladá žena a muž si dávali prsteny jako výraz manželského slibu před námluvami a nebo při svatebních smlouvách. Některý mládenec k tomu připojil ještě jiné dárky.

Zvláštní a obsáhlé pojednání je možné věnovat věnu a obdarování dětí odcházejících z domu. Věno a obdarování před svatbou hrálo velkou roli. Mnohdy z kvůli nepřipsání pole nebo neobdarování jednou krávou bylo důvodem zrušení námluv a mnohdy i svatby. Darem se dávalo pole, louky, zvířata a výbava. Pořizování výbavy dceři popř. synovi bylo v první polovině 20. století záležitostí matky. Po druhé světové válce již pořizování výbavy, kterou darovala matka dceři, ztratilo funkci daru, neboť dcera si přichystávala výbavu sama a v manželství si věci dokupovala.

Počet oděvních součástek a ložního prádla byl v různých sociálních vrstvách rozličný. Vždy to byl určitý počet ložní prádla, peřin, duchen, nechyběla truhla, hrnce, ošatky. Od 30. let 20. století se dával i nábytek, povlečení, potřeby pro domácnost.

Obdarování se ve svatebním obřadu objevuje několikrát. Kromě vzájemného obdarování nevěsty, ženicha a rodičů, jsou sami obdarováni svatebčany. Kolektivní výpomoc svatebních a nesvatebních hostí můžeme vysledovat od začátku 20. století dodnes a postihnout jejich obměny. Zvláštní postoj k obdarování zaujímal svatební obřadníci. Mimo koláče, který dávala kmotra, bylo zvykem dávat i další věcné dary – nevěstě čepec, velmi často soška, kříž nebo obraz, který se nesl včele svatebního průvodu posvětit do kostela. Biřmovací kmotřenka kupovala nevěstě fěrtůšek, od 40. let 20. století se již sortiment darů velmi rozšířil hlavně o věci do domácnosti, nikdy však ve velké míře. Situace byla ztížena bodovým systémem.

Když si chtěli pořídit větší věci, dokupovali si body od těch, kteří je nepotřebovali a za ně pak bylo možno koupit některý ze svatebních darů – nádobí, sklo, ložní prádlo apod. Druzičky nosily kromě drobného pečiva i menší věci do domácnosti podle toho, jak tomu bylo v jednotlivých obcích zvykem. Druzičkou byla kamarádka, která věděla, jakým dárkem nevěstě udělá radost. V 70. a 80. letech 20. století nosily druzičky dorty a nějaký věcný dar.

V období poslední padesáti let se obdarovává hmotnými dary ve velké míře. Dary nosí všichni svatebčané a mnohdy i nesvatebčané. Obvykle se dávají v takové hodnotě, v jakém jsou v příbuzenském vztahu s novomanželi. Od sourozenců a kmotřů jsou dary nákladnější. K běžným darům vyskytujícím se na dnešní svatbě patří nádobí, servisy, elektrické spotřebiče, bytové doplňky. Již se neobjevují osobní dary. Často se stává, že se rodiny domluví na jednom společném daru, který financují a odevzdávají společně. Bývají to ledničky, radia, televizory. Někdy se dávaly dary až po svatbě, až rodiny zjistily, co novomanželům chybí. Dnes někteří svatební hosté dávají dar takový, jaký si vyberou ze seznamu chybějící v domácnosti mladých novomanželů. Ti tento seznam vypracují před svatbou a svatební hosté si zamluví dar podle svých finančních možností, který jim chtějí věnovat. Tak se rodiny vyhnou zakoupením již darovaných dáreků. Mnohdy se totiž stalo, že i svatební hosté donesli novomanželům stejný dárek např. tři sady příborů. Jedním z nových jevů v obdarování je nošení darů nesvatebních hostů – spolupracovníků a přátel. Kupují svatební dar společně a odevzdávají jej den před svatbou, obvykle když přijdou *zpívát svícu*. Častěji však dar odevzdávají v zaměstnání a kolegové jsou pohoštěni pitím nebo výslužkou ze svatby. Získané dary byly znakem toho, že nové manželství je lokálním společenstvím uznané, jejich svazek potvrzuje a podporuje.

K obdarování přicházelo i přímo na svatbě, kdy nevěsta obdarovává matku. Dodnes patří tento akt k důležitým svatebním zvykům. Před 1. světovou válkou dávala nevěsta matce koláč nebo kulatou buchtu, různě zdobenou, ve dvacátých letech 20. století koláč a kávu. V Kunovicích se ještě ve 40. letech 20. století nosila homole cukru, původně hrudka sýru – tvarohu, od čehož se dnes říká, že nevěsta nese matce *syrec*; homole cukru byla tříkilová nebo pětakilová, podle toho jak byla nevěsta bohatá. Když se přiženil ženich, nosil nastávající matce buchtu *caletku*. Ve třicátých letech se nosil matce koláč - buchtu např. piškotový beránek nebo dort, někdy i více patrový, vždy s látkou na fěrtůšek nebo na jupku. Po roce 1948 se přestal nosit tradiční koláč, ale vždy se obdarovávalo dortem různých tvarů – v podobě podkovy, srdce nebo knihy s nápisem či vinšem a další dárky – látka na šaty a otcí košile. Dort se dodnes objevuje na všech družích svateb v různých podobách. Při předávání říká nevěsta vinš.

*„Mamičko milá, dávám vám chleba a vína,  
abyste mě měla ráda, jak vašeho syna.“*

V šedesátých letech 20. století se matka obdarovala látkou na šaty a dortem, otcí se nosila košile a víno či kořalka. V posledních letech dává nevěsta matce větší dárek – obvykle zlatý šprk. Dary v posledních letech dává i ženich své tchýni a také ženichovi rodiče nevěstě.

V současnosti i rodiče slavící stříbrnou či zlatou svatbu jsou obdarováni svými dětmi – poukazem do lázní či nějakým společným dárkem. Mnohdy jim zaplatí oslavu, kterou při této příležitosti uspořádají.

Obdarován býval i kněz po primiční mši svými farníky. Slavnost, která byla pokládána za obdobu svatebního obřadu, se neobešla bez darů. K nejčastějším darům patřily předměty liturgického charakteru – kalich, patena, ornát, v současnosti i elektronika, předměty k vybavení fary apod.

I k pohřebním obyčejům se pojí obdarování. Kromě běžně užívaných dáreků – obrázků, růžence, mnohdy se dávaly i předměty, které měl zemřelý rád. Do rakve zemřelého se dávaly spíše předměty, které měly mrtvého ochraňovat, ať již to byl růženec, modlitební knížky a svaté obrázky se podobnějším patronů zesnulého. Rozšířenou výbavou mrtvého byly i kvě-



Nevěsta a ženich nesou své nové matce dary. Jalubí, Vlčnov, 2003, foto archiv SM.

tiny, které ukládali nebožtíkovi k nohám. Na Uherskohradištsku jsme však nezaznamenali, že by se dávaly do rakve dary nebo v životě oblíbené věci nebožtíka.

V lidském životě má dar mnoho podob. Během jedné stovky let se darované předměty změnily a to z důvodu nového způsobu života; ty které zcela vymizely neměly své opodstatnění. Sílou lidové tradice však vznikaly nové příležitosti – narozeniny, jmeniny, maturity, promoce, různá jubilea – zlatá svatby, Den žen, Den matek, Den dětí ap. Vedle naturálních darů, které postupně ustupují, se rozšiřuje paleta věcných darů – šperky, umělecká díla a hlavně peněžité dary. U všech forem daru vzrostla jejich finanční hodnota, čím se zvýraznila jejich ekonomická, užitková a sociálně prestižní funkce na úkor symboliky. Současná tendence růstu darů má nejen sociálně ekonomické, ale i rodinné a společenské příčiny – dary fungují jako náhrada za rodinné a příbuzenské a přátelské vztahy. Současně jsou i náhradou za zaniklé obyčeje obohacující významné chvíle lidského života.

#### Poznámky:

- 1 *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I*. Nakl. Veda, vydavateľství SAV, Bratislava 1995.
- 2 *Frolec, V.: Prostá krása*. Praha 1984, s. 166.
- 3 *Frolec, V.: Prostá krása*. Praha 1984, s. 147–172.
- 4 *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I*. Nakl. Veda, vydavateľství SAV, Bratislava 1995.
- 5 *Winter, Z.: Dějiny kroje v zemích českých 2*. Praha, 1893, s. 527–528.

#### Literatura:

- Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I*. Nakl. Veda, vydavateľství SAV, Bratislava 1995.
- Falešník, R.: Na Štěpána*. ZM III, 1926, č. 6, s. 91–93.
- Frolec, V.: Prostá krása*. Praha 1984, s. 300.
- Heinzová, M.: Jak slaví v Rohatci vánoce*. ZM III, 1925, s. 63–64.
- Hofler, J.: Život na starohorzenkovských Kopanících*. LT 1, 1940, č. 3–4.
- Kronika Národní školy Buchlovice*, r. 1904.
- Dolina, K.: Zvyky a obyčeje*, rukopis, Bojkovice, s. 162–163.

- K r a t o c h v í l, L.: *Krumvířské zvyky a obyčeje v lednu*. MK, III, 1948, č. 1, s. 3.
- K r a t o c h v í l, L.: *Starodávné vánoce v Krumvíři*. MK, II, 1947, č. 11–12, s. 81.
- Kronika obce Veletín*, Kniha 4., s. 151.
- T a r c a l o v á, L.: *Obřadní atributy v rodinných a výročních obyčejích*. Slovácko 40, 1998, s. 33–43.
- T a r c a l o v á, L.: *Svatební obřady a obyčeje na Slovácku – příspěvek k úloze tradice v současnosti*. Rigorózní práce, Brno 1977 s. 42.
- T a r c a l o v á, L.: *Obřad, slavnost, děti*. Slovácko 39, 1997, s. 37–46.
- T a r c a l o v á, L.: *Svatba na Uherskohradištsku ve fotodokumentaci Slováckého muzea*. Slovácko 45, 2003, s. 57–73.
- T a r c a l o v á, L.: *Svatba – významný námět pro fotografování*. Sborník Fotografie jako ikonografický pramen. Strážnice 2004, s. 61–76.
- S m ě ř i č k o v á – T a r c a l o v á, G.: *Smrt člověka a představy o posmrtném životě na Uherskohradištsku*. Brno 1992, s. 147.
- Š i f e r, F.: *Slovácké obrázky*. Díl II, Praha 1921, s. 87.
- V a c u l o v í č, F.: *Na Smrtnou neděli v Týnci a Mutěnicích*. MK, III, 1948, č. 3, s. 35–36.

---

*PhDr. Ludmila T a r c a l o v á (n. 1946) je vedoucí národopisného oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Zabývá se lidovým oděvem a obřadní lidovou kulturou. Tuto problematiku řeší i rámci úkolů karpato logické komise pro studium lidových obyčejů MKKK. Věnuje se jim také ve svých odborných článcích a muzejních výstavách.*

---

## **Gifts and Presenting them in the Folk Tradition of the Uherské Hradiště region**

### **A b s t r a c t**

In the ceremonial folk culture, gifts and presenting them represent the main basis of many customs and practices, absence of which would disrupt the whole structure of the familial and annual cycle. In many cases, the substance of a traditional custom would be lost or obscured. In the course of the past century, gift-giving has undergone many changes that concern not only its form and mode, but also its content. The fact that gift-giving was a part of everyday life and was projected into different situations caused changes or innovations to appear which are an inherent feature of all folk tradition. The goal of this study is to describe new situations and opportunities for gift-giving, mention some of the customs that have disappeared, and describe the diversity of gift-giving in the course of the 20<sup>th</sup> century in the Uherské Hradiště region. The changes in traditional gift-giving scenarios are discussed on the backdrop of annual customs in family and community. The emphasis is put on the amount of change in the tradition – whether a custom is passed down as is, modified, or disappearing altogether. The oldest type of gifts given during the ceremonial rounds included food products: grain, meat, eggs, fruits, pastry, liquor and also money. Non-edible things appeared as gifts more often at family ceremonies – name days, birthdays, christening, weddings, funerals and so on.

Gift in human life can have many appearances. The changes that came about in the last century were caused mainly by the new way of life and the ones that disappeared did not have their purpose anymore. The power of the folk tradition found new opportunities – birthdays, name days, final exams, graduations, as well as various anniversaries – golden wedding, and Women's Day, Mothers' Day, Childrens' Day etc. The food gifts are on the decline; instead, things like jewelry, works of art and most importantly money take their place. All forms of gifts grew in financial value which emphasizes their utility value and social-prestige function at the expense of their symbolic dimension. The current tendency of gifts' value increase has not only socio-economic, but also familial and social causes: the gifts function as a compensation for family and friendly relations. At the same time, gift giving is a compensation for the disappeared habits that had enriched important moments of human life.

## **Gaben und Beschenken in der Volkstradition im Gebiet von Uherské Hradiště**

### **Z u s a m m e n f a s s u n g**

In der rituellen Volkskultur erscheinen Gaben und Beschenken als wichtigster Tragelement für viele Bräuche und Gewohnheiten, deren Ausbleiben die ganze Struktur des Familien- und Jahreszyklus wesentlich beeinflussen würde. Manchmal wäre somit die Grundlage eines gepflegten Brauchs verschwunden. Während der letzten hundert Jahre sind im Bereich Gaben und Beschenken manche Veränderungen aufgetreten – nicht nur in Form und Weise, sondern auch inhaltliche Veränderungen. Da die Gaben und Beschenken mit dem Alltag verbunden waren, spiegelten sie sich in manchen Lebenssituationen wider, sodass die

Veränderungen oder Innovationen in der Volkstradition eingeschlossen sind. Die vorliegende Studie hat sich zum Ziel genommen, neue Situationen und Anlässe zum Beschenken zu erfassen, auf das Erlöschen von einigen Gewohnheiten beim Beschenken hinzuweisen, verschiedene Bescherungsweisen und verschiedene Geschenke im Verlauf des 20. Jahrhunderts im Gebiet von Uherské Hradiště zu unterscheiden. Wie sich die traditionellen Gaben und das Beschenken verändert haben, werden wir im Verlauf eines Jahres in der Gemeinde und in der Familie verfolgen, wobei wir uns bemühen werden, das Maß der gepflegten Tradition, ihre Änderung oder ihren Untergang festzustellen. Zu den ältesten Gaben, die bei zeremoniellen Umgängen überreicht wurden, zählten die Lebensmittel: Getreide, Fleisch, Eier, Früchte, Spirituosen und Geld. Sachliche Geschenke gab es vor allem anlässlich der Familienfeste. Das waren Geburtstag, Namenstag, Taufe, Hochzeit, Begräbnis und weitere Feste.

Im Menschenleben erscheint die Gabe in vielen Formen. Die Umwandlungen innerhalb von hundert Jahren wurden oft durch neue Lebensweisen verursacht. Jene Gaben, für die es keine Begründung mehr gab, sind verloren gegangen. Die starke Volkstradition lässt neue Gelegenheiten zum Beschenken entstehen – Geburtstag, Namenstag, Abitur, Promotion, Jubiläen wie goldene Hochzeit, Frauentag, Muttertag, Kindertag u. a. Neben den Naturalien als Geschenken, die allmählich zurücktreten, erweitert sich die Palette von sachlichen Geschenken – um Schmucksachen, Kunstgegenstände und insbesondere Geldgaben. Bei allen Gabenformen steigt der Finanzwert und somit werden ihr wirtschaftlicher Nutzwert und das soziale Prestige unterstrichen, zum Nachteil der Symbolik. Diese gegenwärtigen Tendenzen sind nicht nur auf sozial-ökonomische Ursachen sondern auch auf gesellschaftliche und Familienverhältnisse zurückzuführen: Die Gaben gelten als Ersatz für zwischenmenschliche Beziehungen in der Familie, unter Verwandten und Freunden. Zugleich sollen sie auch die verloren gegangenen Gebräuche ersetzen, die bedeutende Momente im Menschenleben bereichert hatten.

## HODOVÉ SLAVNOSTI NA HANÁCKO-SLOVÁCKÉM ROZHRAŇÍ. (K PROMĚNÁM TRADICE)

Eva Večerková, Etnografický ústav Moravského zemského muzea, Brno

Autentické pozorování, literární zprávy a výpovědi pamětníků jsou východiskem sledování současné podoby a proměn hodové slavnosti v oblasti hanáckého Slovácka.

Na hodové slavnosti zaujme v krajích na jihu a jihovýchodě Moravy nejen životnost tradice, ale i rozmanitost obyčejových projevů: stavění máje a pořad tanců a zábav pod ní, místní kroj, v němž vystupuje mládež, která si volí své představitele zastávající v průběhu hodového dění pořadatelské funkce, což je vyznačeno i v jejich ustrojení. V našem příspěvku si blíže povšimneme hodové tradice v kraji na rozhraní Slovácka a Hané, zvané také *hanácké Slovácko*. Region vymezený malými městskými centry (Klobouky, Ždánice, Velké Pavlovice) a dělící se jazykově do dvou velkých nářečních sfér (středomoravské/hanácké a východomoravské/moravskoslovenské), se vyznačuje do současné doby svébytnými projevy tradiční kultury. Zaujal již v době formování národopisné vědy vlastivědné publicisty a sběratele, Jana Herbena, Augustu Šebestovou, Jakuba Vrbase, kteří nám ve svých pracích zanechali cenný materiál o starší fázi vývoje lidové tradice, mj. obyčejové. V našem příspěvku jsme spojili autentické pozorování v roce 2006 ve třech obcích (Starovičky, Krumvíř, Dambořice) s literárními zprávami a výpověďmi pamětníků (*oral history*), abychom se pokusili naznačit hodovou slavnost ze současného pohledu a v retrospektivě posledních sta let a tak zaznamenat vývojové proměny, které poznamenaly skladbu a podobu hodových obyčejů.

V **Krumvíři** se slaví hody koncem srpna na svátek sv. Bartoloměje, a to od posvěcení místního kostela (24. srpna 1870). Do roku 1872 byla obec přifařena do Klobouk a posvěcení se slavilo podle kloboucké farnosti. Na rozdíl od svého nejbližšího (západního) okolí



Mládež zpívá pod májí, hody v Krumvíři 27. 8. 2006. Foto E.Večerková.



Stárek se stárkou při tanci, Krumvíř 2006. Foto E.Večerková.



Tanec *zavádka*, Krumvíř 2006. Foto E.Večerková.



patří dialektem do skupiny nářečí východomoravských. Tato odlišnost, spojovaná s novým osídlením obce po třicetileté válce lidem z Velkopavlovicka (Ondrůj 1973, 38), však se neprojevuje v jevech obyčejové či krojové tradice.

Místem hodových zábav a tanců je prostranství před kulturním domem (postaven v roce 1981), kde se staví hodová máj a *búda* z fošen a chvojí pro muzikanty, aby mohli sedět v *zeleným*, jak se říkalo *za stara*. Do jeho blízkosti se sjeli v srpnu 2006 kolotočáři se svými atrakcemi. Kdysi to byl prostor před hospodou u radnice, kde stála máje a lešení pro muzikanty. V meziválečném období probíhaly hody na *dvě strany*, pořádali je *sokolí* a *orlí*, každá organizace před svou budovou s májí a se svými stárky. Chodili se vzájemně navštěvovat a zaváděli si stárky. Ale už po válce v roce 1945 měli posvícení všichni dohromady. V té době se podle starého zvyku začínalo v pátek stavěním máje a končilo v úterý nebo ve středu zábavou. Od roku 2002 probíhají hody od soboty do pondělí a je pravidlem, že každý hodový den má na starosti jeden ze stárků, počínaje prvním. Vyhlašuje při zábavě sóla a pořad zábavy, od něho se vychází ke zvaní po vsi, od jeho stárky se vydává průvod na cestu k máji. *Odehrávky* (za týden po hodech) s průvodem a taneční zábavou patří sklepníkovi a jeho partnerce.

V Krumvíři zůstalo stavění máje na rozdíl od řady jiných obcí tradiční záležitostí. Pro strom jezdí chasa se svými stárky už v týdnu před hody slavnostně na třech vozech tažených vystrojenými koňmi do lesů na Dambořicko. Chlapci dávají najevo, že se *veze mája*, zpívají, mají s sebou víno a zavádají lidem po cestě. K tradičnímu ustrojení stárků pro tento den patří bílá košile, tmavé kalhoty, vesta a vysoké boty, jejich postavení ozvláštňuje modrá zástěra a pentličky na klobouku. V průběhu večera je mája zbavena kůry, nazdobena barevnými pentlemi a připravena k slavnostnímu vztyčení. To se děje za pomoci žebříků a *šprajcem*, dvou k sobě svázaných tyčí. Zelený smrkový vršek děvčata ozdobí fábory nastříhanými z krepového papíru a praporkem v barvách české trikolory a ke kmeni ho připevní kovář železnými obručemi. Kdysi se na vršek máje zavěšovaly červené šátky a na nejvyšší větev se napichovalo jablko a ořech, jak to zaznamenal v obecní kronice někdejší starosta Mořic Čermák. Když se staví máj, je už v Krumvíři svátek, jakýsi *nátisk hodů*, do noci se zpívá při cimbálové muzice. Pod *májí* o hodových dnech stárci zahajují tanec a zavádějí do tance postupně všechny přítomné, nejprve přespolní, pak ostatní. Večer se podobné děje v sále kulturního domu, kde se staví malá májka.<sup>1</sup>

V Krumvíři si chasa volí tři stárky a jednoho sklepníka a každý si k sobě vybere partnerku; do tradičního pořádku vstoupila v průběhu 20. století *sklepnice*. Před více než dvaceti lety probíhala volba stárků na předhodové zábavě.<sup>2</sup> Dosavadní stárci dostali sóla a pak se chasa vyslovila pro nové. Na jménech se obvykle předem dohodla. V děvčeti, které si stárek na předhodové zábavě vzal do tance při sóle, si vybral svou stárku. Za stárky volili „*fešných mládenců, šikovných, ať byl chudý či bohatý. Stálo to peníze, tož se to muselo obětovat*“ (J. F., 1892). I dnes se volí chlapci podle oblíbenosti a respektu, kterým se těší mezi mládeží, a to při zábavě o vinobraní.

Tradiční povinností stárků (a dnes i sklepníka), stále dodržovanou, je požádat rodiče vybraných děvčat o svolení zastávat úlohu stárky, *prosit o stárku*.<sup>3</sup> K povinností stárky patří zajistit svému partnerovi doplňky jeho hodového ustrojení: *fedro* s praporem, spony na vestu a na klobouk *vonice* (vysokou umělou kytku s kokardou ze skládaných stuh, *frčou*), k níž se dříve přidávala bílá kohoutí péra, a bílou vyšívanou zástěru, kterou nosí při hodové zábavě večer. V obřadním kroji stárků došlo k posunu k výraznější zdobnosti, když sledujeme fotografie z počátku 20. století. Jsou to např. dvě široké spony na vestě posíté stužkami a korálky, které se před sto lety nenosily,<sup>4</sup> či svazek dlouhých barevných stuh visících z terčovité růžice na hrudi až ke kolenům. Obřadní kraj má dnes i *sklepník*, ale doplňuje ho zástěra a *guralák*, místo vonice, zdobí dlouhý proutek rozmarýnu se stuhami.<sup>5</sup>

V Krumvíři se výzdoba praporu na stárkovském znaku poněkud odlišovala od sousedních Klobouk či Morkůvek. Používaly se šátky, kašmírové vzorované i bílé hedvábné s tránsněmi a zprvu, asi ještě před první světovou válkou, bez další výzdoby. K té došlo později, a to

aplikací: šátky se lemovaly skládanými bílými stužkami a vzory na nich konturovaly našívánými skleněnými korálky (kulatými *pěnkami*, podlouhlými *ječmínky* či *ovísky*) a umělými plátěnými kvítky. Šátek se pro zpevnění podložil plátnem a na druhou stranu našila záclonovina. Na ní se aplikovaly ornamentální prvky z naskládaných stužek, středová kola a hvězdice, čtyřlístek, lemy po okraji v několika řadách aj., později se uplatnily také nápisy (*Nazdar, Hody, hodečky...*). Prapor měl být vyzdoben z obou stran. Sokolští stárci mívají na praporu vyznačen znak své organizace. Později se začala užívat brokátová látka, dávající větší prostor pro volnou tvorbu dekoru a takové prapory uvidíme i dnes. Prapor si některá děvčata ušila sama, jiná nechala zhotovit u místních dovedných žen. Bývá však dnes zvykem, že se *fedra* také půjčují.

Prapor navlečený na holi doplňuje *oháříka* či *ocas* z hoblin, který (na rozdíl od kloboučného) zůstává volný, nesvázaný; přidává se k němu růžice z naskládaných stuh a volně visící pentle. S *fedrem* přispědleným k boku chodí stárci zvát na hody a tancují s ním *zavádku*.

Vlastní hody začínají pro stárky v sobotu zvaním občanů na hodové zábavy, nejprve ke starostovi obce. Krumvíř je obec poměrně rozlehlá a tak si obcházení s doprovodem muzikantů v průběhu tří hodových dnů chlapci rozdělí na úseky, aby vše stačili obejít. Stárci nosí v karafách *juchačkách* víno, jehož zásobu má na starosti sklepník, zavádají si s domácími, tancuje se s domácími děvčaty před domem. Do ozdobené pokladničky dostanou příspěvek; *kasířem* bývá postaru druhý stárek.

Vrcholem hodů je tanec *pod májí* v neděli odpoledne (dříve v pondělí). K májí přichází za doprovodu muziky krojovaná chasa včele se stárky průvodem, chlapci vyskakují, *verbují*. Pod májí se vyhlásí *sólo stárci* a po něm muži vyzdvihnou jednotlivé páry do výše, aby je všichni viděli; stárek se stárkou si připejí. Tento obyčej – jistá forma představení stárků veřejnosti, není starého data, rozšířil se až v druhé polovině 20. století. Pak se tančí *zavádka*.

Tanec zapsala v roce 1950 v Krumvíři Zdenka Jelínková (1984, 45–49). Při zavádce je nezbytný mužský sbor. Zpěváci, mladí i staří, se soustředí u *búdy*, čelem k májí a zpívají krumvířskou zavádkovou *Súdili se ti grumvířští s pánem o tu lúku co je pode dvorem...* Dnes k ní hraje doprovod dechovka (v roce 2006 *Zlatanka* z Kobylnic), dříve však muzika smyčcová (*štrajch*), i cimbál. Píseň má mnoho slok a během ní se v zavádce předvedou stárci se svými partnerkami. Každá dvojice, když odtančí, postoupí ke stolků v rohu tanečního prostoru, pokrytým šátkem, aby tam stárka složila příspěvek na hody a připila si s pořadatelem, což je forma *skládky*. Bylo zvykem, že se děvčata na výši vydávaných peněz domluvila. Na zavádku si berou stárci a stárky obřadní kraj,<sup>6</sup> což znamená pro chlapce bílé kalhoty, vysoké boty, červená vesta, *guralák* s vonicí a *fedro*. Pro děvčata bílá sukně a brokátová zástěra, kordulka a zvednutý límec *obrlák*, na hlavě věnec.<sup>7</sup> *Sklepnice* se od stárek *ve věncích* odlišuje úvazem tureckého šátku. Zavádku tančí i sklepník.

V závěru hodů v pondělí (dříve v úterý) se volí *stárci* z kruhu ženatých mužů. Mladí se nechtějí vzdát a tak je staří vynesou ze sálu. Nakonec dostanou zvolení *ženáci* od stárků ozdobené klobouky a kordulky a jsou jim zavedeny stárky. Pro mnohé to bývá pocta. Nepsanou povinností těchto „nových“ stárků je hostění vínem, které je přivezeno na trakaři v bečce a nalévá se přímo z ní do sklenic naběračkou.

*Kohútí hody*, obdoba obchůzky o *slepice* či *pohodí* na jihu hanáckého Slovácka, dříve zakončovaly krumvířské posvícení. Šlo o společnou hostinu stárků ve středu po hodech. Kohouty dostali od lidí, později si je kupovali v družstvu (byla zde drůbežárna) a nosili je na provaze, pověšené za krky, jako trofej. Některá z hospodyň (bývalo tak v domě prvního stárka či stárky) jim je uvařila pro společnou hostinu. Kohoutí hlavy se přibíjely na kmen máje. Že jde o starší zvyk, svědčí záznam M. Čermáka v krumvířské kronice: „*Třetí den chodí se po slepicích, které se v domě prvního stárka vaří a společně jedí*“. V ní se rovněž dozvíme, že se o měsíc později hody *odehrávaly*, „*máji vykopou a prodají*“. Kronikář se také zmiňuje o hodovém stínání beránka, které zaniklo asi už v šedesátých letech 19. století. Hlavními aktéry této podívané, při níž mohli ukázat svou dovednost a sílu, byli stárci. Berana stínali kosou nebo šavlí.

Ve **Starovičkách** se slaví hody první neděli v říjnu, avšak tento termín byl přijat poměrně nedávno a i dnešní pamětníci si připomínají někdejší hody *císařské* třetí neděli v říjnu. Podnětem usnesení obecního zastupitelstva v roce 1930 nadále pořádat *hody svatováclavské* byla snaha posunout je do teplejšího období a zřejmě tu působil i ohlas miléniových oslav v roce 1929. Posvícení o svátku sv. Kateřiny, jíž je zasvěcen místní kostel z 15. století, patří nejstarší fázi tradice; jako *kateřinský hody* se připomínalo ještě po první světové válce taneční zábavou. V literatuře se uvádí dvojitý typ obyvatelstva, původního hanáckého a přistěhovaného slováckého, lišícího se nářečím. Hovoří se tu dodnes po hanácku, na rozdíl od sousedních Velkých Pavlovic.<sup>8</sup>

V meziválečném období došlo k rozdělení mládeže a od roku 1931 *”odbývaly se hody s politickou rozdvojeností... na dvě strany a volení proto dle starých místních zvyklostí dvojí stárci...”* píše se v místní kronice v roce 1933 (Trněný 2005, 218). Ve Starovičkách působila republikánská (agrární) mládež a mladí ze *Sdružení katolické Omladiny*. Do vývoje hodů negativně zasáhlo období druhé světové války a tzv. Protektorátu, kdy byly veškeré zábavy zakázány a došlo na určitý čas k přetržení tradice, i když se mládež scházela, alespoň k tanci, v humně nebo ve sklepích „u Luže“. Hody probíhaly, a to ještě téměř ve třech desetiletích po válce, ve třech dnech, hlavním byla neděle se slavnostní bohoslužbou v kostele, a hodování s různými zvyklostmi se protáhlo do úterý. Tanec zahájený vždy sóly (stárků, přespólních, hostů, ženatých aj.) a zaváděním, zaplňoval odpoledne a večer po všechny tři dny, do programu hodů vstupovaly obyčeje a zvyklosti, iniciované a vedené stárky a jejich partnerkami. A bylo zvykem, že si lidé vyšli



Tanec chasy před domem první stárky, Starovičky, 3. 10. 2006. Foto E.Večerková.

k půlnoci do sklepa na burčák a pak se zase pokračovalo v tanci do rána. Dnes se to přeneslo na hodky.

V sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století došlo ve Starovičkách k útlumu posvícenské tradice, nepodařilo se vzbudit zájem mládeže, aby se oblekla do krojů a vystoupila v roli stárků a stárek (k tomu více Trněný 2005, 221). K obnově došlo v devadesátých letech, k některým hodovým zvyklostem se však už mladí nevrátili. Za vyvrcholení snahy o obnovu a udržování místních tradic lze považovat rok 2004, kdy ve slavnostním průvodu obcí pochodovalo více než 80 krojovaných účastníků (Trněný 2005, 222). Kroj, především obřadní, užívaný při hodech, má hodnotu lokální identity obyvatelů Staroviček.

Úloha stárků spočívá v řadě společenských a organizačních povinností: stále k nim patří stavění hodové máje a úpravě prostranství pod ní, zvaní na hody, požádání o stárky, zavádění a vedení pořadu při hodové zábavě. Podle tradice jsou čtyři a pomáhají jim sklepníci – u starších lidí zazní označení *kelner* (za kterým je zřejmý vliv dříve německého okolí Hustopečska). I v minulosti byli dva (ba někdy i tři), *vrchní* (jímž se stával stárek z minulého funkčního období) a jeho pomocník. Úloha stárků, v minulosti bohatší, však ani dnes neztrácí na významu a jisté ceremoniálnosti, jež se projevuje zvláštním obřadním chováním, spojeným jen s hody a doprovázeným krojovým ustrojením, jak je to charakteristické i jinde na hanáckém Slovácku. Každý ze stárků měl „svůj den“, kdy vedl průvod obcí a řídil hodové zábavy, vyhlašoval sóla. Na hodech hrávala v druhé polovině minulého století dechová kapela ze Šakvic, v níž působili i zdejší muzikanti, ale stárci si zvali také kapely ze vzdálenějšího okolí, jak je tomu i dnes.

Chasa si své představitele volila na taneční zábavě měsíc před hody. Pořádali ji *stárci minulého roku*, jímž se končila pravomoc. Děvče, které nový stárek vyzval k tanci, se stalo jeho partnerkou, stárkou. Když zatím neměl žádnou dívku v oblibě, bral si za stárku svoji sestru. *Zahrávky*, jak se tato předhodová zábava nazývala, se pořádala ještě před třiceti lety; současná mládež ji už neudrzuje. Po roce 1980 se ke sklepníkovi – nově – přidružila *sklepnice*.



Stárek se stárkou v čele průvodu k máji, Starovičky 2006. Foto E.Večerková.

Význam stárků byl podtržen účastí obecního úřadu při volbě. Asi do počátku 20. století se o stárkovi hlasovalo tajně a návrhy prý chlapci sdělovali radnímu do ucha. Po zvolení nového stárka vyzdvihli, aby ho ukázali všem. V té době platily pro stárky kritéria věku.<sup>9</sup> Druhý stárek se při zvaní na hody staral o příspěvek do kasičky *šulařky*. Bývalo zvykem, že s ní vždy zahrkal (házely se do ní kovové mince, *zlatky*), což znamenalo výzvu k daru. Zásada, že první a druhý stárek měli být ve věku starším dvaceti roků (po skončení vojenské služby) platila ještě v generaci dnešních šedesátníků, kteří slavili hody v druhé polovině padesátých let. První dva stárci rozhodovali, ostatní plnili pomocné úkoly. Také obstarání hudby a hoštění muzikantů během hodových dnů patřily k povinnostem stárků a stárek. Dnes z toho zůstal oběd pro muzikanty v sobotu po zvaní v rodinách stárků.

Před hody stárci chodí do domů vybraných partnerek podle starého zvyku *požádat rodiče o stárku*. I u děvčat kladlo stárkovství značné nároky na práci hospodyně, na finance rodiny a také dnes znamená výdaje. Orientuje se zejména do rodin dívek, které mají kroj a vztah k místní tradici. Po válce si stárky brali kroj svých matek, často jejich svatební; dnes si už nemálo děvčat pořizuje vlastní. Stárky zajišťovaly mj. svým partnerům jejich hodové znaky, zdobily vršek máje fábory, dveře kostela věncem z krušpánku aj. Mnohé povinnosti před hody měly také jejich matky. Už téměř celé září zabraly přípravy, úklid v domě, pečení koláčů (každá hospodyně jich měla šest i osm plechů, nosily je k pekaři), hus či kachen, kompletování a úprava krojů, a plno starostí, jako strojení dcer do krojů, příprava obědů a večerů pro muzikanty, péče o domácí hosty měly i v průběhu hodů.

V neděli dopoledne podle tradice chodí stárci se sklepníkem a v doprovodu hudby zvát občany na hodové zábavy. Druhý stárek má na starosti pokladničku *šulařku*, sklepník nalévání vína do karaf *juchaček*, z nichž si stárci s domácími zavdávají. Na vozíku se veze zásoba vína v opentleném demižonu, do něhož přibývají příspěvky od pozvaných občanů. Bylo ve zvyku, že si po dobu hodů stárci zajistili u některého vinaře tzv. *stárkovský sklep* (kdo byl ochotný jim ho poskytnout), odkud sklepník přinášel víno.

Na rozdíl od Krumvíře je oblečení stárků ve Starovičkách jednoduché: černé kalhoty, černá vesta a vysoké boty. Tím více na něm vyniknou hodnotní stárkovské znaky: umělá kytky s dlouhými stuhami upevněná na levé straně vesty, *fodro* a „šmukové“ klobouk.

*Fodro*, jímž je hůlka ovinutá pruhy krepového papíru (v barvách červená, modrá a bílá) se svazkem hoblin a barevnou rozetou ze stužek na konci, nosí stárci připnuto na levém lokti.<sup>10</sup> Na rozdíl od Velkých Pavlovic (kde se užívá i lýko) zůstalo ve Starovičkách u staršího materiálu, jímž bylo původně dřevo brslenu. *Fodro* znamenalo, že „byl zvolen, dostal právo řídit po celé rok stárky, chasu“. V časovém období posledních sta let mají *fodro* všichni stárci.

Dalším atributem hodových stárků je klobouk, bohatě dekorovaný skleněnou bižuterií a ozdobami ze stužek (*šmuky*) a dlouhé stuchy na vestě, které se mění: první den jsou červené, druhý růžové. Asi na konci šedesátých let se začaly používat malované stuchy, které si mládenci přinesli z jižních obcí kolem Bílovic. Sklepník ovšem *šmukáč* nemá, ale jeho klobouk nese dlouhý proutek rozmarýnu, uchycený na drátě. Takto s opentlenou *juchačkou* s vínem vycházejí mládenci v doprovodu na obchůzku po obci (*po vyhrávce*), aby pozvali občany na hodovou zábavu. Tak jsme je zachytili i v neděli odpoledne 1. 10. 2006, když v doprovodu hudby *Lácaranky* z Kobyly si vyšli pro děvčata, shromážděná u druhé stárky. Před jejím domem stojí v hodovou neděli dvě borové májky – zvyk s nedlouhou tradicí, přinesený asi počátkem devadesátých let rovněž z jižně položených obcí. Odtud pak průvod v doprovodu muziky vychází přes vesnici do kostela – stárci se svými *fodry* a vedle nich vystrojené stárky, které od svých partnerů převzaly opentlené *juchačky* s vínem. Nejprve se jde i s muzikanty na hodové požehnání do kostela (což je novým prvkem hodové slavnosti) a pak do kulturního domu, místa taneční zábavy.

Obřadní kroj děvčat patří k jižnímu typu hanácko-slováckých krojů, jaký se nosí i v nedalekých Velkých Pavlovicích;<sup>11</sup> příznačný pro něj je široký krajkový límec (*krézl*), ovšem položený, a velký umělý věnec (*rantál*) doplněný na temeni hlavy do růžice naskládanými stuhami, pro což mají ve Starovičkách název *skřídla*, tedy poklička.

Asi do osmdesátých let minulého století se tanec odehrával venku pod *máji*, před hostincem. Kolem prostranství a tanečního parketu se stavěla hustá ohrada ze zelených větví, ozdobená barevnými fábory z krepového papíru. Ohrada měla dva vchody, kudy byl i přístup pod máj. Tradičním, dnes zaniklým prvkem, byla i *bóda* pro muzikanty, skládající se z dřevěného lešení, vyplněného chvojím. Čtvrtému stárkovi připadla povinnost prostor (*plac*) pro tanec zametat a polévat. Pro zlepšení podmínek pro tancování se používal *voskové prach, tancukr*. Později se taneční místo pokrývalo parketem z dřevěných desek. S výstavbou kulturního domu v roce 1982 se hodové zábavy přenesly z venkovního prostranství do interiéru sálu.

Kmen se zeleným, fábory ozdobeným vrškem, ve Starovičkách obvykle borovým, se dnes staví v prostoru před kulturním domem, který o hodech 2006 obsadili stejně jako v jiných letech kolotočáři se svými technickými lákadly. Už od sklonku sedmdesátých let minulého století se upustilo od ručního stavění máje pomocí hasičských háků, žebříků a lan a využilo se mechanické síly jeřábu. K návratu k starému způsobu došlo před dvěma lety. Pro strom se jezdí dnes až na Valticko, dříve na opačnou stranu, do Divák. Vršek máje se zdobí barevnými pruhy krepového papíru; pamětníci připomínají, že bylo ve zvyku uvazovat na větev láhev s vínem.

Bývalo pýchou a prestiží stárků, mít co nejvyšší *máji*, zdvihala se nezřídka do výše dvacetí i více metrů. Jezdívalo se pro ni dříve slavnostně na vyparáděných vozech, a to už ve čtvrtce před hody, se zpěvem; *byla to sláva po dědině*. Znamením, že je vše připraveno, byl pro muže shromážděné v hospodě příchod prvního stárka. Poručil láhev rumu a na jeho pokyn se pak všichni odebrali ven, stavět máj.

Dnes se vše odehrává v sále kulturního domu, kde visí ze stropu opentlený věnec. Tato podstatná změna v tradičním řádu hodů se zdůvodňuje nestálostí počasí a tak stojí mája venku osamocena; *bóda* pro muzikanty se již nestaví. Tanec zahajují stárci se svými partnerkami, pak je zavádějí přítomným mužům a sami si chodí pro svobodná děvčata. Sóla vyhlašuje stárek, který má na starosti příslušný hodový den. Do nedělního programu se přeneslo sólo *pro zapletačky*, pro ženy, které připravují stárkům kroj. Tančí se při dechovce běžné párové tance, stárci vyskakují a pokoušejí se o verbuňk; ve Starovičkách se výskokům říkalo *čardášovat*. Dnes je tento termín slyšet už málo, ale před 50 lety to bylo ještě běžné. O zavádce se paměť neuchovala.

V pondělí dopoledne chodívali stárci (zpravidla ti z nich, kteří měli zaměstnání v místě) v doprovodu harmonikáře a bubeníka na obchůzku po vsi o *slípky*, a to hlavně do domů děvčat, kde se předpokládalo, že bude drůbež k dosažení. Druhý stárek nosil šavli a tou setnul slepici hlavu. Zabitou drůbež uvázali sklepníci za nohy na ráhno a nosili po vsi. Pro matky stárek to znamenalo slepice oškubat a na dvoře v kotli uvařit „na šťávu“ k večeři o hodovém úterý: *paprikáš* s chlebem jedli společně chasa, stárci, muzikanti. Zvyk zanikl v sedmdesátých letech minulého století.

Ze zábav na závěr hodů přetrvalo veselé *předávání hodů ženáčům*. Vybraným ženatým mužům stárci předávají odznaky svého stárkovství, klobouk a kordulu, sklepníci zástěru a klobouk; jsou pak jako „stárci“ vyzdviženi na židlích do výše. Veselá zábava, dříve zasazená do pondělního večera,<sup>12</sup> se dnes koná za týden po hodech, o *hodkách*. Jejich pořádání má na starosti čtvrtý stárek se svou partnerkou. Při této příležitosti se častěji „otevrají“ sklepy, protože se chodí na burčák, kterým se zavdává na sále při sólech.

V **Dambořicích** se slaví hody o svátku sv. Martina, jemuž je zasvěcený místní katolický kostel, pocházející z první poloviny 13. století. Pro historii obce je charakteristická větší sociální a zejména náboženská rozvrstvenost. Už svatomartinské patrocínium kostela prozrazuje nepřímou, že Dambořice byly v době jeho vzniku osadou trhovou i řemeslnickou; v 16. století už nabyly městského rázu, v obci probíhaly týdenní trhy (na což upomíná i název části obce *na rynku*), i čtyři trhy výroční.<sup>13</sup> Život městečka ovlivnila svou obchodní činností židovská komunita, která tu vznikla počátkem 17. století. Jako památka na židovskou obec, jež měla svou školu, synagogu (byla zbořena v roce 1948) a sídlo rabína, zůstal dodnes hřbitov.<sup>14</sup>



Obchůzka stárků a sklepníka. Dambořice 13. 11. 2006. Foto E.Večerková.



Zahájení skládky. Dambořice 2006. Foto E.Večerková.

Postavení máje, zvaní občanů k hodovým zábavám, slavnostní mše v katolickém kostele a *skládka* patří k hlavním bodům hodového programu. Obdobím hodování byly ještě po polovině 20. století dny od neděle do středy, dnes od soboty do pondělí.

Dnes se máj staví před nákupním střediskem *Jednoty*, v průběhu 20. století se místo konání hodových zábav měnilo. Po první světové válce se mládež rozdělila podle příslušnosti ke spolku a tak si sokolští stárci (s výrazným zastoupením evangelíků-*helvitů*) stavěli máj před hostincem *Na Rynku*, orelští chasníci (většinou ze selských katolických rodin) se svými stárky před *Katolickým domem*; podle kronikářských záznamů to bylo poprvé v roce 1927.<sup>15</sup> Příslušnost k spolku prý vystihovala i barva mužské kordule (sokolí mívali červenou, orlí modrou). Po roce 1945 se pořádají společné hody a ujímají se jich různé organizace; v roce 2006 myslivecký spolek. Zelený vršek na kmeni ostrouhaném do běla je ozdoben červenými, modrými a bílými fábory z krepového papíru. Podle pamětníků visíval pod vrškem také věnec z chvojí a děvčata dávala na máj kašmírové šátky a také sklenici s vínem, která se vypila až po skácení máje po kateřinské zábavě. Podzimní počasí kolem martinského svátku zpravidla hodovým zábavám venku nepřeje, a tak se odbývají uvnitř společenských místností. Menší, stejně ozdobená májka se staví v sále *Katolického domu*, kde probíhá večerní hodování s tancem, zaváděním a *skládkou*. Z pamětnických sdělení, sahajících do konce předminulého století, jsme však zachytili informací o lešení pro muzikanty ozdobené chvojí, naznačující situaci, že se v minulosti konaly hodové zábavy i venku pod májí.

Starý způsob stavění máje byl asi už před 20 lety zaměřen za technicky méně náročný, pomocí autojeřábu. Dříve přímo z vozu, „na dlouho“ rozdělaného, chlapci a mladí „ženáči“ posouvali dolním koncem odkorněný kmen k jámě, předem vykopané, a postupně ho zvedali a vyrovnávali pomocí dvou řetězem svázaných dlouhých tyčí a provazů. Práci řídil a povely k jednotlivým úkonům vydával starší zkušený muž. Nakonec šli všichni do hospody „máju zalít“.

Stárci jsou čtyři a ku pomoci je jim *sklepník*. V tradičním ustrojení jsou vyznačeny jejich funkce. Při zvaní po obci vystupují v černých kalhotách, černé vestě a bílé košili, klobouk zdobí opentlený proutek rozmarýnu, *sklepník* má navíc bílou zástěru. Tak to bylo zvykem i v minulosti, jen vysoké boty nahradily polobotky. V neděli ráno na mši (*na hrubó*) a na *skládku* v pondělí večer si ovšem stárci vezmou obřadní kroj. Jeho součástí je mj. klobouk *zrnkáč*, ozdobený vysokou umělou kyticí s výraznou terčovitou růžicí ze stuh uprostřed, dříve také kohoutími *kosárky*, jimž předcházela péra paví. A také dlouhé stuhy, visící od růžice rovněž ze stuh sestavené a připevněné na vestě: nový zdobný prvek, který na staré fotografii stárců z roku 1898 nevidíme, stejně jako široké ozdobné spony.<sup>16</sup> Sklepníkově oblečení se nemění. Rovněž stárky vystupují v obřadním kroji rozšířeném na brněnském Kloboucku (hanácko-slováckého /severního typu), se zvednutým *krézlem* (říká se mu *zahrádka*), na hlavě s vysokým věncem.<sup>17</sup> Partnerka *sklepníka* vstoupila do tradičního ceremoniálu *skládky* znovu asi před deseti lety.<sup>18</sup> Obléká se do tzv. *krojku* (českého kroje), jímž se odlišuje od stárek.<sup>19</sup>

Úkolů pro stárky je řada, zajistit obě máje, výzdobu sálu, pozvat muzikanty, opatřit víno na zavdávání (až 150l) aj. Povinností děvčat-stárek je připravit rozmarýn, jablka a pečivo pro *skládku*, vyzdobit máje. Donedávna to byla i starost o kroje.<sup>20</sup> Dnes už o ně není taková nouze, jako v minulosti, jak o tom napsal kronikář Jaroslav Zbořil v roce 1958. „*Největší starosti však mají stárci a stárky. Shánějí jednotlivé části krojů, kterých už je dnes pořádku. Tam zrnkáč, jinde kordulku. Ono je mnohdy nutno zajít i do sousední obce... Stárky zase shánějí rukávce, u tetičky kordulku, u kmotřenky fěrtůšek, shánějí se pantle, věnec a různé doplňky ke kroji. Taková starka musí mít troje přeslečení*“.

*Fedro*, starý symbol stárkovské hodnosti, v Dambořicích zaniklo. Ve zvyku to bylo asi do počátku 20. století. Naposledy s ním (už ve smyslu reprezentace a jako ohlas někdejší tradice) vystoupili stárci v roce 1947 při oslavách tří set let od vyhlášení Ždánic městem. V tom roce pořádali hody sokoli a sokolský znak se přenesl i do výzdoby praporu, která – podobně jako jinde na brněnském Kloboucku – spočívá v našívání barevných stužek do



různých ornamentálních obrazců. Jako základ se používaly bílé šátky *se strásněma*, jak je patrné na fotografii uveřejněné ve Vrbasově Ždánku (1930, 361).

Své stárky si chlapci vybírají podle oblíbenosti, náboženské vyznání tu nehraje roli. V dřívějších dobách se bral ohled na věk, první stárek byl zpravidla už vysloužilý voják ve stáří 24 let, druhý 20–22letý, třetí 18–20letý, čtvrtý chlapec 16–18letý. Stárci zodpovídali obecnímu představenstvu za pořádek mezi chasou, jak u muzik,<sup>21</sup> tak při různých slavnostech, zejména církevních. Dbali také na to, aby se mládež do 16 let netoulala večer po vsi.<sup>22</sup> Stárci-katolíci nosili korouhve při procesích. Druhý stárek měl na starosti pokladnu, což se drží v tradici dodnes. Dnes už zábava zvaná *zahrávky* zanikla, ale ještě před třiceti lety byla určena k volbě stárků, která se prováděla zpravidla aklamací. Dívku, se kterou si na zábavě stárek zatancoval, si vybral i za svoji stárku. Říkalo se *dvakrát stárkem, potřetí ženichem*. Do současné doby přetrval zvyk požádat o stárku její rodiče.

V minulosti, a to ještě po první světové válce, byli stárci schvalováni obecní radou. Jejich úloha platila po celý rok a mívali i svou pokladnu. Spadal do ní výtěžek z tanečních zábav, ze zvaní a *skládky* o hodech. Výtěžek z pořádaných zábav se dělil tím způsobem, že první stárek dostal díl největší a ostatní odstupňovaně menší. Dnes je ekonomická stránka hodů v rukou pořádací organizace.

Zvaní s muzikanty z místní dechovky *Dambořanky*<sup>23</sup> se protáhne po všechny hodové dny. Dnes se začíná v sobotu odpoledne nejprve navštívením představitelů obce, farářů obou církví, ředitelů škol, předsedů organizací atd. a pokračuje po oba dva další dny. Stárci kráčeji v řadě vedle sebe, před nimi sklepník s vínem, za nimi muzika. Zve se ustálenou promluvou.<sup>24</sup> Zahraje muzika, stárek si připijí s domácími, od nichž jim přibude za tento projev úcty příspěvek do pokladničky a občas také do demižonu: menší pětilitrový nosí sklepník, jehož úkolem je dolévat víno do opentlených karaf, které nosí stárci; velký ozdobený demižon se veze na trakaři. Občas dojde i na tanec před domem s domácími ženami.

V neděli večer stárci se svými partnerkami zahajují tanec, pak následuje *zavádění* – stárci



První kolo *skládky* – stárka skládá svůj příspěvek (vysypává bombony), Dambořice 2006. Foto E. Večerková.



Třetí kolo *skládky* – sklepnice přispívá penězi, Dambořice 2006. Foto E. Večerková.

zavádějí své stárky chlapcům (dříve měli přednost přespolní), a sami si vyberou děvčata, která pak zavedou přítomným mládencům, a tak stále dále, až jsou všichni v kole. Po zavádění je taneční zábava neomezená. O *zavádce*, zvláštním tanci pod májí, se zpráva nedochovala.

Dominantním prvkem dambořických hodů je *skládka*, která se tu udržela v tradici v osobitě rozvinuté a slavnostní podobě a také v původním pondělním termínu. Je zvykem, že stárky nejprve krátkým tradičním proslovem a rozmarýnem uvítají představené obce a hosty, shromážděné v restauraci.<sup>25</sup> Zaplněný sál už čeká na ně a na hodovou mládež, která vstupuje ve dvojicích v obřadních krojích a s dary; *věboři* a hosté zaujmou místa u čestného stolu.<sup>26</sup> První stárka přináší na podnosu jablka (jsou zabalena v ubrousku a zdobí je zapíchnutý rozmarýn),<sup>27</sup> druhá dva upečené piškotové beránky s bílou polevou (jsou v ohrádce z cigaret, propletené rozmarýnem a určeny pro oba kněze), třetí stárka rozmarýn, čtvrtá talíř tvarohových koláčů. Každá pronese svou veršovanou řeč a dary přinese na stůl „věborů“.<sup>28</sup> Text, který stárky přednášejí z paměti, se průběžně v jednotlivostech mění. Podle pamětníků se proslovem uvedla jen první stárka, k níž se postupem času přidaly ostatní.<sup>29</sup> Po stárkách vystoupí *sklepnice* se sklenkami na tácku a *sklepník* s opentleným demižónem; i oni pronesou svoji veršovanou promluvu. Pak nalévají do skleniček stárkám a stárkům, kteří si jdou připít s hosty u čestného stolu. Zatímco tradiční *říkání* stárek se příliš nemění, má vystoupení *sklepnice* pokaždé aktuální obsah.

Po uvitacím proslovu starosty, který také připomene potřebu udržovat místní zvyky, a připíjení stárků a hostů u stolu „věborů“, se začíná vlastní *skládka*. Trvá při nepřetržitěm doprovodu hudby téměř dvě hodiny. Po celou dobu hraje *Dambořanka* valčíky, jeden za druhým a ani v minulosti, kam sahají naše prameny tomu nebylo jinak.<sup>30</sup> Tradice zdejší dechové hudby, sahající do 80. let 19. století, ovlivnila i skladbu tanečního repertoáru.<sup>31</sup> První stárkovský pár se dá do tance, obtančí kolem májky a zastaví se u stolku, u něhož sedí zástupci organizace, pořadající hody. Stárka vysype nejprve z kapesníku bombóny a pokračuje v tanci, ve druhém kole jsou to drobné mince a ve třetím hodí do připraveného talíře stokorunu. Nechybí přípitek s pořadatelem. Do tance za prvním párem postupně vstupují ostatní a stárky *skládají* na tříkrát stejným způsobem. V další etapě *skládky* pokračují samotní stárci, berou do tance postupně všechny ženy v sále a pak je přivedou ke stolku, aby také ony složily svůj příspěvek. Po celou dobu stojí stárky téměř bez hnutí v řadě na konci sálu a drží svým partnerům klobouky *zrnkáče*. Pro stárky to znamená jistou úlevu v tanečním maratónu. V závěru si hodová mládež zazpívá a zatancuje pod májkou. V repertoáru se objevují také slovácké písně a tance (verbuňky, vrtěná), dříve tu neznámé.<sup>32</sup> Zanikl starý tanec *skočná*, kdysi i na Ždánicku obvyklý (Vrbaš 1930, 83), nepamatuje si ji ani nejstarší generace.

Hodovalo se ještě v úterý a ve středu na veselé zábavě zv. *dozvuky*, kdy se volili stárci z řad ženatých mužů. Nově zvoleným předali stárci své klobouky.<sup>33</sup>

Na hody navazuje *kateřinská zábava*, kterou má na starosti čtvrtá stárka a kdy *mají právo* děvčata. Na májce v sále je upevněna zástěrka a dokud se některému z mláďenců nepodaří sundat ji z vršku, mají děvčata volenku.

\*

Charakteristickým prvkem hodové slavnosti na hanáckém Slovácku je tradiční pořadatelství mláďenců, stárků, doložená na jižním Brněnsku v 16. století (Fojtík 1972, 45); trvá do současné doby a obyčejně s ní spjaté tvoří pevnou osnovu hodů. K stabilním tradičním prvkům i dnes patří obchůzkové zvaní na hodové zábavě, žádání o stárky, pořad zavádění, zvláštní znaky v ustrojení hodové chasy. Jiné mají volnější, proměnlivou životnost, jako *fedro* a zavádkový tanec – dříve rozšířené v mnohem větší míře, jako typické jevy regionální kultury. Sem patří i *skládka*, známá jinde jako *zasazování*, *véplatka* - ohlas staré zvyklosti, kdy děvčata jednou za rok platila svou účast na zábavách, a to ceremoniálním způsobem, s vědomím jisté prestiže. V Dambořicích se rozvinula (patrně v pozdní době) a udržela ve výjimečně, folklórně rozvinuté podobě. Stárkovský znak, jemuž byla věnována samostatná pozornost (Večerková 1998), je obrazem i literární zprávou doložen v druhé čtvrtině 19. sto-

letí a známe ho ve dvou typech, jako hůl se svazkem hoblin a s praporem (na brněnském Kloboucku a Ždánicku) a hůl se svazkem hoblin, bez praporu (na Velkopavlovicku). Dnešní výskyt v několika lokalitách je jen částí většího rozšíření sahající až na Ždánicko, kde se (v jeho východní části) v průběhu 20. století postupně prosadil vliv Kyjovska a hodový věnec.

Ke stabilním prvkům hodové tradice patří dále stavění máje, která má nejen význam a funkci symbolu, znaku hodování v obci (Starovičky, Dambořice), ale i vyznačení místa, kde se koná tradicí vázaný pořad tanců (Krumvíř). Máj se dnes mnohde staví s pomocí jeřábu, což práci zjednodušilo, ale vytratily se z ní staré významy tradice – dovednost ručního stavění, předávaná po generace, spoluúčast ženatých mužů a chlapců. Snad i proto se dějí příležitostné návraty k staršímu způsobu. Hodování pod májí a lešení (*bóda, búda*) je velmi starého data, stejně jako ohrada s vchody (Starovičky), stárkovský sklep či stárkovská *kasa* připomíná dřívější silnější pramovoci, svrchovanost a samostatnost stárků. Se zánikem kroje jako běžného oděvu se zvyšuje význam jeho obřadní formy, která se vyjadřuje zvýšenou zdobností (spony, pentle) a přeplněností, jež vede až k snížení funkčnosti oděvu (obřadní kroj stárek).

Jak tradiční stárkovství, tak hody samotné výrazně ovlivnily společenské procesy 20. století. Předně spolky, které jako novodobé organizace přebírají pořádání různých kulturních podniků, včetně tradičních a jejichž sociální a názorová diferenciacie se zrcadlí v rozdělení chasy o hodech a pořádání hodů na dvě strany, podle v místě dominantních uskupení. Ve 2. polovině 20. století pak změny ve způsobu života mladších generací v souvislosti se zaměstnáním, oddělením od místa a rodného domu, a s uvolňováním tradičních pravidel a hodnot. Se zavedením soboty jako volného dne se hodování posunulo, ale i zkrátilo o dny, sahající do pracovního týdnu a došlo i k redukci obyčejů (obchůzky o slepice, zábavy v úterý a ve středu). To se ostatně dělo i jinde, jedná se o jev obecné platnosti.

Ve folklorním repertoáru hoďů se zračí dvě tendence – ke slábnutí až zániku jevu (*zavádka, skočná*), k aktivnímu přijímání prvků z jižního Slovákka, a to přímo i zprostředkovaně souborovým hnutím a regionálními festivaly (*verbuňk, vrtěná, slovácké písně*). Významný je i vliv dechových hudeb, které vytlačily starou cimbálovou muziku a s ní starší vrstvu písňového repertoáru. V tradici, pro niž je příznačná jak stabilita, tak pohyb ve změně, se projevuje nejen v oslabování životnosti, ale také v obnovení a zavádění novot, přijímaných odjinud jako projevy jisté hodnoty (např. stavění májek u domu děvčat stárek, zdvihání stárkovských párů do výše).

Naše dílčí poznatky jsou jen úvodem a přípravou k hlubšímu poznání fenoménu hoďů, který si zaslouží zpracování v širším regionálním kontextu.

### Poznámky:

- 1 Pořad tance pod májí měl dříve zavedená pravidla. Jak píše M. Čermák, po zavádce bylo sólo pro rekruty a vojáky a pak stárci zaváděli svým stárkem přítomné pány (městské osoby) a sami si brali k tanci přítomné dámy na znamení uctění.
- 2 Volba stárků v meziválečném období: „*Starí stárci dostali sólo, chasa řekla, my chceme nový stárky. A kdo to bude? Foretník, Zezula. Dopředu se dohodli. Jindy to navrhl výbor Sokola za účasti mladých členů. Zvoleného vzali stárci na rameni, volali ať žije stárek!. Zatancovali si se starý stárků. Stárek si vzal za stárku svoje děvče nebo členku Sokola (Orla). Dotancovali se starýma stárkama a pak měli sólo noví stárci, a ti už si šli pro svoje děvčata. Výboři byli při té volbě*“. Z vyprávění M Firtlové (\* 1917) v roce 1978.
- 3 Říkalo se *Teti, my vás ideme poprosit, abyste vašu M. pro mě oblékli za stárku*.
- 4 *Za nás už byly široký ozdobný spony, ale tatínek míval jen úzké stužky. Říkal, taková výchera nemusí byt*. Z vyprávění L. CH. (\* 1919).
- 5 Dříve bylo jeho ustrojení odlišné od stárků, nosil černé kalhoty, černou vestu, bílou košili a bílou zástěru, černý klobouk „na tři facky“, ozdobený dlouhou rozmarýnovou snítkou.
- 6 O kroji se stručně zmiňuje kronikář M. Čermák: „*Stárek má na hlavě tvrdý, malou stříškou opatřený klobouk, který jest pestrými šmuky, pantlemi a lopatkovitou kyticí ozdobený. Tělo jeho vězí v těsné kordulce... pergálové košili... za kterou má rozložený hedvábný šátek pestré barvy. Kalhoty*

- bílé. V levé ruce drží oháňku. Jest to hedvábný červený šátek, připevněný na vysoustruhované tyčce mající na jednom konci štrápec z dřevěných hoblin. – Stárky jsou ověněny velikými věnci.“*
- 7 Současný obřadní kroj je těžký a značně nepohodlný pro běžný pohyb, nelze se divit, že se někdy dívky zdráhají vystupovat v roli stárek. V meziválečném období nosily orelské stárky v hodové úterý pohodlnější *krojek* (český kroj).
  - 8 Srv. Ladislav H o s á k, *Hustopecký okres. Vlastivěda Moravská*. V Brně 1924, s. 166.
  - 9 „*Ti první dva byli starší, po vojně, třetí regrut (19 let), čtvrtý byl pro posluhu a polívání placu, od 15–16 let. Každé si vybral stárky. První stárek říkal o všechny tři stárky rodičům, druhé říkal o první stárku. To bylo ještě za první republiky. Teď jak se dohodnou, vyberou si děvčata, a to kerá si může obstarat kraj... Kelneři nosili ve džbánech i v dřevěné putýnce víno.*“ (R. Mazůrek, \* 1907, záznam z r. 1977).
  - 10 Zhotovoval je ve Starovičkách Frant. Mazůrek (1876–1926) a po něm jeho syn stolař Rudolf (nar. 1907). Spirálovitě kroucené dlouhé hobliny se dosáhne tak, že se ostrý hoblík drží zešikma na ostré hraně prkna zděli 150 cm, rovného, bez suku. Dělavaly se z lipového dřeva.
  - 11 K tomu Soňa N e z h o d o v á, *Lidový oděv ve Velkých Pavlovicích*. In: Město Velké Pavlovice. Znojmo 2002, s. 247–260.
  - 12 „*Večer měli sólo ženatí, potom se volili ženatí stárci, kteří převzali do rána hody. Před půlnocí si zatančili se stárkami a šli domů pro burčák. Přišli s kýblama a se šufánkem. Pak zas sólo a pilo se přímo ze šufánků! Tak to bylo za nás.*“ (F. K., \* 1940; záznam 2006).
  - 13 Kyjovsko. Vlastivěda moravská. Brno 1970, s. 344.
  - 14 K tomu blíž Z. P a s t y ř í k, *Židovská obec Dambořice*. Dambořice 2004.
  - 15 V obci působí církev československá evangelická, která vznikla v roce 1918 spojením církví reformované (helvetské) a luterské (augspurské). – Tělovýchovná jednota Sokol byla založena v roce 1914, TJ Orel roku 1912.
  - 16 Dambořice v proměnách času. – Dambořice 2004, nestr.
  - 17 Ke kroji blíž Věra H u d e č k o v á, *Tradice*. In: Dambořice. Minulost a současnost ve světle kronik. Obec Dambořice 1994, s. 130–132.
  - 18 Poprvé a výjimečně se objevila mezi hodovou mládeží podle kronikáře J. Zbořila asi na přelomu 60.–70. let, kdy bylo pořadatelem hodů JZD, a to s novým „říkáním“ při skládce.
  - 19 *Krojek* – rukávce (ovšem bez krézla), kordulka zavázaná na ramenou na stuhy, červená sukně a malá zástěrka. *Krojek* nosily dříve i stárky k zábavám v neděli večer. Uplatnil se jako oblečení děvčat při dožínkách.
  - 20 „Pucování“ krojů – praní, žehlení, škrobení na syrovo dá mnoho práce a tak to dnes pořadatelé zadávají starším věci známým ženám, aby se chasa nemusela o kroje starat.
  - 21 „*Poněvadž hostinské sály byly tehdy malé, tančívало se většinou na sóla. Sóla byla roztríděna dle stáří stárků. Nejmladším tanečnickům, kteří poprvé přišli k zábavě, se volávalo sólo těšanští nebo též sólo komáři. Pořádek musel být přísně dodržován, poněvadž sóla bývala často příčinou rvaček. U muzik měli stárci plné právo rušitele pořádku tvrdě vyplatit. – první stárek za tím účelem nosil býkovec.*“ Ze záznamů Jaroslava Zbořila v Kronice obce Dambořic, r. 1958.
  - 22 Kdo byl přistižen po zazvonění klekání na ulici, byl na místě vyplacen řemenem buď stárkem nebo dospělou chasou. Stárci posílali výrostky domů s žertovným „*běž za maminkó, vaříj rukavicu, dajó ti palec!*“
  - 23 *Dambořanka* navázala v roce 1979 na oblíbenou Majerovu kapelu (zal. v roce 1925), která hrávala doma i v širokém okolí.
  - 24 *Vážený hospodáru a hospodyňko, my vyvolení zástupci damborské chasy jsme k vám přišli, abyste s námi užívali hodových slavností a připili s nama na zdraví. Zároveň Vás a Vašu hospodyňu zveme na našu hodovou muziku a na skládku.*
  - 25 Oslovení hostů v roce 2006: *Zelený rozmarýn vám připínám a na našich damborských hodech vás vítám.*
  - 26 Ke skládce si berou stárky bílé sukně, červenou kordulku, bleděmodrý nebo růžový brokátový fěrtoch a na hlavu věnec. V neděli večer při zábavě nosí úvaz z tureckého šátku.
  - 27 Podle L. Majerové-Mokré (\* 1885) to bývaly zprvu pomeranče.
  - 28 Proslov první stárky v roce 2006: „*Vážení páni hosté a představení naší obce! Srdečně vás vítám všechny spolu, jež jste přišli užít hodů kvas. Dále pak zvu, jen bliž k stolu, veselo dnes a zítra zas. Připomínám ještě k tomu, vzpomeňte si těch svých mladých let, jak to tenkrát o těch hodech bylo, když vás tehdy těšil celý svět. A ta radost, jež vám z očí září, ať vás všechny veskrz nakazí! A kdyby venku třeba chumelilo, vaši radost ať nic nezkaží. My vám k tomu dlouhá léta přejem radovat se ze života*

- dál. Srdce vaše ať radostí pookřeje, vždyť jsou dnes naše hody, naše slavnost hodová. Zapomeňte dnes na všechny trampoty a tancujte s námi všichni podle noty. Vždyť ta naše česká píseň sama k tomu nabádá. Proč bychom se netěšili, když nám Pán Bůh zdraví dá. Pochválen buď Pán Ježíš Kristus!“
- 29 V roce 1925 znělo říkání první stárky takto: *Velevázení páni ořadové obce naší, my představení chasy damborské vítáme vás na dnešní slavnost hodovou, a těší nás, že ste ji svou přítomností poctili. Na důkaz naší lásky přimíte od nás tyto ratolesti, které vám přinášíme. Pochválen buď pán Ježíš Kristus.* Záznam od B. Švaňhalové (\* 1907), v roce 1978.
- 30 Srv. záznam M. Bimkové z Dambořic z roku 1965; podle vyprávění hudebníka Ant. Koblížka se při skládce o hodech hrávaly jen valčíky. Archiv Etnologického ústav AV ČR v Brně, fond A 1221, Dambořice. Ant. Koblížek, bubeník Majerovy kapely, se přiznal, že se Dambořic počátkem 20. století.
- 31 Dechová hudba sahá v Dambořicích do 80. let 19. století; v té době ještě existovala cimbálová muzika, která však hrávala už jen při chudých svatbách. – Při průzkumu lidových tanců v letech 1962–1965 zaznamenala Milada Bimková jen polky a kvapíky. Srv. fond Etnologického ústavu AV ČR v Brně, A 1221.
- 32 Část dambořické mládeže je zapojena do činnosti folklorního souboru *Salajka* a bylo to vidět i v pěkném předvedení tanců a písní a obřadním chování při hodech 2006. Skládku soubor předváděl na Slováckém roku v Kyjově v roce 2005.
- 33 „K jedenácté hodině večerní volili si ženáci svoje stárky. Bývali to obyčejně občané veselého ducha. Zvolení stálo nové stárky 25 l piva a panimámám dva litry sladkého líkeru. Jak se pivo vypilo, volili se stárci noví a staří byli zbaveni své slávy. Tak se třeba do tří hodin ráno volili i trojí stárci.“ Píše v kronice Jaroslav Zbořil.

### Prameny a literatura:

*Památní kniha obce Krumvíře*, zal. 1904. Ve fondu Okresního archivu v Mikulově.

*Kronika obce Dambořic (1938–1959)*. (Záznamy kronikáře Jaroslava Zbořila z r. 1958).

\*

F o j t í k, K.: *Prozatím nejstarší zpráva o organizaci vesnické chasy*. Český lid, 59 (1972) 41–48.

H e r b e n, J.: *Staré hody*. In: Moravské obrázky. II. vyd. Praha 1925.

*Dambořice. Minulost a současnost ve světle kronik*. Obec Dambořice 1994.

J e l í n k o v á, Z.: *Zavádka a skočná*. I. OKVS Břeclav (1984).

J e ř á b e k, R.: *Hanácké Slovácko a hanáci Slováci*. Národopisná revue 1/96, s. 3–11.

O n d r ů j, A.: *Krumvíř. Minulost i současnost jihomoravské vesnice*. MNV v Krumvíři 1973.

P a s t y ř í k, Z.: *Židovská obec Dambořice*. Dambořice 2004.

Š e b e s t o v á, A.: *Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky*. V Olomouci 1900.

T r n ě n ý, Z.: *Starovičky*. Starovičky 2005

V r b a s, J.: *Žďánsko. Zeměpisný a vlastivědný popis*. Ve Žďánicích 1930.

V e č e r k o v á, E.: *O stárkovských praporech a fedrech*. In: Klobouky u Brna. Město, krajina, lidé. Brno 1998, s. 383–387.

V e č e r k o v á, E.: *Obřady, obyčjeje a slavnosti*. In: Město Velké Pavlovice. (Edit. E. Kordiovský). Nakl. FPO, Znojmo 2002, s. 227–246.

---

*PhDr. Eva Večerková, CSc. (n. 1945), vědecká pracovnice Moravského zemského muzea v Brně. Ve svém odborném zájmu se orientuje na obřadní kulturu a lidové tradice na Moravě.*

---

### Feast Ceremonies at the Border of Haná and Slovácko Regions

#### A b s t r a c t

The feast ceremonies are a living tradition in the Southeast Moravia, and some villages use them to promote themselves on the outside. This holds especially true for the region around the towns of Klobouky u Brna and Velké Pavlovice, i.e. the ethnographic region that became known in the late 19<sup>th</sup> century as the *Hanácké Slovácko*. This region has preserved many features of the traditional folklore culture up to this day, which can be seen also in the case of the feast ceremonies. The author based her contribution around the authentic observations of the ceremonies in the field, in four of the region's villages (Klobouky u Brna,

Krumvíř, Starovičky, Dambořice) in 2006. Each village's feast ceremony has its own peculiar features, and descriptions of feast proceedings in each of them are given. The present state is then confronted and compared with the information yielded by the interviews with witnesses (oral history), archive materials and period literature. The transformations of tradition are found in the manifestations that are characteristic of the feast ceremonies, and in the changes of the feast ceremony structure seen from the points of view of time and location. It discusses the ceremonial costumes worn at this occasion by the *chasa*, or the unmarried youth. The *chasa* is represented by four *stáreks* with their female counterparts, *stárkas*. They are in charge of everything that happens during the feast ceremony – e.g. erecting and decorating of the Maypoles, invitation of citizens to the feast dances that take place under the Maypole or in a village culture club. They also supervise the order of the dances under the Maypole, where they appear separately in a feast dance called *zavádka*, accompanied by a traditional song sung for this purpose by a men's choir. One of the *stárek's* attributes is worth mentioning: it is a stick with a bunch of chippings, which is in Klobouky and Krumvíř (among other places) complemented with a banner decorated by ornaments of stitched colored ribbons. This is an old artifact, first documented in the first third of the 19<sup>th</sup> century. Another manifestation of old village customs is the so-called *skládka*, a ceremonial appearance of the *stárka* girls that "put together" money to pay for the musicians (this used to be a wide-spread feast custom). *Skládka* can be still observed in Dambořice. The author discusses the transformations of feast ceremony that took place in the course of the 20<sup>th</sup> century; both in their individual manifestations from the point of view of the features still firmly rooted in the local tradition (such as the local costumes, erecting the Maypole, dance under the Maypole, invitations to the feast dances) as well as the phenomena already disappeared (ceremonial decapitation of a ram that vanished in the late 19<sup>th</sup> century), relict phenomena (such as the *skládka*) and finally innovations that are imported from the adjacent region of Slovácko. Furthermore, the influence of union life in the first half of the 20<sup>th</sup> century is discussed, which caused the division of *chasa* and "double" feast ceremonies, the feast date changes are mentioned as well as the Maypole locations etc.

### **Kirmessfeste im Grenzgebiet zwischen der Mährischen Slowakei und der Hanakei**

#### **Zusammenfassung**

In Südwestmähren stellt das Kirmessfest eine lebendige Tradition dar, auf welche die Gemeinden besonders stolz sind, wobei sie sich durch diese mit dem Kirmessfest verbundene Tradition nach außen präsentieren. Dies betrifft auch die Gebiete von Klobouky u Brna und Velké Pavlovice – ethnographische Regionen, die seit Ende des 19. Jahrhunderts als Hanakische Slowakei bezeichnet werden. Bis heute sind für diese Region spezifische Elemente der traditionellen Kultur kennzeichnend, die ebenfalls im Kirmessfest ihren Ausdruck finden. Der vorliegende Beitrag basiert auf der authentischen Betrachtung des Festes von 2006 in vier Gemeinden der Region – Klobouky u Brna, Krumvíř, Starovičky, Dambořice –, von denen jede einzelne ihre Besonderheiten in den Kirmessgebräuchen hat. Die Verfasserin macht uns mit dem Verlauf des Festes in jeder der vier Gemeinden bekannt. Den gegenwärtigen Zustand konfrontiert sie mit Erkenntnissen, die den Gesprächen mit Zeitgenossen entnommen wurden (oral history) oder in Archivunterlagen und der historischen Literatur zu finden sind. Sie verfolgt die Tradition in Umwandlungen der Struktur in Hinsicht auf Zeit und Territorium. Sie widmet ihre Aufmerksamkeit auch den Volkstrachten, welche bei dieser Gelegenheit die Dorfjugend trägt. Die Vertreter der Dorfjugend sind vier „Altgesellen“ mit ihren Partnerinnen. Sie kümmern sich um alle Aktivitäten während der Festtage – Aufstellen und Schmücken des Maibaumes, Einladen der Dorfbewohner zur Unterhaltung unter dem Maibaum und im Saal des Kulturhauses, Regieren der Tanzordnung unter dem Maibaum. Sie selbst präsentieren sich im Tanz namens „zavádka“, der mit einem entsprechenden traditionellen Lied, interpretiert vom Männerchor, begleitet wird. Bemerkenswert ist das Attribut der „Altgesellen“ – mit gebundenen Hobelspänen geschmückte Stäbe, ergänzt mit Fahnen, die dazu noch mit Ornamenten aus aufgenähten farbigen Bändern geschmückt sind. Es handelt sich um einen alten Artefakt, der in der Literatur bis zum ersten Drittel des 19. Jahrhunderts belegt ist. Zu den alten traditionellen Gebräuchen zählte die sogenannte „Sammlung“ (*skládka*) – ein zeremonieller Auftritt der auserwählten Mädchen, die Gelder für die Musiker sammeln (einst bei den Kirmessfesten üblicher Gebrauch), der sich in Dambořice erhalten hat. Die Autorin verfolgt die Umwandlungen im Verlauf des 20. Jahrhunderts und unterscheidet einzelne Komponenten des Kirmessfestes: – die bisher fest in der örtlichen Tradition gebliebenen Elemente wie Trachten, Maibaumsetzen, Tanzen unter dem Maibaum, Einladungen, – die untergegangenen Gebräuche wie z. B. Enthaupten des Schafbocks (untergegangen Ende des 19. Jahrhunderts), – die Relikte („Sammlung“) und Innovationen, die Anregungen auch aus nächster Umgebung der Mährischen Slowakei übernehmen. Die Autorin berichtet auch über Einflüsse der Vereine in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts, die sich in der Einteilung der Dorfjugend und Veranstaltung von zwei Kirmessfesten widerspiegelte, über Terminverschiebungen der Feste und Änderungen im Platzieren des Maibaums.

## VÝROBA TRADIČNÍ TUPESKÉ KERAMIKY V SOUČASNOSTI

Marta Kondrová, Olga Floriánová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Výroba keramiky v Tupesích na Uherskohradištsku doznala po roce 1989 značných změn. V souvislosti s poklesem zájmu o tradiční majoliku a zrušením dílen Lidové tvorby zanikla organizovaná podoba produkce tupeské fajánsi. Nové podmínky vytvořily prostor pro samostatně pracující výrobce, kteří navazují na tradice tupeské keramiky.

O těžkých počátcích výroby fajánsi v Tupesích již byla napsána řada pojednání v odborném tisku i regionálních tiskovinách.<sup>1</sup> Od roku 1989 došlo ve výrobě keramiky na Uherskohradištsku k řadě zásadních změn. V této době zanikly zejména dvě nejvýznamnější instituce – *Lidová tvorba* a *ÚLUV*, které po dlouhá desetiletí ovlivňovaly směr vývoje keramické výroby nejen v tomto regionu.<sup>2</sup>

Keramická výroba má v oblasti Uherskohradištska velmi starou tradici. Mezi obce, kde máme ve druhé polovině 19. století doloženu hrnčířskou výrobu patří Napajedla, Halenkovice, Modrá, Tupesy, Jalubí, Traplice, Buchlovice, Březolupy či Místřice.<sup>3</sup> V Tupesích, kde se v několika lokalitách těžila vhodná hlína, pracovalo několik hrnčířských rodin. Vyráběla se zde především černá *zakuřovaná* hrncina. Znalost její výroby se předávala v rodinách Vlčků a Petrášů z otce na syna.<sup>4</sup> S výrobou fajánsi zde začal Jaroslav Ūředníček, majitel místní cihelny a původní profesí strojař, po absolvování keramického kurzu v roce 1914. Jeho dílna, zaměstnávající především členy početné rodiny, pracovala do roku 1947, kdy zanikla. Ve výrobě majoliky však pokračovala dílna jeho syna Oldřicha Ūředníčka, založená v roce 1936, která byla v roce 1948 zestátněna a zařazena do družstva Moravská Ūstředna v Brně. Od roku 1953 přešla tato dílna pod družstvo Lidová Tvorba v Uherském Brodě. Rozšiřování výroby ukázalo v 70. letech nutnost vybudovat novou provozovnu, která byla otevřena v roce 1975.

V Lidové tvorbě se za dobu její existence vyučila řada *kruhařů* i *maléřeček* a získali zde cennou praxi pod vedením zkušených mistrů.<sup>5</sup> Na začátku 90. let 20. století, v souvislosti s všeobecným poklesem výroby, bylo rozhodnuto o prodeji keramické provozovny v Tupesích. Keramická dílna byla přejmenována na Dekor a ještě určitou dobu pracovala, přičemž se zaměřila na vývoz zboží do zahraničí, zejména Itálie. Vývozu byla přizpůsobena také výroba zaměřená na stolní nádobí s plasticky i barevně provedenými motivy ovoce, zejména citrusových plodů. Během 90. let výroba keramiky v této provozovně upadala, většina bývalých zaměstnanců byla nucena z existenčních důvodů odejít. Řada z nich si zařídila vlastní dílny doma, kde pokračují ve výrobě tradiční majoliky nebo se zaměřují na výrobu pro trh. Značný počet *kruhařů* točí v současné době nádobí pro více keramických dílen a pracuje na vlastní živnostenský list, buď doma, nebo dochází podle potřeby keramiků přímo do jejich dílen.

V této studii chceme přinést přehled keramických dílen, které v současné době pracují na Uherskohradištsku<sup>6</sup>, pokračují ve výrobě *tupeské fajánsi*, a zachovávají tradiční ornamentiku i barevnost dekoru a technologické postupy. Řada keramiků se po odchodu z provozovny Lidové tvorby přiklonila k vlastní autorské výrobě převážně užitkového nádobí. Někteří z nich změnili i zpracovávaný materiál a z barevné majoliky přešli na kameninu. Keramiky k tomu částečně nutila také ekonomická situace a požadavky trhu, na kterém na počátku 90. let rapidně klesal zájem o *původní* tupeskou tvorbu. V současné době se pomalu zájem o barevnou i modře dekorovanou fajáns květinových vzorů znovu obnovuje, přičemž zájemci o tento druh zboží dojíždí přímo do keramických dílen, nebo keramikové prodávají své výrobky prostřednictvím prodejen s upomínkovým zbožím. Častým způsobem prodeje

zboží je také účast na jarmarcích lidových řemesel na Moravě, v Čechách i na Slovensku. Zvláště oblíbené jsou trhy úzce zaměřené na keramiku v Berouně, Kunštátu, Rožnově pod Radhoštěm nebo slovenském Pezinku, které dávají možnost porovnání tvorby výrobců, vzájemného setkávání, výměny zkušeností a navázání nových obchodních kontaktů.



Alena Borská se svými výrobky. Foto R. Habarová, 2005.

### Alena Borská (\* 1933, Tupesy)

Alena Borská, rozená Úředníčková, je dcerou vynikajícího keramika Oldřicha Úředníčka a vnučkou Jaroslava Úředníčka, zakladatele tradice výroby majoliky v Tupesích. Rodinné prostředí ji předurčilo k zájmu o keramickou tvorbu. Téměř celý svůj profesní život působila v dílnách Lidové tvorby v Tupesích, kam přišla v 50. letech 20. století a pracovala zde až do důchodového věku. Věnovala se především výrobě tradiční majoliky tvořené z forem a malbě na keramiku. Po odchodu na penzi si založila malou dílnu v rodinném domě v Tupesích, v níž dosud tvoří zvláště majolikové kroupky, obvykle figurálně a barevně pojaté. Její výrobky mají svůj osobitý rukopis a vyznačují se výborným řemeslným zpracováním. Při dekorování vychází z tradičních motivů a barevnosti a její kroupky s motivy ukřižovaného Krista, sv. Veroniky, či sv. Jana jsou věrnými kopiemi původních vzorů.



Figurální tvorba Dany Červenkové. Foto M. Kondrová, 2006.

### Dana Červenková (\* 1960, Boršice)

Jednou z keramiček, které pracují samostatně ve své dílně je i Dana Červenková. Již od dětství ji zajímaly ruční práce a výtvarný talent jí na Základní škole přivedl do keramického kroužku vedeného Ludvíkem Úředníčkem. V roce 1975 nastoupila jako patnáctiletá do učení v nově otevřené provozovně družstva Lidová tvorba.<sup>7</sup> Zde získala praxi u vynikajících mistrů ve svém oboru – kruhaře Jaroslava Petráše, malířky Blanky Füllekové a modelářky Josefy Loučkové. V Lidové tvorbě pracovala v letech 1978–1995. Již v roce 1991 si zbudovala malou dílničku v zahradě svého rodinného domku v Boršicích u Buchlovic, kde tvořila zpočátku jen ve volném čase. V roce 1995 odešla z rozpadající se Lidové tvorby a zcela se osamostatnila.

V sortimentu výrobků Dany Červenkové nechybí hrníčky, džbánky či zvonky s modrým i barevným květinovým dekorem,



i ozdobným vyřezáváním. Specifické je v jejím případě dekorování výrobků krojovanými postavami. V posledních letech se stále více věnuje modelování drobných figurálních plastik. Tento zájem ji provázel již v době jejího působení v Lidové tvorbě, kde získávala praktické znalosti od mistryně figurální výroby Josefy Loučkové. Dana Červenková vytváří především krojované panenky a panáčky, často v podobě zvonků, i betlémy v bílém, modrobílém a barevném provedení. Je členkou Sdružení lidových řemeslníků a výrobců České republiky, své výrobky prodává nejčastěji na tradičních jarmarcích a lze je zakoupit i přímo v její dílně.

### **Zuzana Hartlová (\* 1956, Tupesy)**

Mezi přímé pokračovatele rodu Úředníčků, zakladatelů tradice tupeské keramiky patří mimo další i Zuzana Hartlová. Vnučka Oldřicha Úředníčka a pravnučka Jaroslava Úředníčka, vyrůstala od dětství v prostředí keramické výroby. Často navštěvovala dílnu Lidové tvorby, ve které pracovala i její maminka Jiřina, rozená Úředníčková a tatínek Ladislav Hartl byl jejím dlouholetým vedoucím. Sama Zuzana Hartlová se v družstvu Lidová tvorba vyučila v oboru umělecký keramik u mistrů Jaroslava Petráše a Blanky Füllepové (1971–1974). Zájem o obor dále rozvíjela v letech 1974–1978 při studiu na Střední umělecko průmyslové škole v Uherském Hradišti pod vedením Stanislava Mikuláščíka a Jiřího Vlacha. Od roku 1978 byla zaměstnána v tupeské Lidové tvorbě jako malířka keramiky. Cit pro barevnost a precizní práce při dekorování tupeských výrobků ji přivedly na post mistrové malírny, který zastávala až do svého odchodu v roce 1998. V té době se osamostatnila a zařídila vlastní dílnu v rodinném domě v Tupesích č. 304.

Také v současnosti se věnuje výhradně výrobě dekorační majoliky v sortimentu tradičních tvarů a dekorů. Kromě džbánek, talířků či kořenek vyrábí i náročnější prolamované talíře nebo džbánek s cechovním motivem, čutyry, misky, svícny apod. Celý technologický



Zuzana Hartlová s replikou erbovního talíře. Foto O. Floriánová, 2006.

proces výroby zastává Zuzana Hartlová sama od točení nádob, přes polévání a malbu až po vypálení v menších válcovitých pecích. Její výrobky se vyznačují jak harmonií tvaru, tak sladěnou barevností a precizním provedením malby dekoru. Její výrobky s tradičními tupeskými dekory růží, kopretin či chrp se při zachování tradiční barevnosti, ornamentiky i výrobních postupů řadí mezi nejlepší současnou tupeskou produkci.

**Marcela Hudcová** (\* 1956, Zlechov)

Další pokračovatelkou výroby tupeské fajánsi je Marcela Hudcová, která se v tomto oboru pohybuje již více než třicet pět let. Stejně jako mnoho dalších se vyučila v keramických dílnách Lidové tvorby v Tupesích, kde zůstala po vyučení pracovat až do roku 1992. Vzhledem k tehdejší těžké situaci v privatizované provozovně se rozhodla spolu se dvěma dalšími kolegy Ivanem Vojtěškem a Radovanem Churým odejít. Společně založili v sousedním Zlechově vlastní keramickou dílnu *Art Ware*. Jejich produkce byla zaměřena výhradně na tupeskou majoliku s původním květinovým dekorem a barevností. Široký sortiment jejich výrobků zaceloval v té době díru na trhu s tupeskou keramikou, protože původní Lidová tvorba se tehdy orientovala na jiný druh nádobí určený pro vývoz.



Marcela Hudcová s replikou džbánu hrnčířského cechu. Foto O. Floriánová, 2006.

Společná dílna *Art Ware* pracovala až do konce roku 2005, kdy se rozhodli společníci osamostatnit a stejně jako Marcela Hudcová si v současné době budují nové keramické dílny. Také v budoucnu by se chtěla zaměřit na tupeskou malovanou keramiku. V dokončované dílně hodlá pracovat spolu se synem Petrem, který je absolventem Školy uměleckých řemesel v Luhačovicích v oboru keramiky.

**Radovan Churý** (\* 1960, Zlechov)

Radovana Churého přivedla k zájmu o keramickou výrobu práce jeho maminky Ludmily Churé, která pracovala v keramických dílnách Lidové tvorby v Tupesích. Již na Základní škole

navštěvoval keramický kroužek v tehdejší Lidové škole umění. Profesionálním keramikem se pak vyučil v Lidové tvorbě v Tupesích, kde pracoval v pozdějších letech také jako mistr až do roku 1991. V letech 1992–2005 působil jako společník ve zlechovském Art Ware. Od začátku roku 2006 kdy se provozovna rozdělila pracuje na dobudování vlastní dílny, a zároveň pokračuje v produkci tupeské keramiky tradičních dekorů. V rodinné dílně pracuje v současné době s manželkou Arankou Churou, rozenou Zálešákovou, která se rovněž vyučila v Lidové tvorbě v Tupesích.

**Jiří Kalabis** – keramická dílna *Juuráááj* (\* 1961, Tupesy)

Již více než deset let se věnuje práci v oboru keramiky Jiří Kalabis. Od roku 1994 se datuje jeho spolupráce s Denisou Chvátalovou, se kterou tvořil v *Keramice Denisa*. Zde se věnoval zejména malování a vytváření nových vzorů moderní majoliky. Během roku 2004 se ve spolupráci s Obecním úřadem Tupesy zasadili oba představitelé Keramiky Denisa o znovuoobnovení Muzea tupeské keramiky. Za odborné spolupráce Slováckého muzea v Uherském Hradišti se podařilo opět zpřístupnit původní obydlí hrnčíře ve stavení č. p. 118



Jiří Kalabis v prostorách prodejny Muzea tupeské keramiky. Foto M. Kondrová, 2006.

a vytvořit zde také novou expozici mapující tradici výroby keramiky v Tupesích. V zadním traktu *Muzea tupeské keramiky* jsou umístěny keramické dílny s malou prodejnou, kde pracuje zhruba sedm zaměstnanců. Navíc sem docházejí na praxi také studenti oboru uměleckořemeslné zpracování keramiky na Střední odborné škole v Luhačovicích. Původně pracovaly dílny pod hlavičkou keramiky *Denisa*, od začátku roku 2006 pak samostatně jako keramická dílna *Juuráááj*. Provozovna se zaměřuje především z existenčních důvodů více na produkci majoliky s moderními dekory a osobitou barevností podle vlastních návrhů. V sortimentu výroby převažují hrníčky, čajové a kávové servisy a talíře. Menší část produkce tvoří majolika s tradičními tupeskými vzory a repliky habánských fajánsí, neboť zájem o tradiční keramické výrobky po roce 1989 značně klesl. V současnosti však

dílna zaznamenává trend pomalu se zvyšujícího zájmu o tradiční zboží a Jiří Kalabis plánuje v budoucnu zvyšovat podíl výrobků s tupeskými a habánskými motivy na úkor moderní produkce.

Dílna je přístupná také návštěvníkům Muzea tupeské keramiky, umožňuje exkurze a zájemcům také možnost vyzkoušet si práci za hrnčířským kruhem.

### Josefa Loučková (\* 1932, Tupesy)

Josefa Loučková se po celý svůj život věnuje s láskou tvorbě tradiční keramiky. Rodačka z Tupes nastoupila do učení ke keramikovi Oldřichu Úředníčkovi. Ve starých dílnách získala znalosti o keramické tvorbě a osvojila si práci s hlinou. Vyučila se jako *kruhařka*, a pracovala zde spolu s dalšími členy rodiny Úředníčkovy – Ludvíkem, Irenou (provdanou Hartlovou, jejíž muž provozovnu vedl) a Alenou (provdanou Borskou). V roce 1975 se pak dílna známá již pod názvem Lidová tvorba Tupesy přestěhovala do nových větších prostor. Zde pracovala Josefa Loučková až do důchodového věku.



Josefa Loučková a její žačka Dana Červenková. Foto M. Kondrová, 2006.

Josefa Loučková se v Lidové tvorbě seznámila s výrobou replik archeologických vykopávek – pravěké keramiky a tradiční habánské keramiky, které se vyráběly v 60. letech 20. století pro potřeby školního vyučování. Spolu s Ludkem Úředníčkem začali modelovat figurky a později i kompozice betlémů. Velký zájem na tehdejšímu trhu byl i o jejich keramické krojované panenky. Figurální práce se tak staly základem tvorby Josefy Loučkové, kterým se věnuje dosud. Výrobky si osvojila charakteristický rukopis ztvárnění hliněných figurek. Je pro ni typická vysoká řemeslná úroveň provedení se smyslem pro pečlivé propracování detailů. V současné době již modeluje Josefa Loučková figurky a betlémy pouze pro dílny svých žáků a přátel a sama označuje tuto tvorbu jako celoživotního koníčka.



Figurální tvorba Josefy Loučkové znázorňuje Danu Červenkovou na trhu při prodeji keramiky. Foto M. Kondrová, 2005.



Majolika s tradičními a inovovanými vzory Hany Šubrtové. Foto M. Kondrová, 2006.



Hana Šubrtová dekoruje talířek květinovým motivem. Foto M. Kondrová, 2006.

### **Hana Šubrtová** (\* 1965, Břestek)

Zájem o výtvarnou tvorbu provázal Hanu Šubrtovou, rozenou Černou, již od dětství. Zpočátku navštěvovala keramický kroužek v Lidové škole umění v Uherském Hradišti. Vztah k výtvarné tvorbě, zvláště keramice, byl motivován také prací její tety Josefy Loučkové (\* 1932) ze Zlechova. Jako mnozí další se Hana Šubrtová vyučila malířkou keramiky v Lidové tvorbě.

Jejími mistrovými byly skvělé keramičky Blanka Füllepová a Zuzana Hartlová. V malírně pracovala od roku 1980, s přestávkami dvou mateřských dovolených až do roku 2000, kdy se dílny bývalé Lidové tvorby, respektive Dekoru definitivně rozpadají. Následujících pět let působila jako malířka majoliky v dílně manželů Vaculových v Tupesích, pracující pod značkou KEVA. Na začátku roku 2006 si začala budovat vlastní samostatnou dílničku v suterénu rodinného domu v Břestku.

Nádoby si nechává točit u jednoho z kruhařů pracujících pro více keramiků – Jiřího Dudeška. Sama se zaměřuje na malování květinových vzorů v barevném i modrém provedení. Při práci vychází z tradiční ornamentiky, ráda však vzory doplňuje podle své fantazie, experimentuje i s kombinací barev (např. zelené a červené), avšak za použití tradičních motivů.



Libor Tichý. Foto M. Kondrová, 2006.

### **Libor Tichý** – *Tupeská keramika* (\* 1961, Tupesy)

Libor Tichý pochází z rodiny, která měla k výtvarné tvorbě velmi blízko. Jeho bratr, Oldřich Tichý, se stal akademickým malířem. Libor vystudoval Školu uměleckých řemesel v Praze, obor keramik. Původem je Libor Tichý ze Zlína, a zde si také založil svou první samostatnou dílnu. Zprvu se zabýval současnou užitkovou majolikou, především v jednobarevném bílém provedení. V roce 2002 odkoupil od jejího tehdejšího majitele Stanislava Drápely budovu bývalých dílen Lidové tvorby, později Dekoru v Tupesích, kde působí dosud. Jeho zájem vzbudila tradiční malovaná keramika a habánská majolika, která se zde původně vyráběla. Na tuto tradici se snaží Libor Tichý svou produkcí navazovat. Sortiment zboží jeho dílny tedy představuje zejména tupeská malovaná majolika a vzory habánské keramiky, které doplňují současné tvary užitkové



Majolika z dílny Josefa Tichého. Foto M. Kondrová, 2006.



Výrobky keramické dílny KEVA se vyznačují dokonalostí jemného až krajkového řezu. Foto O. Floriánová, 2006.

keramiky v jednobarevném provedení. Prodejna nabízí široký výběr řemeslně velmi dobře provedeného zboží.

Kromě výroby keramiky se zde rovněž zpracovává hlína a připravuje bílá a transparentní glazura, tyto základní suroviny pro práci keramiků sem mnozí z nich jezdí z širokého okolí nakupovat. Dílna poskytuje také zázemí pro tvorbu mnoha studentům keramického oboru z umělecky zaměřených škol. Provozovna umožňuje případným zájemcům, například školám, hromadným zájezdům i jiným, odborné exkurze i s možností ukázky práce v dílnách. Majitel předpokládá dílnu více otevřít veřejnosti a umožnit návštěvníckým skupinám nejen seznámení s tradiční tvorbou tupeské keramiky, ale i formou jakýchsi workshopů umožnit zájemcům zkusit si vlastnoručně práci s hlínou – modelování, točení na kruhu, malování keramiky a další.



Věroslava Vaculová v prostorách dílny KEVA. Foto O. Floriánová, 2006.

pod názvem *ÚTK Keva* (Úředníčkova tradiční keramika). V dílně pracuje i několik dalších zaměstnanců. V organizačních záležitostech pomáhal keramičce její manžel Alois Vacula, který původní domek s dílnou přestavěl a zmodernizoval.

Široký sortiment výrobků – džbánek, talířků, hrníčku, váziček, *čepáků* na vodu, svícňů, zvonečků apod. – navazuje na rodinnou tradici výroby majolikové keramiky. Ve výrobě nyní převažuje modrý dekor; objevuje se i nové tvarosloví – například netradiční až krajkově jemné vyřezávání, které vnesla do produkce dílny dcera Irena Dosoudilová. Výrobky Věroslavy Vaculové jsou známé v širokém okolí, dokonce i v zahraničí.

### **Ivan Vojtěšek** (\* 1966, Zlechov)

Ivan Vojtěšek je původní profesí vyučený stavař a pracoval jako vedoucí sdružené stavební provozovny obcí Zlechov a Tupesy. Po rozdělení obcí na samostatné celky dostal nabídku pracovat v Tupesích jako vedoucí keramické dílny zřizované MNV v Tupesích. Provozovna byla umístěna v zadním traktu památky lidového stavitelství č. p. 118. Myšlenka založit *Památník tupeské keramiky* vzešla původně z podnětu školské a kulturní komise MNV v Tupesích na přelomu 70. a 80. let 20. století. U zrodu tohoto muzea a keramické provozovny stál dlouholetý vedoucí dílen Lidové tvorby Ladislav Hartl. Dílny při Památníku tupeské keramiky začaly pracovat v roce 1983.<sup>8</sup> Zde se Ivan Vojtěšek seznámil s výrobou

### **Věroslava Vaculová** – KEVA (\* 1933, Tupesy)

Věroslava Vaculová je vnučkou Jaroslava Úředníčka, který brzy po první světové válce založil keramikou dílnu v Tupesích, a dcerou jeho syna Antonína. Ze dvou manželství měl Jaroslav Úředníček celkem dvacet dva dětí, z nichž mnohé pokračovaly v rodinné tradici, především synové Oldřich, Antonín a Svatopluk a později i vnukové a vnučky. Z této početné rodiny tak vzešel velký počet vynikajících keramiků či malířek keramiky, mnozí z nich byli oceněni titulem *Mistr lidové umělecké výroby*. Patří mezi ně i Věroslava Vaculová, která měla již od dětství ke keramice velmi blízký vztah. Vyučila se u otce, Antonína Úředníčka, a pracovala až do počátku 90. let 20. století v Lidové tvorbě. Po odchodu z Lidové tvorby si doma otevřela vlastní dílnu





Josef Vojtěšek. Foto O. Floriánová, 2006.

tradiční malované tupeské keramiky. Ve *Skanzenu* v Tupesích, jak se všeobecně muzeu a provozovně MNV říkalo, působil v letech 1990 až 1992, kdy založil spolu s Marcelou Hudcovou a Radovanem Churým novou provozovnu. Dílna pracovala pod názvem Art Ware a Ivan Vojtěšek se v ní staral především o organizační stránku provozu a zajištění odbytu. Produkce dílny byla založena na výrobě tradiční tupeské keramiky, kterou jen z menší části doplňoval sortiment užitkové keramiky. Počet zaměstnanců zde pracujících se pohyboval od sedmi keramiků na počátku existence dílny, přes dvacet v době největšího rozmachu až po pokles na deset zaměstnanců ke konci její činnosti v roce 2005. V roce 2006 založil ve Zlechově Ivan Vojtěšek vlastní dílnu, v níž rovněž zůstává věrný výrobě tradiční tupeské majoliky. Sortiment zboží představující talíře, hrníčky, vazy, džbánky i figurální tvorbu v ní hotoví pět keramiků – malířky a kruhař.

Zde uvedení výrobci, respektive keramické dílny zdaleka nepostihují celkový obraz výroby keramiky na území bývalého okresu Uherské Hradiště.<sup>10</sup> Zde jsme se zaměřili na ty výrobce, kteří se výhradně či zčásti specializují na tradiční malovanou tupeskou fajáns. V tomto ohledu je třeba podotknout, že většina z keramiků využívá znalosti technologie výroby získané v dílnách Lidové tvorby, případně Drobné provozovny místního hospodářství MNV v Tupesích. Během 90. let 20. století kdy ustává výroba v dílnách Lidové tvorby a zanikají prodejny Krásné jizby prakticky zmizela tupeská keramika z trhu. Částečně to bylo dáno i malou poptávkou, a většina



Dekorování figurek v dílně Josefa Vojtěška. Foto O. Floriánová, 2006.

z keramických tvůrců, kteří začínali samostatně podnikat se proto orientovala na vlastní autorskou produkci. Původní keramice se ve větší míře věnovala prakticky pouze dílna Art Ware ve Zlechově a dílna KEVA v Tupesích. V současné době kdy začíná zájem o tupeskou majoliku narůstat, se podařilo zachytit a zdokumentovat výrobu v uvedených devíti keramických dílnách. Ty vesměs zachovávají vysokou míru kvality vyhotovených výrobků po technické stránce i pokud se týká malby dekoru. Dá se tedy říci, že tradiční výroba majoliky v Tupesích má své hodnotné nositele i v současné době. Otázkou zůstává její budoucnost. Současně s dílnami Lidové tvorby a se zánikem Školy uměleckých řemesel přestal fungovat systém odborné výuky a zaniklo školící středisko s vysoce kvalifikovanými mistry svého oboru. Určitým nástupcem je v tomto směru Střední odborné učiliště v Luhačovicích, odkud dojíždí řada studentů na praxi např. do dílen Muzea tupeské keramiky. Většina mladých absolventů má však zájem především o vlastní autorskou tvorbu. Možným řešením je příklad Marcely Hudcové, která začíná pracovat v nově budované dílně se svým synem a vrací se tak v podstatě k modelu „Úředníčkovského“ rodinného podniku. Je proto předmětem zamyšlení, kam se bude ubírat cesta tupeské majoliky až přestane pracovat současná generace keramiků, vyškolených ještě v Lidové tvorbě.

### Poznámky:

- 1 J a n č á ř, J.: *Lidová keramika na Slovácku od počátku 20. století*. ČL 52, 1965, s. 25–33.  
J a n č á ř, J.: *Slovácké fajánse*. NA 20, 1983, č. 3, s. 197–198.  
J u r a č k o v á, S.: *Tupeská fajáns*. Slovácko 28, 1986, s. 47–62.
- 2 Jednotlivé provozy ŮLUV, včetně keramických dílen, zanikaly od začátku 90. let v souvislosti s problémy financování celého podniku. Definitivně zanikl ŮLUV v roce 1996 rozhodnutím o zrušení zákona o jeho zřízení z roku 1945. Keramické dílny Lidové tvorby v Tupesích, byly v roce 1991 prodány do soukromého vlastnictví a výroba tradiční majoliky tam během počátku 90. let zanikla.
- 3 J a n č á ř, J.: *Lidová keramika na Slovácku od počátku 20. století*. ČL 52, 1965, s. 25–33.
- 4 N á p l a v o v á, M.: *Pokračovatelé lidové keramiky v Tupesích*. Slovácko 40, 1998, s. 21–30.
- 5 H a r t l, L.: *Výroba fajánsí v Tupesích*. MK 26, 1990, č. 5, s. 24–26.
- 6 Informace uvedení v této studii vychází z terénního výzkumu provedeného během roku 2006.
- 7 Nová budova Lidové tvorby byla slavnostně otevřena 1. 6. 1975.
- 8 M i k u l a, F.: *Dějiny obce Tupesy*. Tupesy.
- 9 K o v á ř ů, V.: *Tupesy. Staletá tradice lidové hrnčiny a keramiky*. Tupesy 1990.
- 10 Celkově hodnotí současnou situaci mapa a katalog – Floriánová, O.–Kondrová, M.–Habartová, R.: *Keramická výroba ve Zlínském kraji*. Uh. Hradiště, 2006.

---

Mgr. Marta K o n d r o v á (n. 1979), odborná pracovníce Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Zaměřuje se na lidový oděv a keramiku na Uherskohradištsku.

---

Mgr. Olga F l o r i á n o v á (n. 1965), odborná pracovníce Slováckého muzea v Uherském Hradišti. V jejím odborném zájmu je lidová architektura a lidová řemeslná výroba.

---

## The Production of Traditional Ceramics of Tupesy at Present

### A b s t r a c t

The ceramic production has a long-standing tradition in the region around the city of Uherské Hradiště. The villages which are known and documented to have had been producing ceramics in the mid 19th century include Tupesy. There are several locations here where suitable clay can be mined and there had been several potter's families. Originally, these families produced pottery, namely the black "smoked" pottery (zakuřovaná hrnčina). However, in the course of the 20th century, Tupesy had become renowned for the production of faience with striking floral decorations. The founder of this tradition was a man named Jaroslav Úředníček. The specific colors and floral patterns were the main distinguishable features for which this type of faience

has become known as “Tupesy ceramics” (tupeská keramika). The workshops of the Úředníček family were nationalized in 1948 and became a part of the Lidová výroba (“Folklore Production”) cooperative in 1953. The cooperative increased the production and in 1975, the newly built workshops functioned also as a center of apprenticeship.

After 1989, many changes occurred that influenced also the production of the traditional faience of Tupesy. The production was diminished and most of the ceramists gradually left the workshops. Many of them established their own private ceramics workshops, but most of those began producing their own designs and the production of the traditional Tupesy ceramics became minimal. Today, it is produced only by a small number of ceramists from Tupesy. Most of them are former employees of Lidová tvorba, but there are some newcomers, who were attracted to the ceramist’s craft by their interest in the faience of Tupesy.

## **Herstellung der traditionellen Tupesy-Keramik**

### **Z u s a m m e n f a s s u n g**

Die Herstellung der Keramik hat im Gebiet von Uherské Hradiště eine alte Tradition. Zu den Gemeinden, wo die Töpferherstellung in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts nachgewiesen ist, gehört auch Tupesy. In einigen Lokalitäten wurde hier geeignete Erde gewonnen und es waren hier einige Töpferfamilien tätig. Ursprünglich wurden rohe Töpferwaren hergestellt, insbesondere schwarze berauchte Töpferwaren. Im Verlauf des 20. Jahrhunderts wurde Tupesy durch die Herstellung von Fayence mit ausgeprägten Blumenmotiven berühmt. Diese Tradition wurde von Jaroslav Úředníček gegründet. Das spezifische Kolorit und ein ausgeprägt farbiger Blumendekor sind die Wesensmerkmale, die dieser Fayencesorte das Attribut „tupeská“ (von Tupesy) beigelegt haben. Die Bezeichnung Tupesy-Keramik ist allgemein verwendet. Die Werkstätten der Familie Úředníček wurden 1948 verstaatlicht und 1953 der Genossenschaft „Volkskunstproduktion“ unterordnet. Hier wurde die Herstellung der Tupesy-Keramik noch erweitert und die 1975 neu errichteten Werkstätten dienten auch als Lehrwerkstätten.

Nach 1989 waren viele Änderungen vor sich gegangen, die einen großen Einfluss auf die Herstellung der traditionellen Tupesy-Keramik hatten. In den ursprünglichen Werkstätten wurde die Produktion nach und nach eingestellt, die meisten Keramiker waren weggegangen. Mehrere von ihnen gründeten private keramische Werkstätten, doch meistens widmeten sie sich dem eigenen Schaffen, wobei die Tupesy-Produktion aufs Minimum reduziert wurde. Der heutige Markt weist das steigende Interesse an der traditionellen Tupesy-Keramik auf. Für die Herstellung der traditionellen Waren sorgen jetzt ein paar Künstler direkt in Tupesy. Zum großen Teil handelt es sich um ehemalige Angestellte der „Volkskunstproduktion“, aber es gibt auch Keramiker, die zu ihrem Handwerk durch das Interesse eben an der Tupesy-Keramik gelangten.



## LIDOVÝ ODĚV A JEHO TVŮRCI NA UHERSKOHRADIŠŤSKU

Romana Habartová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

*V lidové kultuře nemusíme nacházet jen „prameny vod živých“,  
nybrž něco, čemu se říká poctivá a účelová práce. Je to možná  
málo, to málo však dnes nejvíce potřebujeme“.*

(Antonín Václavík, 1946)

Lidový oděv zůstává neodmyslitelným reprezentantem lidové kultury, který představuje výraz vztahu místních obyvatel k prostředí, v němž žijí. Přestože bylo od konce šedesátých let 20. století oblékání do krojů narušeno omezením a zákazem konání řady náboženských obřadů, zůstalo neporušenou tradicí v rámci svátků a slavností výročního cyklu. Mládež, především mužská chasa, oblékala kroj o fašanku, o velikonoční pondělní *šlaháče*. Výjimečně se udržel fenomén oblékání slavnostního mužského kroje při odvozech, např. v Kunovicích nepřetržitě po celé 20. století až do zrušení základní vojenské služby v roce 2004. V některých lokalitách se mladá chasa oblékala při stavění a kácení máje. Hlavní reprezentativní příležitosti k odívání kroje zůstaly hody. Nového významu nabylo v té době oblékání krojů při kolektivní účasti na státem podporovaných reprezentačních společensko-politických příležitostech, jako byly prvomájové veselice, družstevní obecní, krajské a státní slavnosti a dožínky, krojové plesy, účinkování na slavnostech a festivalech lokálního, regionálního a národního významu. Toto období přineslo trend pořizování nových krojů nebo krojových kostýmů ve folklorním hnutí. Kroje byly definitivně opuštěny ve smyslu každodenního oblékání, pouze ženy nejstarší generace můžeme na vesnicích spatřit oblečené v kroji, *posedlcky*, ve všední dny, ale hlavně o nedělích, při návštěvě kostela a ve svátky dodnes. Prýč je i doba, kdy si ženy dokázaly samy krojové součástky podomácky zhotovit, často i bez použití šicího stroje, s čímž souvisí i oslabení jejich významu jako znalkyň tradičních rukodělných výrob v terénu. Ojedinele najdeme v obcích Uherskohradištska ženy, které se věnují vrapení zadních sukni *šorců* nebo *fěrtochů*, vyšívání *přes vrapy*, zhotovování kompletního vyšívání na ženské rukávce nebo mužské košile. Jejich pracnost, časová a finanční nákladnost je tak vysoká, že se jim tato ruční práce nevyplácí pro veřejnost provozovat. Pokud se těmto pracím věnují, zajišťují obvykle jen poptávku v rodinném a příbuzenském kruhu. Dnes se i s drobnými opravami nebo úpravami starších krojových součástí lidé raději obracejí jen na osvědčené švadleny, a pokud se rozhodnou pro zhotovení nového kroje, jsou vyhledáváni vyhlášení krojoví krejčí a švadleny v regionu. Významnou roli v tomto smyslu sehrávalo krojové oddělení družstva umělecké výroby Slovač v Uherském Hradišti, které zhotovovalo kroje pro stovky souborů z celého tehdejšího Československa. Odborné vedení, vlastní po dlouhá léta vytvářená dokumentace, stříhový a krojový archiv, technologické zázemí a potenciál mistrů lidové umělecké výroby umožňovaly družstvu zajišťovat výrobu krojů se zachováváním základních principů lidové rukodělné tradice, včetně nepostradatelných detailů regionálního rozlišení. Slavnostní forma autentických krojů v terénu se jako oděv nebo inspirační vzor pro folklorní soubory stával méně vhodným. Pro zpracování folklorních témat na scéně potřebovaly stále častěji kroj či kostým stylizovaný, nenáročný na oblékání i praní, ale se zachováním charakteru i efektního dopadu na diváka. Proto se vedoucí souborů, choreografové nebo i specialisté pověřeni starostlivostí o garderobu souborů stále častěji obraceli k archivním materiálům a rovněž muzea se svými bohatými textilními sbírkami představovaly inspiraci a neomezené možnosti čerpání námětů při zhotovování souborových kostýmů a krojů, regionálně i časově vymezených. Bohatá zájmová umělecká činnost, jevištní prezentace, pořádání celostátních soutěží, reprezentace v zahraničí a finanční politika umožňovala kolektivům zájmové umělecké činnosti pořizování řady typů krojů, krojových rekonstrukcí, od lokálních všedních

a svátečních variant, přes regionální typy, odpovídající tanečně a hudebně zpracovávanému území. Družstvo Slovač zajišťovalo statisícové krojové zakázky, zaměstnávalo krojové krejčí, švadleny a vyšivačky, z nich jen nejlepší byli komisi pro posuzování odborné způsobilosti, řízené výnosem ministerstva kultury, jmenováni *pracovníkem nebo mistrem lidové umělecké výroby* na základě předložení vybraného množství oděvních součástek, tzv. mistrovských kusů. Slovač využíval rovněž tradiční podomáckou ruční práci vyšivaček a švadlen s důvěrnou znalostí regionálních odlišností, které dodnes spolupracují s krejčími a podílejí se na finálním zdobení krojových součástek.

Nové společensko-ekonomické uspořádání naší země otevřelo po roce 1989 nabídku uplatnění každého z nás v mnoha sférách veřejného, kulturně-společenského a politického života, včetně možností seberealizace v pracovním zařazení. První polovina devadesátých let se ubírala cestou diferenciaci společnosti, ale i odcizováním v dosavadních projevech osobního a veřejného kulturního života, kdy byla načas omezena i činnost folklorních kolektivů. Po krátkém útlumu se s uvolněním atmosféry a svobodou projevu vrátily do života jevy, které zde mají přirozené místo, nebo vznikají spontánně, s potřebami doby. Vedle živých slavnostních příležitostí, ke kterým se kroje stabilně oblékaly a jejichž konání nebylo ve vnějších projevech v zásadě narušeno, se do kalendáře a koloritu roku vrátily obrady náboženského charakteru. Do krojů jsou oblékány děti k prvnímu svatému přijímání, kroj je mládeži oblékán při biřmování, o Božím Těle. Také primice dnes představují obřad a svátek celé obce, jehož důležitým vnějším znakem je kolektivní oblékání slavnostního a obřadního kroje. Folklorní dění prožívá tzv. renesanci, mnohdy však dnes již v důsledku přerušení přirozeného vývoje, označovaného jako paměť národa, bez pochopení jejího původního významu. Své tradiční poslání pozbývají atributy, provázející praktikované zvyky a obyčeje, které jsou v rukou nových nositelů vnímány převážně jako důležité symboly, věci či předměty estetického charakteru. Stejně tak i kroje dnes ztratily svůj původní význam a jsou okolím vnímány především jako výtvarně a esteticky působící doklad šikovných rukou jejich tvůrců.

Mezi vyhlášené mistry tohoto řemesla na Uherskohradištsku, kteří se celá desetiletí realizovali v dílnách družstva Slovač a krojové práci se podomácky věnují do těchto dnů, patří mistři svého oboru, Josef Borek z Kunovic, Václav Mikulka z Jarošova, Anna Pohunková a František Mikulec z Uherského Hradiště, Marie Vojtěšková z Mařatic, Vojtěch Kašný z Kněžpole. Nelze opomenout zakladatele krojového úseku Slovače Zdenku Procházkovou a vynikajícího mistra Jana Bartoše, Annu Gahurovou ze Starého Města a další, ale i pokračovatele starých mistrů, kteří díky nim získávali ve Slovači nenahraditelné zkušenosti, např. Josefa Míška z Hluku, Helenu Lakosilovou z Vážan, Marii Bartošikovou z Polešovic, Boženu Habartovou ze Sadů, Martu Tylichovou z Jarošova. Vštípili svůj rukopis stovkám krojů, které dodnes slouží a budou přetrvávat po generace. Jejich práce se neobejde bez přímé spolupráce s vyšivačkami, např. Danuší Fryčovou z Uherského Hradiště, Marií Grošovou ze Suchova, Marií Vlachynskou, Alžbětou Kovárovou a Evou Okénkovou z Velké nad Veličkou, které dotvářely krojová díla strojovou nebo ruční vyšivkou. Na vedení krojového oddělení družstva Slovač se podílely od roku 1954 Zdenka Procházková, která v roce 1977 předala vedení Anežce Hrdé a Jarmile Ryškové. Družstvo Slovač dnes neexistuje, ale v krojích, které tito tvůrci zhotovovali, se stále prezentují tanečníci, zpěváci a muzikanti z celé Moravy, Slezska, Čech a Slovenska. O jejich práci je velký zájem nejen mezi soubory, ale jmenovaní se podílejí na krojích dětí, mladých lidí i seniorů. S úctou je oblékají a v obcích se zapojují při různých folklorních příležitostech do společenského života jako pořadatelé a především jako nositelé kroje, který se stal jejich nepostradatelným reprezentantem. Některé z těchto osobností přiblížíme na těchto stránkách.

**Josef Borek (13. 7. 1929, Kunovice)** pochází z dělnické rodiny. Otec František (1905–1975) byl malířem a natěračem, matka Anna Borková, rozená Sukupová (1907–1991) zůstala celý život v domácnosti a starala se o tři děti, Josefa (1929), Františka (1934–2004) a Annu



Josef Borek z Kunovic. Ukázka kreslení vzoru pro šňůrování brodských nohavic. Kunovice 2006. Foto R. Habartová.

(1931–2000). Josefa od dětství přitahovala práce strýce Františka Sukupa, který měl v uherkohradištské Pasáži velké krejčovství a byl specialistou na pánskou krejčovinu. Práce ho velmi zaujala, často sem přicházel a sledoval jeho mistrovskou dovednost. *Protože sem byl malý a slabý, všeci ně říkali, že toho v životě moc nenadělám, že bych mohl být krejčím a sedět u šicího stroja...* Josef se snad proto vyučil v letech 1943–1946 u krejčovského mistra Františka Jordána v Kunovicích. V jeho malé dílně na Rynku v té době mimo něj získávali zkušenosti také mistrův syn Květoslav a tři další učni, Karel Polák od hospody u Šimků, Antonín Travenec od hřbitova, František Mlýnek ze Záchalupčí a čtyři tovaryši, Josef Vávěrka, Antonín Hráček, Cyril Jordán a Jan Tobola. Učni se seznamovali ze základy šití, museli zvládat stehování, učili se křížkovat a *štafírovat*, zapracovávat podšívku. Tovaryši už byli vyškolení pro *plnění tzv. hotové práce* a pomáhali s finálními úkony po zkouškách modelů, někteří se už věnovali kvalitní krejčovině. Celý den pobývali učni i tovaryši v dílně. Mistr jim přiděloval dostatek práce. *Začínali sme v sedm hodin ráno, práci sme měli vždy podle vlastních schopností přichystanou a rozdělenou, v čase mezi polednem a jednou hodinou sme měli osobní volno na oběd, který sme si obvykle v kastrólkoch vozili s sebou nebo sme mohli odjet pojest dom.* Vstup Josefa Borka do dospělosti byl poznamenán nešťastnou událostí konce druhé světové války. 28. dubna 1945, v době, kdy již Němci z Kunovic ustupovali a od Hluku přijeli do dědiny Rusi, přihlížel se svými vrstevníky odstřelu mostu přes Olšavu, který Kunovjané na Rynku oslavovali. *Byly to radostné okamžiky. Vzpomínám si, že na Rynku tančila Tonča Chrástková kozáčka, ale nás kluků to nebavilo, tak sme sa rozešli. Kluci pokračovali k chudobinci, kde měli Rusi minomet a já sem šel dom. Po cestě sem si to ale rozmyslel a doběhl sem ich. Došli sme až ke stodole u chudobinca a viděli sme, že minomet vojáci nabíjali. Končili už službu a přišla druhá směna. Došlo k velikéj detonaci, ale až pozděj sem sa dověděl, že si nevyšimli, že je minomet dvakrát nabitý. Při výbuchu došlo k roztržení zbraně a střepina zapříčinila těžké poranění Josefovy levé ruky, lehčí zranění Zdenka Bídy a smrt Františka Jordána. Kunovický lékař Jan Vyoral Josefovi ránu vyčistil, ale protože se jednalo*

o komplikovaný úraz, poslal raději chlapce k ruským lékařům, kteří mu napsali *bumážku* jako propustku za frontu do Hluku, kde byl v části hřiště situován ruský vojenský lazaret, kde mu lékařky vyoperovaly z ruky kus střepliny a otec hned po zákroku přivezl syna na kole domů. Josef trpěl velkými bolestmi, ale rodiče museli čekat na ústup Němců, aby se dostali do nemocnice v Uherském Hradišti. Až za tři dny jej mohl sedlák Jan Gomela odvést na voze. Několik měsíců měl zesláblý Josef ruku v sádře, podstoupil několik operací, ale rána zůstala několik let otevřená. Tento handicap překonal J. Borek především silnou vůlí, vitalitou a houževnatostí, což mu dovolilo přes značné zdravotní obtíže vrátit se do krejčovské dílny v Kunovicích, aby se doučil poctivému řemeslu. Josef Borek vzpomíná na návštěvníky mistra Jordána, kteří přicházeli do dílny nejen se zakázkami, ale i popovídat si. *Mezi časté hosty patřil třeba učitel Veingalt. Rozpovídali sa a besedovali až do večera. My sme jako učni museli dát dílnu mezi šestou a sedmou večerní dohromady, pouklízet a já jako malý učeň sem už chtěl íť dom, a tak sem začal mezi nima zamětat a šúrovat. Potom sem dostal vyhubované od mistra: Dokád' je tu zákazník, nesmíš mu podmetat nohy. Náš zákazník, náš pán! Dyby tu seděl do noci, mosíš počkat.*

Po vyučení nedostal Josef Borek v dílně mistra uplatnění, nechal si pouze jednoho tovaryše. Na inzerát si proto našel práci v českém pohraničí, kde textilky na Semilsku hledaly nový kádr. Odcestoval do Rokytnice nad Jizerou a zkušenosti získával v textilní výrobě v letech 1949–1951 jako tkadlec u tkalcovských stavů. Na konci roku 1951 se vrátil zpět do Kunovic a v roce 1952 nastoupil do družstva Slovač v Uherském Hradišti, tehdy v ulici Františkánské (dnešní firma Kohel a Jestřábíková), kde se odpočátku věnoval zhotovování těžké krojové krejčoviny. Krojová dílna fungovala už od roku 1948 jako družstvo SLUM. Mistrem krojového oddělení byl krojový krejčí Cyril Daněk z Velehradu, který se v roce 1953 stal novým předsedou družstva Slovač. Právě J. Borka přijímal s dotazem: *Budeš mít trpělivost u těchto krojů? Je to náročná a přesná práce!* Josef Borek vnímal hotovení krojů jako něco posvátného a s podobným vztahem k této práci se setkal i u vedoucího celého Slovače Emila Stránského, který svým příchodem do družstva v roce 1951 přinesl řadu vylepšení. J. Borek s odstupem času hodnotil i profesionální přístup svých spolupracovníků, kterými v té době byli krejčí Václav Večeřa z Bílovic, Josef Hanáček z Nedachlebic, bratři František, Oldřich a jejich strýc Jaroslav Ostrožník z Bílovic, krejčí Jan Bartoš, pozdější mistr krojového oddělení a Zdenka Procházková, vedoucí krojového oddělení od roku 1954. Nejraději však vzpomíná na mistra Václava Mikulku, se kterým dodnes spolupracuje. *Patřil k nejlepším krojovým krejčím, kterého sem kdy potkal. Byl puntičkář a detailista a dělal s láskou krásnou práci, ke keré aj ostatní přivedl. Už v 1954–1956 se krojová dílna věnovala zhotovování velké zakázky pro SLUK, pražský Státní soubor písní a tanců, pro Československý státní film, např. pro natáčení filmů *Pověst o Jánošíkovi*, *Rodná zem*, *Eště svadba nebyla*, *Krútnava*, pro inscenace realizované v českých i slovenských divadlech. J. Borek vzpomíná: *Byla tehdá veliká zima, že nám aj stroje zamrzaly. Bylo to začátkem ledna, kdy sme šili stovky krojů pro bratislavský Sluk, keří měli před sebou veliké turné po Evropě a natáčení filmů, do kterých potřebovali ušít kroje. A protože neměli čas jezdit na zkoušky do Hradiště, celá dílna sa vystěhovala. Přistavili k dílně autobusy, do kterých sme nastěhovali úplně všecko – celé vybavení, šicí stroje, stříhy, materiál, od sukna, látek, sutašek, přes niti aj knoflíky. Zavezli nás do Rusovců na hranicích s Maďarskem, kde měl celý ansámbl soustředění a co oni tančili a s režisérem Martinem Ťápákem pripravovali natáčení filmů, my sme mezitím došili všechny kroje.**

Josef Borek se ve Slovači podílel na šití krojů ze všech národopisných oblastí Slovenska, pracoval na velkých krojových zakázkách pro Lúčnicu, SLUK, Janošík, Trenčan, pro Národní divadlo v Praze i Bratislavě. Podílel se na velké objednávce těžké krejčoviny pro valašské soubory ze Vsetína a Valašského Meziříčí nebo pro hanácké soubory. Od šedesátých let se dílna věnovala plnění zakázek, neboť narůstala poptávka po svátečních krojích, ale na Uherskohradištsku se již soubory s potřebou prezentace na scéně začaly zajímat o stylizované kostýmy. Šil kroje souborům i jednotlivcům z jižních Čech, Slezska, Valaška a především ze Slovácka.



Původní dílny Slovače v domě č. 172 v Josefské ulici (dnešní firma Jestřabíková, Kohel) nedostačovaly stále se rozšiřující výrobě, z tohoto důvodu měla být řešena dostavba domu č. p. 238, kterou družstvo koupilo a měla zde být umístěna výrobní hala. Od roku 1947, kdy začalo družstvo Slovač programově rozšiřovat krojovou výrobu, podařilo se vedení získat další výrobní prostory v prvním poschodí firmy Berger a synové v domě č. p. 136 v Uh. Hradišti a později v místnosti bývalého společenského domu, kde byla situovaná konfekční výroba. Z Františkánské ulice byl Slovač přestěhován ke garážím ČSAD, na Průmyslové ulici, a to společně s obuvnickým družstvem, poté se začalo budovat družstvo Slovač na Zelném trhu, kde fungovalo až do roku 2003. Josef Borek byl zaměstnancem Slovače celých čtyřicet let. V roce 1989 odešel do důchodu a ještě další roky vypomáhal na krojovém oddělení jako brigádník. Od této doby se šitím těžké krejčoviny zabývá soukromě, podomácky, ve své malé dílničce na dvoře rodinného domu v Kunovicích, v ulici Na samotě č. 1234. Je specialistou na hotovení mužských krojů, je znalcem krojů okrsku Kunovicka. *Hradištský a kunovický kroj mám v hlavě, protože si detaily pamatuju jak Očenáš. Kdyby mě probudili o půlnoci, udělám ho i poslepu.* J. Borek má svůj každodenní rituál, který si nenechá nikým narušovat. Do své skromně vybavené dílničky, kde má pouze jednu skříň s materiálem a vzorky, stůl s žehličkou a šicí stroj, odchází před pátou hodinou ranní a práci má každý den naplánovanou. Vlastní jediný stroj Lada. *K tomu, abych byl dobrým krejčím, musím mít kvalitní zkušenosti, a především každý dobrý krejčí musí umět šlapat na stroji, žádné roztažení kolečka ruků!* Aby mohl šňurovat, musí přizpůsobit stroj zakrytým zubů na stroji plotýnkou. Při práci na každém vzoru je nutné před vlastním šňurováním naznačit hlavní obrys motivu na látce. J. Borek často i před zákazníky opakuje, že musí respektovat jednotlivé regiony, pro které jsou typické vlastní vzory a ty, přestože se zdají zdánlivě stejné, mají své zákonitosti. V minulosti mistr Borek vyzpozoval, že i v rámci jedné vesnice se vyskytovaly třeba na nohavicích vzory hustší, dekorativnější a motivy méně zdobné. Souviselo to především se snahou bohatších sedláckých chlapců odlišit se od ostatních. Proto jim rodiče nechávali šít oděvy se zdobenějším vzorem, který byl viditelně *parádnější*, ale jen s mírnou odchylkou v motivu. Josefu Borkovi během života lidé přinášeli opotřebované kusy oděvu, které se už nedaly opravit. Z nich mistr vystříhal jednotlivé vyšívané, cifrované nebo šňurované motivy a vytvářel si svůj vlatní vzorník motiviky z různých podoblastí Slovácka. Při zhotovování krojů se mistr orientuje díky své praxi nejen svými znalostmi terénu, ale také srovnáváním jednotlivých prvků, takže si vytvořil vlastní, velmi jednoduchou databázi vzorů a motivů krojů z Uherskohradištska, Uherskobrodsko, Ostrožsko, Veselsko, Kyjovsko, Kopanic, Hornácko a Podluží. V roce 1984 byl komisí pro posuzování odborné způsobilosti zřízenou výnosem ministerstva kultury a informací ze dne 18. října 1967 a zákona o umělecké řemeslné práci a o lidové umělecké výrobě z roku 1957 oceněn titulem *pracovník lidové umělecké výroby*. Podle předložených starých krojových kusů často pozná dílo mistra, který daný kus kroje zhotovoval, pozná jejich *rukopis*. Také při stáčení stužek, kterým se říká *tresy* a šňůrek *sutašek* je nutné zachovávat zákonitosti a postupy šití – *s patkou nebo se zadělanými zuby na stroji plotýnkou, mistr musí vědět, jakou šíří plochých a tenkých šňůrek na kterém kroji použít, jakou barevnost a odstín, zda ji má klást ploše, na kant nebo napleskato*, přičemž je nutné mít vypěstovanou trpělivost, neboť je práce náročná a závislá na preciznosti, přesnosti, se zapamatováním si postupu jednotlivých vzorků. J. Borek se ve své práci snažil stále zdokonalovat, ale nesmíří se s tím, že jsou pryč doby, kdy bylo dostatek kvalitního materiálu. Sukno si nakupuje sám ve Valašských Kloboukách a stěžuje si především na nekvalitní řídké sukno, ale i na špatnou kvalitu plochých šňůrek *tres* a tenkých *sutašek*, které obsahují velké procento chemlonu, viskózy a umělých příměsí, jež zapříčiňují při šití značné problémy. Také tradiční textilní galanterii je dnes problematické sehnat, neboť Jablonec nad Nisou ani Olešnice, odkud si nechával knoflíčky na kroje posílat, už od poloviny roku 2006 objednávky nepřijímaly. Proto se nemůže srovnat s tím, že musí při zhotovování krojů přistoupit i na řadu ústupků. K těm prvním patřilo zhotovování kamrholových kytek, červeného třepení, které je sice skromnou, ale velmi osobitou a významnou ozdobou na mužských kordulách a v minulosti,

před rokem 1900, i na ženských soukenných kordulkách. *Starí krejčí kupovali přádenka kamrholu na jarmarkoch, v obchodech, materiál sa vozil z Vídná. Dřív na prstoch namotali malou kytku, kerou namočili, aby dostala odpovídající vzhled a sušili v troubě. Dnes kamrhol není k dostání.* J. Borek už deset let dováží vlněnou harasovou přízi z Vídně, ze které mu místní pletářka Milena Sukupová zhotoví na jednodlůžkovém pletacím stroji pruhy široké půl a dlouhé jeden metr. J. Borek je musí vyvařit, natvrdit tekutým škrobem, nechat usušit a teprve potom je párá a namotává na různé velikosti kartónových forem, *mustrů*, podle toho, kde je kytky na korduli umístěná. Často vzpomíná i na starého kunovického vyhlášeného mistra, strýčka Gálu, který všechnu *krejčovinu dělal v ruce a přes zimu se zabýval hlavně výrobou všech doplňků na kroj, třepením kytek, pletením ozdobných šňůrek*, provlečených dírkami na levé straně mužské korduly, které jsou její nepostradatelnou součástí. Dříve byly modré, dnes barevné, nejvíce trikolórové, pletené z perlovek, kterými i J. Borek šije kroje a štafiruje podšívku do nohavic i kordul.

Den J. Borka má svůj řád. Ve svých sedmdesáti osmi letech přichází v zimě, v létě do své dílničky na dvoře před pátou hodinou ranní. Šití se věnuje šest hodin, po obědě relaxuje při sledování seriálů a odchází na pravidelnou procházku, jejíž okruh vytyčuje nedaleká Abraháмова cihelna. Jako samostatný živnostník od roku 1992 šil kroje pro skalickou dechovku, jednoduché kroje do Havřic, Drslavic a Veletin, které považuje za nejnáročnější, oblékl muziku Jaroslava Čecha, soubor Rosénka z Prahy, Kopaničárek ze Starého Hrozenkova, soubor z Ostrožské Lhoty, šil kabáty *haleny* do Velké nad Veličkou, *kunovské* sváteční kroje pro domácí soubor Handrlák a nohavice pro Děcka z Kunovic, pro jednotlivce z celého regionu, od Hradiště až na Kopanice a Valašsko. Spolupracuje s bývalými kolegy ze Slovače - Václavem Mikulkou, Vojtěchem Kašným nebo Josefem Míškem, s vyšíváčkami Jarmilou Kaňovou z Hluku nebo Danou Fryčovou z Uherského Hradiště, které dotvářejí finální vzhled jeho díla. Je rád, že k němu stále přicházejí lidé, často prarodiče, kteří nosí opravit staré kroje – kordulky, kordule, nohavice z Mařatic, Starého Města, Boršic, Nedakonice, Kostelan, Polešovic, které roky doma schovávali pro další generaci. Dnes přišel čas a radost z toho, že kroje mají v životě opět plnohodnotné uplatnění.

**Anna Pohunková, rozená Seifertová (11. 4. 1930, Uherské Hradiště)** se narodila v chudobných poměrech. Maminka Anna byla *posluhovačkou u různých panic* v panských rodinách, např. u paničky Marie Hertlové, porodní asistentky, v rodině Vladislava Koryčánka, vedoucího hasičské pojišťovny, u ředitelky Marie Urbancové, učitelky v měšťanské škole v Uh. Hradišti, kde uklízela, prala a žehlila. Anna už jako malá školačka často chodila matce vypo-máhat s umýváním oken. Otec byl za války zaměstnán v německém Hannoveru a po návratu v roce 1945 rodinu opustil. Protože byla Anna od malička vedena k samostatnosti a k veškeré domácí práci, rozhodla se pro volbu praktického povolání, které každá žena potřebuje, a to šití. Ovlivnila ji především matka, která se denně oblékala do kroje, *chodila po sedlcký*. Anna celý život tíhla ke krojům, především ji lákalo věnovat se tvořivé práci, kterou obdivovala a chtěla ji také ovládat. V letech 1944–1947 pobývala v učení u slečny Marie Pachlové (5. 5. 1911), kteří vlastnili ševcovství na Mariánském náměstí č. p. 69 v Uherském Hradišti. Slečna Pachlová měla v té době dvě učnice a tři tovaryšky. Učnice se seznamovaly se základy šití, učily se obnitkovávat švy, stehovat jednotlivé díly a připravovaly oděvy ke zkoušce. Tovaryšky už zhotovovaly samy pod dozorem mistrové dílo od zkoušení. Stříhání se věnovala pouze mistrová. Anna získala od mistrové zkušenosti a díky své ctížádosti a pracovitosti jí už ve druhém ročníku dovolovala samostatně šít třeba dětské oblečení. Do družstva Slovač nastupovala Anna hned po vyučení v roce 1948, kdy se na přelomu roku 1948–49 s družstvem Slovač sloučilo družstvo SLUM a došlo k zásadním změnám hospodaření, souvisejícími s tehdejšími společenskými proměnami. Přijímal ji tehdejší vedoucí Slovače Ladislav Kořínek. Základ činnosti Slovače představovala výroba dámské konfekce a šití krojů začalo být významným doplňujícím programem. Anna se zpočátku zabývala sériovou výrobou na zakázce. První zkušenosti čerpala od slečny Marie Kodajové (9. 9. 1909) z Pole-



Anna Pohunková z Mařatic ukazuje naplisanou látku ze šablon. Mařatice 2005. Foto R. Habartová.

šovic, která však své znalosti tajila se slovy: *Ať se učí, každá švadlena musí na to přijít sama.* Slečna Kodajová byla podomácky vyučenou švadlenou, nebyla školená. Vedoucí oddělení byla tehdy zručná Zdenka Procházková, která ji vedla k tomu, aby byla schopna zajistit si všechny úkony a dovesnoti na kroji svépomocně, často se slovy: *Ty na to dojdeš sama.* Dodnes má A. Pohunková sáček se šablonami na vystřihování průkrčníku u pánských krojových košil, *sámkovic*, nad kterými vzpomíná nostalgicky na své začátky. V té době byla dílna situovaná v Uherském Hradišti v Prostřední ulici, *později na Smejkalověm naproti jedničky ve Františkánské ulici.* Tehdy zde už pracovali krojovní krejčí Václav Mikulka, Josef Borek, Josef Zemek z Vlčnova, Jan Janča z Dolního Němčí, Stanislav Měrka z Derfle, Hynek Kašný z Kněžpole, Václav Večeřa z Bílovic. Vedoucím a mistrem dílny byl Jaroslav Ostrožník a po něm Jan Bartoš, jehož náplň práce zahrnovala především starost o zakázky a rozdělování práce podřízeným. Dílna Slovače, kde byla Anna přijímána, sídlila na rohu Františkánské ulice, v roce 1948 byla dílna švadlen přemístěna do prvního patra budovy pozdějšího Ingstavu na hlavní křižovatce. Pracovala i v budově u Bergerů v Prostřední ulici, kde už vedoucího družstva vystřídal Alois Křížánek, po němž nastoupil Stanislav Bártek. A. Seifertová pracovala na malé zakázkové dílně se sériovou výrobou, kde působilo pět švadlen – Helena Křiváková, rozená Janečková ze Starého Města, mistrová Marie Huňková, provdaná za vedoucího Křížánka. Zakázkovou sériovou konfekční výrobu reprezentovaly v té době dámské šaty, na nichž byla uplatňovaná výšivka, aplikace a vzory s tradičními motivy. *Vždy šlo o to zajímavě šaty nazdobit prvky lidového umění, např. využitím kousku cifru, výšivky dírkové, ploché, bubénkové, motivem ornamentu, aplikací a podobně.* V roce 1951 se A. Seifertová provdala za Antonína Pohunka (26. 7. 1926–5. 1. 2000). Zůstala doma, protože se musela starat o malého synovce Milana Šilhu (1949), jehož matka vážně onemocněla tuberkulózou a chlapec měl v její péči zůstat. Starala se o něj více než pět let, kdy porodila vlastní děti, Antonína (1952) a Jiřího (1956). V květnu 1960 se znovu vrátila do Slovače, tehdy ještě na rohu Františkánské ulice. Odtud se Slovač stěhoval ke dráze, na ulici Průmyslovou. Jako mistrová zde tehdy působila Josefa Polášková z Uh. Hradiště, vedoucí zakázkové dílny Věra Hlinecká, Marie Vančurová, rozená Zúbková (1928), která se stralala o stříhy a Marie Vyhňáková zajišťovala výstupní kontrolu. V těchto nových prostorách už měli krojovní krejčí samo-

statné dílny v přízemí budovy, kde tehdy pracovala pouze jediná krojová švadlena Marie Kodajová z Polešovic, specializovaná na lehčí krojové šití – zhotovování mužských košil a ženských rukávců, na fěrtůšky, spodnice, kordulky, jupky, ale i na různé šátky a další krojové i všední součásti krojů, jejichž počty šly tehdy do tisíců. Až v roce 1970 k ní byla přearažena na vlastní žádost právě Anna Pohunková, která vždy chtěla dělat krojovou práci. Objem práce stále tvořily *masové* zakázky na Slovensko, především pro SLUK, Lúčnicu, do Třince pro Třinecké železářny, pro Hanou, ale i Čechy. V sedmdesátých letech nakoupila vedoucí krojového oddělení Zdenka Procházková z Makyty Püchov šablony na plisování, které v té době obsluhovala Pavla Nováková, která měla vlastní obchod plisování, výšivky a aplikace. Nakonec přešla do Slovače, kde se věnovala této práci společně s Jiřinou Šebkovou, kterou kvůli onemocnění nahradila na jejím místě. Stala se specialistkou na plisování, kde se této práci věnovala i Marie Vojtěšková, později Helena Lakosilová nebo Marie Bartošíková, a když bylo moc zakázek, pomáhaly i další krejčové. Dnes patří k posledním specialistkám, které tuto technologii ovládají, neboť se jedná o práci náročnou, vyžadující důkladnou přípravu, čas i prostor. A. Pohunková má pro plisování vyhrazenou improvizovanou plochu v malém bytě. Na zem si položí podkladový hrubý balicí papír, přilepí jej páskou k zemi, zatíží po šířce železem, kolejnicí, pod něj uchopí také okraj šablony na plisování, kterou představuje pravidelně skládaný pevný kartónový papír. Šablona se musí rozvinout, napnout do délky, vyrovnat a zatížit, aby se ani jedna vrstva nepohnula. Na tuto nataženou šablону položí pruh látky k vrapení nebo plisování. Látka musí mít finálně udělanou délku sukně, švadlena po naplisování pracuje jen s horní délkou. Poté, co je rozložená látka na šabloně pevně napnutá, přiloží druhou, horní šablónu, mezi nimiž se látka bude napařovat. Přes šablónu položí dvě zadržovací dřevěné lišty, zhotovené z garnyží s patkami tak, aby do sebe zapadající šablóny neujely a neposunuly se. Pak postupuje s posouváním šablón, mezi nimiž je látka. Důležité je, aby vrapy, představující sklady na papíře a poté na látce, zapadaly přesně do sebe a látka byla ve skladech vyrovnaná a napnutá. Celá plocha se posunuje až do maximálního stlačení, *musí se poťukat, aby látka do vrapů na papíře zapadla po celé ploše*. Z boků formy na zemi A. Pohunková oddělá závaží, ale na vrapech musí závaží zůstat, jen kraje se mohou povolit. Přiloží železnou kulatinu, tyč a do spodního papíru se shora stále zatížená šablóna musí pevně a co nejtěsněji stočit. Na konci tyče jsou dírky opatřené několik metrů dlouhými tkaničkami. Celý válec se musí těmito šňůrkami do kříže převázat a stáhnout. Utaženou šablónu vkládá A. Pohunková do válcového napařovacího hrnce, který je obdobou papiňáku. Je to asi 110 cm vysoký měděný válec o průměru 40 cm, na jehož dně s roštěm je při zahřívání cca 10 cm vody. A. Pohunková používá obyčejný dvou plotýnkový vaříč, který nejdříve rozehřeje na nejvyšší stupeň, aby docílila rozehřátí celého hrnce. Stočená šablóna ve válci musí v hrnci viset tak, aby se nedotýkal dna ani stěn a po odstavení zůstává ještě tři čtvrtě hodiny ve válci k docílení dokonalého účinku plisování. Po ukončení procesu napařování je šablóna vlhká, prakticky mokrá. V létě ji nechává A. Pohunková dosychat dva dny v místnosti působením sluníčka, v zimě klade šablónu na radiátor, kde ji ponechá cca jeden den. Pak se šablóna může odmotat, látka se vyjme a šablóna je k dispozici pro další použití. Po každém plisování je nutná revize, aby nebyly na šabloně praskliny. V tomto případě se musí šablóna opatrně podlepit, aby nedošlo k nedostatečnému naplisování dílu sukně.

A. Pohunková vždy pookřeje při sledování televizních folklorních pořadů, kde poznává svou práci. Především na slovenském okruhu, kde je folkloru věnován větší prostor, po letech obdivuje precizní práci na atraktivních krojích ze Šariše, Spiše, Gemeru, Zemplína, od Košic, z Detvy, Oravy, z Lučence, ale i práci na krojích z Myjavy, Trenčína nebo Trnavy. Z našich krojů ji zaujala zakázka pro soubor Mionší z Dolní Lomné, pro které zhotovovala řasené vrapené sukně z kašmíru. Vždy ji fascinovaly vrapené sukně z Hornácka a obdivovala práci *vrapenárek*, které se této práci pro Slovač věnovaly podomácky. Z nich vyzdvihuje vynikající vyšivačky Alžbětu Kovárovou a její dceru Evu Okénkovou z Velké nad Veličkou a výšivky Marie Grošové ze Suchova, které byly už dávno hlavními externími spolupracovnicemi Emila

Stránského, vedoucího výroby. Když vzpomene jméno Běty Kovárové, dodává s úsměvem její rčení: *Já vám říkám, keď umrem, chcem mať náprstek a jehlu v rukách...* Podobně se k životu staví i A. Pohunková. Přesto, že ji v posledních letech trápí zdravotní obtíže, právě tvořivá práce na krojích ji dává sílu a smysl žít. Od roku 1984, kdy ze Slovače odešla do důchodu, se věnuje soustavně šití a plisování podomácky. Šije košile *dudovice*, připravuje rukávce na hody do Bílovic, Mařatic, Sadů, Nedachlebic, Březolup, Starého Města. Zhotovuje ženské spodnice, kordulky, rukávce mimo kunovických, které jsou specifické a jejich výrobu doposud ovládají místní školené švadleny. V posledních dvou letech se podílela na rozšíření krojového fondu souboru Cifra z Uherského Hradiště, Handrláku z Kunovic, nového ženského sboru z Kunovic, pro něž vytvářela kordulky podle vzoru se sbírek Slovákckého muzea, *šorce*, myjavské bílé fěrtochy. Vrapí rukávce k přijímání, biřmování nebo hodům pro jednotlivce z celého Uherskohradištska. *Každý dnes hledí jen vydělat, ale toto řemeslo nikdy nebylo o penězích, ale o vztahu a lásce k lidové umělecké práci a tradicím. A mě to někdy vyjde aji na pět korun za hodinu. Musí to člověka především bavit.* Kromě plisování se A. Pohunková specializuje na šití lehké ženské i mužské krojové krejčoviny a troufne si ušít prakticky všechny krojové součástky podle dodaného starého vzoru, jenž slouží jako *must*, podle kterého je schopna připravit stříhy, šablony a poté odevzdat precizní práci. *Pak se krojování cítí dobře a jsou hrdí, že se do kroje mohou obléct, a naopak dělají radost jiným, kteří se dojedou na vystoupení nebo slavnosti enom podívat.*

**František Mikulec (21. června 1930, Vlčnov)** se narodil ve Vlčnově na č. p. 574 jako třetí ze sedmi dětí Františka a Františky Mikulcových, po Josefovi (1926) a Marii (1928). Po něm přišli do jejich rodiny ještě Jan (1932), Anastázie (1934) a Antonín (1942). Pocházel z domkařské rodiny, otec byl vyučený obuvníkem, ale pro nedostatek práce musel začít pracovat v betonářství a ševcovskou práci si pouze přilepšoval. Vzhledem k tomu, že jich byl plný dům, maminka se starala o domácnost a o výchovu dětí, a přitom jim všem chystala výbavu – zhotovovala kompletní vyšívání ke krojům. Na základní škole ve Vlčnově v něm výtvarné vlohy vzbudil učitel Josef Beneš, který vedl děti k účtě k národnímu a kulturnímu dědictví a podporoval jejich vztah k hmotné kultuře. V hodinách výtvarné výchovy dával



František Mikulec z Uherského Hradiště představuje vlčnovské nohavice a podlužácké července. Uherské Hradiště 1998. Foto R. Habartová.

dětem za úkol rozkreslování vlčnovských výšivek podle čtverečkových sítí. K lásce ke krojům a ke krejčovskému řemeslu přivedl Františka Mikulce bratr jeho maminky, krojový krejčí Josef Zemek, známý ve Vlčnově jako *pohrabáč*. Jeho manželka vyšívala vlčnovským ženám *formy přes vrapy*, výšivky na zadních sukničkách, *na šorcích a fěrtochách*. Učitelem mu byl strýc, *uječek* Antonín Solík, mamincin švagr, šňůrovací a vyšívací vzory se odmalička učil od svého biřmovacího kmotra strýce Kašpaříka. Do svých dvanácti let si ke krejčovské a vyšivačské práci vytvořil takový vztah a natolik se zdokonalil, že jej strýc Solík nechával na *cifru* vycifrovat motivy na vlčnovských, nivnických, dolnoněmčanských nebo veletinských nohavicích. A když náhodou zlomil jehlu, dostal od něj pohlevel *a mosel mazat dom*. Ve Vlčnově ukončil sedmitřídku a do Uherského Brodu dojížděl do výuky doplňujícího vzdělávacího kurzu. Od roku 1947 zde navštěvoval učňovskou krejčovskou školu, obor krejčovství, kterou ukončil v roce 1949 složením závěrečné učňovské zkoušky a získáním tovaryšského listu. Hned po vyučení nastoupil do Oděvních závodů Prostějov, závodu *1 NEHERA*, kde mu bylo nabídnuto místo *odvadče*, kvalifikáře. Po vojenské službě v letech 1951–1953, kterou sloužil v Praze-Bohnicích, se vrátil zpět do Prostějova. Místo mu však nabídli až po třech měsících. Při cestě domů si ve vlaku našel inzerát: *Přijmeme krejčího k VÚ 8525 v Uherském Hradišti*, kde záhy nastoupil jako civilní zaměstnanec. Zabýval se opravami vojenských oděvních součástek a úpravami oděvů pro záložáky. Pro své náboženské přesvědčení byl však v roce 1963 propuštěn. V tomto období šil nahodile jednotlivé oděvní součástky pro Vlčnovjany, zhotovoval a vyšívával *sametky*, úzké kalhoty z vroubkovaného manžestru pro chlapce ke svatému přijímání a biřmování, prováděl opravy krojů. V následujících pěti letech se potýkal s uplatněním. Byl zaměstnán v Uherském Hradišti u Vodohospodářské správy a v lednu 1969 nastoupil do družstva lidové umělecké výroby Slovač. Po nástupu na krojové oddělení, které mělo krejčovskou a cifrovací dílnu, byl přesvědčen, že se tuto práci nikdy nemůže naučit. Začínal v krejčovské dílně, vedené Zdenkou Procházkovou, kde ke známým krojovým krejčím patřil např. Gustav Čuč z Tupes, Ignác Kašný z Kněžpole a jeho syn Vojtěch, Jan Mitáček z Hluku, Jan Bartoš a Josef Borek, mistři z Kunovic, mistr Václav Mikulka z Jarošova. Na cifrovací dílně pracovali pod vedením Josefa Zemka Danuše Fryčová, Marie Šebková nebo Ludmila Jakšíková.

Na své zážitky ve Slovači nevzpomíná František nejraději. *Práce bylo tolik, že nikdo ze zaměstnanců neměl chuť ani čas zaškolovat někoho nového. A tak se každý, kdo nastoupil, musel práci prokousat sám.* Největší zakázky se v této době odváděly pro Slovensko, například pro SĽUK, Lúčnicu, Vršatec, Selec, Dubnicu, Košičan, Trenčan, soubory z okolí Humenného, Žiliny a dalších obcí. Vedle autentických krojů, které se šily hlavně pro slovenské soubory a obřadních nebo slavnostních krojových součástek pro jednotlivce z regionu Slovácko, představovaly zakázky převážně stylizované upravené kroje pro folklorní amatérské kolektivy z Hradištska, Hornácka, Podluží, Kyjovska, ale i Valašska, Slezska, Prahy a jižních Čech. *Tato práce nebyla tolik náročná. Každý krejčí dostal detailně rozpracovanou dokumentaci a výkresy, které jim práci značně usnadnily. Pro kroje z regionu nebo zakázkové krojové šití bez dokumentace zhotovoval střihy a nákresy mistr Jan Bartoš a největším pomocníkem mu byly staré vzory jednotlivých krojových součástí. V tomto případě se obracel pro pomoc do Slováckého muzea.* Během dvou let se František Mikulec zapracoval natolik, že mimo těžké krejčovské krojové práce prováděl i cifrování. Vedle už zmíněných velkých zakázek to byly i náročné objednávky do zahraničí. Ty mohli vykonávat pouze pracovníci, kteří získali u Ústředí lidové umělecké výroby osvědčení o odborné způsobilosti *Pracovník a Mistr lidové umělecké výroby*, pro jejichž získání musel F. Mikulec zhotovit sedm kusů obtížnějších krojových součástí z regionu Slovácko, nohavice nebo kordulu z Vlčnova, Kyjova, Uherského Hradiště, Uherského Brodu, Starého Města, Strání a Nivnice. *Práce bylo tolik, že jsme pracovali od tmy do tmy. Záleželo na zručnosti a šikovnosti mistra, jak mu práce šla od ruky. Vzhledem k tomu, že se pracovalo úkolem, na tehdejší poměry sem si i za podmínky přijít do práce brzy zrána a vrátit se domů večer mohl vydělat slušný plat.* Družstvo Slovač bylo v bývalém Československu monopolem. Ze Slovače odešel mistr Mikulec v roce 1990 do důchodu, začal se více

věnovat podomáckému šití krojů. Celý život toužil vybudovat si malé muzeum, kde by na krojových součástkách a kompletech mohl zájemcům ukázat odlišnosti detailů šití a výzdoby vybraných krojových mistrů, především vlčnovských. Právě proto si ve Starém Městě v roce 1974 vybudoval malý domeček, kam si staré kroje, nohavice, kordulky, haleny, župice a lajble, nashromážděné za celý život z celého Slovácka, ukládal a systematicky třídil. Jeho záměr mu překazila povodeň v polovině roku 1997, která mu vzala to, nač se celý život těšil. Z jeho sbírky zůstalo pár kusů kroje z Vlčnova od jeho učitelů, mistrů Zemků a Solíka, kteří ho ke krejčovskému mistrovství přivedli. *Za největší úspěch považuji to, že jsem se jako zakázkový krejčí naučil od konfekčních krejčích základy krejčovství podle proporčních měr, velkou školou se pro mě stala práce ve Slovači, kde jsem díky své praxi získal přehled o krojích v celé naší bývalé republice. Za prohru považuji to, že jsem si nevychoval ve svém řemesle pokračovatele, i když jsem ke krojové krejčovině přivedl mladá děvčata z Vlčnova. Tato práce se totiž nedá naučit ani za rok, ani za dva. Zklamáním je i situace ve Slovači, pro jehož dobré jméno jsme všichni, kdo jsme měli možnost na dílnách pracovat, přiložili ruku k dílu.* Smutný je i pohled na kolekci jeho vzorků, asi čtyřicet krojových nohavic a kordulů z Vlčnova, Kunovic, Starého Města, Nivnice, Strání, Uh. Hradiště, Uh. Brodu, Bystřice pod Lopeníkem, Velké, Kyjova a dalších. Jejich poslání, vytvořit vlastní expozici krojového krejčího Františka Mikulce, se nenaplnilo. Zůstávají v jeho malém bytě utajeným svědecktím doby, jeho zručnosti a talentu. František Mikulec se šití krojů již nevěnuje. V jeho nemoci jej potěšilo významné ocenění v roce 2005, kdy se město Uherské Hradiště v souladu s účinnější péčí o tradiční lidovou kulturu, kterou schválila vláda v roce 2003 po vzoru udělování titulu ministra kultury *Nositel tradice* a v návaznosti na tradice místního regionu rozhodlo udělovat významným lidovým výrobcům města a regionu *Cenu Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby*. F. Mikulec jako občan města Uherské Hradiště a jako tvůrce úctyhodného množství krojových součástek a krojových kompletů z různých oblastí Slovácka a celého bývalého Československa byl touto cenou počten v Uh. Hradišti jako první v červnu 2005.

**Marie Bilíková, rozená Strachotová (3. 5. 1935, Kunovice)** nepatří mezi krojové krejčí, ale kroje a práce kolem nich jí učarovala už v dětství. Patří k těm ženám, které v obcích opatrují krojové součástky, vracejí jim život a celoročně pomáhají v regionu lidem, kteří se do krojů rádi oblékají. M. Bilíková ovládá ošetřování součástek krojového okrsku Kunovicko, kam patří Kunovice, Sady, Vésky, Podolí, Popovice a připravuje především šifónové a plátěné krojové součástky pro slavnostní příležitosti v průběhu roku - k narození, prvnímu svatému přijímání, biřmování, ke slavnostem, hodům nebo i na fašanech.

Pochází z chudé rodiny stolaře Antonína Strachoty a jeho ženy Ireny, rozené Ludikovské, která se starala o malé pole a tři děti - Marii (1935), Annu (1938) a Zdenu (1945). Marii uchvátila v dětství práce její babičky Anny Ludikovské (1889–1972), která žehlila veřejnosti kroje a peřinky. Marie své babičce jako malé děvče asistovala, poslouchala její vyprávění a vzpomínání na prababičku Annu Wainckonovou z Líšně,



Marie Bilíková z Kunovic. Balení namodřených a naškrobených ženských rukávců do bílého plátna před žehlením. Kunovice 2006. Foto R. Habartová.

po které zůstala doma rozdmíchávací žehlička a která se rovněž věnovala krojům. Marie Bilíková vzpomínala na svou babičku, která *byla velmi sečtělá a vymykala se místním ženám. Po své mamince nosila líšeňskou sukni, strojila se do bílého šátku a často hovořila o jejím dědečkovi, který pocházel z chudého polského šlechtického rodu.* M. Bilíková dodnes používá její starou kulmu na peřinky, kterou v minulosti *babička nahřívala nad ohništěm, otírala ji haderkou potřenou voskem a na novinách zkoušela, je-li kulma dostatečně rozehřátá.* Učila se od ní škrobit rukávce a košile ke krojům oblékaným hlavně k hodům, na pohřby, na Boží Tělo, ke svatému přijímání nebo k biřmování. *Dokázala pojmenovat materiály, znala druhy plátna a nad každým žehleným kusem zajímavě vyprávěla, zda je zhotoveno z konopného, lněného nebo bavlněného plátna. Věděla, jak naškrobit hrubší plátno brněnské, jakou úpravu potřebovalo jemné plátno vídeňské, které se muselo modřít. Starala se snad všeckým v dědině o spodnice, rukávce, košile, dělávala obojky, které se hodily ke kacabajce. Mimo to také žehlila prádlo rodině dr. Vyoralu, učiteli Hostašovi, rodině Adamových v Uherském Hradišti, kam babička chodila posluhovat. Kroje si k nim domů nosila i stará paní Božena Abrhámová z cihelny a já sem vždycky poslouchala, jak jí babička radila, jak žehlit košile a límečky. Tvrdé límečky se tehdy připínaly na košile a ty babička právala doma. V hrnci rozvařovala mydlo Heladu s jelenem, pak směs nalila do voštroku, límečky namydčila v rukávu a špína byla pryč.* Při vzpomínání se jí vybavila i cesta do drogerie u Seménky, kde kupovala paprskový pšeničný škrob. *Byl krásně bílý a musel být kouskový! Nebo modřičku-ultramarin, který se kdysi vozil z Afghánistánu a borax, který zavázala do cucku z vytříženého kousku plátna, vymáchala jej v lavóře nebo kýblíku a až voda zmodrala, vložila do něj šifónové krojové součástky. Až byly suché, udělala si babička nálev ze škrobu a boraxu. Až obřadně si ruku namáčela do škrobu a sledovala hřbet ruky, na který si pofukovala. Jak rychle schnul, podle toho přidala škrobu.* Babička byla pro Marii velkým vzorem, milovala ji a až do deseti let s ní spávala v jedné posteli a naslouchala moudrým slovům. Žehlení peřinek a žehlení krojů se začala po jejím vzoru věnovat před třiatřiceti lety, kdy se soubory začaly oblékat do krojů. M. Bilíková používá vlastní recepturu, kterou operativně odhaduje podle kvality plátna. Když se jedná o šifon, připravuje nálev z deseti čtvrtlitrových hrnků vody, sedmi polévkových lžíc pšeničného škrobu a kávové lžičky boraxu, který tvoří základ. Když je plátno husté, obvyčejně, musí mít základ méně škrobu i boraxu. Naopak při škrobení spodnic a spodních košil *rubáčů* je nutno škrobu o tři lžičky přidat, neboť musejí být o něco tvrdší. Postup práce je důležité zachovat. Nejdříve se vyprané, vyvařené a mírně namodřené košile namočí do připraveného roztoku a lehce se promáchnou. Pak si M. Bilíková látku z trupu stáhne do ruky a rukávy košile nebo ženských rukávčů se musejí ještě jednou ponořit, aby se škrob dostal do hloubky látky, protože tyto části oděvu musejí být více *natvrzené*. Oděv se nesmí ždímat ve ždímačce, ale jen lehce v rukách. Pak se košile rozloží na vyprané bílé prostěradlo a sbalí se do válečku, v němž se škrobené oděvní součástky nechávají dvě až tři hodiny odpočívat. Žehlení probíhá podle krejčovských zákonitostí, od vyžehlení krku, nárameníků, pak rukávů, které se musejí žehlit nejdříve oba díly přilepené k sobě, přičemž se dbá na to, aby byly švy rukávů přesně na sobě. Z každé strany se košile žehlí jakoby nanečisto. Poté se vložením ruky díly rukávů musejí od sebe odlepit. Znovu přiloží *šev na šev* a práce postupuje žehlením od nártu ruky středem, k řasení či vrapení na rameni z obou stran. Znovu musí specialistka do rukávu vsunout ruku, oddělit od sebe oba díly a znovu žehlí obě strany v místech, které se mohly při mechanickém otáčení textilie lehce pokrčit. Práce musí být vždy precizní a dokonalá. Po vyžehlení rukávů následuje žehlení trupu na žehlícím prkně, který se postupně otáčí a žehlí ve směru. M. Bilíková začíná od zad směrem k předním dílům. Košili pověsí na ramínko, které obvykle při odevzdání práce odnáší zákazník s sebou. Obdobným způsobem ošetřuje M. Bilíková i rukávce, ženské košile *rubáče*, které žehlí *dokulata*, na prkně. V Kunovicích se také v tomto případě ctí specifické náležitosti, neboť spodní část košile se namáčela dvakrát, aby byla tvrdší a opléčko s ramínky jen jednou, *aby dívku neškrábaly*. Žehličkou se pak po vyžehlení vyrýsovaly boční švy jako ostré puky, a tak musela být spodní košile i uložena v kostnu. Krátké spodnice se pak žehlí na stole. Postup je daný, nejdříve se musí vyžehlit



sukně po celé ploše, a pak se postupně od kraje začíná s *ruličkováním*. Než spodnice ztuhne, musejí se u spodního okraje jednotlivé ruličky k sobě přišít, aby celá spodní sukně pěkně *držela formu*.

M. Bilíková se snaží své zkušenosti předávat dál, a proto každému, kdo si k nim přijde nechat nažehlit a někdy i vyprát krojové součástky, přidává k odevzdané práci i list s receptem, jak připravit škrob a lázeň k modření a škrobení plátěných textilií. Nezapomene upozornit na to, že se všechny krojové součástky musejí žehlit mokré, aby se pšeničný škrob do látky dostal pomocí horké žehličky ko nejhloběji. *Pokud by se součástka žehlila suchá, pšeničný škrob by se z látky doslova vysypal*. Škrobový nálev musí být vždy čerstvý, neboť pšeničný škrob s boraxem kvasí a až posléze by mohl začít zapáchat. Mimo to vždy udělá žmolky, které by byly na oděvu vidět. Košile se musejí vždy po použití nebo ušpinění vyvařit. Nelze je jen vymáchat, vyprat v rukách nebo v pračce na 40 °C. Je nutná vyvářka v nastrouhaném a rozvařeném mýdle *Heladě* nebo mýdle s *jelenem*. Nevyplatí se na košile a rukávce kupovat nekvalitní plátno, nesmí být s umělou příměsí, plátno musí být vždy bavlněné, pak nestárne, nežloutne a velmi dobře se ošetřuje. Pouze 100 % bavlnu lze dobře udržovat. Dodnes patří k nejkvalitnějšímu plátnu brněnské a jemně modřený šifon.

M. Bilíková se věnuje úpravám a přípravě krojových součástek celoročně, nejvíce však před hody. Vzhledem k tomu, že žije v Kunovicích a je specialistkou právě na místní kroj, přijíždějí sem především zákazníci z kunovického krojového okrsku. Mezi zájemci jsou především babičky, které po celý svůj život opatrovaly kroje doma pro svá vnoučata ve víře, že budou jednou kroje s láskou oblékat. Vzhledem k tomu, že jsou v této krojové oblasti po léta udržovány zvyky a obyčeje a v každé obci pracují dětské i dospělé soubory, folklorní skupiny i pěvecké sbory, M. Bilíková si nemůže stěžovat na nedostatek práce. Během roku připravuje desítky ženských košil *rubáčů*, ženské rukávce, mužské košile i sámkovice, mařatické spodnice. *Těměř v každé obci se přípravě a žehlení krojů včetně vázání šátků věnují místní specialistky, takže já se starám především o místní chasu. Peřinky ale připravuji po celý život do celého regionu, hlavně do Kunovic, Hluku, Buchlovic, Polešovic, Vážan, Napajedel, ale i do Rakouska, Itálie nebo Ameriky. Na všechno sem musela dojet sama. Babička mně vždycky říká: Neuč sa takovou práci, to je dřina. Je to škoda, že už dnes nejsou miminka uložené a vázané v naškrobené peřince, kde jim bylo jistě dobře. Už to dnes není moderní a této práce ubývá. Věnuju se ponejvíc košilím mužské chasy, na keré potom vyšívání umě přišívá další znalkyně místního kroje Anna Komínková (\* 1931), která se věnuje šití, opravám krojů, pentelní do věnců, zhotovováním hodového práva, vede ženy při přípravě výzdoby na jízdu králů a často pomáhá lidem s oblékáním do zdejšího kroje.*

Marii Bilíkovou práce kolem krojů zajímá, uspokojuje ji a dává jí naději, že kroje přetrvají další generace. *Vždy žasnu nad výsledkem, že z takového často nevzhledného kousku plátna, keré mně někdo přinese, se mi podaří vždycky připravit krásnou krojovou součástku, v které mladá chasa s hrdostí reprezentuje náš region. Po pravdě, je to velká radost, že se něco takového povedlo. A je to i vyznamenání, že mi lidé důvěřují, kroje mi přinesou a věří, že dokážu mnohdy znehodnocené košile či rukávce znovu oživit a připravit nádherný krojový kus.*

**Marie Vojtěšková, rozená Havlíčková (10. 5. 1936, Mařatice)** vyrůstala v zemědělské rodině. Rodiče byli maloročníci a maminka Marie Havlíčková, rozená Varmužová (1907–1984) *strójivala nevěsty do věnečku a lokinek. Protože o ní věděli, že je velice zručná a umí ledasco ušít, přicházeli zájemci k nám domů a maminka je oblékala do kroje a postarala se o dokonalou úpravu hlavy. Byla velice šikovná a já jako malé děvče sem jí záviděla a chtěla sem ji se vším pomáhat. Mimo to šila dudovice, košile, sámkovice, obyčejné jupky, ale i pracné rukávce, které byly dřívě volné a vycpávaly se novinama. Maminka ovládala různé staré techniky, třeba vrapení a plisování, šila fěrtušky, šorce i fěrtochy. A to sem ji musela obdivovat. Nemohla si dovolit šít ve velkém, protože se starala o hospodářství. Už jako malé děvče pomáhala matce s přišíváním knoflíků a rozhodla se, že se bude jednou profesionálně věnovat krejčovské práci jako učitelka ručních prací. Kvůli svému původu však nedostala doporučení ke studiu,*

ale otci se podařilo *díky známostem* zajistit Marii vzdělání u slečny Růženy Klímové v Uherském Hradišti, která měla svou dílnu a malý obchůdek v Bezručově ulici (na místě Slovače na Zelném trhu) a na místě dnešní Dely na Masarykově náměstí, kde v podloubí stávala zakázková dílna *KROJE ŠATY VÝŠIVKY*. Zde v letech 1948–1951 nabyla základy vzdělání a naučila se šít luxusní sortiment, dámské a pánské spodní prádlo, podprsenky, korzety, spodky a pánské košile, který dílna slečny Klímové produkovala. Poté přešla do Závodní školy práce podniku *Styl*, po roce 1953 přejmenovaný na podnik *Sanita a Styl*, jehož vedení mělo sídlo ve Veselí nad Moravou. Přijímal ji vedoucí podniku Jaroslav Říha. Zde se věnovala šití konfekce, specializovala se na části halenek. Naučila se zákonitostem, jak šít košile, jak se dělá průramek přímo na plátně bez stříhu, pouze na límeček se tvar dělal podle stříhu, šablony. V té době ji práce přinášela potěšení a radost, že svému tatínkovi může sama ušít celou košili. V roce 1954 nastoupila do Slovače v Havlíčkově ulici, kde byl tehdy vedoucím Emil Stránský z Velehradu. V té době zde již pracovali Jan Bartoš a Josef Borek z Kunovic, Vojtěch Kašný z Kněžpole, na ženské dílně pak chromá slečna Emílie Habartová, která patřila k švadlenám s precizními výsledky. Právě od ní získala stříhy na kordulky, které používá dodnes. Dalšími byly Marie Bajajová ze Starého Města, Alena Bárová z Uherského Hradiště, Mária Šestáková z Véseku, z Mařatic pak Milada Vlachynská, celkem asi dvacet švadlen. Poslední dvě jmenované pracovaly ve stříhací dílně, mistrovou byla Marie Vančurová, rozená Zúbková, nazývaná *naša Mařenka*. Dílna v Havlíčkově ulici v té době pokrývala zakázky od obchodů, které se v polovině padesátých let pohybovaly kolem tisíců fěrtošek, spodnic, základních krojových součástek. *Mezi nejoblíbenější a nejdodávanější zboží patřily kyjovské pávky, podlužácké sukně i šaty – jupky se šúskem, sukně se sámkou ze Vnorov a okolí.*

Koncem října 1957 se Marie provdala za Jaroslava Vojtěška z Huštěnovic a rodinu založili v rodném domě rodičů Havlíčkových v Mařaticích na čp. 415. Protože přišly děti Jaroslav (1958) a Marie (1960), musela řemeslo načas opustit. Až v roce 1973 se chtěla do práce opět vrátit, ale na vrub původu rodičů dostala špatný posudek z obecního úřadu a do zaměstnání nebyla přijata. Sedm let se podomácky věnovala pletení svetrů na stroji, a to pod Národním výborem Huštěnovice, který jí tuto službu *načerno* umožnil. Do Slovače,



Marie Vojtěšková a Helena Lakosilová při šití v krojové dílně družstva Slovač. Uh. Hradiště 1985. Foto archiv Slovákého muzea.

tentokrát už na Průmyslové ulici, nastoupila na apel Zdenky Procházkové, mistrové dílny, která znala kvality Marie Vojtěškové: *Bude spartakiáda a my nestačíme ušít halenečky a vyšívané límečky pro děti!* Paní Vojtěšková se této práci bránila, ale nakonec ji přijala a práce ji zaujala. Krojovému oddělení tehdy šéfovala Zdenka Procházková, šili zde Anna Pohunková z Mařatic, slečna Marie Kodajová z Polešovic, krejčí Oldřich Ostrožík a jeho bratr Jan, později Helena Lakosilová z Vážan, Anna Gahurová ze Starého Města, Věra Hořčíková z Přečkovic u Bojkovic a další. V šedesátých letech už se objevovaly první samostatné zakázky pro slovácké krůžky, např. přední pánské *slimákovice* a košile všeho druhu. Věnovala se vývoji střihů, ale musela reagovat na vše, co bylo potřeba. Práce se stupňovala. O družstvu Slovač šly dobré reference, podnik vyvíjel dobrou politiku a získával zakázky ze Slovenska. Vedle krojů pro folklorní skupiny se vyskytovaly i zakázky pro soukromníky. Největší zájem byl v té době o myjavské kroje, zástěry, kordulky, na které doma ještě musely švadleny háčkovat drobná kvítka



Marie Vojtěšková z Mařatic představuje svou práci – ornátovou kordulku a vrapené rukávce k mařatickému kroji. Mařatice 2006. Foto R. Habartová.

a další ozdoby, typické pro určité regiony. *Zakázky se šily na míru, ale i univerzálně, to pro zájmovou činnost. Dostali sme zakázku, balík látky, z kterého musel být určitý počet košil nebo fěrtůšků. Museli sme materiál dobře propočítat. Spolupráce byla rozvinuta s vedlejší vyšívací dílnou, kde specialistkou pro vyšívání na cifrovače byla Danuše Fryčová z Uherského Hradiště a Ludmila Jakšíková z Kněžpole, Marie Šebková se soustředila na plnou výšivku na Adlerce, ke starším zaměstnancům Slovače patřila ruční vyšíváčka, rodačka z Mikulčic, Libuše Bílková z Hradiště. Zdenka Procházková motivovala své podřízené slovy: Děvčičky toto musíme udělat, kdyby co bylo, kdyby sme tu měly být do noci! Aby sme si ukrátily práci, zpívaly sme za paní Procházkové mariánské písničky. Stalo se to několikrát, ale zato nám potom dala volno, to bylo zasloužené ocenění naší práce.*

Po vybudování nového pracoviště se vedení ujala Anežka Hrdá a její zástupkyně Jarmila Ryšková, v krojové dílně se vystřídala řada děvčat ze sériové výroby starého závodu, které si však na práci na krojovém oddělení nezvykly, neboť při své praxi ze sériovky nedostaly příležitost rozvíjet svou fantazii a neuměly tvořit, což bylo prvořadé při zhotovování a zdobení krojů. Na novém krojovém oddělení zastával těžkou krojovou práci Josef Borek z Kunovic a Emil Stránský ze Starého Města. Vedle stabilních zaměstnanců udržovalo a rozvíjelo oddělení kontakty s podomáckými švadlenami a vyšíváčkami. Byly jimi např. vyšíváčka Alžběta Kovářová ze Starého Hrozenkova, Marie Gorošová ze Suchova. Práce byla individuální. Každý ze zaměstnanců se musel postarat o všechny postupy od začátku do konce, od nastříhání až do vyžehlení. Největšími odběrateli byly soubory SLUK, Lučnica, Vojenský umělecký soubor Víta Nejedlého, ale rozmáhaly se zakázky z celé republiky. Slovač pokrýval poptávky souborů z celého Slovenska, ze Slovácka – z Hradištska, Strážnicka, Podluží, ale i z Valašska a Slezska. Mezi prvními byly soubory Hradišťan, Danaj ze Strážnice nebo Břeclavan z Podluží. *Zákazníci obvykle přinášeli starý kroj, součástku jako vzor pro objednávku. Tyto kusy pak často ve Slovači zůstávaly jako mustry. Někdy přicházeli zákazníci i s fotografií, a potom součástka musela vypadat přesně tak, jak byla znázorněna na snímku. Pak musela krejčová vyhotovit vzorek*

kroje z plátna, odzkoušet je a pak teprve upravit stříhy, které musely schválit vedoucí. Teprve pak se mohlo šít. *Podobně to bylo u zakázek krojových košil, vždy se musela jedna odzkoušet, aby na těle krásně seděla, nikde netáhla.* O práci Slovače byl stále větší zájem. *Napracovali sme se na zakázkách z východního Slovenska, ty byly velice pracné a třeba detvanské kožúšky měly bohaté aplikace z červené kůže, zdobené provázky. Bylo to nekonečné, krejčí aplikovali a švadleny ručně šňůrkami motivy obšívaly. Byla to precizní práce, založená i na výpomoci. Když bylo vidět, že někdo nestíhá, navzájem sme se dělili i o pánskou krejčovinou.*

M. Vojtěšková ze Slovače odešla do důchodu v roce 1991, kdy měla krojová dílna menší zakázky krojů, zkrátala se již doba dodání, ale v sortimentu zakázek přibýly jiné práce jako vyšívání ubrusy a drobný bytový textil. Marie Vojtěšková pracuje denně ve své dílně v rodinném domě v Mařaticích. Specializuje se na lehkou dámskou krejčovinu, hotovení spodnic, košil, rukávců, předních a zadních sukní, kordulek, díky svým zkušenostem ovládá šití všech druhů mužských košil, dokonale plisování a vrapení. Ve svých sedmdesáti letech oplývá zdravím, vitalitou a elánem, který s radostí vnáší do krojů, na nichž s láskou téměř každodenně pracuje a které při všech příležitostech s obdivem sleduje a pedantsky hodnotí.

**Jarmila Ryšková, rozená Čížková (12. 7. 1944, Hluk)** pochází z Hluku. Narodila se v rodině živnostníka Jaroslava Čížka (1915–1951), který vlastnil cukrárnu v Hluku v Baťově domku, poté v domě Živnostenské banky na náměstí. Z dětství se jí vybavují dva zásadní momenty, které ovlivnily její život i výběr povolání. Na jedné straně to byly příjemné slavnostní okamžiky, kdy malou Jarmilu a její sestru Marii (1936) oblékala maminka při slavnostních příležitostech do kroje, pak natáčení filmů *Její pastorkyňa* a *Maryša* v Hluku, kdy se u nich v cukrárně scházeli herci a umělci. Na druhé straně se jí vybavuje předčasná úmrtí otce, které souviselo se složitou politickou situací po roce 1948. Jejich rodina byla násilně vystěhována do nevhodného starého domu, proto se její matka rozhodla pustit se s rodiči do opravy jejich rodinného domku v ulici Ostrožská. Toto prostředí naopak okouzlo malou Jarmilu. Dostala se do blízkosti své babičky, která se věnovala šití krojů, nejen pro rodinu. Jarmila poprvé viděla z *hloubky poctivou práci* právě u své babičky Terezie Šimčíkové (1889–1970)



Jarmila Ryšková z Hluku. Šití přední sukně *šťofky*. Hluk 2006. Foto R. Habartová.

a Anny Poláškové, které se zabývaly šitím krojů, vyšíváním a vázáním šátků. Zde se konečně dostala do bezprostředního kontaktu se selskými dětmi. Právě ona přivedla Jarmilu na myšlenku, že by se mohla jednou věnovat profesionálně šití. Jarmila však jako dospívající dívka zatrpkla mezi svými vrstevníky, nedostala příležitost zapojit se do činnosti slováckého krúžku v Hluku, kde se sdružovala sedlácká mládež. Často narážela na názory: *Co bys tam dělala, šak ste neměli krávy ani koně!*

Pozorně sledovala práci babičky v ubohých domácích podmínkách. Chtěla však docílit toho, že bude schopna věnovat se šití samostatně, a proto si jako čtrnáctiletá dívka vyřídila v roce 1958, v uherskohradištské *Hanače*, pobočce *OP Prostějov* (na dnešním místě nákupního střediska Centrum) pohovory a nástup do podniku. V roce 1961 ukončila studium závěrečnou mistrovskou zkouškou, kterou tvořilo zhotovení dámského pláště. V té době představovala škola klasické vzdělání s důrazem na odbornost,

kterou zahrnovaly předměty typu odborná nauka, materiál, kreslení stříhů, technologie výroby, organizování výroby a všeobecný rozsah. Praxi získala ročním působením v Prostějově, kde se věnovala sériovému šití pláští. Od roku 1962 se vrátila do Hanačky v Uh. Hradišti, kde se zabývala sériovou výrobou dámské konfekce, převážně určené pro Sovětský Svaz. Uherskohradištská dílna se vyznačovala vysokou kvalitou a zboží, určené na export do této části Evropy, představovalo prestiž podniku. Za pět let svého setrvání v dílně se osvědčila a postoupila na technickou kontrolu, *kvalitárku*. V roce 1966 se provdala za Jiřího Ryšku (\* 1941) z Tečovic, v letech 1967 a 1970 porodila syny Romana a Michala. Bezprostředně se vrátila do zaměstnání, kde setrvala do roku 1973. V roce 1976 nastoupila na krojové oddělení družstva Slovač, které v té době mělo sídlo na Průmyslové ulici. Vedoucí dílny byla Zdenka Procházková, ve výrobě se zapracovávala Anežka Hrdá. Jarmila Ryšková se začala systematicky věnovat dokumentaci krojů, o které byl zájem, zhotovovala stříhy krojů, zaměřovala se na kreslení vzorů pro vyšivačky, zajišťovala nákup materiálu a spolu s A. Hrdou přebíraly zodpovědnost za vedení dílny po Z. Procházkové, která v roce 1977 odešla do důchodu. J. Ryšková s A. Hrdou zajišťovaly sortiment, komunikovaly s podniky TIBA ve Dvoře Králové, které dodávaly bavlněné látky, s Frýdlantem, který expedoval samety, Novým Městem pod Smrkem, jenž se specializoval na vlněné kašmíry. Zajížděly do Liberce, Hedvy v Moravské Třebové, do Vamberku pro krajky, Vimperka pro stuhu, krojové knoflíky, do Krnova pro prýmky, na sukna do Valašských Klobouků, do Frýdku Místku na plátna a viskózy, s firmou *Tonak* Nový Jičín domlouvaly výrobu klobouků, ve Snaze Opava zajišťovaly objednávky bot. Koncem sedmdesátých let byl o výrobu krojů tak velký zájem, že se hlavním úkolem krojové dílny stala snaha o snížení dodací lhůty zakázek, které v té době činily tři a půl až čtyři roky. V té době se již budovalo nové pracoviště na Bezručově ulici, dnešním Zelném trhu, které bylo slavnostně otevřeno v roce 1979. V druhé polovině sedmdesátých let bylo řešeno i personální obsazení krojového oddělení. Jako krojové švadleny už léta pracovaly specialistky Anna Pohunková a Marie Vojtěšková z Uherského Hradiště, osm krojových krejčích – Hynek Kašný, jeho syn Vojtěch Kašný, Václav Mikulka, František Mikulec, Jan Mitáček, Josef Borek z Kunovic, kterým mistrovlo František Bartoš. Lhůty dodání se kolem roku 1979 snížily asi na dva roky. V tomto roce se instituce přestěhovala do nové budovy. Vedle stálých zaměstnanců spolupracovaly s krojovým oddělením švadleny a vyšivačky z terénu, jež se věnovaly například časově náročnějším technikám jako je vyšívání přes vrapy. Ovládaly je Karla Janečková ze Starého Města, Marie Zemková a Anna Gorošová ze Suchova, Marie Drábková z Velké nad Veličkou, Marie Rybková z Milotic, které zabezpečovaly na krojích ruční výšivky ze svého regionu, z Uherskohradištska, Hornácka a Kyjovska. Na ruční výzdobě krojů z Podluží se podomácky podílela Marie Hrušková z Hrušek, Anna Pšurná z Blatnice se specializovala na výšivku plnou a křížkovou se znalostí oblasti Ostrožska. Všechny švadleny a vyšivačky z terénu se ještě v sedmdesátých letech podílely i na ruční výzdobě sériové výroby dámských oděvů, která navazovala na tradice, kdy se aplikace inspirované lidovým uměním staly oblíbenými a programově uplatňovanými motivy na šatových modelech. Ještě na začátku sedmdesátých let vyrábělo družstvo Slovač kolem 120 000 kusů výrobků, z nichž více než jednu třetinu tvořily krojové součástky, ostatní zajišťovaly výrobky pro tržní fondy a služby veřejnosti. Družstvo v té době zaměstnávalo 125 pracovníků. Od roku 1985 se předsedou družstva stal Stanislav Bártek, který začal zavádět v družstvu nová technologická vylepšení. V této době přibývalo zakázek krojů ze stran souborů, kde opět tvořily většinu objednávky ze Slovenska. J. Ryšková vzpomněla výjimečnou spolupráci s přední slovenskou návrhářkou krojů Šarlotou Kyšovou, která se podílela na návrzích krojů pro SLUK a Lúčnicu. Slovač pokrýval poptávky tatarských souborů, Magury, Rozkvětu, Trenčanu, Terchové, ve větší míře než dříve pak velké zakázky na Valaško, Slezsko a Jablunkovsko, kde nebylo krejčovské řemeslo příliš rozvinuto. Pro slovenské soubory, které získávaly na krojovou garderobu zajímavé dotace, Slovač zhotovoval kroje autentické, naopak vyspělé folklorní soubory z Moravy se obracely k rekonstrukcím a stylizování krojů. Zájem se začal projevovat i ze strany českých souborů, z nich

k nejpočetnější objednávce patřily kroje blaťácké. Ze starých dobových fotografií J. Ryšková připravovala stříhy pro realizace krojů pro muzeum v Soběslavi. Také Armádní umělecký soubor vychovával nové tanečníky, kteří po odchodu z vojny začali pracovat jako vedoucí a choreografové a v místě svého působení zakládali nové folklorní kolektivy, pro které družstvo Slovač zhotovovalo bohaté krojové fondy. J. Ryšková se starala o zajišťování přípravných prací pro švadleny, ruční vyšivačky i specialistky u automatů, zajišťovala nutnou dokumentaci krojových součástí, správnost technologických postupů i kvalitu výrobků. Při zjištění závad na strojích spolupracovala s Janem Hampalou, který v novém Slovači zajišťoval dopravu, dozor, servis budovy, zajišťoval údržbu strojů, jako nákupčí se staral o pořízení nového strojového vybavení. Po Stanislavu Bártkovi se předsedkyní družstva stala Hana Nováková z Kunovic a v druhé polovině osmdesátých let dochází k zásadním personálním změnám. Z krojového oddělení v roce 1988 odchází i Anežka Hrdá a Jarmila Ryšková se ujala vedení krojové dílny, kde v té době pracovaly další krojové krejčí Helena Lakosilová z Vážan, Marie Bartošíková z Polešovic, Věra Bráblíková a Magdalena Vlčková z Uh. Hradiště, Božena Habartová ze Sadů, ruční vyšivačky Jitka Mikuláštková z Javorovce a další. Po roce 1989 docházelo k omezení zakázek se Slovenska, které již nebyly dotovány státem. Řada krejčích a švadlen odešla do důchodu, mladší si založili vlastní živnost a věnují se šití krojů samostatně. Před J. Ryškovou jako vedoucí krojové dílny stál zásadní úkol, jak zajistit plynulý chod dílny se ziskem. Seznámila se s majitelkou a návrhářkou exkluzivní oděvní rakouské firmy *Tracht-Exquisit*, se kterou se jí podařilo pro Slovač zajistit lukrativní spolupráci, pro kterou dokonce muselo družstvo zaměstnávat navíc kolem padesáti podomáckých spolupracovníků, jenž zajišťovali ruční výšivky, háčkování, pletení a další doplňkové práce pro originální realizace – lidovým oděvem Tyrol inspirované šaty, saka a kabáty. V té době se již obměňovalo vedení Slovače a každým rokem docházelo k transformaci podniku. Předsedou družstva se stal JUDr. Jaromír Petruž z Mařatic, členy představenstva Renata Kůrová z Jarošova, Radomíra Jančová z Vlčnova, Marie Ondrůšková, Jarmila Sokolová, Anna Frýbortová a Květoslava Zálešáková z Uherského Hradiště a Jarmila Kubičiková z Polešovic. V roce 1992 došlo k transformaci družstva na DUV Slovač, jehož předsedou se stal ing. Václav Hořinka, členy předsednictva Luboslava Frýbortová, Helena Lakosilová a Renata Kůrová, která po odchodu J. Ryškové převzala vedení krojové dílny. Situace ve vedení Slovače začínala být nepřehledná. Proto J. Ryšková k datu 5. dubna 1996 rozvázala pracovní poměr dohodou. Od té doby se zabývá šitím krojů podomácky, šije lehké krojové součástky, lajble, košile, fěrtušky i konfekční zakázky. Až s odstupem času přemýšlí J. Ryšková, proč na kroje, expedované družstvem Slovač, nesměli na krojové dílně umísťovat signaturu podniku. Desítky nebo stovky tisíc krojů, které si dodnes lidé oblékají, a také je s ohledem na dobu sedmdesátileté úspěšné existence Slovače dědí další generace, neprozrazují dílnu, kde tyto hodnoty vznikaly, natož pak vlastního tvůrce.

**Anežka Hrdá, rozená Kutálková (13. 1. 1945, Vážany)** pochází z rodiny Josefa a Anežky (rozené Kolářové) Kutálkových, které zaměstnávalo hospodářství, matku pak navíc domácnost a péče o děti - Marii (1941), Josefa (1943), který zemřel ve třech měsících na zánět středního ucha a dvojčata Anežku a Antonína (1945). Od dětství měla Anežka velký vzor v tatínkovi, přestože neměl na rodinu moc času, neboť vydělával peníze na Valašsku. Anežka se rozhodla na rady paní učitelky Holubcové, zda se věnovat matematice, třídní učitelka Hermanová ji vedla v ručních pracích, učitel Martykán ve výtvarné výchově. Proto jí doporučovali studium na oděvní průmyslovce, která v té době představovala prestižní školu. Maminka do deseti let dětem vše šila sama, takže byla nakonec této volbě nakloněna. *Talentové zkoušky se skládaly z kreslení, pro které byla nabídnuta tři témata – pomoc zemědělství, mír světu a první máj. Druhým úkolem bylo namalovat naaranžovanou drapérii. Po písemné a ústní zkoušce, která obsahovala všeobecný přehled, se ještě zkouška skládala z doplňujícího úkolu, vybrat si z nabídnutých tkanin jednu na dámský kabát a k tomu vymyslet doplňky.* Oděvní průmyslovku v Prostějově studovala Anežka v letech 1959–1963.

Ve škole byla zařazena do technického směru a škola ji více připravovala pro budoucí technický kádr a řízení. V průběhu studia ji sousedka Františka Sojáková z Vážan nabízela možnost praxe ve Slovači, který hledal budoucí zaměstnance. Maminka však praxi v podniku nedovolila, *protože považovala za důležitější, aby dívka před vdáváním uměla nejdříve vařit*. Po skončení školy si Anežka hledala umístěnku. Přišla do Slovače na Průmyslové ulici, kde však vyjádřili zklamání, že nemá praxi, která by jí umožnila okamžité uplatnění. Proto si po ukončení školy udělala nádstavbu v Olomouci se zaměřením na tělesnou a výtvarnou výchovu. Rodiče ji však očekávali doma, kde potřebovali pomoc a nepodpořili ji v dalších studiích. Z úst otce často zaznělo: *Ále, holkám stačí maturita*. Nakonec se dostala do provozovny OP Prostějov, do *Hanačky* v Uherském Hradišti, kde ji přijímal Miroslav Benda, vedoucí provozovny v Uherského Ostrohu. Po nástupu se z ní stala univerzální pracovníce, což znamenalo nejlepší průpravu



Anežka Hrdá, vedoucí krojového oddělení družstva Slovač v Uh. Hradišti v letech 1973–1989. Uh. Hradiště 2006. Foto R. Habartová.

pro funkci mistrové, kterou se od roku 1969 stala v Jarošově. Spadalo pod ní padesát pět žen, z nichž patnáct dívek z devátých tříd a jednu vyučenou švadlenu zaučovala pro šití v sériové výrobě. V listopadu 1969 se provdala za Miloslava Hrdého, se kterým se seznámila v souboru Dolina. Odtud odešla v roce 1972 na mateřskou dovolenou s dcerami Jindřiškou (1972) a Martinou (1970) a žili v Huštěnovicích. Po sedmi měsících se znovu vrátila do práce. Podnik pracoval na dvousměnný provoz, zabývající se lehkou dámskou konfekcí. Vedle své profese se Anežka Hrdá spolu se svým manželem věnovala souborové práci. Po druhém dítěti byla dva roky na mateřské dovolené. V té době žádala o možnost změny pracovní doby, proto se obrátila na vedení družstva Slovač, kde byl předsedou Stanislav Bártek. V září 1974 nastoupila do nově zřízené funkce, dispečer či přípravař malosériové výroby. Vedoucím výroby byl Emil Stránský. Intenzívně spolupracovala také a nákupčím Josefem Kafkou, aby byla zabezpečena příprava chodu výroby. V roce 1974 Slovač zakoupil první dva japonské vyšívací stroje *Tadžima*, neboť se rozmáhala poptávka po vyšívce konfekce i krojů a ruční švadleny nebyly schopny zakázky pokrýt. Anežka se starala o zabezpečení veškerých přípravných prací a materiálu před zahájením výroby – od vývoje, výroby stříhů, zhotovení vzorkových výrobků, aby při zahájení výroby nechyběl žádný materiál. Nejdůležitější byla koordinace výroby a návaznost s vyšívací dílnou, kde se vyšívky zajišťovaly na cifru, na plné vyšívce, na automatech i ručně. Musela spolupracovat s nákupčím J. Kafkou, vývojem – M. Vančurovou, stříhárnou, především její vedoucí Olgou Bobčíkovou, kde se připravovaly stříhy pro výrobu. Zde se opírala o spolupráci s vedoucí Marií Ondruškovou. Práce s kroji ji zajímala také proto, že se zájmově věnovala folklorním aktivitám v souborech Dolina ve Starém Městě a Lúčka v Kudlovicích, a proto hned první rok založila ve Slovači mládežnickou folklorní skupinu, se kterou připravovala program ke 40. výročí družstva. Nacvičovala nejen choreografie, ale navrhla děvčatům i kroje. Na krojovém oddělení pracovaly Zlatka Malinová, která se věnovala dokumentaci a měla převzít vedení celého oddělení po Zdence Procházkové. Odešla však do Brna, a tak dostala A. Hrdá v roce 1975 příležitost zapracovat se u Z. Procházkové. V lednu 1976 získala

dekret na místo vedoucí krojového oddělení, potřebovala však k sobě vynikající švadlenu nebo absolventku ekonomické školy, se kterou by se rozdělila o úkoly, vyžadované vedoucí družstva, kde musela okamžitě sjednávat zakázky a rozplánovat materiální spotřebu s více než dvouletým předstihem. Proto téměř současně oddělení posílila Jarmila Ryšková jako *přípravářka* krojové výroby a dokumentátorka, kterou kdysi doporučila A. Hrdá na místo kvalitářky do Hanačky v Jarošově. Protože měly dobré pracovní zkušenosti, A. Hrdá nabídla právě jí místo v krojové dílně. V roce 1978 se Slovač přestěhoval na nové působiště v Bezručově ulici. A. Hrdá se starala o objednávky, realizovala kontakty se zákazníky, sledovala kalendář zařazení objednávek do výroby, zabezpečovala a vybírala materiál, konzultovala pracovní postupy, sledovala plnění výroby, vzdělávala se prostřednictvím Českého svazu výrobních družstev, který jí vyslal do Polska (1980) a do Maďarska (1984). A. Hrdá se mohla vždy spolehnout na precizního mistra dílny Jana Bartoše, který zaučoval tehdy na dílně nejmladšího krejčího Josefa Míška z Hluku. Po odchodu J. Bartoše na jeho místo nastoupil jako dílenský mistr Václav Mikulka, který nahradil svého předchůdce bezezbytku. Lehkou krejčovinu pokrývala obvykle pětice krejčovských, v té době A. Pohunková a M. Vojtěšková, praktikantka Věra Gorčíková, která se učila přímo pro Slovač ve Vizovicích, Karla Janečková, A. Gahurová ze Starého Města. *Zakázky přicházely z okolí Uherského Hradiště, ze Slovácka, pro Valášek, pro soubor Jasénka, Vsacan, šily se kroje do Slezska, na Tešínsko pro soubory Slezan, Goralé, Javorový z Třince, pro soubor Ostravica, odkud do Slovače přijížděla znalkyně zdejšího regionu Jiřina Králová. Pro Brněnsko se v té době vyráběly kroje pro Jánošík a později Ondráš, pro Valašský krůžek z Brna, pro brněnský soubor Javorník a Javorníček, z hanáckých souborů např. pro Ječmínek. Nejzajímavější byly standardně zakázky pro Slovensko, pro SEUK a Lúčnicu, pro soubory od Myjavy až po Košice, např. pro Trenčan, Družbu, Dubnicu nad Váhom, Humenné, Vranov nad Toplou, pro Zvolen, Dimitrovc, Ekonóm z Bratislavy, skupiny z Liptova, Detvy, pro soubor Magura, Žďár nad Hronom, Šariš, Michlovce, pro Záhoran. SEUK byl stálým zákazníkem. Když slavili každé další pětileté výročí, Slovač pravidelně zajišťoval nové kroje a celý pracovní půl rok byl věnovaný hotovení jejich krojů. Tolik druhů krojů a variant jsem viděla poprvé a Slovensko jsem vlastně neznala, kde ta která vesnice je. Svůj největší podíl spatřuji v tom, že jsem měla bohaté zkušenosti s představami souborů, věděla jsem, co potřebují kroje na scéně, aby se původním krojům co nejvíce podobaly, přestože musely být z nedostupnosti materiálu nebo nutným odlehčením textilních materiálů nahrazeny lehčími látkami. Musely jsme počítat s tím, co udělají barvy textilií pod scénickým osvětlením. Při výběru materiálu jsme musely brát na zřetel zjednodušení krojů, aby se dal jednoduše a rychle převlékat, aby se dobře udržoval a častým chemickým ošetřováním nedošlo k předčasnému znehodnocování. O garderobu vyhlášených slovenských souborů se staraly Šarlota Kyšová, návrhářka Roháčová a Melánie Koinoková, které byly pro vedoucí dílny zajímavými partnery a vynikající inspirací. Při výběru materiálu musela A. Hrdá respektovat i to, aby kroj na pódiu vypadal, dobře se nesl a aby měl odpovídající váhu, která by podporovala rozvinutí kroje při tanci a měla patřičný divácký efekt.*

V druhé polovině osmdesátých let začal Český svaz výrobních družstev omezovat dotace pro družstvo Slovač, což pocítilo i krojové oddělení, které přestalo dostávat příspěvek na nákupy materiálu. Proto A. Hrdá s podporou svého oddělení apelovala na představenstvo družstva a žádala je o nutné přehodnocení práce a mezd, ale nebylo jí vyhověno. V roce 1989 podala výpověď a začala pracovat na živnostenský list doma. Síla konfekci i drobné krojové součástky, poté nastoupila opět do OP Prostějov v Uh. Hradišti, kde tři měsíce dělala mistrovou a od ledna 1991 nastoupila jako mistrová odborného výcviku v Učňovské škole na Jiřího z Poděbrad, kde v oboru praktického výcviku strávila se studenty čtyři roky. Využívala bohatých zkušeností z práce na krojovém oddělení Slovače a se studentkami se zapojovala do soutěží, v nichž uspěly návrhy oděvů inspirované lidovým uměním. Dnes se krojové výrobě věnuje sporadicky.



**Danuše Fryčová, rozená Lagová (3. 2. 1951, Uherské Hradiště)** pochází z Ostrožské Nové Vsi, z početné rodiny Josefa a Květoslavy Lagových, kteří měli pět dětí – Jaroslavu (1947), Ludmilu (\*1950), Danuši (1951), Ivana (\*1955) a Josefa (\*1956). Danuše hned po základní škole v roce 1966 nastoupila do Slovače v Průmyslové ulici. Přijímal ji vedoucí výroby Emil Stránský, který v úzké spolupráci s vývojovým oddělením docílil vzniku vyšivačské dílny se strojovým vyšíváním, tzv. *cifru*, jež realizoval výzdobu dámských a dětských oděvů, ale i pokrytí výzdoby krojových zakázek, které byly dokončovány ruční vyšivkou. Jeho nejbližší spolupracovníci, hlavní návrhářkou a vedoucí vývoje byla Marie Vančurová z Buchlovic. V roce 1975 pak E. Stránského vystřídal ve funkci vedoucího výroby Antonín Adamík. Protože měla Dana vztah k šití a vyšívání a projevovala se jako talentovaná síla, byla přidělena na úsek vyšívání, kde již pracovaly vyšivačky Marie Šebková ze Starého Města, Ludmila Jakšíková z Kněžpole, Marta Brucknerová ze Starého Města, posléze Marie Mořická z Hluku, Věra Bráblíková z Kunovic. Zapracovávala se na vyšivacím stroji zn. *Cornelly*, s tamborovacím řetízem a od prvopočátku se zabývala realizacemi výšivek podle vypracovaných vzorů pro vývoj, na konfekční modely, určené pro domácí trh. Do roku 1978 se D. Fryčová věnovala výhradně výšivkám na konfekčním zboží, ale s otevřením nové budovy družstva Slovač na Zelném trhu se stala vedoucí vyšivací *cifrovací* strojové dílny s novými francouzskými stroji, kde tehdy působil deset až dvanáct vyšivaček. Oddělení pracovalo pro vývojové středisko s vedoucí Jarmilou Hruškovou i pro krojové oddělení s vedoucími Anežkou Hrdou a Jarmilou Ryškovou. D. Fryčová jako specialistka na strojovou výšivku zapracovávala nové vyšivačky, které zajišťovaly práci pro vývojové oddělení. Díky svým schopnostem a výtvarnému nadání se sama věnovala návrhům krojové strojové výšivky, rozvíjela vlastní realizace, které musely být předkládány na kontraktech, kde se dařilo získávat lukrativní zakázky. V té době se strojová výšivka začala ve větší míře uplatňovat na krojích, neboť nebylo možné zajistit pokrytí krojových zakázek ruční vyšivkou. Družstvo Slovač tak postupně upouštělo od realizací



Danuše Fryčová z Uh. Hradiště. Cifrování motivu na ženské kordulce z Kunovic. Uh. Hradiště 2006. Foto R. Habartová.

náročné ruční výšivky nejen z důvodu finanční nákladnosti, což se pro zákazníka stávalo nedostupným zbožím a pro družstvo se tato práce nevyplácela, ale i v terénu nebylo dost kvalitních vyšivaček, které by stačily zakázky pokrýt. K zajímavým počínům patřilo založení Vyšivačské školy ve Strážnici, která s podporou ministerstva kultury vychovávala pro Slovač vyškolené vyšivačky, z nichž se jako první ve Slovači uplatnila Eliška Maděrová. Největšími odběrateli krojů zůstávalo Slovensko, objednávky tvořily kroje z oblasti Trenčína, Myjavy a Kopanic. Při jejich realizaci byla stále nezbytná kooperace práce s ručními vyšivačkami v terénu, např. s vyšivačkami ve Strážnici, ve Velké nad Veličkou, v Suchově apod.

D. Fryčová pracovala ve Slovači do roku 1989, kdy se jí s novými ekonomickými podmínkami nabídky nové možnosti seberealizace. V roce 1990 si v Uherském Hradišti se svým manželem založila vlastní firmu *FPD* s. r. o. (Fryčovi Petr a Dana), která se specializovala na bytový textil, krojovou výšivku a zhotovování praporů a vlajek, které se po roce 1989 staly ze stran obcí a spolků vyhledávanou záležitostí. V první polovině devadesátých let sídlila jejich dílna na Domě služeb na Masarykově náměstí v Uh. Hradišti, kde zaměstnávali deset vyšivaček. Sortiment dílny byl ovlivněn v letech 1991–1995 spoluprací se švýcarskou firmou *SANDER TEXTIL*, zabývající se bytovým textilem, proto v této době majitelka úplně přerušila krojovou zakázku. V letech 1996–1999 rozjela firma D. Fryčové spolupráci s německou firmou, opět zaměřenou na bytový textil, strojové vyšívání záclon, ubrusů, prostírek apod. V té době již zaměstnávala firma *FPD*, sídlící na Náměstí míru až 150 zaměstnanců, kde mistrovala Milada Hanusová. Vyšivačky se zabývaly vyšíváním řetízkovými stroji, dírkovou výšivkou pomocí vypalovacích pájek, zoubkovaním okrajů na ubrusech. V roce 1999 musela D. Fryčová z vážných rodinných důvodů firmu rozpustit. Od té doby pracuje samostatně doma a zabývá se originálním autorským vyšíváním drobného bytového textilu, výšivkou a aplikacemi praporů, o které v dnešní době obce a spolky projevují zájem. Spolupracuje rovněž intenzivně s krojovými krejčímí a švadlenami, pro které zajišťuje strojovou výšivku *na cifru* pro mužské košile a ženské rukávce, výšivky na kordulkách, nohavicích, čepcích a šátkách. O spolupráci ji požádalo také *Středisko školy lidové tvořivosti a řemesel* v Blatničce a v Uherském Ostrohu, které se zhotovováním krojů pod vedením Jany Smutné z Vnorov zabývá od roku 2006.

Na stránkách [www.slovacko.org/home/?acc=ctk\\_siti\\_kroj\\_u\\_blatn](http://www.slovacko.org/home/?acc=ctk_siti_kroj_u_blatn) (kráceno a upraveno) se můžeme dočíst, že *Blatnička je pravděpodobně jediným místem v Česku a patrně i ve střední Evropě, kde si lze nechat udělat lidové kroje, a to navíc ve větším množství a přesně podle tradicí nejrůznějších regionů. Výroba krojů mohla být v Blatničce zahájena na základě investice obce Blatnička a díky finanční pomoci Evropské unie, která na projekt poskytla osmdesát procent z investovaných deseti milionů korun. Středisko vzniklo ve staré základní škole v obci. Již nyní zaměstnává čtyři stálé a čtyři externí pracovnice. Středisko již získalo zakázku na výrobu 114 krojů za 1,8 milionů korun pro mikroregion Hornolidecko. Středisko zároveň vypomůže s výrobou součástí krojů pro tradiční Jízdu králů ve Vlčnově. K jeho prvním zákazníkům již patří soubory Valášek a Kunovjan. Dílnám Střediska školy lidové tvořivosti a řemesel v Blatničce a v Uherském Ostrohu bude věnován prostor v dalším příspěvku.*

**Helena Lakosilová, rozená Bartoňová (6. 10. 1949, Vážany)** viděla svůj velký vzor doma u svého dědečka Františka Bartoně (1890–1980) a tatínka Aloise Bartoně (17. 11. 1920), kteří se věnovali poctivé krejčovské práci a ovlivnili ji natolik, že nikdy nepřemýšlela o žádné jiné práci. Je zkušená dámská krejčová, vyučená v OP Prostějov (1964–1967), kde byl jejím mistrem Zdenek Chalupka. Po vyučení nastoupila Helena do dílny OP Prostějov, do Hanačky v Uherském Hradišti, kde získávala zkušenosti od mistra Zdenka Grepla. Po zapracování byla zaměstnána jako univerzálna *bleskovka*. Do družstva Slovač přišla v roce 1982. Přijímal ji Josef Bártek, jako mistrová v té době působila ještě Zdenka Procházková a vedoucí krojového oddělení vykonávala Anežka Hrdá. Ke svým největším profesionálním vzorům řadí vynikajícího krojového krejčího a mistra Václava Mikulku z Jarošova. Na krojovém oddělení v té době pracovaly švadleny Marie Vojtěšková, Anna Pohunková,



Marie Vojtěšková z Mařatic, Helena Lakosilová z Vážan a Jana Hanáčková z Kunovic v krojové dílně družstva Slovač. Uh. Hradiště 1986. Foto archiv Slovákčého muzea.



Helena Lakosilová ve své dílně ukazuje brokátový fěrtůšek. Vážany 2006. Foto R. Habartová.

Anna Gahurová ze Starého Města, z mladších Jana Hanáčková z Kunovic, Věra Gorčíková z Luhačovic, Marie Bartošková a Magda Vlčková, která v roce 1985 odešla do šicí dílny Slovákckého divadla v Uherském Hradišti. K její první krojové zkušenosti patřil kroj myjavský pro soubor Lúčnica, věnovala se *žabičkování* v pase, plisování fěrtochů a háčkování drobných kvítků na ženský živůtek *prucel*. Ve Slovači nabyla znalosti, které může využívat při šití krojů ze všech regionů. Udržela se zde s krojovou krejčovou Boženou Habartovou až do roku 2004, kdy bylo družstvo uzavřeno, rozprodáno a dáno do konkurzu. V roce 2004 si založila vlastní živnost a věnuje se šití krojů pro veřejnost, ale především pro folklorní soubory – VUS Odnrás z Brna, CM Jaroslava Čecha v Uh. Hradišti a jejich taneční skupinu, pro folklorní soubor Pentla z Boršic, Cifru z Uh. Hradiště. Šije všechny součástky ženského kroje – spodnice, rukávce, kordulky, věnuje se i plisování. Z mužského kroje se specializuje na zhotovování košil, zástěr, drlí a všech součástí z lehkého materiálu, převážně z oblasti Uherskohradišsko, Strážnicko a Podluží.

**Božena Habartová, rozená Vaculíková (19. 5. 1964, Sady)** pochází z Uherského Hradiště-Sadů č. p. 221. Její otec Antonín Vaculík (1925–2002) byl instalatérem a maminka Božena Vaculíková, rozená Kolečkářová (1932) pracovala v nemocnici v prádelně a starala se vedle Boženy o Jindřicha (1956–1980) a Marii (1958). Od dětství Božena projevovala výtvarné vlohy a vztah k šití a naskytl se jí příhodná možnost nastoupit do Středního odborného učiliště ve Vizovicích (1978–1981), do oboru dámská krejčová, kde se zaškolovaly nové síly pro Slovač. Obor dámská krejčová měl právě praxi ve Slovači, a tak celé tři roky v rámci praktické výuky získávala znalosti a dovednosti na zakázkové dílně družstva Slovač. Boženu lákala těžká krejčovina, proto po vyučení vystudovala tříletou nadstavbu v Brně na Střední odborné škole na Charbulově ulici. V roce 1982 nastoupila na krojové oddělení, kde se specializovala na pánské kroje – nohavice, korduly, lajble, bruncluky. Na dílně spolupracovala s J. Borkem, F. Mikulcem, V. Kašným a nejvíce s mistrem V. Mikulkou, od kterého přijímala rady, načerpala vědomosti a *figle*, jak si práci usnadnit a přitom ji dokonale vyhotovit. Na dílně spolupracovala rovněž s krejčovými – M. Vlčkovou, M. Bartoškovou, V. Bráblíkovou a ručními vyšivačkami Mírkou Mikuláškovou z Místřic a Marií Kohoutkovou z Uh. Hradiště, které byly pro Slovač vyškoleny ve Strážnické vyšivací škole. V dílně *cifrárně* pracovalo asi šest vyšivaček, mezi nimi vynikala Dana Fryčová z Uh. Hradiště, Marie Badinová z Buchlovic, Jana Dáňová z Kunovic a na dílně vyšivacích automatů pak Lidka Sakrajdová z Uh. Hradiště a Marie Jančová z Jarošova. První její zakázkou byly valašské kopice pro Jasénku a valašské nohavice. Mistr Mikulka stříhal a rozděloval práci. Za celý výrobek si odpovídal každý sám. V letech 1983–1984 se nahromadilo tolik práce, že nebylo možné zakázky stíhat v zadaném roce. Objednávky přicházely ze Slovenska, kam zajížděla do souborů Lúčnica a SLUK zkoušet kroje z Myjavy, Zemplína a Šariše A. Hrdá a mistr V. Mikulka. Postupně přicházely objednávky z Ostravy pro Technik, pro brněnský BROLN, Jánošík, Javorník a celé Valašsko. Ke zlomu došlo až v polovině devadesátých



Božena Habartová ukazuje mužskou kordulu z Bystřice pod Lopeníkem. Uh. Hradiště-Sady 2006. Foto R. Habartová.

let, kdy se údajně slovenské soubory obracely se svými požadavky na nově zbudovanou dílnu slovenského ŮLUVU. Ještě v roce 1999–2000 si Lúčnica objednala u Slovače velkou zakázku 75 nohavic. Na přechodnou dobu po J. Ryškové nastoupila na místo vedoucí krojové dílny Eva Prajsová z Hluku, která byla svou předchůdkyní proškolená, ale v roce 1998 odešla a na místo vedoucí byla dosazena Renata Kúrová z Jarošova, která jako absolventka Průmyslové školy v Prostějově s praxí v kanceláři neměla s vedením takové dílny dostatečné zkušenosti. Práce na krojovém oddělení stagnovala, začala být vyplňována náhradní konfekcí, kterou tvořily malé série vlastní *slovačovské* výroby, např. malé série kalhot, halenek, šatů. Práce bylo nedostatek a dílny postupně zaměstnanci opouštěli. Někdo odešel nuceně na sériovou výrobu a v roce 2000 došlo ke spojení oddělení krojů se zakázkou, které nárazově realizovalo zakázky pro jednotlivce, malé kolekce do Ameriky, Rakouska, Holandska, ale nejednalo se více než o dva krojové komplety za měsíc, mezi nimiž byly objednávky Lúčnice v roce 2000, Ondráše z Brna, valašské kroje, kroje luhačovického Zálesí po patnácti párech, v roce 2002 kroje pro Rusavu, Javorník, kroje do Nedašova a pro jednotlivce na Hanou. Přibývaly nové typy objednávek, zakázky Obecních úřadů, např. Brankovic, které se na Slovač obracely s požadavky na výtvarné zpracování a zhotovení obecních a spolkových praporů, obecních znaků. Do poslední chvíle měla dílna práci, kterou zajišťovaly vedle pánské krejčovské B. Habartové švadlena Helena Lakosilová, Marie Jakešová jako dámská krejčová a vyšivačky Hedvika Šuráková z Mařatic a Hana Grebeníčková z Kudlovic. Vedoucí dílny byla Renata Kúrová, která i s předsedou družstva J. Vůle odešla v roce 2002. Dílna byla spojena se zakázkovým střediskem, kde doposud fungovala Milena Bartošová ze Šumic a Renata Lekešová z Uh. Ostrohu, které měly i svoje zakázky a existenci jim zabezpečovala půjčovna svatebních šatů. K zásadnímu zlomu a definitivnímu rozpadu Slovače došlo na základě nulové zakázky pro sériovou dílnu a stříhárnu. Krojové oddělení bylo v té době obsazeno třemi švadlenami a dvěma vyšivačkami, které měly stále odbyt a zajistil by jim slušnou existenci. Opět začal být větší zájem o pořizování nových krojů ze stran souborů, ale podnik se dostal do útlumu, neboť neměl žádné vedení. Půl roku čekal na nové odborné vedení a vedoucího výroby, který by zajistil práci pro sériovou dílnu. Toto bezvládí trvalo do června roku 2003. V tomto období koupila podnik nová společnost, přičemž se zjistilo, že v období dvou předchozích vedoucích družstva neplatilo družstvo sociální a zdravotní zákonné pojištění, které bylo z výplat strháváno. Obratem byl podnik prodán společnosti, jejíž majitel nežije v České republice a Václav Trávníček z Uh. Hradiště byl pověřen správcem budovy. Společnosti nešlo o záchranu podniku, ale vyklizení budovy za účelem dalšího podnikání. V červnu roku 2003 byl majetek Slovače, sklady s veškerým galanterním zbožím a zásobou textilií, nabídnut k rozprodání nejen členům družstva, ale i široké veřejnosti. Za tímto účelem byla zřízena i prodejna, která nabízela za minimální ceny krojové galanterní zboží. V té době stále na dílně přežívaly B. Habartová a H. Lakosilová, kterým se naskytl v rámci vyhlášení nejlepších obcí roku ve spolupráci se Sdružením obnovy venkova zajímavá zakázka, zabývající se zhotovováním zdobných stuh, šerp pro vyhlášené a oceněné obce v naší republice.

Poslední dvě švadleny dlouhou dobu přemýšlely, jak zachránit nebo udržet chod krojové dílny. Obávaly se existenčních problémů, možných finančních postihů a nedovolily si jít bez zkušeností s vlastním podnikáním do rizika a možnosti zadlužení. Proto v červenci 2003 jako poslední družstvo opouštějí. Založily si vlastní živnost, kterou provozují ve svých rodinných domcích. B. Habartová je zavalená prací, kterou představují zakázky jednotlivců, se zájmem o ušití nohavic a kordul z různých míst Uherskohradištska, Brodsko a Kopanic, především pro účely výročních zvyků a svátků. Zabývala se velkou zakázkou pro soubor Cifra z Uh. Hradiště, kde se podílela na zhotovení univerzálního nadregionálního kroje, šila zjednodušené kopaničářské a myjavské kroje, kroje pro soubory Kohůtek z Bánova, Světlovan z Bojkovic, pro Kašavu, která po letech začala s obnovou krojového fondu, pro soubor Krajina z Olomouce, kopaničářské mužské kroje do Starého Hrozenkova, krojové součástky pro cimbálovou muziku Stanislava Gabriela z Babic, kroje pro cimbálovou muziku Harafica z Uh. Hradiště, Vojenský umělecký soubor Ondráš z Brna, Rosénku z Prahy, ale i pro hodové

chasy a stárky z Hradištska. Nadále spolupracuje s cifrovacími i ručními vyšivačkami, které na těžké krejčovíně vyšívají odpovídající vzory a motivy. B. Habartová se drží jedné zásady: *Nikdy nepokračuj na špatné práci.* Sem řadí i situaci z posledních dnů v družstvu Slovač, které je nenávratně pryč a přemýšlí nad tím, co se mohlo pro jeho záchranu udělat. Zůstává doma se svými kroji, na nichž posiluje svou vůli, odvahu a dodává si energii. *Každý krojový kus je originálem, který člověk nemůže ošidit, zjednodušit ani obejít. Vlastní práce na jedněch nohavicích vyžaduje technickou přípravu, shánění materiálu, brání mír zákazníkoví, výrobu střihu, napaření a vysrážení sukna, odzkoušení, poznačení změn, rozhození celého upraveného díla, přestříhnutí na základě zkoušky, ustríhnutí podšívky, namalování vzorů podle šablon, vyšňůrkování, opětovné sešití dílů, zhotovení zdobení na bočních švech, sešití díla, ruční vypořádání, vyžehlení, předání zakázky a začít znovu. Práce na jednom kusu nohavic trvá více než třicet hodin a nemůže být nikdy doceněná.* Vyznamenáním je, když přijde na doporučení zákazník, kterého přesvědčila profesionální práce Boženy Habartové.

## Závěr

Portréty deseti tvůrců představují ve zkratce osobnosti v krejčovském oboru, kteří získali zkušenosti u vyhlášených mistrů krejčích, byli ovlivněni příbuznými nebo navázali na rodinnou tradici. Jejich zájem se orientoval na hotovení krojů a své zkušenosti a znalosti uplatňovali a zdokonalovali svým dlouholetým působením v družstvu lidové umělecké výroby Slovač v Uherském Hradišti, které bylo do obchodního rejstříku zapsáno 1. dubna 1936 a bylo zlikvidováno fakticky až v roce 2006. Družstvo patřilo mezi zakladatele moderní péče o lidovou výrobní tradici, vytvořilo z tradiční rukodělné výroby obor živé tvůrčí činnosti, která se úspěšně vyvíjela po celou dobu druhé poloviny 20. století. Od počátku své existence se důsledně věnovalo terénním výzkumům, z nich vznikly výzkumné materiály, zabývající se jednotlivými krojovými oblastmi Slováků a další dokumentace, týkající se vybraných regionů v Čechách a na Slovensku. Za léta systematické práce vytvořilo družstvo důkladnou písemnou a fotografickou dokumentaci a na základě poptávky a spolupráce s regiony bývalého Československa vytvořilo archiv krojového fondu jednotlivých národopisných regionů, podoblastí i lokalit celého území. Stalo se předním družstvem na Slovácku, usilujícím o rozvoj lidové umělecké výroby, nákupní a prodejní velkoobchodní organizací pro textilní maloobchod. Slovač si díky spolupráci odborníků v oblasti lidového oděvu z řad etnografů, výtvarníků, návrhářů a týmu vynikajících krojových krejčí a švadlen vytvořil renomé a stal se vyhledávanou dílnou a respektovanou a uznávanou součástí soudobé hmotné kultury. Družstvo začalo po roce 1990 stagnovat, hledalo náhradní programy, které se dařilo úspěšně realizovat a teprve v roce 2006 bylo oficiálně zrušeno. Problematika posledních 15 let je natolik složitá, že bude zhodnocena v příštích příspěvcích, které budou postupně přibližovat nejen osudy těch, kteří se na vedení družstva podíleli, ale především dalších mistrů, krejčích a švadlen, jejich vynikající řemeslnou práci. Těch, kteří v družstvu Slovač zanechali svůj profesní rukopis a krojové práci se věnují i nadále.

Významná lokální angažovanost veřejnosti, narůstající činnost spolků, skupin a sdružení, a s tím související společenské uplatnění a reprezentace jednotlivců i kolektivů, vede dnes přes značnou finanční nákladnost k pořizování nových vlastních krojových součástí a kompletních krojů. Nepořizují si je jen folklorní soubory a vesnické skupiny, ale také děti, mladí lidé i občané v letech, kteří mají opět možnost oblékat se častěji do svátečních krojů. Poptávky dnes zajišťují právě tito zkušení krojovní krejčí a švadleny z Uherskohradištska, kteří se podílejí na vytváření nových hodnot svou erudicí, dlouholetými zkušenostmi v družstvu Slovač, vlastními tvůrčími invencemi a estetickým cítěním. Jejich osobní vklad a vliv tvůrce je nepostradatelný, včetně morální povinnosti ctít krojové odlišnosti v použití materiálu, střihu, ale také v detailech a výšivce, které dříve charakterizovaly konkrétní lokalitu a byly jedním z hlavních znaků, podle nichž se od sebe lidé odlišovali a podle kterých se také poznávali. Poté, co byly zrušeny zákony, týkající se lidové umělecké výroby, uměleckého řemesla a byly zrušeny prestižní organizace Slovač a ÚLUV, kde jejich jména zapadly v nenávratnu,

je na místě věnovat jim pozornost alespoň touto formou a hledat možnosti podpory péče také o tyto projevy lidové rukodělné činnosti ze strany státu, včetně odborného působení. I oni jako poučení tvůrci a nositelé tradičních hodnot by měli osvětově působit a poučit své zákazníky, aby se kroje jimi s láskou zhotovované na základě přání objednatelů a budoucího nositele nestaly jen průvodcem slavností a promyšlenou atrakcí v rámci cestovního ruchu, ale aby zůstaly především kulturním bohatstvím našeho národa.

#### Literatura:

- B e n e š, J., *Proč se nenosí lidové kroje*. MK, 20, 1984, č. 3, s. 19.
- B i m k o v á, M.–S v o b o d o v á, V.: *Lidový kroj a jeho výroba*. In: Hurt, R.: Kyjovsko. Brno 1970, s. 200–222.
- B o u č e k, V.: *O tradiční lidové výrobě a veřejné péči o ni*. In: Frolec, V.: Lidový kroj jako znak lokální příslušnosti obyvatel současné jihomoravské vesnice. In: NA, 17, 1980, s. 205–216.
- J a n č á ř, J.: *Slovač, družstvo umělecké výroby v Uherském Hradišti*. Uh. Hradiště 1985, s. 127.
- L a n g h a m m e r o v á, J.: *České lidové kroje*. Praha, 1994. 150 s.
- H a b a r t o v á, R.: *Lidový oděv a jeho současná společenská potřeba*. In: NR 2005, roč. 15, č. 3, s. 56–58.
- H a b a r t o v á, R.: *Folklorní hnutí a tradiční lidová kultura na přelomu tisíciletí*. In: Problematika prezentace a medializace tradiční lidové kultury. Sborník příspěvků z 21. strážnického symposia. Strážnice 2006, s. 156–184.
- S v o b o d o v á, V.: *K výzkumu lidového kroje a jeho výroby*. In: NA 6, 1969, roč. , s. 17–29.
- M i n a ř í k o v á, B.: *Vliv výrobce na podobu kroje*. In: Folia Ethnographica LXXXIII, 1998, s. 79–84.
- M i n a ř í k o v á, B.: *Lidový textil. Současné užití v módě*. MK, 26, 1990, č. 1, s. 25.
- S v o b o d a, J. F.: *O zjišťování krojů*. In: NVČ XX, 1927, š. 2, s. 146–151.
- J e ř á b k o v á, A.: *Odlívání*. In: Jančář, J. a kol.: Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada, sv. 10, s. 116–157.
- T r á v n í č e k, V.: *Funkčnost lidového kroje v minulosti a dnes*. MK, 5, 1969, č. 7, s. 3–4.

---

*PhDr. Romana Habartová (n. 1964) odborná pracovníce Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje studiu a výzkumu obyčejové tradice, lidového oděvu, lidové výtvarné kultury a tradičního řemesla. Zájmově se orientuje na taneční a hudební folkloristiku, dětský folklor.*

---

#### The Folk Costumes and their Creators in the Uherskohradištsko Region

##### Abstract

Folk costume remains an essential representative of the folklore culture. It expresses the relation of the local inhabitants to the place where they live. In the latter half of the 20th century, the costumes have finally lost the function of everyday attire and they are now worn as such only by some women of the oldest generation, who still wear them both on common days and holidays. These women usually make and repair the parts of their costumes by themselves. Their importance as experts on traditional handcraft productions in the field has vanished because they are no longer making the costume parts which they had used to do at home. Costume wearing had been disrupted since the 1960s by restrictions or even ban of numerous religious ceremonies, but on the other hand, it had been preserved within the framework of holidays and celebrations of the annual cycle. The youth, mostly males, wear costumes during *fašank*, as well as the Easter Monday *šlahačka*. Sporadically, a tradition of wearing costumes during the military draft procedure has been preserved (in Kunovice, this custom had been kept alive throughout the whole of the 20<sup>th</sup> century until the abolition of conscription service). In some villages, the youths wore costumes when erecting and chopping down the May poles. The main opportunity to wear a representative costume has always been (and remained) the feast festivity. Costume-wearing obtained new meaning in the collective partaking in state-supported, socio-political events such as First of May, agricultural-cooperative festivities (local, district or county), harvest-home festivities, costume balls and staged appearances of folklore festivals of local, regional or national importance. This period brought about the trend of buying new costumes in the folklore movement. In Uherské Hradiště, an important role of supplier in this period was played by the costume department of the artistic production cooperative Slovač, which produced costumes for hundreds of folklore ensembles

from all over the former Czechoslovakia. A specialized and competent management, own documentation and archive, technological background as well as the potential of the folklore handcraft masters allowed for making of costumes in the harmony with the spirit of the basic principles of folklore handcraft, even in the details of regional distinctions. The field was not a primary source of inspiration for the folklore ensembles anymore; instead, they sought impulses in the archives and museums with their rich collections of textile. The rich artistic activities, on-stage presentation, national folklore contests, representation abroad and the financial politics enabled the folklore ensembles to purchase more costume types as well as costume reconstructions, from the local everyday and holiday variants to sets of regional types from the region in question. The Slovač cooperative dealt with commissions for hundreds of thousands crowns, employed costume tailors, seamstresses, dressmakers and embroiderers, the best of whom were named by a special committee *workers or masters of folklore artistic production*. The aforementioned committee was established by virtue of a special decree of the Ministry of Culture and it assessed the quality of the presented costumes and costume parts in order to find whether they were “masterly” or not. Slovač also employed traditional free-lance embroiderers with intimate knowledge of regional differences.

The new socio-economic order opened the way for self-fulfillment of each of us in all spheres of public, academic and cultural life after 1989, including the possibilities of self-realization in work environment. The first half of the 1990s was characteristic with differentiation of society as well as estrangement of the existing manifestations of cultural life, both private and public. After a short period of certain attenuation, the manifestations of natural, spontaneous creativity have returned to the communal life, having adjusted themselves to the new circumstances of political freedom. Besides living ceremonies, during which the costume-wearing had not been essentially disrupted, religious ceremonies have been reintroduced. Children wear costumes at the First Communion, the youths during Confirmation and Corpus Christi. The Primitia (the first mass of a newly ordained priest) today represent a celebration of the whole village which is outwardly represented by the collective wearing of costumes. The folklore experiences a “revival” of sorts, which is in many cases an effect of the disruption of the natural development, often called a “people’s memory”, or the “memory of tradition”, without understanding the original meaning, neither its form nor its content. The attributes associated with some traditional practices lose their original meaning and their new bearers tend to regard them as symbolical events or simply aesthetically pleasing things.

The aforementioned social events lead the public to buying new costumes and costume parts in spite of the fact that these tend to be quite expensive. The costumes are again purchased by the members of folklore groups and ensembles. The demand is met mostly by private craftsmen from the Uherskohradištsko region. They uphold the traditional values by their expertise, long-term experience from the Slovač cooperative, their own artistic inventiveness and aesthetic feeling. Their personal input and the influence of the creator is indispensable, including the moral duty that requires them to respect the local differences in the usage of material, cut, details and embroidery, which used to be typical of locality. After the laws related to the folklore culture and craft had been abolished, and the prestigious organizations such as Slovač or ÚLUV have been dissolved, the manifestations of folk culture should be supported by the state. It is necessary to exert a scholarly influence upon the costume makers and keep turning their attention to the fact that they, as aware creators and perpetuators of traditional values should enlighten and educate inexperienced and often ignorant customers so that the costumes do not become a mere colorful appendix of regional tourist attractions, but so that they remain true cultural heritage of the Czech nation.

## **Volkskleidung und ihre Hersteller im Gebiet von Uherské Hradiště**

### **Zusammenfassung**

Die Volkskleidung gilt als unwegdenkbarer Vertreter der Volkskultur, der die Beziehung der Einheimischen zu ihrem Lebensumfeld darstellt. In der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts war die Zeit endgültig vorbei, wo die Trachten alltäglich getragen wurden und nur noch die Frauen der ältesten Generation tragen bis heute an Werk- und Festtagen die Volkstrachten *nach Bauernart*. Gefertigt und ausgebessert werden die einzelnen Trachtenteile mit eigenen Kräften. Die Position der Frauen als Kennerinnen der traditionellen handwerklichen Fertigkeiten ist verloren gegangen, denn sie konnten sich bei der hausgemachten Fertigung der Trachtenteile nicht mehr betätigen. Seit den sechziger Jahren wurde das Trachtentragen durch das Verbot der religiösen Feste begrenzt, dagegen ungestört blieb die Tradition der Volksfeste im Rahmen des Jahreszyklus. Die Dorfjugend, vor allem junge Männer, trugen die Trachten beim Fasching und am Ostermorgen beim zeremoniellen „Schlagen“. Nur als Ausnahme blieb das Phänomen des Trachtentragens bei der Musterung junger Männer, (so z. B. in Kunovice ununterbrochen über das ganze 20. Jahrhundert, bis zur Aufhebung der Wehrpflicht). In einigen Lokalisationen trug die Dorfjugend Trachten anlässlich der Maibaumfeste. Die wichtigste repräsentative Gelegenheit zum Trachtentragen ist nach wie vor das Kirmessfest. Zu den Kommunistenzeiten gewann das Trachtentragen eine neue Bedeutung bei der kollektiven Teilnahme an den vom Staat unterstützten politisch-gesellschaftlichen Veranstaltungen wie Tanzabenden am ersten Mai, Erntefesten in der Gemeinde, Trachtenbällen und Folklorefestivals von lokaler, regionaler oder nationaler Bedeutung. Diese Zeit brachte den Trend mit, sich neue Trachten oder



Trachtenkostüme als Bestandteil der Folklorebewegung anzuschaffen. Eine bedeutende Rolle spielte die Abteilung für Volkstrachten der kunstgewerblichen Produktionsgenossenschaft „Slovač“ in Uherské Hradiště, welche viele Trachten für Hunderte von Ensembles aus der ganzen (damaligen) Tschechoslowakei herstellte. Fachleute in der Leitung, eigene Dokumentation, Archiv, technologische Unterstützung samt dem Potential der Meister des Kunstgewerbes ermöglichten, Trachten herzustellen, bei denen die Grundprinzipien der handwerklichen volkstümlichen Tradition samt regionalen Unterschiedlichkeiten erhalten blieben. Das Gelände als Inspirationsquelle war für die Folkloreensembles nicht günstig, sodass sie sich eher auf Archivunterlagen und Museen mit ihren reichhaltigen Textilsammlungen orientierten. Dank der Aktivitäten im Bereich Volkskunst samt öffentlichen Präsentationen, ganzstaatlichen Wettbewerben, Repräsentationen im Ausland und dank der Finanzpolitik wurden von den Interessengruppen mehrere Trachtentypen oder Trachtenrekonstruktionen angeschafft, und zwar in vielen Varianten – von alltäglichen zu festlichen, von lokalen zu regionalen. Die kunstgewerbliche Produktionsgenossenschaft Slovač erledigte Hunderttausende von Aufträgen, beschäftigte auf Trachten spezialisierte Schneider, Schneiderinnen und Stickerinnen. Die besten von ihnen wurden anhand der vorgezeigten Auswahl von Kleidungsstücken als Meisterstücken von einer Fachkommission beurteilt und die besten Bewerber konnten zu Meistern der Volkskunstproduktion ernannt werden. Die Slovač nutzte ebenfalls die traditionelle hausgemachte Handarbeit der Stickerinnen und Schneiderinnen, denen die regionalen Unterschiedlichkeiten vertraut waren.

Die neue gesellschaftlich wirtschaftliche Ordnung unseres Landes nach 1989 öffnete das Angebot an verschiedenen Stellen in vielen Lebensbereichen samt der Selbstverwirklichung im Arbeitseinsatz. Die erste Hälfte der neunziger Jahre beschritt den Weg der gesellschaftlichen Differenzierung und der allmählichen Entfremdung im privaten sowie öffentlichen Kulturbereich. Nach einer kurzen Abschwächung wurde die Atmosphäre lockerer und zusammen mit der Meinungsfreiheit konnten jene Erscheinungen in das Leben zurückkehren, die hier ihren natürlichen Platz haben, oder es entstehen auch neue, den Zeitbedürfnissen entsprechende Erscheinungen. So kehrten in den Kalender und in das Jahreskolorit auch religiöse Rituale zurück. Trachten tragen die Kinder bei der ersten heiligen Kommunion, die Jugendlichen bei der Konfirmation und anlässlich des Fronleichnams. Die Primiz stellt heute ein großes Fest für die ganze Gemeinde dar, bei dem alle ihre Festtrachten tragen. Das Folkloregeschehen erlebt seine Renaissance, manchmal als Folge der unterbrochenen natürlichen Kontinuität, die als Gedächtnis der Nation oder Gedächtnis der Tradition bezeichnet wird. Manchmal geschieht dies ohne Verständnis für die ursprünglichen Attribute – Bedeutung, Inhalt und Form der Gebräuche. Von ihren Trägern werden sie meistens als wichtige Symbole, Sachen oder Gegenstände ästhetischen Charakters wahrgenommen.

Die gesellschaftlichen Gelegenheiten bringen die Menschen dazu, dass sie sich trotz erheblichen finanziellen Kosten neue eigene Trachtenteile oder komplette Trachten anschaffen. Auch die Folklore- oder Dorfgruppen lassen sich neue Trachten und Kostüme fertigen. Die Nachfragen erledigen heute die Trachtenschneider und -schneiderinnen aus dem Gebiet von Uherské Hradiště. Sie beteiligen sie sich an der Gestaltung neuer Werte, durch ihr Wissen, langjährige Erfahrungen in der kunstgewerblichen Produktionsgenossenschaft Slovač, eigene schöpferische Ideen, ausgeprägten Schönheitssinn. Ihr persönlicher Einsatz und Einfluss als Schöpfer ist nicht wegzudenken ebenso wie die Moralpflicht auf Unterschiedlichkeiten der Trachten zu achten, die sich im Material, Schnitt, in der Stickerarbeit, aber auch in anderen Details äußern und früher immer die konkrete Lokalität kennzeichneten. In der Situation, wo die Gesetze über die Volksgewerbekunst aufgehoben wurden und die Prestigeorganisationen wie Slovač und die zentrale Organisation ŮLUV nicht mehr existieren, sollte der Staat zur Pflege der Volkskultur seinen Beitrag leisten. Auch die Trachtenschneider als Schöpfer und Träger der traditionellen Werte sollten noch eine aufklärende Rolle übernehmen – unerfahrene und unwissende Kunden zu belehren, sodass die Volkstrachten nicht nur als Begleitung an Festen und Attraktion für Touristen dienen, sondern vor allem als Kulturreichtum unserer Nation bewahrt bleiben.



## PĚSTOVÁNÍ TABÁKU VE VNOROVECH

*Petra Kalábová, Národní ústav lidové kultury, Strážnice*

K méně tradičním zemědělským plodinám, pěstovaným na jihovýchodní Moravě, patřil tabák. Jeho pěstování se ve Vnorovech rozšířilo až na konci 30. let 20. století. Přesto stačilo výrazně poznamenat hospodářsko-ekonomickou situaci vesnice v protektorátním období a desítkami sušáren, postavenými v zahradách usedlostí, se zapsalo se i do její vnější tvářnosti.

Tabák nemá oproti jiným zemědělským plodinám v našich zemích příliš dlouhou tradici. Jeho pěstování bylo vždy kontrolováno státem nebo monopolem, což mělo přímý vliv na jeho rozšíření. Navíc přírodní a klimatické podmínky umožňují jeho efektivní pěstování pouze v určitých oblastech. Jednou z nich je jižní Morava, jejíž příznivé podnebí vždy poskytovalo příležitost k výsadbě teplomilných zemědělských plodin, jako jsou kukuřice, dýně, konopí nebo řepa cukrovka a od 18. století i tabák.

Zprvu se tabák pěstoval jen v menším množství, pro vlastní spotřebu. K rozsáhlejšímu pěstování tabáku na Strážnicku došlo až během II. světové války, kdy politické, ekonomické a tržní poměry, spolu s dalšími příznivými okolnostmi umožnily jeho rozšíření. V tomto období se tabák pěstoval na poměrně velkých výměřích v mnoha jihomoravských obcích, nejvíce však na Strážnicku a Veselsku. Největší výměry tabáku přitom byly v obci Vnorovy, kde se v roce 1944 pěstoval na 11 ha a 10 a zemědělské půdy.<sup>1</sup>

### Z historie tabáku

Mateřskou zemí tabáku je Amerika. Po Kolumbovských výpravách se v 16. století tabák dostal i do Evropy. O jeho rozšíření se zasloužil francouzský velvyslanec v Portugalsku Jean Nicot, který propagoval jeho léčebné účinky. Je paradoxem, že později se jeho jméno stalo názvem pro jedovatý alkaloid, obsažený v listech tabáku. V roce 1598 už jsou doloženy první pokusy o jeho pěstování v Německu, r. 1620 se v Alsasku oséval i na větších plochách. Přibližně ve stejné době se tabák dostal i do Anglie, do Ruska byl dovezen až na konci 17. století.

Tabák se dlouhou dobu využíval převážně na šňupání, v menší míře do dýmek a jeho požívání bylo ve vyšších společenských vrstvách takřka povinností. První předchůdci cigaret se začali v Evropě vyrábět roku 1843, zlomový je však až letopočet 1891, kdy byl vynalezen cigaretový stroj.

V Čechách se tabák hodně rozšířil za období třicetileté války, hlavně díky cizím žoldnérům. Obchod s ním se stal záhy výhodným nejen pro obchodníky, ale i pro stát. První státní monopol – výhradní právo státu k pěstování, zpracování a k odbytu tabáku zavedli francouzští králové. V Rakousku-Uhersku jej poprvé ustanovil císař Leopold I. Brzy však byl státní monopol zrušen. V první třetině 18. stol. byl po několika neúspěšných pokusech soustředit ho pod státní správu pronajímán různým osobám a společnostem. Roku 1784 byl vydán tabákový patent a výrobu tabáku se konečně podařilo podřídit státu. Bylo zřízeno Generální ředitelství tabákové režie ve Vídni, které do roku 1918 obstarávalo nákup tabáku, řídilo jeho zpracování a spravovalo 8 nákupních úřadů, 30 továren a 18 prodejních úřadů. Po vzniku Československa převzal státní monopol Československý tabákový průmysl, který spravoval 19 továren.<sup>2</sup>

I přes zákonná omezení bylo v 19. století povoleno pěstování tabáku pro vlastní spotřebu pěstitele a byl trpěn soukromý obchod se surovým tabákem. Postupně se však poměry začaly zpříšňovat až bylo roku 1887 zrušeno povolení pěstování tabáku pro vlastní spotřebu. Tento zákon zůstal nezměněn i po roce 1918 a platil i v období protektorátu, pokud neodporoval tabákové dani, zavedené r. 1940.



Tabákové pole. J. Chlud. Sbíрка NULK.

V praxi se vliv monopolu na pěstování tabáku uplatňoval tak, že jeho výsadba byla možná jen při obdržení licence. Tuto licenci udílela tzv. tabáková reže, což byla výrobní a obchodní správa tabákového monopolu. Licence byla udělena jen na větší plochu pole v obcích, které byly přihlášeny a ve kterých byly příhodné podmínky pro pěstování. Každý uchazeč o licenci navíc musel prokázat své možnosti zajištění správné péče o tabákové rostliny a jejich základní zpracování (sušení). Každoročně byla stanovena celková plošná výměra pro pěstování tabáku a z ní bylo rozdělováno pro jednotlivé nákupní okresy a obce. Pěstitelům bylo přidělováno semeno na základě povolené výměry. Úřady pak dohlížely nad odborným pěstováním a nařizovaly pěstiteli ve stanovený termín dopravit usušené a vytríděné listy na místo převzetí. Tam byl tabák nákupní komisí složenou z odborníků převážen, roztríděn a rozdělen do skupin, podle nichž byla pěstiteli vyplacena cena.<sup>3</sup> Pokud bylo sběrné místo ve větší vzdálenosti, měl rolník nárok na získání příspěvku na cestu. Ve chvíli, kdy držitel licence nesplnil své závazky, mohla mu být udělena pokuta nebo mohl být vyloučen z dalšího pěstování.<sup>4</sup>

### Tabák ve Vnorovech

Vnorovy leží mezi městy Strážnice a Veselí nad Moravou, první zmínka o obci pochází z roku 1249. Místní obyvatelé se v minulosti živili převážně zemědělským hospodařením – půda je zde velmi úrodná, pěstovaly se všechny druhy obilovin, hlavně však ječmen, dále proso, konopí, dařilo se ovocnářství i vinařství. V západní části katastru se nacházejí pozůstatky lužních lesů s hustou sítí vodních toků.<sup>5</sup>

S pěstováním tabáku ve Vnorovech započali po roce 1938 ing. Pchálek a ing. Zvánovec, kteří s tímto druhem zemědělské produkce získali zkušenosti na jižním Slovensku na Žitném ostrově. Po vzniku Slovenského štátu se do Československa vrátili a přirozeně hledali možnosti uplatnění svých zkušeností a znalostí. Manželka ing. Pchálka pocházela ze Vnorov a tak jejich cesta vedla právě sem. Protože je zdejší klima teplé a suché a složení půdy bylo také vyhovující, rozhodli se vyzkoušet pěstovat tabák i zde. Příznivou okolností byl i zájem vnorovských obyvatel, zvláště těch, kteří odešli za výdělkem do Ameriky a Kanady, kde se s pěstováním tabáku setkali, navíc byli přístupnější k novým postupům.<sup>6</sup>

Ve chvíli, kdy bylo k produkci tabáku získáno povolení protektorátních úřadů, začalo se se školením desítek hospodářů, kteří měli o tabák zájem. Na Obecním úřadě se konaly kurzy

a besedy, seznamující s podmínkami pěstování tabáku, hnojením půdy, výsadbou, sklizní i zpracováním tabákových listů. Snadno si můžeme představit nedůvěru, obavy i naděje, které do pěstování nové rostliny konzervativně založení hospodáři vkládali. Zpočátku proto byli místní zemědělci opatrní, prvním rokem zde tabák pěstovalo pouze 8 sedláků a to na menších výměřích.

### **Pěstování tabáku**

Pěstování tabákových rostlin je poměrně náročný proces, vyžadující si zvláště ve fázi setby a předpěstování vzornou, časově náročnou péči. Ve Vnorovech se zkoušely pěstovat oba hlavní druhy tabáku, virginský i selský. První z nich dorůstal výšky až dva metry a jeho dlouhé špičaté listy mohly dosahovat až 70 cm délky. Jeho stonek se rozvětvoval až v horní části a kvetl růžovými květy. Pro svou mohutnost měl velké výnosy, byl však choulostivější na chlad. Tisický tabák byl menší, ale silnější, odolnější proti ranním mrazíkům. Jeho listy byly spíše oválné, stonek se rozvětvoval už ve spodní části a květy měly žlutou barvu.

Pro pěstování tabáku je vhodná lehká, hlinito-písčité půda, bohatá na humus. Z půdních živin je důležitá zejména přítomnost draslíku, který tabák pro svůj vývin nutně potřebuje. Proto se pole, připravované pro výsadbu tabáku, muselo důkladně prohnout chlévskou mrvou.

Protože tabák vyžaduje předpěstování, učili se vnorovští hospodáři nejdříve zakládat pařeniště a vybírat vhodnou půdu, mísenou s hnojem. Pařeniště byla dřevěná se skleněnými odkrývacími dveřmi. Pokud nebylo sklo, výplň tvořilo plátno, na které se skládaly slaměné rohože. Semena se sela v březnu. Předpěstování vyžadovalo značnou pozornost – pařeniště bylo nutno větrat, odkrývat, přikrývat a zavlažovat. Po „zmrzlých“, v dubnu nebo v květnu, se vzrostlé rostlinky vysazovaly na pole v „Horním poli“, kde byla lehká a úrodná půda. Sázelo se do řádků, které se vyměřovaly na šířku. Rostlinky bylo nutno zalévat – vodu z domácích studní hospodáři na pole přiváželi v lejtách. Následovala okopávka, která se opakovala čtyřikrát.

Tabák rostl poměrně rychle a dorůstal až do výšky 2 metrů. Jeho listy dozrávaly postupně a proto sklizeň probíhala několikrát do roka. Při sklizni muselo být suché počasí, proto se listy nikdy netrhaly ani po ránu, když ještě byla rosa. „Dozrálý“ list se poznal podle ubývající zelené barvy a žlutých skvrn, objevujících se na listech. Zahnědnuté listy již byly méně kvalitní, neboť ztrácely látky, ovlivňující chuť a vůni tabáku. Nejdříve se trhaly listy spodní, tzv. pískové. Ty byly nejméně kvalitní, neboť byly často poškozené a někdy na nich ulpívala vrstva hlíny, která neodpadala ani po usušení. Tato první sklizeň probíhala asi dva měsíce po vysazení rostlin na pole, tedy na začátku července. Druhá sklizeň následovala asi po třech týdnech. Při ní se otrhávaly střední, nejkvalitnější listy, kterým se říkalo matiční, jejichž délka dosahovala až 70 cm. Podle výšky rostliny jich bývalo 6–10. Trhaly se dva až tři najednou, skládaly na hromádky a potom se opatrně naházely na vozy a odvážely domů. Na podzim dozrávaly listy v horní části rostliny, vrcholové, které byly méně kvalitní než ty střední, ale kvalitnější než spodní. Používaly se na tabák do dýmek nebo se suché přimíchávaly do dobrého tabáku. Jejich délka měla dosahovat alespoň 20 cm. Výrůstkům za lístky se říkalo „otava“. Vybrané z nich se sušily, byly však méně kvalitní, po usušení totiž páchly. Po posledním sběru zůstalo na rostlině pouze několik vrchních lístků, popřípadě květ. Holé, mohutné tabákové lodyhy se obtížně likvidovaly, musely se vysekávat. Poté se „tabákovisko“ zoralo.

Doma se tabákové listy nechaly pár dní zavadnout a poté se navlékaly tabákovou jehlou na provázek nebo na drát. Přitom se přebíraly tak, aby na jednom drátě pokud možno visely listy přibližně stejné velikosti. Vzdálenost mezi jednotlivými listy měla být 2–3 cm.

### **Sušení tabáku**

Podstatnou fází v procesu zpracování tabákových listů představovalo jeho sušení, na němž do značné míry závisela kvalita budoucího produktu. Listy se musely přebírat a potom



Sušárna tabáku v Lidéřovicích. Petra Kalábová, 2006.

se sušily 40–60 dnů, přičemž nesměly být vystaveny přímému slunci – slunečním zářením totiž tabák ztrácí vonné látky. Proto se nejprve tabák sušil rozvěšený na šňůrách na mlatěvnách, v šopách, na půdách, prostě všude, kde bylo trochu volného prostoru. Usedlosti v něm prý bývaly doslova utopeny.

Při větší produkci se však pěstitelům vyplatilo investovat do výstavby speciální sušárny. Taková sušárna byla poměrně velká, dřevěná stavba (půdorys mívával obvykle od 40 až po 90 m<sup>2</sup>, výška mohla být 7–10 m). Stála na betonové nebo kamenné podezdívce, ukončené vrstvou cihel na stojato. Její konstrukce byla zpravidla rámová, stažena dřevěnými vaznicemi, stěny byly deskové. Krov tvořily svislé stolice s plnými vazbami, osazenými na vazných trámech. Sloupky byly zavětrovány vzpěrami. Stolice nesly dvě další vaznice na kterých byly osazeny krokve. Střecha bývala sedlová, krytá pálenou nebo betonovou taškou. Podlaha byla z dusané hlíny.

Sušárna byla průchozí – obě podélné stěny byly prolomeny vraty, tak aby dovnitř mohl vjet koňský potah. V jednom z křídel přitom byly dveře. K osvětlení sloužilo několik malých okének ve štítových stěnách. Cirkulaci vzduchu zajišťovaly řady záklopních větracích otvorů v podélných stěnách i vratech (celkem 16). Ve vnitřních prostorách sušárny stála lehká dřevěná konstrukce – lešení, zavěšené na konstrukci krovu. Z ní se táhly šňůry nebo dráty, na kterých byly zavěšeny tabákové listy.<sup>7</sup>

Tabák zde visel několik týdnů, do doby než uschla i jeho stopka. Přitom se barva listů změnila ze zelené na zlatou. List nesměl být hnědý, flekatý a potrhaný. Po uschnutí se tabák skládal do kyttek, které tvořilo 10–15 listů, svázaných vybraným poškozeným tabákovým listem. Skládalo se zejména za deštivého počasí nebo po mlhách, kdy tabák přijímal více vzdušné vlhkosti a byl tak tvárnější a méně křehký. Prvně se vázal pískový tabák – narovnal se na stole a vrstvil do kyttek obsahujících 8 listů. Kytky se skládaly do balíků, svázaných provázkem, ukládaly na suché místo a byly tak připraveny k prodeji. Střední „dobrý“ tabák se zpracovával na konci podzimu a na začátku zimy. Skládal se v teplých místnostech a ihned se dopravoval do výkupny. Dům prý býval celý provoněn tabákovou vůní, ovšem všude byla spousta

nepořádku a ruce bývaly obalené dehtem.

Usušené listy se vozily do Strážnice, kde měla hodonínská tabáková továrna velký sklad a fermentárnu, kde se tabákové listy vykupovaly. Při výkupu se zde scházelo mnoho pěstitelů z východní Moravy a ze Slovenska. Vykoupený tabák se zpracovával teprve po několika letech „dozrávání“ v tamních skladištích.

### Podomácké zpracování, černý obchod

S pěstováním tabáku jde pochopitelně ruku v ruku podomácká výroba cigaret i černý obchod. Každý pěstitel měl předepsáno, kolik tabáku musí odevzdat k výkupu. Co zbylo, využil pro vlastní spotřebu. Protože však tabák byl vždycky navýsost atraktivní surovinou, černý obchod s ním jen kvetl. Šlo totiž o velice výnosnou formu přivýdělku. V obou případech však bylo třeba tabákové listy nařezat na proužky – pro kouření v dýmkách mohly být hrubší, k výrobě cigaret však musely být velice jemné.

Zpočátku se tabák podomácky řezal nožem nebo stříhal nůžkami. Poté se rozšířily strojeky, kterých bylo několik různých typů. Nejvíce se uplatnily tzv. půlkilové, do nichž se tabák natlačil a pak se ručně řezal. Protože šlo o namáhavou práci, vykonávali ji zejména muži a to i na zakázku. Speciální řezací strojek sestavil šikovný místní kovář: tvořilo jej ocelové koryto, v němž byl na jedné straně šroub, který tabák tlačil pod ocelový nůž, umístěný na druhé straně. Tabák se řezal navlhčený a proto se po nařezání musel ihned sušit, což prý provázel typický zápach. Kousky listů, zbylých po řezání, bylo možno po semletí na mlýnku na mák využít ke šňupání. Usušený tabák se uskladňoval v temnu, nejlépe v nádobách s uzavěrem tak, aby přístupem vzduchu nevlhnul.

Pokud však má domácí tabák, ať již určený ke kouření nebo šňupání, dosahovat určité kvality, je nutné, aby prošel procesem fermentace. Nefermentovaný tabák je také použitelný, ale má příliš velký obsah nikotinu a proto je štiplavý a silně páchne. Fermentace je totiž specifický druh kvašení, způsobený enzymy, které produkují mikroorganismy, vyskytující se na rostlině. Během tohoto procesu se bílkoviny obsažené v tabákovém listu rozkládají, obsah nikotinu klesá na polovinu až čtvrtinu a tabák nabývá správné barvy, vůně, chuti a doutnavosti.<sup>8</sup> V domácích podmínkách se prý fermentace prováděla tak, že se zvlhčené listy natlačily do dřevěné bedýnky nebo bečky, vystlané vlhkými hadry, zakryly víkem a zatížily. Poté se nádoba uložila do tepla – na kamna, do obilí nebo dokonce do hromady hnoje. Po několika dnech se tabák přeskládal a za dva až tři týdny byla fermentace dokončena.<sup>9</sup>



Sušárna tabáku ve Vnorovech. Petra Kalábová, 2006.

Tabák se prodával volně nebo se pečoval do papírových dutinek. Někdo si také cigarety „šůlal“ do jakýchsi doutníků, na to prý byli vyhlášení specialisté.

O vnorovský tabák byl veliký zájem, prodával se jednak domácím, vozil se však také do Vídně, do Německa i na Ostravsko. Velice často také překupníci pro své zboží přijížděli osobně až do Vnorov. Policie se pochopitelně snažila černý obchod stíhat, výsledky však prý nebyly valné, čemuž napomáhala skutečnost, že tresty nebyly dostatečně odstrašující. Zvláště ve válečné době, kdy šmelení s tabákem představovalo pro domácnosti opravdu významný přínos. Tabák se totiž nejen prodával, ale také vyměňoval za látky, potraviny, boty, a podle tvrzení pamětníků se v těchto letech některým domácnostem značně zvedla životní úroveň.

S pěstováním tabáku se ve Vnorovech pokračovalo i v poválečných letech. Po kolektivizaci místní JZD ještě nějaký čas tabák vysévalo, s postupem času a ztrátou rentability však tabák ve Vnorovech vymizel nadobro. Jedinou vzpomínkou na tuto kapitolu vnorovské historie tak jsou objekty sušáren, které můžeme ještě dnes vidět v zahradách a humnech mnoha zdejších usedlostí. Jejich majitelé je mnohdy částečně přestavěli, využívají je jako kůlny nebo dílny, přesto je však jejich vzhled dosud nezaměnitelný.

### Poznámky:

- 1 Přehled osevních ploch tabáku v okolí Strážnice v témže roce: Kozojídky 3 ha 45 a, Kněždub 74 a, Liděřovice 6 ha 40 a, Petrov 51 a, Žeraviny 90 a, Strážnice 10 a, Sudoměřice 27 a, Tvarožná Lhota 46 a, Vnorovy 11 ha 10 a. Celkově 23 ha 93 a. Pro srovnání: v obvodu Klobouky celkově 10 ha 58 a v obvodu Hodonín celkově 9 ha 62 a.
- 2 Na Moravě byly továrny v Budišově, Hodoníně, Jihlavě, Novém Jičíně, Šternberku a ve Svitavách.
- 3 Mezi lety 1918 – 1938 pracovalo v Československu 20 tabákových továren a tabáková režie odváděla ročně státní pokladně více než 1 miliardu K (1929 – 1 368 mil. K, 1932 – 1 357 mil. K, 1935 – 1 183 mil. K). Byly to především podniky v Českých Budějovicích, Písku, Sedlci u Kutné Hory, Táboře, Hodoníně a Jihlavě, a úřady prodeje v Praze, Plzni, Brně a Olomouci. V roce 1938 měla [Tabáková režie] 5 798 zaměstnanců, z toho 4 999 stálých a 237 sezónních dělníků.
- 4 *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*. Díl šestý, svazek druhý, Ši–Už. Praha: Paseka, Argo, 2003. 721–1375 s. ISBN 80-7185-550-2 (Paseka), 80-7203-492-8 (Argo).  
Hesla: Tabáková daň, Tabáková režie, Tabákový monopol, Tabákový průmysl, str. 946–951.
- 5 D v o r s k ý, Fr: *Vlastivěda Moravská. Místopis Moravy. Strážnický okres*. 1. vyd. Brno: Nákladem Musejního spolku, 1941. 490 s. Znorovy, s. 462–479.
- 6 Vnorovjané odešli do USA a Kanady v několika silnějších vlnách v letech 1905–6, 1920–22 a 1925. Většina se jich za mořem usadila na trvalo, jen málo se jich vrátilo a nabyté peníze investovalo do hospodářství. Většinou hospodařili na výměřích 20–30 měřic.
- 7 V roce 2006 byla v rámci dokumentace lidového stavitelství NÚLK zhotoveno technické zaměření sušárny na tabák z Vnorov–Liděřovic č. p. 145.
- 8 Principem fermentace je uložit mírně navlhčené listy do uzavřené nádoby, mírně vše zatížit a udržovat při teplotě 35–55 °C vlhkosti kolem 80 % n.  
L a n d a, Zdeněk: *Pěstování tabáku v Čechách*. Praha 2005, str. 20.
- 9 L a n d a, Zdeněk: *Pěstování tabáku v Čechách*. Praha 2005, str. 21.

### Prameny:

SOA Hodonín, OU Hodonín inv.č. 1376.  
SOA Hodonín, VMHO, inv. č. 31 Strážnice.  
SOA Hodonín, VMHO, inv. č. 24 Petrov.  
SOA Hodonín, VMHO, inv. č. 48 Vnorovy.

### Literatura:

Č a p e k, A.: *Tabák v Čechách*. 1. vydání. Praha, 1947.  
D v o r s k ý, F.: *Vlastivěda Moravská. Místopis Moravy. Strážnický okres*. 1. vyd. Brno: Nákladem Musejního spolku, 1941. 490 s., Znorovy, s. 462–479.



- H r y c h, E.: *Slavná historie tabákového dýmu*. 1. vydání, Praha, Forma, 1996. 181 s.
- L a n d a, Z.: *Pěstování tabáku v Čechách*. 1. vydání. Praha: Zdeněk Landa, 2005. Vydal Zdeněk Landa. 27. ISBN 80-239-4662-5.
- Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*. Dílu šestého svazek druhý, Ši-Už. Praha: Paseka, Argo, 2003. 721–1375 s. ISBN 80-7185-550-2 (Paseka), 80-7203-492–98 (Argo). Hesla: Tabáková daň, Tabáková reže, Tabákový monopol, Tabákový průmysl, s. 946–951.
- V i l i k o v s k ý, V.: *Dějiny zemědělského průmyslu v Československu*. Praha, Nákladem ministerstva zemědělství republiky Československé, 1936. s. 948. Zpracování rostlin průmyslových, Tabák, s. 189–194.

---

*Mgr. Petra K a l á b o v á (n. 1978) je odborným pracovníkem Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici. Spravuje zdejší sbírku lidového textilu a ve svém odborném zájmu se v současnosti soustředí především na lidový textil a lidové stavitelství.*

---

## **Tobacco-Growing in Vnorovy**

### **A b s t r a c t**

The favorable climate of the South Moravia has always offered good conditions for the growing of thermophilic agricultural plants such as corn, pumpkins, hemp or sugar beet, and from the 18<sup>th</sup> century on, also tobacco. Initially, tobacco was grown in small amounts, for personal usage. Large-scale tobacco growing did not occur until the World War Two. The largest tobacco crops were found around the village of Vnorovy, situated between the towns of Strážnice and Veselí nad Moravou. The process of tobacco-growing is comparatively demanding and the local peasants, anchored in tradition, approached the new plant with incredulity. The outplanting of tobacco was started by those who spent several years in America where they acquainted themselves with the ways of tobacco-growing. However, after several years had passed, tobacco was grown by more or less every peasant in Vnorovy, even if in varying quantities. The young tobacco plants were cultivated in seed-beds before they were replanted to the open fields. Because of the fact that the tobacco leaves ripen gradually, there were three iterations of harvest. After that, it was dried in sizeable wooden drying houses built especially for this purpose. These tobacco drying houses can be found in the gardens and backyards of many Vnorovy houses even today. Tobacco-growing was of great economic importance for the peasants of Vnorovy – in the times of wartime poverty and insecurity, many families improved their living standards thanks to it considerably. Besides the legal tobacco trade, the black market business flourished also. Some peasants of Vnorovy processed tobacco secretly at home and sold it to the locals as well as resellers who came to the village from afar.

## **Tabakpflanzung in Vnorovy**

### **Z u s a m m e n f a s s u n g**

Das günstige Klima Südmährens bot immer gute Bedingungen zum Anbau von thermophilen landwirtschaftlichen Produkten wie Mais, Kürbis, Hanf oder Zuckerrübe, seit dem 18. Jahrhundert auch Tabak. Der Tabak wurde zuerst in kleineren Mengen angebaut, für den eigenen Bedarf. Erweitert hat sich die Tabakpflanzung im Gebiet von Strážnice erst während des zweiten Weltkriegs. Die größten Anbauflächen befanden sich in der Gemeinde Vnorovy zwischen den Städten Strážnice und Veselí nad Moravou. Die Tabakpflanzung ist ziemlich anspruchsvoll und die hiesigen konservativen Bauern hatten zunächst kein Vertrauen dazu. Mit der Tabakpflanzung begannen vor allem diejenigen, die einige Jahre in Amerika verbrachten, wo sie diesen Vorgang kennen lernen konnten. Nach einigen Jahren baute fast jeder Bauer in Vnorovy Tabak an. Der Tabak wurde zuerst im Mistbeet ausgesät, dann in den Freiboden auf dem Feld versetzt. Da die Tabakblätter nacheinander reif werden, wurde der Tabak dreimal geerntet. Danach war er zum Trocknen bestimmt. Getrocknet wurde er in geräumigen Tabaktrocknern aus Holz, welche die Bauern selbst zu diesem Zweck gebaut haben. Solche Tabaktrockner stehen bis heute in den Gärten bei vielen Häusern in Vnorovy. Die Tabakpflanzung war für die Bewohner der Gemeinde Vnorovy von großer wirtschaftlicher Bedeutung. In der Kriegszeit voller Not und Unsicherheit konnten dadurch einige Familien ihre bisherige Lebenslage verbessern. Neben dem legalen Wirtschaften mit Tabak florierte jedoch der Schwarzhandel. Einige Tabakpflanzer aus Vnorovy schnitten den Tabak heimlich zu Hause und verkauften ihn sowohl an die Einheimischen als auch an Zwischenhändler, die von weitem herkamen.



## ZAPOMENUTÁ VÝROBA PLETENÍ Z KUKUŘIČNÉHO ŠUSTÍ

Romana Habartová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Mezi nejstarší činnosti lidstva můžeme řadit splétání přírodnin. Byly běžně dostupné a práce s nimi nebyla složitá. Lidé využívali především slámu, lýko, loubek, proutí, orobinec a kukuřičné šustí. Z nich zhotovovali jednoduché předměty každodenní potřeby, sloužící mimo jiné k užítku v domácnosti a v hospodářství, ale i k odívání. Na těchto předmětech můžeme dodnes sledovat nevyčerpatelné invence jejich tvůrců, cit a smysl pro materiál.

### Kukuřice jako neobvyklá surovina

Rozšíření rukodělné výroby nazvalo vždy na pěstování plodin, které byly závislé na klimatických podmínkách a typické pro určité oblasti a lokality. Při jejich zpracovávání zůstávaly odpadové suroviny, nabízející možnost dalšího zpracování. Na Uherskohradištsku se lidé dříve věnovali vedle práce na poli, v hospodářství a v domácnosti drobné rukodělné výrobě a zužitkování odpadových nebo méněcenných surovin. Za nejstarší činnosti lidstva můžeme považovat splétání běžně dostupných přírodnin, s nimiž nebyla práce příliš složitá. Proto technologie pletení sloužily nejen ke zhotovování řady předmětů pro domácnost, jejich prodejem si výrobci často přivydělávali. Lidé využívali především slámu, lýko, loubky, proutí, orobinec a kukuřičné šustí, neboť byly v přírodě nebo po sklizni úrody běžně k dispozici. K další spotřebě je využívali především pro nenáročnou opracovaní a jejich ideální vlastnosti jako je vláčnost, ohebnost, pružnost a dobrá trvanlivost.

Pokud se ohlídneme o půlstoletí zpět, patřila na tehdejších území státu k rozšířeným plodinám kukuřice, jejíž pěstování je u nás datováno od začátku dvacátého století. Hlavními oblastmi byla jižní Morava, Polabí a jižní Slovensko. Kukuřice se pěstovala především jako laciné krmivo a stelivo pro dobytek, v podobě siláže se stala nepostradatelnou součástí krmné dávky skotu. Odpad, vznikající při odzrnění kukuřičných palic, se jevil vhodným materiálem pro podomáckou výrobu drobných užitkových předmětů.

Kolem poloviny 20. století byla dokumentována výroba pletených předmětů – sotůrků, obalů na láhve, tašek, rohoží, podložek, ale i pokrývek hlavy nebo sandálů. Z dokumentace té doby víme, že se ženy, zabývající se touto podomáckou prací, věnovaly výrobě provázků, které navinovaly na kus prkna nebo kartonový válec a teprve po zhotovení dostatečné délky pletly rohože do koupelen, rohožky ke vstupům domů, sandály, pokrývky hlavy, obaly na láhve a květináče, sotůrky, dokonce i výplety dětských kočárků a postýlek, které byly vytvářeny na základě textilních plátnových, *rozmarýnových*, keprových a jiných vazeb. Výplety z kukuřičného šustí se uplatnily i v nábytkářství. Výrobkyně dle svých výtvarných invencí a nápadů využívaly i různých dřevěných rámu – forem, kde nadvazovaly provázek průběžně. Tak vznikaly hlavně nejrůznější stolní prostírky, podložky pod horké nádoby, misky různých tvarů a velikostí. Opomeňme v tomto příspěvku výrobu drobných zvykoslovných předmětů, panenek a figurek z kukuřičných listů, která si získala v současné době velkou oblibu, je hojně rozšířená a je námětem pro samostatný příspěvek.

Jaroslav Orel se zabíral problematikou pletení ze šustí v polovině minulého století. Tehdy ještě patřilo ke koloritu každého stavení zavěšování kukuřičných klasů v průjezdech, na půdách nebo v okapové části selských stavení pod násypem dvorních traktů a hospodyně zpracovávaly šustové listy pro vlastní upotřebení.

Iniciativu k zužitkování kukuřičného odpadu a ke školení podomáckých pracovníků na jižní Moravě dalo Ústředí lidové a umělecké výroby, odbočka v Brně. Průzkumy a klasifikace kukuřice, pěstované v této oblasti potvrdily, že se jednalo o kvalitní a vhodný materiál, který by měl být na základě nových pracovních metod a technik, vycházejících z tradičních

technologií a tvarů, využíván v mnohem větší míře k uspokojení potřeb široké veřejnosti, např. pro vyplétání nábytku, v brašnářství, obuvnictví či hračkařství. Ve dnech 8. 12.–11. 12. 1952 se uskutečnilo školení brněnského družstva *Moravská ústředna* v Brumovicích, které si kladlo za cíl zacvičit do těchto pracovních postupů nové podomácké pracovníky. Zájem dal impuls k založení nového střediska ve Slavkově, kde školení proběhlo v březnu 1953. Odborníci navíc zjistili, že šustí v oblasti jižní Moravy má výbornou jakost a jeho zpracování má obdobně vhodné podmínky jako na jižním Slovensku, kde byla výroba pletených předmětů z kukuřičného šustí rozšířena již několik desetiletí.<sup>1</sup>

V oblasti nitranského a bratislavského kraje, nejvíce v obcích Dvory nad Žitavou, Kollárovo, Jurová, Andóvce, Okoč, Bešeňov a Nesvady se pletením z přírodních pletiv – vrbového proutí, neoplétané i oplétané slámy, kořínků, loubků, trávy a rákosu zabývali hlavně chudší vesničtí obyvatelé.<sup>2</sup> Výroba byla a je doposud rozšířená na jižním Slovensku, ale podomácká práce se původně rozvinula hlavně na Slovensku západním, v okolí Nových Zámek, v obcích Bešeňov a Nesvady a v obcích jihovýchodní části Sobranceckého a Sninského okresu.<sup>3</sup> Na trh se výrobky z kukuřičného šustí dostávaly z obcí Andóvce, Okoč, Bešeňov a Nesvady prostřednictvím *Košickářského družstva domáckých pracovníků v Nových Zámkách*. Výroba zboží z kukuřičného šustí a jeho výkup byl zaměřen především na výrobu nákupních tašek a obuvi.

### Rozálie Blažková, pletařka z Osvětiman

Na Uherskohradištsku bylo pletení ze šustí rozšířeno nejvíce kolem Polešovic, Nedakonic, Osvětiman, dále na Hodonínsku, Břeclavsku a v okolí Podivína, odtud v souvislém pásu až ke Komárnu.<sup>4</sup> Ze slovenské vesničky v Maďarsku, nazvané Dunaegyhaza, poté z malé již zmíněné obce Nesvady v okrese Komárno přišla do Osvětiman v roce 1960 Rozálie Buzašová. Shodou okolností právě Rozálie přinesla opět do regionu zde kdysi rozšířenou, ale již zaniklou technologii zpracovávání kukuřičných listů, pletení ze šustí. Zůstala jedinou tvůrkyní, která se věnuje této neobvyklé technologii stáčení trhaných proužků kukuřičného listů z ruky. Vytváří stolní podložky, rohože, misky, ošatky, stojánky na ubrusy, nákupní tašky a další předměty každodenního využití pro radost sobě a známým. Od roku 2006 je lektorkou kurzu tradiční rukodělné výroby ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti, kde předává zkušenosti svým dvanácti pokračovatelům.

Rozálie Blažková, rozená Buzašová, se narodila 16. 1. 1941 v Dunaegyhaze, slovenské vesničce v Maďarsku. Rodiče byli drobní zemědělci, matka Etela Boldocká (1902–1969), otec Imrich Buzaš (1894–1974) pracovali sezónně u sedláků. Rozálie se narodila jako čtvrté dítě, po bratru Imrichovi (\* 1928), sestřích Etele (\* 1926) a Ireně (\* 1929). V roce 1947 se v rámci přesídlení museli Buzašovi vystěhovat z Dunaegyhazy do malé obce Nesvady v okrese Komárno, kde Rozálie žila do roku 1960. Rodiče pracovali na vlastním hospodářství, vlastnili koně, krávu a dvě prasnice, jež sloužily ke zpeněžení. Rozálie zde navštěvovala základní školu a bezprostředně po znárodnění museli rodiče označení za kulaky vstoupit do JZD. Silně se to dotklo ročníků 1939–42, které byly brány jako socialistická záloha bez možnosti svobodného výběru školy, vzdělání, s předem danou budoucností, členstvím v JZD. Rozálie pracovala ve *vývojovém* skleníku, kde se odborníci snažili vyšlechtit úrodné druhy zeleniny (papriky, okurek a rajčat). Zde byla zaměstnaná do svých devatenácti let. V mládí se s prací z kukuřičného šustí setkala u své sestry Etely, která se tuto technologii naučila od maminky svého švagra z Maďarska. Toto *šulání – motání ze šúšta* bylo typické pro obce Martovce, Imel a Nesvady, kde se pěstovala nejkvalitnější kukuřice se vzrostlými klasy a krásným šustím. Etela Harišová zhotovovala příležitostně užitkové předměty do kuchyně – prostírky, ošatky, tašky a brzy ji vyhledali zaměstnanci slovenského ÚLUVu, kam pravidelně dodávala své zboží. Její muž Augustin Hariš byl kolář a podle Etelina přání zhotovoval formy nejrůznější velikosti a tvarů. Protože byl o jejich výrobky velký zájem, musela Etele Rozálie systematicky pomáhat, aby se jim dávalo uspokojit poptávku trhu. Rozálie se v roce 1960 vydala na návštěvu za svou druhou sestrou Irenou, která si na inzerát

vyhledala práci na statku v Hruškovcích u Osvětiman. Pro Rozálii byla tato cesta osudová, neboť se při večerní zábavě ve zdejší hostinci seznámila se svým budoucím chotěm Ludomírem Blažkem (7. 11. 1934–1. 10. 2005), který byl zaměstnán jako sklenář a brusič plochého skla v Kyjově. V Nesvadech 30. 4. 1960 uzavřeli sňatek a vzápětí se přistěhovala do Osvětiman na č. p. 35, a poté do dědečkova domu č. p. 129, kde bydleli celých dvacet šest let. Během té doby si nastrojili na vlastní dům, který na č. p. 346 postavili v letech 1982–86. Po příchodu do Osvětiman si Rozálie zažádala o práci na úřadě v Gottwaldově. Vzhledem ke stavu těhotenství se jí ale nepodařilo zaměstnání získat. Zůstala v domácnosti bez příjmu se svými syny Luďkem (7. 3. 1961) a Ivem (12. 6. 1966). Zjistila, že by mohla zdokonalit své praktické znalosti práce s kukuřičným šustím, které se věnovala v mládí v Nesvadech, kdy pomáhala především s vyplétáním osnov. Nechala si ze Slovenska poslat formy, staré vzory i poškozené opotřebované výrobky, které párala, aby zjistila detaily v pracovních postupech. V těchto letech zhotovovala zboží nepravidelně, spíše jako dárky pro rodinu, příbuzné a známé. V sedmdesátých letech začala být po těchto výrobcích větší poptávka. Rozálie Blažková dojížděla do Hostějova, Medlovic, Újezdce, Buchlovic, Uherského Hradiště, kde při příležitosti významných výročí obcí, sjezdech rodáků nebo v období Velikonoc a Vánoc předváděla tuto neobvyklou výrobu. Ojedinele dodávala zboží do obchodní sítě, nejvíce v Kyjově. Po útlumu zájmu o tento sortiment se po roce 1989 veřejnost začala o práce zhotovované touto technikou znovu více zajímat. Rozálii Blažkovou zvou kulturní pracovníci a pořadatelé slavností na trhy a jarmarky, např. do Kyjova, Uherského Hradiště, Křenovic, Kroměříže, Valašského Meziříčí, Trutnova, Litomyšle. V letošním roce měli o její práci zájem např. v rámci *Gotického dne* na hradě Lichnice v obci Třebošovice u Čáslavi, na zámku Nový Hrádek v Hradci Králové, ve skanzenu roubených staveb Krkovice u Třebechovic, na zámku Opočno, na Řemeslnických trzích v Albrechticích, v Kvasicích, muzeu v Bruntále, ale i na *Rallye Europe 2005*. Práci se však může věnovat pouze omezeně a zajíždí jen do blízkého okolí, neboť její zdravotní stav jí nedovoluje cestovat. Přijímá menší jednotlivé objednávky, protože vlastní stáčení kukuřičného provázku je fyzicky i časově náročné. Během jednoho dne je totiž schopna zhotovit například prostírku a drobnější předmět, např. stojánek na ubrousky.

### Příprava a zpracování materiálu

Lidé v okolí Osvětiman a Medlovic v čase sklizně nabízejí Rozálii Blažkové kukuřičné šustí sami. Její dodavatelé už vědí, jaký musí být stav kukuřice, aby byla použitelná pro další



Dosušování šustí na půdě domu.



Spaření šustí v horké vodě.

zpracování. Především musí být kukuřice vyzrálá. Mezi její hlavní dodavatele patří drobní zemědělci a pěstitelé kukuřice, např. Hrušťákovi a Zálešákovi, kteří koncem září dodávají *ošustované listy*. Toto odrhnuté šustí musí být nějaký čas rozloženo na velké ploše, aby listy neležely přes sebe a byly provzdušněny. *Měly by se několikrát za den obracet, aby šustí zůstalo světlé, bez skvrn a možné šedi, způsobené lehkým zaplesnivěním.* Rozálie Blažková má pro tento účel vyčleněnou půdu svého rodinného domu, kde může mít šustí uskladněno celoročně. Po častém otáčení a dokonalém vysušení, asi po deseti dnech, jej může dát na hromady nebo do pytlů. Před vlastní prací šustí nebělí sířením, jak je zvykem při zhotovování kukuřičných figurek. Výrobky se musejí prokazovat přirozenou patinou, tedy jemnou škálou barev od zelenkavé přes přírodní světle žlutou až k růžovým a fialkovým nádechům. Proto listy šustí až těsně před vlastní prací pouze spaří horkou vodou, *vymačká, co ruka vydrží. Mokré šustí se musí*

*pořádně vykroucet, což vede k polámání a změknutí šustí, které se pak dobře stáčí.* Další fází je příprava proužků šustí, které R. Blažková trhá z ruky. List nebo *listen* kukuřice<sup>5</sup> uchopí lícem, vroubkovanou stranou nahoru, neboť rub má lesk a ten se musí při stáčení proužků dostat na vnější stranu provázku. Z obou stran okrajů listu strhne tenký proužek, které by tvořily při stáčení vlákna nerovnosti a okraje by se navíc mohly začít lámat. Šířku trhaných proužků odhaduje výrobkyně hmatem. *Je to rutina, protože pouze moje prsty poznají, jak je ta nebo ona část listu hustá či řídká.* V závislosti na hustotě listu musí být proužek širší či užší, aby při stáčení získal stejnou sílu. Po natrhání proužků se musí horní hrubý okraj šikmo sestříhnout, aby se proužky do sebe mohly pohodlně vkládat, nadstavovat. Musí se plet z vlhkého šustí a proužky se do motouzku zakládají vždy sestříhnutou stranou.

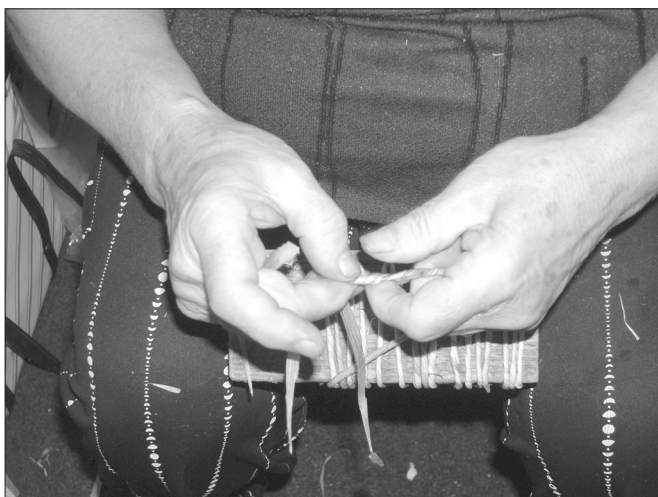
### Postup práce

Při práci musí být všechno po ruce, vlhké sestříhnuté proužky šustí, formy a rámy, kladívko na srovnávání hřebíků na formě, pevný kalený háček s kulatým očkem k protahování motouzku, pletacího vlákna přes osnovu, malé kladívko a nůžky. Než se dá Rozálie Blažková do stáčení provázku nebo motouzku, jak bychom mohli smotávané proužky kukuřičného šustí nazývat, musí nejprve kladívkem vyrovnat všechny hřebíčky na formě, aby se vlákno nejen stejnoměrně zachytávalo po obvodu rámu, ale aby při závěrečném sundávání výrobku nedošlo k poškození obvodových stran. K jejím nejoblíbenějším výrobkům patří hranatý košíček na ovoce, kraslice nebo pečivo. Zhotovuje jej na kvádrové plné formě z trámu. Po jejím obvodu je ve stejnoměrných centimetrových rozestupech zaražena u okraje do výšky asi 0,8 cm řada hřebíčků. Na protilehlých delších stranách dvanáct a jedenáct, na kratších po deseti. Začátek práce si autorka označí písmenem Z. Zde vlákno přichytí za rohový hřebík. Rám silně přidržuje mezi koleny, aby byly k dispozici obě ruce a vytvářená osnova na rámu byla pevná. Levou rukou přidržuje stáčený provázek a neustále kontroluje jeho sílu, pravou rukou přibírá postupně natrhané proužky šustí a navazuje je do sebe špičkou tak, aby se konec předchozích proužků listu dostal vždy dovnitř vytvářeného provázkového vlákna. Ruce musí být při práci vedle sebe nad stehny. R. Blažková pracuje oběma rukama a všemi prsty, které

Sestříhnutí horního tvrdého  
kraje listu do špičky.

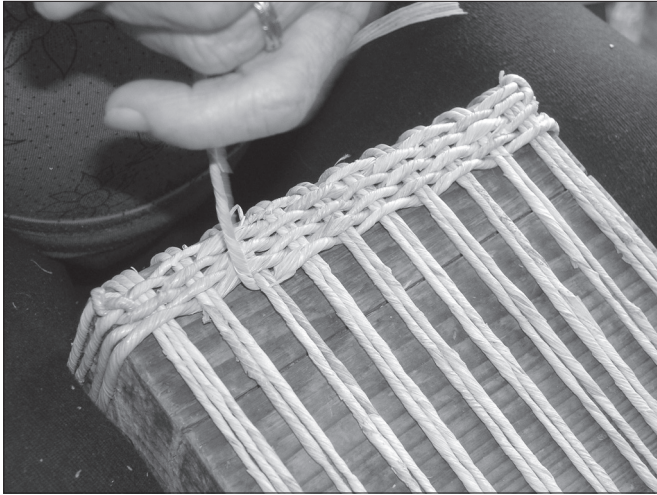


Postup práce na košíčku  
– zakládání proužku šustí  
a stáčení pravou rukou po  
směru hodinových ručiček.



Postup práce na formě ko-  
šíčku.





Proplétání provázku osnou.



Dokončování výpletu dna  
– pomocný uzel v osnově.



Obroubení dna košíčku  
pomocí kláskového vzoru.



Sundávání košíčku z formy.



R. Blažková předvádí dokončený košíček.



Sundávání prostírky z rámu. Všechny fotografie pořídila R. Habartová, Osvětimany 2006.

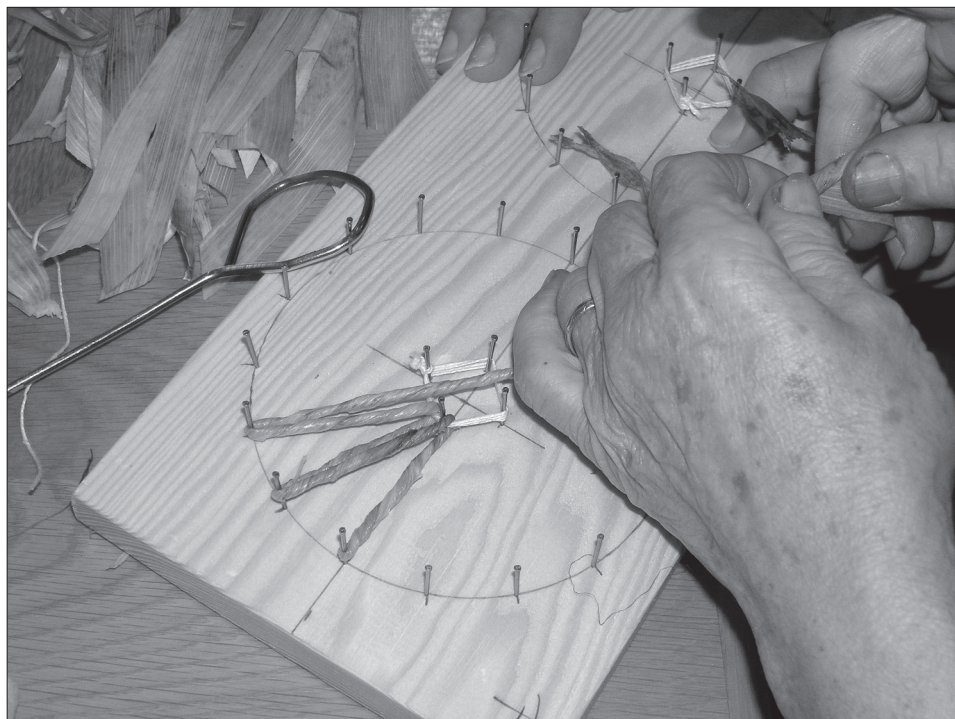


hmatem zajišťují stejnou tloušťku vlákna a jeho pravidelný, přirozený, plynulý a volný vzhled. *Musí vypadat ležerně. Ve snaze vytvářet dokonalý provázek se může stát, že je nadměru stočený a v osnově potom neleží a začne se kroutit nebo vytáčet.* Provázek stáčí pravou rukou krouživým pohybem po směru hodinových ručiček jako když se míchá káva, po stočení provázku se dovnitř přidává proužek šustí lícem, hrubší stranou šustí nahoru. Při stočení se dostává dovnitř vlákna a na jeho venkovní straně pak zůstává hladký a lesklý vzhled.

Práce pokračuje obsmykováním všech hřebíků na protilehlých delších stranách z jejich vnější strany, čímž se vyplete celá osnova. Poté se provázek musí zatočit na první hřebík kratší strany a pokračuje vyplétáním dna osnovy, přičemž musíme dbát na to, aby první provázek byl přes vrch osnovy. Znamená to, že si autorka musí rozpočítat osnovu, aby na druhé straně bylo vlákno podvlečeno. Počet natažených vláken si tedy může rozdělit na skupinky po dvou nebo třech, ale vždy musí jít první vlákno přes vrch osnovy a poslední musí končit vespod. Práce pokračuje vyplétáním celého dna košíčku tak, že se provázek podvléká střídavě nad vláknem a pod vláknem, s odsmyknutím hřebíku na kratších stranách. Průběžně musí autorka dělat pomocný suk na hraně kratší strany formy, aby zajistila pravidelnost výpletu dna. Suk se tvoří podvlečením vedlejšího vlákna ve dvojici směrem doprava, poté se háčkem protáhne zepředu za druhé vlákno a suk se zformuje, aby byla celá hrana pravidelná. Vlákno se nezahákuje za hřebíčky na kratší straně formy, ale pokračuje ve výpletu dna a na druhé straně je postup práce obdobný, jen v opačném směru. Tak je zajištěna pevnost, ale i hustota dna.

Při sledování výrobků R. Blažkové zjistíme, že její nápady ve *vzorkování* – vzorech vazeb – jsou neomezené. Na každém výrobku používá jiný motiv proplétání osnovy. Základ osnovy je však vždy stejný, ale vazba může být podle momentální nálady a chuti například *na rtulku* (kulaté ozdoby, kulaté podložky), *na špice* (výplet tašek, velkých rohoží), *na čtverce, obdélníčky* (hranaté podložky, prostírky), *na vějíř* (stojánek na ubrousky). Po obvodu vždy všechny výrobky ukončuje vazbou *na klásek*, aby vazba nesjížděla a předměty držely formu. Po dokončení výpletu dna musí R. Blažková ukončit obvod, musí *zapošit kraj dna po celém obvodu hladce obratce*. Když se dostane na výchozí roh formy, pokračuje souvisle vyplétáním obvodových stran. Protože vlákna natažené osnovy již přeschla, autorka lehce namáčí provázky osnovy mokrou houbičkou, aby se s materiálem dobře pracovalo a vlákna byla vláčná a pružná. Mohlo by totiž dojít k popraskání provázků při podvlékání motouzku háčkem. Před vyplétáním obvodových stran je nutné ještě ukončit dno, podstavu, *zapravováním. Kláskových vzorem* je ukončeno dno po celém obvodu, aby se nerozjíždělo a drželo pohromadě. Tato práce je velmi obtížná, protože dochází k velkému napínání a tahu. Vyžaduje to velké fyzické síly. Autorka musí být ostražitá, aby se jí spodní vlákna neroztrhla.

Po dokončení dna pokračuje v ozdobném výpletu obvodových stěn košíčku. Spodní část boků do výšky cca 2–3 cm vytváří Rozálie Blažková např. klasickým motivem *na obdélníček* nebo *na kostku*, stejným vzorem, jako bylo vypleteno dno, poté upraví okraj ukončovacím vzorem *na klásek*, aby se vlákna zpevnila a *zajistila*. Pokračuje pak u horního kraje formy tak, že nechá střed obvodových stran nevypletený. Začíná od obvodu formy pod hřebíky, obvykle od začátku práce na formě, která je označená. Práce pokračuje stejným způsobem a stejným vzorem jako je spodní část obvodových stran, aby byl výrobek *vkusně vzorovaný* a obvykle okraj obvodu vyplétá obdélníčkovým vzorkem dvakrát za sebou. Opět se musí spodní strana *zapošit kláskovým* vzorkem, aby byl pevný. Závěrečnou fází hotovení košíčku představuje vzor v nevypletené části obvodových stěn. Autorka používá motivy *na mašličky*, při němž začíná od libovolné hrany a svíslé osnovy musí splétat do dvojic, vždy s vláknem z vedlejší osnovní dvojice *obsmykovacím* stehem. Nový výrobek musí na formě schnout jeden až dva dny. Poté musí výrobkyně kladívkem směrem k výrobku vyklonit všechny hřebíčky, aby nedošlo k poškození provázků kolem hřebíků a poslední fázi práce je postupné vyvlékání výrobku z každého hřebíku pomocí malých nůžek. Nakonec Rozálie Blažková zkontroluje obě strany výrobku, zda někde netrčí ze smotaných provázků kousky *šustových nití*, které případně sestříhne malými nůžkami.



Začátek práce na rámu s formou kulatých podložek. Foto R. Habartová, 2006.



Rukodělný kurz pletení z kukuřičného šustí ve Slovákém muzeu. Foto R. Habartová, 2006.

Práce Rozálie Blažkové je obdivuhodná. Při pohledu na její výrobky nelze tušit, z jakého materiálu jsou prostírky, rohože, ošatky, misky a stojánky zhotovovány. Za svého života se Rozálie v našem regionu nesetkala s nikým, kdo by se této technice věnoval.<sup>6</sup> Zajišťuje jí drobný přivýdělek k malému důchodu a představuje pro ni hodnotné naplnění života v čase, kdy už se často důchodci stávají pro společnost nezajímaví. R. Blažková je oslovoována odbornými pracovníky v muzeích, kulturními institucemi, obcemi i zájmovými organizacemi k účastem na veřejných prezentacích pro školy, lidových jarmarcích, trzích. Její sortiment se stal součástí reprezentativní výstavy nazvané *Lidová umělecká výroba v České republice*, iniciovaná Národním ústavem lidové kultury ve Strážnici s podporou Ministerstva kultury České republiky v roce 2003, jež byla v roce 2005 realizována etnografickým oddělením Slováckého muzea v Uherském Hradišti. R. Blažková netají radost z toho, že se i ona dostala do výběru stovek lidových tvůrců z celé země a těší ji zájem o její zboží mezi širokou veřejností.

V rámci identifikace, dokumentace a prezentace významných projevů tradiční rukodělné výroby a jejich nositelů ve Zlínském kraji se Slovácké muzeum zaměřilo mimo jiné i na získávání poznatků o konkrétních nositelích rukodělných hodnot, jejichž řemeslné schopnosti jsou výjimečné či neobvyklé a jejich práce zapomenutá nebo ohrožená zánikem. Výstupem tohoto záměru je zpracování osobnostního i profesního portréту Rozálie Blažkové. V tomto směru přispívá Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a jeho *Centrum péče o tradiční lidovou kulturu ve Zlínském kraji* k záchraně této ohrožené technologie. Od října roku 2006 probíhají v prostorách hlavní budovy muzea dva kurzy drobné rukodělné výroby. Jedním z nich je kurz pletení z kukuřičného šustí, jehož lektorkou je právě Rozálie Blažková. Mezi dvanácti frekventantkami kurzu, jejichž pracovní výsledky budou prezentovány formou drobné výstavy v období Velikonoc 2007, je několik talentovaných žen, do kterých Rozálie Blažková vkládá naději, že by z nich mohly být jednou její pokračovatelky. Vzhledem k ojedinělé rukodělné výrobě, která má v tomto regionu dlouholetou tradici, se Slovácké muzeum rozhodlo navrhnout Rozálii Blažkovou k nominaci na udělení titulu ministra kultury *Nositel tradice lidové kultury*.

### Poznámky:

- 1 Srov. O r e l, J.: *Zužitkovávání kukuřičného šustí na jižní Moravě*. In: *Věci a lidé*, VI, 1954, s. 369–380.
- 2 Srov. M a r k a n i č, M.: *Košikárstvo z kukuričných šúp*. In: *Věci a lidé* II, 1949–1950, s. 390–394.
- 3 K a u t m a n o v á, M.: *Košíky v slovenskej ľudovej umelečkej výrobe*. In: *Slovenská ľudová umelecká výroba*. Bratislava 1960, nestr.
- 4 C h y t í l, J.: *Tradiční lidová výroba ze slámy, lýka, loubků, orobince a kukuřičného šustí*. In: *Tvořivost českého lidu v tradiční rukodělné výrobě*. Praha 1953, s. 88–93.
- 5 Srov. O r e l, J.: *Zužitkovávání kukuřičného šustí na jižní Moravě*. In: *Věci a lidé*, VI, 1954, s. 370.
- 6 Vzhledem k tomu, že byla ještě v druhé polovině 20. století práce zaměřena na pletení z kukuřičného šustí na Uherskohradištsku rozšířena, byly osloveny bývalé pracovnice Ústředí lidové umělecké výroby v Uherském Hradišti, návrhářka Arnoštka Eberhardová, Marie Drgová z Uherského Hradiště, Ludmila Prachařová a Marie Jordánová z Polešovic. V Polešovicích se výrobou z kukuřičného šustí dlouhodobě zabývala Františka Cilečková, která pletla i ozdoby na vánoční stromeček. Všechny však potvrdily, že k pletení byl využíván především orobinec, přesto, že je zdokumentována v roce 1980–82 výroba kabel z kukuřičného šustí, ale bez uvedení lidového výrobce.

---

*PhDr. Romana H a b a r t o v á* (n. 1964) odborná pracovnice Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje studiu a výzkumu obyčejové tradice, lidového oděvu, lidové výtvarné kultury a tradičního řemesla. Zájmově se orientuje na taneční a hudební folkloristiku, dětský folklor.

---

## The Forgotten Craft of Weaving from Dry Corn Leaves

### Abstract

Up until the mid 20<sup>th</sup> century, it was still customary for the people of the Uherskohradištsko region to spend their time, besides usual field, farming and household chores, with small handcraft production and processing of inferior or waste materials. They used these materials to produce a number of useful household items and utensils, and often earned a little extra money by selling them. Even today, we have to admire some of these products for inexhaustible ingenuity of their makers; their feeling for and sense of the material. Weaving of natural materials belongs among the oldest activities of the mankind. The natural materials were suitable for this use because of their availability and their favorable qualities, such as their pliability, elasticity and endurance. These materials included straw, bast, wattle, reed and dry corn leaves.

Corn belonged traditionally to the crop-plants commonly grown in the region. In the mid-20<sup>th</sup> century, corn has been known and documented to be used for the production of woven products, such as bags, bottle-holders, mats, headdresses and sandals. Within the Slovácko region, secondary processing of corn leaves was widely spread mostly around Uherské Hradiště – in the villages of Polešovice, Nedakonice, Osvětimany; and further Southeast in the Hodonínsko and Břeclavsko region, as well as around Podivín. In Slovakia, it was most commonly practiced around Levice and Nové Zámky. It was a Slovak-minority village in Hungary called Dunaegyháza and later a small village near Komárno called Nesvady, from where came to Osvětimany a Rozalie Buzašová, wed Blažková. This woman, without even realizing it, reintroduced in the region once burgeoning but now forgotten craft of weaving from dry corn leaves. She remained the only craftswoman who employs the unusual technology of tearing the corn leaves into stripes and weaving them in hands. She creates tablecloth, mats, bowls, scuttles, napkin holders, shopping bags and other items of everyday use, and she does so for her own joy and for the joy of her family and relatives. Since 2006, she has been a lecturer of the traditional handcraft course in the Slovákcké Museum in Uherské Hradiště where she passes down her experience to the 12 of their students and future continuators.

### Vergessene Strickarbeit aus Maisstroh

#### Zusammenfassung

Noch in der Mitte des 20. Jahrhunderts nutzten die Dorfbewohner im Gebiet von Uherské Hradiště ihre Zeit außer Arbeiten auf den Feldern, in der Wirtschaft und im Haushalt auch zu kleinen Handarbeiten bei der Verarbeitung von abfälligen oder geringwertigen Rohstoffen. Daraus stellten sie mehrere Nutzgegenstände für den Haushalt her und konnten mit deren Verkauf zusätzlich auch etwas verdienen. Bis heute kann man bei diesen Erzeugnissen Invention und Sinn für Material ihrer Hersteller bewundern. Zu den ältesten Tätigkeiten der Menschen zählt das Flechten aus Naturrohstoffen. Diese waren leicht zugänglich, einfach zu bearbeiten mit idealen charakteristischen Eigenschaften – Geschmeidigkeit, Biagsamkeit, Nachgiebigkeit und ziemlich guter Dauerhaftigkeit. Geeignet zur weiteren Verarbeitung waren Stroh, Bast, Ruten, Rohrkolben und Maisstroh.

Eines der häufig angebauten landwirtschaftlichen Produkte – Mais – war sehr nutzbar. Ende der fünfziger Jahre des 20. Jahrhunderts wurde die Herstellung von geflochtenen Gegenständen – Flaschenschlägen, Taschen, Matten, Unterlagen, aber auch Kopfbedeckungen oder Sandalen – dokumentiert. In der Mährischen Slowakei war die sekundäre Verarbeitung von Maisstroh vor allem in den Gebieten von Uherské Hradiště (um Polešovice, Nedakonice, Osvětimany) von Hodonín, von Břeclav und in der Umgebung von Podivín, in der Slowakei dann am meisten in der Umgebung von Levice und Nové Zámky. Gerade von einem slowakischen Dorf namens Dunaegyháza kam 1960 nach Osvětimany Rozalie Buzašová, eine verheiratete Blažková, die eine alte, einst auch hier angewandte Technologie der Verarbeitung von Maisstroh durch Flechten mitbrachte. Sie ist nach wie vor die einzige Herstellerin vieler Produkte aus geflochtenem Maisstroh mit einer ungewöhnlichen Technologie, bei der von der Hand abgerissene, gerollte Streifen geflochten werden. Sie stellt Untersetzer, Matten, Schalen, Körbchen, Serviettenständer, Einkaufstaschen und weitere Gegenstände des täglichen Bedarfs für eigenes Vergnügen und für ihre Bekannten. Seit 2006 ist sie als Lektorin im Kurs für handwerkliche Produktion tätig. In diesem Kurs, den das Museum der Mährischen Slowakei organisiert, überträgt sie ihre Erfahrungen an zwölf Fortsetzer dieser Handfertigkeit.



## ŽIVOT S PÍSNÍ

K nedožitým 90. narozeninám zpěváka Jožky Severina

Marta Toncrová, *Etnologický ústav AV ČR, Brno*

J. Severin byl znám veřejnosti díky častým vystoupením na koncertech a v médiích. Článek doplňuje obraz významného interpreta o další rozměr – o poznámky k existenci a vývoji lidové písně z pohledu samotného zpěváka.

Tyto řádky podnítilo letošní výročí – nedožitě devadesáté narozeniny významného zpěváka z Podluží Jožky Severina. Nechtějí jen připomenout obvyklá fakta a data, ale také se trochu zamyslet nad zpěvákovým postojem k lidové písni a k jiným folklorním projevům, nad jeho úvahami vzešlými z celoživotních důvěrných styků s lidovou písni.<sup>1</sup> Přibližují názory J. Severina na zpěv a hudbu, které nepochybně znali jeho přátelé, ale už méně jeho vděční posluchači. Snaží se poznat, jak se cítil a projevoval jako Podlužák a zpěvák, jako významný kulturní činitel, jako známá osobnost. Je to možné díky mnoha letům setkávání a výzkumu všech činností, které se sloučily v osobě J. Severina. Původním záměrem výzkumu, který probíhal v letech 1981 až 1990, bylo vyčerpát jeho zpěvní repertoár, tzn. postupovat podobně jako při monografickém výzkumu jiných lidových interpretů.<sup>2</sup> Cílem bylo pokusit se zaznamenat všechno, co z písni rodného Podluží, ale nejen tohoto kraje znal a zpíval, odkud čerpal nové písně a jak ke zpěvu přistupoval, tedy vytvořit především dokument o zpěvákovi, vyčerpát jeho písňový repertoár. J. Severin se na podnět Dušana Holého o to sám pokoušel a začal nahrávat písně na magnetofon. S touto činností započal přibližně v roce 1971. Sepsal seznam písni a postupně začal nahrávat písně, které znal. Podle seznamu odhadoval, že zná asi čtyři stovky písni.

Ukázalo se poměrně brzy, že naplnit tento cíl není snadné. Zpěvák stále často vystupoval na veřejnosti, na různých místech doma i v zahraničí. Mimo vystoupení si hlas však spíše šetřil. Při besedách a rozhovorech pak více vyprávěl, pochopitelně hlavně o písni a zpěvu. Úvahy J. Severina rozšiřují naše poznatky o vývoji lidového zpěvu na Podluží, a to z pohledu jednotlivce. J. Severin začal zpívat už v mládí. Navázal tak na rodinnou tradici, v níž zpěv a hudba byly pevně zakořeněny. Maminka a teta zpívaly, dědeček z tatínkovy strany hrál na okarínu a na drnkací nástroj s dlouhým krkem se čtyřmi strunami zvaný dambořica, tatínek hrál na harmoniku, matčin otec byl znám jako „flíghornista“ v dechové kapele a rovněž strýc z otcovy strany byl muzikant. Na utváření Severinova zpěvákého profilu působilo také těsné sepětí s rodným Podlužím, zpěvnost a hudebnost tohoto regionu, kde po celý život žil. Jeho zájem o zpěv a o kulturní dění byl podporován společenským a kulturním životem obce, stejně jako činností institucí, například slováckého krúžku. Ten v Tvrdonicích vznikl jako první na Podluží.

Už ve třicátých letech minulého století začal J. Severin účinkovat v rozhlase, kam jej uvedl tehdejší vedoucí hudebního vysílání Karel Vetterl. V rozhlase vystupoval i později, po vzniku Brněnského rozhlasového orchestru lidových nástrojů se stal jedním z jeho čelných sólistů. Důležitou roli ve vývoji zpěváka J. Severina sehrála spolupráce s muzikou Jaromíra Běhunka. Další část uměleckého působení před publikem se pojí s činností souboru Břeclavan, kde vystupoval sólově nebo v duetu s dcerou Julií Kučerovou - Severinovou. Na mnoha místech republiky vystupoval s menší skupinou, sestávající z konferenciéra, dvou zpěváků a doprovodného cimbálu. Méně často zpíval s dechovkou, přestože ani tomuto doprovodu se zcela nevyhýbal. I když čísla nejsou to nejdůležitější, je možné konstatovat, že J. Severin vystupoval celkem s více než třemi desítkami cimbálových muzik, včetně profesionálních orchestrů a se čtrnácti lidovými dechovkami z Čech, Moravy i Slovenska. J. Severin si pečlivě vedl záznamy o svých vystoupeních. Zpracoval přehled na základě záznamů z diářů

a kalendářů z období přibližně padesáti let. Během této doby více než stokrát vystupoval ve 22 státech, kde absolvoval 53 koncertů, 12 natáčení v rozhlasu a 8 vystoupení v televizním vysílání. V rozhlasu natočil přes čtyři sta nahrávek, 84 vystoupení absolvoval v televizních pořadech, zpíval na veřejných nahrávkách rozhlasu, na koncertech a estrádách. Zúčastnil se celkem 5 862 kulturních akcí doma i v zahraničí.<sup>3</sup>

Pěvecká kariéra J. Severina je spojena s neobvyklou popularitou, zejména díky častým vystoupením na veřejnosti i v médiích. Přitažlivost jeho zpěvu byla podmíněna a ovlivněna rovněž tím, že byl významným reprezentantem folklorního zpěvu a jedním z nositelů písní folklorně bohaté oblasti. V neposlední řadě na jeho proslulost zapůsobily i mimořádné kvality hlasové a pěvecké. J. Severin byl lidovým neškoleným zpěvákem, ale měl mnoho společného s profesionálními interprety. Svou dlouholetou působností na veřejnosti a počtem vystoupení se jim hodně přibližoval, mnohé z nich nepochybně převýšil. Ostatně už v mladosti mu odborníci doporučovali školit se ve zpěvu a účinkovat ve sféře umělé hudby. Přijal některá pozvání k účinkování. V roce 1941 vystupoval s třemi dalšími mladíky z Podluží v pražské inscenaci Janáčkovy Její Pastorkyně. V roce 1948 zpíval v Praze na pozvání Rafaela Kubelíka roli rolníka v oratoriu Svatá Ludmila od Antonína Dvořáka. V témže roce zpíval spolu s dalšími zpěváky z Podluží rekrutské písně v brněnském představení Maryši. Severinův hlas ocenil také někdejší vedoucí hudebního vysílání brněnského Radiojournalu, později i ředitel celé rozhlasové stanice v Brně Karel Vetterl, významný etnomuzikolog, který uvedl J. Severina do rozhlasového vysílání. Zpěvák s úctou uchovával Vetterlův dopis z prosince roku 1952:

*Milý pane Severine,*

*chtěl jsem Vám už dříve psát, ale nikdy jsem se k tomu nedostal. Když Vás občas slyším z radia (poslouchám doměřně málo pro nedostatek času), hned Vás poznám i bez ohlášení. Udělal jste, chlapče, ohromný pokrok; osvojil jste si báječnou techniku přirozeného zpěvu a Váš tenor může nám kdekoliv závidět. Hlavně v lyrických písních zní Váš hlas jedinečně. Ani taliánští tenoři by s Vámi nemohli konkurovat. Jenom nechoďte k divadlu a držte se lidové písně! Co dělají ostatní v Tvrdonicích? Co Vaše rodina? Snad po Novém roce budu mít možnost vrátit se k práci s lid. písní, poněvadž hodlám změnit zaměstnání, abych se neutápěl jen v práci organizační nebo administrativní. Přeju Vám hodně zdraví a úspěchů v Novém roce a srdečně Vás zdravím. Jsme hrdí na to, že jsem Vás mohl také tak trochu „objevit“.*

*Dr. K. Vetterl*

J. Severin spolupracoval s mnoha orchestry a kapelami i s řadou kulturních institucí, stýkal se s různými odborníky, hudebníky a folkloristy. Vystupování před publikem a popularizace zpěvu J. Severina prostřednictvím sdělovacích prostředků zformovaly zpěvákův projev a repertoár do té podoby, v jaké byl znám v nejširším povědomí. Celý repertoár interpreta byl však poměrně různorodý a lišil se od představy, kterou o něm jako o zpěvákovi měli posluchači rozhlasu, televize nebo návštěvníci folklorních festivalů. Byl ovlivněn řadou činitelů, které zanechaly stopy na rozsahu i skladbě repertoáru. Od maminky se učil písně nejen lidové, ale i módní, obvykle označované jako šlágry. I na Slovácko totiž zasáhla, podobně jako do jiných oblastí, vlna městské zábavné hudební tvorby. Maminka J. Severina se svou kamarádkou jezdila zpívat do Vídně slovácké písně, ale také do místního nářečí převedené módní umělé skladby: „*Moja matka ešte s kamarádkú a ti naši tatičkové, oni sa túto pesničku naučili, zpívali ju v našem nářečí a nám ju vydávali za naši. A to sme my nedovědli ani posúdiť ani rozoznat.*“<sup>4</sup> Tak se utvářely počátky pěvecké dráhy zpěváka. Vznik a činnost slováckého krúžku v Tvrdonicích zpomalily nebo úplně zastavily tento vývojový trend a vrátily do zpěvu místní písně, obrátily pozornost zpět k tradičnímu hudebnímu folkloru. J. Severin situaci v lidovém zpěvu nijak neidealizoval, nezavíral oči před vývojem. V jeho podání zazněly při našem výzkumu kdysi oblíbené šlágry. Neodsuzoval je, nehodnotil, pouze konstatoval, že se také na Podluží zpívaly, že je zpíval i on sám. Ostatně s podobnou situací se setkal i mnohem později, když už vystupoval jako interpret podlužáckých písní. Vzpomínal, jak



s J. Běhunkem zapisovali písně u starších pamětníků. Jeden z tvrdonických zpěváků jim při tomto výzkumu zazpíval třicet písní. Z toho ovšem jen čtyři byly ze Slovácka. Ostatní představovaly jarmareční a podobné novější písně umělé provenience, nebo jak je označoval J. Severin, byly to písničky „vojanské“ a „hašlerovské“, které se tehdy hojně zpívaly i na Podluží.

Zpěvák čerpal rovněž ze zpěvní tradice regionu, kde žil, a dále z tištěných sbírek. To souviselo s tím, jak se postupně začínal vyhraňovat Severinův zájem o tradiční, folklorní písně, které tvořily převážnou část jeho zpěvního fondu. Pramenem pro rozšiřování repertoáru mu byly starší písňové edice, sbírky Františka Sušila a Františka Bartoše, z pozdějších Slovácké písničky Jana Poláčka. Vedle toho obsáhl celý rozsáhlý komplex současně tradovaných podlužáckých písní a vůbec slováckých písní. Proti současným, mnohdy až sentimentálním textům pocítoval starší písně jako „*hrubšího zrna, hrubšího slova. Také život byl tvrdý, hrubý.*“<sup>45</sup> Když se připravoval zpěvník lidových písní z Podluží,<sup>6</sup> probírali jsme s ním vybrané písně, jednu po druhé. Téměř ke každé připojil zpěvák nějakou poznámku, glosoval zejména texty, uvažoval nad dialektem a použitými výrazy, nad poetikou textu. Z výzkumu, který byl původně zaměřen především na záznam samotného zpěvu, tak postupně vyplynuly rozmanité úvahy zpěváka nad jednotlivými jevy a problémy, spojenými s existencí a tradováním lidových písní. Týkaly se vztahu k lidové tradici, k nářečí nebo třeba ke kroji. „*Já si neoblékám kroj jen proto, že jdu zpívat. Já si ho obleču i mimo. V civilu jsem v životě nezpíval. Necítil bych se dobře a ani bych tu píseň tak nezazpíval. Ten kroj mně dodává takové odvahy. Oblékat ho, to je obřad.*“<sup>47</sup>

Názory na původ písní, to bylo téma, které probleskovalo mnoha rozhovory a které leželo J. Severinovi na srdci: „*Ony ty písničky sú stejné, ale na Dolňácku, na Hornácku třeba sa jináč zpívajú jak u nás, melodicky a třeba aj nekeré slova, že. A včil teda sa hádajme. Dyž třeba pěšnička Frajír, milý frajír... tak sem také myslil, že je to naše pěšnička. Enomže dyž sem byl za rajchu ve Vídni, já sem byl nasazený totiž za rajchu a utekl sem z Německa lebo z teho vlaku sem utekl a ostal sem ve Vídni. A tam byl jeden z Podkarpatskej Rusi a on tu pěšničku Frajír, mily frajír zpíval po jejich i v tej řeči jejich. Slováci ju zpívajú po svém, ale melodicky je stejná, zpívajú ju Valaši, zpívajú ju Hornáci a zpíváme ju my. A včil sa hádajme, či je to.*“<sup>48</sup>

Zpěvák často uvažoval o způsobu přednesu, o tom, co se s lidovými písněmi děje, když se zpívají. Svůj vlastní projev označoval jako proměnlivý, měnící se podle okamžité nálady. Cítil, že píseň nezpíval nikdy stejně, byl si vědom toho, že se odlišují i jednotlivé sloky v jediném podání. Patřil proto k typu interpretů, které folkloristické bádání obvykle označuje jako progresivní – na rozdíl od konzervativních zpěváků, kteří zpívají píseň stále stejně, ve stejném tvaru. Cítil také provázanost písně a prostředí, v němž žila. V tom smyslu se také vyjádřil: „*Všeci ti zpěváci, kteří sa snažili nebo snažá sa doposavád zpívat naše slovácké pěšničky, nech už je to z Podluží nebo Hornácka, to je jedno, že, prostě slovácké pěšničky – já vím, ono sa jim to třeba podaří zazpívat. Ale co sem teda už s nekerýma týmato zpěvákama mluvil, tož každý ně řekl: Není to ono. A ono je to opravdu, že to není ono. Protože jít okolo sklepa a čut pěšničku zpívat tam a říkat tak já sem si tuto pěšničku oblíbil a já ju budu zpívat, to není ono.*“



Jožka Severin, Tvrdonice, 1966. Foto archiv Slováckého muzea.

*To musí člověk žít. Naučit písničku sa može - nebo naučit sa može árii, ktorá je vtěsnaná do not a do taktů, že, kdežto tá naša písnička! Žádný zpěvák – si dovolím říct – nikdy ju nezpívá stejně... A to je právě ono, že je potřeba žít v tem kraji nebo žít tam, kde to žije, mezi tyma ludma a to mosí, prostě to mosí procházet srdcem, ne hrdlem a plícema.*<sup>99</sup>

Jaký byl vztah J. Severina k písním z jiných i vzdálenějších oblastí a jak se to konkrétně projevilo ve zpěvu? Znal písně nedaleké Myjavy, ale také vzdálenějšího východního Slovenska. Znal je a zpíval je - pro sebe, pro potěšení a zábavu i na pódiu před publikem. Ale otevřeně přiznával, že by si netroufal zpívat je také na východním Slovensku. Ke střetu s hudebními profesionály došlo, když zpěvák vystupoval v rozhlasu. Od mládí byl zvyklý zpívat dvojhlasně s Jožkou Rampáčkem, jiným známým zpěvákem z Podluží. Protože oba zpěváci měli vysoký hlas, stávalo se, že ten, který zpíval druhý hlas a nevyzpíval hloubky, musel „přehodit“ druhý hlas nad první. Odborníci nepovažovali tento způsob vícehlasu za správný nebo aspoň obvyklý. V tom ovšem měl J. Severin jasno a námitky nepřipouštěl. Rád připomínal slova R. Kubelíka pronesená ke způsobu lidového zpěvu: „*Kdysi sem jezdíval Kubelík, Rafael. A ten zas říkal: Od nikoho si nenechte diktovat. Zpívejte to tak, jak to zpíváte. Vy to nevíte, co tam patří a co tam nepatří. Vám to do sluchu ide a zpívajte to tak.*“ A k tomu připojil svůj vlastní názor: „*Podle, řekněme muzikálních zákonů, je třeba dovolené, nebo je dokonca aj pěkné, třeba písnička durová a tam sa objaví moll, že. Tak proč by sa tady v tem dvojhlasu nemohlo objavovat toto?*“<sup>100</sup>

Uvažoval o rozdílu mezi zpěvem při vystoupení a zpěvem pro sebe, pro zábavu. „*Je moc písniček, ovšem snad nezpívá člověk všechny stejně rád... Neskej, když člověk to dělá na tem jevišti, tož sa snaží si najít každú písničku takovú, kerá spíš lahodí uchu toho posluchača než nám, kerí ji zpívají.*“<sup>11</sup> Tomuto postoji odpovídal okruh písní, které si připravoval a využíval před publikem. Pro vystoupení se ustálil soubor písní spojených jen s tímto zpěvákem. J. Severin často říkal, že při vystoupení nezpívá sám, ale s posluchači. Na programu byly diváky oblíbené a žádané písně, např. *Vínečko bílé, Sedí sokol na javori, Veselá je dědina, Mikulecká dědina*, či písně, kterými proslul v rozhlasových nahrávkách v podání s Boženou Šebetovskou, např. *Pri breclavskej pile* a další. Okruh těchto písní nebyl příliš velký. Stalo se však pravidlem, že posluchači očekávali konkrétní písně od svého oblíbeného zpěváka: „*Já třeba mosím skoro všady pořád ještě zpívat Sedí sokol. A já už to jako dělám tak, že já si s tema ludma zazpívám nejakú písničku, třeba to Vínečko bílé nebo tú Mikuleckú dědinu nebo prostě takovú, kerú oni znají. Dost lidí zpívá V Zarazicách krajní dům, ale tady - třeba Čechy, Slovensko – ne. To zas tady okolo toho Gottwaldova a tam na Hradištsku, tam to znajú... A dyž zpívám tu Vínečko bílé, to sa zná všady z toho rozhlasu a z televize už dneskej, tak jak ten sokol, že? Tak, když já si zpívám třeba Vínečko bílé nebo Mikuleckou dědinu nebo cokoliv, tož automaticky najedu na písničku Sedí sokol. Tož včil lidé začnú tleskat a zpívajú... Ludé čekajú na to, chodá za mnú, esli zazpívám sokola. Já už ho sám nechcu zpívat, tak to dělám tak, že ho zpívám s obecnstvom. A ludé sú spokojeni.*“<sup>12</sup>

Jistou kritičnost cítíme z jeho slov, když uvažuje o nové tvorbě písní. Věděl, že skládání nových písní představuje na Podluží důležitou část tvůrčí aktivity. Nezatracoval nové písně, ale díval se na ně kriticky, pohledem ovlivněným tradiční zpěvností Podluží. Kritičnost se projevovala při konfrontaci nových skladeb různých autorů s výtvořou Fanoše Mikuleckého, jehož písně byly trvalou a uznávanou, kladně hodnocenou součástí nejen jeho vlastního repertoáru, ale i ostatních zpěváků. „*Takový Fanoš Mikulecký tedy má hodně písniček, ale také nejsou všechny zdarilé. Ale má moc písniček pěkných, zdarilých. Rózka /Uhrová/ také. Měla nekeré pěkné, ale nekeré, už to byly jarmareční... Fanoš byl citlivý na tyto věci a mnohé jeho písničky by sa, kdyby to nebyl přiznal, tož by sa mnozi hádali, esli je to nová nebo stará písnička.*“<sup>13</sup> J. Severin pochopitelně věděl, o čem mluví. Sám byl známý především jako zpěvák. Poměrně pozdě vešlo ve známost, že písně také sám skládal. Napomohl tomu cyklus pořadů věnovaný této Severinově činnosti odvysílaný v roce 1982 v Československém rozhlasu. Odkrylo se v něm např. autorství písně *Slunko nízko, večer blízko*, která byla zapsána sběratelem slováckých písní Janem Poláčkem a zařazena do jeho Slováckých písniček jako

tradiční, lidová.<sup>14</sup> Zpěvák charakterizuje texty svých písní jako spíše zasmušilé. Podnětem k jejich vzniku bylo mnohdy trápení, jehož byl svědkem, proto vznikaly ty „*táhlé, takové melancholické, zkrátka mollové, ty bolestivé melodie*“.<sup>15</sup> Po hudební stránce šlo o nápěvy poměrně složité, náročné na přednes, skládané takřkajík na tělo zkušeného a talentovaného zpěváka s výjimečným hlasem. Nejednou v této souvislosti proto zazněly pochybnosti nebo přímo dotazy, kolik ze zpěváků by bylo schopno tyto písně zazpívat. Větší část písní vytvořených J. Severinem proto do obecného zpěvu nepronikla a písně zůstaly jen v repertoáru svého tvůrce.

Z jeho poznámek se dovídáme o proměnách tance, o zrychlení tempa i o odchylkách u mladých tanečníků, které lze pozorovat v provedení tradičních tanců na Podluží: „*Nedá sa říct, že by neuměli tancovať. Oni umí tancovať, ale ne „po notě“. Není to jenom u polky. Třeba je to aj u tej našej vrtěné, je to u hošíj, že. Ty hošíje, buď jich skáče naprosto bez noty a nebo proti notě a nebo prostě ne do taktu. Kdežto u tych hošíj, dyť tam tá pěsnička, nebo dyž ta muzika to hraje, tam ho to přímo vynášá.*“<sup>16</sup>

I když na veřejnosti J. Severin vystupoval především sólově, ve společném skupinovém podání nebylo možno pozorovat snahu vyniknout jako sólista, uplatnit hlasové kvality, technické dovednosti nebo upozornit na znalost odlišné verze písně. Přitom sám interpret si byl vědom toho, jak jsme se ostatně o tom zmínili výše, že tutěž píseň nezpíval vždy stejně, že podle momentální nálady obměňoval melodii, přidával ozdoby apod., tak, jak se s tím setkáváme u zpěváků produkčního typu. Nic takového nebylo znát, když zpíval v soukromí, mezi svými přáteli, v duetu nebo ve větší skupině. Tehdy se cítil vázán ustálenými normami společného, kolektivního zpěvu.

Kromě zpěvu se J. Severin věnoval i dalším činnostem. Měl zálibu v práci se dřevem, vyráběl si stylový nábytek pro vybavení místnosti ve vinném sklepě a výtvarně jej dotvářel. Jeho vyprávění přinášelo nejen množství zajímavých postřehů o zpěvu a písních, ale také informace o krojích, zvycích, o způsobu života na Podluží. Příznačným rysem zpěváka bylo, že lidovou kulturu celý život propagoval, ale také o ní přemýšlel a rozvažoval o jejích perspektivách. Nesetřváral na pozici zpěváka - umělce, ale zapojil se do celkového kulturního dění, protože mu záleželo na pěstování hodnotných a potřebných jevů, které naplňují estetickými prožitky život na vesnici. V osobě J. Severina se odrážel stav lidového zpěvu a zpěvnosti tohoto regionu. Představoval typ umělce, lidového zpěváka, který vyšel z tradičního zpěvu na Podluží, ale současně výrazně zasáhl svou činností také do sféry folklorismu. Starší tradici, která byla součástí života zdejších lidí ve všední den i ve svátek, doplňovala jiná kulturní sféra existující v plném rozkvětu v práci různých souborů a skupin. V osobě J. Severina se obě tyto vrstvy folkloru vzájemně prolínaly v plné míře.

#### Poznámky:

- 1 Zpěváku J. Severinovi je věnována řada časopiseckých a novinových článků. Srov. např. D. Holý: *Šedesátiny zpěváka Jožky Severina*. Národopisné aktuality 13, 1976, s. 226–227; *BROLN. 25 let Brněnského rozhlasového orchestru lidových nástrojů*. Brno 1977; V. R i c h t e r: *Smutné zvony vyzvánajú*. Malovaný kraj 1991, č. 3, s. 11; L. Š u l á k o v á: *Pozůstalost Jožky Severina*. Malovaný kraj 1995, č. 3, s. 35; B. B e n e š: *S Jožkou Severinem o lásce ke zpěvu*. Lidová demokracie 27. března 1987, s. 6; M. T o n c r o v á: *Jožka Severin* (1. 6. 1916–17. 3. 1991). Národopisné aktuality 28, 1991, s. 221–222; táž: *Lidová píseň, hudba a tanec*. In: Tvrdonice. Příroda, dějiny a lidová kultura podlužácké obce. Brno 1986, s. 395–404; *Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Moravě*. Strážnice 1999, red. M. Pavlicová, L. Uhlíková.
- 2 Nahrávky jsou uloženy ve sbírkách Etnologického ústavu AV ČR v Brně, signatura P (dále jen EÚ).
- 3 Údaje byly získány při rozhovorech a besedách, byly ověřovány při opakovaném výzkumu, dalším zdrojem byly písemné materiály, které zpracoval sám J. Severin.
- 4 Natočeno 21. 6. 1984, EÚ sign. PE 119.
- 5 Natočeno 29. 7. 1981, EÚ sign. P<sub>k</sub> 34.

- 6 Kolektiv autorů: *Podluží v lidové písni*. Brno 1988.
- 7 Natočeno 29. 7. 1981, EÚ sign. P<sub>k</sub> 34.
- 8 Natočeno 25. 10. 1989, EÚ sign. P<sub>k</sub> 319.
- 9 Natočeno 16. 7. 1985, EÚ sign. P<sub>k</sub> 106.
- 10 Natočeno 21. 6. 1984, EÚ sign. PE 118.
- 11 Natočeno 21. 6. 1984, EÚ sign. PE 119.
- 12 Natočeno 16. 7. 1985, EÚ sign. P<sub>k</sub> 105.
- 13 Natočeno 21. 6. 1984, EÚ sign. PE 119.
- 14 Srov. J. P o l á č e k: *Slovácké písničky*, 4, č. 171.
- 15 Natočeno 29. 7. 1981, EÚ sign. P<sub>k</sub> 34.
- 16 Natočeno 16. 9. 1982, EÚ sign. P<sub>k</sub> 42.

---

*PhDr. Marta T o n c r o v á (n. 1945) je vědeckou pracovnící Etnologického ústavu Akademie věd České republiky. Její odbornou specializací je etnomuzikologie.*

---

### **The Life with Songs.**

To the Unlived 90th Birthday of the Singer Jožka Severin

#### **A b s t r a c t**

The article describes the results of the monographic research of the outstanding folklore singer Jožka Severin from Tvrdonice in Podluží, who would have celebrated his 90th birthday in 2006. The research took place in 1981-1990. Besides interviews and testimonies of the singer, his family members and friends, the research also drew from written materials, such as correspondence, itineraries, newspaper articles etc. provided by the singer himself. The goal of this research was to document the range and structure of Severin's repertoire. At the same time, it tried to shed light on the background that made him who he was and formed his personality. It also followed his relationship to singing and music as well as the reflections on the existence and development of folklore song. The singer's thoughts and utterances documenting his personal views of folklore singing are selected from a sizeable database of audio documentation recorded during the research. These notes offer points on a number of issues related to individual singing funds, such as what are the sources of a singer's repertoire. Furthermore, they inform us on the ways of rendition, metamorphoses of folklore songs in the Podluží region in the course of the 20<sup>th</sup> century and on their status and relevance for the contemporary singing. The quotations are accurately transcribed to clarify the issues from the point of view of the singer himself

### **Mit dem Lied leben.**

Anlässlich des unerlebten Geburtstags des Sängers Jožka Severin

#### **Z u s a m m e n f a s s u n g**

Der Beitrag bringt uns die Ergebnisse einer monographischen Untersuchung des hervorragenden mährischen Sängers Jožka Severin aus Tvrdonice im Gebiet von Podluží, dessen unerlebten neunzigsten Geburtstag wir im Jahre 2006 gedenken. Die Untersuchung wurde in den Jahren 1981–1990 realisiert. Außer zahlreichen Gesprächen und Unterredungen mit dem Sänger, seinen Verwandten und Freunden wurden zur Quelle für dieses Studium auch schriftliche Unterlagen wie Korrespondenz, Itinerare, Zeitungsartikel und andere Materialien, die der Sänger zu diesem Zwecke zur Verfügung gestellt hat. Der Autor setzte sich zum Ziel, den Umfang sowie die Zusammensetzung des Gesangsrepertoires von Severin zu dokumentieren. Zugleich versuchte er das Umfeld nahe zu bringen, das die Persönlichkeitsformung des Sängers beeinflusste, und verfolgte ebenfalls seine Beziehung zu Gesang und zu Musik überhaupt sowie Gedanken und Erwägungen zur Existenz und Entwicklung des Volkslieds. Bei Untersuchungen im Folkloregebiet wurden Tonaufzeichnungen aufgenommen, die zusammen mit anderen Unterlagen viele Anlässe und Erkenntnisse boten. So wurden einige der Aussagen und Gedanken des Sängers ausgewählt, die seine Einstellung zum Volksgesang belegen. Beim Studium des individuellen Gesangsguts, z. B. in der Suche nach Quellen des Repertoires, wurden mehrere Probleme festgestellt. Weiter wird über die Interpretation, die Umwandlungen des Volkslieds der Region Podluží im 20. Jahrhundert oder auch über neu entstandene Lieder und ihre Position sowie Rolle im gegenwärtigen Bereich der Gesangkunst berichtet. Durch genaue Zitatentranskriptionen konnten die genannten Fragen aus der Sicht des Interpreten selbst erläutert werden.

**Kolektiv autorů: Stárci a stárky ve Velkých Bílovicích.** Město Bílovice a Vlastivědné muzeum ve Velkých Bílovicích, 2006, s. 144.

Obec Velké Bílovice, patří do jižní části hanáckého Slovácka, do kraje, kde působili Jan Herben, Alois a Vilém Mrštíkovi, Augusta Šebestová a další spisovatelé, vydala knihu o hodové tradici. Zachycuje hodové slavnosti, od zvolení hodových obřadníků – stárky, stárka, sklepníka, až k hodovým přípravám, podrobně popisuje průběh hodů až do jejich dozvuků. Kniha však začíná neobvykle. Autoři zvolili pro úvod popis krojových součástek a kroje, bez kterého by se hodová slavnost neobešla. Složení současného chlapeckého, dívčí, ženského a mužského doplnili autoři i seznamem, kdo kroje šil, maloval, vyšival nebo kdo je dodnes zhotovuje. Obsáhlejší jsou kapitoly o stárcích a stárkách a jejich povinnostech. Vzpomenutá je zde i významná instituce *starých stárků*, kteří novým stárkům radí, řadu věcí zajišťují a pomáhají při stavění máje. Vysokou dokumentační hodnotu má popis *zahrávání hodů*, které se koná čtyři týdny před hody, kdy se volí stárci. Stať je opatřena i notovými nápěvy. Po kapitole o hodových přípravách, jež končí postavením máje, následuje část, v níž je popsán průběh slavnosti v hodovou neděli a pondělí. Jejich součástí je popis obřadního tance *zavádka (skládka)*. I když se tancuje víc než 120 let a bylo o ní hodně napsáno, autoři uvádí současnou podobu tance předváděného v hodové neděli i se zavádkovými písněmi. Při ní děvčata symbolicky oceňují kvalitu svých hodových partnerů tím, že složí peněžní částku. Dozníváním slavností v hodové úterý a uvedením zvláštností, které se ve Velkých Bílovicích staly při hodech, textová část knihy končí. U mnohých publikací tohoto druhu tvoří přílohu seznam stárků. Avšak ve Velkých Bílovicích tuto mnohdy zcela složitou věc ještě předčili. V obrazové příloze knihy jsou uvedené jednotlivé ročníky stárků na fotografiích od roku 1900 až dodnes, s uvedením roku a jména dvou nebo čtyř hodových protagonistů. Je až neuvěřitelné, jak se mohlo jedné obci podařit sestavit takovou obrazovou dokumentaci. Hodnota knihy právě tkví v tom, že je možné se zde dovědět, nejen kdo byl hlavním funkcionářem hodů, ale přímo vysledovat změny v oblečení během dvacátého století. Zde je vidět, kolik přibýlo zdobnosti na

jednotlivých krojových součástkách, jak se měnily používané materiály k šití krojů. Zcela evidentní je návrat k oblékání žlutých nohavic datovaný rokem 1955. Obec Velké Bílovice vydala knihu, která by mohla být vzorem ne jednomu odbornému národopisnému pracovišti, ale samozřejmě dalším obcím. Patří jim za tuto dokumentačně hodnotnou knihu věřly dík.

Ludmila Tarcalová

### PÍSNĚ MALOVANÉ SLOVÁCKEM S PODTITULEM NA DERFLANSKÉM POLI...

Začátkem listopadu byla v Babicích u Uherského Hradiště pokřtěna drobná publikace a CD *Písně malované Slováckem*, s podtitulem *Na derflanském poli...* Zásahu na vydání této sympatické sbírky mají folklorista a organizátor Ing. Miloslav Hrdý (\* 12. 3. 1946), který se v osmdesátých letech minulého století při svém putování krajem dostal v Uherském Hradišti-Sadech k zajímavé pozůstalosti Josefa Zbořila (1860, Kroměříž–1927, Staré Město) a Oldřich Vícha (\* 20. 5. 1942), keramik, sochař, malíř a grafik, kreslíř a designér, který knížku doprovodil příznačnými ilustracemi. Součástí zpěvníčku je hudební pozvánka, profesionální nahrávka Cimbálové muziky Stanislava Gabriela na kompaktním disku, pořízená v nahrávacím studiu Českého rozhlasu Ostrava, za hudební režie Vladimíra Studničky a mistra zvuku Lubomíra Vírka. Důležitým krokem při realizaci každého obdobného počínu je role nakladatele, který by byl ochoten se na realizaci spolupodílet nejen finančně, ale zejména organizačně a manažersky. Tímto partnerem se stal RNDr. Jaromír Dostálek a společnost RIGID.

Strůjcem záslužné myšlenky je Miloslav Hrdý, který se od mládí věnuje živým projevům lidového umění na Uherskohradištsku. Nejprve jako člen Slováckého souboru Dolina ve Starém Městě (1963–73), posléze byl u založení Souboru písní a tanců Lúčka v Kudlovicích (1975–86, 1989–91), a také Taneční skupiny při Cimbálové muzice Jaroslava Čecha v Uherském Hradišti (1980–85). Vedl také soubor Danaj ve Strážnici (1986–89), založil a po několik let byl ve vedení Folklórního studia Buchlovice (1992–99). Dnes je členem

# Písně malované Slováckem

## Na derflanském poli...

MILOSLAV HRDÝ  
OLDŘICH VÍCHA



RIGID s. r. o. 2006

vedení Folklórní agentury Buchlov. Jeho aktivity jsou pestré. S jeho působením ve folklorních souborech souvisí celá řada zajímavých počínů. Léta spolupracuje s pořadateli regionálních národopisných slavností ve Vlčnově, Hluku nebo v Kyjově, aktivně se spolupodílí na přípravě Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici. Svou pozornost zaměřuje na originálně uchopené pořady, oslavující především zdejší víno a další životně důležité společníky ve spojení s písněmi a tanci daných národopisných regionů. M. Hrdý se během života nevěnoval jen vlastní pěvecké a taneční kariéře, přípravě vystoupení, práci na scénářích, organizační a režijní činnosti, ale cítil potřebu hledat a zaznamenávat ve výjimečném teritoriu jihovýchodní Moravy písně, tance a další slovesné projevy. Publikuje v regionálním tisku a v periodikách jako je *Malovaný kraj*, *Národopisná revue*, má na svém kontě sbírku písní o víně *Píse, chlápci, píme víno...* (1985). Jeho materiály se objevují v knihách věnovaných mikroregionu Buchlov, např. *Okolo Buchlova* (2003) nebo *Moje Buchlovice* (2005).

Při svých cestách za poznáním se M. Hrdý kolem roku 1980 vydal do Derfle, kde nalezl v pozůstalosti zdejšího učitele Josefa Zbořila soubor několika desítek písní a jejich dalších variant z této lokality. Pochopení našel hlavně

u kantorovy dcery Milady, která mu písemnosti věnovala s tím, že *nebude jiných závazků a dostatečnou úctou k práci jejího tatínka bude jednou vydání zpěvníčku*. Pro aktivního zpěváka a tanečníka se tato náhoda stala malým zázrakem, díky němuž se v běhu času podle svých slov *naučil písně prožívat a především jim naslouchat*. O to víc jej zajímal i osud skromného venkovského učitele, o kterém bychom mohli letmo zmínit, že po absolutoriu učitelského ústavu působil krátce v Otrokovicích a Míkovcích. Natrvalo se však usadil v Derfli u Uherského Hradiště, dnešní části Uherského Hradiště, nazvané Sady. Zde působil celých čtyřicet let jako řídící učitel, varhaník, obecní tajemník a v neposlední řadě i *místní doktor* a obecní kronikář. Díky své rozsáhlé veřejné prospěšné práci dokonale poznal místní zvyky a navázal blízké vztahy se starousedlíky, které mu napomáhaly při sbírání rozsáhlého národopisného materiálu. Za zmínku jistě stojí to, že se právě J. Zbořil stal jedním z nejpilnějších přispěvatelů v našem regionu oblíbeného sběratele Valeše Lisy, kantora v Otrokovicích. Do jeho sbírky *Slovácké a lidové písně z Uherskohradištska* (Kroměříž, 1911, 1919) přispěl z celkového počtu tří stovek písní více jak třicet J. Zbořil. Přesto, že řadu písní najdeme v obměnách a variantách ve sbírkách Františka Sušila, Františka Bartoše, Jana Poláčka,

právě Zbořilovým přičiněním byly zpřístupněny některé dosud nezaznamenané a nepublikované písně a písňové varianty ze Slovácka, především ze Suchova, Derfle, Veselí nad Moravou nebo Dolního Němčí.

Zapsané písně si uchovaly svůj osobitý charakter, nezaměnitelnou melodii a v textech něžnou poezii i zemitý humor, čímž si můžeme udělat představu o písňové tradici v Derfli té doby. Zprostředkovaně si tak po sto letech můžeme uvědomit, co si lidé na Hradištsku tehdy zpívali, aniž bychom více a hlouběji pátrali po tom, odkud, za jakých okolností a kdo právě sem tu kterou píseň přinesl. Ostatně i jeden z kmotrů CD, starosta města Uherské Hradiště, ing. Libor Karásek z Derfle, vyjádřil při svém kmotrovském vinšování lístost nad tím, že musel přijít na začátku 21. století do Babic, aby zjistil, co se v jeho rodné Derfli zpívalo před sto lety.

Už kolem roku 1985 měl zpěvník s péčí tehdejšího Okresního kulturního střediska v Uherském Hradišti spatřit světlo světa jako metodická pomůcka na pomoc souborům našeho regionu. K vydání nedošlo. Jen náhodou se M. Hrdý s písničkami pochlubil před výtvarníkem Oldřichem Víchou z Kudlovské doliny, absolventem výtvarných oborů na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze u profesora Cyrila Boudy, Rudolfa Semráda a Františka Zedníčka. Těžištěm jeho výtvarné tvorby je užitá a dekorativní keramika, včetně monumentálních realizací pro architekturu sochařské povahy. Intenzívně se však věnuje i kresbě. Námetově čerpá z niterných prožitků, které mu po douškách nabízí zdejší rodný kraj s mimořádně bohatými a dosud živými nebo znovu oživovanými folklorními tradicemi, přičemž tuto hlubokou inspiraci osobitě ztvárňuje do výrazově autentické a formálně současné podoby. Charakteristickým rysem umělcovy tvorby je nevtíravé humorné ladění kreslených příběhů, které se svou příjemnou jednoduchostí dotýkají také *Písni malovaných Slováckem – milostných, svatebních, vojenských, žertovných, tanečních, baladických a jiných*.

Pokud zrovna není čas na listování touto sbírkou, poslední strana knihy nabízí možnost vyndat z průsvitné přihrádky céděčko a nechat se naladit prostřednictvím citlivé a neotřelé nahrávky patnácti vybraných písní v podání osobité Cimbálové muziky Stanislava Gabriela z Babic, která ve své tvorbě nenavazuje pouze na hudební odkaz minulých generací vynikajících lidových muzikantů regionu, ale překvapuje neza-

měnitelným muzikantským projevem. Umělecký vedoucí a primáš muziky Stanislav Gabriel mladší, který písně vybral, autorsky upravil a uspořádal, se seznámil se Zbořilovými zápisy už před lety, ale až v roce 2006 se jimi začal vážně zabývat, kdy byla jeho muzika požádána o spolupráci na tomto projektu. Oslovily ho písně, které evokovaly i výběr vhodných zpěvákých interpretů. Z barevného sboru muziky ve složení: prim Stanislav Gabirel z Kudlovic, druhé housle Zbyněk Buchtík z Velehradu, cimbál Jan Smutný z Vnorov, klarinet Jiří Rohel z Velehradu, kontry Michal Buček z Uherského Hradiště a Igor Rokyta ze Starého Města, violoncello Tomáš Harnoš z Veselí nad Moravou, kontrabas a organizační vecoucí Tomáš Gabriel z Kudlovic, se v mužském sólovém pěveckém partu představil nepřehlédnutelný Stanislav Gabriel s nezaměnitelně znělým projevem, poděděným po otci a živelný a pohodový Miroslav Blaha. V dívčích sólech tentokrát dostaly prostor mladé zpěvačky Klára Plaširybová a Terezie Habartová, které mají svou pěveckou kariéru teprve před sebou. V jejich podání znějí především poetické texty, harmonicky sladěné s citlivými melodiemi, poodhalující nejen vnímání a myšlení autora úprav, ale i celé muziky. Stanislav Gabriel se při výběru písní řídí mimo jiné také přirozeným citem, díky kterému vlastním hudebním vkladem citlivě dodává písním nový výraz, větší barevnost zvuku, evokující další melodie, které posluchači zůstávají v paměti a navozují v řadě případů i atmosféru nebo náladu dalšího rozměru, kterou lze spojit třeba s výročním zvykoslovím. V protikladu stojí písně, které jsou natolik zajímavé, že nepotřebují dalších příkras. Mezi písněmi se tak objevují písně známější, ale v nových variantách, a písničky nové, které budou zajisté nejen rády zpívány, ale budou provokovat k listování a objevování dalších ve zpěvníčku. Muzikantům a zpěvákům se opět podařilo vytvořit osobitý hudební obrázek, tentokrát z okolí Derfle, vedoucí k pozornému vnímání střídajících se barev hlasů a podmanivých tónů nástrojového obsazení. Za úvahu stojí zamyslet se nad dramaturgií celé nahrávky. Je to však věc subjektivní, neboť každý posluchač bude mít mezi písněmi tu více, tu méně oblíbenou a může vnímat skladbu písní po svém, navíc podle momentální nálady. Pokud chceme celý počín v kostce shrnout, všem zainteresovaným se podařilo zachránit zlomek folklorního materiálu Uherskohradištska a vytvořit představu o písňové tradici v Derfli před sto lety. Tento malý přírůstek v pokladnici lidového umění jistě najde

své uplatnění nejen v zájmové umělecké činnosti, ale především mezi všemi, kteří vnímají lidovou písničku jako společníka a milého průvodce na cestě životem.

*Romana Habartová*

Kolektiv autorů: **Řezbář František Gajda**. Vydáno vlastním nákladem Františka a Marie Gajdových, ve spolupráci s občanským sdružením Kunovjan, s finančním příspěvím Jihomoravského kraje v Brně, Ministerstva kultury České republiky, Města Kyjova, Města Strážnice a Nadace Děti – kultura – sport Uherské Hradiště, 2006, 259 s.

Na konci roku 2006 se podařilo kolektivu autorů – PhDr. Romaně Habartové, PhDr. Jiřímu Pajerovi, CSc., PhDr. Štefanovi Zajíčkovi a řezbáři Andreji Iršovi završit úsilí o vydání reprezentativní publikace o známém strážnickém řezbáři Františku Gajdovi. Jde svým způsobem o ojedinělý počín, neboť monografie lidových tvůrců se v naší odborné ani jiné literatuře neobjevují příliš často. Jejmu vzniku předcházeli dlouholetý zájem autorů o řezbáře, dokonalé poznání jeho práce, techniky zpracování dřeva i rodinného prostředí a okolností tvorby. Povedlo se jim zde postihnout osobnost řezbáře a jeho dílo z několika úhlů pohledů. Podle svého odborného zaměření se v monografii spojují pohledy etnologa, znalce místního prostředí, kunsthistorika a praktického řezbáře, které jsou zasazeny do kontextu dějin města Strážnice a rodových kořenů tvůrce.

Jedním z těchto aspektů je pohled rodilého Strážničana, vynikajícího znalce místní historie a strážnických rodů, archeologa, etnologa a autora četných národopisných, archeologických i historicky zaměřených publikací - dr. Jiřího Pajera, který zpracoval úvod a první dvě kapitoly. V nich se věnuje stručnému nástínu dějin rodného místa řezbáře, jeho kulturní tradici, společenské atmosféře a charakteristice města i jeho obyvatel. Do tohoto dějinného rámce a do souvislosti s uvedeným společenským kontextem zasazuje vývoj starousedlého rodu Gajdů, jehož kořeny zde sahají přibližně do roku 1630. Představuje jednotlivé řezbářovy předky z otcovy i matčiny strany jako svěbytné rolníky, vinohradníky a řemeslníky s osobitou životní filozofií a humorem, což dokládá jejich výroky, které v rodině kolují. Představuje je také jako velmi zručné hospodáře i vynikající zpěváky. Autor se pokouší čtenáři odhalit kořeny, kterými

je František Gajda i jeho tvorba pevně spjata se svým rodištěm, krajem i jeho obyvateli. V druhé kapitole autor přibližuje život řezbáře od dětství, mládí a vytvoření vlastní rodiny, přes profesní a zájmové směřování až k profesionalizaci řezbářské činnosti. Text ilustrují dobové fotografie města i rodinných řezbářových předků.

Řezbářské dílo v knize hodnotí dr. Štefan Zajíček, umělecký historik a ředitel Záhorské galerii v Senici, jenž Gajdovu tvorbu dlouhodobě odborně sleduje. Dovídáme se o prvních počátcích formování jeho řezbářské osobnosti, které sahají do dětských let, kdy mu práce se dřevem doslova učarovala. Zjistíme, co všechno, kdo a jak ovlivňoval jeho techniku zpracování dřevěného materiálu, způsob, preciznost provedení i výběr tematiky. Poznáme, kde nacházel lidské i profesní vzory pro svou práci. Samostatná podkapitola se věnuje výrazné části řezbářovy tvorby – betlémům, které za svůj život vytvořil František Gajda velké množství. Popisuje jejich jednotlivé typy, z nichž mnohé řezbář neustále dotváří, doplňuje a rozšiřuje. Představuje různé druhy betlémů podle jejich tematického zaměření, například pastýřský, vinařský, muzikantský a podobně. Na betlémářskou tvorbu úzce navazuje volná žánrová plastika, zachycující v nepřeborných podobách a situacích tradiční život Strážničanů. Autor zde odhaluje řezbářovy charakteristické postupy a způsoby, osobité stereotypy ve vytváření fyziognomie tváří i postav dřevěných figurek. V dalších podkapitolách se Štefan Zajíček zaměřuje i na ostatní tvorbu Františka Gajdy, kterou tvoří například plastiky svatých a světců, portréty konkrétních osob v mělkém reliéfu, osobitou záležitostí je dotváření dřevěných štípů. Rozmanitost řezbářova díla je dokladována výrobou šachových figur, zátek do sudů s motivy různých mužských hlav, velikonočních hrkačů a klapačů či drobných píšťalek. Závěr této části knihy tvoří pokus o zhodnocení díla a uměleckého zařazení tvůrce, které se jeví nejednoznačné a kolísající na hranici lidovosti (především svou tematikou) a profesionality, které se blíží svým zpracováním a provedením. Za textovou částí tohoto oddílu následuje rozsáhlá obrazová dokumentace - katalog tvořený sto patnácti celostránkovými, vysoce esteticky působivými fotografiemi jednotlivých řezbářských děl zaznamenávajících průřez Gajdovou tvorbou.

Další dvě kapitoly vytvořila dr. Romana Habartová, etnografka Slováckého muzea v Uher-



ském Hradišti, autorka odborných článků a studií, výstav, choreografka a autorka folklorních pořadů. Nejdříve přibližuje čtenáři téměř psychologickou sondou osobnost řezbáře. Odkrývá nám jeho lidskou i profesní stránku, rodinné zázemí, nahlíží osobitým způsobem na jeho celoživotní tvorbu. Velmi vysoce hodnotí roli řezbářovy manželky, Marie Gajdové, která svou obětavostí, vytvářením domácí pohody a organizační pomocí je svému muži nezbytnou oporou. Krásný a pevný vztah si řezbář vytvořil i se svým bratrem a samozřejmě dětmi i vnoučaty. Poznáváme tak jeho pevné zakotvení nejen ve vlastním kraji, městě, ale zvláště v rodině. Autorka nechává přímou řečí Františka Gajdu vyjadřovat své názory, postoje, dlouholeté zkušenosti, vzpomínky, stejně tak i hodnotit své dílo. Slova tvůrce doplňuje svými postřehy a znalostmi, pramenícími z dlouhodobého odborného zájmu o osobu řezbáře. Podává tak obraz jeho osobnosti v plné plastičnosti a věrohodnosti.

Další kapitola, kterou Romana Habartová zpracovala, se věnuje otázce následovníků a pokračovatelů, jimž se snaží Gajda předávat své cenné celoživotní zkušenosti a řezbářský um.

Nejprve vykresluje profesní portrét, vzory a inspiraci samotného mistra, a pak následuje osm medailonů jednotlivých „učňů“, kteří si k řezbářství a svému učiteli našli svou cestu. Vyjadřují svůj osobní vztah k řezbáři, popisují, co se od něj naučili, čím a jak ovlivnil jejich vlastní tvorbu a směřování.

Jiný úhel pohledu na práci Františka Gajdy a jeho tvorbu nabízejí oči kolegy a žáka, rovněž výborného a úspěšného řezbáře – Andreje Irša ze Skalice, jenž je, mimo jiné, účastníkem mnoha řezbářských sympozií, početných výstav a prezentací u nás i v zahraničí, publikuje v odborných publikacích. Vpravuje nás do problematiky řezbářství jako takového. Popisuje vhodné typy dřeva, které si Gajda vybírá podle druhu práce tak, aby vynikla jeho krása, přičemž prokazuje výběrnou znalost různých i exotických dřev. Andrej Irša čtenáře nechá nahlédnout pod pokličku mistrovy „kuchyně“, když ho seznamuje s jeho technologickým postupem při opracování dřeva od hrubého kmene až po vznik figurální plastiky či jiné dřevorezby. Vystihuje osobitý, až posvátný poměr Františka Gajdy k používaným nástrojům, které si umí sám vyrobit, brousit, udržovat a samozřejmě velmi dovedně používat. Odhaluje techniku charakteristického řezu, vedoucího k vysoké

výtvarné i technické úrovni řezbářovy tvorby, která je „oživená“ vystihnutím výrazu, myšlenky, příběhu vznikajícího díla. Andrej Irša čtenáři dokresluje osobnost řezbáře Gajdy jako „učitele“ a smysluplného kritika, jenž nepřehlédne žádný nedostatek, umí dobře poradit a nasměrovat učňovu práci správným směrem. Popisuje a oceňuje jeho vybrané „majstrštyky“. Na závěr uvádí vlastní zážitky, jimiž vystihuje mistra také po stránce lidské. Z celého příspěvku je cítit velká úcta ke svému učiteli.

Velkým plusem monografie je kompletní prezentace Gajdova díla, kterou Romana Habartová, Jiří Pajer a Štefan Zajíček sestavili. Obsahuje soupis samostatných i společných výstav, sympozií, prezentací v médiích, výběr předvádění díla s besedami u nás i v zahraničí, výčet ocenění, zastoupení děl v institucích, selektovaný obrazový kaleidoskop aktivit řezbáře a nechybí ani výběrový seznam díla a výběrová bibliografie. Práce je doplněna anglickým, německým, francouzským a ruským resumé.

Prvkem, jenž publikaci bezesporu zhodnocuje, je kvalitní obrazová a grafická podoba, která dodává dílu vysokou reprezentativní a výtvarnou úroveň. Část fotografií je rovnoměrně zastoupena v textu, v souladu s jeho obsahovou stránkou. Velká většina graficky upravených zvětšenin vytváří katalog řezbářových prací a dokumentační zmenšeniny z různých akcí, vernisáží, setkání, jarmarků a podobně jsou uspořádány v závěrečném obrazovém kaleidoskopu. Působivý dojem zvyšuje také použití několika výstižných, na dvojstranu zvětšených fotografií. Autoři fotodokumentace jsou Eduard Timko (172), Lubomír Gajda (10), Romana Habartová (7), Václav Kopka (2), Ladislav Chvalkovský (2), Marie Gajdová (2), Miroslav Mindáš (1), z archivu řezbáře pochází 33 fotografií.

Kolektivu autorů se podařilo vytvořit reprezentativní monografii, postihující vyčerpávajícím způsobem všechny podstatné aspekty osobnosti tvůrce a jeho díla nazírané z různých úhlů pohledů. Plnohodnotná a kvalitní je její obrazová dokumentace a citlivá grafická úprava. Svým druhem může být kniha inspirací k následování vzniku publikací podobného charakteru, neboť vynikajících lidových tvůrců, kteří by si rovněž zasloužili zhodnocení a zpracování své práce, je u nás velké množství.

*Olga Floriánová*

## **Nezapomenutá krása. Kroje a zvyky Kunovic.**

Vydání knihy iniciovalo a finančně garantovalo město Kunovice. Námět: Mgr. Ivana Majíčková. V roce 2006 vydalo nakladatelství SVAN spol. s r. o., Brno, 95 s.

Nedávno jsem dostala jako milý dárek výpravnou publikaci nazvanou *Nezapomenutá krása*, s podtitulem *Kroje a zvyky z Kunovic*. Dílo vzniklo z iniciativy a pod duchovní i finanční záštitou Městského úřadu v Kunovicích, za spolupráce četných autorů fotografií, jenž provázejí texty známého autora Jiřího Jílíka, rodáka z Kunovic. Jde ve své podstatě o obrazovou publikaci, určenou především k reprezentačním účelům města.

Úvodem publikace tvoří exkurz do historie města. V další části autorka námětu zdůvodňuje, proč je kniha řešena způsobem krojové přehlídky, spojené se zvyky. Jako důvod uvádí, že jde především o úkol *přiblížit současnému čtenáři krásu a variantnost našeho lidového oděvu, který je z hlediska vnější úpravy hodnocen odborníky jako mimořádný, a to nejen pro celkovou úpravu a jedinečný úvaz šátku*. Kniha pokračuje *třemi příběhy kunovského kroje z pera Jiřího Jílíka, autora četných publikací z kulturní historie Slovácka*. A pak už následují fotografie *z přehlídky krojů, jež přibližuje krojový odkaz Kunovic*. Ten byl široké veřejnosti prezentován při příležitosti krojové přehlídky v Kunovicích v roce 1996, v rámci oslav 810 let od první písemné zmínky Kunovic. Místní rodáci, pamětníci a znalci zdejších krojů Anna Ryšánková-Škrášková a MVDr. Slávek Štěrba zorganizovali velkolepou krojovou přehlídku. A Škrášková shromáždila jednotlivé krojové varianty kunovického dětského, ženského a mužského kroje a nastudovala odpovídající choreografii na základě podrobného scénáře sepsaného dr. S. Štěrbou. Je až s podivem, že se místním občanům podařilo dochovat zdejší kroj ve všední, sváteční, slavnostní i obřadní variantě, oblékaný k rodinným, výročním a církevním příležitostem, ať už se nosil v kterémkoli ročním období. Přestože se některé krojové varianty nebo krojové součástky v dnešním životě už neuplatňují (např. úvodnice, chůvky, atlasové přední sukně, moldonky, kožichy a další) je na místě pochválit místní ženy, že se jim podařilo v domácnostech tyto vzácné textilie uchránit před zubem času a uchovat jako vzácné relikvie, doklady lidového odívání od druhé poloviny 19. století po současnost. Vedle archivních krojových kusů se tak na scénických slavnostech objevují kroje pořízované pro současné slavnosti

a příležitosti, spojené s bohem uslechtilého zájmu o návrat k některým znakům lidové kultury, ať již hmotné nebo duchovní, především však ke kulturním projevům, jimiž je, podle mínění organizátorů různých slavností, možné apelovat na strunu vlastenectví, lokálního patriotismu a svým způsobem i zviditelnění lokality. Krojová přehlídka představila různé typy krojového bohatství, vyskytujícího se do současné doby v krojovém okrsku Kunovicko, jehož hlavním střediskem jsou právě Kunovice.

Větší pozornost je v knize věnována také kunovické Jízdě králů, a to nejen krojovému vybavení královské družiny, ale také ústní lidové slovesnosti. Verše při vyvolávání jezdců v dědině zapsali Stanislav Štěrba, František Fojta a Antoš Horsák. A podobně je tomu také v kapitole, věnované zdejším václavským hodům s právem, rovněž s uvedením místního *řikání*, které k této výroční slavnosti náleží, zaznamenané S. Štěrbou. Hody jako vyvrcholením obyčejového roku kniha nekončí, ale jsou nelogicky předloženy jízdě králů.

Reprezentační kniha má i několik nedostatků. Škoda, že u fotografií, které vznikly bezprostředně s programem přehlídky, nebylo z časových důvodů možné zajistit odpovídající scénérii, která by nechala vyniknout reprezentačním fotodokumentům, pracně komponovaných například ze vzácných součástek ženského kroje nošeného například u příležitosti křtu. Oblečení evokuje dávné děje mladých matek, jejich dítěte neseného do kostela, kde se mělo stát křtěm hodným Božího požehnání i řádným členem vesnické komunity. Při pohledu na některé snímky poznáme, jak je důležité také prostředí, které by mělo tvořit nedílnou součást estetického působení snímku. Přes veškerý půvab předváděného lidového oděvu pak působí fotografie staticky a stereotypně.

V úvodu je zdůrazněno, že nejde o odbornou knihu. Tady je na místě dotaz, o co tedy v záměru vydání šlo u tak rozsáhlé a jistě nákladné publikace, na níž se finančně podílelo město, ale také Folklorní sdružení. Snad je to současný trend, ušetřit na odbornosti a nabídnout spíše podívanou. Je také na škodu knihy, že zde chybí pohledy na detail, střihy, způsob oblékání kroje od spodních částí oděvu, postup úvazu šátku, který je znám svou zvláštností a ojedinělostí. K významu knihy by posloužily i konfrontace se staršími doklady odívání, zejména z publikace Moravské Slovensko (autoři J. Húsek, J. Klváňa, L. Niederle).

Citace odborné literatury, které postrádáme, by zvýšily závažnost publikace.

Řada čtenářů a zejména odborné kruhy se pozastaví nad skutečností, že k vytvoření tak náročného a nákladného díla nebyly přizvány alespoň jako konzultantky pracovnice Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, které jsou uznávanými odbornicemi, znalými vývoje slovákckých krojů a jejich charakteru. Jejich přínos, daný studiem i dlouholetou praxí získanou bádáním v muzejních sbírkách by zajisté znamenal po stránce kvality textů i možnosti doplnění obrazového materiálu jedinečný přínos, jímž by se prestiž této výpravné a atraktivní publikace znásobila.

*Věra Kovářů*

### SPOLEČNĚ PROŽITÁ LÉTA V UHERSKOHRADIŠŤSKÉM MUZEU

Zcela neuvěřitelně rychle uběhla společná léta prožitá ve Slovákckém muzeu v Uherském Hradišti a další životní jubileum naší dlouholeté spolupracovnice a kolegyně – Ludmily Tarcalové je neodvratně tady. Promovaná historička Ludmila Tarcalová, rozená Batůšková (\* 24. 6. 1946) nastoupila v roce 1971, po tříleté profesionální zkušenosti v Ústavu lidové kultury ve Strážnici,



do Slovákckého muzea v Uherském Hradišti. Svou dráhu národopisce nastoupila vlastně už v roce 1964, kdy zahájila vysokoškolská studia na Filozofické fakultě Jana Evangelisty Purkyně v Brně, dnes Masarykovy univerzity. Ve Slovákckém muzeu, kde ji tehdy přijal ředitel, promováný historik Josef Pešek a jejími nejbližšími kolegyňami se staly promovaná historička, etnografka Marie Náplavová, která již v muzeu pracovala od roku 1969 a dokumentátorka Zdena Kieseweterová, uplatňovala od prvopočátku své znalosti a zkušenosti ze svého působení ve Strážnici. Zde ji ve svém oboru ovlivnily významné osobnosti českého i slovanského národopisu, zejména však PhDr. Josef Tomeš, doc. PhDr. Václav Frolec a řada dalších, kteří do této významné vědecké instituce dojížděli jako externí spolupracovníci. Z nich ji pak nejvíce v profesním životě a profesionalitě v oboru nasměrovala zejména osobnost Josefa Tomše, který jí byl vedoucím národopisného oddělení. Ten ji předal nenahraditelné vědomosti a zkušenosti, které doposud ve funkci vedoucí národopisného oddělení s úctou ke svým někdejšími učitelům praktikuje.

Začátkem sedmdesátých let 20. století se etnografické oddělení Slovákckého muzea začalo na základě nových směrnic systematicky věnovat zpracovávání sbírek katalogizací sbírkového fondu formou trojdílných karet. Ludmila Tarcalová jako nová vedoucí oddělení důsledně dbala na to, aby tento systém podal přehled o zastoupení jednotlivých lokalit Slovákcka v oblasti sbírkotvorné činnosti muzea, se snahou vytvořit dokonalou dokumentaci pro snadnou orientaci ve fondu. Pod jejím vedením se národopisné oddělení podílelo na neustálém zdokonalování systematiky třídění sbírkového fondu a výzkumů a postupném publikování a seznamování odborné i laické veřejnosti s hodnotami, které toto muzeum ukrývá. Pro Ludmilu Tarcalovou vždy patřilo k nejdůležitějšímu osobní poznání, znalost zdejšího terénu a práce v něm, obohacování, třídění a kompletace sbírek, řešení výzkumných úkolů na bázi dotazníkových akcí, včetně spolupráce s pamětníky a informátory. Hlavně prostřednictvím kronikářů, které až do roku 2002 Slovákcké muzeum metodicky řídilo, získávala osobními konzultacemi a kronikářskými zápisy mimo jiné přehled o projevech a podobě tradiční lidové kultury v konkrétních lokalitách, což se do dnešních dnů stalo základem pro další odbornou práci.

Od roku 1972 pracovala Ludmila Tarcalová se svým oddělením na řešení významných

rezortních výzkumů ministerstva kultury, zaměřených například na tradiční lidový oděv na Uherskohradištsku, výzkum lidové obřadní kultury, na něž od roku 1976 navazovaly krajské výzkumy jihomoravské vesnice. L. Tarcalová se soustředila na výzkum svatebních obyčejů, které se staly nejen tématem její diplomové a později i rigorózní práce, ale celoživotním odborným zájmem. Jejich zhodnocením se stala bohatá publikační a výstavní činnost, o čemž svědčí příložený soupis literatury. Díky této profilaci se stala členkou redakčních rad a také autorských kolektivů. Nutno vzpomenout její přínos při zpracovávání monografií obcí Uherskohradištska, v nichž přispívala statemi pojednávajícími o lidovém oděvu a zvycích (Staré Město, Kunovice, Uherský Ostroh, Veselí nad Moravou, Polešovice, Velehrad).

Ludmila Tarcalová navázala v oblasti ediční činnosti na své bohaté zkušenosti z Ústavu lidové kultury ve Strážnici, kde se pod vedením Josefa Tomše podílela v letech 1969–1971 na přípravě *Národopisných aktualit* jako tajemnice, v letech 1980–1989 jako členka redakční rady. Tyto zkušenosti využila jako členka redakční rady společenskovo vědního sborníku pro moravsko-slovenské pomezí *Slovácko*, vydávaného Slováckým muzeem od roku 1959, kde pracovala od roku 1971 jako tajemnice a následně i redaktorka. Od roku 1990 se podílí jako členka redakční rady na přípravě časopisu *Etnologia Europae Centralis*.

Už v sedmdesátých letech se L. Tarcalová zúčastňovala zasedání subkomisí pro lidové obyčeje Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech a na Balkáně, kde se prezentovala svými referáty, řešícími sledovanou problematiku. Její vedení převzala v roce 1992. Tato subkomise pracuje systematicky a nepřetržitě na mezinárodní úrovni za podpory Slováckého muzea v Uherském Hradišti jako jediná v naší republice. Díky organizačním schopnostem a houževnatosti naší kolegyně, která každé dva roky připravuje vědecká setkání odborníků, iniciuje, koncepčně a organizačně připravuje mezinárodní konference, jimž předchází pracovní zasedání, řešící obecnou problematiku a teze, ozřejmující podnětná, často vědeckou obcí opomíjená témata. Čile fungující subkomise představuje dnes významnou a zatím jedinou širší platformu setkávání národopisců z různých etnografických pracovišť se zájmem o vytýčenou problematiku. Výstupem těchto konferencí jsou pravidelně vydávané stejnojmenné sborníky

příspěvků, které L. Tarcalová sestavuje a redakčně upravuje – *Slavnostní průvody* (1994), *Světci v lidovém kalendáři* (1995), *Magie a náboženství* (1997), *Kult a živly* (1999), *Obyčejové právo* (2001), *Zeleň v lidových obyčejích* (2003), *Zvyky a obyčeje socioprofesionálních skupin* (2005) a v současné době připravovaná mezinárodní konference na téma *Dary a obdarovávání*. Slovácké muzeum, jmenovitě L. Tarcalová, získala za tuto práci v roce 2003 v kategorii „projekt, akce, konference“, jako hlavní organizátorka a iniciátorka konference *Zeleň v lidových obyčejích* hlavní ocenění v anketě *O nejvýznamnější počín v oboru za rok 2003*, kterou vypisuje Česká národopisná společnost v odborných kružích. Významné osobnosti oboru oceňuje v rámci zahajovacího ceremoniálu na Mezinárodním folklorním festivalu ve Strážnici. Mimo to si L. Tarcalová odnesla rovněž *čestnou cenu za cyklus konferencí Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech*, zabývající se problematikou lidových obyčejů. K těmto prestižním oceněním se v roce 2005 v rámci celostátní ankety *O nejvýznamnější počín v oboru za rok 2005* připojila opět první cena ČNS v Praze v kategorii „konference“, adresovaná Slováckému muzeu v Uherském Hradišti, kterou převzal PhDr. Ivo Frolec, ředitel muzea a PhDr. Ludmila Tarcalová jako garant úspěšné mezinárodní konference *Zvyky a obyčeje socioprofesionálních skupin* (Buchlovice, 2005).

Vedle sbírkotvorné a publikační činnosti, kterou L. Tarcalová vždy nade vše upřednostňuje, vytvořila řadu scénářů k výstavám doma i v zahraničí. Z mnoha expozičních počínů patří k nejzajímavějším realizace výstav *Dítě v tradici* (1979), *Život na Bojkovicu a moravských Kopanicích* (1984), *Světci v lidovém kalendáři* (1993), *Na hradištském jarmarku* (1997), *Vzácný pane hospodáři* (1999), *Klobuček s pérkama, věneček s pentlama* (2004), ze zahraničních např. *Vánoce na Slovácku* (Chorvatsko 2004, Polsko 2005).

Ludmila Tarcalová také dbala na to, aby doplňkovou formu terénních výzkumů tvořila rovněž fotodokumentace rodinných výročních obřadů a zvyků, se zaměřením na zachycení jejich proměn v současnosti, a to nejen na Uherskohradištsku. Vedle pořizování vlastních snímků, kde v posledním období rozšířila dokumentaci hodů v regionu, se i Ludmila Tarcalová podílela na obhacení fondu fotodokumentace muzea sběrem hodnotných dobových snímků vybraných oblastí Slovácka.

Vedle výše uvedených okruhů odborné profily se od přelomu sedmdesátých a osmdesátých let L. Tarcalová podílela na bohaté přednáškové činnosti o lidové kultuře Slovácka, kterou iniciovala Akademie a Okresní kulturní středisko v Uherském Hradišti po celém okrese. Jistě si veřejnost vybaví odborné pracovnice muzea, přicházející do zaplněných sálů s černým kufříkem, diaprojektorem a stovkami diapositivů. K nim se po roce 2000 přidala řada tématicky specificky zaměřených programů pro školy, z nich jmenujme třeba výukové programy pro děti v *oživené expozici Slovácko*.

Vedle výše uvedených odborných okruhů se Ludmila Tarcalová podílí na metodické činnosti Slováckého muzea, kterou instituce od začátku osmdesátých let zahrnuje do své náplně práce. L. Tarcalová zajišťuje lektorování odborných prací, téměř každodenně poskytuje odborné rady a informace jednotlivcům, diplomantům, institucím a souborům. Především spolupráce s folklorními soubory je jí obzvláště blízká, neboť již ve svém mládí působila v souboru Dolina ve svém rodišti ve Starém Městě a při studiích navštěvovala soubor Mládí v Brně. Její přínos pro folklorní hnutí na Uherskohradištsku představuje především v sedmdesátých letech spolupráce na krojových rekonstrukcích, vycházejících z důvěrné znalosti fondu lidového oděvu Slováckého muzea a terénu, především pro soubor Hradišťan, Kunovjan, Dolina, Hradišťánek a později pro obce Brankovice a Velehrad. V neposlední řadě se jako odborný spolupracovník podílela na přípravě libret a scénářů pro taneční a scénická čísla pro soubory Dolina, Hradišťan a Hradišťánek, kde jde v jejich šlépějích její dcera, etnografka Mgr. Gabriela Směřičková. Své znalosti o kroji publikovala v řadě studií a na konci roku 2006 vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti její *Mapu krojů na Slovácku*.

Na tomto místě je příhodné vzpomenout také její členství v odborných porotách, především v hodnotící komisi MFF Strážnice, kde se v roce 2006, právě v den svých šedesátých narozenin, ocitla v roli autorky regionálního tematicky zaměřeného pořadu ve skanzenu, nazvaného *Hody, milé hody*. Do pořadu, který se stal vyvrcholením jejího dlouholetého výzkumu hodové tradice na Uherskohradištsku, se jí podařilo zařadit na dvě stovky účinkujících a široké odborné i laické veřejnosti tak připravit v jednom čase a na jednom místě neopakovatelnou podívanou, dokumentující současný stav této významné výroční

slavnosti z různých lokalit Uherskohradištska se všemi jejich výjimečnostmi, specifiky, s řadou dějství, přehlídkou slavnostních krojů a specifických hodových atributů, včetně odborného autorčina komentáře.

Šedesát let života, naplněného v případě naší kolegyně PhDr. Ludmily Tarcalové až po okraj činorodou a ušlechtilou prací, představuje v životě každého člověka významný mezník, za kterým je nutné se ohlédnout. Lidka Tarcalová se zodpovědně chopila role matky (vychovala tři děti – Gabrielu, Tomáše a Magdalénu), kamarádky a fundované odbornice. Po celá léta se Ludmila Tarcalová stala pro nás, nejbližší kolegyně, ale i pro své okolí příkladem hodným následování, a to nejen v pracovním nasazení, ale i v zodpovědném životním postoji a rodinném zázemí.

L. Tarcalová nese velký podíl na tom, že se Slovácké muzeum a zejména etnografické oddělení stalo místem, které rádi navštěvují kolegové z jiných institucí, studenti, přátelé. Přijíždějí nejenom kvůli pracovním povinnostem, ale těší se na Ludmilu Tarcalovou, které si pro její skromnost, elán, neutuchající chuť k práci, životní zásady a z nich pramenící trvalá přátelství, upřímně váží.

Milá Lidko, i my jako jedny z dlouhé řady gratulantů ti děkujeme za příklad, za čas, který jsme s tebou intenzivně prožívaly, za bohaté, společně nabyté pracovní zkušenosti i příjemné chvíle ve volném čase, na které se nedá zapomenout.

Do dalších let ti přejeme, aby Ti především sloužilo zdraví a neopouštěla Tě Tvá duchovní síla, jenž se stala zdrojem Tvé životní energie, kterou ráda rozdáváš jiným.

*Romana Habartová, Marie Náplavová*

### **Studie, katalogy, scénáře, výběr za léta 1996–2006**

1. *Lidová kultura* (s J. Jančářem) In: Kunovice v proměnách času. Kunovice 1996, s. 189–215, studie.
2. *Tradiční jarmark v Uherském Hradišti*. Slovácko 38, 1996, s. 9–21, studie.
3. *Světcí a magie*. In: *Magie a náboženství, Uherské Hradiště 1997* s. 79–86, studie.
4. *Obřad, slavnost, děti*. In: Slovácko 39, 1997 s. 37–46, studie.
5. *Obuv ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti*. In: *Obuv v historii, Zlín, 1997*, s. 109–113, studie.
6. *Obřadní atributy v rodinných a výročních obyčejích*. In: Slovácko 40, 1998, s. 33–43, studie

7. *Pentlení, věnečky a vonice jako součást obřadního oděvu.* (Příspěvek zpracován na základě sbírkového fondu Slováckého muzea v Uherském Hradišti). In: Lidový textil a textilní sbírky v muzeích, MZM, Brno 1998, s. 8–10, studie.
8. *Patronství a úcta k sv. Antonínu Paduánskému.* In: Folia ethnographica 32, 1998, s. 145–150, studie.
9. *Obuv ve sbírkách Slováckého muzea.* In: Obuv v historii 97, Zlín, s. 109–113, studie.
10. *Poutě ke svatému Antonínovi.* In: Veselsko. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Veselí nad Moravou, 1999, s. 179–184, studie.
11. *...sbírali, nám a dalším uchovali.* In: Slovácko 41, 1999, s. 9–30, studie spolu s R. Habartovou, M. Náplavovou.
12. *Kult svatých a patronské hody.* In: Kult a živly, Uherské Hradiště 1999, s. 77–81, studie.
13. *Lidový oděv v Uherském Ostrohu.* In: Uherský Ostroh, Uh. Ostroh 2000, s. 299–312, studie.
14. *Lidová kultura.* In: Staré Město v proměnách staletí. Staré Město 2000, s. 279–344, studie.
15. *Sousedské obyčejové právo.* In: Slovácko 42, 2000, s. 59–63, studie.
16. *Rodiče a děti.* In: Folia ethnographica 34–35, 2000–2001, s. 61–69, studie.
17. *Krojová obuv – součást lidového oděvu.* In: Obuv v historii 2000, Zlín 2001, s. 111–113, studie.
18. *Lidová strava na Uherskohradištsku jako součást kulturního dědictví.* In: Slovácko 43, 2001, s. 9–24, studie.
19. *Přežívání obyčejového práva na Uherskohradištsku.* In: Obyčejové právo. Praha 2002, s. 122–133, studie.
20. *Rozmarýn v lidových obyčejích.* In: Slovácko 44, 2002, s. 55–68, studie.
21. *Tradiční pokrmy jako součást rodinných a výročních obyčejů (příspěvek k otázce životnosti obřadních jídel).* In: Sborník Péče o tradiční lidovou kulturu v České republice, Strážnice 2002, s. 57–67, studie.
22. *Svatba na Uherskohradištsku ve fotodokumentaci Slováckého muzea.* In: Slovácko 45, 2003, s. 57–73, studie.
23. *Průvodce expozicí Slovácko.* Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2003, nestr. průvodce.
24. *Přijďte děti k nám.* Slovácké muzeum, 2003, pracovní sešit.
25. *Krušpánek, rozmarýn a myrta v lidových obyčejích.* In: Sborník Zeleň v lidových obyčejích. Uherské Hradiště, 2003, str. 111–124, studie.
26. *Památky lidového stavitelství v Topolné.* Průvodce zemědělskými usedlostmi č. 90 a 93. Uherské Hradiště 2003, nestr. průvodce.
27. *Božič u Moravskoj. Vánoce na Moravě.* Gradski muzej Bjelovar. Katalog k výstavě. Bjelovar 2003, 15 str., katalog.
28. *Svatba – významný námět pro fotografování* (na příkladech sbírky fotografií v dokumentaci Slováckého muzea z obcí bývalého okresu Uh. Hradiště). In: Sborník Fotografie jako ikonografický pramen. Strážnice 2004, s. 61–76, studie.
29. *Klobúček s pérkama, věneček s pantlama.* Katalog ke stejnojmenné výstavě. Uherské Hradiště 2004, 28 s. katalog.
30. *Obuv jako součást každodenního života v tradičním prostředí* (s M. Kondrovou). Obuv v historii, Muzeum ve Zlíně. Sborník materiálů ze IV. Mezinárodní konference 11.–13. října 2004, CD.
31. *Oblékání kroje a jeho obřadní atributy o hodech.* In: Slovácko 46, 2004, s. 47–64, studie.
32. *Slavnostní kroj o hodech.* In: Hodové slavnosti v Polešovicích. Polešovice 2005, s. 23–36, studie.
33. *Život na Slovácku v díle Františka Zýbala.* In: Národopisný věstník, Praha 2005, s. 106–111, studie.
34. *Hodové právo na Uherskohradištsku.* Příspěvek ke studiu právních artefaktů. In: Folia ethnographica, 39, 2005, s. 117–128, studie.
35. *Velehrad – dějiny obce.* Lidová kultura. Kroj. Vesnická komunita a její život. Poutě. Velehrad 2006, s. 193–214, studie.
36. *Život duchovního v rámci tradiční vesnice.* In: Sborník Zvyky a obyčeje socioprofesionálních skupin. Uherské Hradiště 2005, s. 39–52, studie.
37. *Atributy hodových slavností na Uherskohradištsku.* Příspěvek ke studiu současné obřadní kultury. In: Slovácko 47, 2005, s. 21–40, studie.
38. *Hody, milé hody. Hody na Uherskohradištsku.* Scénář ke stejnojmennému pořadu na 61. MFF ve Strážnici, 12. str., scénář.
39. *Přírodní artefakty spojené s církevními obřady, výročními a rodinnými zvyky a obyčejí* (retrospektiva poznatků z výzkumů). Sborník konference Sacrum a příroda, Dolná Zubrzyca, Polsko, studie.
40. *Mapa krojů na Slovácku.* Slovácké muzeum v Uherském Hradišti 2006, mapa.

---

# ARCHEOLOGIE

---



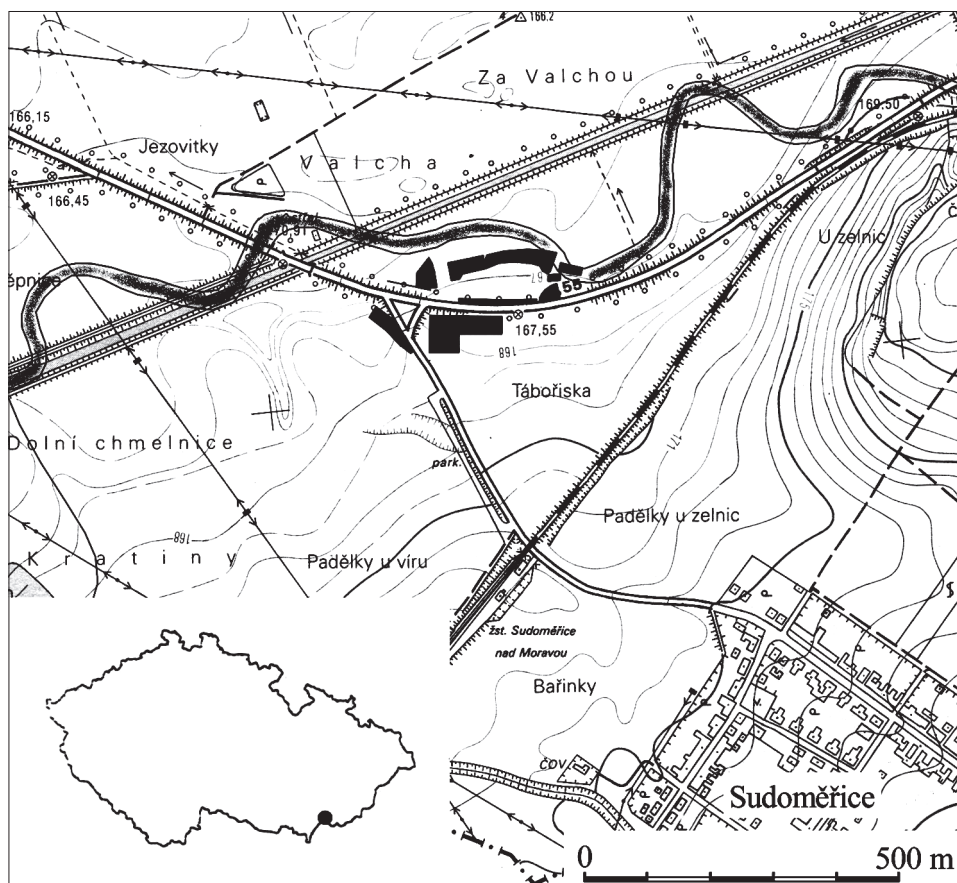


## DOKLADY ČASNĚ LATĚNSKÉHO OSÍDLENÍ ZE SUDOMĚŘIC

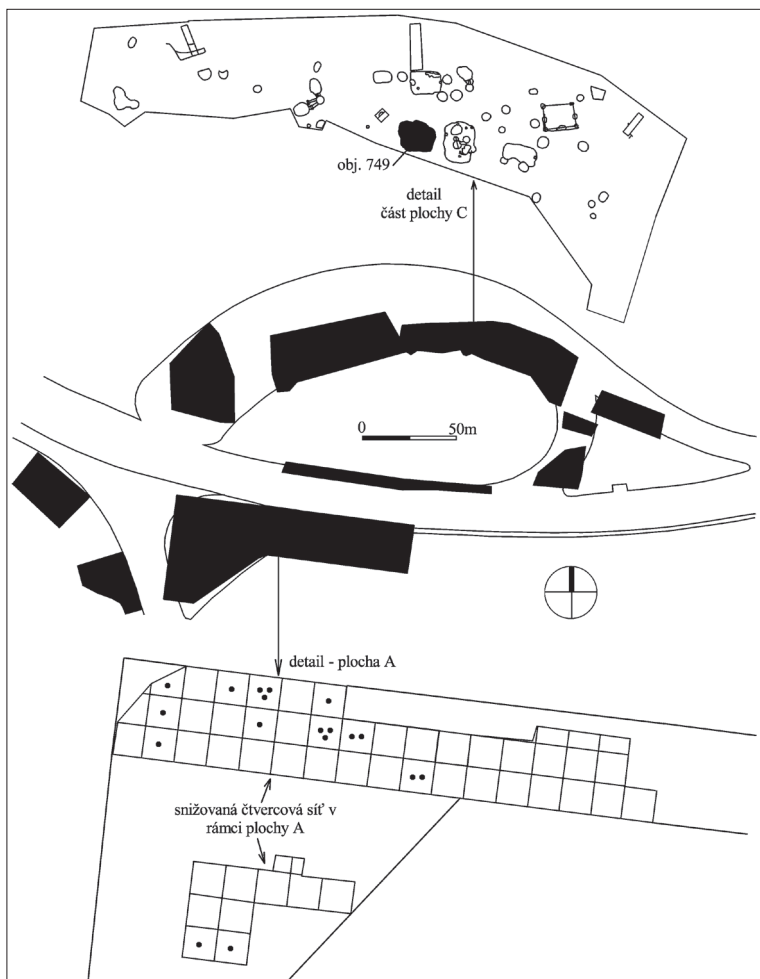
Petra Goláňová, Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno  
David Parma, Ústav archeologické památkové péče, Brno

Při archeologickém výzkumu se v Sudoměřicích podařilo zjistit zbytky sídliště z 5. století př. Kr.

V průběhu podzimu 2003 a jara 2004 provedli pracovníci Ústavu archeologické památkové péče Brno záchraný výzkum, vyvolaný stavbou obchvatu obce Sudoměřice, okr. Hodonín (Čížmář–Geislerová 2006, 277–278; Parma 2005). V severní části jeho trasy, v místech budované mimoúrovňové křižovatky se silnicí I/55 Uherské Hradiště–Hodonín, byla prozkoumána rozsáhlá polykulturní lokalita. Toto pravěké sídliště se nacházelo ve výhodné poloze na rozhraní dvou výrazně rozdílných geomorfologických celků. Severně od ní se rozkládá Dyjsko-svratecká niva, nejnižší část Dolnomoravského úvalu, součásti soustavy Viedeňské pánve. Jde o akumulční rovinu tvořenou čtvrtohorními usazeninami, s četnými slepými



1. Poloha lokality v rámci ČR (vlevo dole) a výřez ze ZM 1: 10 000. Černě vyznačeny zkoumané plochy, rovná linie severně od nich představuje regulovaný tok (dnešní Bařtův plavební kanál); klikatě naznačeno původní rameno řeky Moravy (dle 1. vojenského mapování).



2. Sudoměřice. Přehledný plán stavby, šedě vyznačeny zkoumané plochy. Detaily přibližují zachycené pozůstatky časně laténského osídlení: nahoře objekt 749 na ploše C, dole tečkami vyznačeny nálezy jednotlivých kusů keramiky v rámci kulturního souvrství, snižovaného ve čtvercové síti v ploše A.

rameny, dnes protnutou umělými koryty; uprostřed vystupují nízké terasy převáté v přesypy (tzv. hrůdy). Jižně a jihovýchodně od lokality se zvedá plochá pahorkatina Sudoměřického stupně; jde o západní výběžek Žalostinské vrchoviny, náležející k celku Bílých Karpat, součástí soustavy Západních Karpat. Je budována flyšem bělokarpatské jednotky a neogenními sedimenty vídeňské pánve, její povrch tvoří velká plošina zarovnaného povrchu a vysoká říční terasa Moravy (Demek a kol. 1987).

Celý prostor prošel během holocénu nepochybně složitým vývojem. Nevýrazné písčité návrší v nadmořské výšce 167 m n. m. bylo postupně formováno bezprostředně přiléhajícím vodním tokem. Jeho vliv můžeme nejlépe sledovat na severní hraně vyvýšeniny, postižené erozí, stejně jako na výrazné sedimentaci povodňových hlín (v odkrytých plochách v tomto případě archeologicky datované v rozmezí pozdní doba laténská - pozdní doba římská). Vodoteč s četnými meandry je v těchto místech dokumentována v 1. vojenském mapování z let 1764–1768, z něhož je rovněž dobře patrné, že v této době šlo o tok přímo propojený se systémem ramen řeky Moravy. Při přibližném promítnutí koryta tohoto toku do

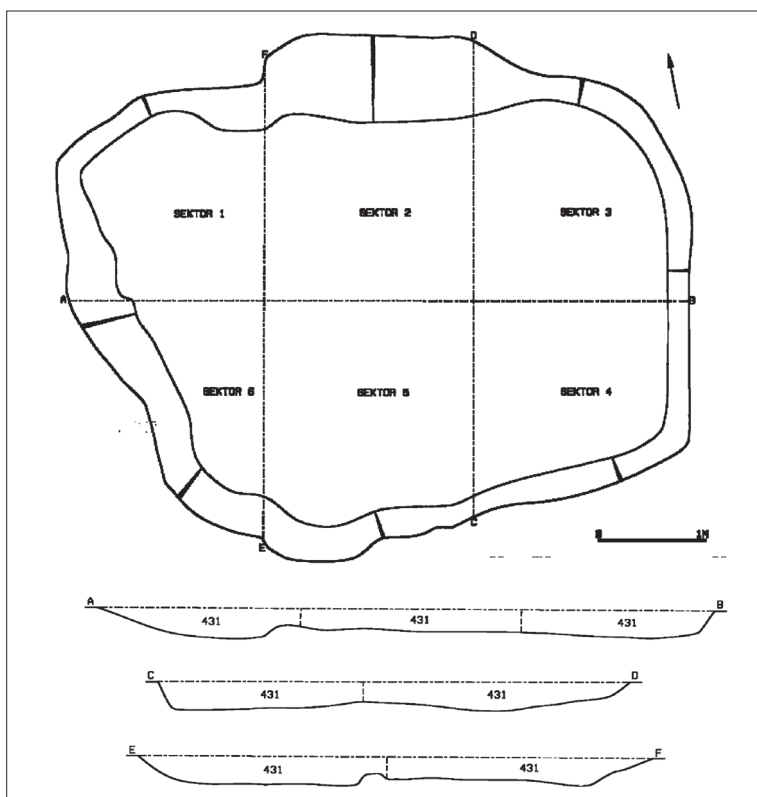
základní mapy 1:10 000 se zkoumanými plochami nacházíme situaci, která výše uvedenou tezi podporuje – jeden z meandrů obkružuje písčnou vyvýšeninu těsně ze severní strany; zasypané zbytky koryta byly ostatně okrajově zachyceny v severozápadním cípu plochy. Tato vodoteč zanikla při regulaci nivy Moravy a jejím reliktem je dnešní Radějovka, tzv. Baťův plavební kanál.

Dosavadní poznatky o pravěkém osídlení katastru Sudoměřic shrnul v nejnovější době vyčerpávajícím způsobem J. Škojec (Škojec 2000, 479–491). Registruje celkem 4 lokalizovaná naleziště a dalších 7 nelokalizovatelných ojedinělých nálezů. Všechna čtyři prostorově zařaditelná naleziště mají bezprostřední prostorovou vazbu na zkoumanou plochu – lokality č. 1 a 2 (Dolní Chmelnice – doba římská, Horní Chmelnice - doba římská, doba laténská), zjištěné povrchovými sběry, se s ní patrně zčásti přímo překrývají, o čem svědčí i plně odpovídající kulturní zařazení. Lokalita č. 3 představuje pozůstatky známého mladohradištního opevnění v trati Hrůdy, vzdálené od skrytých ploch přibližně 750 m; hradiště se původně nacházelo patrně ve velmi podobné geomorfologické poloze jako zkoumaná lokalita

Prostor budované mimoúrovňové křižovatky byl pro přesnější orientaci rozdělen na tři plochy:

- plocha A - jižně od silnice I/55, východně od silnice do Sudoměřic
- plocha B - jižně od silnice I/55, západně od silnice do Sudoměřic
- plocha C - severně od silnice I/55.

V ploše A bylo vzhledem k mocnosti kulturního souvrství nutné přistoupit k plošnému snižování ve čtvercové síti, v plochách B a C byly nadložní vrstvy odstraněny mechanicky a proběhl pouze výzkum do podloží zahloubených objektů. Zjištěná kulturní sekvence začíná v časném eneolitu, dále bylo zjištěno osídlení kultury s kanelovanou keramikou,



3. Sudoměřice. Plán objektu 749 (s řezy).

kultury zvoncovitých pohárů, věteřovské kultury, pozdně laténského a pozdně římského období; náplní tohoto příspěvku je pak vyhodnocení nepřilíš početných dokladů osídlení z časně laténského období.

Takto lze datovat jediný zjištěný zahloubený objekt č. 749, interpretovatelný nejspíše jako zbytek zahloubené chaty; další kolekce nálezů pak pochází z kulturního souvrství v ploše A, přičemž do tohoto časového úseku byly spolehlivě řazeny jen charakteristické zlomky tuhových hrnců s plastickými lištami a kolkovaná keramika (jejich distribuce v rámci plochy A viz obr. 2). Ostatní zlomky nebylo možné v promísených souborech spolehlivě odlišit od starší pravěké či mladší pozdně laténské keramiky.

Objekt 749, orientovaný Z-V, byl nepravidelně obdélného půdorysu s rozměry 5,9×4,9 m a hloubkou 0,3 m. Profil se jevil jako vanovitý, stěny jako šikmé a konvexní; dno bylo ploché. Objekt byl rozdělen do 6 sektorů a celý postupně vybrán metodou šachovnice.

Výplň (431) tvořila středně ulehlá, mírně popelovitá, hnědošedá tmavá písčité hlína s drobnými zlomky mazanice a uhlíků.

## Popis nálezů

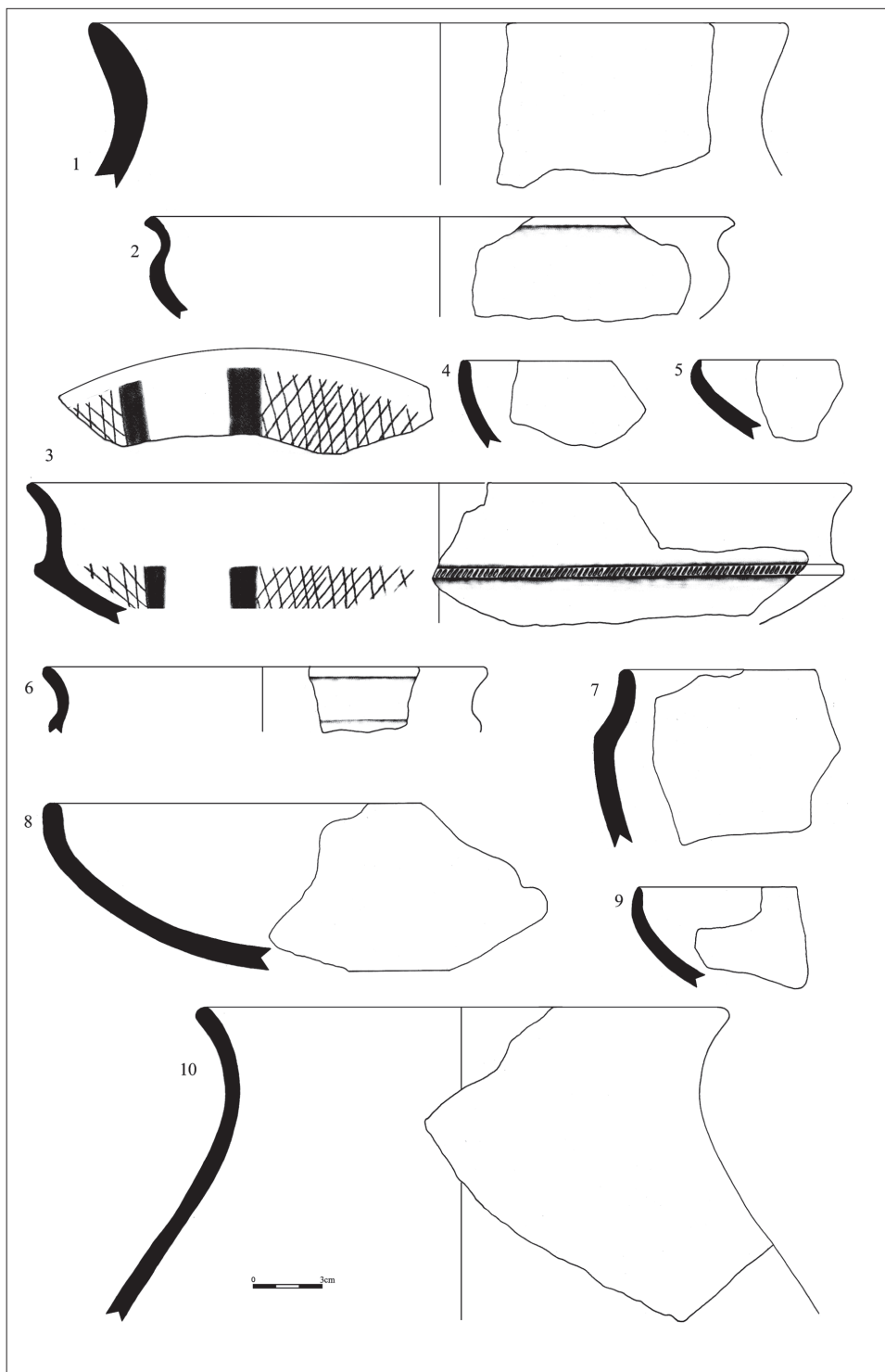
Objekt 749.

## Keramika

(není-li uvedeno jinak, je zhotovena v ruce):

### Jemná keramika

- 189 296 – spodní část mísy/koflíku se stopami potuhování na vnitřní straně a s vhlazenou výzdobou v podobě jednoduché mřížky (obr. 5: 6)
- 189 300 – okrajová část mísy s výrazně odsazeným hrdlem (Knickwandschale), na límci zdobena šikmými žlábkami a uvnitř na potuhovaném povrchu vleštěnými mřížkami a pásy, téměř nepatrná příměs grafitu (obr. 4: 3)
- 189 301 – zlomek od okraje esovitě profilované mísy, na kruhu (obr. 4: 2)
- 189 304 – část mísy s prohnutým okrajem, v těstě příměs jemně drceného grafitu (obr. 4: 6)
- 189 308 – zlomek ze spodní části mísy/koflíku na vnitřní straně s výzdobou vleštěných mřížek a pásů (obr. 5: 4)
- 189 309 – fragment spodní části mísy/koflíku, povrch potuhován, na vnitřní straně výzdoba vleštěných pásů (obr. 5: 3)
- 189 311 – část dna (obr. 5: 12)
- 189 317 – fragment mísy s lehce zataženým okrajem (obr. 4: 8)
- 189 318 – část mísy s lehce zataženým okrajem a oboustranně potuhovaným povrchem, v těstě skoro nepatrná příměs grafitu (obr. 4: 9)
- 189 319 – okraj kónické mísy (obr. 4: 4)
- 189 320 – zlomek mísy se zataženým okrajem (obr. 4: 5)
- 189 321 – zlomek ven vyhnutého okraje
- 189 322 – fragment lehce ven vyhnutého okraje (obr. 5: 10)
- 189 326 – zlomek výdutě s oboustranně potuhovaným povrchem, na vnitřní straně opatřeném vlešťovanými pásy
- 189 327 – část dna o průměru 9 cm
- 189 332 – část mísy s prohnutým okrajem; téměř nepatrná příměs grafitu (obr. 5: 7)
- 189 333 – hrnec s lehce zataženým prohnutým okrajem (obr. 4: 7)
- 189 334 – zlomek okraje
- 189 336 – část dna vyšší nádoby
- 189 343 – zlomek okraje (obr. 5: 18)
- 189 344 – spodní část malé nádoby (s odlomeným ouškem?) s velmi lehkou příměsí grafitu (obr. 5: 17)



4. Sudoměřice. Keramický soubor z objektu 749.

- 189 312 – zlomek výdutě
- 189 328c – 4 zlomky výdutí s vně potuhovaným povrchem
- 189 337c – 3 fragmenty výdutí s oboustranně potuhovaným povrchem
- 189 347e – zlomek výdutě, na kruhu
- 189 347c – fragment mísy se zataženým okrajem
- 189 351 – část vně vyhnutého okraje (obr. 5: 19)
- 189 353 – část výdutí mísy/koflíku, povrch potuhován, na vnitřní straně výzdoba vleštěných mřížek

### **Hrubá keramika**

- 189 302 - zlomek od okraje amforovité nádoby (obr. 4: 10)
- 189 305 – zlomek okraje hrncovité/amforovité nádoby (obr. 4: 1)
- 189 306 – zlomek okraje s hrubým ostřivem (obr. 5: 5)
- 189 297b, 189 313b, 189 328b, 189 337b, 189 347b, 189 353, 189 360 – zlomky výdutí (66 ks)
- 189 359 – fragment dna

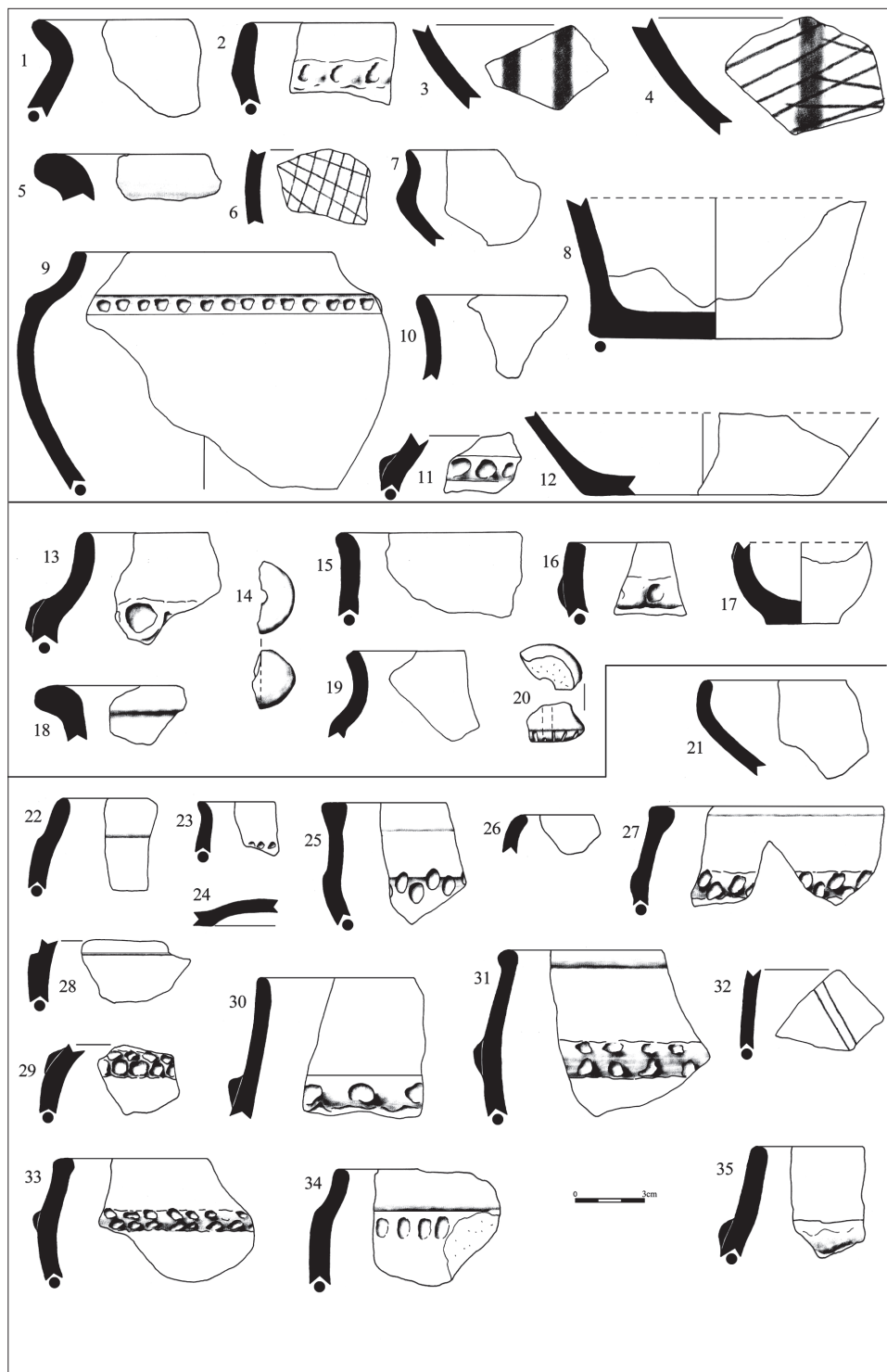
### **Keramika s příměsí grafitu**

(na obrázcích je vyznačena přítomnost grafitu v těstě černou tečkou)

- 189 293 – podhrdlí hrncovité nádoby s lehkou příměsí grafitu, zdobené řadou nehtových vrypů
- 189 303 – zlomek hrnce s mírně zataženým okrajem, pod nímž je umístěna plastická páska s důlky; v těstě příměs grafitu (obr. 5: 2)
- 189 307 – část okraje hrnce s lehkou příměsí grafitu (obr. 5: 1)
- 189 310 – dno vyšší nádoby, v těstě lehká příměs grafitu (obr. 5: 8)
- 189 323–189 324 – zlomky okrajů s lehkou příměsí grafitu
- 189 325 – část podhrdlí s plastickou lištou, zdobenou důlky; lehká příměs grafitu v těstě (obr. 5: 11)
- 189 331 – hrnec s odsazeným hrdlem (část od okraje), v podhrdlí řada vrypů, lehká příměs grafitu (obr. 5: 9)
- 189 335 – část podhrdlí hrnce zdobeného řadou nehtových vrypů; lehká příměs grafitu v těstě
- 189 340 – zlomek okraje hrnce, v podhrdlí plastická páska s důlky, v těstě lehká příměs grafitu (obr. 5: 13)
- 189 341 – okrajová část hrnce s plastickou lištou přerušovanou důlky; střední množství grafitu (obr. 5: 16)
- 189 342 – zlomek okraje; menší množství grafitu (větší zrna) (obr. 5: 15)
- 189 297a, 189 313a, 189 328a , 189 347a – zlomky výdutí s lehkou příměsí grafitu (24 ks)
- 189 337a – zlomek výdutě; střední množství grafitu
- 189 346 – část kulovitého přeslenu z jemného materiálu, průměr: 3,6 cm; výška: 2,5 cm
- 189 352 - fragment asymetricky dvojkónického přeslenu, zdobeného na spodní podstavě radiálními rýhami, průměr: 3,8 cm
- 189 347d – 14 zlomků výdutí – intruze

### **Nekeramické nálezy**

189 294 – kost (1 ks); 189 295 – ker. (pravěk); 189 298 – mazanice (6 ks); 189 299 – kosti (12 ks); 189 314 – mazanice (9 ks); 189 315 – kosti (11 ks); 189 316 – kámen (1 ks); 189 329 – mazanice (14 ks); 189 330 – kosti (12 ks); 189 338 – mazanice (25 ks); 189 339 – kosti (22 ks); 189 348 – mazanice (21 ks); 189 349 – kosti (25 ks); 189 354 – mazanice (4 ks); 189 355 – kosti (3 ks); 189 356 – železo (2 ks); 189 357 – ŠI, obsidián (1 ks); 189 361 – kosti (3 ks).



5. Sudoměřice. Keramický soubor z objektu 749, začišťování povrchu objektu 749 a z plochy A.

## Nálezy z plochy A

Fragmenty ode dna mísy, zdobené otisky razidel (kroužek, v němž 4 obloučky tvoří ve středu tvar jakési čtyřcípé hvězdy a segmentovaný oblouček); na kruhu (186 243; 186 266 – obr. 6).

Zlomky okrajů hrnců s plastickými páskami, zdobenými různě uspořádanými vpichy a důlky (187 320 – obr. 5: 27; 186 680 – obr. 5: 29; 187 040 – obr. 5: 30; 187 282 – obr. 5: 31; 187 208 – obr. 5: 33; 187 639 – obr. 5: 35).

Zlomky okrajů hrnců s odsazeným hrdlem, zdobenými různě uspořádanými vpichy a důlky (187 034 – obr. 5: 25; 190 578 – obr. 5: 34).

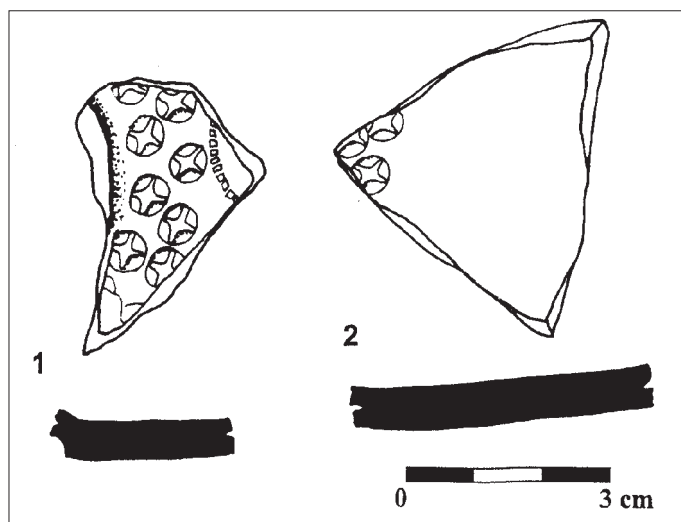
Okraj drobné nádoby, zdobené na podhrdlí vpichy (186 553 – obr. 5: 23).

Fragmenty mís se zataženým okrajem (186 157 – obr. 5: 21; 186 233 – obr. 5: 26).

Část výdutě mísy s vleštovanou výzdobou (186 108 – obr. 5: 32).

Zlomek dna – omfalu, na kruhu (186 686 – obr. 5: 24).

Části hrnců s odsazeným okrajem (186 138 – obr. 5: 22; 186 316 – obr. 5: 28).



6. Sudoměřice. Kolkovaná keramika z plochy A.

## Zhodnocení nálezů

V objektu 749 se nepodařilo zjistit žádné stopy po kulových jamách nebo jiných konstrukčních elementech a lze jej tedy přiřadit podle třídění J. Meduny (1980a, 49, 55–56) k typu E1, vyskytujícímu se po celou dobu laténskou. Objekt se svými rozměry (5,9×4,9 m) řadí spíše k velkým stavbám, neboť laténské zahloubené domy na Moravě jen zřídka přesahují 5 m. Naproti tomu jeho orientace ve směru V–Z je nejběžnější na moravských laténských otevřených sídlištích (Meduna 1980a, 57, 58).

Soubor keramiky z objektu 749 obsahuje jen 170 zlomků nádob, z plochy A bylo zahrnuto do zpracování 17 střeptů. Nejčastěji byly zastoupeny ve sledovaném celku nízké tvary – mísy, především se zataženým okrajem (obr. 4: 5, 8, 9) či s prohnutým hrdlem (obr. 5: 7). Vyskytla se i mísa s hrdlem ostře odsazeným od výdutě, zdobená na zdůrazněném lomu šikmými rýžkami a uvnitř zdobená vleštovanou výzdobou v podobě mřížek a pásů (obr. 4: 3), tvar typický spíše pro pozdně halštatské období (Čižmář 2004; Golec 2003, 36; Parzinger–Nekvasil–Barth 1995, 90). Ojedinelé je v souboru zastoupena mísa s esovitě profilovaným okrajem (obr. 4: 2).

Z vysokých tvarů nalezneme v objektu 749 nejvíce hrncovitých nádob, opatřených na výdutí vrypy nebo plastickou páskou (obr. 5: 2, 9, 11, 13) – tato keramika byla popsána



také z plochy A (obr. 5: 25, 27, 29, 30, 31, 33, 34). Převážná část hrnců má v těstě příměs grafitu.

Naprostá většina keramiky byla zhotovena v ruce (96, 5% v objektu 749); stopy po použití kruhu nese pouze esovitě profilovaná mísa z objektu 749 (obr. 4: 2) a kolkovaná mísa (obr. 6) spolu s částí dna s omfalem z plochy A (obr. 5: 24), tedy keramika typická pro stupeň LTA (Meduna 1980a, 138–140). Právě zlomek mísy je opatřen unikátní kolkovanou výzdobou, složenou ze segmentovaných obloučků a ojedinělého kruhového kolkou s negativem čtyřcípé hvězdy (obr. 6), pro nějž dosud nemáme na Moravě analogii. Pripomíná částečně ornament sestavený ze dvou proti sobě postavených dvojlístků, vyskytující se např. na keramice nalezené v Sedle (Linksfeilerová 1978, Abb. 2: 47). Segmentované obloučky se na kolkované keramice objevují častěji (např. Koryčany – Meduna 1980a, Taf. 59: 6, 8; Taf. 60: 1–3; Sobůlky – týž 1980b, Taf. 80: 1).

Dva přesleny, nalezené v objektu 749 (obr. 5: 14, 20), dokládají patrně podomáckou textilní výrobu a jejich tvary se neliší od běžně používaných v časném latěnu (např. Koryčany – Meduna 1980a, Taf. 59: 2; Polešovice – Vlasatíková 2003, obr. 13: 4, 5).

I přes značný podíl pozdně halštatských prvků na keramice (potuhování povrchu nádob, vleštovaná výzdoba hrníček a pášů, mísa s ostře odsazeným hrdlem) lze celý soubor z objektu 749 a vybrané keramické jedince z kulturní vrstvy plochy A zařadit do časného latěnu, stupně LTA. Srovnatelný celek pochází z Hradiska u Kroměříže (Spurný 1954), kde byl vedle množství hrnců s plastickou páskou a mís s vleštovanou výzdobou nalezen zlomek kolkované keramiky.

Časně laténské osídlení Sudoměřic představuje jednu z mála dosud zjištěných časně laténských lokalit na levobřeží Moravy, v těsné blízkosti nivy. Jeho umístění na nevýrazném písčném návrší odpovídá laténským sídlištím, zjištěným v nivě na tzv. hrúdech (písčných přesypech) v Pomoraví (Meduna 1997, 256–257) i v Podyjí (Čižmář 2002, 249). V časném latěnu (a prakticky po všechna období pravěku, protohistorie i středověku) byla takto jen několik výškových metrů nad okolní nivou osídlena např. poloha Polešovice–Nivy a Polešovice–Torštot (Snášil 1995; Lečbých 2002; Vlasatíková 2003).

Původně poměrně členitý povrch nivy, kde zbytky terasových stupňů a písčné přesypy (hrúdy) výrazně vystupovaly nad okolní povrch, byl zčásti zarovnan mohutnými povodňovými náplavami v 10., resp. 12. století (Havlíček–Peška 1992; Opravil 1983, 63), pod nimiž mohou být pohřbeny i stopy osídlení na méně výrazných polohách.

## Závěr

Při výzkumu v Sudoměřicích se podařilo zjistit první stopy časně laténského osídlení v okolí, reprezentované nálezy z objektu 749 a keramikou rozptýlenou v kulturním souvrství. Přestože je nalezený soubor málo početný a není tudíž vhodný pro rozsáhlejší analýzy, představuje důležitý doklad osídlení této oblasti Moravy v průběhu časného latěnu. Kolekci nálezů tvoří především keramika, umožňující dataci souboru do LTA, přičemž zajímavý je fragment mísy, zdobený (na Moravě dosud unikátním) kruhovým kolkem s negativem čtyřcípé hvězdy.

## Literatura:

- Č i ž m á ř, M., 2002: *Vývoj laténského osídlení v oblasti pod Pavlovskými vrchy*. In: S t u c h l í k, S. (ed.): *Oblast vodního díla Nové Mlýny od pravěku do středověku*. Spisy Arch. ústavu AV ČR Brno 20, 249–271.
- Č i ž m á ř, M., 2004: *Příspěvek k poznání pozdní doby halštatské na Moravě*. In: K a z d o v á, E.–M ě ř í n s k ý, Z.–Š a b a t o v á, K. (eds.): *K počtě Vladimíru Podborskému. Přátelé a žáci k sedmdesátým narozeninám*. Brno, 447–467.
- Č i ž m á ř, M.–G e i s l e r o v á, K. (eds.), 2006: *Výzkumy – Ausgrabungen 1999–2004*. Brno.
- D e m e k a kol., 1987: *Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny*. Praha.
- G o l e c, M., 2003: *Těšetice–Kyjovice 6. Horákovská kultura v těšetickém mikroregionu*. Brno.

- Havlíček, P.–Peška, J., 1992: *K osídlení dun v soutokové oblasti Moravy s Dyjí*. Jižní Morava 28, sv. 31, 239–245.
- Lečtych, M., 2002: *Polešovice (okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů 43 (2001), 224.
- Línksfelder, D., 1978: *Die stempelverzierte Keramik in Böhmen und Mähren*. Archäologische Informationen 4, 82–108.
- Meduna, J., 1980a: *Die latènezeitlichen Siedlungen in Mähren*. Praha.
- Meduna, J., 1980b: *Die latènezeitlichen Siedlungen und Gräberfelder in Mähren (Katalog)*. Fontes Archaeologiae Moravicae, tomus 11. Praha.
- Meduna, J., 1997: *Latènezeit*. In: Poláček, L. (ed.): *Studien zum Burgwall von Mikulčice 2*. Brno, 249–275.
- Opřavil, E., 1983: *Údolní niva v době hradištní*. Studie AÚ ČSAV v Brně, roč. 11, sv. 2. Praha.
- Parma, D., 2005: *Sudoměřice, okr. Hodonín*. Přehled výzkumů 46, 265.
- Parzinger, H.–Nekvasil, J.–Bartl, F. E., 1995: *Die Býčí skála – Höhle. Ein hallstattzeitlicher Höhlenopferplatz in Mähren*. Römisch-Germanische Forschungen 54. Mainz.
- Šnášil, R., 1995: *Polešovice ve světle archeologických pramenů*. In: *Polešovice 1595–1995, 400 let od povýšení na městečko*. Velehrad, 17–46.
- Spurný, V., 1954: *Laténská keramika z Hradiska u Kroměříže*. Archeologické rozhledy 6, 599–603.
- Škocj, J., 2000: *Archäologische Fundstätten und Funde im „Hinterland“ des Burgwalls von Mikulčice IV (Katastralgebiete Čejkovice, Dolní Bojanovice, Josefov, Nový Podvorov, Petrov, Prušánky, Starý Podvorov, Strážnice, Sudoměřice, Vnorovy)*. In: Poláček, L. (ed.): *Studien zum Burgwall von Mikulčice 4*. Brno, 405–495.
- Vlasatíková, P., 2003: *Časně laténské osídlení lokality Polešovice–„Nivy“ (okr. Uherské Hradiště)*. Pravěk NŘ 12, 153–186.

---

Mgr. Petra Golánová, roz. Vlasatíková (n. 1979) se v současnosti v rámci doktorského studia na Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně zabývá tématem časně laténské osídlení Moravy.

---

Mgr. David Parma (n. 1976), ÚAPP Brno, se zabývá realizací záchranných archeologických výzkumů v Jihomoravském a Zlínském kraji.

---

Tento článek vznikl s podporou GAČR, projekt Moravskoslezská škola archeologických doktorandských studií, reg. č. 404/05/H527.

## The Evidence of Early La Tène Settlement in Sudoměřice

### Abstract

In the years 2003–2004, a large site with concentrated prehistoric occupation was examined in Sudoměřice. During the excavation of the site, first traces of early La Tène settlement were discovered. The finds come from the feature No. 749 and were dispersed in the occupation layer as well. The assemblage consists mainly of pottery with late Hallstatt – elements (graphite coating, decoration of polished belts and bars), but it also includes pottery made on a wheel which enable LTA – dating. A bowl-fragment, desorated with a circular stamp with a negative imprint of four – tip star is remarkable and has no known analogy in Moravia so far. In spite of the fact that the assemblage is not very large and therefore not suitable for thorough analysis, it represents an important evidence for early La Tène settlement in this part of Moravia.

## Belege der Frühlatènezeitlichen Besiedlung aus Sudoměřice

### Zusammenfassung

In den Jahren 2003–2004 wurde eine umfangreiche polykulturelle Lokalität in Sudoměřice untersucht. Dabei ist es gelungen, in der Umgebung von Sudoměřice die ersten Spuren einer frühlatènezeitlichen Siedlung festzustellen. D Funde entdeckt. Der Fundbestand beinhaltet vor allem Keramik, die mehrere

späthallstattzeitliche Zeichen aufweist (graphitbezogene Oberflächen von Gefäßen, einglättete Verzierungen von Gittern und Gürteln), aber auch auf der Töpferscheibe hergestellte Gefäße, welche die Datierung in die Frühlatènezeit ermöglichen. Von großem Interesse ist ein mit Rundstempel geschmücktes Schüsselfragment mit einem Vierstern-Negativ, das in Mähren keine Analogie findet.

Obwohl der Fundbestand nicht reichhaltig und deshalb auch nicht für größere Analysen geeignet ist, stellen die Funde einen wichtigen Nachweis der Besiedlung dieses mährischen Gebiets in der Frühlatènezeit dar.



# OJEDINĚLÝ NÁLEZ SPONY Z DOBY STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ Z HODONÍNA<sup>1</sup>

Jan Jílek, Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno, VČM, Pardubice

Nález miniaturní spony s polokruhovitou záhlavní destičkou a rovnou nožkou rozšiřuje materiálový fond doby stěhování národu na Hodonínsku.

Na jaře roku 2005 byla povrchovou prospekci v Hodoníně na „Bažantnici“ nalezena spona. Na této poloze nejsou zatím doloženy žádné nálezy z doby stěhování národů (Hovorka 1970–1971, 73–85; Škojec 1997, 343–397). Památka se nyní nachází v soukromé sbírce.

## 1. Popis (obr. 1, 2)

Rozměry: délka: 30 mm, šířka záhlavní destičky: 17 mm, šířka nožky: 5 mm.

Záhlavní destička spony nese tři členěné knoflíky, které nebyly odlity jednotlivě a je zdobena plastickým střešovitým motivem. Lučík je dekorován profilovaným žebrem. Na nožce jsou pozorovatelná tři žebra, která podle H. Kühna (1965, 77) odkazují ke sponám s podvázanou nožkou. Zvířecí hlava na patce spony má čokkovitě protáhlé oči a zvýrazněnou nosní partii.

## 2. Typologické a chronologické zařazení

Sponu s polokruhovitou záhlavní destičkou s třemi knoflíky a rovnou nožkou lze podle jejího tvaru přiřadit do variačně široké skupiny spon typu Krefeld, která byla vyčleněna H. Kühnem (1965, 73–87). Toto zařazení, lze odůvodnit tvarem a zoomorfní výzdobou nožky. Nález z Hodonína „Bažantnice“ se však od většiny spon, které H. Kühn řadí na konec 5. stol. odlišuje výzdobou záhlavní destičky a svými rozměry.

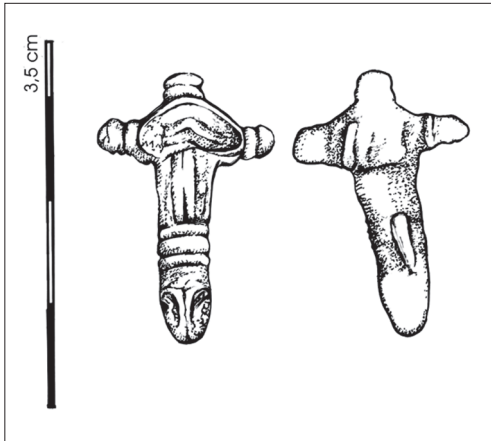
Nejbližší analogický kus (obr. 3) lze najít v Dolním Rakousku v sídlištním prostředí na lokalitě Schletz<sup>2</sup> (VB Mistelbach) (Windl 1996, 585–587, Taf. 1: 4 861). Stříbrná pozlacená spona ze Schletzu se od hodonínského exempláře liší svými rozměry<sup>3</sup> a kvalitnějším provedením dekoru.

Jistou míru podobnosti vykazuje také fragment spony s polokruhovitou záhlavní destičkou a třemi knoflíky získaný povrchovou prospekci v Drösing (obr. 4) (VB Gänzersdorf) poloha Hutmannsdorf (Stuppner 1984, 315–316, Abb. 887). Drösingské spinadlo se však od výše zmíněných exemplářů různí absencí výzdoby lučíku.

Příklad z „Bažantnice“ je pro výše zmíněné nalezové okolnosti možné chronologicky zařadit v zásadě jen podle paralel pocházejících z dobře datovatelných nalezových situací. K tomu nám poslouží již zmíněná spona ze Schletzu, která pochází ze sídlištního prostředí z inventáře objektu V397, který H. Windl interpretuje jako chatu. Tato chata byla podle H. Windla (1996, 585–586) zaplněna záhy po svém zániku. Materiál z popisovaného objektu byl připsán 5. století (Windl 1996, 587). Tuto skutečnost podporuje přítomnost keramiky stylu Murga,<sup>4</sup> která je severně od středního Dunaje spojována s druhou třetinou (Tejral 1998, 200) nebo i druhou polovinou<sup>5</sup> 5. věku (Tejral 1982, 158–160, 170–172; týž 1985, 371–373; týž 2002, 321). Časové určení do 2. poloviny 5. století odpovídá rovněž dataci spony, kterou na základě typologické analýzy určil H. Windl (1996, 586–587).<sup>6</sup>

## 3. Závěr

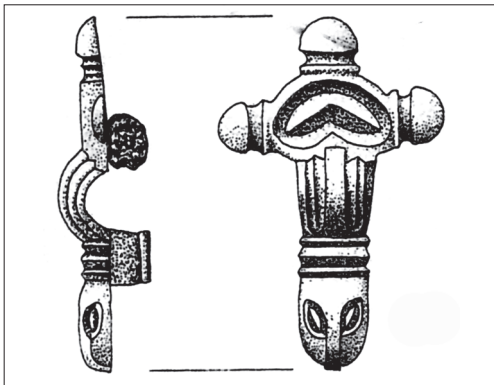
Miniaturní spona z „Bažantnice“ datovaná do druhé poloviny 5. století rozšiřuje spektrum památek z doby stěhování národů v hodonínském okrese. Přičleňuje se tak ke skupině nálezů ze staršího stupně stěhování národů, jenž je na Hodonínsku reprezentována především ojedinělými hroby z lokalit Dambořice (Tejral 1982, 200; Droberjar 2002, 47), Místřín



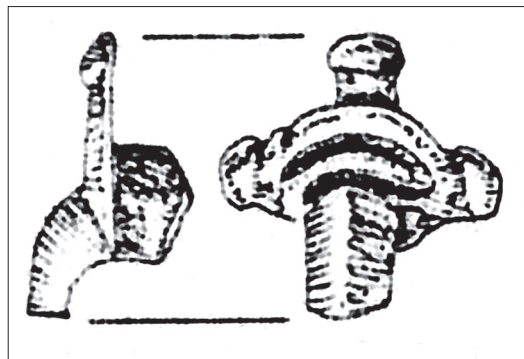
1. Miniaturní spona s polokruhovitou záhlavní destičkou s třemi knoflíky a rovnou nožkou z Hodonína „Bažantnice“ (kresba A. Radvanová).



2. Miniaturní spona s polokruhovitou záhlavní destičkou s třemi knoflíky a rovnou nožkou z Hodonína „Bažantnice“, zvětšeno.



3. Miniaturní spona s polokruhovitou záhlavní destičkou s třemi knoflíky z obj. V397 ve Schletz, zvětšeno (Windl 1996, Taf. 1: 4861).



4. Fragment spony polokruhovitou záhlavní destičkou z Drösing, zvětšeno (Stuppner 1984, Abb. 887).

(Křížek 1933, 75–77; Tejral 1982, 99–100, 204, 206) a Tasov (Tejral 1973, 316; Tejral 1982, 97–99; Droberjar 2002, 332), dále pak pohřebištěm ze Strážnice (Schránil 1928, 274–275; Tejral 1982, 218; Droberjar 2002, 316), osídlením ze Sudoměřic (Parma 2004, 187; týž 2005, 274; podrobně Vlach 2006, 1–57) a také ojedinělým nálezem spony z okolí Kyjova (Tejral 2002, 321, Abb.6:5). Nelze také opomenout artefakty sekundárně dovlečené na mikulčické hradisko (Droberjar 1997, 287–290).

### Poznámky:

- 1 Text vznikl za podpory grantu GA ČR 404/05/H527.
- 2 Přehledně k tomuto osídlení z 5. století n. l. viz Windl 2002, 359–361.
- 3 Délka: 34 mm, šířka: 23 mm.
- 4 Počátky tohoto keramického stylu jsou hledány již před polovinou 5. století (Tejral 1982, 171).
- 5 Ivan Peškař (1983, 184) uvažuje o pokročilém 5. století.
- 6 Zde shromážděné analogie a literatura.

### Literatura:

- Droberjar, E., 1997: *Römische Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit*. In: L. Poláček (ed.): *Studien zum Burgwall von Mikulčice*. Bd. 2. Brno, 277–309.
- Droberjar, E., 2002: *Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě*. Praha.
- Hovorka, R., 1970-71: *Archeologické nálezy na okrese Hodonín*. Slovácko 12–13, 73–85.
- Křížek, F., 1933: *Merovejský hrob z Mistřína u Kyjova*. PA 39, 76–77.
- Kühn, H., 1965: *Die germanischen Bügelfibeln der Völkerwanderungszeit in der Rheinprovinz I*. Graz.
- Parma, D., 2004: *Sudoměřice (okr. Hodonín)*. PV 45, 187.
- Parma, D., 2005: *Sudoměřice (okr. Hodonín)*. PV 46, 274.
- Peškař, I., 1983: *Sídlíštní keramika z doby stěhování národů ve Velkých Němčicích (o. Břeclav)*. PA 74, 175–223.
- Schránil, J., 1928: *Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens. Grundriss der slawischen Philologie und Kulturgeschichte*. Berlin–Leipzig.
- Stuppner, A., 1984: *KG Drösing*. Fundber. Österreich 22, 1983, 315–316.
- Škocec, J., 1997: *Archäologische Fundstätten und Funde im „Hinterland“ des Burgwalls von Mikulčice I. (Katastralgebiete Hodonín, Lužice, Mikulčice, Moravská Nová Ves)*. In: L. Poláček (ed.): *Studien zum Burgwall von Mikulčice*. Bd. 2. Brno, 343–397.
- Tejral, J., 1973: *Kostrové hroby z Mistřína, Polkovic, Šlapanice a Tasova a jejich postavení v rámci moravského stěhování národů*. PA 64, 301–339.
- Tejral, J., 1982: *Morava na sklonku antiky*. Praha.
- Tejral, J., 1985: *Naše země a římské Podunají na počátku doby stěhování národů*. PA 76, 308–397.
- Tejral, J., 1998: *Die Besonderheiten der germanischen Siedlungsentwicklung während der Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit in Mähren und ihr Niederschlag im archäologischen Befund*. In: A. Leube (ed.): *Haus und Hof im östlichen Germanien. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archeologie 50 – Schriften zur Archäologie der germanischen und slawischen Frühgeschichte 2*. Bonn, 181–207.
- Tejral, J., 2002: *Beiträge zur Chronologie des frühmerowingischen Fundstoffes nördlich der mittleren Donau*. In: J. Tejral (ed.): *Probleme der frühen Merowingerzeit im Mitteldonaauraum*. Spisy ArÚ AV ČR Brno 19. Brno, 313–358.
- Vlach, M., 2006: *Nové sídlíštní nálezy z mladší a pozdní doby římské ze Sudoměřic*. N epubl. rukopis bakalářské diplomové práce. ÚAM FF MU. Brno.
- Windl, H. J., 1996: *Ein bemerkenswertes Fundensemble des 5. Jhs. aus Schletz, VB Mistelbach, Niederösterreich*. Fundber. Österreich 34, 1995, 585–591.
- Windl, H. J., 2002: *Die Siedlung der Völkerwanderungszeit in Schletz, MG Asparn/Zaya, NÖ*. In: J. Tejral (ed.): *Probleme der frühen Merowingerzeit im Mitteldonaauraum*. Spisy ArÚ AV ČR Brno 19. Brno, 359–361.

### **A Miniature Buckle with a Semi-Circular Head Piece and Straight Stem from the Migration Period from Hodonín**

#### **A b s t r a c t**

The miniature buckle form “Bažantnice” enriches the set of finds from the earlier degree of the Migration Period in the district of Hodonín (Tejral 1982, 200, 202, 204, 206, 218, 219). The buckle was dated to the second half of the 5<sup>th</sup> century based on a comparison with an analogical item found in Schletz in Lower Austria (VB Mistelbach) (Windl 1996, 585–587, Taf. 1:4861).

### **In Hodonín gefundene, aus der Zeit der Völkerwanderung stammende Miniaturspange mit halbrundförmiger Kopfplatte und geradem Fuß**

#### **Z u s a m m e n f a s s u n g**

Die Miniaturspange aus „Bažantnice“ erweitert das Spektrum der Kunstgegenstände aus der älteren Stufe der Völkerwanderung im Bezirk Hodonín (Tejral 1982, 200, 202, 204, 206, 218, 219). Die Spange wurde auf Grund der Vergleichung mit einem analogischen Stück aus Schletz (VB Mistelbach) (Windl 1996, 585–587, Taf. 1: 4861) in Niederösterreich in die zweite Hälfte des 5. Jahrhunderts datiert.



## BERÁNEK BOŽÍ A EVANGELISTÉ NA KACHLÍCH Z UHERSKÉHO HRADIŠTĚ (?), KROMĚŘÍŽE A LUKOVA

Příspěvek ke studiu kulturně historických a technologických aspektů jednoho motivu kachlového reliéfu

*Dana Menoušková, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště – Michal Vitanovský, Praha*

Článek přináší rozbor kulturně historických a pozoruhodných technologických souvislostí jednoho novozákonního kachlového reliéfu známého ze tří lokalit jihovýchodní Moravy. Zároveň se zamýšlí nad vypovídacími možnostmi nedestruktivních deformací reliéfů a otázkou distribuce kachlových matic.

### Úvod

Reliéfy komorových kachlů působily svého času, tedy v době vzniku a používání, jako jakási obrázková učebnice, připomínka mravních hodnot i pilířů křesťanské církve a posléze i hodnot a priorit života světského, třeba někdy rozmařilého a zhýčkaného. Mnohé z významů těchto drobných, přesto však ojedinělých prací, jsou aktuální po dnes a promlouvají k nám nejen o životě v době dávno minulé, ale i o zmiňovaných hodnotách a významech platných často i nyní. A to jsme prozatím zcela opomněli význam estetické výpovědi i možnosti, které skýtá erudované studium technologických aspektů výroby kachlů, které je často opomíjeno, přestože může přinést nové poznatky, které je možné, jak to ukazuje i náš případ, zobecnit.

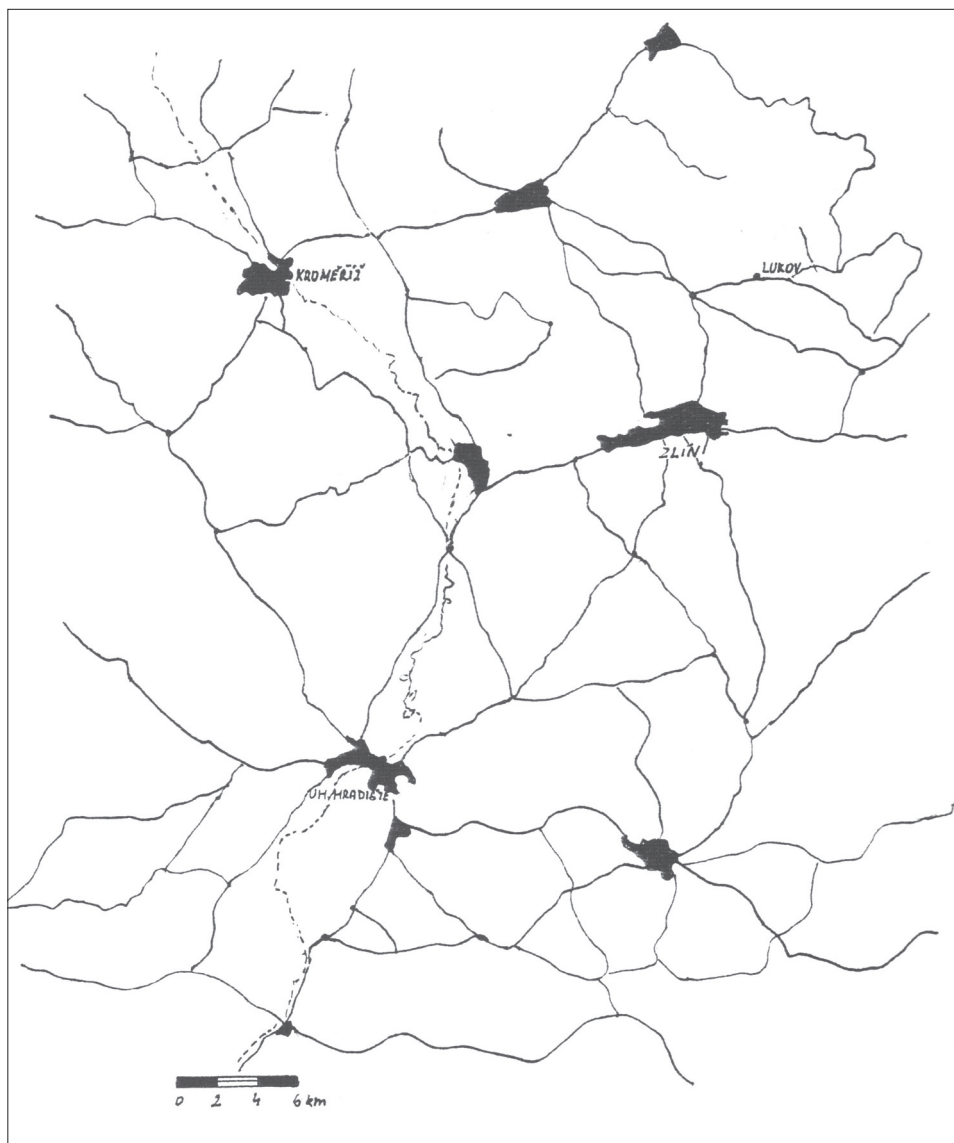
### Kachel s motivem Beránka božího a čtyř evangelistů Ikonografická a kulturně historická část

Totožný reliéf s motivem Beránka božího a čtyř evangelistů známe prozatím ze tří různých lokalit, shodou okolností, všechny leží v rámci současného Zlínského kraje (viz obr. 1). V jednom případě pochází reliéf patrně z prostředí královského města pozdního středověku, v dalším případě je znám z městského sídla patrně biskupského<sup>1</sup> mana stejného časového úseku a další exempláře téhož motivu pocházejí z významného moravského hradu opět ze závěru středověku.

Rozměrově nejmenší část reliéfu je známá z fondu Slováckého muzea (inv. č. SF 33 591). K němu se bohužel nedochovaly žádné nálezoové okolnosti, takže na místo nálezu zlomku můžeme pouze usuzovat z nepřímých údajů. Na základě celkového evidenčního kontextu, v rámci něhož byl zlomek asi v polovině minulého století zaevidován, se jeví pravděpodobné, že **pochází nejspíše z Uherského Hradiště** snad z roku 1938? (obr. 2). Přesnější místo nálezu však není možné zjistit, ačkoli v úvahu připadá několik lokalit.<sup>2</sup>

Nevelký sotva 67×80 mm velký zlomek zachycuje část středového medailonu a pravý dolní roh ČVS kachle s motivem okřídleného lva s nápisovou páskou, která zvířeti vychází z tlamy a která patrně nenesla žádný skutečný nápis. Reliéf je velmi dobře, drobnopisně proveden se zálibou v dekorativnosti a plastičnosti, což je patrně například ve ztvárnění hřívý, křídel či končetin s drápy. Akcentovány jsou prvky linearismu a vertikality (ne-anatomicky protažený krk zvířete se zdůrazněnou kresbou hřívý ve svislé ose). Reliéf dobře vykřívá volnou plochu a vyznívá působivě. Pro určení motivu bylo právě toto zachování atributů (tedy lva s křídly a nápisové pásky) klíčové. Okřídlený lev z pravého dolního rohu kachle je totiž narážkou na evangelistu sv. Marka. Lev – král pouště má být paralelou k úvodu Markova evangelia (sepsaného někdy v 60.–70. letech 1. století), začínajícího kázáním Jana Křtitele na poušti.<sup>3</sup>

Spolu se symbolem sv. Marka zachycuje „hradištský“ zlomek ještě část středového na třikrát profilovaného medailonu s náznakem terénu, který bývá někdy interpretován jako



1. Místa nálezů (uložení) kachle s motivem Beránka božího a čtyř evangelistů Kroměříž, Lukov (zcela vpravo nahoře) a Uherské Hradiště označeny čtvercem, dle počtu nálezů. Místa jsou od sebe vzdálena 26–32 km vzdušnou čarou. Výšek z mapy v měřítku, kresba D. Menoušková.

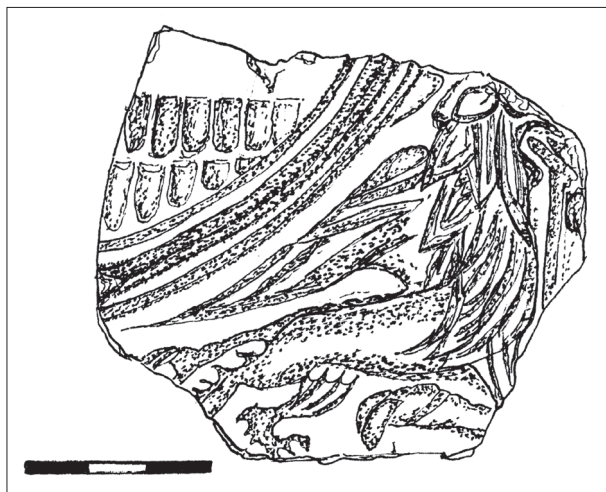
řady prejzové střechy (obdobně řešený motiv pelikána krmícího mláďata viz Hazlbauer 1998, 127). Ačkoli se zbylá část reliéfu nedochovala, lze analogicky usuzovat, že další rohy nesly symboly ostatních evangelistů, a to anděla – symbol sv. Matouše (protože jeho evangeliem začíná lidský rodokmen Ježíše Krista), býka – symbol sv. Lukáše (v narážce na začátek jeho evangelia, které připomíná zvířecí obět v jeruzalémském chrámě) a orla – symbol sv. Jana (vzlétající pták jako symbol teologických úvah na začátku Janova evangelia).<sup>4</sup> Tuto kompozici potvrzují i zlomky z hradu Lukova a z Kroměříže. S ohledem na absenci nálezových okolností je zlomek datován pouze na základě stylistické analýzy a technologického projevu do rozmezí konce 15. až 1/3. 16. století.

Zatímco o vzhledu rohových částí nebylo vcelku pochyb, za pomoc při interpretaci středové části vděčí autoři Č. Pavlíkovi, který právě na existenci totožných kachlů z hradu Lukova (vzdáleného od Hradiště vzdušnou čarou asi 32 km) a z intravilánu Kroměříže (jež je vzdálena asi 26 km vzdušnou čarou) upozornil. Vzdálenost mezi Kroměříží a Lukovem činí také přibližných 26 km vzdušnou čarou.

Dobře zachovaný **exemplář z Kroměříže** (obr. 3) (inv. č. A 5008, přír. č. 8/95) uložený v Muzeu Kroměřížska zachycuje výjev takřka celý a znám je z nálezu A. Chybové.<sup>5</sup> Kachel byl spleten ze zlomků a doplněn, v profilových střepech zachovaná výhřevná komora byla také doplněna. Kachel dosahuje rozměrů ČVS 210×210 mm, v. 140 mm a průměr vyhřívacího otvoru činí asi 150 mm. Kachel v totožném výjevu zachycuje nejen symbol evangelisty Marka – lva s nápisovou páskou, ale i symboly ostatních evangelistů: Matouše – anděla, Lukáše – býka a Jana – orla. V centrální části je sice reliéf poněkud poškozený, přesto je dobře patrný christologický motiv Beránka božího (Agnus Dei) – hlavní symbol Ježíše Krista. Beránek boží je zobrazen s křížovým nimbem a s korouhví vzkříšení se symbolikou kříže. V nedochované části, jak lze soudit ze zlomků z Lukova, výjev zachycoval hrud beránka, z níž do kalicha stéká krev. Kalich je zde představen jako jeden z důležitých symbolů křesťanství. Při svatém přijímání obsahuje posvěcené víno, právě onu krev Páně.

I postava beránka samotného je prodchnuta mystériem symbolismu. Původně byl beránek (nebo také kozlík) obětní zvíře užívané při starověkých obřadech národů Blízkého Východu a užívali jej tak i Židé. Od samého počátku křesťanství zosobňoval nevinnost, mírnost a poslušnost. V Apokalypse vystupuje beránek jako Vykupitel a zároveň mocný vládce a soudce (Pavlincová a kol. 1994, 148). Postupně se nebeský beránek, nesoucí kříž, symbol vítězství nad smrtí a zlými mocnostmi, stal paralelou k oběti Kristově. A obětován býval právě při oslavách Velikonoc jako symbol velikonoční Kristovy oběti: *Neboť jest Beránek náš velikonoční za nás obětován, Kristus* (1K 5,7). Nebo: *Druhého dne ušel Jan Ježíše, an jde k němu. I dí: Aj, beránek Boží, kterýž snímá hřích světa* (J1, 29). Tato slova tvoří od začátku 8. století základ jedné z částí římské mše, tzv. Agnus Dei.

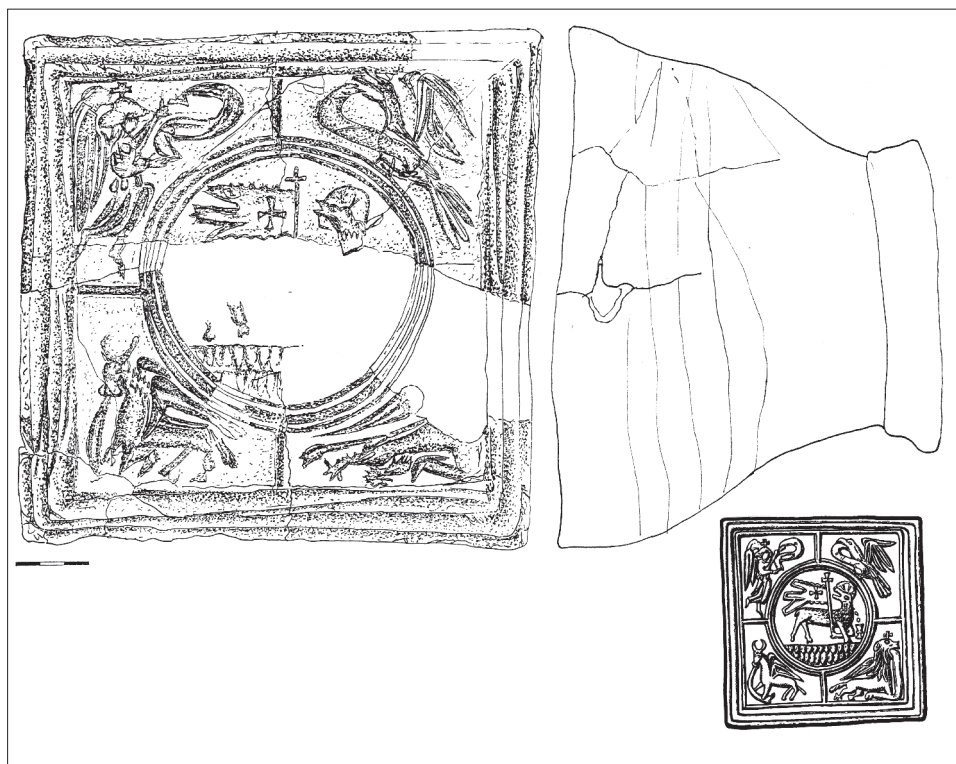
Ve čtyřech polích kachle, kolem ústředního motivu, kterým je Ježíš Kristus, nebeský beránek, jsou symbolicky ztvárněni čtyři evangelisté, svědci a interpreti života Ježíše Krista a jeho skutků. Setkáme se tak s již zmíněným evangelistou Markem, ale i evangelistou Matoušem, původně celníkem a výběřčím daní, kterého k sobě Ježíš povolal do služby, s evangelistou Lukášem, původně lékařem, který doprovázel apoštola Pavla na cestách. Setkáme se však



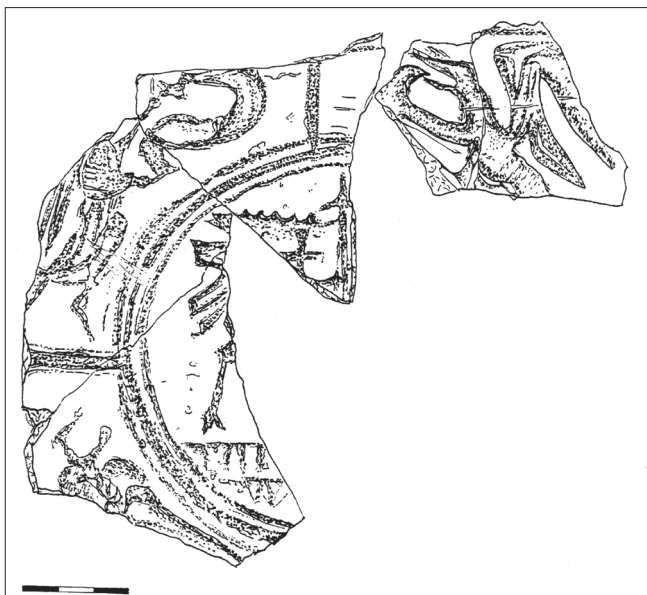
2. Fragment reliéfu kachle s motivem Beránka božího a čtyř evangelistů. Místo nálezů neznámé. Uloženo Slovákcké muzeum Uherské Hradiště. Kresba D. Menoušková.

i s evangelistou Janem, původně rybářem z Galileje, taktéž Ježíšovým učedníkem, kterého dle tradice Ježíš nejvíce miloval (Pavlík–Vitanovský 2004, 44–45).

U exempláře z Kroměříže máme štěstí na nálezové okolnosti. Kachel totiž pochází z novodobého výzkumu A. Chybové z roku 1995. Nalezen byl v rámci realizace přístavby budovy spořitelny na Velkém náměstí v odpadní jímce č. 2 situované do týlové části domovní parcely domu č. p. 45. Kachel se nacházel ve svrchní části zásypu, který kromě něj tvořily zlomky cihel a kuchyňské keramiky. Autorka výzkumu kachel datuje v souvislosti s nalezenou keramikou do počátku 16. století, což plně odpovídá i námi zjištěným údajům u analogických zlomků. Domovní parcela, z níž je kachel znám, patřila od počátku lokačního města k největším a výsadním v severním domovním ochozu města. Držitelé těchto měšťanských domů, tzv. „velkodomáři“, patřili k drobné šlechtě, zaměstnávané v biskupských službách. Vzhledem k chybějícím pramenům o držitelích kroměřížských měšťanských domů před rokem 1643, které vzaly za své při požáru města, napovídají leccos o sociálním postavení uživatelů domů pestré nálezy z odkrytých odpadních jímek. V jejich obsahu byly nalezeny také luxusnější předměty jako doklad vyšší měšťanské kultury ovlivněné prostředím biskupské rezidence. Tomuto prostředí odpovídala také reprezentativní kamna, jejichž vnější efekt byl navíc umocněn obsahovou stránkou reliéfní výzdoby samotných kachlů (Chybová 1999, 3–7). Alespoň rámcově si o majitelích domu na parcele č. p. 45, odkud je kachel znám, můžeme udělat představu z údajů známých pro následující, tj. 17. století. Od roku 1672 je dům možno spojit s Alexandrem Samuelem Canavalem, kameníkem a zednickým mistrem ve službách biskupa Karla Lichtensteina z Castelnoru, který Canavala povýšil do šlechtického stavu (Peřinka 1940, 212–213).



3. Zčásti zrekonstruovaná ČVS a komora kachle s motivem Beránka božího a čtyř evangelistů z Kroměříže, Velkého náměstí 45. Uloženo Muzeum Kroměřížska, Kroměříž. Kresba D. Menoušková. Vpravo dole celkový pohled na zcela zrekonstruovaný reliéf. Kresba Č. Pavlík.

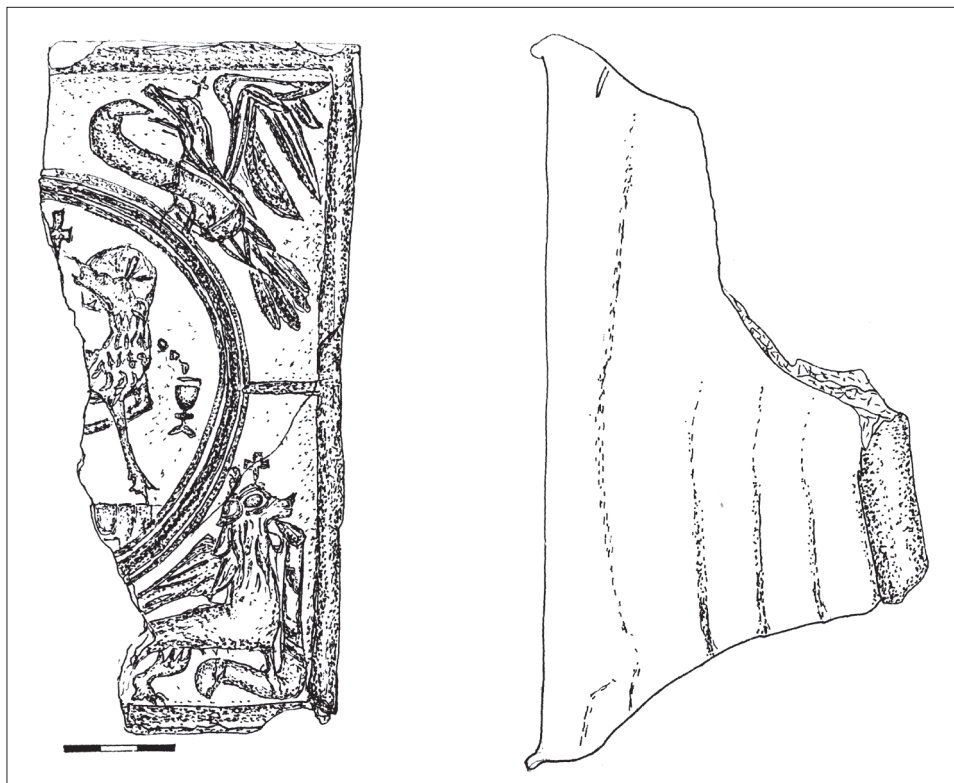


4. Zlomky reliéfu kachle téhož motivu z jižního parkánu hradu Lukova. Uloženo Muzeum jihovýchodní Moravy. Kresba D. Menoušková.

Několik zlomků s reliéfem Beránka božího a symbolem čtyř evangelistů se zachovalo i z významného moravského sídla Šternberků a Kunštátů **hradu Lukova** (obr. 4) – zlomky jsou v textu pracovně označeny jako Lukov I. I v tomto případě se jedná o otisky z téže, týchž matric, shodných rozměrů v rámci reliéfu jako u předchozích dvou případů. Ve sbírce Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně jsou dva zlomky z téhož kachle zachycující totožný reliéf pocházející z odpadních vrstev jižního parkánu ze sondy D, z výzkumu J. Kohoutka v roce 1984. Z reliéfu se tentokrát zachoval symbol sv. Matouše – anděl s vlající nápisovou páskou v levém horním rohu, pod ním část ze symbolu sv. Lukáše okřídlený býk a ještě část středověkého reliéfu na třikrát profilovaného medailonu s částí beránkovy nohy a korouhve s křížem. V náznaku je podán terén, na němž beránek stojí. V samostatném zlomku se zachoval ještě symbol sv. Jana – orel.

Další z Lukovských nálezů, stejného kompozičního rozvržení jako předešlé reliéfy, je v soukromém vlastnictví K. Kolského<sup>6</sup> (obr. 5), jemuž tímto děkujeme za zapůjčení zlomku ke studiu. Tento zlomek, pracovně označený jako Lukov II, zachycuje asi polovinu ČVS i s okrajovou lištou na rozdíl od kroměřížského exempláře jen jednoduchou a s částečně zachovanou komorou o v. 110 mm (!). Dobře je tentokrát patrný Beránek boží s nimbem, částí korouhve, detailně provedeným roumem i kalichem, do něhož tryská krev. I tentokrát je středový medailon na třikrát profilovaný a vychází z něj horizontální žebro oddělující symbol evangelisty sv. Jana – drobnopisně podaného orla s nápisovou páskou a křížem (vpravo nahoře) a sv. Marka – lva, taktéž s nápisovou páskou a křížem. Složení keramického těsta a zvolený pracovní postup (viz níže) navíc umožnily otisk i těm nejjemnějším detailům negativní matrice jako jsou drápy na nohou lva, drobnopis hřívky, symbolický (?) nápis na nápisové pásce, ale i znamení kříže nad hlavou lva či orla. Jak již bylo naznačeno, je i tento reliéf otištěn z téhož/týchž kadlubů jako exemplář z Kroměříže či z Uherského Hradiště (?), s ohledem na jednoduchou lištu je však velikost (dochovala se jen v.) reliéfu ČVS oproti kroměřížskému menší, tedy nikoli 210, ale max. 186 mm. Nižší je i komora.

Datace lukovských kachlů je s ohledem na místo nálezu (odpadní vrstvy parkánu) možné stanovit jen rámcově a to v souladu s datováním předchozích zlomků na konec



5. Asi polovina ČVS a komora kachle s motivem Beránka božího a čtyř evangelistů z hradu Lukova. Uloženo K. Kolský, Lukov – soukromá sbírka. Kresba D. Menoušková.

15. až 1. třetinu 16. století. V této souvislosti stojí pak za zmínku stavební dějiny hradu (Kohoutek 1995, 55–58). Od druhé poloviny 13. století (s průřevem v době vlády Karla IV.) byl hrad v držení významného moravského šlechtického rodu pánů ze Šternberka, kteří jej považovali za své hlavní rodové sídlo na Moravě. Někdy v roce 1469 byl hrad oblehnut Matyášem Korvínem. Pro nás je však nejdůležitější zmínka, že na konci 15. století byla zahájena rozsáhlá přestavba hradu spojená s výstavbou předhradí (tamtéž, 58). Převážná část dosud dochovaných staveb na hradě pochází především z tohoto období, jeho výsledkem byla přeměna Lukova na mohutnou, v podstatě již renesanční pevnost. Hlavní podíl na této stavební činnosti lze na počátku 16. století přisoudit moravskému zemskému hejtmanovi Janu Kunovi z Kunštátu. Po vymření mužských členů lukovské větve Šternberků bylo totiž na počátku 16. století převedeno lukovské panství do rukou dalšího významného rodu, pánů z Kunštátu, od nichž získali Lukov před polovinou 16. století Nekšové z Landeka. Dle informace J. Kohoutka spravoval Lukov v roce 1510 ještě Albrecht st. ze Šternberka a na Holešově, poručník dědičky lukovského panství Ludmily, dcery Albrechta ml. ze Šternberka, ale již na jaře 1511 měl hrad v držení Smil z Kunštátu, který Ludmile vyplácel odstupné za Lukov. S datací oné zmiňované rozsáhlé přestavby hradu na konci 15. a počátku 16. století také plně koresponduje nález kachle s motivem Beránka božího a čtyř evangelistů, ač není za současného stavu poznání možné rozhodnout, v jaké fázi přestavby hradu byl kachel pořízen a kdo přesně byl jeho objednavatelem.

Všechny dochované a výše popsané zlomky dosahují totožných rozměrů jednotlivých reliéfních částí a jedná se tedy o otisk z téže, popř. týchž matric, což je zajímavé zvláště s ohledem na různá místa nálezů i nestejná technologická provedení jednotlivých reliéfů.

## Technologická hlediska reliéfů s motivem Beránka božího a čtyř evangelistů

Metrické porovnání všech uvedených reliéfů vylučuje pirátské kopie a naopak dokazuje, že všechny kusy pocházejí z kadluby stejných rozměrů, tedy z originálu.

Co se dá z technologického hlediska vyčíst z popsaného materiálu? Vypovídat může především použitá hlína, stopy výrobního procesu a metrická shoda. V souvislosti s technickými parametry je možné uvažovat i o tvůrci modelů, výrobci kachlů, místě dílny a případně i o rozdílech lokalit, kde se artefakty našly.

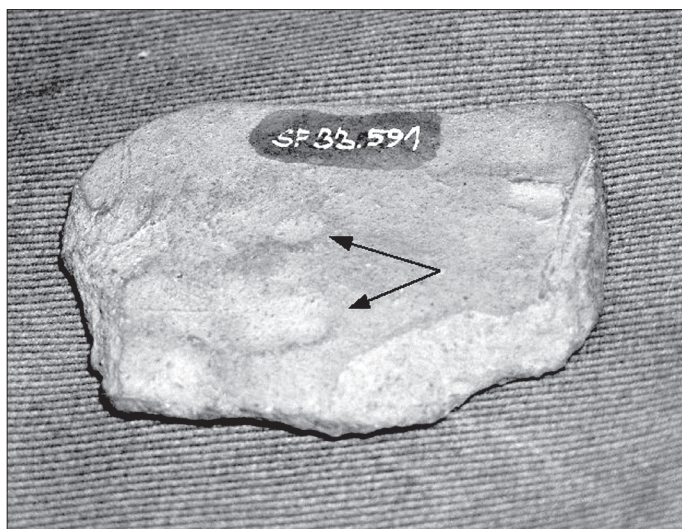
Připomeňme si stručně postup tvorby a výroby českých středověkých kachlů, zejména jejich reliéfních ČVS. Prvotní model vznikl jako negativ ubíráním z hladké plochy. Materiálem bylo převážně dřevo a pak byl autorem řezbář. Od něj hotový negativní reliéf odkoupil hrnčír, který se pak dvěma otisky a dvojným pálením dopracoval ke keramickému kadlubu, svému pracovnímu prostředku pro sériovou výrobu. Jen občas byl autorem sám hrnčír. Tato druhá možnost se praktikovala u jednodušších reliéfů, anebo jako doplněk či retuš modelu původně pocházejícího z řezbářovy ruky (Vitanovský–Hazlbauer 1995; Vitanovský 2001).

Jak už bylo řečeno, materiál z Uherského Hradiště a Kroměříže je v podstatě totožný, hlína z Lukova I je výrazně jiná. Liší se nejen barvou, ale i kvalitou. Tak jemná hlína se obvykle používala pro výrobu točeného zboží. Výrobce kachle z Lukova I tedy použil materiál určený původně pro výrobek jiného typu než byl kachel. O důvodech můžeme jen spekulovat. Vzhledem k nevalné kvalitě odformování tohoto reliéfu, ke kterému se ještě vrátíme, můžeme například předpokládat, že hrnčír použil hlínu, kterou měl po ruce, prostě z nedostatku času. Dva výrazně odlišné typy hlíny použité na jedné straně v Lukově I a na druhé straně v Kroměříži a Uherském Hradišti signalizují dvě výrobní místa.

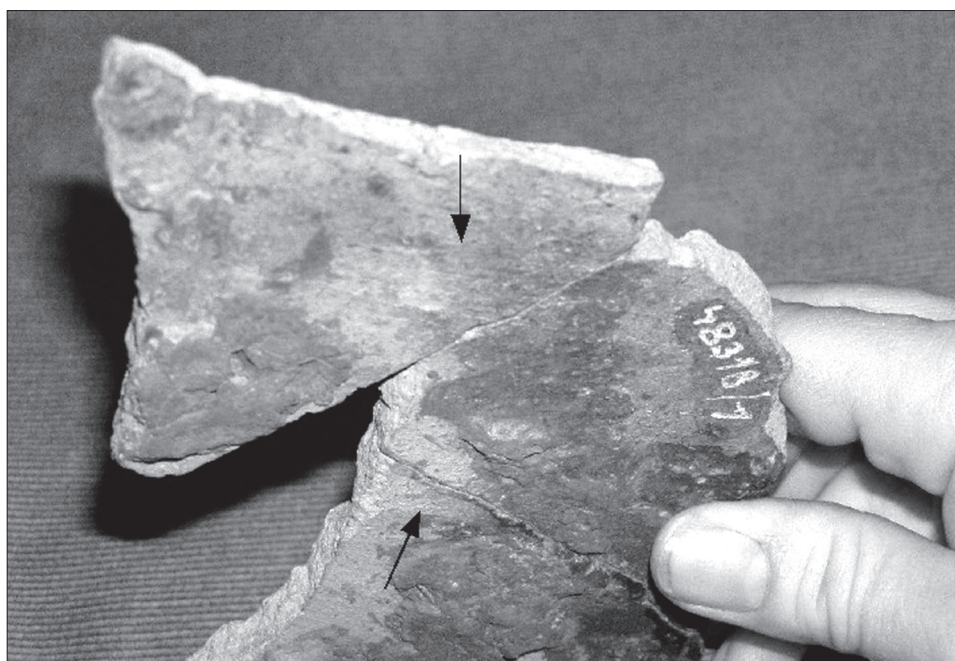
Každý hrnčír měl svůj lokální zdroj materiálu, který pak byl charakteristický pro jeho výrobky. Místo, ze kterého bral svůj materiál, takzvané hliniště nebo hliník, mělo pro jeho řemeslo zásadní význam. Kvůli dobré hlině se hrnčíři i stěhovali. Nebyli ovšem zcela závislí na tomto svém nejbližším zdroji. Z. Smetánka dokládá citacemi z pramenů, že si dováželi odjinud větší množství odlišného materiálu (Smetánka 1968). Takový import ovšem prodražovala doprava.

Podle konzultace Pravoslava Rady, předního českého keramika a znalce keramických technologií, se nakopaná hlína vždy plavila. Plavením se nazývá jednoduchý proces, při kterém se rozpuštěním suroviny ve vodě odstraňují nežádoucí součásti. Hlína získaná z nějakého hliniště měla ovšem určité složení, které se nemuselo hodit na každou práci. Už její různá míra plasticity určovala použitelnost pro určitý typ výrobku. Vedle vysoce plastické hlíny, kterou dnešní keramici nazývají „dlouhá“ máme i její opak, tedy hlínu „krátkou“. Přílišná plasticita „dlouhé“ hlíny se řeší ostřením, což je i v dnešní době přidávání neplastických příměsí. V námi sledovaném období nacházíme ve funkci ostřiva ponejvíce křemenný písek (Smetánka 1968; Ernée–Hanykýř–Maryška 2004). P. Rada se domnívá, že se za stejným účelem míchaly různé druhy hlín. Tak například příliš „dlouhá“ hlína se smíchala s jinou, ve které se již jako původní složka vyskytovalo přírodní ostřivo.

Velmi zajímavé jsou stopy výrobního postupu na zadních stranách ČVS. Zatímco reliéfy z Uherského Hradiště a Kroměříže mají zřetelné prstování svědčící o vtláčování hliněného plátu do negativu kadluby (obr. 6), zadní strana fragmentů z Lukova I je jiná. Úplná absence prstování na větším z nich odhaluje řádku pravidelných horizontálních stop, které ukazují na specifický výrobní postup (obr. 7). Kachle z Uherského Hradiště a Kroměříže měly za základ vyválený a uhlazený plát hlíny. Tento postup je v odborné literatuře předpokládán již od počátku zájmu o technické otázky výroby historických kachlů (Smetánka 1968). Vedle něj se vyskytuje další, poprvé formulovaný roku 1991 (Pařík–Hazlbauer 1991), později několikrát aplikovaný (např. Ernée–Hanykýř–Maryška 2004), který má za základ hrnčířský kruh. Vojtěch Pařík<sup>7</sup> po prostudování fragmentů z Lukova I dospěl k názoru, že při přípravě plátů k jejich formování hrál hlavní roli hrnčířský kruh. Reliéf kachle z Lukova I podle něj vznikl tak, že hrnčír na kruhu vytočil polotovár ve tvaru válce, tak zvanou „kachlici“ a tu pak vslele rozřízl. Po rozvinutí získal potřebný plát hlíny k formování kachlového reliéfu.



6. Stopy výrobního procesu na zadní straně ČVS. Prstování na kachli z Uherského Hradiště. Foto D. Menoušková.



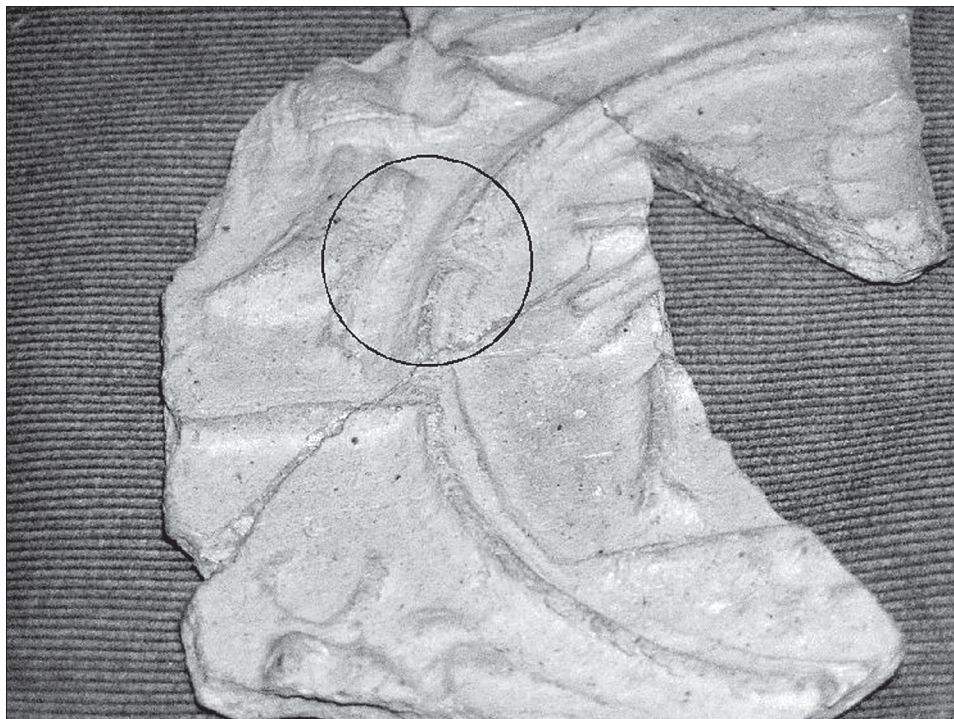
7. Stopy výrobního procesu na zadní straně ČVS kachle z Lukova I – výroba z tzv. kachlice. Foto D. Menoušková.

Horizontální stopy po hrnčířových prstech jsou tedy výsledkem točení na kruhu a před uhlazením je můžeme vidět na jakémkoli tvaru vytočeném na kruhu.

Za úvahu stojí i defekty, které nacházíme na fragmentech z Lukova I a Kroměříže. Měkčnost a nezřetelnost v nejvyšších partiích plasticity jejich reliéfů nejsou výsledkem nějakého druhotného opotřebení v průběhu užívání kamen. Abychom vyčerpali i málo pravděpo-



dobné možnosti, můžeme uvažovat o obrušování reliéfů utíráním či čištěním kachlů, nebo jejich poškozování zády sedících, kteří se hřáli na lavici obíhající někdy kachlová kamna. Defektní místa nevykazují stopy takového druhu poškození, které by nutně bylo stejnoměrné a také by obnažovalo odlišnou strukturu materiálu, která se nachází pod povrchem reliéfu. Defekty, kterými se zabýváme, jsou však měkké, jejich povrch je stejný jako u nepoškozených částí a jsou nerovnoměrné. Nevznikly při užívání hotových vypálených kachlů v sestavě kamen, ale naopak v průběhu výrobního procesu. Tyto defekty reliéfů ČVS jsou důsledkem nedomáčknutí plátu hlíny do negativu kadlubu při formování reliéfu. Popsané defekty jsou velmi časté na většině našich kachlů gotiky a renesance. Jen málokdy se najde exaktně odformovaný reliéf. Těmito defekty se zatím nikdo soustavněji nezabýval. Pokud se někteří autoři tohoto fenoménu dotkli, pak předpokládali jiné příčiny vzniku takových defektů, například opotřebení kadlubu.



8. Lukov I – defekt vzniklý na měkkém reliéfu ČVS kachle - rýha s tzv. gródem na okraji. Foto D. Menoušková.

V našem minisouboru, a to na větším z obou lukovských fragmentů (Lukov I), máme kromě nedomáčknutí i defekt vzniklý až po odformování, tedy na hotovém pozitivním reliéfu. Nepozorný hrnčíř nebo jeho tovaryš zavadil o měkký výrobek rukou, nástrojem, nebo třeba rukávem (obr. 8). Detailní pohled nebo fotografie dobře osvětleného zlomku ukáže tak zvaný gród, tedy ostrý převis hlíny odhrnuté ve směru pohybu, který defekt způsobil.

Menší či větší nedostatky kachlových reliéfů si zaslouží pozornost. Vycházíme z realistického pohledu na výrobu kachlů v dílně hrnčíře – kamnáře. Jeho úkolem bylo v rozumné době splnit zakázku, kterou přijal. To znamenalo odformovat z těch několika kadlubů, kterými disponoval, několik řad sériových výrobků – reliéfů ČVS. Náš mistr hrnčíř nebyl umělec a pokud se občas do takového postavení dostal, rozhodně se v něm necítil jistý. Pokud do měkkého kadlubu zasahoval, pak se nejčastěji jednalo o retuš, například prohloubení nebo zostření některých detailů, které se otisky nezřetelně. Jeho skutečně samostatné tvůrčí

zásahy se nejčastěji omezovaly jen na doplnění nějakého dekorativního motivu. Pokud se někdy z nouze musel pustit do umělecky náročnější práce, výsledek jeho tvůrčí nedostatky odhaluje. Výrobce kachlů tedy vyráběl a nevytvářel a k výsledkům své práce měl proto vztah jako k výrobkům. Měly být samozřejmě funkční a co do provedení měly splňovat určitý standard. Formoval jeden reliéf za druhým a menší nedomáčknutí nebo defekty ho nevzrušovaly. Zdá se, že podobně velkoryse se na sérii hotových, již vypálených kachlových reliéfů díval i zákazník. Jinak bychom nemohli vysvětlit nesporný fakt zakouřených tedy používaných zadních stran kachlů, jejichž reliéfy jsou nedbale odformované. Můžeme nanejvýš uvažovat o tom, že ty nejméně podařené kachle hrncíř při stavbě kamen situoval na pohledově méně frekventovaná místa.

Shoda srovnávaných rozměrů fragmentů kachle Beránek boží a evangelisté ze všech tří lokalit ukazuje na jeden kadlub, vzniklý původně pro potřebu jediné dílny, dva druhy hlíny pak na dvě dílny jako místa sériové výroby. Jaký důvod mohl přimět hrncíře – majitele kadlubu, aby ho poskytl jinému profesionálovi svého oboru? Nabízejí se dvě hypotetické odpovědi, založené buď na příbuzenském nebo komerčním vztahu. K zapůjčení tak cenné věci jako byl keramický kadlub mohlo dojít buď uvnitř řemeslnického rodu zadarmo, anebo mimo něj za úplatu. Druhou možnost můžeme považovat za pravděpodobnější. Obě hrncířské dílny bychom měli hledat někde v prostoru vymezeném, třemi lokalitami, kde se naše fragmenty našly. Jen další nálezy však mohou tuto lokalizaci zpřesnit.

### Stylový rozbor a interpretace

Kachel s motivem Beránka božího a čtyř evangelistů navzdory své dataci patří výtvarným rukopisem ještě gotickému slohu. Platí to v detailu, v celkovém rozvržení, v plasticitě a v rámování jednotlivých polí i celé ČVS. Je to jen další z mnoha dokladů slohové setrvačnosti, se kterou u nás gotický sloh přežíval, a to nejen v kachlových reliéfech, do hloubky první poloviny 16. století. Není divu, protože forma těchto reliéfů se za dlouhou dobu své existence vytříbila a upevnila. Navíc známé ikonografické bohatství gotických reliéfů Čech a Moravy nutilo autory vyjádřit tímto výtvarným tvaroslovím nejrůznější náměty. Tento reliéf má však i něco navíc.

Mimořádné je jeho kompoziční rozvržení. Má svůj jednodušší předobraz v relativně častých kachlových reliéfech, ve kterých je hlavní téma v medailonu. Cvikly, které vzniknou jeho vepsáním do čtverce, pak zpravidla vyplňují obsahově nenáročné ornamentální motivy. Jen výjimečně se na těchto místech objeví písmena nebo erbovní štítky. Autor našeho reliéfu využil tato místa pro podstatně náročnější témata, která důstojně sekundují motivu beránka v centrálním medailonu. Symboly evangelistů nejsou jen obsahově bohatší než obvyklé dekorace, jsou i prostorově náročnější. Proto bylo třeba rozšířit pro ně plochu reliéfu úpravou obvyklé kompozice. Kruh medailonu se poněkud posunul ke středu a s polovinou každé strany čtvercového formátu ho propojila jednoduchá úzká lišta. Místo cviklů tak vznikla čtyři samostatná významově však propojená reliéfní pole přibližně trojúhelníkového tvaru. O autorově kompoziční obratnosti svědčí způsob s jakým do rohů reliéfů umístil vzájemně značně odlišné náměty. Do dolních polí nestandardních rohových formátů umístil býka a lva zády k medailonu, anděla a orla v horních polích situoval obráceně. Všechna tři zvířata úspěšně pokrývají svá pole, když menší pomoc jim přitom poskytují záhytí nápisových pásek. Tatáž páska slouží stejným způsobem i andělovi, ale v podstatně větší míře, protože zaplňuje prostor o rozsahu mezi jednou třetinou a polovinou celkové plochy pole.

Zajímavou výpověď poskytne srovnání zdánlivě tak podružných součástí ČVS jako jsou okrajové lišty. Z celého souboru fragmentů reliéfu Beránka božího a čtyř evangelistů se okrajové lišty dochovaly jen (?) u nálezů Lukov II a Kroměříž. Lukovský fragment má jednoduchou úzkou lištu běžného typu, ale kroměřížský ji má trojitou a plasticky odstupňovanou. Znovu si připomeňme, že reliéfy všech studovaných střepů včetně těchto dvou, jsou metricky shodné. Výrobce kroměřížského kachle musel mít nějaký dobrý důvod (o kterém

můžeme spekulovat), aby jeho výrobky měly větší rozměry. Dosáhl toho markantním zásahem do provedení okrajové lišty, kterou trojnásobně rozšířil. Samotný reliéf přitom zůstal stejný jako u výrobků z ostatních lokalit. Rozšíření lišty mělo i další než jen rozměrový důsledek. Skladba takto upravených kachlů vytvořila na hotových kamnech novou estetickou hodnotu. Při celkovém pohledu vznikla výtvarně působivá síť-rastr z trojitých odstupňovaných linií, které fungují i jako samostatný výtvarný element.

Kachel s motivem Beránka božího a čtyř evangelistů je, jak již bylo zmíněno, výtvarně ojedinělým a ikonograficky propracovaným typem. Po právu si tedy můžeme klást otázku po ideové představě, záměru objednavatele. Téma je to svrchovaně náboženské, prodchnuté christologickými odkazy, motivem pokory, vykoupení a odpuštění, motivem transcendentálního povznesení se do světa nadpozemského, do roviny oběti Krista prolévajícího svoji krev a vykupujícího svým životem hříchy smrtelníků. Intenzivní duchovní výpověď reliéfu musela výrazně oslovovat své současníky. Umučení a zmrtvýchvstání Krista jsou základním mystériem křesťanské víry. Ukotveny v liturgii a zpřítomněny v hostii byly a jsou součástí každodennosti věřícího (Rychterová 2006, 16–19).

Není proto divu, že se s reliéfem v této propracované podobě setkáváme v prostředí kroměřížských biskupských manů. Ideově není asi příhodnějšího místa. Inspiraci k tomuto motivu je pak třeba hledat právě v biskupském prostředí, které mohlo být přímým vzorem, či zprostředkovatelem grafické předlohy bytí dílčích částí reliéfu. Zatímco vazba reliéfu s Beránkem božím a čtyřmi evangelisty na duchovní nivo biskupské Kroměříže je tedy zřejmá, důvod výskytu kachle v prostředí významného moravského hradu Lukova či královského města Uherského Hradiště tak zřetelný není. Pokud pomineme okrajovou možnost dvou (?) movitých a zároveň dostatečně zbožných objednavatelů motivovaných touhou sebezprezentace skrze rafinovaně sofistickou výpověď reliéfu kachle, budeme pravdě nejbližše konstatováním, že svou roli tady sehrála zčásti komerční, zčásti estetická hlediska. Dobově bezesporu zajímavý motiv, neztrácející nic na síle výrazu ani po takřka pětistech letech, jehož duchovní hloubka výpovědi ovšem nemusela být ve všech prostředích zcela zřejmá, se stal lákadlem možná právě pro originalitu a nepopíratelný estetický potenciál, který mohl oslovit jak hradního pána tak měšťana či duchovního královského města. Každá doba a každý jedinec vkládal do příběhu vykoupení a odpuštění své vlastní citění, svůj zájem, každá společnost a každý její člen svá očekávání, svou bolest a svůj pohled na svět. Symbolické vyprávění o životě Ježíše Krista je natolik zakotveno v naší kultuře, že bylo a bude vyprávěno stále znovu a znovu. Dílčí interpretace příběhu, tedy jaké bude plátno, na nějž budou nanášeny jeho barvy, ovšem záleželo a stále záleží na každém z nás. Poselství reliéfu s Beránkem božím a čtyřmi evangelisty není poselství jednotlivce – autora, ale odrazem pravidel, kódů a zvyklostí, které jedinec se svou osobní senzibilitou a zároveň podřízený určitým konvencím vlastní dané době, zaznamenává (srovnej např. Le Goff 2005). Nám „moderním čtenářům“ se naskýtá možnost zaznamenaný děj dešifrovat, rozkrýt jeho souvislosti. Vrátit ho zpět do dobového kontextu, v němž byl podmíněn a v němž vznikl a z něhož na nás promlouvá. Porozumět mu znamená porozumět i části myšlení dané doby, lidem, kteří tehdy žili.

Vraťme se však k otázce, jak se týž motiv, respektive táž matrice, mohly objevit přibližně ve stejné době v Kroměříži, Lukově či patrně v Uherském Hradišti. Pomiňme teď otázku dopravy, ta řešitelná na vzdálenost cca 30–40 km je, soustředme se na otázku jak. Jak se tři různí (?) objednavatelé dostanou ke stejnému kachli. Existoval snad nějaký vzorník, který v dvojdimenzionální podobě sloužil jako jakýsi „nabídkový list“ hrncířských dílen? Nebo sehrálo roli osobní doporučení či shlédnutí již zhotovených kamen u předchozího objednavatele? I z těchto otázek se zdá být zřejmé, že hypotéza dvou hrncířských dílen vlastnicích tentýž kadlub otisk je legitimní a lépe vystihuje dobové možnosti komunikace i šíření informací o nabídce vzorů kachlů. Bohužel zatím nejsme s to jednoznačně objasnit mechanismus výskytu týchž otisků na různých lokalitách, ač je to jev běžný.<sup>8</sup>

## Katalog nálezů

- 1. Kroměříž** – kompletní kachel i s komorou, doplňovaný.  
**Materiál:** tmavší červenohnědá, zrnitá hlína. Na zadní straně ČVS prstování. Reliéf neostrý.  
**Rozměry:** 210×210, v. 140 mm, průměr vyhřívacího otvoru 150 mm. Síla střepe se pohybuje kolem 10 mm. ZO zachovány.  
**Uloženo:** Muzeum Kroměřížska v Kroměříži, inv. č. A 5008, přír. č. 8/95.  
**Literatura:** např. Chybová, A., 1999: *K ikonografii pozdně gotického kamnového kachle z Kroměříže*. Sborník Muzea Kroměřížska 1998, 3–7; souhrnně Pavlík, Č.–Vitanovský, M., 2004: *Encyklopedie kachlů*, 46–47, kat. 222.
- 2. Uherské Hradiště** – fragment pravého dolního rohu se lvem.  
**Materiál:** tmavší červenohnědá hlína, stejná nebo velmi podobná jako u kachle z Kroměříže. Keramické těsto dobře slinuté, lom stejnorodý. Na ČVS patrný nepravidelně vysrážený sintr. Na zadní straně ČVS prstování. Reliéf dobře čitelný, ostrý i v detailech.  
**Rozměry:** š. 80 mm, v. 67–71 mm. Síla střepe 10 mm. Komora nezachovaná.  
**Uloženo:** Slovákcké muzeum Uherské Hradiště, inv. č. SF 33 591.  
**Literatura:** nepublikováno.
- 3. Lukov hrad I** – dva fragmenty, menší s orlem z pravého horního rohu, větší, slepený ze tří částí, zobrazující část středového medailonu a horního a dolního levého rohu.  
**Materiál:** světle žlutá jemná hlína. Na zadní straně ČVS většího fragmentu chybí prstování. Místo něj vodorovné pásové stopy, měkké a pravidelné, kterým na přední straně směrově odpovídají tenké rýhy. Na zadní straně menšího fragmentu prstování, na přední stejné rýhy jako na předešlém. Reliéf neostrý.  
**Rozměry:** 1. zlomek: š. max 95 mm, v. max. 147 mm, slepeno ze tří částí, 2. zlomek š. max. 59 mm, v. 52 mm, slepeno ze dvou částí. Síla střepe od 3 do 8 mm. Komora nezachovaná.  
**Uloženo:** Muzeum jihovýchodní Moravy Zlín, inv. č. 48318/12.  
**Literatura:** Pavlík, Č.–Vitanovský, M., 2004: *Encyklopedie kachlů*, 46–47.
- 4. Lukov hrad II** – pravá třetina až polovina ČVS s orlem, lvem a přední částí beránka.  
**Materiál:** tmavší červenohnědá zrnitá hlína, stejná nebo velmi podobná jako u 1 a 2. Zadní strana ČVS hrubá se stopami zběžného uhlazení prsty. Keramické těsto – krupičkovitý vzhled. ČVS výrazně bíle zasintrována.<sup>9</sup> Reliéf průměrně ostrý, některé detaily nedomáčkнутé.  
**Rozměry:** slepováno ze dvou částí, zachovaná š. max. 55–89 mm, v. 186 mm (celková výška). Síla střepe od 5 do 10 mm. V. komory 110 mm – nezachovaná po celém obvodu.  
**Uloženo:** Karel Kolský, Lukov – soukromá sbírka.  
**Literatura:** nepublikováno.

## Poznámky:

- 1 K povýšení na arcibiskupství došlo v Kroměříži až roku 1777. Do té doby se tedy jednalo o biskupské služebníky.
- 2 Pokud je naše provenience správná, naskýtá se hned několik lokalit, odkud mohl zlomek pocházet. Střepeňské s četnými nálezy zlomků kachlů jsou z výzkumů známá z ulice Otakarovy, tedy z místa náležejícího k bezprostřednímu sousedství v Hradišti činných hrnčířských dílen. V úvahu připadají i domovní parcely přiléhající k oběma stávajícím náměstím. Vysokou pořizovací cenu kamen si totiž mohl dovolit zaplatit jen měšťan patřičně bonitní, jakého bychom hledali právě v těchto místech. S ohledem na námět kachle pak lze v prvé řadě uvažovat o faře při kostele sv. Jiří na dnešním Masarykově náměstí. O farní budově, která „odnepaměti“ stávala na dnešním místě, se mluví v pramenech v roce 1466. Původní objekt byl v roce 1637 rozšířen o sousední měšťanský dům Václava

- Jarského z Jar./.../ (Fišer 1921, 200). Doklad existence fary při kostele sv. Jiří po polovině 15. století tak plně koresponduje s datací kachle i s jednou z případných lokací nálezů. Za informace ohledně datování uherskohradištské fary jsou autoři zavázáni PhDr. B. Rašticové.
- 3 Podle legendy se měl **sv. Marek** narodit v Jeruzalémě a to jako Jan. Jméno Marek souvisí s jeho počtením. Měl podniknout několik misijních cest a podle sv. Jeronýma se stal zakladatelem církve a katechetní školy v Alexandrii. Jeho ostatky jsou podle tradice uloženy v chrámu sv. Marka v Benátkách (Pavlík–Vitanovský 2004, 44–45).
  - 4 Evangelista **sv. Matouš** byl původně celník, výběrčí daní. Ježíš ho k sobě povolal do služby a k následování. Po Ježíšově ukřižování není o Matoušovi mnoho zpráv. Snad působil a rozšiřoval křesťanské učení v Palestině. Podle legendy zemřel mučednickou smrtí v Persii nebo Etiopii. Jeho údajné ostatky jsou uloženy v kryptě v Salernu. Matoušovo evangelium bylo sepsáno nejspíše v 80. letech 1. století. Osobním atributem evangelisty Matouše je okřídlená postava podobná andělu. Takto jej symbolicky představuje i reliéf tohoto kachle, doplněný o nápisovou pásku s nečitelným nápisem. V našem případě se vyskytuje spolu se znamením kříže, jindy též se svatozáří. To jsou atributy běžné i pro ostatní evangelisty. Evangelista **sv. Lukáš** byl původem Řek, povoláním lékař. Působil v polovině 1. století v Antiochii. Doprovázel na cestách apoštola Pavla. Údajně byl nadaným malířem, a proto se později stal patronem malířů. Zemřel snad v Řecku za blíže nejasných okolností. Jeho hrob se nachází v Padově. Evangelium zapsal pravděpodobně v 70.–80. letech 1. století. Zvláštní zájem věnoval Ježíšově matce Marii, proto bývá nazýván mariologem Nového zákona. Symbolem sv. Lukáše se stal okřídlený býk. V rámci antropozoomorfního zobrazení může držet v ruce stylus, tedy nástroj tvarem připomínající dláto, který sloužil k rytí písma do voskových tabulek. Často je zobrazován jako píšící evangelista. Evangelista **sv. Jan** pocházel z Galileje a byl rybářem na Genezaretském jezeře. Ježíš si ho, spolu s jeho bratrem Jakubem Větším, vyvolil za učedníka. Tradice jej ztotožňuje s tím z učedníků, kterého Ježíš nejvíce miloval. Objevuje se mezi třemi apoštolů při modlitbě na Olivové hoře a také při poslední večeři je Kristovi nejbliže. Když měl být ukřižován, svěřil mu Ježíš do opatrování svou matku. Po smrti Panny Marie odešel z Jeruzaléma do Efezu, kde patrně i zemřel. Váže se k němu mnoho legend o jeho odolnosti vůči jedu a mučení vroucím olejem. Vznik Janova evangelia se datuje na konec 1. století. Hlavním symbolem evangelisty Jana je orel (Pavlík - Vitanovský 2004, 44–45).
  - 5 Za informace o nálezů i za laskavou možnost studia děkují autoři Mgr. A. Chybové, autorce výzkumu.
  - 6 Za upozornění na existenci tohoto zlomku vděčí autoři PhDr. J. Langové, které také tímto děkují za spolupráci. Tou jsou zavázáni i PhDr. J. Kohoutkovi, CSc.
  - 7 Za technologické konzultace autoři vděčí Vojtěchu Paříkovi a Pravoslavu Radovi. Názory výtvarných profesionálů a uplatnění jejich technologických zkušeností z práce s keramikou a dřevem se už osvědčily i dříve. I do budoucna je pro ně prostor. Podněty z této strany mají ale při studiu kachlů význam i pro oblast ikonografie a uměnovědy, což byla vždy samozřejmá součást školení dnešních výtvarných umělců.
  - 8 Jen z regionu máme obdobný výskyt otisků z téže/týchž matric doložen například z lokality Dambořice a Strážnice (sv. Jiří a tzv. praporečnick) či Dambořice a hrad Lukov (některé portrétní kachle) – k tomu viz Menoušková 2002; 2003.
  - 9 Sintr – krusta se na keramice vyskytuje v důsledku uložení v zemi (vysrážení), nejčastěji se jedná o vápenatou krustu. Za chemickou zkoušku a určení krusty autoři děkují L. Štefánkové.

## Literatura:

*Bible svatá*. vyd. 1991.

E r n é, M. – H a n y k ý ř, V. – M a r y š k a, M., 2004: *Výsledky přírodovědných analýz gotických kamenných kachlů z Českého Krumlova*. PA, XCV, 175–222.

F i š e r, B., 1921: *Uherské Hradiště. Topografie I. Uherské Hradiště*.

H a z l b a u e r, Z. 1998: *Krásy středověkých kamen. Odraz náboženských idejí v českém uměleckém řemesle*. Praha.

C h y b o v á, A., 1999: *K ikonografii pozdně gotického kamenného kachle z Kroměříže*. Sborník Muzea Kroměřížska 1998, 3–7.

- K o h o u t e k, J., 1995: *Hrady jihovýchodní Moravy*. Zlín.
- Le G o f f, J., 2005: *Hledání středověku. Rozhovory*. Praha.
- M e n o u š k o v á, D., 2002: *Málo známá kolekce reliéfně zdobených pozdně středověkých kachlů z Dambořic*. Slovácko 2001, XLIV, 183–223.
- 2003: *Portrétní a žánrové kachle z Dambořice. Renesanční horizont dambořické kamnářské produkce*. Slovácko 2002, XLV, 173–210.
- P a ř í k, V.–H a z l b a u e r, Z., 1991: *Technologie výroby gotických kachlů s prořezávanou čelní stěnou*. AH 16, 293–303.
- P a v l i n c o v á, H. a kol., 1994: *Slovník. Judaismus. Křesťanství. Islám*. Praha.
- P a v l í k, Č.–V i t a n o v s k ý, M., 2004: *Encyklopedie kachlů*. Praha
- P e ř i n k a, F., 1940: *Dějiny města Kroměříže III*. Kroměříž.
- R y c h t e r o v á, P., 2006: *Pašije Ježíše Krista. Od Brigity Švédské k Melu Gibsonovi*. ĎaS, XXVIII, 4, 16–19.
- S m e t á n k a, Z., 1968: *Technologie výroby českých kachlů od počátku 14. do počátku 16. století*. PA, LIX, 543–578.
- V i t a n o v s k ý, M., 2001: *Dřevo a hlína v procesu vzniku středověkého kachle*. AH 26, 403–409.
- V i t a n o v s k ý, M.–H a z l b a u e r, Z., 1995: *Příspěvek k výrobě pozdně gotických kachlových matric – otázky výtvarné formy a technologie*. AH 20, 539–550.

#### Použité zkratky

- AH – Archaeologia historica  
ČVS – čelní vyhlívací stěna  
ĎaS – Dějiny a současnost  
inv. č. – inventární číslo  
max. – maximální  
PA – Památky archeologické  
přír. č. – přírůstkové číslo  
s. – síla  
š. – šířka  
v. – výška  
ZO – zachytný otvor

#### Biblické zkratky

- 1K 5,7 – První epistola sv. Pavla ke Korintským, kapitola 5, odstavec 7  
J1, 29 – Evangelium sv. Jana, kapitola 1, odstavec 29

---

*Mgr. Dana M e n o u š k o v á (n. 1973), archeoložka Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Specializuje se na období středověku se zvláštním zřetelem k reliéfně zdobeným středověkým kachlům.*

---

*Michal V i t a n o v s k ý (n. 1946), akademický sochař a přední medailér, vedle umělecké tvorby se zabývá i heraldikou, historií a archeologií. V té pak uplatňuje odborné poznatky z výtvarné technologie.*

---

## The Holy Lamb and Evangelists on the Tiles from Uherské Hradiště (?), Kroměříž and Lukov.

### Abstract

The late-Gothic tile depicting The Holy Lamb and Four Evangelists from the turn of the 15<sup>th</sup> and 16<sup>th</sup> centuries comes from three locations that are fairly close to one another. They are probably from Uherské Hradiště, Kroměříž and Lukov. The relief consists of the central theme of Agnus Dei surrounded by the symbols of four Evangelists., i.e. a bull, a lion, an eagle and an angel. The symbolic weight of this composition is considerable. A lamb, in the Old Testament originally a sacrificial offering, became in the course of time a Christological theme generally expressing the victory of Good over Evil. The accompanying reliefs representing the Evangelists Matthew, Mark, Luke and John, i.e. the witnesses and interpreters of Jesus' life, are no less important. The individual items that form the studied set of reliefs are not of the same value of evidence both because of the finding circumstances, as well as the extent of their preservation. A very small fragment, today stored in Uherské Hradiště, comes from an unidentified location. This fragment's quality

of reproduction is outstanding. The find from Kroměříž comes from a 1995 excavation and it offers some indicia for speculations regarding the client and the location of its stove. Several fragments of the same tile were discovered during a 1984 excavation in the Lukov castle (today stored at the Zlín Museum of Southeast Moravia), while yet another fragment from the same location is in private ownership. The set of tile reliefs Holy Lamb and Four Evangelists is dimensionally identical. This means that all of the tile's instances were formed in the original mould. The dimensional identity excludes the so-called pirated copies. Those would have been identified by smaller dimensions, caused by two extra burnings. The clay of the Uherské Hradiště and Kroměříž tiles is essentially identical, while the reliefs from Lukov are made of a material strikingly different. This testifies to at least two locations of production. The finish of the back sides of the Uh. Hradiště and Kroměříž reliefs shows that they were formed using a generally known forming procedure using a slab of clay. The traces of parallel horizontal lines on the back and front sides of the Lukov fragments hint to an alternative procedure. The potter first circled out a so-called *kachlice* on the wheel. This *kachlice* was essentially a cylinder, which was subsequently vertically cut and developed into a plane. This allowed him to get quickly a rough form for tile relief which was then homogenous and of uniform thickness. Some of the studied fragments are characterized with blurred details, especially in the elevated parts of the relief. This was not caused by mechanical wear-and-tear of the finished tiles, but by negligent work of the person who formed the tiles. The roundedness and blurred quality came about by insufficient pressing-in of the soft clay slabs into the depressions of the mould's negative relief. The relief Holy Lamb and Four Evangelists stands out for its refined composition which represents the iconographic richness of medieval tiles in the Czech lands. It also contains a strong spiritual message.

### **Agnus Dei (Lamm Gottes) und die Evangelisten auf den Kacheln aus Uherské Hradiště (?), Kroměříž und Lukov**

#### **Z u s a m m e n f a s s u n g**

Die spätgotische Kachel Agnus Dei und vier Evangelisten aus der Wende vom 15. zum 16. Jahrhundert stammt aus drei nicht weit voneinander entfernten Lokalitäten, vermutlich aus Uherské Hradiště, Kroměříž und der Burg Lukov. Das Relief mit dem Zentralmotiv des Agnus Dei ist mit den Evangelistenzeichen umgeben. Die Symbole – Stier für Lukas, Löwe für Markus, Adler für Johannes und Engel für Matthäus – sind von großer symbolischer Wichtigkeit. Das Lamm, ursprünglich eine alttestamentarische Opfergabe, ist mit der Zeit zum christologischen Thema geworden: Lamm als Symbol Christi, zum Symbol für den Sieg des Guten über dem Bösen. Begleitende, jedoch nicht weniger bedeutende Reliefs stellen die vier Evangelisten Lukas, Markus, Johannes und Matthäus, also Zeugen und Deuter des Lebens Christi, dar. Einzelne Komponente des untersuchten Reliefkomplexes verfügen nicht über denselben Aussagewert auf Grund der Fundumstände und unterschiedlichen Erhaltungszustands. Ein geringes Fragment aus einer unbekanntem Lokalität ist heute in Uherské Hradiště aufbewahrt. Es zeichnet sich durch eine hochwertige Reproduktion aus. Der Fund von Kroměříž stammt aus der Untersuchung von 1995 und bietet einige Indizien zu Überlegungen über möglichen Besteller und über die Lage des Ofens. Einige Bruchstücke der gleichen Kachel von der Burg Lukov (heute im Museum Südostmährens in Zlín aufbewahrt) stammen aus der Untersuchung von 1984, ein weiteres Bruchstück aus derselben Lokalität ist im Privatbesitz. Der Kachelreliefkomplex Agnus Die und Evangelisten ist gleichförmig, das heißt, dass alle Exemplare in einer originalen Form eingeformt wurden. Die metrische Übereinstimmung schließt so genannte Piratenkopien aus. Solche Kacheln hätten ein kleineres Ausmaß gehabt, weil man sie zusätzlich zweimal ausgebrannt hätte. Die verwendete Tonsorte ist bei den Funden aus Uherské Hradiště und Kroměříž im wesentlichen identisch, wobei beim Bruchstück aus der Burg Lukov das Material unterschiedlich ist. Dies erbringt einen Beweis für mindestens zwei Herstellungsstätten. Die Bearbeitung der Rückseite von Reliefs aus Uherské Hradiště und Kroměříž bezeugt ein allgemein bekanntes Arbeitsverfahren – Modellierung mit Hilfe einer ausgerollten Tonplatte. Die Spuren von parallelen Horizontallinien auf der Ober- und Rückseite bei den Bruchstücken aus Lukov deuten ein alternatives Verfahren an. Der Töpfer drehte auf der Scheibe zuerst eine Rolle, die vertikal geschnitten und ausgerollt wurde. Somit konnte man schnell ein Halbfabrikat zur Modellierung des Kachelreliefs gewinnen, das homogen und gleichmäßig dick war. Einige der untersuchten Bruchstücke weisen Unschärfe in Details, vor allem in den höheren Teilen des Reliefs auf. Es handelt sich nicht um eine mechanische Abnutzung der fertigen Kacheln, sondern um eine nachlässige Arbeit bei deren Bearbeitung. Die Rundlichkeit und Unschärfe entstanden durch ungenügendes Drücken der weichen Tonplatten in alle Vertiefungen des negativen Formreliefs. Das Relief Agnus Die und vier Evangelisten zeichnet sich durch eine vollkommene Komposition aus, die den ikonographischen Reichtum der mittelalterlichen Kacheln in den tschechischen Ländern gut repräsentieren. Es strahlt auch eine starke Ideenbotschaft aus.





**KDYŽ METODĚJ KŘTIL BOŘIVOJE.**

Výstava v Archeoskanzenu Modrá, květen–listopad 2006

Archeologický skanzen v Modré umožňuje svým charakterem provozovat více druhů aktivit. Kromě té základní – každodenní prezentace areálu, představujícího ideální podobu velkomoravského opevněného sídliště z 9. století, jsou to i další akce spojené zejména v letní turistické sezóně nezřídka s celodenními tematicky zaměřenými akcemi – například ukázkami ze života starých Slovanů, jejich bitvami, slavnostmi slunovratu, koncerty, jarmarky, halali apod. Rozsahem největší stavba v areálu skanzenu – palác, byla již od počátku koncipována jako multifunkční. Konaly a konají se zde nejen přednášky a semináře, ale především akce výstavního charakteru. Již v roce 2005 byla v podstřešní části paláce instalována výstava „Čas Keltů“, která veřejnost seznámila keltskou kulturou a společností na Moravě. V minulém roce byla v přízemí paláce slavnostně otevřena 20. května výstava „Když Metoděj křtil Bořivoje“.

Výstava je nezvyklá a z hlediska výstavního do jisté míry i ojedinělá svým podáním. Není vůbec jakýmsi naplánovaným „shlukem“ vitrin s jednotlivými předměty doplněnými o obrázky a texty. Naopak, zachycuje jeden skutečně doložený historický okamžik – průběh křtu českého knížete Bořivoje na Velehradě v létě roku 883. Výstava je založena na postavách, které se mohly tohoto aktu skutečně účastnit, žili v té době a jejich přítomnost na dvoře knížete Svatopluka byla možná a pravděpodobná. Již z této krátké charakteristiky vyplývá, že scénář výstavy, který vypracoval archeolog Luděk Galuška z Moravského zemského muzea v Brně, byl zcela odlišný od klasických scénářů výstav. Autor nám představuje pomocí jednotlivých postav jak průběh křtu, tak i možné fyzické podoby jednotlivých postav a především jejich dobový oděv, obutí, šperky i insignie moci, ať už světské či církevní. Máme tak možnost shlédnout celkem dvanáct historických postav: knížete Svatopluka, mojmírovského knížete, v pořadí třetího známého panovníka Velké Moravy se svou ženou a synem Mojmiřem (pozdějším knížetem Mojmiřem II.), dále arcibiskupa „Svaté církve Moravské“ Metoděje a jeho pomocníka benediktského mnicha Kaicha, knížete Bořivoje

– historicky prvního doloženého Přemyslovce a jeho ženu Ludmilu, kněze Jana z Benátek, pravděpodobného Svatoplukova kancléře a kněze Gorazda, oblíbence arcibiskupa Metoděje. Postavy reprezentující členy společenské elity, kromě výše uvedených, představuje dále velkomoravský velmož Zeměžizň, markrabě Východní marky Aribo se synem Isanrikem a velkomoravský zbrojnoš. Každá z postav je stručně a výstižně charakterizována kratším textem umístěným na podpěrných sloupech paláce.

Představí takové množství postav – především jejich vzhled a oblečení si vyžádalo mnoho práce a studia v dobových pramenech a také spolupráci s odborníky více oborů. Jednotlivé postavy jsou zhotoveny z keramických soch, jejichž autorem je sochař Jiří Dudešek. Na vzhledu kostýmů a obuvi se podílel celý tým lidí, který odborně vedla především naše přední specialistka na středověké textilie PhDr. Milena Bravermannová ze Správy Pražského hradu, doc. PhDr. Luděk Galuška, CSc. z MZM v Brně, doc. Ing. Petr Hlaváček, CSc. a Ing. Václav Gřešák, oba z Baťovy univerzity ve Zlíně. Repliky látek zhotovil Antonín Chovanec a autorkou oděvů samotných byla Petra Bittnerová. Na replikách zbraní a šperků pracovali především Patrick Bárta, Pavel Čáp, Petr Rajnoch, Dana Ševčíková a další.

Výstava na Modré je příkladnou ukázkou toho, že za výstavní témata nemusí být zvolena vždy jen velká a obsáhlá témata celých kultur či civilizací. Naopak její téma i prezentace byly velmi vhodně zvoleny jak z hlediska jejího pojetí, tak i tématu a umístění. Vždyť průběh křtu knížete Bořivoje někdy v létě roku 883 je dobře znám z několika pozdějších písemných pramenů, ať už z Dalimilovy kroniky nebo Kristiánovy legendy a proběhl právě na velkomoravském Velehradě. Ten, kdo výstavu v Modré navštívil, si určitě zapamatuje nejen jména našich i evropských velkých historických postav z 9. století, ale určitě obdivoval i bohatost a dokonalost kostýmů zpracovaných na základě historických a archeologických pramenů.

*Miroslav Vaškových*

**VELKÁ MORAVA V BULHARSKU**

Po dlouhé pauze byla v letních měsících roku 2006 v Bulharsku opět připomenuta Velká Morava. Stalo se tak prostřednictvím dvou akcí

pořádaných v rámci „Českých dnů v Šumenu 2006“, ve městě ležícím asi 100 km západně od známého příčernomořského letoviště Varna. První z akcí byla mezinárodní vědecká konference s názvem „Velká Morava – Veliký Preslav“, která se konala ve dnech 16.–18. 5. na Šumenské univerzitě biskupa Konstantina Preslavského. Za českou stranu byly jejími spolupořadatelé Slovanský ústav AV ČR Praha, Archeologický ústav AV ČR Brno a Moravské zemské muzeum Brno. Z těchto institucí také pocházeli hlavní referující: Vladimír Vavřínek, jenž pojednal o Cyrilometodějské tradici v historii českého národa, Pavel Kouřil, který hovořil o velkomoravských elitách na podkladě archeologických nálezů a Luděk Galuška, který shrnul problematiku křesťanství na Velké Moravě. Referáty proslovené bulharskými odborníky obsáhly dané téma v širokém spektru počínaje archeologií, přes historii, etnografii až po lingvistiku. Bylo znát, že Velká Morava a zejména cyrilometodějská tematika nepředstavují v Bulharsku neznámé pojmy, že zde působí řada odborníků, zejména lingvistů, kteří se touto problematikou intenzivně zabývají. Druhou akcí, tentokrát uspořádanou v Archeologickém muzeu v Preslavi, byla výstava opět pojmenovaná „Velká Morava – Veliký Preslav“. Realizovalo ji Moravské zemské muzeum ve spolupráci s Archeologickým ústavem AV ČR. Výstava představila bezmála 200 předmětů, které kromě uvedených institucí pocházely ještě z fondů Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty MU Brno. Z toho je zřejmé, že prezentovány byly zejména Mikulčice, Břeclav–Pohansko, Staré Město a Uherské Hradiště–Sady, tedy pomoravská centra společenského a náboženského života Velké Moravy. Návštěvníky zaujaly především velkoplošné modely kostelů, zlaté a stříbrné ženské šperky, součásti velmožských opasků, jezdecké potřeby a zbraně a také předměty dokládající křesťanství

a písemnictví. Průvodní texty byly vyhotoveny v češtině, bulharštině a angličtině, takže jejich znění nezůstalo utajeno ani zahraničním turistům, kteří (jak nám sdělil ředitel muzea Georgy Maystorfskij) do vnitrozemské Preslavi poměrně často přijížděli dokonce až od břehů Černého moře. Zápisy v knize návštěv údajně potvrzovaly jejich milé překvapení nad kulturní úrovní starých Moravanů i podiv, že o tak významné říši, která v 9. století hrála v Evropě tak důležitou roli, vlastně nic neví. Lze proto říct, že výstava svůj cíl víc než splnila. Těžko by jí však bylo možné realizovat bez organizační spoluúčasti Českých center při Ministerstvu zahraničí ČR, zejména pak Českého centra v Sofii (ředitelka Vlasta Ransdorfová). Závěrem ještě několik vět k tomu, proč byly obě akce vůbec realizovány. Ten hlavní důvod souvisel se skutečností, že v roce 886, tedy před 1120 lety, přišli do Bulharska z Velké Moravy Wicingem vyhnání kněží slovanského obřadu – žáci nedávno zemřelého (r. 885) moravského arcibiskupa Metoděje. Car Bulharů Symeon je usadil právě v Preslavi, druhém hlavním městě své říše, v 10. století středisku „zlatého věku“ starobulharské literatury, v němž působily takové osobnosti jako např. tvůrce cyriliky biskup Konstantín, Johannes Exarcha nebo mnich Chrabr, ochránce slovanského písma a autor spisu O písmenech. Veliký Preslav, stejně jako první centrum starobulharského státu Plisku a nedalekou Madaru s proslaveným Jezdcem jsme měli možnost navštívit v rámci konferenční exkurze. Druhý důvod pořádání obou akcí byl ten, že v Bulharsku nebyla Velká Morava prezentována téměř čtyřicet let (před tím to byla známá reprezentativní stejnojmenná výstava, která v 60. letech 20. století navštívila četné evropské metropole, mezi nimi i Sofii), takže nabídka ke spoluúčasti na jejich přípravě byla námi okamžitě přijata. A to k oboustranné spokojenosti.

*Luděk Galuška*

---

# HISTORIE

---



## „VELEVÁŽENÝ PANE, AČ NEZNÁM, PÍŠI...“

(Z korespondence Antonína Zelnitia s Františkem Adámkem)

Zdeněk Fišer, Moravské zemské muzeum, Brno

Príspevek podchycuje vzťahy medzi dvoma archeology – amatéry, jedného ze Starého Města a druhého z Brna, věřících ve velkomoravskou minulost lokalit nacházejících se v blízkosti staroslavného Velehradu.

Ze dvou jmen, uvedených v titulu, je nepochybně známější jméno první. Učitel Antonín Zelnitius (1876-1957) proslul svými výzkumy na území Starého Města, stojícími na počátku soustavného objevování dávného středoevropského státního útvaru, Velké Moravy. „*Po delším působení v cizině vrátil se v roce 1922 do svého rodného kraje, aby své síly věnoval jako výborný učitel výchově mladých generací. V té době bylo v plném proudu ničení pohřebiště v trati „Na valách“ ve Starém Městě u Uh. Hradiště, kde od sklonku minulého věku odbíráním písku bylo nenávratně pro vědu ztraceno několik set velmi důležitých hrobů... Zelnitius provedl obětavý výzkum zbývající, bezprostředně ohrožené části pohřebiště a zachránil národu a vědě velké množství památek z období let 800–950; bylo to v naší prehistorii vůbec po prvé, kdy se nám staroslovanská kultura představila v takové šíři a důležitosti,*“ poznamenal autor, skrytý pod šifrou A., v článku k Zelnitiovým pětasedmdesátinám.<sup>1</sup> Následně ještě dodal: „*Konečně celá tato ještě nedocenená činnost A. Zelnitiuse nese své ovoce, neboť na tuto průkopnickou archeologickou činnost bezprostředně navazují nynější systematické další výzkumy Státního archeologického ústavu, které také mají krásné výsledky.*“

Není nutné dále rozšiřovat biografické údaje o Zelnitiovi. Čtenář se s jeho osudy může podrobněji seznámit v drobné monografii S. Batůška,<sup>2</sup> nebo v dílčích článcích o něm, podchycených v Bibliografii okresu Uherské Hradiště (z r. 1982), v které je rovněž uvedeno jeho odborné dílo. Zelnitius ovšem trvale vzbuzuje naši pozornost šíří badatelských vztahů, které udržoval jak s řadou jemu podobných archeologů – amatérů, tak s nastupujícími profesionálními archeology – odborníky. Přestože podstatné jádro Zelnitiový korespondence zůstalo trvale nepřístupné v soukromém držení, resp. již vzalo za své, tu a tam se objeví písemnosti, umožňující některé z těchto vztahů blíže objasnit. Tak právě na stránkách Slovácka jsem mohl připomenout Zelnitiový vazby na dvě významné badatelské osobnosti první poloviny 20. století. Jedním z nich byl Antonín Breitenbacher (1874–1837), od r. 1921 archivář olomouckých arcibiskupů a správce uměleckých sbírek na zámku v Kroměříži,<sup>3</sup> druhým Inocenc Ladislav Červinka (1869–1952), zakladatelská osobnost moravské archeologie.<sup>4</sup> Náhoda tomu chtěla, že se mi do rukou dostal další konvolut Zelnitiových písemností,<sup>5</sup> dosud vůbec nejobsáhlejší, dokumentující jeho vztahy s Františkem Adámkem (1907–1989), který, jak potvrzuje jeden z listů, byl rovněž autorem článku k Zelnitiovým pětasedmdesátinám, z něž bylo výše citováno.

Osobnost amatérského archeologa Fr. Adámka zůstává oproti Zelnitiovi daleko více skryta za závojem zapomnění, ačkoliv zemřel teprve nedávno. Jeho život i dílo připomněl na stránkách časopisu Právek obsáhleji teprve v r. 2002 Jiří Šíl,<sup>6</sup> a jeho údaje jsou také výchozím materiálem pro několik dalších řádků.

František Adámek se narodil v Brně-Obřanech v rodině zemědělce. V moravské metropoli, kromě studií na prostějovské obchodní akademii, prožil také většinu svého života. Za válečných akcí jara 1945 byl zničen jeho rodný domek a tak se na dlouhá další léta přestěhoval do podnájmu v Brně-Husovicích.

Povoláním byl bankovní úředník, zprvu pracoval v Hypoteční, později v Investiční bance, odkud však začátkem 50. let byl z politických důvodů donucen odejít. Tehdy byl rovněž postižen velkými zdravotními problémy, nicméně ani ty nezabránilo, aby byl v r.



František Adáček (vlevo) s přítelem Jaroslavem Šislerem. Foto V. Absolonová, 25. 2. 1971.

aby o něm Adáček napsal biografii, a také aby napsal knihu o Wanklově největším objevu v jeskyni Býčí skála. Nepřízní osudu se nakonec největší Adáčekovou prací stala monografie Praveké hradisko u Obřan (Brno 1961, 230 s.), v níž sumarizoval své dlouholeté výzkumy na uvedené lokalitě, uzavřené posledními výkopovými pracemi již v r. 1946. Tehdy také, krátce po válce, začal spolupracovat s muzei v Tovačově a Olomouci, kde byl 27. května 1947 dokonce zvolen správcem prehistorických sbírek tamního Vlastivědného spolku musejního.<sup>7</sup> Řadu let byl také členem a jednatelem Moravského archeologického klubu v Brně. Na poli archeologie pak sám přestal publikovat v r. 1972.<sup>8</sup>

Autor Adáčekova životopisného medailónku J. Šíl o něm mj. uvedl, že jmenovaný byl ve vědecké obci do jisté míry přehlížen, a to jednak pro jeho přímou, poctivou a neústupnou povahu, a jednak pro některé jeho nekonformní názory. K těm patřilo především Adáčekovo přesvědčení o autochtonitě Slovanů na našem území, a dále jeho neotřesitelná víra v pravost Rukopisu královédvorského a zelenohorského.<sup>9</sup> Zdá se, že jeho mladistvý romantismus nepřerostl v těchto případech ve vědecký realismus, ale zůstal natrvalo ukotven v odkazu obrozenectví, národovectví a panslavismu.

Poznání názorového světa, v němž se jak Adáček, tak Zelnitius pohybovali, přibližuje, jak už bylo výše naznačeno, nálezy jejich vzájemné korespondence, jistě ne zcela úplné, přesto však velmi obsáhlé. Řádově se jedná o několik stovek dopisů, korespondenčních lístků a jiných písemností,<sup>10</sup> které si vyměňovali v letech 1932–1957, tedy až do Zelnitiovy smrti. Korespondenci vlastně zahájil 12. 2. 1932 dopisem Zelnitius, když mu jejich společný známý a proslulý archeolog – amatér kněz František Příkryl postoupil jakýsi Adáčekův dopis. Korespondence pak přibývá ke konci 30. let, pokračuje plynule za války a na intenzitě nabývá od r. 1945, kdy se mění v nepřetržitý proud informací, názorů a postesků nad tím či oným. Spíše dominující byla Zelnitiova korespondence, který informoval o svých staroměstských nálezech, připomínal jejich historii (resp. historii lokality), zabýval se otázkou Veligradu, dovolával se názorů odborníků a s některými z nich polemizoval – pravidelně kritizoval zejména názory svého věčného oponenta I. L. Červinky.

Adáček se pak v odpovědích, psaných na rozdíl od Zelnitia většinou psacím strojem, jeví jako trpělivý posluchač, přitakávající názorům svého staršího přítele a nezřídka jej uklidňujícího. Jen málo se v jeho listech objevují informace o osobním životě a prožívání

1954 persekuován pro organizování pomoci (finanční sbírky) kolegům dříve zatčeným v bance. Přibližně půldruhého roku strávil ve vězeňských zařízeních, většinou v Brně-Cejlu. Po propuštění v r. 1956 byl přijat jako konzervátor, preparátor a technik v Ústavu Anthropos, který byl součástí Moravského muzea v Brně. Tam pracoval až do svého odchodu do důchodu v r. 1969, bezprostředně motivovaného jeho těžkými zdravotními problémy.

K archeologii inklinoval již od mládí. Zejména vlivem svého učitele Eduarda Vodičky se soustředil na pravekou lokalitu Hradisko, rozkládající se nad jeho obřanským rodištěm. O svých nálezech tam i jinde v okolí postupně publikoval dílčí zprávy, které zaujaly také významné osobnosti archeologické obce na Moravě. Sblížil se zejména s prof. Karlem Absolonem, který, jako vnuk MUDr. Jindřicha Wankla, proslulého výzkumy v Moravském krasu, chtěl,

doby. Např. dne 1. března 1950 sděluje: „*Jinak jsem hodně uhoněný, manželka stále churaví, nervy se trochu popravily, ale zase se přidal velmi zle žlučník. Ke všemu jedu na púbroční brigádu do uhelných dolů, byl jsem na pracovním úřadě „odveden“. Tak jde život.*“ Jindy zase (list z 24. února 1952) si Zelnitiovi posteskli: „*Nikdy jsem neměl takový nedostatek času, jako nyní. Už jsem i rozmrzen, není možné pracovat tak, jak by člověk chtěl a co by chtěl. Den za dnem ubíhá v samé úřední robotě, školení a schůzování a na archeologii nezbude ani času ani sil. Cítím také už ten 45. rok na hřbetě při té lopotě. Ale žádné fňukání, Zelnitius pracoval ve stáří a stále pracuje, tož my mladší nesmíme zůstat zpět.*“ Podobně píše 20. května 1952: „...*po celý den se nezastavím, chvat ve všem, jednu věc nedokončíš a vyhrne se deset jiných, rodině se věnuji mizivě málo, jen shon po celý den za skývou chleba. Lecos bych rád dělal, v mnohém pomohl, když však mám jen dvě ruce, jednu hlavu a den má jen 24 hodin, z nichž mnohé musí člověk prospat. Materiál o Rukopisech leží nedoplněn a nezpracován, prof. Absolon lítostivě se doptává, kdy bude hotova Byčí skála, Wanklův životopis, Hradisko u Obřan končím také pomalu, pokud čas dovoluje, třeba by bylo studovat, sledovat v klidu podrobně, co se v archeologii děje a tam ve skříní leží objemný svazek materiálu o Velehradu, další můj hřích! Také mně leží tíha v mysli, že jsem Ti nepomohl a nepomáhám, jak bych měl.*“

Mnoho dopisů dále obsahuje morální apely a odsouzení nevědku, který světem vládne, a který postihuje tu jednoho, tu druhého z korespondentů. Zatímco Zelnitiovým „nepřítelem“ byl především I. L. Červinka a později do jisté míry také Vilém Hrubý, který po něm převzal a již na profesionální úrovni řídil výzkumy ve Starém Městě,<sup>11</sup> podobný osten trpkosti v Adámkových listech cítíme ze strany autora vůči Josefu Skutilovi, přednímu moravskému prehistorikovi, působícímu po desetiletí v Moravském zemském muzeu v Brně, který nevěřil v pravost Rukopisů a tím si u Adámka vysloužil velmi negativní ocenění.<sup>12</sup> Naopak si dotyčný velmi vážil dr. Jaroslava Böhma, po válce ředitele Státního archeologického ústavu, který alespoň krátce podpořil Adámkovo vědecké úsilí a umožnil mu na obřanském hradisku provádět v r. 1946 po několik týdnů terénní výzkum, placený ze státních prostředků. Böhm si také přál, aby Adámek výsledky svých obřanských výzkumů publikoval v seriózní monografii. Jak dále vyplývá z dopisů, Adámkových „chráněncem“ byl mladý Bohuslav Klíma, pozdější známý čs. paleolitik, od r. 1945 zaměstnaný v Moravském muzeu.

Adámkovy dopisy jsou zároveň svědectvím úcty, kterou k Zelnitiovi choval, stejně jako odrážejí přesvědčení o správnosti jeho názorů. Hezky je to vyjádřeno v Adámkově dopisu z 20. května 1950: „*Držívám své srdce obvykle velmi na uzdě, ale ani netušíte, jak často Vás v mysli tisknu vřele k svému srdci a líbám. Zelnitius je skromný člověk, ale velcí lidé bývají vždy skromní. Nepřenesl bych přes své svědomí, kdybych se na všechno to, co už se stalo a ještě stane okolo Velehradu, díval se založenýma rukama. I kdybych Antonína Zelnitiuse neznal, šel bych při první příležitosti do boje za Velehrad a za vaši práci.*“ V témže dopise se ještě Adámek zmiňuje o tom, že by bylo zapotřebí sepsat, co všechno Zelnitius zažil ohledně svých výzkumů ve Starém Městě a ohledně otázky velkomoravského Velehradu: „*Nás dva čeká velká společná práce: Vy budete vyprávět a já budu psát,*“ píše a dodává: „*Napíšeme to nejméně třikrát se všemi podpisy Vás, milostivé paní i svědků a uložíme tak, aby potomci zvěděli a v paměti podrželi všechno, co bylo. Jinak by všechno zapadlo, Vaši práce zmocnily by se jiní.*“ Škoda, že tyto Zelnitiovy vzpomínky nebyly nikdy sepsány.<sup>13</sup> Dnes by byly cenným svědectvím o počátečních dějinách jednoho z velkých výzkumů 20. století na území Moravy.

Pro poznání relativně nedávných dějin moravské archeologie jsou zvláště cenné Zelnitiovy dopisy z doby po r. 1945. Zachycují totiž, jak terénní archeologické bádání přechází pod dohled a působnost archeologických institucí, a jak se amatérské výzkumy ve Starém Městě mění v profesionální, zaštitěné, provozované a již požadované státní mocí. Byl to nepochybně kvalitativní přelom, zřetelný zvláště ve světě slovanské archeologie a v jejím rámci související s objevem a uznáním hmotné kultury Velké Moravy. Téže kultury, k jejímuž poznání kladl základy Zelnitius a které následně rozvíjeli jeho nástupci, zejména Vilém Hrubý a Josef Poulík. V dopisech je zachycen také epochální objev velkomoravské zděné architektury ve Starém Městě.

Antonín Zelnitius tedy mohl být na konci života na jedné straně spokojen. Svět profesionální archeologie – a nejen on – uznal, že Staré Město bylo jedním z vynikajících center dávné slovanské říše, a že on, pouhý učitel a diletant, svou intuicí a neúnavnou prací, často za cenu osobních obětí, předběhl dobové poznání a pro svět vědy zachránil nemalé množství hmotného materiálu, který by jinak vzal za své. Na druhou stranu z jeho listů cítíme, že se tak pro něj stalo pozdě, že společenské uznání směřuje spíše k jeho následovníkům, kteří disponovali pro výzkumy prostředky, jaké on jako amatér neměl nikdy k dispozici. Proto je v nich cítit i osten řevnivosti, zejména vůči V. Hrubému, i opakované připomínání faktu, že on, Zelnitius, tyto terénní výzkumy zahajoval záchranou prvních velkomoravských hrobů ve Starém Městě již v r. 1924... Ostatně, názorně to připomíná krátký text, nazvaný „Pro memoria“, který sepsal 7. června 1848 a který je jakousi zhuštěnou verzí postojů, prolínajících trvale jeho korespondenci:

### „Pro memoria!

Přišel jsem, abych tvořil a ne bořil.

Připomínal jsem si stále: Nemo propheta.

Zkusil jsem: Splníš-li vše, není to nic. Všem se nezavděčíš.

Běda, kdo vyšších hodnot neuzná; není mu nic svato.

1. Moje činnost směřovala nejprve zachránit to, co bylo ohroženo.

2. Na širší a hlubší výzkum nebylo financí, sil, času a veřejného zájmu.

3. Bez umírněnosti nebyl bych zachránil to, co dnes máme a známe.

Ne do široka, do dálky, do prostoru, ale do hloubky  
bylo mi zásadou a snahou proniknouti.

Přišel jsem na Nový rok v r. 1922.

Už dávno se ničily vzácné kultury na území Starého Město a v r. 1897 otevřena pískovna

„Na valách“ a inventář tu ničen do podzimu v r. 1924.

Ve Starém Městě možno říci: Kde zakopneš,  
tam jistě něco najdeš.

Kopal jsem knížecí hroby, sebral jsem smetanu!

Kde bylo hradisko!

Podle staroslovanských zvyklostí bylo na močále, u řeky.

Vše, co máme a známe, hradisko už máme,

třeba tomu mnohý nevěří;

neboť i skepse má meze!

Dixi!

V Starém Městě 7. června 1948.

Antonín Zelnitius.“

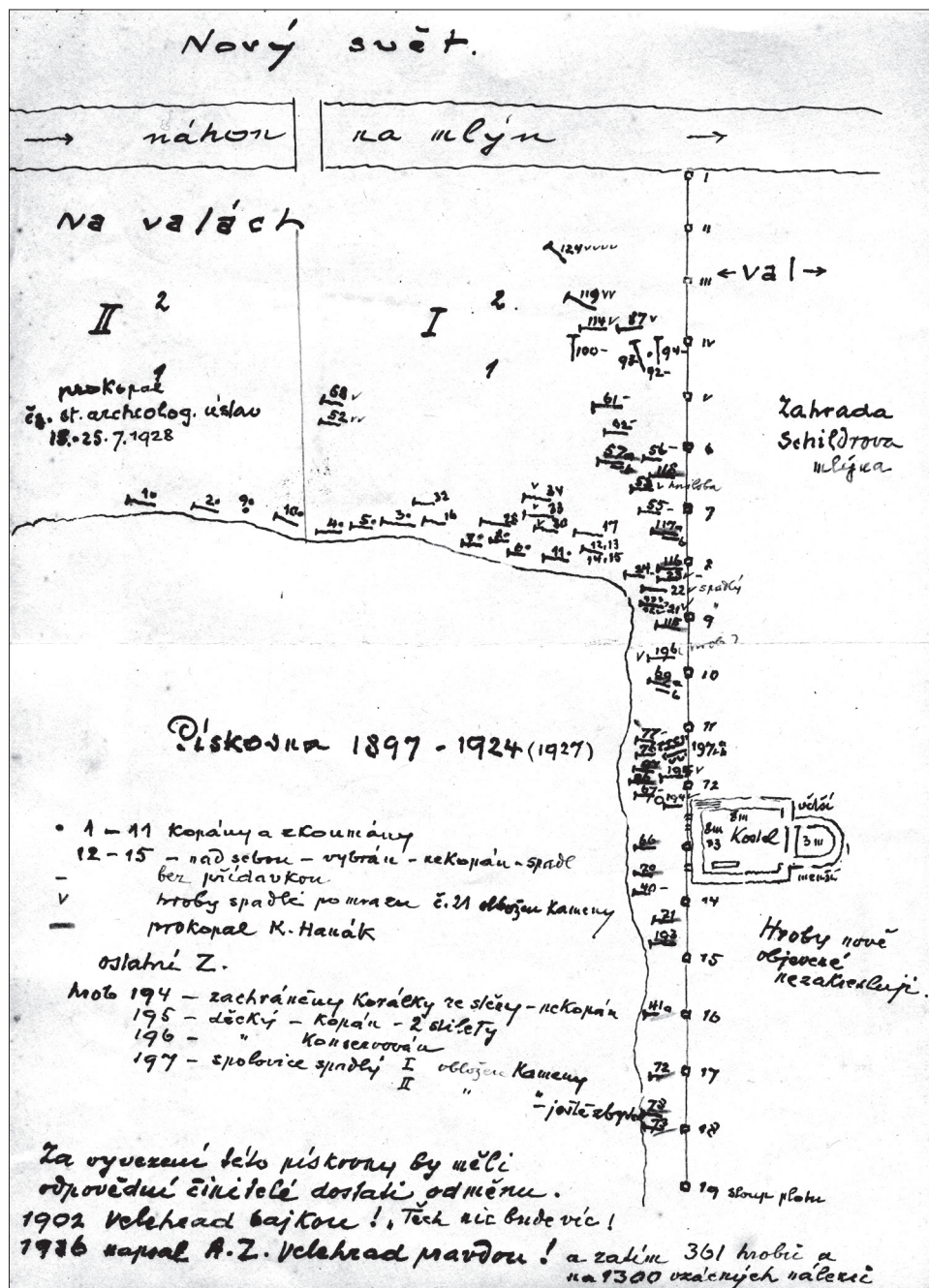
\*

Z bohaté korespondence mezi A. Zelnitiem a F. Adámkem připomeneme v příloze – vzhledem k charakteru sborníku Slovácko – alespoň náznakově listy prve jmenovaného, vztahující se ke Starému Městu. Výběr z Adámkovy korespondence, zvláště ve vztahu k Obřanům, bude snad možné zveřejnit – vzhledem k 100. výročí jeho narození – v jiném periodiku.

Ze Zelnitiových listů tedy otiskujeme dopis přibližující počátky jeho vztahů s Adámkem, dále jeden z následných dopisů z r. 1936, ojediněle pak Adámkův přípis z r. 1939 a následně ještě Zelnitiův list z r. 1948, v němž se zmiňuje o obnovení muzejní expozice archeologického spolku Starý Velehrad. Pak konečně čtenáře seznamujeme s několika písemnostmi z r. 1949, zachycujícími Zelnitiovu a Adámkovu reakci na objev prvního velkomoravského kostela ve Starém Městě. Závěrečným otištěným materiálem je protokol z komise k nálezu uvedeného kostela; svým obsahem byl pro Zelnitia nepochybnou satisfakcí. Dopisy jsou otiskovány bez opakujících se adres a z důvodu rozsahu příspěvku také bez vysvětlujících poznámek.



Dodejme ještě, že příspěvek vznikl k 50. výročí úmrtí Antonína Zelnitia a ke 100. výročí narození Františka Adámka. Obojí si připomeneme v r. 2007, tedy v době, kdy vyjde i tento svazek Slovácka.



## Poznámky:

- 1 Lidová obroda 24. 6. 1950, s. 5 (článek „Objevitel Velehradu“).
- 2 Baťušek, S.: *Antonín Zelnitius*. Uherské Hradiště 1994; nejnověji pak o něm heslo in Sklenář, K.: *Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů*. Praha 2005, s. 650.
- 3 Fišer, Z.: „Slavná je minulost Starého Města...“ (Počátky velkomoravských výzkumů v dopisech Antonína Zelnitia Antonínu Breitenbacherovi.) Slovácko XLI, 1999, s. 199–210.
- 4 Fišer, Z.: „Poznal jsem mnohé archeology...“ *Ke vztahům Antonína Zelnitia a Inocence Ladislava Červinky*. Slovácko XLIV, 2002, s. 261–267.
- 5 Za upozornění na něj a za možnost jej využít děkuji doc. dr. Ludku Galuškoví, CSc.
- 6 Šil, J.: *Osobnost Františka Adámka (16. 10. 1907–8. 11. 1989)*. Pravěk, Nová řada, sv. 12, 2002, s. 444–448. Autor vycházel ze své magisterské diplomové práce, kterou v r. 2001 obhájil na Ústavu historie a muzeologie Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě. Ani zde, ani ve vzpomenutém článku se však o vztazích Adámka se Zelnitem blíže nezmiňuje, což bylo jistě dáno charakterem pramenů, které měl k dispozici. Jednalo se zejména o tu část Adámkovy pozůstalosti, kterou získal jeho přítel J. Urban pro fond bývalé Československé, resp. České společnosti rukopisné; nyní je uložena v Archivu hlavního města Prahy. Vedle Šilova základního článku jsou stručné zmínky o Adámkovy následující: Příroda 39, 1947, s. 136 (od K. Absolona); Filip, J.: *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas I*. Praha 1966, s. 8; Valoch, K.: *Stručná biografie Františka Adámka*. Acta Musei Moraviae, Sci. soc., LXXX, 1995, s. 279; Sklenář, K.: *Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů*. Praha 2005, s. 50–51.
- 7 Časopis vlasteneckého spolku musejního v Olomouci 57, 1948, s. 87–95 (Zprávy spolkové).
- 8 Přítom řada Adámkových prací zůstala v rukopisech, např. *Z kroniky moravského obrození (Životopis J. Wankla)*, dále *Pravěk Moravy* nebo *Pravěk Slovanů a Rukopisy*.
- 9 Viz např. Adámek, F.: *Archeologie a Rukopisy*. Zprávy české společnosti rukopisné, řada II, č. 5 z 25. 2. 1940, s. 65–67. Dále již posmrtně publikovaná kniha *Tataři na Moravě*. Praha 1999.
- 10 Zelnitiový dopis Červinkovi z let 1945–1952 dosud známe jen v počtu pěti kusů; Zelnitiova korespondence s Breitenbacherem pak čítá 33 korespondenčních lístků, pohlednic a dopisů z let 1921–1937.
- 11 Vedoucím archeologických výzkumů ve Starém Městě byl oficiálně od 1. září 1948.
- 12 Tato averze měla svůj první velký vrchol začátkem 30. let v souvislosti s tzv. stupavskými padělkami, kdy v r. 1932 domkářka Klementina Maštalířová objevila v poloze „Hroby“ u Osvětiman kamenné desky s nápisy, dle nichž byl v místě údajně pohřben arcibiskup Metoděj. Zatímco J. Skutil a spolu s ním i A. Zelnitius a další nálezy jednoznačně odmítli jako novodobý podvrh, Adámek v jejich pravost uvěřil natolik, že v r. 1934 dokonce vydal polemickou brožuru s názvem *Důkaz pravosti metodějských nálezů z „Hrobů“ u Osvětiman*, o rozsahu 36 stran; tím se pro budoucnost odborně poněkud diskvalifikoval.
- 13 Není to ovšem zcela jisté. Z korespondence za rok 1953 vyplývá, že Adámek si od Zelnitia postupně vyžádal řadu materiálů z jeho minulosti a se vztahem ke Starému Městu. Je tedy možné, že na nějakém takovém spise skutečně pracoval, těžko však doložit, kam a jak dalece jej dovedl.

## Příloha

### 1. Zelnitius Adámkovi, dopis z 12. 2. 1932.

Velevážený pane!

Ač neznám, píši a myslím, že řádky přijdou vhod.

Na počátku tohoto měsíce poslal mi vldp. Dr. Příkryl Váš dopis k přečtení, zajisté s úmyslem, abych Vás informoval.

Zmiňujete se o p. Homolově spisku „Staroslovanský Velehrad“ a o jeho 60m dlouhé katedrále.

O tom mi píše vr. rada zem. regulační správy v Břeclavi ing. Zaoral: „...při vykopávkách byl kolega ing. Řezáč, který však již zemřel. ...Mluvil jsem několikrát s kol. Řezáčem o těchto vykopávkách a týž mi sdělil, že jednalo se o stavbu menšího rozsahu z doby pozdější, snad ze 13.-14. století. Rozhodně stavba nemohla se týkat doby velkomoravské. Kolega Řezáč pozval tenkrát některé znalce z Brna z musea, a všichni v tom smyslu mluvili.“ Ze dne 9/2 1932.

Podle spisku „Staroslov. Velehrad I. díl odhaduji délku podle kresby naznačených hrobů 8 + 18 m délky a 13 m šířky. Velký plán jsem viděl osobně od p. Homoly – ale nevěšim jsem si míry – mám zato, že vše podrobně uveřejní.

Hildegarda špatně čte – tudíž i tak překládá: 1026 Břetislav – je psáno Boleslav král polský; 1024 Avignonii – je psáno Strigoniám = Ostrihom! (Až po Ostrihom pronásledoval Maďary a pustošil kraj.)

Zato upozorňuji na St. Město. Tam mám hřbitov – probádáno 300 hrobů – s bohatými přídávky, které Dr. Niederle a Stát. archeologický ústav označují za velkomoravské a byzantské; bylo o tom jednáno také na III. sjezdu byzantologie v Athenách minulého roku.

30 let se zbytečně psalo a Velehrad se hledal jinde, zatím se toto pohřebiště ničilo (asi 600 hrobů přišlo vniveč, ne-li více). Bádám tu od 1924, ne-li již od 1922, tj. od svého návratu do St. Města; jsem rodem z Hradiště, rod tu sídlí nepřetržitě, pokud mám zjištěno, od 1693.

Moje práce uveřejněna je v 1. čís. archeolog. zpráv. Čsl. stát. archeolog. ústavu – potom hlavní výťah uvedeného a pokračování výkopů ve „Sborníku velehradském“, Nová řada č. 1, 2 a 3 (toto vyjde – tisk se dokončuje), orgánu to archeologického spolku St. Velehrad se sídlem na Velehradě. Jednatelem je dstp. Fant. Bartys, katech. Uh. Hradišti.

Dosavadním výzkumem je probádáno pouze asi polovice pohřebiště. Ve St. Městě znám sedm pohřebišť. Vše časem uveřejním – mám vše zapsáno. Kvap není dobrý rádce. Jsem přesvědčen, že názor Brandlův je správný a pohřebiště vše dokazuje. Lidi máme a ostatní se najde. Jen máti trpělivost!

Uctivý pozdrav

Ant. Zelnitius,  
říd. učitel.

Ty Vaše runy – to je také něco, jen hojně!

## 2. Zelnitius Adámkovi, dopis z 9. 5. 1936.

Vážený pane!

Je po sjezdě. Nevím, jak se na věc díváte. Sám nejsem milovníkem takových věcí, poněvaž se tam vždy uplatní „Kdo má v moci slovo – mnohdy bez všech podkladů“. Viděl jste věci na Velehradě v museu, u mne – ze St. Města, viděl jste museum ve St. Městě, poznal jste pohřebiště „Na valách“ – soudím, že jsou z r. před 800 až asi 950, a tak soudí Ústav a Niederle, ale i jiní.

Toto jste poznal a nic více. Neviděl jste polohu St. Města, aspoň ji Vám nikdo neosvětlil, neviděl jste průkop Bařův – to osídlení – 4 m pod úroveň silnice.

Buď tam byly ostrovy neb začínala tam pahorkatina – 4 m a nynější výška k sv. Michalu – je dosti velký pahrbek, na kterém mohlo býti nejen sídliště, ale i hradisko, jak to ústní podání povídá, že (– potom k Velehradu jsou samé kopečky – a což Hrádek nad St. Městem přímo! –) u kostelíka sv. Jana Křt. bylo sídlo knížat – okolí je plné kultury hradištní, ale i staré z doby zvoncovitých pohárů a časně únětické.

Mám pohřebiště starší než na valách na Špitálkách, zřejmě pohanské – 50 hrobů znám – kolik je tam hrobů? Je to celá nová čtvrť od potoka až k cukrovaru. Bylo známé, ale nikdo se nepustil do výzkumu. Řeklo se, že je to mladé. Zatím věk X., XI. atd. byl u sv. Víta, který kostel musel býti soudobý se sv. Vítem v Praze. – Je to jediný kostel na Moravě. – Veligrad vždy se považoval za knížecí sídlo, proto založili ten kostel s liturgií latinskou, když u druhých zůstala slovanská.

Podivil jsem se, když se řeklo, že mám falsa neb věci „novodobé“ – to neřekl ani Dr. Niederle, ani řed. Buchtela, ani Dr. Böhm, který mně vlastně sbírky uspořádal – ani někdo jiný, a přec mne navštěvuje tolik odborníků, i z ciziny.

Ano, Hanka fecit!

Vím, odkud vítr vane.

Řekl jsem v klidu své – a jednoduše odešel. Nevím, jak by se byli jiní v podobné situaci

zachovali. Já se nehádám. Věci jsou tady, pro nás budou jiní mluvit. Přijďte jednou sám a vše Vám ukáží. Srdečně zdraví.

A. Zelnitius.

Váš dopis pro Archeolog. spolek jsem předal vldp. Fr. Bartys., jednatele, katecheta v Uh. Hradišti.

### 3. Adámek Zelnitiusovi, dopis z 19. 12. 1939.

Milý příteli!

Děkuji Vám srdečně za laskavý lístek. Smrt drahého Monsgra dra Příkryla mne překvapila, ač v jeho pozhnaném věku je možno ji čekat. Odešlo kus mého života, vážil jsem si nesmírně jeho krásného přátelství a těžko se budu vžívat, že už nebudou listonoši nosit dopisy z Obrán do Drahotuše a z Drahotuše do Obrán. Českému národu odešel veliký vlastenec a vědec. Byl tvůrčím badatelem, jakých dnes je velmi, velmi poskrovnu. Nebylo možné, abych byl přijel na pohřeb, podívám se však na drahotušský hřbitov. Národní výzva v tomto čísle přinesla nádherný článek o Dru Příkrylovi. Hleďte pozůstalost vědeckou zachránit, u Vás bude v dobrých rukou. Kdysi mně Dr. Příkryl psal, že ji „Starý Velehrad“ dostane.

Mám radost ze zprávy, že další Sborník je právě tištěn. Ptáte se, co dělám stále. Vzpomínám na Vás velmi často. Pracujeme až do večera, což bývá méně času na „střepy“ a Rukopisy. Letos jsem na našem obřanském hradisku prokopal pouze dvě sídelní jámy, byly velmi zajímavé. Teď nám při stavbě dráhy odvázejí sídliště s „malovanou“, výkopy tam však dělal dr. Skutil pro museum. Také tam ničí slovanské hradištní pohřebiště řadové. Něco jsem zachránil. Jinak píšu články o starožitnostech slovanských do Národní výzvy, Zpráv Rukopisné společnosti, a napsal jsem první díl díla „Pravěk Slovanů českých a RKZ“. Jsem však roztrpčen, protože tento díl jedná o starobylosti slovanské a nemůže nyní spatřit světlo světa. Píšu tedy díl „Pravěká archeologie staročeského válečnictví a RKZ“, který vyjde. Nebude to tedy vycházet po pořádku. Rozvrženo to mám asi na 8 dílů. Dr. Skutil napsal právě do Vědy a života archeologické pojednání o RKZ. Odpověď přinesou příští Zprávy RS, a bude to ode mne. Je to hrozné přímo. Člověk se pak na světě už ani ničemu nevidí. Založili jsme v Brně odbočku RS pro Moravu. Všechno se nám zdrželo změnou stanov. Až osobně Vám o RKZ a co se nyní kolem nich všechno zběhlo povím. Viděl jsem část byzantského nálezu ze Slovenska. Jsou u toho mince. Zaopatřím si fotografie. Kdybych Vám mohl být něčím prospěšný, podle svých sil pomohu ve všem, protože jako Čech a Slovan musím mít Velehrad upřímně rád a v jeho poznání a uznání pomoci. Tož, kdybyste něco potřeboval, jen napište. Pana Novotného budu od Vás pozdravovat, jak si přejete, asi 14 dní jsme se teď neviděli. Vrtá pořád do Králova stolu a chce tomu všemu přijít na kloub. Povídám si, kdyby „Pravěk Slovanů českých a RKZ“ měl úspěch, tož bych ve vydávání pokračoval a otiskovaly by se pak věci o starých Slovanech. To víte, že Velehrad by byl první a ničeho bych pro to nelitoval. Nevyjde to v mnoho výtiscích, pouze 400 kusů. To stačí. Pouze pro přátele RKZ. Mnoho musím ve Vašem museu ještě vidět, je to všechno nejvyšší důležité. Takové krásné věci. Podle nich se dívám úplně jinak na Levý Hradec, Budeč, vůbec mnoho nálezů českých. To zdejší kostrové pohřebiště je mladší, mrtví jsou ve dvou vrstvách nad sebou. U spodního byly dvě nádoby, náušničky z bronzu, nožíky a křesadlo. Jinak je toho málo. Kostí se vozí pryč, tož co je člověk? Nehněvejte se, že píšu na stroji, ale já už nepíšu, nýbrž škrabu a sotva je to k přečtení.

Srdečně zdravím Vás, paní ředitelovou a stařenku.

Váš František Adámek.

### 4. Zelnitius Adámkovi, dopis z 3. 9. 1948.

Milý příteli!

Měl jsem velkou radost z Tvé návštěvy. Jen škoda, že jsem tak uvázan a nemohl jsem se ti tak věnovat, jak bych chtěl.

A návštěva Tvojich drahých – škoda, že poměry mnohé nedovolují. Byl bych Vás rád po Velehradě a v katakombách povodil. Snad se tak jednou stane.

Tak co děláme?

Včera byla výborová schůze. Přednesl jsem potřebné a bylo dohodnuto, že valná hromada se sejde 19. září v neděli o 10 hod. – I. je určena na 9 hod., II. za každé účasti v 10 hod. Program je obvyklý – volby nakonec, a nato oslava k otevření musea a předání veřejnosti.

Výbor Tě žádá, abys promluvil, jistě Ti to bude možné, o významu museí a zvláště musea staroměstského – eminentně slovanského.

Prosíme jen, aby to bylo pokud možno krátké a věcné. Výkopy samu pravdu hlásají, není potřeba něco přidávat. Nikoho nenutíme, aby věřil. Dobrá vůle všechno zmůže, je stará a věrná pravda. Žádáme, napiš, jsi-li srozuměn.

Co dále. 1. září obdržel jsem oznámení, že do St. Města přijede ředitel ústavu dr. Böhm. Šlo to do St. Města pod Sněžníkem, tak jsem to dostal v poslední chvíli. Tak je adresa psána! Přijel napřed do cihelny – a tu disputovali s manželkou, která řekla, co měla na srdci. Potom přijeli do musea, kde se lopotím. Byli tu asi hodinu. Řekl jsem také své, zvláště že výzkumy jsem sám prováděl, nemělo se bez mého vědomí nic publikovat. O stavu mám svůj názor, ten jsem musel napřed sdělit a potom se mohlo k tomu stanovisko zaujat. I představený musí takt zachovávat: noblesse oblige – tj., nesmi si zadat.

Rozešli jsme se ale v dobrém.

Pracují na valu – Hrubý – dnes „mládí vpřed“ – a kdo chce kam, pomozme mu tam. Chce-li mluvit pravdu, promluví, nechce-li, to je jeho soukromou věcí, bude za to odpovídat. Je jen jedna pravda. A stromy nerostou do nebe. Vše má svůj konec.

Dnes se musím starat, abych řádně sbírku vystavil – a nic více.

Svůj úkol jsem dokončil, ať jiní se snaží do toho vniknout. Nejsm policajtem, abych někoho střežil. Dělá-li dobře, dostane odměnu, ne-li, i to časem ucítí. Pravda posměch nesnese, to se vždy brzy ztrestá. Pozdě potom bycha honit.

Sbírkou už mám skoro vyloženy, třeba jen vše urovnat a opsat. Dva pokoje jsou doslova napěchovány. Zdi – stěny už mají také svou okrasu. Jen velkou mapu bych rád nakreslil – no uvidíme.

Jedna věc – mnoho věcí je zasaženo plísní – střepy, papír, ano i železo. A toto – mnohé věci se rozpadávají.

Tak Velehrad – nechci psat. Snad bychom po schůzi zašli na Velehrad do musea a trochu probrali ty moje výkopy – konventku a Králov stol. Hodinka neb dvě snad stačí a bylo by to připraveno pro ten zájezd 26. 9.

Srdečně zdravíme a piš. Tvůj

Ant. Zelnitius.

## 5. Zelnitius Adámkovi, dopis z 26. 4. 1949.

Milý příteli,  
dopis dobře došel.

Vidíme dobře, co se děje. Neukvapuji se. Ostatně co si kdo nadrobí, to musí také vyjest. – Potom, čím kdo hřeší, tím bývá trestán – a odříkaného chleba hodný krajíček. Také na posměváčky dojde. A už je to tady. Se vším souhlasím, počkáme.

Koncem března přijeli páni na val – pozvali spolek. Poněvadž nepozvali Z., tak předseda spolku tam nešel.

V dubnu začali nato kopat – nestarám se, ale tak mnohé slyším. Zásadně tam nejdu, až se páni uráčí mne pozvat. Ústně si řekneme více.

Dovídám se, že přišli na kostel a jakési místnosti u něho. Prý je apsis okrouhlá. A Hrubý prý řekl, že je to vskutku Velehrad a mohl by tu býti i sv. Metoděj pochován. Šel jsem dnes vedle náhonu a viděl jsem, že val je zase nasypán, jak byl. Výkop není viděti zvenku – val chránil kostelík a území k Moravě, tj. hlavní střed osídlení – kostelíky a palác. Kde je osada? Ne tam, kde jsou dnes stavení – tedy „Dědina“.

Myslím, že bys mohl v brzku přijet a se na věc beze mne podívat. Nepůjdu tam dříve, až mne povolají. Myslím, že mají toho dost – B. P. H. K.

Dr. Kalousek napsal do novin v r. 1947 neb 1948: „Známé slov. pohřeb. ve St. M. u Uh. Hrad., které dosud patřilo k největším a nejbohatším v dnešní Moravě (proto hledali někteří prehist. i histor. v jeho okolí středisko Ř. velkomor. a sídlo Rost. a Svatopl.), je, jak se zdá, ve svém primátu pohřebištěm u Dol. Věstonic vážně ohroženo.“ A dnes?

Divím se, že pohřebiště u Dol. Věstonic mělo býti plněno nebožtíky ze Strachotína. Že je převáželi přes vodu, zdá se mi nevěrohodné, slychal jsem o pohanech opak. Timavus – stál jsem tam – byl vchod do podsvětí, kde vládl Cháron, tam spěla duše, ale tělo vzdalovali vody. Nevěřím, že by z ostrova Hradiště byli pohřbili někoho „Na valách“ – stával jsem jako hoch na místě naproti domu č. 159, kde jsem potom před lety ohledal hrob – hroby s přídávky, IX. stol. Už tenkrát mi nepřáli a dělníci sami věc vykopali, že jsem tam přišel post festum.

Tak mám v Hrad. pohřebiště a na Mar. nám. sídliště IX. stol. Potřebujeme víc? Kaple není kostel, kostelík – ty staroměstské byly významnější toho sv. Jiří; stal se kostelem po 1421, když už dávno Dalimil opěvuje slávu sv. Víta. A to neznamená nic. Pro matematika ale mnoho – totiž logické myšlení. Když přijedeš, oznam, abych byl doma – mám jeti do Švábenic nutně.

Pozdrav od nás Tvojim a Tobě.

Tvůj A. Z.

## 6. Zelnitius Adámkovi, dopis z 9. 5. 1949.

Vážený příteli!

Boží mlýny melou pomalu a jistě.

S poctivostí nejdál dojdeš, platí i dnes.

Čím kdo hřeší, tím bývá trestán a odříkaného chleba větší krajček. Jsme v kole. Ty cesty! Ve mlýně přišlo se na základy soudobého kostela se hřbitovem – už mají 99. hrob. Archeolog. ústav svolává konferenci sem do zahrady na 12. 5. t. r. o 16. hod. Přijedou z Prahy, z Brna, pry i ministři. Věc je zajímavá a je to tam, kde jsem to předvídal. U toho je vyvezená část pozemku, co jsem zachránit nemohl. Štěstí, že kostelík byl už za ohradou – byl by také zmizel.

Letos mají pěkné věci, ale dosud nic od zlata, snad teprva v hloubce. Jsou tu hroby i 4 nad sebou. Nyní uvidí, jak Z. kopal a jak to zmrvil. A ten val! – chrání kostelík, ten postavili holt Švédi v 1. pol. XVII. stol. To tam stojí na tabuli. A už má osada přes 2000 obyvatel – a ty 3000 hrobů se už dopouští. Staří sú hlupáci a mladí samí mudrci. Nemáš chuť se podívat? Přijedeš-li, tak to oznam – mám jet do Švábenic – abych byl doma – a potom do Břeclavě.

To v krátkosti. Pozdrav rodině – a to, co se psalo, ať odpočívá zatím. Tvůj

A. Zelnitius.

## 7. Adámek Zelnitiusovi, dopis z 15. 5. 1949.

Příteli milý a drahý,

jsem stále velmi rozrušen objevem základů kostela na pohřebišti Na valách, ač se tato okolnost dala s jistotou očekávat. Je to událost mimořádného významu. Jen bolí omezený rozsah zachovalých zbytků, tak si ve slabých chvílkách povídám, že je to vlastně obraz současnosti našeho národa; rozebrali jsme internacionalismem, humanismem atd. základy naší národní bytosti tak dokonale, že je pracně sotva shledáváme, jako ty zbytečky naší staromoravské slávy u Vás na Velehradě - Starém Městě. Kromě Vašeho sdělení dověděl jsem se o objevech ze dvou článků v novinách (Lidové noviny 14. 5. a Lidová obroda 12. 5. t. r.). O tom, že Zelnitiusovi máme především děkovat za zachránění všeho toho, co zachránil, že prozkoumal sta hrobů atd., to ovšem nikde se nedočteme. Hamižnost lidská, závist a hlavně pýcha, která předchází pád, bují i na posvátné půdě Velehradu a našich pradávnych dějin. Podivné jsou cesty Páně, nebylo dopřáno Vám, abyste vlastním rukama objevil basiliku, v níž zněl hlas Metodějův, Konstantinův, kde dlíval Rostislav, Svatopluk, ale tuto milost uštědřil Bůh těm, kteří nepěkně a hrubě se zachovali nejen proti Zelnitiusovi, ale především

i proti Velehradu, v němž spatřuji nejen snad hmotného svědka dávných časů prvotního křesťanství, ale i duchovní symbol a oporu našeho národa, Slovanstva, zkrátka paladium životního smyslu a zdravého vývoje do budoucna. Velehrad nebyl nikdy záležitostí jen Zelnitiusovou a nemůže být jen otázkou vědeckého zájmu ve čtvrtek shromážděných odborníků nad troskami basiliky, mezi nimiž s podivem shledávám leckteré zapřísáhlé a všelijakými prostředky proti Velehradu hmotnému i duchovnímu pracující jeho nepřátele, to má být otázka celého národa. Jestliže není a pracuje-li se tam celkem za podezřelého klidu, není cosi zdravého v nynější naší národní bytosti. Snad ta milost nepřátelům Velehradu je zvednutím ukazováčkem, aby se konečně vzpamatovali. Ovšem o valu Na valách se mluví a píše stále stejně, je mladý a s metropolí velkomoravskou prý nemá co dělat. Nu což, každý je osudu svého strůjcem, až se pánové vyřeční a vypíší, tož si na tuto věc řádně posvítíme, asi tak k podzimu. Stále se mně to všechno honí hlavou, ale něco, nebo někdo mně napovídá, že ještě nepřišel pravý čas, a přesvědčil jsem se v životě, že udělám vždy dobře, když tohoto hlasu poslechnu. Ještě jsem nesmírně zvědav, co se tají v základech sousední větší budovy na Valách, kterou prý nutno klást do doby pozdější.

Za Vaše vzácné a milé dopisy Vám ze srdce děkuji, podle Vašeho přání všechno od Vás ponechávám prozatím ležet. Ale ke slovu to všechno přijde.

Tak poznenáhlu získáváme přehled o Velehradě, když o všem s časovým odstupem, bez zaujetí a v klidu uvažuji. Metropole byla na dnešním Starém Městě, k Huštěnovicům i na Konventce u dnešního Velehradu. Kdybychom byli pořádným národem, už dávno bychom byli věnovali částku toho, co jsme věnovali na politiku a podkuřování osob na výzkum Velehradu a mohli jsme být dál! Zdá se mi, že nynější vědeckí mocipáni zajímají se o Velehrad jen potud, pokud může sloužit jejich slávě a vzácným osobám.

Jinak není zde celkem nic nového, bývám často mrzutý už ze všeho a stále více ustupuji do klidného zákoutí, ať se ten svět mele jak chce. Není to dobře, ale malomyslním nad naším národem. Omezil jsem svůj osobní styk opravdu už na několik přátel RZK a slovanského dávnověku. Ani na poslední schůzi MAK jsem nebyl, všechno je marnost a škoda času.

Mám jet ještě v květnu do Olomouce, z Tovačova marně zvou, schází těch Kč 900.-, které nám srazili noví pánové z platů, žije se tíž a děněg nět! Ale za Vámi se určitě podívám a myslím, že brzo. Předem však napíši a včas, abychom případně mohli změnit den, když by Vám mnou stanovený den nevyhovoval. To však, že přijedu za Vámi podívat se na odkryté základy basiliky, nikterak nebrání, abyste se brzo vypravili s paní ředitelovou sem k nám, jak jsme se domluvili. Pamatujte na svou návštěvu a jak Vám bude výhodno, s radostí Vás všichni uvítáme u nás.

Teď musím asi do týdne napsat delší říkání o obřanském Hradisku, je to pro cizinu, to znamená zase mnoho fotografií, tedy opět peníze z kapsy, do Olomouce pojedou také za svoje, čili moc psů – zajícova smrt! Potom se dám do odpovědi na Červinkovu publikaci o Velehradě, bude to příležitost šířeji říci všelicos, co je potřebí říci o Velehradě, Zelnitiusovi atd. Jak jsem Vám už dříve psal, dám Vám to předem ke schválení a na podzim bych to rád někde uveřejnil. To se snad už pánové umoudří, aspoň trochu.

Že dr. Kalousek psal o ohrožení Starého Města Dol. Věstonicemi, z toho nás hlava bolet nemusí, hlavní je pravda a skutečnost, ne nápady zlých lidí.

Ovšem, podle toho, jaké zbytečky základů nyní Na valách vykopali, se zdá, že otázka hrobu sv. Metoděje dostala se do kritického stadia, jestli je to onen katedrální chrám Panny Marie, pak naděje na nalezení kostí našeho slovanského apoštola je pranepatrná. Utěšuji se však tím, že nikdy nejsou překvapení vyloučena. Podle mého mínění je podle nynějšího stavu našeho poznání o velkomoravském Velehradě skoro jisto, že jde opravdu o hlavní chrám, to napovídá samo pohřebiště, jeho velikost i ráz. Chytřejší budeme po prozkoumání těch druhých základů jiné budovy vedle kostela.

Nuž, dnes prozatím dost.

Zdravím srdečně Vás i paní ředitelovou a na shledanou.

F. Adámek

## 8. Zelnitius Adámkovi, korespondenční lístek z 26. 5. 1949.

Příteli – ukázka, jak mi přáli a všudy jistě prsty se uplatnily.

Zatím jsme v klidu. Kdy budeš doma? Moje by ráda viděla Brno a přátele.

Sděluji lístek z 19. 5. 1949: “Uvádět ji v souvislosti s velkomoravským Velehradem, jehož lokalizace není přesně známa, by bylo přinejmenším předčasné.”

Tak čtu v dnešních Lidových novinách o stavbě nově objeveného kostela na Starém Městě. napsal to Jan Machoň (nevím, kdo to je a mluví-li jen za sebe neb i za jiné).

Jenže to už není věda, nýbrž učenecká zarputilost, která se neostýchá „poznané pravdě odpíratí“.

To je tedy čtvrtý a se sv. Jiřím pátý kostel v těchto místech. Všechna zasvěcení, která se vyskytují v prvních dobách našeho křesťanství. Veliká pohřebiště, ojedinělé svou bohatostí nálezy, staré kostely, stará tradice, to všechno pořád ještě některým badatelům nestačí. Nevím, co vlastně chtějí víc.

Nalezli víc, než stačí, mají k tomu také čas a peníze, je to jejich povolání. A možná, že najdou ještě víc. Pokud jde o nový objev, je otázka, není-li to ten kostel sv. Jana, za který se dosud obyčejně pokládala malá stavba u kostela sv. Michala.

A další záhady. Kdy a proč zpusťl ten kostel?

A kdy zmizel kostel sv. Klimenta někde na loukách u Hradiště, o němž se r. 1682 vědělo, že tam kdysi byl, ale po němž tehdy už nebylo stopy?

Divím se, že pp. se mi jaksi vyhýbají. Proč? Mám už Poulík: Staroslov. Morava. O tom jindy.

Pozdrav ultimus civis velehradensis A. Z.

## 9. Protokol o komisi svolané do Starého Města u Uherského Hradiště dne 17. června 1949.

Dne 17. června sešla se komise odborníků a úředních činitelů na pozvání stát. archeologického ústavu ve Starém Městě u Uh. Hradiště ku prohlídce druhé etapy výzkumu velkomoravského pohřebiště a kostela v zahradě Schildrova domu. Seznam účastníků je uveden v příloze na presenční listině.

Schůzi zahájil ředitel ústavu doc. dr. Jaroslav Böhm, který uvítal přítomné a podal přehled dosavadních prací. V diskuzi, které se účastnili všichni odborníci a při níž se prohlédli jednotlivé důležité části výzkumu, došlo se celkem k tomuto závěru:

1/ Ve Starém Městě jest slovanské pohřebiště nesmírně rozlehlé, které obsahuje podle zjištěných okrajových bodů několik tisíc hrobů. Hlavní těžiště pohřebiště je v druhé polovině IX. a v první polovině X. století podle nálezů dosud učiněných. V zahradě Schildrova mlýna byla zjištěna koncentrace hrobů i v několika patrech nad sebou.

2/ Na tomto místě byl objeven pozdějším zásypem vyplněný základ budovy o půdorysu obdélníkovém, který má na východní straně nepatrně prodlouženou zhruba polokruhovou apsidu. Podle utváření půdorysu a jeho vztahu k hrobům jde nepochybně o sakrální budovu křesťanskou (kostel).

3/ Pro postavení kostelíka dávají terminus post quem staré hroby porušené základem kostela a podobné hroby v okolí. Na základě celkové situace shodují se přítomní v názoru, že kostel mohl být postaven ještě před koncem IX. století. Pokud se týká jeho trvání, je nepochybné, že kostel stál v době, kdy se do mladých hrobů pochovávalo, tj. v první polovině X. století. Uvnitř kostela byl zjištěn jeden, popř. dva rituálně uložené křesťanské hroby, což by mohlo nasvědčovat, že kostel neměl dlouhého trvání. Od doby, kdy kostel přestal sloužiti svému účelu, dlužno odlišiti dobu, kdy byla jeho hmota do základu vybrána. Tato doba leží v rozmezí od druhé poloviny X. století do poloviny XV. století. Není vyloučeno, že kostel v době, kdy ještě stál, chátral a jeho opadávající omítka i uvolňující se malta dostala se do mladých hrobů na jeho obvodu.

4/ O stavební povaze kostela nelze si učinit bezpečný úsudek, poněvadž byla nalezena jen



výplň vybraných základů a pouze v severozápadním rohu něco základového lomového zdiva maltou spojovaného, tedy nikoliv kámen kvádrový a řádkovaný. Toto zachované základové zdivo nezdá se mít velkou únost. O charakteru nadzemních vůbec nikde nezachovaných stěn lze říci podle nálezu v zásypu a v hrobech jen tolik, že byly spojovány maltou, že byly omítnuté a místy natřené a že někde bylo použito omítnutého proutí. Nebyly zjištěny stopy po žádném požáru. Podle předběžného sdělení prof. Hacara červené zlomky v maltě nepocházejí z cihel, nýbrž z úmyslně pálené hlíny přidávané do malty za účelem zpevnění (tzv. židovská malta). Pro posouzení stavby je důležité, že obdélníková loď po všech stranách uzavřená má základy hlubší než apsida.

Podle dnešních nálezů dlužno říci, že byla objevena nejstarší křesťanská kultovní stavba na území ČSR, která se váže k pokřesťanění Velké Moravy v době příchodu slovanských věrozvěstů Cyrila a Metoděje. Je pravděpodobné, že pokračování průzkumu na místě a v okolí přinese ještě další objevy a doplňky, které snad umožní přesněji určití dobu vzniku kostela a jeho určení, popř. úlohu tohoto místa v době velkomoravské.

Vzhledem k jedinečnosti památky vyplývají tyto důsledky:

1. Aby ve výzkumu bylo pokračováno v nejbližším a vzdálenějším okolí a aby prof. Hacar, přednosta Kloknerova výzkumného ústavu v Praze byl požádán o podrobný výzkum základů a zásypů a to i se zřetelem ke kultuře a objemu stavby a únosti zbylých základů.

2. Je nevyhnutelné, aby výzkumem objevené a zjištěné zbytky a pro stavbu důležité hroby byly konservovány.

3. Je třeba zabezpečiti tyto památky a hroby takovým způsobem, který by umožnil přístup badatelům i širší veřejnosti.

Tento zápis byl přečten v přítomnosti účastníků svolané porady a schválen.

V Uherském Hradišti dne 17. června 1949.

Doc. Dr. Jaroslav Böhm v. r.  
ředitel státního archeologického  
ústavu.

---

*PhDr. Zdeněk Fišer (n. 1952), historik, pracuje jako kurátor v Moravském zemském muzeu v Brně. Odborně se zaměřuje na dějiny 19. a první pol. 20. století, zvláště pak na vývoj národní českého povědomí na Moravě a ve Slezsku.*

---

### **From the Correspondence Between Antonín Zelnitius and František Adámek Regarding Velehrad and Great Moravian Finds in Staré Město**

#### **A b s t r a c t**

Based on the newly discovered correspondence, the author traces the relationship of two amateur archaeologists, Antonín Zelnitius (1876–1957) from Staré Město, and František Adámek (1907–1989) from Brno. While the former kept an eye on the Great Moravian finds in Staré Město, the latter focused namely on the Halstadt-era fort in Brno-Obřany and on the defense of the authenticity of the infamous Manuscripts. The letters that they exchanged in 1932–1957 contains a wealth of information, opinions and discussions related mostly to the subjects of their academic interest, but sometimes even to their personal lives. Especially valuable are Zelnitius' writings from the period after 1945 that capture the process of state institutions gaining control over the field archaeological research that had been hitherto more or less a private affair. The appendix contains facsimiles of several letters indicative both of their mutual relationship and of their reaction to the discovery of the remains of the first Great Moravian church in Staré Město.

### **Aus der Korrespondenz zwischen Antonín Zelnitius und František Adámek über Velehrad und großmährische Funde in Staré Město**

#### **Z u s a m m e n f a s s u n g**

Auf Grund der neu gefundenen Korrespondenz verfolgt der Autor die Beziehungen von zwei Laienarchäologen Antonín Zelnitius (1876–1957) aus Staré Město und František Adámek (1907–1989)

aus Brünn. Während der eine die großmährischen Funde in Staré Město, untersuchte, widmete der andere seine Aufmerksamkeit insbesondere der hallstattzeitlichen Burgstätte in Brno-Obřany und der Verteidigung der Echtheit von den berühmten Handschriften Královédvorský und Zelenohorský. Die Dokumente ihrer schriftlichen Verkehrs aus den Jahren 1932–1957 beinhalten eine Menge Informationen, Ansichten und Polemiken die sich auf ihren gemeinsamen Interessengegenstand, hie und da auch auf das persönliche Leben beziehen. Von besonderem Wert sind die Zelnitius' Briefe aus der Zeit nach 1945, die erfassten, wie archäologische Untersuchungen von der Privatsphäre unter die Kontrolle der Staatsinstitutionen übergegangen waren. In der Zulage sind einige Briefe zu finden, die die gegenseitigen Beziehungen beider Archäologen widerspiegeln und auch die Reaktion von Zelnitius und Adámek auf die Entdeckung von den Resten der ersten großmährischen Kirche in Staré Město beinhalten.

## ŘEDITEL STRÁŽNICKÉHO VELKOSTATKU MAX HRDLICZKA

### 2. část

*Gustav Novotný, Historický ústav AV ČR, Brno*

Max Hrdliczka (1865–?1961) se vypracoval v jednoho z nejlepších lesníků na Moravě v období prvních čtyřiceti let dvacátého století. Kromě působení na velkostatkách Křtiny u Brna a Rájec nad Svitavou se zasloužil o zvelebení lesního hospodářství na velkostatku Strážnice, jehož byl ředitelem. Kromě své hlavní profese zasedal ve výborech Moravsko-slezského lesnického spolku, Moravsko-slezského lesnického školského spolku v Brně a v Ústředním výboru Volných sdružení lesních správ v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Pracoval však i v Zemědělské radě pro markrabství moravské v Brně, Státní železniční radě, odvolací komisi pro daň z příjmu v Brně a jako člen zkušebních komisí státních zkoušek pro samostatné lesní hospodáře a pro druhou státní zkoušku na lesnickém odboru Vysoké školy zemědělské v Brně.

V předchozím příspěvku v loňském svazku sborníku *Slovácko* jsme sledovali život a práci pozoruhodného lesníka a vedoucího úředníka Maxe Hrdliczky v období ohraničeném zhruba léty 1865 a 1930. Poznali jsme jeho rodinné prostředí v Moravci u Křižanova, studia na německé lesnické spolkové škole v Sovinci a po nich praktická působitě ve Křtinách u Brna, Rájci nad Svitavou, Bystřici pod Hostýnem a ve Strážnici. Seznámili jsme se i s lesním hospodářstvím na strážnickém velkostatku, jež Hrdliczka po dvaadvaceti letech úspěšně vedl. Ve zmiňovaném příspěvku jsme dále mohli posoudit ještě jinou záležitost: Hrdliczka se ve Strážnici vypracoval na řídicího lesníka s vynikajícími schopnostmi i v oblastech správní a obchodní.<sup>1</sup> Další naši pozornost zaměříme na období do poloviny čtyřicátých let dvacátého století, tedy na dokončení popisu ukazatelů z oboru lesnictví na velkostatku, na Hrdliczkovo působení v Brně a na jeho ne zcela jasný odchod ze Strážnice.

V příspěvku otištěném v loňském roce jsme poukázali mimo jiné na skutečnost, že nejvýznamnější kulturou strážnického velkostatku byly lesy a že Max Hrdliczka pro ně dal pořídit nové a moderní zařízení podle jednotlivých polesí. Výčet a obsah několika elaborátů hospodářské úpravy lesů jsme ozřejmili pouze u polesí Strážnice. Proto nás budou dále zajímat dvě polesí: Velká a Radějov. Zařizovací elaborát **polesí Velká** z roku 1901 například uvedl, že ve Veleckém háji rostly habrové a dubové porosty nízkého lesa a na Javořince ve Filipově údolí nadějně čisté smrkové a jehličnaté smíšené porosty. Tento stav korespondoval s předpisy vyplývajícími z intenzivní hospodářské úpravy tamních lesů, jež měly na zřeteli vytvoření zásob palivového a měkkého stavebního dříví. Habr a dub tam byl pěstován jako nízký les na palivo s obmýtím jen šedesát let a smrk na stavební materiál s obmýtím sto let. Avšak konkurence uhlí a rozvoj komunikací tento stav záhy změnil. Rozloha hospodářské skupiny pro palivo pak byla zmenšena na přibližně čtyři sta třicet jiter, čili asi 247,5 hektaru (viz dříve). V osmdesátých letech devatenáctého století jiný lesní správce zavedl pěstování modřínu ve starých bukových porostech a v mladých smrčínách. Modřín se však udržel a vyvíjel jen v exponovaných polohách. Na nižších stanovištích se vlnidného přijetí nedočkal – zničili ho hmyzí škůdci a houby.<sup>2</sup>

Ve Filipově údolí se původně nacházel rozsáhlý a souvislý bukový komplex. Jeho celistvost nejprve narušilo rozdělení při rušení služebností a podobných práv záhy po polovině padesátých let devatenáctého století. Nechtěným důsledkem tohoto dělení byl vznik nevhodné sítě cest. K tomu ještě cenné porosty začali poškozovat abiotičtí a biotičtí škůdci, čili sníh, vítr, hmyz a člověk. K dovršení všeho zlého se lesníci rozhodli dát přednost jehličnanům, avšak nadále počítali našťestí s bukem odolným vůči větru a hmyzu, dále i s dubem a s pří-

měsí jasanu a jívy. V bukových porostech měly podle nich z jehličnanů převažovat smrk a jedle, sosna se měla uplatnit jen na malých plochách a modřín jednotlivě. K tomu počítali i s douglaskou a s *Picea sitchensis* Bong. (smrk sitka).

Nové rozdělení polesí Velká bralo zřetel na následující tři hlediska: na soulad rozdělovacích linií s terénem, na soulad rozdělovacích linií s budoucí sítí cest a konečně na příznivý postup vycházelo z předpokladu, že dosavadní rozdělení z roku 1846 existovalo vlastně jen na papíře. S terénem v souladu nebylo a pro hospodaření význam nemělo. Max Hrdliczka o něm přímo říká, že „nemělo jiný význam, než že jeho rovnými liniemi obdržely místní názvy jisté ohrazení“. Komplexy lesů ve Filipově údolí a ve Veleckém háji měla lépe zpřístupnit nová síť cest. Bylo rozhodnuto, aby jako první byla vybudována cesta Filipovým údolím o délce osm kilometrů. Po ní měla následovat kratší komunikace ve Veleckém háji o délce pět kilometrů a jako třetí cesta měla být zbudována cesta na Javořinku o délce bezmála tři kilometry. Cesty byly údajně zakresleny do terénní mapy polesí, avšak tento dokument se nedochoval. Těžební směr byl předepsán s ohledem na převládající jižní a jihozápadní větry. Etát byl stanoven takto:

Zásoba			druh	etát na decennium (plnometry) tj.			
Tvrdé	měkké	celkem	těžby	tvrdé	měkká	celkem	na rok
			mýtní	60 500	5 500	66 000	6 600
			předmýtní	29 135	8 905	38 040	3 800
334 720	125 537	460 257	celkem	89 635	14 405	104 040	10 400

Další revizní elaborát veleckého polesí z roku 1911 se přimlouval za hospodaření podle dosavadních předpisů z předchozího decennia. Zmiňoval se například o podsíji jedle a dubu, aby obě dřeviny získaly dostatečný věkový předstih před bukem. Přál si však i silné probírky v listnatých porostech, aby byla maximálně využívána práce dělníků, a naopak slabší a častější probírky v jehličnatých porostech kvůli jejich budoucí odolnosti. Pozdější revizní elaborát z roku 1921 pochválil „Lichtungsbetrieb“ s přirozeným a s umělým zmlazením, dostatečné množství podrostu v bukových porostech ještě před vložení prosvětlovací seče. Kvůli nadějnému podrostu elaborát zakazoval velké těžby v téže roční pasece. Rozdělení a těžební směr z roku 1901 ponechal. Pozornost se podle něj měla věnovat nebezpečí větru a sněhového polomu od jihu, a proto vedl těžební směr proti jihu. Kromě jižního větru tamní porosty trpěly i takzvanými přepadovými jihozápadními větry. Obmýtní doba byla stanovena na sto let. Etát byl v roce 1911 stanoven pro stále stejné polesí takto:

Zásoba	druh	etát na decennium (plnometry) tj.			
	těžby	tvrdá	měkká	celkem	na rok
508 876	mýtní	72 000	13 000	85 000	8 500
	předmýtní	22 900	15 100	38 000	3 800
	celkem	25 173	4 000	29 173	2 915

V polesí Velká byla o deset let později, čili v roce 1921 odpočítána rozloha Lipovského háje, protože byl odlesněn. Rozdělení lesa tehdy revizoři neměli. Nový etát byl vypočten podle kamerální taxy a Hufnagelovy metody a vycházel takto:<sup>3</sup>

Zásoba	druh	etát na decennium (plnometry) tj.			
	těžby	tvrdá	měkká	celkem	na rok
225 200	mýtní	100 000	18 000	118 000	11 800
	předmýtní	18 300	18 300	36 000	3 660
	celkem	118 300	36 300	154 600	15 460

Ze získaných údajů lze sestavit tento přehled zásob ve veleckém polesí v letech 1867 až 1921:<sup>4</sup>

Rok	zalesněná plocha (ha)	tvrdé (plm)	měkké (plm)	celkem (plm)	normální zásoba – plm
1867	736,82 <sup>a)</sup>	321,944	47 118		369 062 ?
1901	2 007,86	334 720	125 537	460 257	421 650
1911	1 966,57	318 412	190 464	508 876	471 977
1921	1 965,77	329 800	225 200	555 000	?

Ad a) údaj v jitrech (viz dříve).

Zásoby celkem a měkkého dříví jednoznačně rostly, jisté výkyvy nastávaly u tvrdého dříví. Ve stále stejném veleckém polesí způsobily značnou zásobu porosty starších věkových tříd na velké rozloze, jak můžeme posoudit v tomto přehledu:

Rok	I	II	III	IV	V	celkem (ha)	holina
1901	306,22	454,05	400,02	332,04	515,53	2 007,86	---
1911	359,77	375,07	316,41	374,72	534,84	1 966,57	5,76
1921	323,19	294,34	421,15	337,59	589,50	1 965,77	---

V letech 1901 až 1930 byly ve veleckém polesí zaznamenány tyto skutečné těžby:

Decennium	užitkové dříví	palivo	klest	celkem (plm)	z toho předmýtní
1901–1910	47 293,69	59 094,75	20 010,41	126 398,85	45 935,77
1911–1920	36 773,42	36 843	3 199,09	76 815,44	---
1921–1930	63 353,04	75 299,25	18 186,41	156 838,70	37 908,78

Z čísel v uvedeném přehledu vidíme, že za třicet let se podařilo vytěžít více než 360 000 plnometrů, tedy přibližně 12 000 plnometrů ročně. Z posledního revizního elaborátu na léta 1931/32 až 1940/41 víme, že strážnický velkostatek v letech 1931 a 1932 odprodal obci Javorník a lesním družstvům Javorník a Velká bezmála dvě stě padesát hektarů lesní půdy. Tím pádem klesla rozloha porostní půdy polesí na necelých 1 684 a celková plocha na přibližně 1 723,5 hektaru. Etát na další decennium revizoři stanovili na 98 912 plnometrů pro mýtní těžbu a 18 127 plnometrů pro těžbu předmýtní a ročně se jednalo o 11 700 plnometrů. Obmýtní doba sto let zůstala, ačkoliv smrku lépe vyhovuje obmýtní pouze osmdesát let.<sup>5</sup>

Revizní elaborát **polesí Radějov** z roku 1913 konstatoval nepodstatné snížení porostní plochy o přibližně dvaatřicet hektarů, a to ze 2 041,46 na 2 009,68 hektaru. Spadalo na vrub toho, že v katastrálním území Kněždub a Vrbka byly předány ekonomii velkostatku louky. Zároveň se však podařilo zvětšit porostní plochu z 1 918,93 na 1 928,06 hektaru díky zalesnění vinice Šamarník a části louky Tráviska. V obnovních způsobech se materiál z roku 1913 přimlouval jako v předchozím decenniu za provádění „Lichtschlag“ či „Lichtungshieb“, výjimečně povoloval holoseče a Wágnerovy seče, aby bylo využito přirozeného zmlazení a aby se dařilo doplňovat porosty světlomilnými druhy. Dále měla být v porostech prováděna podsíje jedlí a doplňovací sadba smrkem, k tomu i včasná podsíje dubu a buku všude tam, kde se nedalo očekávat jejich přirozené zmlazení. Není bez zajímavosti toto sdělení: zmlazení postupuje nejlépe od severu k jihu, takže seče včetně prosvětlovacích mají být vedeny od východu k západu.

V polesí Radějov revizoři zjistili geometrické chyby: v lesní trati Jiříkovec vznikly chybným počítáním azimutu a v Zadních horách v konstrukci hospodárnic. Tato nedopatření však dopad na výši skutečných zásob a na výši přírůstu neměla. Rozdělení lesa bylo ponecháno a obmýtní doba činila osmdesát let. Etát na decennium 1913 až 1922 byl pro polesí stanoven takto:

Zásoba	druh	etát na decennium (plnometry)			tj.
	těžby	tvrdá	měkká	celkem	na rok
289 755	mýtní	42 000	6 000	48 000	4 800
	předmýtní	14 360	10 640	25 000	2 500
	celkem			73 000	7 300

Revizní elaborát stejného polesí z roku 1923 nepřinesl žádné změny. Chválil úspěchy povstalé uplatňováním prosvětlovací seče a odsuzoval chybně prováděné holoseče s následnou výsadbou jehličnanů. Smrkové porosty byly totiž prolamovány a bylo nutno je vylepšovat poměrně obtížným podsazováním bukem, lípou, dubem, jilmem, klenem a jasanem. Porosty v oddělení 43c a 79c bylo třeba smýtit před jejich zralostí, přesný důvod tohoto kroku však netušíme.

Z nalezených podkladů je možné sestavit přehled věkových tříd v letech 1913 a 1923 (ha):

Rok	I	II	III	IV	celkem	normální	holiny
1913	428,37	604,79	335,05	559,07	1 928,06	481,95	0,78
1923	408,82	433,11	551,11	531,38	1 924,42	481,11	---

Skutečné zásoby byly v letech 1903 až 1923 uváděny takto (ha, plnometry):

Rok	zalesněná		porost		celkem
	plocha	hlavní	podružný	celkem	
(1867)	1 612,97 <sup>a)</sup>	149 954	13 314	163 268	
1903	1 918,93	237 299	24 235	261 534	
1913	1 928,06	261 315	28 440	289 755	
1923	1 924,42	289 400	26 460	315 860	

Ad a) údaj v jitrech (viz dříve).

V polesí Radějov bylo v roce 1923 provedeno kontrolní měření, jež mělo odstranit chyby z předchozích elaborátů. Revizoři sice zjistili malé odchylky, avšak v mapách opravy nenařídili. Byla tam jen jedna hospodářská skupina – směs listnáčů a jehličnanů nedovolovala odlišení na dvě skupiny – s obmýtní dobou osmdesát let. Etát byl vypočten jako v předchozím případě podle kamerální taxy a Hufnagelovy metody. Vycházel takto:

Zásoba	druh	etát na decennium (plnometry)			tj.
	těžby	tvrdá	měkká	celkem	na rok
315 860	mýtní	39 500	28 500	68 000	6 800
	předmýtní	9 500	17 500	27 000	2 700
	celkem	49 000	46 000	95 000	9 500

V polesí Radějov byly v letech 1913 až 1932 provedeny tyto skutečné těžby (plm):

Decennium	užitkové	palivo	klest	celkem	z toho
	Dříví				předmýtní
1913–1922	41 905,12	38 441,25	6 555	86 901,37	40 505,33
1923–1932	55 092,20	36 660,75	5 217	96 970,18	33 460,80

V průměru tam bylo těženo bezmála 9 200 plnometrů ročně, z toho na 3 700 plnometrů dříví před dosažením mýtní zralosti. Za dvacet let byly celkem vytěženy takřka 184 000 plnometrů, z toho bezmála 74 000 plnometrů v rámci předmýtní těžby.

Lesní hospodářství na strážnickém velkostatku a jejich vzorný hospodář Max Hrdliczka se potýkali s celou řadou překážek a škodlivých vlivů. Periodické záplavy a povodně byly v lužních polesích často příliš silné a trvaly dlouhou dobu, a tak způsobovaly ze všech škod ty nejzávažnější.<sup>6</sup> Například v roce 1907 záplavová voda v polesí Strážnice zmrzla a ledový příkrov silný třicet až čtyřicet centimetrů zvěř a kultury zadusil. Další zvěř zahynula v čer-

venci téhož roku. V roce 1909 záplavy zničily úrodu sena u Rohatce a u Hodonína, v roce 1910 zdecimovaly zvěř a velká voda vzala hospodářům otavu. V roce 1911 prudké lijáky znovu škodily zvěři a travě. V říjnu 1912 byly hlášeny škody na zvěři, otavě a na stelivu, nové záplavy přišly i v létě 1913. Rozsahem záplavových škod vynikal rok 1923, velké ztráty byly zaznamenány na porostech, dříví a na seně.

K dalším abiotickým škodlivým vlivům patřil mráz. Například v roce 1866 poškodil jasanové kultury ve všech lužních polesích, za zimy 1878/79 uhynuly na velkých plochách v polesí Strážnice sotva dvacetileté kultury topolu kanadského. Ve stejném správním celku za kruté zimy 1928/29 zmrzlo značné množství jasanových kultur (takže muselo být vytěženo bezmála sedm tisíc plnometrů) a stav srnců a zajíců tam klesl na čtvrtinu. V polesí Velká tehdy mráz a sněhový polom poškodil jedlím, smrkům první a druhé věkové třídy a exotům, na buku mráz vytvořil mrazové trhliny a zdecimoval zvěř. Škody však hlásilo i polesí Radějov, a to hlavně na buku a na zajících a na koroptvích. Kvůli nedostatku potravy zvěř mimořádně škodila všem dřevinám také okusem. Oslabené stromy pak napadali houboví škůdci.

V horských polesích velkostatku nebyly zanedbatelné ani škody jinovatkou, ledovkou, větrem a sněhem. Například v roce 1905 je uváděn větrný polom v polesí Velká se škodou bezmála pět set plnometrů dříví a sněhové polomy v prosinci 1906 a v lednu 1907 se škodou více než tři sta plnometrů. V říjnu 1930 následoval sněhový polom na tyčovinách v polesí Radějov se škodou více než dva tisíce plnometrů a v prosinci 1932 kalamita, po níž bylo zapotřebí vytěžít skoro tři tisíce plnometrů dříví. Škody způsobené požáry neznáme.

Hmyzí škůdci byli zaznamenáni „jen“ občas a především v polesí Strážnice. Zvěř škodila jen v malém rozsahu (viz dříve), na rozdíl od hospodářských zvířat. Jejich pastva totiž přímo souvisela s mnohostrannými škodami působenými lidmi. Do nich bylo zařazeno bezohledné poškozování a kořistění v lesích především v důsledku majetkových a hraničních sporů, dále zanedbatelné krádeže dříví a trávy v blízkosti lidských obydlí a k tomu i lesního steliva hlavně v době sucha.<sup>7</sup>

Povolání lesní hospodář Max Hrdliczka si byl velmi dobře vědom také toho, že s těžbou dříví na strážnickém velkostatku úzce souvisely rovněž dopravní a odbytové poměry. O jejich zlepšení přemýšlel, poněvadž nebyly všude příznivé kvůli velké rozloze a proměnlivosti území velkostatku a protože čím dál méně přicházel v úvahu odbyt v místě. Rozhodl se budovat nové komunikace do komplexů lesů. Je však třeba říci, že některé cesty byly zřizovány již dříve. Dávno před působením Hrdliczky na strážnickém velkostatku byla v roce 1846 vybudována cesta od Petruchovského mlýna na Javorník přes háj Velká až k novolhotské myslivně a dále údolím k hranici obce Vápenky. Jiná cesta byla postavena v roce 1869 přes neznámou říčku, patrně Veličku, spojující trat Okrouhly s Kamenným. Dopravní poměry zásadně zlepšila silnice Strážnice–Bzenec dobudovaná na konci prvního desetiletí dvacátého století. Podstatně je řešily i silnice postavené v nám neznámé době v polesí Radějov, čili Tvarožná Lhota–Šumarník–Traviska a Kamenec a most v Radějově. Za Hrdliczky byla v polesí Velká vybudována silnice Filipovským údolím v letech 1902 až 1908 a po ní silnice Vápenky – Velká Javořina v letech 1909 až 1915. V roce 1927 byla zahájena stavba silnice v Hlavinách (oddělení 74). Ve stejné době započal provoz na železnici Veselí nad Moravou–Nové Mesto nad Váhom a Velká se pak stala jednou z poměrně důležitých stanic osobní a nákladní dopravy.

Soustavná péče o dobré komunikace se odrazila na setrvalě příznivých cenách dříví. Sklady ve Strážnici, Rohatci a ve Velké nikdy nezely prázdnotou a prosperovaly. Lužní polesí měla lepší odbyt, poněvadž dodávala dříví průmyslu, řemeslům a domácnostem a měla nablízku železnici. V horských polesích bylo nutné vyrábět palivo a užitkové dříví za nižší cenu, ke které bylo zapotřebí připočítat poměrně vysoké dopravní náklady. Po první světové válce značná kvanta užitkového dříví odebíraly obchodní společnost ve Strážnici a pila bratří Thonetů ve Velké,<sup>8</sup> kanadský topol hledali výrobci nábytku a zápalek, vrbu košíkáři.<sup>9</sup>

Při posuzování pracovních poměrů nepřekvapí, že se lesní hospodářství strážnického

velkostatku potýkalo již před první světovou válkou se stejnými potížemi jako všude jinde. V zimě a na jaře byl manuálních pracovníků dostatek, v létě a na podzim značný nedostatek. Muži odcházeli za prací jinam, často i do Ameriky, stávali se továrními dělníky. Zřejmě Max Hrdliczka vymyslel to, že zřídí takzvanou kolonii dělníků, aby pro lesní hospodářství opatřil kádr stálých pracovních sil. To se mu však s největší pravděpodobností nakonec nepodařilo a do lesů jím řízeného velkostatku dělníci přicházeli odjinud.<sup>10</sup>

C. k. lesní rada a ředitel strážnického velkostatku Max Hrdliczka se poctivou a mnohstrannou prací prosadil mezi nepočetnou skupinu úspěšných a všeobecně vážených lesních hospodářů přinejmenším na Moravě. V roce 1883 vstoupil do Mährisch-schlesischer Forstverein, čili do Moravsko-slezského lesnického spolku a angažoval se v něm mimo jiné jako člen výboru od roku 1900.<sup>11</sup> Zúčastňoval se schůzí jeho výboru konaných v Brně obvykle čtyřikrát za rok. Důležitější však bylo to, že četní členové a příznivci spolku se scházeli takřka každý rok na slavnostních valných hromadách, většinou spojených s exkurzemi do vzorně obhospodařovaných lesů v zemi. Jednu z takových akcí – své jubilejní šedesáté valné shromáždění spojené s exkurzí do lesů strážnického velkostatku – spolek uskutečnil v Hodoníně na konci července 1906.<sup>12</sup> Tehdejší účastníci byli přítomni také odhalení pomníku Johannu Friedrichu Bechtelovi v Lideřovicích, nedaleko dnešní železniční stanice Bzenec – Přívoz, o jehož vybudování se zasloužil hlavně Hrdliczka.<sup>13</sup> V předchozích a v následujících letech zavítal i na valné hromady a exkurze na jiných místech, kde kolegům radil a kde s nimi diskutoval.<sup>14</sup> Často o těchto setkáních jistě také referoval a psal. Z Hrdliczkovy literární práce se však podařilo nalézt pouze jedno pojednání v dobovém prestižním odborném časopisu z roku 1916.<sup>15</sup>

Max Hrdliczka přijal členství i ve výboru další důležité korporace s názvem Mährisch-schlesischer Forstschulverein in Brünn, čili Moravsko-slezského lesnického školského spolku v Brně.<sup>16</sup> Například na přelomu devatenáctého a dvacátého století je Hrdliczka uváděn v hodnosti lesmistra v jeho výboru spolu s devíti velkostatkáři, mezi nimiž nechyběl ani Hrdliczkův tehdejší zaměstnavatel kníže Salm, a s osmi významnými lesníky na Moravě.<sup>17</sup>

Dále Max Hrdliczka pracoval v Zemědělské radě pro markrabství moravské v Brně,<sup>18</sup> Státní železniční radě<sup>19</sup> a v odvolací komisi pro daň z příjmu v Brně. V letech 1919 a 1920 spoluzaložil a spolubudoval s Leopoldem Angerem, významným lesníkem z velkostatku Hrubá Skála u Turnova, pozoruhodnou organizaci s názvem Ústřední výbor Volných sdružení lesních správ v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a zasedal v jejím výboru buď po celou meziválečnou dobu, nebo přinejmenším v letech 1931 až 1936.<sup>20</sup>

Tato naposledy jmenovaná organizace sdružila jednotky většího lesního majetku. Tím pádem se jednalo o skoro všechny soukromé, státní, samosprávné a družstevní lesní správy v českých zemích, v počtu bezmála sedmi set a na ploše více než jeden a půl miliónu hektarů. Tato poměrně mocná korporace vznikla především kvůli ochraně lesů a zájmů jejich majitelů „v kvasu tehdejšího poválečného života“, aby změnou poměrů nezískali navrch spekulanti těžící z podstaty lesů a z našetřených rezerv v nich. Měla mít a skutečně měla vliv na meziválečnou vládnoucí garnituru. Oficiálně se ustavila dne 20. března 1920. Jejím v pořadí druhým předsedou byl dne 26. října 1921 zvolen Leopold Anger a tuto funkci zastával v tříletých volebních obdobích po dobu třiaadvaceti let, přesto nebo právě proto, že funkce byla čestná a značně náročná už kvůli přítomnosti na častých jednáních v Praze.

Organizace vydávala dvojjazyčný *Informační list* s podtitulem *Publikační orgán Ústředního výboru Volných sdružení lesních správ v Praze-Bubenči / Informationsblatt. Publikationsorgan des Zentralausschusses der freien forstlichen Vereinigungen Prag-Bubeneč*. Byl vlastně zhuštěnou suchopárnou svodkou aktuálních a jistě důležitých hospodářsko-obchodních zpráv, ukazatelů a přehledů z oblasti lesního a dřevařského hospodářství ve střední Evropě určenou pro vedoucího lesníka.<sup>21</sup> V žádném případě tedy neotiskoval články, rozborů a úvahy, kromě několika biogramů mužů blízkých ústřednímu výboru. Tento List v letech 1931 a 1934 mimo jiné uvedl, že lesní rada Leopold Anger z Podháje, pošta Sedmihorky u Turnova, byl předsedou organizace i v letech 1931 až 1933 a 1934 až 1936. V obou obdobích byl zvo-



len prvním místopředsedou velkostatkář František Antonín Thun-Hohenstein z Jílového u Děčína, druhým místopředsedou v roce 1931 Ing. Dr. h. c. Karel Šrogl, vrchní lesní rada a ředitel velkostatku Račice u Vyškova na Moravě.<sup>22</sup> Za ním bylo uváděno v předsednictvu bez označení funkce dalších šest osob: velkostatkář z Velkého Meziříčí František Harrach, vrchní lesmistr v Košťanech u Teplíc Heřman Friedrich, vrchní lesní rada a centrální ředitel ve Strážnici na Moravě Max Hrdliczka, lesní rada a generální ředitel v Petrohradu Ing. Waldemar Maresch,<sup>23</sup> lesní ředitel v Karlovicích Arnošt Ryba a lesní rada a ředitel velkostatku v Plané u Mariánských Lázní Ing. Julius Wegscheider. Za nimi následovalo sedm náhradníků – dva velkostatkáři a pět vrcholných lesních úředníků.<sup>24</sup>

Max Hrdliczka působil po delší dobu také jako zkušební komisař u státních zkoušek pro samostatné lesní hospodáře. Nejprve je uváděn jako zkušební komisař druhé skupiny zkoušených předmětů jmenovaný každoročními výnosy vídeňského c. k. ministerstva orby. V celkem pětičlenné komisi se například v roce 1908 sešli: Johann Homma, c. k. zemský lesní inspektor a vrchní lesní rada v Brně, Franz Kraetzl, knížecí lichtenštejnský lesmistr v Uher-ském Ostrohu, Max Hrdliczka, Gregor Müller, lesmistr v Rosicích, a Karl Schwabe, c. k. lesní rada v Brně. Tato přísná písemná a ústní zkouška předepsaná ministerským nařízením ze dne 3. února 1903, čís. 30 říšského zákoníku,<sup>25</sup> se konala u c. k. místodržitelství v Brně tradičně na přelomu srpna a září každého roku. Hrdliczku znovu potkáváme jako zkušební komisaře v rámci stejné zkoušky a skupiny předmětů při brněnském Zemském úřadě například k roku 1922. Výnosy pražského Ministerstva zemědělství její termín posunuly na červen. V komisi tentokrát zasedli: Ing. Karel Kořistka, ministerský rada a zemský lesní inspektor v Brně, Ing. Antonín Jelínek, vrchní lesní rada v Brně, Franz Kraetzl, vrchní lesní rada v Olomouci, s náhradníkem Antonínem Bakešem, lesním radou ve Žďáře, dále lesní rada Max Hrdliczka s náhradníkem Wilhelmem Patzelem, lesním radou z Brna-Králova Pole, a Karel Dostál, lesní rada z Rožinky, s náhradníkem Ing. Otokarem Janáčkem z Brna.<sup>26</sup> O Hrdliczkovi dále víme i to, že byl členem zkušební komise pro druhou státní zkoušku na lesnickém odboru Vysoké školy zemědělské v Brně ve studijních letech 1927/28 až 1937/38.<sup>27</sup>

Nepřekvapí, že Maxe Hrdliczku oslovila jako předního lesního odborníka i redakce pražských *Národních listů*. Na jaře 1926 se v jejich anketě o pozemkové reformě ve dvanácti bodech podle očekávání zastal konzervativně obhospodařované velké soukromé lesní držby. Neodsuzoval však ani požadavek státní držby lesů, pokud však nepřesáhne dvacet procent jejich celkové rozlohy ve státě. Tento druhý a jistě nejdůležitější Hrdliczkův příspěvek uvádíme v autentickém znění, poněvadž je obšírným a výstižným krédem zkušeného lesníka na vrcholu sil a poněvadž dnes není zájemcům snadno dostupný:

### **1. Důvody pro reformu**

*Provádění pozemkové lesní reformy tak, že se část lesních komplexů převede do majetku státního, považuji za oprávněný požadavek. Jelikož hospodářství státní vyžaduje poměrně větší režie, mám za to, že by se tato lesní reforma pozemková měla vztahovati jen na větší souvislé lesní komplexy. Mají-li tyto plochy ležeti právě při hranicích státních, je otázkou více politickou než hospodářskou a tato se nedá tedy řešiti z čistě odborného stanoviska. Třeba však podotknouti, že převaha državy státní je v neprospěch pro volný vývoj obchodu i vývoje lesní industrie. Je-li 15 až 20 % z celkového lesního majetku v republice v državě státní, dostačuje to, by zájem státu byl zachován.*

### **2. Dosavadní hospodaření. 3. Nejosvědčenější forma hospodaření**

*Pro zestátnění lesního majetku z důvodů špatného hospodaření na statcích, nacházejících se v soukromé držbě není důvodů, zvláště v historických zemích, kde toto hospodářství bylo na vysokém stupni. Tam hospodařilo se povětšinou způsobem konservativním a brán zřetel na nové směry a tím i na udržení a zdárný vývoj dřevařských podniků. Skoro všechny novinky týkající se hospodářských tvarů lesních pocházejí ze statků soukromých, protože majitel anebo zmocněný hospodář s celou volností mohl přikročiti k pokusům hospodářským neb technickým.*

*Podnikatelský duch, který konečně v lesním hospodářství je stejně potřebným jako jinde, nebyl nijak vázán. Státní provoz je sice také konservativním, schází mu však ona okamžitá pohyblivost, které je při využitkování mimořádných okolností třeba.*

*Hospodářství na drobném lesním majetku je špatné, neboť nevyužítkuje produkčních sil v půdě se nacházejících; mimo to rozhoduje zde pro hospodářství vždy okamžitá potřeba dotyčného majitele. Stejně to platí pro lesy obecní, které nemají potřebné velikosti, by snesly náklad pro povolaného odborníka. Veškeré pokusy zasáhnouti zde zdárně byly již podniknuty za starého mocnářství, ale bez úspěchu. Dotyčné nařízení zůstalo vždy jen pravdou na papíře, nikoliv však v praxi; i dnešní zákonná nařízení nepřinášejí zlepšení stávajících poměrů. Zde by pomohlo jen takové hospodářství, které by stálo přímo a stále pod státním dozorem a které by vyloučilo ingerenci lokálních faktorů. Plocha těchto lesů v republice je zajisté dosti velká, čímž jest zájem státu dosti tangován.*

*Na obecních statcích, které mají státně zkušenoého lesního odborníka, se většinou dobře hospodaří, přece však se zde ukazuje určitá těžkopádnost v hospodaření, která brzdí dobré myšlenky hospodáře; hraje zde též roli jistá lokální politika, které lesní majetek pro svou konservativnost nesnese.*

*Z ohledu na průmysl a obchod, na uplatnění soukromo-podnikatelského ducha a neméně z ohledu na státní finance mám za to, že udržení soukromého majetku leží v zájmu státním. Speciálně poslední důvod by měl býti směrodatným, neb se zde jedná výhradně o fatenty, jejichž příjmy berní správě jsou zcela jasně k dispozici. Z předcházejícího monu vyvoditi resumé, že soukromé hospodářství, jsoucí pod všeobecnou kontrolou státní, je nejlepší zárukou pro nejdokonalejší využitkování všech sil přírodních v národohospodářském smyslu a že takový stav by znamenal nejvýhodnější uchování zájmů státních.*

#### **4. Hospodaření států cizích**

*Mezi evropskými státy, které vykazovaly podobné hospodářské poměry lesní jako máme u nás, hrálo v hospodařování lesním vždy vedoucí úlohu Německo, protože soukromému majiteli, podporovanému bohatým průmyslem, byla dána plná volnost. Průmysl měl v zápětí, že hospodařící lesník byl zbaven obav o odbyt lesních produktů, že se mohl v každém ohledu hospodaření volně pohybovat a že mu při tom zbývalo ještě dosti času na literární práce.*

*V historických zemích republiky se zajisté špatněji nehospodařilo; zde však měl lesní hospodář tolik starostí o odbyt, že i když jinak po odborné stránce vynikal, nezbývalo mu času na literární zpracování svých praktických zkušeností; přenechal tuto literární činnost německým kolegům, kteří majiteli a odbornými ústavy byli plným porozuměním podporováni. Z takovýchto poměrů vysvitá vedoucí stanovisko německého lesního hospodářství. V praxi ovšem zůstal soukromý lesní majetek v historických zemích na stejně vysokém stupni jako v přílehlých státech.*

#### **5. Lesní družstevnictví**

*Združstevnění lesního majetku pokládám za neštěstí pro les, protože každý společník snaží se uplatniti své privátní nároky na les, které se nedají v praxi žádnými statuty neb jinými nařízeními odstraniti a vyloučiti: souhrn těchto soukromých nároků znamená zkázu lesa. Hospodařilo-li by se však bez ohledu na tyto soukromé nároky, tak, že by vedoucí hospodář měl před sebou jen největší prosperitu lesa, pak nemá společník o les vůbec zájmu a bylo by pak lépe, nechce-li se už udržeti soukromý majetek, přímo přikročiti k zestátnění.*

*Dovedl bych si ještě představit, že hospodářství při tvaru lesa nízkého, které je více zařízeno na produkci dřeva palivového a tím vlastně má značku extensivního hospodářství, by se mohlo zařídit pro družstevnictví. Nesmíme však zapomenouti, že naše snaha je co možná omeziti tento hospodářský tvar a vystavovali bychom si tudíž velmi smutné vysvědčení chudoby, kdybychom zákonitým nařízením takový zpáteční krok podporovali.*

#### **6. Zalesňování ploch ladem ležících**

*Pojmouti holiny do pozemkové reformy by mělo jen tenkráté výsledek, kdyby dočasní maji-*

telé těchto holin nemohli býtí přinuceni k melioraci. Jsou-li to holiny obecní, pak by měly býtí obce podporovány subwencemi, aby se interesovaly o zalesnění za dozoru státního. Jsou-li tyto holiny však následek soukromého zasáhnutí, jak tomu asi je jen na Slovensku a Podkarpatské Rusi, pak by museli býtí přinuceni tito soukromí majitelé k zalesnění. Pojmouti tyto holiny do pozemkové reformy znamenalo by však velké vydání pro stát.

## **7. Tempo reformy**

V každém pořádaném lesním provozu je třeba určitého konservativního podkladu; [s. 56] změna toho by neměla býtí tedy náhlá, nýbrž, sledujíc praktické potřeby, ponenáhla. Tato ponenáhla změna majetkových poměrů přijde sama zrušením svěřenských statků a nemusíme tedy jako kulturní stát riskovati naše dobré jméno.

Tato změna majetková, která se pod nátlakem poměrů dá očekávati, je také nejlepší zárukou pro další zachování konservativnosti v lesním provozu, neboť dle dosavadních zkušeností přinesly prodeje vykonané pod nátlakem do jiných soukromých rukou doposud to nejšpatnější ovoce; stačí při znalosti lokálních poměrů pročísti insertní část nějakého dřevařského listu, abychom to mohli konstatovati. Nedostatek kapitálu se kryje pak zasáhnutím do lesní podstaty.

## **8. Výměra hospodářské jednotky**

Lesní hospodářství může jen na větších rozlohách zaručiti skutečný prospěch, neb jen veliká plocha může krytí výlohy spojené s reží, které jsou zárukou pro řádné obhospodařování. Plocha 100–500 ha tvoří v historických zemích, tedy v území intenzivního lesního hospodářství pravidelně jen okres ochranný; tato plocha nemůže vyživiti řádně vyskoleného hospodáře. V krajích s extenzivním hospodářstvím, na Slovensku a Podkarpatské Rusi, nevystačí tato plocha ani na takový okrsek ochranný.

Minimální velikost hospodářské jednotky by podle mých praktických zkušeností v krajích intenzivního hospodářství neměla býtí pod 2000 ha; v krajích však s hospodářstvím extenzivním může tato plocha dosáhnouti i násobku uvedené velikosti. Mimo to rozhoduje pro velikost ještě konfigurace terénu a souvislost jednotlivých částí lesních.

## **9. Dřevoobchod a dřevoprůmysl**

Každý dřevařský podnik potřebuje pro krytí svých potřeb na surovině velkou konservativně obhospodařovací rozlohu lesní, která mu dává jistotu pro krytí roční potřeby. Tuto jistotu dávají jen větší lesní komplexy, které jsou plánovitě obhospodařené, ať už jsou v državě státní, nebo větších obcí neb v rukou soukromníků. Obchodně se bude nejnázne stýkat průmysl s majitelem soukromým, těžkopádnější je již styk s provozem státním neb obecním. Soukromník se dřívě přizpůsobí změnám průmyslu, neboť vykazuje větší a snazší pohyblivost v hospodaření; to jsou fakta, která mi potvrdí každý průmyslník.

## **10. Vliv na příjmy státu a korporací veřejnoprávních**

Mám za to, že největší zájem pro udržení soukromo-hospodářského majetku by měly míti státní finance. Soukromý majitel je podle mých zkušeností při daňových komisích rozhodně ten nejsolidnější fatent, neb jeho majetek je jasným, nedá se ukrýti. Na tomto příznání daňovém nemá zájem jen stát, nýbrž též země a obec. Změna majetková děje se na solidním podkladě, a tak zůstanou všechny s tím spojené poplatky v zákonité výši státu uchovány.

## **11. Vliv na existenci zaměstnanců**

Existence zaměstnanců bude lesní pozemkovou reformou vždy tangována, když bude dosavadní hospodářská rozloha rozkouskována. Každé zmenšování má za následek existenční otázky, speciálně pro odborně vzdělané zaměstnance. Nejvíce dotčeny jsou tím vysoké školy. Co se stane s inženýry, vycházejícími ročně z vysokých škol zemědělských? Rozkouskování lesního majetku jim vezme pole odborné působnosti a státu zbude mnoho odborně vzdělaného proletariátu, který nebude spokojen s prací jemu přidělenou.

## 12. Jak provést reformu

Podle mého názoru měla by lesní pozemková reforma po zajištění 15-20 % celkové lesní rozlohy pro majetek státní býti skončena. Dosavadní stav nejistoty majetkových poměrů trvá k ohromné škodě národohospodářské již 6 roků. Ztráty s tímto stavem spojené nese nejvíce finanční správa státní – přímo tím, že se hospodaří bez nutných investic a že se tak výnosnost lesních objektů redukuje – a nepřímou, že industrie, živnosti a obchody ztratily pro tato léta vlivné zákazníky. Proto jest již nejvyšší čas, aby nastaly normální majetkové poměry lesní a aby skvosty našeho státu byly jednou vyloučeny z politických poměrů a konečně také aby zaměstnanectvo a dělnictvo, které již svým povoláním tvoří konservativní složku obecnosti, bylo vyvedeno z vlivů státu a všeobecnosti jenom škodlivých.

Další vývoj ve změnách majetkových by se měl přenechat době, poměry se zajisté během času vyvinou v tom směru, který je výsledkem změněných sociálních poměrů. Takovým vývojem by bylo nejlepším způsobem dáno zadost národohospodářským a státotvorným zásadám.<sup>28</sup>

Z poloviny dvacátých let dvacátého století nyní přejdeme do let čtyřicátých. Na konci ledna 1943 Max Hrdliczka psal česky Dr. Ing. Josefu Sigmondovi.<sup>29</sup> Dochovala se pouze první část Hrdliczkovy odpovědi na Sigmondův dotaz o umístění jednoho praktikanta na strážnickém ředitelství. Uvádíme ji v autentické podobě:

„[předtištěno:] MAX HRDLICZKA

SRASSNITZ [perem:] 25. I. 43

*Velevážený pane kolego!*

*Těšil jsem se když jsem ?[ve] včerejší poště poznal Vaše písmo. Slyšel jsem jenom o Váš příležitostně v Praze, nebo z dopisu kolegy Mokrého<sup>30</sup> a těšil jsem se když jsem slyšel že jste zase zdráv.*

*Zde se pracuje na revisi hospod. plánu, vede práci tuto inž. ?Macha kterého možná jako posluchače znáte, doučuje se také německé řeči a snaží se v tomto ohledu pilně. Tak bylo snad dobré prostředí pro takového mládence.*

*Jinak bych mohl dopsati baron. Kleinovi do Wiesen ...<sup>31</sup>*

Výsledek této korespondence neznáme.

Někdy na přelomu třicátých a čtyřicátých let měl Max Hrdliczka založit „Hrdliczkovu nadaci pro mladé lesníky“. Nevíme však o ní nic bližšího.<sup>32</sup> To se již neodvratně blížil sklonek jeho dlouholeté služby ve Strážnici. V červnu 1943, kdy mu bylo neuvěřitelných osmasedmdesát let, odešel do výslužby.<sup>33</sup> V souvislosti s jeho odchodem ze Strážnice uspořádal velkostatkář Antonín František Magnis, jen o tři roky starší než Hrdliczka, v sobotu dne 19. června 1943 slavnost. Během ní byl také odhalen v polesí Radějov u silničky Radějov – hájenka Na Pustých pomník Hrdliczkovi opatřený tímto nápisem: „Forstrat / Max Hrdliczka / Dem vorbildlichen Forstmann und Jäger / Erschliesser u. Hütter dieser Wälder / durch 42 Jahre / in Dankbarkeit u. Freundschaft / Anton Reichsgraf v. Magnis / 1943.“<sup>34</sup>

Četné účastníky této slavnosti zachytila dobová fotografie. Na ní je i lesní rada Max Hrdliczka se všemi hajnými tehdejšího velkostatku Strážnice–Bzenec. Pomník však neměl dlouhého trvání: již v roce 1945, tedy po dvou letech existence, ho v poválečném nadšení zničili „vlastenci“, jak je u nás častým zvykem.<sup>35</sup> Hrdliczka u toho naštěstí nebyl. Nemusel být svědkem ani konfiskace strážnicko-bzeneckého velkostatku nařízené na základě známého dekretu prezidenta republiky čís. 12/1945 Sb. z. a n., celku, jehož správě věnoval svou takřka celou profesionální dráhu a svůj nejlepší um a síly a jehož pozitivní zásahy uchovávali mnohé tamní lesní porosty dodnes.

Na úplný odpočinek však Max Hrdliczka v roce 1943 rozhodně nepomýšlel. Chtěl nadále předsedat správní radě akciové společnosti Impregna v Bystřici pod Hostýnem a současně měl v úmyslu postarat se o rozlohou nevelký velkostatek Újezd u Hrotovic svého tehdy nedávno zesnulého bratra Ferdinanda.<sup>36</sup> Další osudy a místa pobytu slavného moravského lesníka z Moravce a ze Strážnice již zřejmě nikdy nezjistíme. Zdá se, že ještě v roce 1943

*Velodivný pane kolego!*

*Těšil jsem se když jsem při přečtení počte poznal  
tvoje písmo. Slýšal jsem jmenem o Vás příliši hodně a  
Pana, nebo z dopisu kolegy Čokého a teď jsem se  
když jsem přišel do této nové země.*

*Zde se pracuje na rovině hospod. polním, vše rovíti  
dívka má Heana klerika možná jako prohoditě znáte,  
dovíraje se také německé práci a píše se s tímto ohledem  
silně. To bylo mámě dobře prostaří pro také sítu mlá  
deuce.*

*Jinak bych mohl doposťi takon. Kleivori do Wieser*

Rukopis lesního rady Maxe Hrdliczky – počátek odpovědi profesoru Josefu Sigmondovi na jeho dotaz o umístění jednoho praktikanta (ZP) na zdejším strážnickém ředitelství.



Odhavení pomníku lesnímu radovi Maxi Hrdliczkovi v polesí Radějov v sobotu 19. 6. 1943. Nápis na pomníku:

Forstrat  
Max Hrdliczka  
Dem vorbildlichen Forstmann und Jäger  
Erschliesser u. Hütter dieser Wälder  
durch 42 Jahre  
in Dankbarkeit u. Freundschaft  
Anton Reichsgraf v. Magnis  
1943

Na rozcestí k Lučině byl osazen kámen s deskou „Forstrat Max Hrdliczka Straße“. Pomník i deska byly zničeny v polovině roku 1945. (Obě fotografie zapůjčil ing. Zdeněk Prudič, CSc., ze Strážnice.)

odešel do západní části Německa. Nemáme však vůbec ponětí, ke komu se tam dlouho před koncem druhé světové války uchýlil, kde a jak tam žil. Podle účetního Gasnářka, strážnického souseda a jednoho z posledních pamětníků, se měl Hrdliczka nakonec dostat dokonce až do jihoafriického Kapského Města, kde také jako šestadevadesátiletý zralý muž někdy v roce 1961 zemřel.<sup>37</sup>

### Poznámky:

- 1 Srov. N o v o t n ý, G., *Ředitel strážnického velkostatku Max Hrdliczka*. In Slovákco. Společensko-vědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí 47. Uherské Hradiště, Slovákcké muzeum, 2005, s. 217–232.
- 2 Srov. P i n k a v a, J., *Historický průzkum lesů. LZ Strážnice. LHC Hodonín, Bzenec, Velká nad Veličkou*. Kroměříž: Ústav pro hospodářskou úpravu lesů, 1965, s. 19.
- 3 O kamerální (komorní) taxe srov. A n d r é, E. K., *Versuch einer zeitgemässen Forstorganisation. Zunächst und mit besonderer Rücksicht auf die Privatwaldungen der österreichischen Monarchie, zur Selbstbelehrung für Waldbesitzer, ihre Bevollmächtigten und Forstbeamten*. Praha, J. G. Calve, 1823 [o lesníku Andrém srov. heslo in: V o š a h l í k o v á, P. a kol., *Biografický slovník českých zemí* A. Praha: Historický ústav; Libri, 2004, s. 87–88], a K r e u t z e r, E., Ein forstliches Jubiläum. *Verhandlungen der Forstwirte von Mähren und Schlesien. Zeitschrift des mährisch-schlesischen Forstvereines und Organ der forstlichen Landesversuchsstelle für Mähren und Schlesien* [Brno], 1888, 1. Heft, s. 3–17, 2. Heft, s. 3–21. Dr. h. c. Leopold Hufnagel (\* ? 1850 ?, † ? 1921 ?) byl auersperským vedoucím knížecím lesníkem a ředitelem velkostatku ve Vlašimi. Napsal několik ceněných spisů z oborů hospodářské úpravy lesů a obchodní nauky lesnické.
- 4 Srov. P i n k a v a, J., *Historický průzkum*, s. 20.
- 5 Tamtéž, s. 23–29.
- 6 Na druhou stranu měla vysoká voda příznivý vliv, poněvadž hnojila a zavlažovala. Zápavy střídala častá a dlouhotrvající sucha.
- 7 Tamtéž, s. 29–30.
- 8 V roce 1922 Thonetům kupní smlouva na odběr kulatiny vypršela. Velkostatek ji neobnovil a pilu od nich koupil. Osvědčila se zvláště v roce 1929 při zpracování kulatiny ze zmíněné mrazové kalamity. Tamtéž, s. 33.
- 9 Tamtéž, s. 32–33.
- 10 Tamtéž, s. 33. Otázky myslivosti na strážnickém velkostatku v době působení Maxe Hrdliczky posoudit nemůžeme. Jaroslav Pinkava komentoval pouze stav od počátku osmnáctého do konce sedmdesátých let devatenáctého století. Tamtéž, s. 34–36. Na samém konci svého výkladu heslovitě dodal, že bylo na strážnickém velkostatku provozováno lesopolaření („ročně smýcené paseky se rozdělí na malé úseky 200 čtvereč. sáhů s povinností, že se zde budou pěstovat okopaniny; vyňat byl však revír Velká a N. Lhota“), travaření („se omezovalo na lužní revíry a to na lesní louky a holiny; i krádeže trávy“), sběr klestu („se poskytoval chudým lidem zdarma nebo za práci“), sběr žaludů („byl jen případný“), sběr semene („jen málo, sm [smrkového] a bo [borového] semene“) a stelivo („prodáváno na pasekách; také hodně krádeže“). Tamtéž, s. 36.
- 11 O Forstsection der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde in Brünn, čili o lesnické sekci Moravsko-slezské hospodářské společnosti v Brně v letech 1849 až 1885 a předchůdkyni spolku srov. N o ž i č k a, J., *Přehled vývoje našich lesů*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1957, s. 380–381. Sekce byla ustavena dne 18. prosince 1849 za účelem zvelebení lesnictví a šíření odborných vědomostí a kvůli vzájemné výměně zkušeností. Samostatný Mährisch-schlesischer Forstverein začal vyvíjet činnost od roku 1885 a byl rozpuštěn v roce 1922. Sekce i spolek si houževnatě držely německý ráz, a to jak na jednáních valných hrad a na exkurzích, tak i ve spolkových písemnostech a v časopisech.
- 12 Daleko dříve, více než padesát let před velkou akcí v roce 1906, uskutečnila Forstsection der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde in Brünn své šesté shromáždění ve Strážnici ve dnech 5. až 7. září 1853. Na něm se sešlo nejméně pětáosmdesát účastníků a jejich exkurze směřovala do Bzence a do lužních a hornatých polesí strážnické domény. Srov. k tomu *Die sechste Versammlung der mährischen und schlesischen Forstwirthe, am 5. und 6. September 1853*. Verhandlungen, 1853, 4. H., s. 3–77.
- 13 Srov. N o v o t n ý, G., *Johann Friedrich Bechtel a jeho působení na velkostatku Bzenec* (Ke 195. výročí narození dnes polozapomenutého lesníka). In: Slovákco. Společenskovědní sborník pro

- moravsko-slovenské pomezí 37. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1995, s. 153–171. Dále srov. *Allgemeine Beschreibung des zur Herrschaft Strassnitz gehörigen Forstreviers Strassnitz a Bericht über die 60. Versammlung des mährisch-schlesischen Forstvereins in Göding am 29., 30. und 31. Juli 1906*. Verhandlungen, 1906, roč. 57, s. 183–208, 271–376. Na valné hromadě v Hodoníně Max Hrdliczka přednášel o myslivosti. Tamtéž, s. 368–375. Jen této akci se hodlám věnovat v samostatném příspěvku. Pomník J. F. Bechtela, obnovitele bzeneckých lesů na místě „Moravské Sahary“, stojí naštěstí dodnes. Je opatřen nápisem: „Památce velezasloužilého zakladatele těchto lesů lesního inspektora Jana Bedřicha Bechtla 1823–52“.
- 14 Max Hrdliczka byl například na 57. valné schůzi v Brně a na exkurzi do lesů velkostatku Bučovice na konci července 1903 (tam mluvil obšírně o záležitostech regulace řeky Moravy v minulosti a v současnosti), na 58. valné schůzi v Brně na konci července 1904, na 59. valné schůzi v Šumperku a na exkurzi do lesů velkostatku Velké Losiny na přelomu července a srpna 1905, na 61. valné schůzi v Brně na počátku srpna 1907, na 62. valné schůzi v Brně a na exkurzi do lesů na Rosicku a v rámci velkostatku Veverí na počátku července 1908, na 63. valné schůzi v Olomouci a na exkurzi do lesů na velkostatku Mírov na konci července 1909 a na plenární schůzi ve vídeňském Prátru před polovinou června 1910. Srov. Verhandlungen, 1903, roč. 54, s. 277n. a 343–355, tamtéž, 1904, roč. 55, s. 154–155 a 231n., tamtéž, 1905, roč. 56, s. 86–87 a 243n., tamtéž, 1907, roč. 58, s. 325n., tamtéž, 1908, roč. 59, s. 305n., tamtéž, 1909, roč. 60, s. 293n., tamtéž, 1910, roč. 61, s. 269n. Kromě několika uvedených akcí brněnského spolku máme doloženo, že Hrdliczka zajel například i na 20. rakouský lesnický kongres ve druhé polovině března 1904, na 21. rakouský lesnický kongres na konci března 1905 a na VIII. mezinárodní zemědělský kongres ve Vídni ve druhé polovině května 1907.
  - 15 Srov. H r d l i c z k a, M., *Aus der Praxis der Rauchschädenfrage*. Verhandlungen, 1916, roč. 67, s. 56–64.
  - 16 Srov. V o l d á n, V. (ed.), *Státní archiv v Brně. Průvodce po archivních fondech*. Sv. 3. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1966, s. 387–388. Ve fondu G 135 Moravsko-slezský lesnický školní spolek v Brně 1851–1899 (inventář z roku 1956) jsou kromě spisového materiálu uloženy pomocné knihy (podací protokoly z let 1852 až 1895), spisy (například zemské subvence, výkazy činnosti, volby, zkušební komise a jejich členové a korespondence z let 1851 až 1892), rozsáhlý materiál účetní z let 1851 až 1899 a sériová spisovna z let 1891 až 1895. Zánikem původní německé spolkové lesnické školy v Hranicích na Moravě spolek ztratil důvod k existenci a až do svého definitivního zrušení v roce 1940 vlastně žádnou činnost nevyvíjel.
  - 17 „Der Ausschuss des mähr.-schles. Forstschulvereins besteht nach dem letzten Wahlergebnisse im Jahre 1896 aus nachfolgenden P. T. Herren: K. k. Forstrath und Landesforstinspector Johann Homma als Vertreter des k. k. Ackerbauministeriums; Landesausschussbeisitzer [přisedící moravského zemského výboru v Brně] Ritter von Manner als Vertreter des mährischen Landesausschusses; Waldbesitzer: Ludwig Graf Belcredi, JUDr., Guido Graf Dubsky, Excellenz, August Graf Fries, Ludwig Graf Herberstein, Alphons Graf Mennsdorf, Hugo Fürst Salm-Reifferscheidt, Günther Graf Stolberg, Franz Graf Sylva-Tarouca, Eduard Ritter von Ulrich, JUDr.; Forstwirte: Forst- und Domänendirector Friedrich Baudisch, Forstinspector Heinrich Baumer, Forstmeister Max Hrdliczka, Forst- und Gutsverwalter Josef Huber, Generaldirector A. Kleiber, Forstmeister Franz Kraetzl, Forstmeister Gustav Rehn †, Forstmeister Wladimir Weypustek, Forstmeister Josef Wibiral.“ Srov. R e u s s, H., *Festschrift zur Feier des 50jährigen Bestandes der mähr.-schles. höheren Forstlehranstalt Aussee – Eulenberg – Mähr.-Weiskirchen*. Brünn, Mährisch-schlesischer Forstschulverein, 1902, s. 218–219.
  - 18 Nevíme však to, zda byl Max Hrdliczka členem českého nebo německého odboru rady. O této významné veřejnoprávní korporaci hájící zájmy zemědělství a zemědělského průmyslu a zvelebující obor zemědělství a hmotné, sociální i osvětové stránky zemědělského obyvatelstva srov. S i t e n s k ý, F. (ed.), *Hospodářský slovník naučný. Illustrovaná encyklopedie veškerého hospodářství polního, zahradního i lesního, jakož i průmyslu hospodářského* 4 (R–Ž), 1924, s. 1440–1441 – heslo Zemědělská rada pro Moravu, a Koňšel, J. (ed.), *Naučný slovník lesnický* 2 (M–Ž), 1940, s. 2050–2051 – heslo Zemědělská rada. Dále srov. MZA, fond G 183 Moravská zemědělská rada v Brně 1898–1949 (inventář z roku 1959). Jedná se o fond s četným spisovým a účetním materiálem z daných let [mimo jiné též personálie z let 1927 až 1944]. Srov. k tomu V o l d á n, V. (ed.), *Státní archiv*. Sv. 3, s. 375–378.
  - 19 V této radě Max Hrdliczka působil s nejvyšší pravděpodobností jen v letech 1908 až 1913.
  - 20 Fond Ústřední výbor Volných sdružení lesních správ (1920–1944) je dnes uložen v Muzejním archivu Národního zemědělského muzea v Praze.

- 21 Jednalo se o krátké zprávy v rámci pravidelných rubrik – o hospodářské situaci, lesohospodářských otázkách, zákonech, nařízeních a o výnosech či o rozhodnutích nejvyšších soudů, daňových záležitostech, dopravě, tarifech a o železnici, obchodních smlouvách, clech a o vývozních poplatcích, dovozu a o vývozu dříví; zprávy statistické, o pozemkové reformě, o organizačních záležitostech; zprávy osobní, o zaměstnaneckých záležitostech, o pilách na velkostatech, o myslivosti, či různé; sdělení o literatuře, zahájení nebo o zastavení provozu, bilanci a o insolenci v dřevařském oboru, poptávkách a o nabídkách; někdy si čtenáři přečetli i zprávy o rybníčním hospodářství, lesohospodářských anketách a o dřevařských burzách v Praze, Brně, Olomouci a v Bratislavě.
- 22 Srov. o něm N o v o t n ý, G., *Lesník a hořovický rodák Karel Šrogl (1860–1938)*. In: *Minulostí Berounska. Sborník Státního okresního archivu v Berouně 2. Beroun, Státní okresní archiv, 1999, s. 139–154; TÝŽ, Vrchní lesní rada ing. dr. techn. h. c. Karel Šrogl (1860–1938) a velkostatek Račice*. In: *Vyškovský sborník. Sborník Státního okresního archivu Vyškov. Slavkov u Brna, Státní okresní archiv, 1999, s. 119–141, a TÝŽ, První lesnický kurs a jubilejní oslavy na lesnickém odboru Vysoké školy zemědělské v Brně v památném roce 1929. Dějiny věd a techniky, 1999, roč. 32, č. 2, s. 109–124.*
- 23 Srov. TÝŽ, *Lesní rada a ředitel velkostatků ing. Waldemar Maresch (1872–1939)*. In: *Jindřichohradecký vlastivědný sborník 10. Jindřichův Hradec, Okresní muzeum, 1998, s. 48–53.*
- 24 Organizaci tehdy tvořilo čtrnáct oblastních sdružení. Byly označovány římskými číslicemi a každé mělo předsedu, jednatele, pokladníka, tři delegáty a tři náhradníky. Srov. TÝŽ, *Vrchní lesní rada Leopold Anger (1875–1947) a velkostatek Hrubá Skála*. In: *Z Českého ráje a Podkrkonoší. Vlastivědný sborník 12. Semily, Státní okresní archiv, 1999, s. 107–109 a 117.*
- 25 Jedná se o takzvanou vyšší státní zkoušku lesnickou konanou před účinností zmíněného zákonného opatření podle ministerského nařízení ze dne 11. února 1889, čís. 23 říšského zákoníku. Bezpečně máme doloženo to, že Max Hrdliczka zkoušel v této komisi v letech 1904 až 1909 a v roce 1922 (viz dále). Je však vysoce pravděpodobné, že komisařem byl po dobu nejméně dvaceti let. Dále zasedal i v komisi pro státní zkoušku pro lesní ochranný a technický pomocný personál (nižší státní zkouška lesnická, která se konala rovněž v Brně), což máme potvrzeno pro léta 1903 až 1910. I v tomto případě byl Hrdliczka komisařem jistě po delší dobu.
- 26 Srov. *Verhandlungen*, 1908, roč. 59, s. 450–451, a tamtéž, 1922, roč. 73, s. 98–102.
- 27 V pozdějších letech již nebyl do komise jmenován. Rešerši provedla v Archivu Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně tamní archivářka PhDr. Alena Mikovcová (MZLU, rektorát, organizačně správní odbor, dne 17. prosince 2004, čj. 2893/2004).
- 28 Srov. D a ř e n i c k ý, J., *Lesní pozemková reforma s hlediska právního, národohospodářského, národního, sociálního a j.* Praha, Pražská akciová tiskárna, 1926, s. 55–56. Netušíme, zda Max Hrdliczka napsal odpovědi na otázky německy nebo česky.
- 29 Dr. Ing. Josef Sigmond, \* 18. 4. 1868 Hrádek u Plzně, † 6. 1. 1956 Plzeň, lesník, vysokoškolský učitel, odborný spisovatel. Srov. o něm N o v o t n ý, G., *Vrchní lesní rada a prof. dr. techn. ing. Josef Sigmond (1868–1956)*. *Lesnictví – Forestry*, 1998, roč. 44, s. 381–384, a TÝŽ, *Portrét z Plzeňska. Sto třicet let od narození vrchního lesního rady a profesora dr. techn. ing. Josefa Sigmonda*. In: *Západočeský historický sborník 4. Plzeň, Státní oblastní archiv, 1998, s. 211–223.*
- 30 Dr. h. c. Theodor Mokřý, \* 1. 7. 1857 Vodňany, † 11. 8. 1945 Písek, lesnický, myslivecký a rybářský odborník, odborný spisovatel. Srov. o něm TÝŽ, „*Paleta a myslivost*“. Stanislav Lolek a Theodor Mokřý. In: *Slovácko. Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí 38. Uherské Hradiště, Slovacké muzeum, 1996, s. 231–248.*
- 31 Oním praktikantem byl bezesporu Ing. Zdeněk Prudič. Kopii dokumentu poskytl v prosinci 2004 týž.
- 32 Srov. *K sedmdesátinám lesního rady a ředitele velkostatku Maxe Hrdliczky*. Informační list, 1936, roč. 15, č. 6, s. 15–17.
- 33 Max Hrdliczka byl pro zaměstnavatele bezesporu stále nepostradatelný a jeho oblíbencem, byl jistě zdravý a dělkou aktivní služby se patrně inspiroval u svého otce (viz dříve). Nevíme však bohužel například to, zda byl ženatý a zda měl děti.
- 34 „Lesnímu radovi Maxi Hrdliczkovi, vzornému lesníku a myslivci, odhaliteli (otevříteli, odemykacími) a strážci těchto lesů po dvačtyřicet let s věčností a přátelstvím Anton říšský hrabě Magnis 1943.“
- 35 Na rozcestí k Lučině byl umístěn kámen. Na jeho desce stálo: Forstrat Max Hrdliczka Strasse („Cesta lesního rady Maxe Hrdliczky“). Pisemné sdělení Ing. Zdeňka Prudiče ze dne 24. ledna 2000.
- 36 Sdělení Ing. Zdeňka Prudiče z počátku prosince 2004. Podle dobových schematismů velkostatků se



jednalo o alodní statek Újezd [pošta Biskupice u Hrotovic; pastviny 6, pole 170, louky 9, zahrady 6, lesy 198,5, úhrnem 389 hektarů; dva úředníci; ekonomie ve vlastní režii; režijský mlýn a pila, cihelna mimo provoz; „direkte Grundsteuer: K 1137,59. Letzter Kaufwert vom Jahre 1867: K 116.000“] zakoupili Ferdinand a Eleonora Hrdliczkovi („in Wien, im Juni, Juli, August und September in Augezd“) mezi léty 1903 až 1907 od Vídeňanky Theresie Dobrowsky. Srov. *Neuester Schematismus der Herrschaften, Güter und Zuckerfabriken in Mähren und Schlesien sowie der auf den Gütern bestehenden Bräuereien, Brennereien und sonstigen Industrien, deren Besitzer, Pächter und der dabei angestellten Beamten. Nebst einem Anhang: Besitztitel der landtäflichen Güter in Mähren. XI. Ausgabe.* Brünn 1907, s. 2–3. Takřka totožné údaje srov. *Neuester Schematismus. XII. Ausgabe, 1912, s. 2–3.* Bedřich Topinka (*Adresář velkostatků a statků, jich majitelů, nájemců, úřednictva a všech na nich stávajících průmyslových podniků markrabství moravského.* [?Brno; Vizovice: nákl. vl.], 1921, s. 117–118) představil velkostatek Újezd k roku 1921 takto: stavební plocha 1, role 179, louky 10, zahrady 6, pastviny 5, lesy 165, neplodná půda 0,25, úhrnem 366,25 hektaru; správa velkostatku Újezd, pošta Běhařovice; úřednictvo v Újezdě správce Jan Schodt, účetní Karel ?Goliáš („Koliáš“), zahradník Adolf Rabl a hajný Josef Kovanič, k tomu dva hospodářští zřízenci; po jednom poleší, dvoru, pile a mlýnu v Litovanech a ruční cihelně v Újezdě. Následující schematismus (Lu s t i g, R. (ed.), *Schematismus velkostatků v zemi Moravskoslezské.* Praha: nákl. vl., 1935, s. 190–191) k roku 1934 uvedl velkostatek Újezd vlastníka Ferdinanda Hrdliczky-Czisarara. Tento celek spravovaný stále z Újezdu se nacházel v tehdejší soudním okrese Hrotovice (Okresní úřad Moravský Krumlov), na Českomoravské vysočině a v nadmořské výšce 380 až 400 metrů, v oblasti s mírným podnebí a „střední hojností“ srážek. Dále se dozvídáme: „Povaha půdy: Dobrá hlinitá půda, částečně písčím smíšená, částečně dobrá řepařská půda.“ Vlastník se sice nestaral o žádný patronát, ale pečoval o zámek s parkem v Újezdě a dále o role na rozloze takřka 153,4 hektaru, o louky (10,3), o zahrady (7), o pastviny (6) a o lesy spravované v rámci jednoho poleší Újezd s výměrou bezmála 165,4 hektaru. Do úhrnné výměry 343,73 hektaru patřila ještě půda neplodná (0,3) a stavební (1,4 hektaru). Obdělávaná půda náležela do režijského dvora Újezd s rozlohou přes 178 hektarů. V lesních porostech převládaly borovice a smrk a roční etát byl uváděn hodnotou 535 kubických metrů. Do průmyslu patřily vodní mlýn a pila a dvě „rukodílné“ cihelny. Půda, chlévy a závody na velkostatku poskytovaly na prodej mimo jiné toto zboží: pšenici, žito, ječmen, oves, brambory, užitkové a palivové dříví, hospodářská zvířata („dobytek“), řezivo a cihly. Vlastník k roku 1934 zaměstnával šest osob bydlících v Újezdě: správce velkostatku Jana Janouška, „drába“ Jindřicha Bergera, strojníka Pavla Jelínka, koláře Josefa Mátle, hajného Adolfa Fukala a mlynáře Antonína Pelána. Meziválečné pozemkové reformě bylo podrobeno 368,42 hektaru, parcelaci podléhalo téměř pětadvacet hektarů. Půda o rozloze skoro 344 hektary byla propuštěna ze záboru na základě paragrafů 3a a 11 záborového zákona. Samotná obec Újezd měla k roku 1934 celkem dvaosmdesát domů s 501 českým obyvatelem. Pošta a telefon byly v Běhařovicích, lékař ordinoval v Tavkovicích vzdálených pět kilometrů a do vlaku se nastupovalo až v Jaroměřicích nad Rokytnou, ve Znojmě nebo v Grešlově Mýtě.

37 Sdělení Ing. Zdeňka Prudiče z počátku prosince 2004.

---

*PhDr. Gustav Novotný, CSc. (n. 1959), vědecký pracovník Historického ústavu Akademie věd v Brně. Zabývá se badatelským výzkumem v rámci Biografického slovníku českých zemí a dějinami zemědělství a lesního hospodářství od poloviny osmnáctého do poloviny dvacátého století.*

---

## The Managing Director of the Strážnice Estate Max Hrdliczka, Part II

### Abstract

The second part of the article on Maxmilián or Max Hrdliczka (b. June 6, 1865, Moravec near Nové Město na Moravě, d. ?1961? Cape Town) again discusses his work in the field of the forest management at the Strážnice estate. Here, he ordered new and modern economic adjustment of the estate's forests according to individual forest districts, as well as regular decennary revisions and further cultivation works. The contribution analyzes some indicators related to forest management in the forest districts Velká and Radějov after 1900.

The Imperial Forestry Executive Max Hrdliczka joined the “Mährisch-schlesischer Forstverein” (Moravian-Silesian Forestry Union) and worked there as a committee member. Furthermore, he accepted the membership in the corporational committee of “Mährisch-schlesischer Forstschulverein in Brünn”

(Moravian-Silesian Union of Forestry Education in Brno), but he also worked in the Agricultural Council for the Moravian Margraviate, State Railways Council, appeal council for income tax in Brno, and he co-founded and helped to build an organization called Central Committee of the Free Associations of Forest Managements in Bohemia, Moravia and Silesia, in which he served as a committee member. In addition, he had worked for a long time as an examiner at the state examinations of independent foresters and as an examination committee member for the second state exam at the forestry department of the Brno Institute of Agriculture. In July 1943, Max Hrdliczka retired and thus concluded the 42 years of his work in Strážnice. His further fate and places of residence cannot be proven. He left for West Germany possibly still in 1943 and reportedly, he concluded his journey in South African Republic, where he died.

## **Direktor des Großgrundbesitzes von Strážnice Max Hrdliczka – Teil 2**

### **Z u s a m m e n f a s s u n g**

Der zweite Teil des Beitrags über Maxmilián (oder auch Maxi) Hrdliczka (6. 6. 1865 Moravec bei Nové Město na Moravě, † ?1961? Kappstadt, Südafrika) ist wiederum seiner Tätigkeit im Bereich der Forstwirtschaft auf dem Strassnitzer Großgrundbesitz (Strážnice) gewidmet. In den dortigen Wäldern hat er eine neue, moderne wirtschaftliche Umgestaltung nach einzelnen Forstrevieren und weitere Förderungsarbeiten durchführen lassen und Überprüfungen alle zehn Jahre angeordnet. Der vorliegende Beitrag analysiert einige Faktoren der Forstwirtschaft in den Revieren Velká und Radějov nach 1900.

Der k. k. Forstrat Max Hrdliczka trat dem Mährisch-schlesischen Forstverein bei und engagierte sich als Ausschussmitglied. Außerdem war er Ausschussmitglied der Körperschaft Mährisch-schlesischer Forstschulverein, betätigte sich in der Landwirtschaftsrat für die Mährische Markgrafschaft in Brünn, in der Staatseisenbahnrat, in der Brünner Berufungskommission für Einkommensteuer, gründete eine Organisation namens Zentralkomitee freier Vereinigungen der Forstverwaltungen in Böhmen, Mähren und Schlesien mit und beteiligte sich als Ausschussmitglied an ihrer Entwicklung. Jahrelang war Hrdliczka als Prüfungskommissar bei den Staatsexamen für selbständige Forstverwalter und als Mitglied der Prüfungskommission für das zweite Staatsexamen an der Hochschule für Bodenkultur, Fachrichtung Forstwirtschaft, tätig. Im Juni 1943 ging Max Hrdliczka in den Ruhestand und beendete seine zweiundvierzigjährige Tätigkeit in Strážnice. Seine weitere Laufbahn sowie Aufenthaltsorte sind nicht nachzuweisen. 1943 dürfte er nach Westdeutschland und schließlich nach Südafrika gegangen sein, wo er gestorben sei.

## JAN HÚSEK A SLOVENSKO

Marek Junek, Národní muzeum, Praha

*„... som veľmi nešťastný, že som sa dostal zo Slovenska. Je pravda, že som si nesmiernym štúdiom a prílišnou prácou vo škole i mimo školu privodil hroznú nervovú chorobu, ale životu tomu som už tak privykol, že je mi bez neho strašne. Upadol som v melanchóliu, zo ktorej ma môže vyliečiť iba návrat tam, kde som sa dobre cítil – na Slovensko. Škola, Sokol, národopis a žurnalistika – to bol život, bez ktorého je mi nevysslovne smutno.“*

Jan Húsek, 1922

Některé osobnosti zanechaly tak výraznou stopu v dějinách 20. století, že se o nich učíme dodnes a tvoří součást našeho historického povědomí. Jiné osobnosti, které ve své době tvořily elitu národa, postupně upadají do zapomnění, až se na ně zapomene úplně. Mezi podobné osobnosti patří i Jan Húsek. Dnes je známý pouze hrstce českých a slovenských etnografů, ovšem v době svého působení patřil k předním vědeckým, kulturním a osvětovým pracovníkům, kteří se intenzivně zajímali o Slovensko a propagovali československou národní jednotu.<sup>1</sup>

Jan Húsek se narodil v roce 1884 v Ostrožské Nové Vsi. Gymnázium navštěvoval v Uherském Hradišti (ukončil ho s vyznamenáním v roce 1904) a zde se poprvé hlouběji seznámil se slovenskou problematikou, a to díky staršímu spolužákovi Bohdanu Pavlu. Po odchodu na Filozofickou univerzitu Univerzity Karlovy v Praze se Slovensku a česko-slovenským vztahům věnoval i nadále. Jako významný představitel Slovákckého krúžku v Praze měl možnost navázat spolupráci se členy jiných pražských spolků, jako například Detvan či Československá jednota. Velmi brzy se dostal do kontaktu s lékařem a pozdějším předním československým politikem Vavro Šrobárem a Pavlem Blahem, aktivně se účastnil různých česko-slovenských manifestací: na národopisné manifestaci Praha Slovensku v roce 1907 (na počest Černové) vystupoval jako starší stárek, od roku 1907 se pravidelně účastnil česko-slovenských porad v Luhačovicích.<sup>2</sup>

Studia na univerzitě měla pro Húska i jiný význam. Účastnil se přednášek T. G. Masaryka, které na něj měly velký vliv. Zaujaly ho především Masarykovy názory na česko-slovenské vztahy a jeho chápání národní jednoty. Ty pak prosazoval i po roce 1918, kdy působil na Slovensku. Jan Húsek dokonce vstoupil do Masarykovy realistické strany a podstatnou část svého života o sobě tvrdil, že je „realista“ v Masarykově slova smyslu.

Po absolvování univerzity v roce 1909 se Jan Húsek plně věnoval své učitelské dráze. Působil v Lipníku nad Bečvou, Moravské Ostravě a Olomouci jako profesor tamějších středních škol.

Vznik Československa ho zastihl na reálném gymnáziu v Bučovicích. Jan Húsek neváhal a mezi prvními se přihlásil na učitelské místo na Slovensku. Prozatímně byl jmenován na katolické ústavy v Kežmarku a Spišské Nové Vsi a čekal na definitivní jmenování na nějaké střední škole na Slovensku. Toho se ovšem nedočkal. Příčinou bylo složité Húskovo lavírování a hlavně jeho nerozhodnost, zda se chce věnovat pedagogické činnosti nebo činnosti vědecké. V roce 1920 a později letech 1924 a 1927 bylo Húskovi nabídnuto místo na referátu školství ministerstva školství a národní osvěty v Bratislavě.<sup>3</sup> Húsek ani jednou místo nepřijal. Poprvé kvůli své obhajobě doktorátu (Húsek patřil mezi první, kteří obhájili rigorozum v Bratislavě) a později proto, že se snažil obhájit docenturu. Ovšem tato jeho snaha byla vždy zmařena „nepřejícími“ kolegy, kteří vždy získali Húskovo místo. Proto byl definitivně jmenován opět na Moravě, nejprve na gymnáziu v Boskovicích a později v Brně.<sup>4</sup>

Intenzivní zájem vrátit se definitivně na Slovensko projevil Húsek v 30. letech minulého století. Odůvodňoval to tím, že už nemá možnost získat docenturu a tím, že v Bratislavě působí

jeho manželka a studují děti.<sup>5</sup> Pomoc Hledal u Vavro Šrobára, Antona Štefánka či Ferdinanda Píseckého. V roce 1934 se intenzivně zajímal o jmenování do Bratislavy. Ale zbytečně. Mohla za to neustálá změna názorů a současně útočný tón, s nímž všechny obviňoval, že mu brání v kariéře. Rovněž jeho pověst mezi představiteli ministerstva školství a některými slovenskými politiky nebyla právě nejlepší, jak o tom svědčí následující slova: „Húsek nevie, či je, čo chce. Jeho činnosť bola by viac hodná, ak by ju nesprevádzal ten osobný tón, ktorý všetko prehlúšuje. Ja Ťa veľmi prosím priateľu, upušť od svojej intervencie. Niečo Ti musím na vysvetlenie povedať. Húsek mi ešte za ministra Dérera povedal, že je agrárnikmi prenasledovaný, že je označovaný za socialistu. Akiste na druhej strane se označuje za republikána, ktorého chcú socialisti zničiť. Tento človek nevie spraviť úprimný krok, nevie prehovoriť úprimné slovo. Poznám ho naskrze jako človeka nespoľahlivého. O tom by mohli vyprávať aj činovníci bratislavskej jednoty sokolskej. Rečniť neni ešte práca. Reč môže byť činnom, ale len vtedy, keď je za ňou osobnosť. Poznal som dvoch takých Čechov na Slovensku: Zbaviteľa a Húska, ktorý není snáď tak zlý jako Zbaviteľ, ale podpory nezasluhuje. Teda nehnevaj sa. Rozčuluje ma, keď vidím takú vtieravosť a divím sa Húskovi, že po tom všetkom, čo som mu ja do očí povedal, má guráž svojimi vecmi obťažovať.“<sup>6</sup>

Na Slovensko se mu podařilo dostat ve školním roce 1938/1939. Ovšem po vyhlášení slovenské autonomie musel odejít zpět do Brna.

Na Slovensku se Húsek věnoval tomu, co mu bylo blízké: práci v Sokolu, národopisné a vědecké činnosti a upevňování česko-slovenských vztahů. Stal se členem mnoha spolků, např. Matice slovenské, Šafaříkovy učené společnosti, Štefánikovy společnosti či Společnosti pro studium menšinových otázek. Politicky se snažil být neutrální, i když osobně inklinoval spíše k sociální demokracii. A často o sobě vyhlášeoval, že uvnitř zůstal „starým masarykovským realistom“.<sup>7</sup> Na přelomu 20. a 30. let minulého století dokonce na krátkou dobu vstoupil do agrární strany, ale brzo z ní vystoupil. Údajně proto, že podporoval V. Šrobára v zápase proti M. Hodžovi. Tak se dostal do sporu s Antonem Štefánkem a ten ho chtěl nechat vyloučit.<sup>8</sup>

V období svého působení na Slovensku také napsal většinu svých odborných prací, které jsou převážně etnografické, ovšem velmi často řeší aktuální politické problémy.<sup>9</sup>

Těžký osud čekal na Jana Húska v období druhé světové války. Díky odbojové činnosti jeho syna byl zatčen a deportován do koncentračního tábora Buchenwald, kde se jeho pro-slovenské smýšlení opět mohlo projevit. Na konci války se zde snažil obhajovat Slováky jako příznivce Československa a Slováky v Buchenwaldě organizoval do Slovenského národního výboru, který později splynul s českým do Československého národního výboru.<sup>10</sup>

Po válce se částečně vrátil ke své původní činnosti. Angažoval se v národopisné činnosti (např. stál u založení strážnického folklórního festivalu). Stal se spoluzakladatelem Československé společnosti, která navazovala na činnost některých prvorepublikových organizací (např. Československá jednota, Československé národní rada a Štefánikova společnost) a snažila se upevňovat vzájemné vztahy Čechů a Slováků. Současně se naplnila jeho vědecká kariéra a Jan Húsek mohl obhájit docenturu a současně začal přednášet na nově vzniklé Univerzitě Palackého v Olomouci.

Vzhledem ke své etnografické orientaci, působení jako učitel a osvětový pracovník se Jan Húsek věnoval i teoretickému zpracování československé otázky, česko-slovenských vztahů a vzájemnosti. Vycházel podobně jako někteří jeho souputníci z teze o čechoslovakizmu tak, jak byla součástí státní doktríny a snažil se ji vysvětlit. Velká část jeho názorů byla ovlivněna teoriemi a názory T. G. Masaryka, Edvarda Beneše, Arnošta Innocenta Bláhy nebo Antona Štefánka. V jednom se však od nich odlišoval – přílišným důrazem na Moravské Slováky jako na vzor, jak vytvořit právě Čechoslováky.

Ve svých teoriích se i Jan Húsek musel vyrovnat s rozdílným vývojem Čechů a Slováků. Tvrdil, že až do zániku Velké Moravy různé kmeny, které ji obývaly, tvořily jeden celek. Po jejím zániku se Slováci<sup>11</sup> postupně začali odlišovat od Čechů, a to díky geografickým, historicko-politickým, kulturním a sociálním podmínkám. Toto a navíc obrana proti Maďarům

přivedly Slováky k vlastnímu spisovnému jazyku. Tím ovšem podle Húska nebyla narušena etnografická jednota a společná národní kultura, což dokazují názory štúrovců, Pavla Országha Hviezdoslava, hlasistů, Milana Rastislava Štefánika či prúdistů. Společná národní kultura a československá ideologie pak našly výraz v tak významných dokumentech jako Martinská deklarace nebo ústava z roku 1920.<sup>12</sup>

V další době bylo podle Húska nutné pracovat na tom, aby vznikl československý národ z české i slovenské národní větve. Podle něj museli Češi i Slováci naplnit svůj vlastní nacionalismus (tj. český a slovenský) a teprve díky jejich syntéze mohl vzniknout nacionalismus československý. Což bude v budoucnu jednoduché, protože jak český tak slovenský nacionalismus vyrůstal z kollárovsko-masarykovského humanismu a měl příklad právě v T. G. Masarykovi a E. Benešovi jako ideálních Čechoslovácích, kteří se vzdali svého českého nacionalismu.<sup>13</sup> Tento proces Húsek (stejně jako např. Anton Štefánek) nazýval akulturací, tj. kulturní asimilací. V této souvislosti je zajímavé, že Húsek do problému výrazně vnést českou otázku a myslel si, že v budoucnu bude problém spíše s Čechy, kteří se nebudou chtít přetransformovat v Čechoslováky a podle historické tradice budou klást důraz na český nacionalismus, který budou zaměňovat za československý a budou chtít nutit Slováky, aby se přizpůsobili. A hlavní vinu na tom podle Húska mělo střední školství, které se v českých zemích odmítalo zabývat Slovenskem.<sup>14</sup>

Že syntéza různých národních prvků je možná, dokazoval Húsek na Moravských Slovácích (z etnografického hlediska je považuje za zástupce Slováků), kteří expandovali do Prahy a Čech, z české kultury si vzali jen to nejlepší a vytvořili s nimi jeden národ s jedním spisovným jazykem.<sup>15</sup>

Největšímu problému v česko-slovenském vztahu ventilovanému navenek – jazykové otázce se Jan Húsek většinou vyhýbal a nechával ji otevřenou do budoucna: „*Hovorím: sme dosiaľ iba jednotný národ, nie absolútne národ jeden. Až sa povahove vyrovnáme, krvou smiešame, hospodársky, kultúrne a sociálne sjednotíme, potom len príde rad na jazykovú otázku.*“<sup>16</sup> Ovšem v některých přednáškách slovenštinu označoval pouze za nářečí češtiny. A jeho teorie akulturace tak v podstatě dávala rovnítko mezi čechizací Slovenska a vznik československého národa.<sup>17</sup>

Hlavní způsob, jak provést akulturaci v Československu, viděl Jan Húsek v působení spolků a organizací, jakými byla např. Moravskoslovenská společnost, Československá jednota a především Štefánikova společnost. Tyto spolky měly aktivně působit mezi Čechy a informovat je o životě na Slovensku a současně mezi Slováky a informovat je o situaci v českých zemích. Nejvíce si v tomto směru cenil Štefánikovy společnosti: (*Štefánikova společnost*) „To je moje dítě a moja láska – ja zo Štefánikovej spoločnosti chcem niečo väčšieho vytvorit.“<sup>18</sup>

Štefánikova společnost vznikla po schůzce, které se konala 20. 9. 1931 v Trenčianské Teplé. Po diskusi se dospělo k názoru, že spolek má být založen na Štefánikově odkazu, a proto byl schválen název „Štefánikova společnost pro pěstování československé vzájemnosti na poli praktickém“. Dočasnými čestnými předsedy byli zvoleni zemští prezidenti Jozef Országh a Jan Černý.<sup>19</sup> Později bylo zvoleno řádné vedení v čele s politikem Martinem Mičurou a zvolen program, na jehož základě se obyvatelé pohraničí měli hlouběji poznat, překonat překážky a prakticky provozovat to, co je spojuje. Toto praktické pěstování vzájemnosti se mělo uskutečnit pomocí kulturních a národopisných manifestací, výchovou ve školách, pořádáním přednášek, vydáváním publikací, prosazováním nových dopravních spojení, výstavbou nových komunikací, regulací bystřin, výzkumem a využitím přírodního bohatství, prosazováním tzv. regionalizmu apod.<sup>20</sup> Tyto činnosti měly na starost místní odbory a ústřední sekce. V roce 1935 se předsedou Štefánikovy společnosti stal Vavro Šrobár a postupně se začala připravovat reorganizace této společnosti, která byla dokončena o rok později. Společnost přenesla své centrum do Bratislavy, předsedou se stal Milan Ivanka a bylo rozhodnuto, že ze společnosti se stane organizace s celostátní působností.<sup>21</sup>

Jan Húsek se naplno začal angažovat v Štefánikově společnosti od poloviny třicátých

let minulého století. Už od počátku svého působení se snažil hrát významnou roli ve vedení celé společnosti. Zde většinou narážel na odpor, protože nebyl brán jako rovnocenný partner ostřílených politiků v čele společnosti. Největší spory vedl s agráříkem Antonem Štefánkem.

Proto se ve zvýšené míře angažoval v národopisném odboru, kde navázal na své odborné znalosti a předchozí organizační zkušenosti (např. z organizace Slováckého roku v Kyjově v roce 1931). V roce 1936 byl zvolen předsedou národopisného odboru a o rok později byl jmenován tajemníkem celé Štefánikovy společnosti.<sup>22</sup>

Jan Húsek patřil v národopisném odboru mezi neaktivnější členy. Účastnil se různých přednášek a národopisných slavností (např. v rámci Slováckého roku v Uherském Hradišti v roce 1937, v rámci luhačovických porad 1936 a 1937, v rámci Štefánikova roku v letech 1937–1938 apod.), připravoval k vydávání různé publikace (např. Šrobárův sborník v roce 1937). Pomáhal místním odborům s organizováním folklorních slavností. Většina z národopisných slavností se odehrávala v romantizujícím duchu, který navazoval na podobné události v 19. století. Proto se v letech 1932–1934 několikrát konaly schůzky a manifestace, zapalovaly se vatry československé jednoty na Javorníkách, Javořině a na Velkém Polomu. Jakýmsi mottem všech těchto setkání bylo heslo společnosti: „Poznajme sa, milujme sa!“ Motto platilo především pro obyvatele pohraničí, kteří podle společnosti tvořili pilíř republiky, základ pro československou jednotu. Húsek se rovněž podílel na přípravě největších akcí pořádaných národopisným odborem: na Hurbanově slavnosti na Filipově (uskutečnila se dne 10. 6. 1935 a zúčastnilo se jí přes 8000 lidí<sup>23</sup> a národopisných slavnostech v Trenčianských Teplicích. Národopisný den slovensko-moravského pohraničí s manifestací pro československou jednotu v Trenčianských Teplicích se uskutečnil 15. 7. 1934. Program byl rozdělen do dvou částí. Dopoledne proběhl průvod krojovaných družin s následujícím táborem lidu a promenádním koncertem. Odpoledne se v parku uskutečnil národopisný den, jehož se zúčastnili obyvatelé Hornácka, Trenčínska a Valašska. Na táboru lidu zaznělo mnoho proslovů, které mimo jiné pronesli Vavro Šrobár, Jan Húsek, Ján Zeman a Eduard Galváněk. Ve svých projevech většinou zdůrazňovali československou jednotu, která se má pěstovat hlavně na moravsko-slovenském pomezí, mluvili o útlaku Slováků před rokem 1918 a o zásluhách M. R. Štefánika, Edvarda Beneše a T. G. Masaryka. Húsek označil Moravské Slováky a Valachy za dokonalé Čechoslováky, mající vzor ve Františku Palackém a T. G. Masarykovi. Slíbil, že manifestace se budou pořádat pravidelně, střídavě na Moravě a na Slovensku. V rámci národopisného dne proběhla soutěž v lidovém zpěvu mezi Moravany a Slováky a byly předvedeny ukázky lidových zvyků.<sup>24</sup>

Další významnou akcí na moravsko-slovenském pomezí byla Výstava Slovácka v Uherském Hradišti v roce 1937. Húsek tuto akci pomáhal připravovat. V jeho rámci původně navrhl vybudovat skanzen v Uherském Hradišti, vytvořit regionální ústav pro vlastivědný výzkum Moravského Slovenska a uspořádat národopisné slavnosti.<sup>25</sup> Z jeho navrhovaného programu se podařilo uskutečnit jen málo. Za zmínku stojí sjezd vlastivědných pracovníků, který se v Uherském Hradišti sešel ve dnech 5. a 6. července 1937 (Húsek v jeho rámci působil jako tajemník). Vedle odborných problémů se zde projednávala i otázka, kterou navrhl Jan Húsek: jak organizovat vlastivědnou práci na Slovácku. Zda má vzniknout nový výzkumný ústav při Slováckém muzeu, nebo má rozšířit svoji činnost národopisný sbor v rámci Štefánikovy společnosti, nebo má národopisný odbor vzniknout v rámci Studijního ústavu ve Zlíně (zaměřoval se hlavně na národohospodářské otázky a přírodovědný výzkum). Na závěr byla přijata rezoluce, která konstatovala, že je potřeba organizovat národopisný výzkum na nových základech a vydávat nový vlastivědný sborník. Těchto úkolů se měly ujmout Štefánikova společnost a Studijní ústav ve Zlíně.<sup>26</sup> Z těchto úkolů se nakonec nepodařilo nic uskutečnit do zániku 1. ČSR.

Vrcholem Húskovy činnosti v rámci Štefánikovy společnosti se mělo stát pořádání luhačovických sjezdů, které měly navázat na tradici luhačovických porad před první světovou válkou. Jan Húsek pomyslel na to stát se hlavním organizátorem těchto slavností a to v rámci

koncepte, kterou přednesl na národopisném dnu v Trenčianských Teplicích, že jednou za dva až tři roky se na moravsko-slovenském pomezí mají uskutečnit podobné slavnosti i s pracovním seminářem. Ovšem narazil na odpor Československé jednoty v Praze, která poradami v Luhačovicích chtěla oslavit čtyřicet let své existence. Jednota přivítala spolupráci se Štefánikovou společností, která měla organizovat manifestační průvod, tábor lidu a národopisnou slavnost, ovšem hlavní organizaci slavností si vyčlenila pro sebe. Jan Húsek těžce nesl, že byl odstaven od organizování celých porad a dostal se do sporu s Československou jednotou v Praze. Ovšem nemluvil svým jménem, ale jménem celé Štefánikovy společnosti, což vzápětí vyvolalo ostré reakce ze strany předsedy Československé jednoty Josefa Rotnágl a některých slovenských představitelů Štefánikovy společnosti.<sup>27</sup>

Přestože dnes je Jan Húsek znám pouze několika etnografům, ve své době vykonal rozsáhlou činnost a patřil mezi neúnavné organizátory drobné práce na moravsko-slovenském pomezí v duchu pojetí T. G. Masaryka. Podobné osobnosti vykonaly pro rozvoj regionu (a v tomto případě i pro rozvoj československé státní myšlenky) velký kus práce a zaslouží si být jednou za čas připomínány, aby se na ně úplně nezapomnělo. Díky nim totiž je možné poskládat mozaiku doby ve úplně pestrosti a dozvědět se o své minulosti vše podstatné.

### Poznámky:

- 1 V textu se nebudu zabývat Janem Húskem jako etnografem, ale především jeho činností spolkovou a životními peripetiemi v období 1. ČSR.
- 2 Archiv literatury a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martině (ALU SNK Martin), fond Anton Baník, sign. 52 A 17, Československá společnost v Brně, zemská pobočka Antonu Baníkovi 12. 10. 1949.
- 3 ALU SNK Martin, Šrobárova pozůstalost, sign. 173 K 15, Húsek Ministerstvu školství a národní osvěty 10. 12. 1936.
- 4 Tamtéž.
- 5 ALU SNK Martin, Zemanova pozůstalost, sign. 87 B 27, Húsek Zemanovi 22. 8. 1924.
- 6 ALU SNK Martin, Šrobárova pozůstalost, sign. 173 E 19, Písecký Šrobárovi 14. 8. 1934.
- 7 ALU SNK Martin, Šrobárova pozůstalost, sign. 173 C 10, Húsek Šrobárovi 11. 2. 1937. ALU SNK Martin, Štefánková pozůstalost, sign. 42 C 99, Húsek Štefánkovi 19. 11. 1930.
- 8 Tamtéž. Toto Húskovo tvrzení je poněkud diskutabilní vzhledem k tomu, že Štefánek v první polovině 30. let rovněž podporoval V. Šrobára v konfliktu s M. Hodžou a navíc jeho vliv v agrární straně klesal.
- 9 Za nejvýznamnější je možné považovat: H ú s e k, J.: *Hranice mezi zemí Moravskoslezskou a Slovenskem*. Studie etnografická. Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi, Praha 1932. TÝŽ: *Hranice mezi Slovákya Karpatorusy, Prusy*. Bratislava 1925.
- 10 ALU SNK Martin, sign. 52 A 17, Československá společnost v Brně, zemská pobočka Antonu Baníkovi 12. 10 1949.
- 11 Zde je nutné poznamenat, že pojetí národa typické pro 19. a 20. století (s důrazem na jazyk jako hlavní diferenciací znak) přenáší Húsek i do období středověku a hledá tam moderní národy, které ale neexistovaly. Rovněž je v jeho argumentaci nejasné pojmosloví, kdy mluví o kmenu a národu ve stejném významu.
- 12 H ú s e k, J.: *Hranice mezi zemí Moravskoslezskou a Slovenskem*. Studie etnografická. Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi, Praha 1932, str. 3–8. Jednota, 1937, roč. 1, č. 28, str. 6. TÝŽ: *Československá jednota*. Krajský výkonný výbor strany pokrokové v Uherském Hradišti, Uherské Hradiště 1928, str. 4–8.
- 13 Jednota, 1937, roč. 1, č. 28, str. 6.
- 14 H ú s e k, J.: *Československá jednota*. Krajský výkonný výbor strany pokrokové v Uherském Hradišti. Uherské Hradiště 1928, str. 15–16.
- 15 Jednota, 1937, roč. 1, č. 28, str. 7.
- 16 Jednota, 1937, roč. 1, č. 28, str. 6.
- 17 H ú s e k, J.: *Československá jednota*. Krajský výkonný výbor strany pokrokové v Uherském Hradišti. Uherské Hradiště 1928, str. 19.
- 18 ALU SNK Martin, Šrobárova pozůstalost, sign. 173 C 10, Húsek Šrobárovi 1. 8. 1938.

- 19 Československá vzájomnosť, č. 4, roč. 3, 25. 1. 1935, str. 1. Slovenská krajina, č. 36, roč. 14, 13. 2. 1932, str. 3.
- 20 Slovenská krajina, č. 36, roč. 14, 13. 2. 1932, str. 3. Tamtéž, č. 136, roč. 14, 16. 6. 1932, str. 4. Československá vzájomnosť, č. 2, roč. 1, 12. 7. 1933, str. 1 - 2. Tamtéž, č. 12, roč. 1, 26. 11. 1933, str. 1. ALU SNK Martin, Zemanova pozůstalost, sign. 87 R 8. Státní okresní archiv (SokA) Hodonín, Archiv města Strážnice, sign. AM - St - 2, i.č. 398, k. 87
- 21 ALU SNK Martin, Šrobárova pozůstalost, sign. 173 R 8. Československá vzájomnosť, č. 28, 13. 7. 1934, str. 1. Československá vzájomnosť, č. 9, 5. 3. 1937, str. 2.
- 22 Jednota 1938, roč. 2, č. 25, str. 295. Jednota, roč. 2, č. 26, str. 311.
- 23 ALU SNK Martin, Šrobárova pozůstalost, sign. 173 T 11.
- 24 ALU SNK Martin, Šrobárova pozůstalost, sign. 173 R 8. Československá vzájomnosť, č. 28, 13. 7. 1934, str. 1.
- 25 Jednota 1937, roč. 1, č. 16, str. 191.
- 26 Jednota 1937, roč. 1, č. 11, str. 131.
- 27 ALU SNK Martin, Zemanova pozůstalost, sign. 87 B 27, Húsek Zemanovi 23. 7. 1936. ALU SNK Martin, Šrobárova pozůstalost, Československá jednota Šrobárovi 25. 6. 1936

---

*Mgr. Marek J u n e k, Ph.D., absolvent Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci obor čeština – dějepis. V současné době působí jako vedoucí oddělení novodobých českých dějin Národního muzea v Praze, odborně se zaměřuje na slovenské dějiny a česko-slovenské vztahy v 19. a 20. století.*

---

## **Jan Húsek and Slovakia**

### **A b s t r a c t**

Jan Húsek (1884–1973), a native of Ostrožská Nová Ves, was one of the influential ethnographers of the Slovácko region. Besides that, he devoted himself to work on solidification of the Czech-Slovak ties in 1918, both in theory (he elaborated the issue of Czech-Slovak unity) and in practice. Worth mentioning is his work in the Štefánik society where he managed the work of the ethnographic department. He took part in organization of various ethnographic events (in Filipov, Trenčianské Teplice, Luhačovice, Uherské Hradiště etc.) and he strived to take the ethnographic work to a higher organizational level. In his activities, he often clashed with Slovak politicians, partly because he was not seen as an equal partner, and partly because he changed his opinions very often. In spite of that, Jan Húsek belonged to important organizers of the low-level works in the spirit of Masaryk and he deserves to be remembered.

## **Jan Húsek und die Slowakei**

### **Z u s a m m e n f a s s u n g**

Jan Húsek (1884–1973), von Geburt aus Ostrožská Nová Ves, zählte zu den bedeutenden aus der Mährischen Slowakei stammenden Ethnologen. Neben der Ethnographie widmete er nach der Entstehung der Tschechoslowakischen Republik (1918) seine Aufmerksamkeit den tschechisch-slowakischen Beziehungen, und zwar sowohl theoretisch (er hat die Frage der tschechoslowakischen einheitlichen Nation herausgeholt) als auch praktisch. Erwähnenswert ist vor allem seine Tätigkeit in der Štefánik-Gesellschaft, wo er organisatorische Arbeit im Bereich Ethnographie leistete. Er beteiligte sich an der Vorbereitung von verschiedenen ethnographischen Festen (in Filipov, Trenčianské Teplice, Luhačovice, Uherské Hradiště u. s. w.) und bemühte sich ein höheres Niveau der ethnographischen Tätigkeit zu erreichen. Bei seiner Arbeit geriet er oft in Streit mit manchen slowakischen Politikern, und zwar weil er für einen niveaulosen Gesprächspartner gehalten wurde und auch weil er seine Meinungen oft wechselte. Trotzdem zählte Jan Húsek zu wichtigen Organisatoren der Kleinarbeit nach Masaryk's Auffassung, und deshalb verdient er Anerkennung und sollte auch weiterhin in Erinnerung bleiben



## Z HORNĚMČANSKÉ KRONIKY JANA HUŇKY

Vladimír Tethal, *Ostrožská Nová Ves*

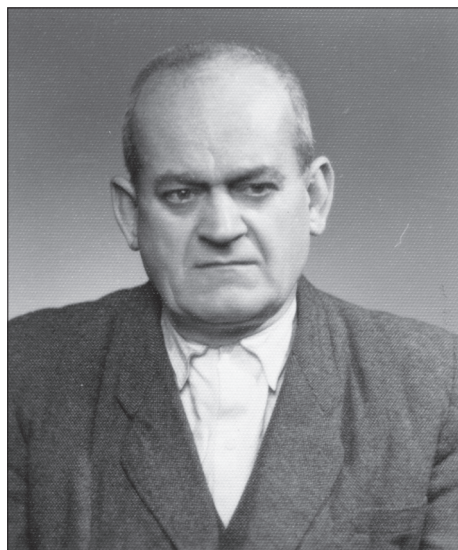
Ze Slovácka pocházelo několik významných kněží – historiků, na prvním místě lze uvést Františka Snopka (1853–1921), který se zabýval cyrilometodějskými otázkami, a Antonína Breitenbachera (1874–1937), který byl především historik umění. Mnozí se zabývali historií amatérsky, například Tomáš Loprais (1885–1976) nebo František Křeháček (1888–1958). Mezi takoveto historiky patří také Jan Huňka, jehož Farní kronika horněmčanská patří mezi pozoruhodná díla z regionální a církevní historie.

### Jan Huňka (1901–1990)

V Huňkově stylu by bylo začít informacemi o rodovém původu, on sám se jím však zřejmě nikdy nezabýval. Se jménem Huňka se setkáváme na konci 16. století, kdy roku 1595 Kašpar Hunka z Polešovic byl členem cisterciáckého kláštera na Velehradě a zemřel 1604 jako farář spytihněvský.<sup>1</sup> Lze však říci, že rod Huňků je především starý rod mařatický, v Mařaticích se roku 1643 připomíná Jura Huňka a roku 1792 byl Ignác Huňka mařatickým pudmistrem. Z Mařatic se Huňkové rozšířili i do Starého Města a zde se 4. května 1866 narodil Florián Huňka, syn Mikuláše Huňky, dělníka ze Starého Města, a jeho manželky Anny, dcery Jana Chybíka z Jalubí. V listopadu 1894 se Florián oženil s Josefou, dcerou Tobiáše Maňaska, domkaře z Jalubí, a jeho manželky Anežky, dcery Františka Hasty z Jalubí. Novomanželé začali bydlet v domě Maňasků a zde, tedy na čísle 226 v Jalubí, se 6. května 1901 narodil syn Jan.<sup>2</sup> Byl v pořadí třetím dítětem, ale prvním, který přežil, celkem jich bylo deset sourozenců.<sup>3</sup> Otec záhy onemocněl a veškerá starost byla na matce, která byla podle všeho ráznější a měla určitý přehled, když v mládí sloužila na jalubské faře. Byla to především matka, která Jana vedla ke zbožnosti (denně chodil do kostela, neministroval však, protože neměl boty) a starala se o jeho studia. Třebaže byl Jan krátkozraký, hodně četl, dobře se učil a měl mimořádnou paměť. Ke studiu jej vybízeli jalubští učitelé a kněží, protože nebylo peněz, matka jej vzala za proboštem Antonínem C. Stojanem (1851–1923), pozdějším olomouckým arcibiskupem, aby nějak pomohl. Toto bylo první Huňkovo setkání se Stojanem a ten jej pak ovlivnil na celý život. Když Jana nechtěli žádní řeholníci přijat do svých juvenátů, studoval nakonec na gymnáziu v Uherském Hradišti, kde se sprátelil s Antonínem Šuránkem (1902 – 1982) a toto přátelství vydrželo celý život. Na Huňku měla osobnost Stojanova i Šuránkova celoživotní mimořádný vliv. Ač každodenně pěšky docházel do Uherského Hradiště, stával se velmi aktivním studentem jak na poli studentských organizací, tak na poli náboženském a literárním. Tyto aktivity vyvrcholily po roce 1918, kdy spolu s Antonínem Šuránkem byl hlavním studentským bojovníkem na Uherskohradištsku za udržení pozic katolické církve.<sup>4</sup> Bylo vcelku pochopitelné, že po maturitě v roce 1921 odešel do kněžského semináře v Olomouci a studoval na tamní teologické fakultě. Kněžské svěcení přijal 5. července 1925 od arcibiskupa Leopolda Prečana, o týden později měl v Jalubí primici a nastoupil na své první kaplanské místo do Suchdola – Jednova u Konice. Zde byla fyzicky náročná práce v duchovní správě, přesto vydržel zde devět let, než byl přeložen do Hrabyně. Toto období však bylo neobyčejně plodné. Huňka se věnoval všemu, co mohlo přinést dobré ovoce, velmi se angažoval v tělocvičné jednotě Orel, přispíval do řady časopisů a časopisecky vydal i dva romány *Nepřemožený* a *Co srdce spojí, moře nerozdvojí*. Třileté působení v Hrabyni, opět tedy na poutním místě a v živé farnosti a ve zcela odlišném prostředí Slezska, přineslo mu navíc větší politickou angažovanost. Necítil se však v Hrabyni dobře a neucházel se o zdejší faru, když se uprázdnila, a tak se v roce 1937 konečně dostal na rodné Slovácko, za kooperátora do Místřína. Ve farnosti dobře zorganizované a fungující, v prostředí blízkém názory a mentalitou, se pustil do práce především s mládeží; hodně pracoval v Orle, postaral se o zbudování



Jan Huňka v roce 1932.



Jan Huňka v době, kdy pracoval na své kronice.

orelského hřiště a nepolevil ani v přispívání do časopisů. Měl už čtyřicet let a chtěl pracovat samostatně, a tak se přihlásil do konkurzu o farnost svým způsobem poslední, kde končí cesta pod Javořinou, o Horní Němčí; zjara 1941 se skutečně stal horněmčanským farářem. Ač zde působil devět let, do konce dlouhého života rád užíval titulu „horněmčanský farář“, kterého nikdy nebyl úředně zbaven.

Později své horněmčanské působení charakterizoval jako proplouvání mezi Scyllou a Charýbdou, přičemž nebyl námořníkem nejdovednějším. Potýkal se s nacismem i komunismem, ač byl nacisty vyšetřován, vězení byl nakonec ušetřen, v období socialismu, přes své silné sociální citění a lidovou angažovanost, vězení neušel. I v Horním Němčí pracoval na všech možných polích, zde si však snad více cenil toho, že je formovatelem náboženského života svých farníků a nejen něčím pomocníkem. Pustil se do přestavby fary, staral se o kostel, stavěl Orlovnu, organizoval misie a duchovní obnovy, zapojil se do práce Matice javořinské. Jako kněz silně spjatý citově s rodným Slováckem se vyžíval ve své roli duchovního pastýře slováckého lidu. Nepřehledná církevně-politická situace na konci čtyřicátých let jej vedla k některým krokům, které byly vnímány komunistickou stranou jako projev nepřátelství; byl ale také hodně známým činitelem na celém Uherskobrodsku a především byla obava, že by mohl komplikovat zakládání jednotného zemědělského družstva. Zdá se však, že velkou roli zde sehrály především silné antipatie některých místních občanů, které rozhodly o Huňkově odstranění z Horního Němčí. Byl pozván k jednání na Okresní národní výbor v Uherském Brodě a před jeho budovou byl 5. června 1950 zatčen.

Nejprve byl držen ve vězení v Uherském Hradišti, ale záhy byl převezen do Prahy na Pankrác a odsouzen k osmi letům vězení. Pobýval ve věznicích na Mírově, v Mladé Boleslavi a ve Valdicích. Využíval času ke studiu marxismu, cizích jazyků a plánoval svou činnost po propuštění z vězení. Myslel především na spisovatelskou činnost, chtěl vytvořit příručky, napsat vězeňský román, ale pomýšlel také na historii horněmčanské farnosti, což byl jediný a hlavní plán, který nakonec uskutečnil. Dne 2. prosince 1957 byl propuštěn a zamířil do rodného Jalubí.

Při návratu z vězení věděl, že nebude moci pracovat v duchovní správě, hodlal se usadit doma v rodišti a jít pracovat jako dělník, ale k jeho překvapení do práce nastoupit nemusel. Přál si zůstat doma a náhodou to prozradil pracovníci na úřadu práce a ta to uvítala, základní pracovní povinnost měl splněnou a mohl dostat malý důchod. Jalubský pobyt,

kteřý trval sedmnáct let, byl pak vyplněn z větší části horečnou dějepisnou prací, výhodou byla blízkost Uherského Hradiště s okresním archivem i skutečnost, že jalubským farářem byl člověk podobných zájmů, etnograf a historik Tomáš Loprais (1885–1976), který měl bohatou knihovnu a určité zkušenosti. Tak v letech 1958–1968 vznikla horněmčanská farní kronika, nejdůležitější Huňkovo dílo vůbec.

Po diskusích s Mons. Antonínem Šuránkem, aby okresní město Uherské Hradiště mělo k dispozici stálého zpovědníka, rozhodl se koupit dům v Hradišti v Dlouhé ulici č. 228 a v listopadu 1974 se do něj nastěhoval společně s bývalou hospodyní z horněmčanské fary Julií Šustrovou, která byla jeho obětavou ošetřovatelkou ve stáří a nemoci až do konce života. V Hradišti Huňka žil především zpovídáním před každou mší, vstával časné ráno a čekal na otevření kostela, aby v půl šesté byl ve zpovědnici. Zpovídal především ve františkánském kostele, který byl blíže, ale pravidelně i v kostele farním a jednou denně míval mši; od roku 1968 mohl totiž vypomáhat jako důchodce ve veřejné duchovní správě. Do žádných ilegálních církevních aktivit se nezapojoval a ani nebyl jejich zvláštním stoupencem, nikdy také nezdůrazňoval, že byl řadu let vězněn. Věnoval se také drobnější historické práci, napsal životopis biskupa Stanislava Zely, vzpomínky na arcibiskupa Stojana a na Mons. Antonína Šuránka.<sup>5</sup> Denně si psal deník, jehož část se zachovala a je zajímavým pramenem informací o náboženském i všedním životě v Uherském Hradišti v sedmdesátých letech. Olomoucký apoštolský administrátor biskup Josef Vrana si byl vědom četných zásluh Jana Huňky a u příležitosti 85. narozenin, kdy už to bylo stravitelné i pro státní úřady, poskytl mu nejvyšší vyznamenání udílené v olomoucké arcidiecézi, a sice jmenoval jej čestným kanovníkem Kolegiální kapituly u sv. Mořice v Kroměříži. Tím jako by Huňkovo jméno bylo i pro budoucnost zachyceno v této pomyslné galerii nejzasloužilejších kněží arcidiecéze. Byla to určitá forma i „církevně-politické“ rehabilitace. Poslední léta, trápen různými nemocemi a téměř slepý, se snažil, pokud to jen trochu šlo, věnovat se milovanému zpovídání a byl tím proslulý po celém Hradištsku. Zemřel 30. prosince 1990 a pohřben byl v rodném Jalubí. Svým osudem a svým dílem patří mezi nejpozoruhodnější kněze, kteří ze Slovácka vyšli a na Slovácku působili.

### Huňkova Farní kronika horněmčanská

Jan Huňka se původně nemínil historií příliš zabývat, na tuto myšlenku přišel až ve vězení, kde se setkal například se spíšským kanovníkem historikem Jozefem Vojtasem (1906–1977), ale i mnoha dalšími osobnostmi, a tato setkání volala po zachycení v nějaké literární podobě. Z různých vězeňských plánů Huňka realizoval v podstatě jen napsání kroniky farnosti, ve které působil před zatčením, a kroniky obcí Horního Němčí a Slavkova, které tuto farnost tvořily. Neměl žádné teoretické historické vzdělání a krom dobré znalosti latiny a němčiny nebyl na tuto práci nijak vybaven. Výhodu měl v tom, že po propuštění z vězení neměl v podstatě téměř nic jiného na práci. Nejprve navštěvoval Okresní archiv v Uherském Hradišti a když mu to bylo znemožněno, studoval archivní materiál ve Slovákém muzeu. Velkou výhodou opět bylo, že zde měl tehdy k dispozici matriky, nemusel ještě jezdit do Zemského archivu do Brna, aby s matrikami pracoval. Přesto bohatě využil jiné fondy zemského archivu jak brněnského, tak olomouckého. Shromažďování a zpracování materiálu trvalo přibližně deset let. Dnes je pro čtenáře nevýhodou, že Huňka pojal svoji práci skutečně jako kroniku, nezpracoval tedy poznámkový aparát, takže nám chybí vodítko po bohatých pramenech, které Huňka použil. Celý text nejprve sestavil na jednotlivé listy, vytvořil jakýsi prvopis, nikoli koncept, tento prvopis bez větších změn přepsal do dvou svazků kronik, jaké byly k dostání v té době v papírnictví. Titulní listy namaloval v Buchlovicích P. Arnošt Hrabal, známý grafik, a to za nějakou láhev slivovice.<sup>6</sup> Jeden svazek obsahuje dějiny Horního Němčí a Slavkova a druhý svazek obsahuje dějiny farnosti. Celou kroniku ručně psanou drobným písmem dokumentním inkoustem odkázal obci Horní Němčí, tam se také dílo po Huňkově smrti dostalo. Autor tohoto článku v letech 1979–1990 opsal část farní kroniky a od Julie Šustrové dostal část Huňkovy pozůstalosti včetně prvopisu kroniky. Zde publikované ukázky jsou právě z tohoto prvopisu a jsou téměř

Okresní národní výbor v Uh. Brodě.

Čís. 342-IV-4/50.

Uh. Brod, dne 2. června 1950.

Opravy církevních budov.

Důstojný ř.k. farní úřad

v Hor. Němčí.

Důstojný pane !

Navazuje na naši dnešní společnou rozmluvu ohledně cementu sděluji Vám, že jsem v této záležitosti mluvil s předsedou ONV který má pochopení pro Vaši potřebu a proto bude dobře, když tuto věc společně projednáme také za přítomnosti stavebního referenta.

Na tuto schůzku se dostavte určitě v pondělí dne 5.t.m. ve 13 hod. 30 min. na ONV v Uh. Brodě do místností předsedy ONV.

Církevní tajemník ONV :

Předvolání k jednání na ONV v Uh. Brodě, kde byl Jan Huňka zatčen.



Jan Huňka v Jalubí před kostelem, před ním jalubský farář František Slováček a kanovník Jan Čechal z Huštěnovic.

totožné s textem v oficiální kronice. Bohužel, po povodních v Uherském Hradišti a odchodu Julie Šustrové do domova důchodců, zřejmě zbytek pozůstalosti vzal za své.

Huňka ve své kronice často zachytil širší souvislosti místních událostí a tudíž význam kroniky je regionální. Například obsáhle zpracoval celou rekatolizaci na ostrožském panství v letech 1653–1655 nebo reorganizaci duchovní správy a vznik lokálních kaplanství v Horním Němčí, v Dolním Němčí, ve Strání, v Ostrožské Nové Vsi a přenesení farnosti ze Sadů do Kunovic. Naskýtá se otázka, zda vydat Huňkovu práci tiskem. Kromě hlediska finančního, je vzhledem k obsahu ve hře i hledisko osobní a odborné. Huňka do kroniky vložil celý svůj životopis, včetně popisu svého pobytu ve vězení a v této souvislosti líčí postoje lidí teprve nedávno zemřelých, ať už jde o farníky nebo spoluvězně. Z hlediska odborného má práce některé nedostatky metodologické i chyby věcné, jak jsem zjistil při zpracování týchž nebo podobných témat, oprava těchto nedostatků, které však v zásadě nic neubírají na významu a hodnotě práce, je nad běžné ediční možnosti.

V následující části jsou uvedeny dvě ukázky z Huňkovy kroniky. Jedná se o část kapitoly, která se týká rodů, to byla Huňkova oblíbená záležitost, a na ukázce můžeme vidět, do čeho se tento kronikář pustil a čím byl ochoten se zabývat. Můžeme si také na ukázce uvědomit, jak hluboko šel ve zkoumání obecní historie. Druhá ukázka je z historie farnosti a týká se jeho oblíbeného předchůdce Josefa Maluše, kterého ze všech svých horněmčanských předchůdců měl zřejmě nejraději. I tato ukázka demonstruje hloubku Huňkova pronikání do minulosti. Obě ukázky byly převzaty z prvopisu a neprošly žádnou úpravou, kromě několika nepodstatných zásahů spíše do pravopisu, i ten je ale v podstatě ponechán v původní podobě.

### *Ukázky Huňkovy historické práce*

#### *Rodové tradice*

*Staré matriky rozdělovaly obyvatelstvo obce do dvou skupin – na trvalé usedlíky (incolae) a přechodné cizí příslušníky (advena). Incola, jak už sám název ukazuje, byl pevně zakořeněn do půdy na níž pracoval, a proto on především vytvářel dějiny obce, neboť v třetí generaci z něj vznikl rod. Ten pak pokračoval in linea recta a mohutněl in linea collateralis. Čím starší a mohutnější byl rod, tím větší význam měl v obci i pro obec.*

*Rod možno definovat jako krevní společenství. Avšak toto se nedá dobře kontrolovat, a proto je zapotřebí označení, které slouží k diferenciaci rodu na venek. Tím je rodové příjmení. Není-li stálého příjmení, nevytváří se ani rod, a ztrácí-li se příjmení, ztrácí se i rod. Za příklad nám může sloužit největší horněmčanský rod Lukášů, který vznikl v HN na č. 21. Tam 1592 se připomíná třičtvrtník Lukáš Matějátků. Tento byl nepochybně pokračovatelem rodu Matějků nebo Matějů (1546 se připomíná Matěj z HN, svědek v hrdelní při). Avšak potomci Lukáše Matějátka se už nepsali „Matějátků“, ale „Lukášů“ (Pavel Lukášek LR 1671). Odložením starého jména sice nepřestal existovat krevní rod Matějátků, avšak přestal existovat před úřady a pokračoval rod jménem Lukášů a vytvořil se (před úřady) nový rod Lukášů.*

*Jindy zase rod pokračoval dál, ale některý potomek začal se psát podle otcova křestního jména, nikoliv podle příjmení – a tak vznikl nový rod, který se odštěpil od starého rodu. Tak rod Ondrů vznikl tím, že Jiří Kohoutek, syn Ondřeje Kohoutka ve Slavkově, přestal se psát Kohoutek, ale psal se podle otcova křestního jména Ondra. Jiří Petru v HN byl synem Petra Ryby, psal se Petru a vznikl rod Petru. Mikuláš, syn Jana Machače v HN č. 15–16 se psal Janových, Martin, syn Pavla Švardaly zvaného „Palko“ psal se Palko, později Palka. Takto vznikaly rody na místě samém z křestního jména otcova. Podobným způsobem vznikl i zaniklý rod Staňků (Staněk Teplý, rod Jankových, Macháčků aj.). Jindy dostal příjmení jeho nositel po matce. Tak jistý Maluch, syn Malíkův, psal se po matce Sivák a v matrikách byl zapisován jako Sivák, jinak Maluch. Podobně Gajdoš, jinak Uher.*

*Nové rody vznikaly také změnou jména. 1592 se v HN připomíná Jan Zapřelů, potomci psali se již „Příkazský“. 1723 se přišel do HN Jiří Zvolníček, ale lidé mu říkali Zvonič a vznikl rod Zvonič. Podobně Knedlík se původně jmenoval Knoblík, Štušla ve Slavkově Tušla, Stopka*

pův. Stopa nebo spíše ještě *Stapal*. Které rody vznikly na místě samém (v HN, ve S) se dá dnes velmi těžko zjistit, neboť rodové prameny (matriky, urbáře, listináře v mnoha případech tuto věc nevysvětlují vůbec, anebo jen náznakově). Přesto však možno říci, že polovina velkých rodů v HN a ve Slavkově jsou rody, které se 1592 na obou těchto místech připomínají anebo u nichž je zjištěno, že vznikly na místě samém. Příjmení byla neustálená, stále se měnila. Poněvadž rod právnicky začíná teprve přijmením, možno předpokládat, že rody uvedené 1592 když ne všechny, tak ve většině, začaly existovat až po příchodu obyvatelů do HN a S. Mnohé rody vznikly přistěhováním – *Ligas, Stopka, Troják (Trojan), Ryba, Pastrnek, Chmelina, Vykopal, Maršálek*. Také tu se těžko zjišťuje, odkud se rod přistěhoval, poněvadž matriky to vždy neuvádějí.

Přiřazením vznikla aspoň dobrá polovice všech rodů – tak z DN se přiřazenili *Bobčík (Bobek), Stojaspal, Čech, Kadlček, Daněk, z Boršic Horčica, Nožička, Zuzák, Gál, z Nivnice Hynek, Buriánek, Humpola, Zámečník, David, z Korytné Janča, Kubiš, Novák, Nehněvajsa, ze Strání Vráblík, Mikulášek, Popelka*.

Nejstarší rody se připomínají v HN a ve Slavkově v urbáři ostrožském z r. 1592. O těchto rodech nás poučí dvě tabulky, jež uvádějí jména, čís. domu, pravděpodobná místa zrodu rodu a jeho osud.

Tab. 1. Nejstarší rody v HN 1592.

1. *Alexin* 69–71 HN 1671 v Hluku *Alexa*
2. *Baga* 42 Hluk mizí
3. *Bánovský* 5–6 Nivnice mizí
4. *Bahula* 1–2 ONV trvá dodnes
5. *Barčák* 3–4 Nivnice mění se v *Baran, Hluk* 1685 *Barčík*
6. *Bazala* 43 ONV mizí
7. *Blecha* 23 *Boršice, Jan Blecha* 1563 Hluk mizí 1683
8. *Bolontů* 78 Nivnice mizí
9. *Brdečků* 40 *Tasov mizí* v DN 1671 *Brdečka*
10. *Buchů* 51 *Blatnička mizí* 1716
11. *Cibulka* 106 HN *Cibulka* 1671 Hluk
12. *Diablíků* 100 HN † 1665
13. *Fiala* 81 *Kuželov* † 1710
14. *Fluxa* 9–10 *Kunovice* v *Nivnici* 1671 *Fuxa*
15. *Guryčů* 93 ONV mizí změnou jména *Kzryč* † 1795
16. *Halasů* 26–27 HN objevuje se v *Nivnici* a v *Hluku*
17. *Hanák* 73 DN trvá
18. *Hičar* 57 *Chorvat* změna jména *Charvat* † 1737, *Charvát* v *Kunovicích*, v DN, v *Hluku*
19. *Hrbatý* 56 *Kunovice* vymřel 1655, změnil v *Hrbáček*
20. *Huba* 25 *Kunovice* změna jména *Hubný* † 1771
21. *Hudec* 38 Nivnice mizí 1721
22. *Hutů dol. mlýn* HN změna jména *Huťa, mizí* 1737, v DN 1671 *Hutata*
23. *Chlauba* 52 Nivnice *Strání* 1655 *Chlubek*
24. *Chudých* 45 Hluk vymřel kol. 1750
25. *Jachalů* 55 HN v *Blatnici* 1671 *Jahnička*
26. *Jírových* 89 HN změnou jména *Jurčák* vymřel 1898
27. *Kolačů* 68 *Blatnice* změna jména v *Kolář* † 1729
28. *Kovár* 32 HN změna v *Kovač* † 1809
29. *Krajčů* 58 *Blatnice* změnou v *Krajča* † 1860
30. *Kún, Kúna* 44, 34 HN ještě 1654, *Mikuláš Kún* S 1656
31. *Kvokla* 46 ONV † 1709, také v *Blatnici*
32. *Láníků* 33 HN mizí 1663
33. *Lanků* 75 HN mizí
34. *Lečbych* 39 HN trvá
35. *Lejza, Ležja, Leža* 13, 24, 41 HN objevuje se ve *Vlčnově Ležák, na N. Lhotě Lajza*
36. *Markrabů* 55 HN mizí 1671 Hluk *Margrabský, Kunovice Margravský*
37. *Maršovský* 80 HN mizí

67	Hrbáč	HN	1592	HN	9	12	27	10	T 1890
68	Hrbáč	HN	1853	SHN	7	7	26	9	+1947
69	Brdčica	Korčubná	1809	HN	12	12	26	12	lva
70	Nelmerová	Nimnice	1665	SHN	17	17	25	11	miř. 1717
71	Poláček	Nimnice	1694	SHN	4	7	28	9	" 1762
72	Spáček	Havětin	1887	SHN	4	6	25	13	lva
73	Trávník	Nimnice	1826	HN	8	8	24	7	"
74	Doležal	HN	1592	HN	6	6	24	16	+1735
75	Qujcar	HN	1887	S	10	10	24	16	lva
76	Spáček	dušička	1858	S	9	9	23	10	"
77	Barbák	Nimnice	1862	SHN	6	6	23	10	+1955
78	Šumbera	Blatnicko	1718	HNS	6	13	22	10	+1867
79	David	Nimnice	1876	HN	5	7	22	6	lva
80	Krupica	Brandovice	1876	HN	10	11	21	8	+1857
81	Čapka	DN	1742	HN	7	3	21	3	+1877
82	Štrouhal	Boršice	1854	HNS	8	11	21	5	+1820
83	Karlík	Nimnice	1719	HNS	6	7	20	5	+1861
84	Hlaudek	Kocelava	1852	SHN	14	15	20	11	+1729
85	Kolář	HN	1592	HNS	6	8	20	3	m. 1870
86	Barvi	DN	1787	SHN	6	8	20	3	m. 1870
v průměru					1007, 1170, 3767, 1360				
%					20% 20%				

Ačkoliv střední rodů je méně dvojnásobek rodů velkých, čímž tyto porce 20% větších rodů a dětí. Průměrně připadá na jeden st. pod an. 40 příslušníků, kdežto na velk. rod 264 příslušníků. Rody střední vznikly většinou v době pozdější, anebo bylo výměřely, takže se nemohly rozvíjet. Nejnovější rodů pocházejí fluktuace obyvatele a umělým omezením v reprodukci. Udržela se žilka sama Polovice (43). Je mezi nimi jen 14 starších rodů, ostatní vznikly hlavně při ženění, což ostatně u Labalů je patrné. Několik rodů se tu dostalo příteleváním žen do č. 5, 7, 9, 31, 44, 56, 62, 64, 76, 80, 84. Polovice těchto rodů vymřelo a zůstalo dlužno krevní rodů Komarov a Slavkově, který seděl v dědě na č. 34, měl vlti se udrželi, ale zákeřná choroba hlodala na krevní rodů, až rod vymřel. Měkké s těchto rodů mají důležitou roli (Gerhard, Sýkko. Nejnovější Maslů - samý žilník. Rody, které nepůsahly křeh generaci, nazýváme rodů malými. Jedná se tu především o rodů nejnovějšího data, které následkem fluktuace obyvatele a omezení reprodukce nemohly dostat nové rodů střední, neboť nedostaly ani druhé příslušníků. O starší těchto rodů nás poráží kab. č. 5, sestavená podle zázad, rozšířily při restavování kab. č. 3.

Tab. 5 malé rodů.

1.	Hlubký	HN	1592	HNS	9	10	19	12	+1771
2.	Štrouhal	Korčubná	1843	SHN	9	10	19	8	+1873
3.	Štelaník	ON Ves	1922	S	6	6	19	8	lva
4.	Jeřábek	Sucho	1822	HN	3	3	18	9	"
5.	Štrouhal	S. Lůza	1909	SHN	7	7	18	7	"
6.	Štrouhal	Lůza	1902	SHN	6	6	18	5	"
7.	Čižánek	Boršice	1837	S	6	7	17	7	"
8.	Štrouhal	DN	1713	S	8	8	17	4	+1793
	Buchta	HN	1592	HN	3	3	0	0	
	Varšava	S	1592	S	3	3	0	0	

38. Masař 106 Boršice + 1703
39. Matějátků 21 HN mizí změnou jména v Lukáš
40. Mdlobů 79 HN mizí
41. Milošů 7–8 ONV trvá
42. Nosek, Nostek 12, 20, 35 HN † 1716
43. Pezunková 62 HN mizí
44. Peterka 14, 48 HN objevuje se v Kunovicích a Hluku
45. Potomák 61 HN objevuje se ve Slavkově, 1671 také v Nivnici, mizí 1763
46. Řiháč 76–77 Blatnice v Říha mizí 1718
47. Ritička 103 Opřed Řičička † 1752
48. Samců 64 HN 1671 Boršice Samson
49. Slavský mlýn Sl změna jména ve Slavík
50. Slezák 28 Kozojídky † 1724
51. Slovák 19 ONV vymřel 1893
52. Škoda 91 Hluk mizí
53. Špaček 63 HN trvá Kunovice Špaka
54. Stránský 65 S. Loza objevuje se v Blatnici
55. Sudlič, -iča 59 HN mizí
56. Surků 92 HN v Blatnici 1671 Súrař, Surovka
57. Teplý 15–16 HN změna Staněk, m. 1738
58. Topař 30 HN změna v Toman
59. Trčků 102 Nivnice Kunovice Trčkův
60. Vaculů 82 HN změna jména v Matyáš † 1734
61. Viktorinů 84 HN mění se ve Viktor, mizí 1685
62. Vlků 95 HN † 1738 Boršice Vučkovský
63. Vrlušků 67 Kunovice † 1711, také Boršice 1671 Vrlušovský
64. Zálešák 53–54 Slavkov trvá
65. Zapřelů 87–88 HN mění se v Příkazský, mizí 1719
66. Zemanů 94 OPřed Zemanových př. 1670

Téměř polovina rodů vznikla na místě samém, ostatní přistěhováním a přiřazením. Je tu, pokud se původu rodů týče, vystřídána značná část obcí na panství (13 obcí) a pohyb do HN se tu dál směrem Kunovice–Hluk–Dolní Němčí–Slavkov, dále směrem O. N. Ves–Ostr. Předměstí, Blatnice, Blatnička, Boršice a konečně přes Nivnici. Tak totiž obsazováno HN po válečných katastrofách. Ale těmito směry zase opačně Horněmčané odcházejí do světa. Po třicetileté válce 17 horněmčanských jmen se objevuje v devíti obcích okolních i vzdálenějších (jména ta se 1592 v dotyčných obcích nevyskytují. 17 jmen rodů se po 30tileté válce uvádí ve změněné formě a 17 se jich připomíná v HN ještě po třicetileté válce, potom mizí či vymírají v 17., 18., ba i 19. století. To vše koriguje dosavadní názory o úbytku obyvatelstva za 30tileté války. HN, v tomto ohledu nejpostiženější, ztrácí jen 13 rodů, o kterých dosud scházejí informace. Skutečnost, že 1671 tolik horněmčanských jmen se objevuje jinde, ukazuje, že po zpusťování kraje mnozí lidé grunty opustili a šli do kraje, na lepší. Z původních rodů trvá dodnes jen 7 rodů, tedy pouze jedna desetina. Je to jistě málo, ale dá se to vysvětlit jednak dlouhou dobou 4 století, která uplynula od jejich vzniku, jednak válečnými katastrofami, jež sílu nejednoho rodu podkopaly, takže 33 jich vymřelo, 13 vyhubeno a 19 se vystěhovalo.

O nejstarších rodech slavkovských, uvedených v urbáři 1592, nás informuje tabulka č. 2, sestavená po vzoru tab. č. 1.

**Tab. č. 2. Nejstarší rody ve Slavkově 1592.**

1. Bartoš 55 Slavkov trvá
2. Bojanů 64 Kunovice mizí 1704 Bojščík
3. Bureš 1 S mizí 1823 Blatnice, Kunovice
4. Hanáčků 31, 47 DN † 1800
5. Ivan 15 Boršice ještě 1656, 1656 Nivnice Ivanovský
6. Kapara 28 S mizí



7. Kobilců 42 S 1 1720 Kubelů, Kubačka
8. Kohoutek 37 Kunovice trvá
9. Kornut 33 S † 1883
10. Kozína 50 Kunovice † 1676 v HN Koza, Koža
11. Krhovský 18 Blatnička trvá, 1671 Nivnice Kršek, DN Krkoška, Hluk Kršku
12. Kukulka 58 S Hluk Gukačka
13. Květoňů 40 S mizí
14. Macků ONV mizí 1678, v HN ještě 1654, Nivnice 1668 Mackových
15. Mančík 20 S trvá 1671 Nivnice Man, 1671 Hluk
16. Miklíků 10 S † 1831 Mika
17. Miloš 6 HN mizí 1829
18. Mrva 61 ONV Hluk Mrvovský, Kunovice
19. Nedbalů 23 Blatnice Hluk Nedbal
20. Nevstrů S mizí
21. Nováků 26 Korytná Hluk Novák
22. Pavlíků 51 DN † 1658 Pavelec, Pavlů
23. Rylů 35 S mizí
24. Roznů 17 S trvá, Rožnovský
25. Řezník 29 Boršice 1676 Nivnice Řezník
26. Šimků 9 S † 1855, Šimčík
27. Sylenů 22 S mizí 1674 Zilna, Boršice Sylajovský
28. Škodů 44 Hluk mizí
29. Slavík 69 S 1671 Hluk
30. Slovák 5 DN mizí 1792
31. Stibor 11 S trvá – Borýsek, Nivnice Borkovský
32. Srnů 38, 53, 57 S trvá – Srnec, Nivnice Srňačovský
33. Tesař 54 Nivnice mizí
34. Tlustý 24 Kunovice mizí
35. Trdleců 21 S † 1785 Trdlej
36. Třískal 13 S mizí
37. Vacula 45 S mizí 1690 Vaculových
38. Vazů 3 O. Lhota mizí
39. Vachulec 8 DN mizí
40. Vašák 32 Blatnice + 1831 Vašatík, Vaškových, Vašek, Vašků
41. Vaniček 49 Boršice ještě 1671 Vaniek
42. Viktorinů 25 HN mizí
43. Vrnů 62 HN mizí 1663, vpád Tatarů, 1671 Nivnice Vrnek, Vrnočský
44. Uherků 30 Boršice trvá Uher, Nivnice Uhrkovský, Hluk 1671 Uherka, Uhrových
45. Urban 65 S 1671 Nivnice Urbiš
46. Zálešák 36, 59, 70 Nivnice 1663 vypálen od Tatarů

Také zde polovina rodů vznikla v místě, jinak přiřazením nebo přistěhovaním. Rovněž i tu jedna pětina rodů mizí po 30leté válce. Do dnešní doby se udrželo 8 rodů, vymřelo 9 rodů, mizí 11 rodů, v okolí se objevují jména 7 rodů a nic se neví o 11 rodech. Také odsud mnoho lidí odešlo pryč „na lepší“. Nicméně Slavkov je na tom o něco lépe než HN – hospodářské podmínky byly zde lepší.

Podle velikosti rozdělujeme rody na velké (nad 100 příslušníků), střední (20–100 přís.) a malé (do 20 příslušníků). Velké rody hrály v dějinách obou obcí rozhodující úlohu – z nich pocházelo 53% rodin, 64 % všech dětí, z jejich příslušníků vzniklo 70 % všech sňatků. 14 rodů vzniklo v HN, 12 ve Slavkově, 20 vzniklo přiřazením nebo přistěhovaním. Jenom v HN bydlelo 11, jenom ve Slavkově 3 rody, 32 rodů v obou obcích, z toho 19 převážně v HN, takže v tomto případě (podle bydliště) možno mluvit o 30 rodech horněmčanských a jen o 16 rodech slavkovských. HN jakožto obec větší mělo větší možnost pro vytváření rodů a také proto, že je konservativnější.

Rodů s více než 500 příslušníky je 7. Největší je rod Lukášů s 1064 příslušníky, v rodu jsou zahrnuti také Lukáškové. Na druhém místě je Kohoutek se 714 příslušníky, byl by nepochybně



ADMINISTRATURA APOSTOLICA - ORDINARIATUS - OLOMUCENSIS.

Nr. 47/86 ord.

Rev. no Domino

D. Joanni H U Ň K A

Consiliario nostro actuali

et ~~vicario~~ - parochi em. in Uherské Hradiště

Distr. Uherské Hradiště

Salutem in Domino!

Reverendissime Domine!

Optima merita Tua, quae in animarum cura Archidioecesis Nostrae Olomucensis per multa annorum lustra laborans Tibi comparasti, prae oculis habentes Tibique gratias maximas ex intimo corde pro iisdem agentes et sincere aestimationis Nostrae sensus exprimere volentes

TE Joannem H U Ň K A

CANONICUM AD HONOREM CAPITULI COLLEGIATI AD S. MAURITIUM

Kroměřížensis nominatus omniaque huic dignitati iura et privilegia adnexa Tibi conferimus, Deum optimum et maximum orantes, ut Te diu sospitem servet et largissima sua benedictione prosequatur.

Datum Olomucii, die 12. Mai 1986

+ Josef Vnauš  
Episcopus, Administrator Apostolicus.

Dekret jmenování čestným kanovníkem kroměřížským.

prvním rodem ve farnosti, nebyti toho, že odštěpil se rod Ondra, který je na místě třetím se 695 příslušníky. Čtvrté a páté místo zaujímají slavkovské rody Bartoš (617 přísl.) a Bobčík (575 přísl.), který se do S. přiznil z DN. Rod Milošů, který se 1592 objevuje v obou obcích, dosáhl jen 538 přísl. Velkého úspěchu docílil rod Janča, který se dostal sem přiznáním z Korytné (502 příslu.), Bahula, kam zahrnut i odtržený rod Bahulíků, má jen 499 příslušníků. Ostatní rody již nedosáhly takového úspěchu. Borýsek, pravděpodobně nejstarší rod ve farnosti, dosáhl 429 přísl.

### **Církev v područí státu**

P. Josef Maluš 1779 – 1795

Třetí duchovní správce horněmčanský P. Josef Maluš pocházel rovněž z kraje slováckého jako oba jeho předchůdci. Narodil se 12. března 1748 v Ostrožské Lhotě jako třetí z sedmi dětí (Jan, Barbora, Josef, Anna, Jan, Barbora, Marina) a téhož dne byl pokřtěn servitou z Veselí P. Fulgencem Měnickým ve farním kostele ve Velké Blatnici, kam Ostrožská Lhota byla přifařena. Kmotři jeho byli Martin Šivel, rolník, a jeho manželka Anna. Rodiče se jmenovali Martin a Alžběta. Jméno Maluš, v Ostrožské Lhotě v té době velmi rozšířené, se před třicetiletou válkou v obci a ni nikde jinde na panství ostrožském nevyskytuje, toliko v Kunovicích 1592 se vyskytuje jméno Malý, z něhož vzniklo postupně jméno Maluch, Maluš (srv. Blaha – Blahuš, Ondra – Ondruš, Mika – Mikuš). Rod Malušův má kořeny v Kunovicích, podobně jako Toupalův. Rodiče Malušovi patřili ke stavu rolnickému. Maluš studoval u jezuitů v Uh. Hradišti a byl 1773 vysvěcen na kněze. Od 1. 7. 1773 do 26. 4. 1774 byl kooperátorem v Nivnici, potom ve Velké a od 1/1 1779 kooperátorem – provisoem u zestárlého a nemocného lokálního kaplana horněmčanského P. Jakuba Bednařika. Po Bednařikově smrti 7. února 1779 stal se jeho nástupcem.

Farníkům horněmčanským bylo jistě velmi sympatickým, že v Malušovi dostali duchovního správce věkem mladého – byl teprve 31 let starý a začínal sedmý rok kněžského života, jak sám zaznamenal v křestní matrice ke konci roku 1779. Kromě toho byl nadaný a obratný. O jeho obratnosti a umění obcovati s lidmi svědčí např. způsob, jak se vyjadřoval o svých předchůdcích (egregius Toupal, venerabilis Bednařik). Není divu, že byl jak u představených tak i u farníků oblíben, ukazuje to rekordní počet Josefů, které pokřtil (115 Josefů a 2 Josefy). Farníkům více se líbil vládný, usměvavý duchovní správce, než dva jeho staří a přísní předchůdci. (Zajímavé je, že za Františka Toupala nebyl pokřtěn ani jeden František.)

Bylo to dílo Prozřetelnosti Boží, že Horněmčci dostalo v Malušovi schopného duchovního správce. Zapadá tudíž působení Malušovo v Horněmčci do převratné doby josefínské a bylo tu opravdu zapotřebí veliké pastorální moudrosti, aby farnost proplula převratnými změnami beze škody.

Veliké změny prodělala lokalie především ve svém právním postavení. Podle patentu ze 14. července 1784 lokální kaplani stali se na farářích úplně nezávislí a v pravomoci úplně rovní. Farářům však museli odváděti štólu. Jak lehko mohlo dojít k uvolnění církevní kázně. Maluš však i nadále udržoval přátelské styky s nivnickým farářem Kromerem a podnikal s ním společně akce vztahující se na celou bývalou farnost nivnickou. Patent z 21. února 1790 ohlásil, že lokalisté, kteří nedosahují 300 zl. příjmu, mohou žádati o doplněk příjmu (congruam), mají-li z konkursu známku prvé třídy a dobré chování. Maluš poprvé tuto kongruu dostal od 4. dubna 1792, a to 117 zl. 45 kr. ročně. S kongruou je nepochybně také spjata otázka změny patronátu horněmčanské lokalie. Aby kongrua lokalistům mohla býti poskytnuta, vzdala se konsistoř patronátu, který pak převzala Josefem II. zřízená Náboženská matice (Religionsfond). Kdy se tak stalo, bohužel neuvádí ani inventář z 1807, ani poznámky v nejstarší matrice. Volný ve své Církevní topografii moravské uvádí, že stalo se tak 1760. Že se jedná tu o omyl, dokazuje diecesní katalog z roku 1771, který výslovně o lokalii v Hor. Němčci praví, že lokalistu nominat consistorium. 1760 nemohla vykonávat patronát Náboženská matice, protože ještě neexistovala (až 1784). Jedná se tu zřejmě o tiskovou chybu – místo 1760 má správně státi 1790. To je rok, kdy lokalistům přiznána kongrua, která jim byla přiznána jen v případě, když konsistoř postoupila Náboženské matici patronátní právo lokálií. Změna patronátu měla ovšem dalekosáhlý

význam. Lokalista musel žádati o lokalii nejen konsistoř, ale také zemské gubernium, které spravovalo Náb. matici, kandidáti museli umět německy, ucházeti se o doporučení světských úřadů, museli mít výborný prospěch a stali se tak závislími na světských úřadech, zejména na krajském úřadu v Hradišti. Zase bylo tu nebezpečí, že za 100 zl. kongruového doplňku a pro změnu patronátu, lokalisté nabudou smýšlení státního na úkor církevního, avšak Maluš si církevní smýšlení udržel.

Ještě hlubší vliv na náboženský život farníků měly některé patenty, dotýkající se bohoslužeb. Nařízeno zříditi hřbitovy mimo obec tam, kde byly u kostela. Tak bylo po tomto nařízení zrušeno pohřbívání v kostele a u kostela v Horněmčí a již josefínský katastr 1789 uvádí v Horněmčí nový hřbitov (nynější). Inventář z 1807 praví o tomto hřbitově, že je ohrazen pleteným plotem a že uprostřed je velký dřevěný kříž. Hřbitov je zřízen na obecním pozemku (na pastvině pod dědinou v trati Dolní pole), ale knihovně připsán byl farnímu kostelu. O hřbitov se však starala obec a proto tento hřbitov byl považován za majetek obecní. Ve svrchu uvedeném nařízení bylo nařízeno pohřbívat v pytli. Uskutečněno 29. října 1784 a v Horněmčí teprve od 23. listopadu 1784. V míšku pohřbeni byli z Horněmčí Kateřina Borýsková, dítě, č. 43, Matěj Hanák, dítě, 86, Kateřina Popelišová č. 101, Václav Janových 79, Šimon Ondra, dítě, 26, Marina Rybova 101, Barbora Petrová 47, Kateřina Buršová 91, Anna Bubová 89, Anna Petrová 64, Barbora Bahulová 64, Anna Pálková 5, a s ní Jan Toman 100 do jednoho hrobu. Ze Slavkova Barbora Lukášková 70, Ondřej Lukášek 70, Anna Lukášková 70, Marina Lukášová 38 a Jan Lukášek 70, celkem tedy 18 osob, poslední 21. února (Toman). Proti této novotě lidé se bouřili a někteří tohoto nařízení neposlechli a své mrtvé pohřbili přes zákaz po starém zvyku v rakvi. Tak pohřbeni byli z Hor. Němčí Kateřina Dvořáková 45, Václav Ryba 2, Jos. Buba 89, Anna Bahulová 63, Ondřej Hulík 40, Martin David 63, Anna Rybova 2, ze Slavkova Anna Viceníková 21, Jan Bobčík 21, Apolonie Trlejova 52 a Apolonie Kohoutková 25, celkem 11 osob. Tedy dvě třetiny se rozkazu podrobily, jedna třetina ne. Vzhledem k tomuto odporu nařízení o povinném pohřbívání v míšku ještě v únoru 1785 bylo zrušeno.

Nejenom do vykonávání bohoslužeb bylo zasahováno, ale stát zasáhl také do chudinské péče. Dosud žebráci volně chodili od místa k místu a to nejen domácí, ale i cizí, jak názorně dokazují úmrtní matriky a také křestní. Tomu učiněn konec. Nařízením z 15. dubna 1785 nařízeno, aby při každém kostele zřízeno Sdružení z lásky k bližnímu, z něhož později vznikly farní ústavy chudinské. Toto sdružení zřízeno v Hor. Němčí 11. září 1785. V nejstarší matrice zachoval se také seznam členů sdružení. Byli to: Josef Maluš, lokální kaplan, Josef Kroupa, myslivec, se svou chotí Annou, Martin Lukáš, usedlý 1/4 láník HN 80, Mariana Jančova, podruhyň, Josef Růžička, učitel, s chotí Rosalií, Antonín Růžička, škol. pomocník, Martin Macháček, krejčí a 1/4 z HN a Anna Hlaváčova, porodní bába zde. V knize protokolů (Patentenbuch) zachoval se opsaný výkaz podpor tohoto sdružení z roku 1788. Celkem mělo sdružení příjmu v naturáliích 30 zl., v penězích 5 zl 57 kr., celkem 35 zl. 57 kr., jež rozděleny tak, že celou porci dostaly dvě osoby, tři čtvrtinovou porci rovněž dvě osoby a poloviční čtyři osoby. Byli poděleni 4 muži a 4 ženy (tyto dostaly poloviční porci podle znění patentu, že ženě poloviční obnos na stravu a šaty dostačiti musí). Na zpráve podepsán lokalista Maluš a Matěj Machač, otec chudých. Chudí ale nedostávali podporu zadarmo, byli úřady přidržováni k úpravě silnice nebo školy.

Do rukou státních dostaly se také školy, které původně při farách zřídila církev. Duchovní správce je povinen pod trestem 10 dukátů zúčastnit se školní zkoušky, jíž má být přítomen také hospodář. úředník, obecní rychtář, přísežní a školní dozor. V Horněmčí tyto zkoušky byly dvě – 28/4 a 27/9. Škola ve smyslu nařízení opravena. Učitel a katecheta byli povinni učit také německému jazyku. Podle školní fassé z r. 1788 uvádí se horněmčanská škola jako německá.

Je pochopitelné, že duchovní správcové jen s vnitřním odporem podobně jako lid jim svěřený přijímali tyto novoty a zahájili pasivní resistenci. Poučný je pro nás v tomto směru cirkulář hradištského kraje z 23. února 1787, v němž se farářům připomínají stále se opakující chyby při psaní matrik (nepodpisují každou stránku matriky, na místo podpisů kmotrů dělají křížky, nemají v pořádku abecedních rejstříků). Napominání končí charakteristickými slovy: Je nápadné, že u sprostých, ba i mnohých hloupých lidí dochází k zlepšení v jejich předsudcích

a poklescích, jen u duchovních správců napomínání po léta se ukazuje bez užitku do dalších let. Že kněžstvo se nechtělo smířit s novými pořádky dokazuje, že výnosem z 6. září 1782 byla zakázána oratio ad S. Trinitatem a clero ecclesiastico quotidie devote et attente recitanda. Z toho vidíme, že církev se těmto překotným a škodlivým nařízením bránila.

Ale také lid nesouhlasil. Zvláště lid se bránil a ubránil v otázce pohřbívání v pytli. Ale ubránil se také v jiných věcech, např. v otázce poutí. 1. května 1787 krajský úřad v Uh. Hradišti oznámil hospodářskému úřadu lichtensteinskému do Uh. Ostrohu, že do Vracova sešlo se 36 poutníků z ostrožského panství, aby odtud se vydali na pouť do Maria Zell. Na tyto poutníky učiněno oznámení cum onere restitutionis (zmeškání práce), za poutníky má býti poslán úředník, ten po dobrém má je přimět k návratu, zjistit jména jejich a bydliště a jejich farářům vytknouti, že si nedávají žádné námahy, aby odstranili zneužívání poutí. 4. října 1793 císařský výnos praví, že jedenáctileté trvání předepsaného bohoslužebného pořádku se osvědčilo a proto má nadále zůstat, naproti tomu se opět zavádějí staré poutě a průvody, ale nenechávají se na libovůli biskupů a farářů. Jak se tento pořádek osvědčil dokazuje připomínka k tomuto výnosu, „že dosud nedostatečně poučený lid nechodí na požehnání, a proto je třeba odpoledne říkati litanie, růženec a udělití požehnání monstrancí. Ze slov „libověle farářů“, „nedostatečně poučený lid“ poznáváme nevraživost liberalistického ducha císařského úřednictva.

Jak se v tomto zápase zachoval zdvořilý a obratný Maluš? Do knihy protokolů nemohl sice zapsati svého mínění, ale při své obratnosti našel si cestičky, jak toto mínění vyjádřit. V úmrtní matrice např. svědomitě zapsal, když pohřbeni v pytli a kdo ne (v jiných matrikách zpravidla tyto zápisy nenacházíme, z toho poznáváme, že Maluš nesouhlasil s tímto výnosem. Patenty, zdá se, zapisoval, teprve až když musel, ačkoliv jinak patřil mezi kněze zvané ecclesia scribens. O jeho přesvědčení však nás jasně přesvědčuje událost, která se udála uprostřed kritické doby josefinské a kterou zapsal do matriky: „31. ledna 1785 za mého kaplanování v Horněmčí se přihodila jinak řídká slavnost, neboť našly se tři páry slavící 50 leté výročí svatby, a to horněmčanský první, šlechtný, poctivý a všeobecně vážený muž Jan Miloš s milovanou manželkou svou Marinou žijící v manželství 53 let, druhý Martin Martinků s manželkou Barborou 54 let, ve Slavkově třetí Mikuláš Bureš s manželkou Kateřinou 52 let v manželství žijící. V této době shledány jsou v Nivnici podobné dva páry a ve Strání jeden pár. Aby tedy tato slavnost byla větší a slavnější jak pro čest a slávu Boží, tak pro povzbuzení bližních, ač já sám již od minulého léta jsem pravomocí faráře plně obdařen a naprosto od jakéhokoliv faráře neodvislý jsem byl, tak jako všichni ostatní lokální kaplanové, mohl jsem uspořádati tuto slavnost v Horněmčí se svými třemi páry, avšak, jak jsem pravil, aby byla slavnější, po ujednání, když jsem panu faráři své právo postoupil a své tři páry do Nivnice s možnou přípravou vedl a to na čtyřech vozech, na prvním s velmi ozdobným praporem a hudbou (tuba). Tam konečně v kostele nivnickém od místního pana faráře Josefa Kromera, když jsem mu asistoval jako jáhen, dostali druhé požehnání (svatební) Pánu Bohu, tvůrci veškeré milosti poděkovali za svůj požehnaný věk, vyzpovídání a po svatém přijímání zbožné dostiučinění učinili. A po těchto věcech duchovních také na hostině všichni zde ve faře nasyceni a navrátili se domů až druhého dne. Toto pro známost nástupců zapsal jsem já Josef Maluš, lokální kaplan horněmčanský.“ Toto doslovné znění nám ukazuje, že Maluš okázalým slavením tří zlatých svateb spolu se zlatými svatbami z Nivnice a ze Strání provedl demonstraci proti josefinismu, který kde mohl takové církevní slavnosti potíral. O zlatých svatbách nebylo patentu, a tak Maluš udělal z těchto zlatých svateb velkou slavnost s hudbou a hostinou, slavnost, která trvala celý den a celou noc a pořádně ji nafoukl, že nespokojil se s uspořádáním slavnosti doma, ale odjel s ní do Nivnice, aby své demonstraci dodal důrazu. Kdyby Maluš byl josefinistou, žádnou takovou slavnost by neuspořádal, a když by ji přece konal, tak doma, ale bez okázalosti. Maluš a jeho současníci nebyli josefinisté, byli naopak protivníci josefinismu, poněvadž je krutě postihoval. Josefinistickými kněžími stali se teprve kněží vyšší z generálního semináře, kteří byli hýčkáni (např. k vysvěcení jim nebylo potřeba titulu mensae) a v semináři v duchu josefinismu zpracováni.

Duchovní správa za Maluše nabyla na rozsahu. Maluš byl jen o jeden rok déle v Hor. Němčí než jeho předchůdce, ale sezdal 226 párů snoubenců, pokřtil 1.141 narozených

a pohřbil 1 030 zemřelých. Přibylo mu tudíž 111 nových farníků. Z 592 chlapců bylo 130 Janů, 115 Josefů, 80 Martinů, 50 Šimonů, 31 Šebestiánů, po 27 Antonínech a Václavech, 25 Matějů, 19 Jiří, 15 Jakubů, po 10 Františcích a Tomáších, 8 Ondřejů, 7 Štěpánů, 6 Cyrílů, po 3 Mikuláších a Adamech, po 2 Karlech, Petrech, Pavlech, Vavřincích, Filipech, Ignácích, Floriánech a Fabiánech, po 1 Isidoru, Ladislavu, Vojtěchu a Bartoloměji. Z 545 děvčat bylo 130 Marian, 116 Anen, 106 Barbor, 79 Kateřin, 35 Apolonií, 20 Justin, 16 Viktorií, 9 Magdalen, 8 Alžbět, 4 Evy, 3 Rosalie, po 2 Anežkách, Josefách, Antoniích a Tereziích a po 1 Karolině, Tekle, Kristině a Františce. Jeví se tu menší roztržitost než za předchůdce (29 mužských a 19 ženských jmen), znamená to, že Maluš duchovní správu přivedl zase do normálních kolejí. Ani počet nemanželských dětí nevzrostl, přesto, že v Horněmčči jakožto pohraniční osadě se usadili financí, kteří se v matrikách připomínají od 1787 (Štěpán Noth, Alois Jähnel, Kummer Václav 55 a Jan Lanter). Také uvolnění poddanské, kterého se dostalo rolníkům (mohli si např. vypůjčovat peníze ze sirotčí pokladny) se ještě neprojevovalo mravním uvolňováním. V Horněmčči si za Maluše vypůjčili hospodáři z č. 1, 3, 34, 42, 87 a 102 160 zl. a ze Slavkova z čísla 10, 29, 31, 37, 44 a 57 242 zl., celkem 402 zl., což na 1 lán dělá necelých 7 zl. Tento úspěch nutno Malušovi přičísti k dobru.

Ze zajímavosti matričních dlužno uvést: V oddacích matrikách se připomíná, že 1780 se provdala Františka, dcera Jana Matury, kdysi varhaníka v Horněmčči. Ale v těchže matrikách se praví, že 1782 oženil se v Bánově Růžička Josef, nový učitel a varhaník horněmččanský. Z rodní matriky se zase dovídáme událost velmi vzácnou, která se přihodí tak jednou za sto let, podruhoví Šimonovi Vandurkovi na č. 55 se narodili trojčata, tři kluci. Úmrtní matrika vypravuje, že 1781 Martin Kohoutek, slavkovský švec, vrátil se z růžencové z Brodu, byl podnapilý, pohádal se s druhým ševcem z Boršic, ten vzal kámen do ruky, uhodil Kohoutka do hlavy, ten upadl do bezvědomí a umřel. 1782 sedmnáctiletý Jan Machač z Horněmčči č. 95 byl na robotě v panském lese ve Strání a tam jej rozmačkal padající strom. 1789 22letý Jiří Špaček z Horněmčči č. 36 spadl z fůry sena a zabil se. 1794 1/4 láník Jan Šimčík ze Slavkova č. 31 byl zabit dřevem.

Kostelní účty nám praví, že ve zvonečku se vybralo 202 zl. 36 kr. a 1 den. První léta dávali farníci více do zvonečku než za předchůdce. Svědčí to o Malušově oblibě. Potom však začíná zvoneček klesati na polovinu. Dá se to vysvětlit mnohými sbírkami na pohořelé, které nařizovaly státní úřady. Každou chvíli byla oznamována sbírka na pohořelé někde v Uhrách nebo alpských zemích a přirozeně výnos ze zvonečku klesal. Kromě toho chození se zvonečkem při službách božích bylo časově nařízenými státními omezeno (viz nahoře). Teprve, když po smrti Josefa II. tyto sbírky ustaly, zvoneček zase dostoupil své bývalé výše 15 zl. a dokonce ji překročil. Zvoneček byl takto ošizen nejméně o 50 zl., tedy o celou čtvrtinu. Stejně velký příjem jako ze zvonečku byl výnos z kostelních pozemků. Odečteme-li náklady na jejich obdělávání v obnosu 43 zl. 5 kr., činil výnos 202 zl. 18 kr. a 2 den. Byl to výnos velký, uvážíme-li, že prvních 6 let, kdy obhospodařování polí měl na starosti nivnický farář Josef Kromer, nestál tento výnos za řeč. Tři léta v této době vykazuje výnos jen louka, z které se platilo ročně 1 zl., v dalších třech letech jen 19 zl., celkem asi 22 zl. čili 3 1/2 zl. ročně. Poslední dvě léta byly pozemky pronajaty za 32 zl., čili za 16 zl. ročně, za devítiletého obhospodařování Malušova vykazuje výnos pozemků 148 zl., čili 16 zl. ročně čistého výtěžku. I tu jeví kostel ztrátu 74 zl. (P. Martin Nesvadba v inventáři z 1807 obviňuje Kromera, že kostelní pozemky sám obhospodařoval a že neplatil z nich nájmu). Značný obnos vynesly úroky ze státního papíru Památka č. 7069 na 179 zl, ze 4% úroku celkem za tu dobu 121 zl. 37 kr. 6 den. Celkový příjem 526 zl. 32 kr. a 2 den. Příjem nevykazuje žádné dary, odkazy, pokuty. Ve vydání je největší položkou vydání za světlo 271 zl. 27 kr. Od r. 1779 objevuje se položka do náb. fondu 32 kr., potom 24 kr. ročně. Za víno jsou uvedeny menší položky 1780 a 1781 v ob. 2 zl. 36 kr., z čehož patrno, že mešní víno dostával kostel pořád ještě od místních dobrodinců – vinařů. Kostel si však vyžádal mimořádná vydání. 1781 pořízen od Ant. Feldhaase nový obraz sv. Petra a Pavla za 25 zl., rám k němu za 2 zl. (pův. obraz Schwartzův nepochybně byla ubohá mazanice – za 10 zl.), pořízena kostelní pečť (razítko) za 50 krejcarů, 1782 pořízena zpovědnice za 3 zl., 1783 bylo povětrí, rozházelo stře-

chu, pokryvač vzal 28 zl. 50 kr., za bečku vápna dáno 3 zl. 25 kr. a dvě štětky 48 kr., pořízeny dva ornáty, damašek stál 18 zl. 48 kr., porty 19 zl. 50 kr. a krejčí vzal od ušití 3 zl. 24 kr. 1785, když lokální kaplani vizitováni děkanem, přibyla nová pravidelná položka apladitovaných (schválených) 3 zl. na visitační výlohy pro děkana, neboť tento podle josefinského nařízení měl od visitace vzít toliko dukát (3 zl.), a jinak visitace neměla státi ani krejcaru. 1786 na opravu kostela vydáno 15 zl. 7 kr., 1795 opět vymoženost josefinské doby – kostel poprvé platil daně z kostelních pozemků v obnos 1 zl. 11 kr. a 2 den. – obnos ten byl kostel dlužen starostovi (rychtáři) Janu Hinkovi, který tuto daň za kostel zaplatil. Celkově vydáno 589 zl. 14 kr. 6 den. Když Maluš se stal lokalistou, měl kostel 295 zl 28 kr. 3 den. hotovosti, svému nástupci odevzdal však jen 241 zl 3 kr. 2 den., prohospodařil tedy 54 zl. 25 kr. 1 den. Zavinily to mimořádné výdaje pro kostel. Maluš snažil se tento schodek umořiti, ale josefinské sbírky a špatné hospodářství Kromerovo jej hubily. Na konci měl dva státní dluhopisy na 179 zl. a 50 zl. Jako zajímavost nutno uvést, že 1790 se účtuje cena pozemků kostelních 10 zl. 51 kr. a 2 den. Je nepochybné, že Maluš při své energii a oblíbenosti byl by více peněz pro kostel sehnal, kdyby nebylo josefinské doby, mohl pro kostel více zjednati nebo ušetřiti.

Od r. 1785 začínají kanonické vizitace v Horním Němčí. Visitátory byli pozlovský farář a děkan Antonín Jan Goldenmund, 1786 – 88 a 1791 viceděkan a farář nivnický Josef Kromer a pak brodský děkan Václav Mořic Lipka. Konkomisari Kromer, Fr. Hanusík, farář vlčnovský, Antonín Bileček, lokal. boršický 1787, 1790, 1791, 1793 a 1795, a Fr. Stašek, farář hlucký, exjesuita. Udržoval Maluš přátelství se svými sousedy, s Boršicemi, Nivnicí, Hlukem a Vlčnovem.

Do období působení Maluše spadá ztráta kostelní „Nivky pod Zbojsky“. Inventář Nesvadbův z r. 1807 o tom vypravuje: „Třetí pole, které před třiceti roky podle jednomyslného svědectví všech zdejších sousedů náleželo zdejšímu kostelu, jmenuje se Nivka nebo také Niva pod Zbojsky. Leží v poli proti Nivnici na obecní pastvině, hraničí horním koncem s polem Josefa Trojáka, 1/2 lánika z Horního Němčí č. 45, dolním koncem proti Slavkovu s polem Jana Petra, 1/4 lánika H.N. 87. Má výměru 1.377 čtver. sáhů. Toto pole si přivlastnil 27.4. t.r. zemřelý nivnický farář J. Kromer a užíval je celých 30 let aniž by z něj dával nějaký nájem. Podle souhlasné výpovědi zdejších nejstarších sousedů obec přidělila toto pole jako dvě dřívější (Niva a na Laskách) od nepamětných časů zdejšímu kostelu. Ostatní pole ležící při kostelním poli (Niva) asi před padesáti roky guberniálním komisařem Harasovským, který zde byl na komisi kvůli pozemkům, byla přidělena některým zdejším sousedům, kteří měli méně pole než ostatní sousedé. Tento kostelní pozemek však (při této komisi) byl ponechán kostelu. Toto pole se uvádí v kostelních účtech 1760. Všechny těchto polí se užívalo různým způsobem. Na počátku toto pole bylo pronajímáno za pátý snop, potom pronajímána za plat. Tak Mikuláš Doubravský, předchůdce zemřelého faráře, měl je pronajata, jak vykazují účty kostelní z r. 1776. Po tomto užíval těchto polí jeho nástupce shora zmíněný nivnický farář Josef Kromer a poněvadž má zde v Horněmčí pole od někdejší fary zdejší, totiž půllán, tu se mohl zmýlit, že mu tato kostelní náleží. Tuto domněnku zdá se potvrdzovati samy kostelní účty, neboť v účtech 1780, 1783 a 1784 není zmínky o kostelních polích resp. o užitku z těchto kostelních polí. Teprve 1785, kdy podle nejvyššího nařízení císařské Milosti Josefa II. lokální kaplani v předešlém roce 1784 od starých farářů byli učiněni nezávislymi a z této příčiny kniha kostel. účtů přišla z Nivnice do Horněmčí, je užitek z prvních dvou kostelních polí do účtů zapisován každoročně. Třetí kostelní pole, tuto Nivku, považoval nivnický farář za své vlastnictví snad proto, poněvadž je ze všech kostelních polí Nivnici nejbliže a také je nejlepší.

Proč tehdejší horněmčanský lokální kaplan Josef Maluš opomenul upozorniti zemřelého faráře, jak na toto pole, tak škodu způsobenou kostelu vynecháním užítku kostelních polí za tři léta, o tom mohou býti různé domněnky. Předně užíval od nivnického faráře zde v Horněmčí farní pole a louky spolu s kostelními poli za roční plat, a proto již z tohoto důvodu musel žít v dobrém poměru s nivnickým farářem. Dále nivnický farář byl zároveň viceděkanem, vícekrát zdejšího lokalistu vizitoval při kanonické visitaci a jako takový měl mnoho vážnosti jak u nd. arcib. konsistoře, tak u hospodářského úřadu. Proč farníci nechali nivnického faráře toto pole užívat i ani se tomu neprotivili, dá se lehce vysvětlit. Předně žili dlouho v přesvědčení, že

nivnický farář dává zdejšímu kostelu z jeho polí plat, dále nenapadlo, že by mohl mít právo věci zaujati, poněvadž zdejší lokalista jako představený a zástupce zdejšího kostela mlčel a nivnický farář stále měl na své straně jak radní tak pudmistra, dále je tu skutečnost, kterou mohou dokázat dosud žijící svědci, že zemřelý nivnický farář při každé příležitosti, zvláště při braní desátku sliboval, že okráší kostel, tak chtěl např. postavit na svůj náklad vyšší kostelní věž, zřídit nový oltář, obstarat mešních rouch atd. A konečně byli mínění, že proti farářovi něčeho nepořídí, poněvadž při rozměrování dal si pole připsat a poněvadž byl vážený, nemohli mu uškoditi.“

Inventář tu obviňuje dva kněze, jednoho, že si přivlastnil pole patřící kostelu, druhého, že k tomu mlčel. Je jisto, že Kromer musel se opírat o jisté právní nároky, jinak by nemohla Nivka býti připsána nivnické faře. Naproti tomu do jisté míry měl pravdu Nesvadba. Jak se celá věc vlastně sběhla? Nesvadba se opíral o tradici, která časem ztrácí na přesnosti a tím i na spolehlivosti. Že tomu tak jest, poznali jsme z tvrzení inventáře, podle něhož v Horněmčí byly dva (!) průvody Božího Těla – jeden ve svátek, druhý v oktávě svátku. Skutečnost však byla jiná: Nejprve byl průvod v oktávě svátku, od 1722 ve svátek sám. Ale ústním podáním obě fakta splynula, takže farníci o 85 let později informovali Nesvadbu, že v Horněmčí byly božítělové průvody dva. A něco podobného je i s Nivkou. Po přifaření do Nivnice 1654 farníci darovali kostelu role v Dolním Poli, řečenou již Nivu pod Zbojsky, neboli Nivku, parc. č. nového katastru 4.721, v Kulovém Poli Nivu v Zániví a konečně u potoka na Láskách (pův. Lazkách). Tyto pozemky byly v dotýcných tratích osamoceny, ostatní trať ležela úhorem a teprve později rozdělena. Při eventuelním rozdělování již nebyl přidělen zvláštní podíl připadající k farnímu půllánu náležejícímu k faře nivnické. Farářovi nivničití něčeho nenamítali, protože nemohli pro vzdálenost pozemky v Horněmčí obdělávati a protože nechtěli dráždit farníků, kteří se dlouho nemohli smířit se ztrátou duchovní samostatnosti. Proto Nivka skutečně figuruje v kostelních účtech 1760 ač není vyloučeno, není-li tu míněna Niva v Zániví v Kulovém poli, neboť v kostelních účtech pole nejsou vůbec specifikována. R. 1779 stal se farářem Josef Kromer, známý svým obratným chováním a svými známostmi. Ten si uvědomil, že fara v Zániví nemá vyměřeného podílu. Svým vlivem dosáhnul, že Nivka byla uznána jako lánový podíl. Tím ovšem proti sobě popudil farníky a aby je uchlácholil, sliboval, že na svůj náklad pořídí něco pro kostel. Skutečně pořídil dva ornáty, ale za kostelní peníze. Ke stavbě věže, pořízení oltáře se už nedostal, protože 1784 byly lokalie osamostatněny. Malušovi se těžko může dávat vina, nevíme, zda něco podnikl, a pak právo formálně stálo na Kromerově straně, neboť nivnická fara byla ošizená o lánový podíl.

Z inventáře se dovídáme, že Maluš vedl polní hospodářství a že vedle nivnického půllánu farního v Horněmčí i s loukami obdělával také kostelní pozemky. O louce kostelní to můžeme říci zcela jistě, že účtován v kostelních účtech nájem 1 zl. ročně jakožto vyvolávací cena. Pole jsou uvedena jako pronajatá teprve 1794 a 1795 V zahradě lokalie vzađu u potoka stála nivnická farská stodola, kam se svážel farní desátek. Poněvadž mlatci dělali na ovoci a zelenině škodu, dal Maluš oddělit zahradu plotem pleteným 1790. Tento plot pořídila na žádost Malušovu obec horněmčanská.

Písemností byl velmi dbalý. Po svém předchůdci převzal matriku značně poškozenou, takže ji musel dát převázati, úmrtní matriku musel znovu přepsati, poněvadž byla v lístkovém stavu. Do matriky opsals instrumentum erectionis, čímž si získal velkou zásluhu, neboť zakládací listina odeslána za Nesvadby do Brna a již se nevrátila zpět.

Z doby Malušovy se zachoval revers kříže ve Slavkově na rozcestí k Boršicím z roku 1793. Podle tohoto reversu Matěj Bobčík, soused ve Slavkově, fundíroval trámový kříž s figurou malovanou na plechu železném našeho Spasitele Krista Pána a ten hned v poli hned blízko dědiny Slavkova na malém trávníčku u cesty patřícím k roli souseda slavkovského Martina Bobčíka s jeho dovolením postavil. Na tu fundaci, aby ten kříž na všechny časy zachován byl, složil Matěj Bobčík 12 zl. 30 kr. Obnos zapůjčen obci na 3%, z úroku se měl kříž udržovati a sloužiti mše sv. za fundatora. Na reversu podepsán ostrožský vrchní Jan Rinder, lokální kaplan Josef Maluš, Jura Bartoš, pudmistr, a sousedé Martin Bobčík, Jura Jankův a Jura





P. Jan Huňka uprostřed děvčat o slavnosti 1. sv. přijímání. Svatobořice 1938.

*Kohutík (poslední tři udělali křížky). V reversu máme nejstarší písemný doklad o křížích a sochách ve farnosti.*

*Zastupovali jej: 1779 a 1782 P. Jakub Křeček DN, P. Amand, františkán, 1781 P. Antonín Bíleček, koop. v Nivnici, P. Bernardin františkán, P. Kašpar Franajver, 1783 P. Vincenc Piller, kapl. Niv., 1785 P. Aug. Moser, koop. Niv., 1788 P. Dominik Uhl, frant., P. Jan Maluš, lokalista straňanský, 1790 P. Ant. Bíleček, kaplan Boršice, 1791 P. Matěj Černý DN, 1791 a 1794 P. Antonín Kumpert, koop. Nivnice. 1795 Maluš odešel do Nové Vsi u Ostrohu za lokál. kaplana, neboť 28. 12. 1795 byla lokalie konsistoří vypsána k obsazení. Brzy na to, jako nejstarší z uchazečů dostal farnost blatnickou, kde zemřel 1802.*

*Malušem končí se trojice budovatelů duchovní správy v Hornémčči. Toupal položil základy, Bednařík věnoval se okrase domu Božího a Maluš utvrdil farníky ve víře a v kázni církevní. Všichni tři působili v Hornémčči dostatečně dlouho, aby jejich působení mohlo zapustit kořeny. To bylo také pro farnost štěstím. Maluš věnoval Hornémčči 17 let práce, tedy většinu let a nejpłodnější léta kněžského života. Zde vyčerpал také svou energii a svým trpělivým a obratným postupem mnoho zachránil. Byla-li Toupalovou ctností zbožnost, Bednaříkovou láska k domu Božímu, Malušovou byla prudentia pastoralis. Pro tuto ctnost byl oblíben jak u představených, tak u farníků.*

#### **Poznámky:**

- 1 H u r t, R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I.* Olomouc 1934, s. 210.
- 2 SOA Uh. Hradiště, fond Farní úřad Jalubí, ohláškové knihy. Dále sčítací operáty Jalubí z 1910 v témže archivu.
- 3 Huňka vypsал svůj životopis ve své farní kronice. Stručný životopis Huňkův publikoval Pavel Zámečník ve Slavkovských novinách č. 2, 1996, s. 6.
- 4 Š u r á n e k, A.: *Dějiny mého povolání 2.* Vrchoslavice, b. d., s. 37–39.
- 5 Zelův životopis vydal tiskem ve svém díle o arcibiskupu Matochovi J. Z. Charouz, později vyšel i samostatně v MCM v Olomouci v r. 2003 pod názvem Prsten věrnosti.
- 6 Huňkovo sdělení autorovi článku.

---

*PhDr. Vladimír T e f h a l (1961), vystudoval obor čeština – dějepis na Filozofické fakultě UJEP (dnes Masarykovy univerzity) v Brně a teologii na CMTF v Olomouci. Pracuje ve školství a v duchovní správě, zabývá se církevními a regionálními dějinami.*

---

## **From the Chronicles of Horní Němčí by Jan Huňka**

### **A b s t r a c t**

Jan Huňka (1901–1990) came from Jalubí. In 1925, he became a priest and worked as a chaplain in Suchdol-Jednov, Hrabyně, Mistřín and in 1941-1950 as a parish priest in Horní Němčí. He was then imprisoned until 1957, and after his release, he had lived in the village of his birth, Jalubí, until he moved to Uh. Hradiště in 1974, where he died. He was engaged in the gymnastic union Orel, contributed to many magazines and wrote two novels. After the release from the prison, he wrote two volumes of the “Parish Chronicles of Horní Němčí and Slavkov”. It is a noteworthy work of a historian – amateur. The first excerpt is taken from the chapter on families of Slavkov and Horní Němčí, while the other is a biography of Josef Maluš, the local chaplain of Horní Němčí in 1779–1795.

## **Aus der von Jan Huňka verfassten Chronik der Gemeinde Horní Němčí**

### **Z u s a m m e n f a s s u n g**

Jan Huňka (1901–1990) kam aus Jalubí, im Jahre 1925 wurde er Priester und war als Kaplan in Suchdol-Jednov, Hrabyně, Mistřín und in den Jahren 1941–1950 als Pfarrer in Horní Němčí tätig. Uherské Hradiště tätig. Anschließend wurde er verhaftet und bis 1957 war er im Gefängnis. Nach der Entlassung lebte er in seinem Geburtsort Jalubí und von 1974 bis zu seinem Tod in Uherské Hradiště. Er widmete sich der Arbeit im Turnverein „Orel“ (Adler), trug in mehrere Zeitschriften bei und verfasste zwei Romane. Nachdem er aus dem Gefängnis entlassen worden war, schrieb er eine zweibändige Pfarrchronik von Horní Němčí sowie die Gemeindengeschichte von Horní Němčí und Slavkov. Es handelt sich um ein bemerkenswertes Werk eines Laiengeschichtsschreibers. Der erste Beitrag bringt einen Ausschnitt aus dem Kapitel über die Familien von Horní Němčí und Slavkov, der zweite Beitrag beinhaltet den Lebenslauf von Josef Maluš, örtlichem Kaplan in Horní Němčí in den Jahren 1779–1795.

# KÚPELE SUCHÁ LOZA V 1. POLOVICI 20. STOROČIA

Karol Janas, *Povážská Bystrica*

Oblasť moravsko-slovenského pomedzia je známa výdatnými prameňmi minerálnych vôd. Vďaka nim vzniklo mnoho väčších i menších kúpeľných miest, ktoré dokázali prilákať klientelu z oboch strán hranice. Asi najznámejšími sú kúpele Luhačovice, ktoré boli v minulosti svedkom mnohých česko-slovenských stretnutí. Neďaleko nich leží malá obec Suchá Loza, v ktorej vznikli na začiatku 20. storočia menšie kúpele a výdatná minerálna voda sa predávala v Čechách aj na Slovensku.

Československá republika bola v medzivojnovom období známa vo svete svojimi kúpeľmi. Karlove Vary, Mariánské Lázně, Piešťany, či iné veľké kúpele mali hostí prakticky z celého sveta. No v Československu neboli len veľké kúpele. Existovalo tu mnoho menších kúpeľných stredísk, ktoré zápasili o každého návštevníka a pacienta. Medzi najmenšie patrili aj kúpele Suchá Loza, ktoré ležali neďaleko Uherského Brodu na moravsko-slovenskom pomedzí. Ich poloha ich predurčovala na získavanie pacientov z blízkeho okolia. Napriek tomu, že boli známe nielen na Morave, ale aj na Slovensku, nikdy sa im nepodarilo získať si mnoho návštevníkov. Bolo to spôsobené najmä blízkosťou oveľa známejších a vyhľadávanejších kúpeľov Luhačovice, ktoré boli obľúbeným letoviskom mnohých intelektuálov z Moravy aj Slovenska. A vedenie luhačovických kúpeľov taktiež nemalo záujem na podpore neďalekej konkurencie a sústavne sa ju snažilo zlikvidovať. K problémom kúpeľov prispelo aj niekoľko škandálov, ktoré ich existenciu sprevádzali prakticky od ich vzniku.

Spory okolo minerálnej vody, ktorá bola základom pre budúce kúpele, sa začali už na začiatku 20. storočia, presnejšie v roku 1905. V tom čase mal už tri roky od obce Suchá Loza v prenájme pozemok č. 343 František Kunovský s manželkou Františkou. Rozhodli sa podniknúť a plánovali predávať miestnu minerálnu vodu v 3/4 litrových fľašiach ako Karpatskú kyselku.<sup>1</sup> Rovnaký zámer mala aj firma *Zasíletelství minerální vody J. Kotný v Ondřejově – Kyselka*, ktorá získala do prenájmu pozemok 363/3. Kotného firma začala s budovaním vlastnej studne, ktorá sa nachádzala neďaleko obecnej. Z tej ale začala miznúť voda, čo si obecni predstavitelia dali okamžite do súvisu s Kotného vrtmi. Starosta obce Martin Čubík a radní Tomáš Beníček a Tomáš Mahdal mu zakázali pokračovať v kopaní vlastnej studne.<sup>2</sup> Keď J. Kotný ich rozhodnutie nerešpektoval, udelili mu pokutu 300 Korún, ktoré mal uhradiť v prospech fondu chudobných. J. Kotný však ani toto rozhodnutie nerešpektoval, pokutu nezaplatil, a podľa zistenia obecných predstaviteľov začal dokonca kopať druhú studňu. Keď sa mu nepodarilo s obcou dohodnúť, chcel právo na kopanie presadiť zákonom. Odvolal sa proti rozhodnutiam obce k Vysokému zemskému výboru Markrabství moravského a žiadal ho o povolenie pokračovať v prácach. Podľa jeho odvolania si pozemok, na ktorom kope riadne zakúpil a podľa platných zákonov má kutacie právo. Nevykonáva žiadne stavebné práce, len ukladá do zeme rúry, a preto nepotrebuje stavebné povolenie od obce. Jej rozhodnutia sú podľa neho nezákonné. A to i preto, že v rozhodnutiach ho odkázali na odvolanie k c. k. Okresnímu hejtmanství v Uherském Brodě, kde jeho odvolanie zamietli, lebo oni neboli v tomto spore odvolacím orgánom.<sup>3</sup> Správne ho mali odkázať na Vysoký zemský výbor Markrabství moravského. Vo svojom odvolaní ďalej uviedol, že práce spočiatku vykonával so súhlasom starostu, ktorý mu pomáhal aj pri najímaní zamestnancov, ktorí studne budovali. Problémy začali až vtedy, keď poklesla voda, čo bolo podľa J. Kotného len dočasné a zaviazal sa, že kvalita prameňov nebude ohrozená, že po skončení kutacích prác bude voda v obecnej studni v pôvodnom stave.<sup>4</sup> Výsledky sporu sa žiaľ nezachovali, isté však je, že obec obchodu s miestnou minerálnou vodou nedokázala zabrániť.

V roku 1911 už v obci pôsobila ďalšia firma – Šaratica, akciová spoločnosť, Za prítomnosti člena správnej rady firmy dr. Františka Veselého, c. k. okresného hejtmana Oskara



Etiketa používaná na fľašiach s minerálnou vodou zo Suchej Lozy.

Ganzwohla, a okresného lekára MUDr. Jaroslava Vytopila skolaudovala modernú plniareň minerálnej vody. Firma Šaratica sa chcela vyhnúť problémom s názvom predávajúcej vody a preto požiadala Chemicko-technickú laboratoň pro kvasný průmysl a zemědělství v Brně o určenie kvality a charakteru plnenej vody. Podľa vyjadrenia znalcov v Suchej Loze plnili alkaliccko-litnato-salinickú kyselku. Vyjadrenie laboratória bolo pre firmu Šaratica veľmi dôležité, lebo názov kyselka na fľašiach bolo možné používať len po jeho rozhodnutí.<sup>5</sup> No i napriek jeho rozhodnutiu, bolo označenie kyselka napadnuté neďalekými kúpeľmi v Luhačovicích. Definitívne o povolení používať názov kyselka musel rozhodnúť c. k. Všeobecný ústav pre skúmanie potravín v Prahe, ktorý nechal vykonať laboratórnu analýzu na obsah lítia, bóru, jódu, chlóru a sodíku.<sup>6</sup> Až po jeho rozhodnutí sa mohlo konečne začať s rozsiahlejšou výrobou a predajom minerálnej vody – kyselky. Spočiatku musela mať označenie rok plnenia na etikete aj na korku a cínovej zátkovke, ktorou sa fľaše zatvárali. Neskôr sa toto nariadenie zmiernilo a rok plnenia musel byť uvedený len na etikete. Ostali však prísne podmienky pre plnenie vody do fľaš.

Vypuknutie prvej svetovej vojny znamenalo dočasný útlm v činnosti firiem, ktoré boli zamerané na využívanie kyselky zo Suchej Lozy. Po vojne sa objavili snahy o jeho obnovenie, no podarilo sa to až v polovici 20-tych rokov. To už bol majiteľom žriedla Josef Soběslav Souček a opätovne rozbehol podnikateľské aktivity. Obdivoval československých legionárov, a preto nazval žriedlo podľa Radolu Gajdu. Obnovil plnenie minerálnej vody do fľaš, no pripravoval premenu Suchej Lozy na významnejšie kúpeľné stredisko, kde by prichádzali hostia a trávil tam niekoľko týždňov. Aktivity J. S. Součka mali významne pomôcť aj obci Suchá Loza. V obci, kde bola veľká chudoba a nezamestnanosť, plánoval využívať domy miestnych obyvateľov, podporoval ich v prestavbách na letné byty, v ktorých by sa mohli hostia počas kúpeľnej sezóny ubytovať.<sup>7</sup>

No zriadenie kúpeľov nebolo jednoduché a vyžadovala si mnoho súhlasných stanovísk od ústredných aj stavovských orgánov. V priebehu roka sa všetky podarilo získať a v roku 1928 dostal J. S. Souček povolenie zriadiť v Suchej Loze kúpele.<sup>8</sup> Takmer okamžite začal v obci stavať aj kúpeľný dom. V roku 1928 vypukol okolo prevádzky kúpeľov škandál, ktorý na ne po prvýkrát upriamil pozornosť doslova celej republiky. Podľa správ v tlači do kúpeľov angažovali ľudového liečiteľa Sittu z Prahy.<sup>9</sup> Malo ísť o prostého muža, ktorý liečil ľudí prírodnou liečbou. Pri liečbe hrala hlavnú úlohu teplá voda s rastlinnými prí-

sadami. Kúpele Suchá Loza mu podľa správ z tlače dali vynikajúcu ponuku. Od 1. mája 1928, kedy sa oficiálne začínala kúpeľná sezóna mal v kúpeľoch, nastúpiť a podieľať sa na liečbe pacientov. Jeho príchod vzbudil veľký záujem verejnosti. O možnosti liečby sa zaujímali desiatky ľudí, obzvlášť po tom, čo sa rozšírili informácie, že ho prijal MUDr. Jureček, ktorý plánoval v Suchej Loze zriadenie vlastného sanatória za veľmi výhodných podmienok pre pacientov. Chorí mali mať kompletnú opateru a pobyt v nádhernom horskom prostredí za mimoriadne nízke ceny. O liečbu sa začala zaujímať aj Nemocenská poisťovňa z Moravskej Ostravy, ktorá plánovala do Suchej Lozy poslať prvých pacientov s mnohoročnou tuberkulózou kože a zahŕňaním nosu a uší. Svojich pacientov si chcel priviesť aj liečiteľ Sitta. Žiaľ proti snahám o alternatívnu liečbu sa postavili miestni lekári a Sittu vyhlásili za šarlatána. Jeho liečbu zmarili a tým zlikvidovali aj plány na rozširovanie kúpeľov o nové sanatóriá. O liečebných schopnostiach Sittu sa dlho viedli polemiky, pre kúpele však jeho odchod znamenal veľké ohrozenie. Nad kúpeľmi bol zriadený zdravotný dozor, ktorý vykonával MUDr. Ján Jurko. Jeho úlohou bolo zabrániť majiteľom v angažovaní ďalšieho uzdravovča, lebo už príchod Sittu a jeho oficiálne pôsobenie v kúpeľoch považovali lekári za veľký škandál.<sup>10</sup>



Reklama na minerálnu vodu zo Suchej Lozy.

Napriek tomu, že záujem o kúpele pomaly stúpal, nikdy sa im nepodarilo zaradiť medzi významnejšie a navštevovanejšie kúpele. Hlavnou podnikateľskou činnosťou tak naďalej ostával predaj minerálnej vody. 12. augusta 1937 podal oficiálnu sťažnosť na nekalú reklamu na prevádzkovateľov Lázní aj Ústřední svaz čl. lázní a minerálních zřídels republiky Československé. Vedenie kúpeľov podľa sťažnosti presunulo svoje aktivity na Slovensko a v neďalekom Novom Meste nad Váhom predávalo do reštaurácií, hotelov, drogerií a lekární vodu Loza, pričom ju protiprávne vydávalo za liečivú. Propagovalo ju ako „Ryze přírodní alkalicko-minerální léčivou vodu ze Suché Lozy u Luhačovic“. A práve použitie názvu luhačovických kúpeľov viedlo k vážnemu sporu. Vedenie luhačovických kúpeľov sa obrátilo na Zemský úrad v Brně so sťažnosťou, že J. S. Souček používa klamlivú reklamu, lebo Suchá Loza leží 20 km od Luhačovic a miestna kyselka má úplne iné zloženie ako Luhačovická. Zemský úrad v Brně im dal za pravdu a prikázal J. S. Součkovi sporný nápis odstrániť zo všetkých reklamných a propagačných materiálov. V tomto čase sa predajné aktivity firmy čoraz viac presúvali na Slovensko, najmä do neďalekého Nového Mesta nad Váhom a jeho okolia. Lepším obchodom s „liečivou vodou“ mali napomôcť vtípné reklamné nápisy na bokoch firemného auta, ktoré vodu v okolí Nového Mesta nad Váhom rozvážalo. Podľa ďalšej sťažnosti, ktorá tentoraz smerovala na Ústředního svazu čl. lázní a minerálních zřídels malo na ľavej strane nápis:

*Nejsi osel, pamatuj vždy větu.....  
 „Loza“ voda, drží zdraví a vrátí Tě světu.  
 „Loze známé minerálce není v světě rovno,  
 upravuje látky v těle, i to Tvoje zdraví.  
 Nezemřeš, bylo by Tě škoda,  
 zde se stará „Loza“, minerální voda.*



Nejstaší kúpeľný dom v Suchej Lozi.

Chemicko-technická laboratoř pro kvasný průmysl a zemědělství  
 Janská ulice č. 16, I. p. Brno Janská ulice č. 16, I. p.

Prísloha k rozboru „Lozy“

BRNO

191

Složení soli ve vodě.

Fosfid draselnatý	K <sub>2</sub> P	0,006671
Thioní fosforičnan draselnatý	K <sub>2</sub> HPO <sub>4</sub>	0,006250
Kremičitan draselnatý	K <sub>2</sub> SiO <sub>3</sub>	0,098000
Kypelý uhličitau draselnatý	K <sub>2</sub> HCO <sub>3</sub>	0,166505
Chlorid sodnatý	NaCl	0,893208
Bromid	NaBr	0,013152
Boran	NaBO <sub>2</sub>	0,486270
Sulfatan	Na <sub>2</sub> SO <sub>4</sub>	1,003846
Kypelý uhličitau	NaHCO <sub>3</sub>	2,097908
Kypelý uhličitau lithnatý	Li <sub>2</sub> HCO <sub>3</sub>	0,104491
Hydroxid hlinnatý	Al(OH) <sub>3</sub>	0,008466
Kypelý uhličitau železnatý	Fe(HCO <sub>3</sub> ) <sub>2</sub>	0,007114
" " manganatý	Mn(HCO <sub>3</sub> ) <sub>2</sub>	0,044965
Chlorid vápennatý	CaCl <sub>2</sub>	0,019124
Kypelý uhličitau vápennatý	Ca(HCO <sub>3</sub> ) <sub>2</sub>	0,344198
Chlorid hořčinnatý	MgCl <sub>2</sub>	0,003314
Kypelý uhličitau hořčinnatý	Mg(HCO <sub>3</sub> ) <sub>2</sub>	0,181657
Kusičnany a kyselina huminová		0,000345
		<u>4,795584</u>
Specifická váha při 17,5 °C		1,005494

Posudok o kvalite minerálnej vody zo Suchej Lozy vydaný Chemicko-technologickým laboratóriom pre kvasný priemysel a poľnohospodárstvo v Brne.

Na pravej strane bol na automobile namaľovaný nápis:

*„Loza“ zaručeně veškeré kameny žere,  
ledviny, měchýř pere  
a pěkně se po ní .....  
Břícho však dej na pokání,  
zanech pití, hodování.<sup>11</sup>*

Nápisy to boli vtipné a nápadité, a preto sa aj po rokoch nevdojak vkráda otázka, čo sťažovateľom prekážalo viac, či nekalá konkurencia, alebo vtipná reklama. No v tomto období už začal pomalý, ale nezadržateľný úpadok kúpeľov. Útoky konkurencie sa stupňovali a začali požadovať nové laboratórne analýzy. Ústrední svaz čsl. lázní a minerálnych zŕidiel žiadal v roku 1939 od J. S. Součka úplný chemický rozbor minerálnej vody zo Suchej Lozy. Součkovi sa darilo predloženie analýzy odkladať, či predkladať neúplné vzorky.<sup>12</sup> No v roku 1943 už prišla reálna hrozba. Ak nepredloží úplnú analýzu vody, odoberú Suchej Loze štatút kúpeľov a povolenie predávať miestnu minerálnu vodu pod názvom kyselka. Podozrenia, že zloženie vody sa zmenilo a výdatnosť minerálov poklesla sa potvrdili a po roku 1945 už kúpele obnovené neboli.

#### **Poznámky:**

- 1 Státní okresní archiv (SOKA) Uherské Hradiště, f. Okresní úřad (OU) Uherské Hradiště, vodohospodářské a zemědělsko-technické oddělení, 16502/1905.
- 2 SOKA Uherské Hradiště, f. OU Uherské Hradiště, vodohospodářské a zemědělsko-technické oddělení, 5576/1906.
- 3 SOKA Uherské Hradiště, f. OU Uherské Hradiště, vodohospodářské a zemědělsko-technické oddělení, 15430/1905.
- 4 SOKA Uherské Hradiště, f. OU Uherské Hradiště, vodohospodářské a zemědělsko-technické oddělení, 16246/1906.
- 5 SOKA Uherské Hradiště, f. OU Uherské Hradiště, vodohospodářské a zemědělsko-technické oddělení, 631/1911.
- 6 Zachoval sa účet, ktorý c. k. Všeobecný ústav pre skúmanie potravín v Prahe vystavil za vykonanie analýzy – 259 korún a 6 halierov.
- 7 SOKA Uherské Hradiště, f. OU Uherské Hradiště, vodohospodářské a zemědělsko-technické oddělení, 15335/1927.
- 8 SOKA Uherské Hradiště, f. OU Uherské Hradiště, vodohospodářské a zemědělsko-technické oddělení, 19427/1928.
- 9 Večerní list, roč. II., 19. apríl 1928.
- 10 SOKA Uherské Hradiště, f. OU Uherské Hradiště, vodohospodářské a zemědělsko-technické oddělení, 19427/1928.
- 11 SOKA Uherské Hradiště, f. OU Uherské Hradiště, vodohospodářské a zemědělsko-technické oddělení, 19427/1928. Aj v 20. rokoch ostali veľmi prísne podmienky pre plnenie minerálnej vody do fliaš. Tie museli byť najskôr dôkladne strojom opláchnuté mäkkou vodou a vo vnútri vyčistené a osušené. Vysušené fľaše sa plnili po 12, prípadne 20 súčasne. Plnenie muselo prebiehať automaticky a po naplnení sa fľaše mali zazátkovať katalonskými korkovými štuplami s označením firmy. Korok sa pred použitím musel označiť názvom LOZA a mal byť vypraný v troch vodách. Po zazátkovaní sa v susednej miestnosti na fľaše lepili nálepky a až po uschnutí bolo možné fľaše prevážať do centrálneho skladu, ktorý sa nachádzal neďaleko železničnej stanice v Uherskom Brode.
- 12 SOKA Uherské Hradiště, f. OU Uherské Hradiště, vodohospodářské a zemědělsko-technické oddělení, 228/1943.

---

*PhDr. PaedDr. Karol J a n a s, PhD. (1970), odborný asistent na Trenčianskej univerzite Alexandra Dubčeka v Trenčíne. Vo svojej odbornej činnosti sa venuje výskumu dejín verejnej správy, dejín česko-slovenského pohraničia v polovici 20. storočia a výskumu rómskeho holokaustu.*

---

## **The Spa Village of Suchá Loza in the First Half of the 20<sup>th</sup> Century**

### **A b s t r a c t**

The South and central Moravia is well-known for a number of important and renowned spa resorts. The spa village of Suchá Loza is among the least known of them. A small village situated nearby the Slovak border strived to break through in the competition of the nearby spa resorts. The base of its success was the spring of healing mineral water. The spring was initially used only by the locals, but soon a spa resort was built around it. The yield of the spring was not high enough to justify building a large spa resort, but at the same time it was enough for commercial usage. In the beginning, the water was contained only in bottles for sale, but at the turn of the 1920s and 1930s, the first spa buildings were built. By the late 1930s, the yield of the spring began to diminish and the quality of water changed over time, which brought about a gradual decline of the spa.

## **Heilbad Suchá Loza in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts**

### **Z u s a m m e n f a s s u n g**

Süd- und Mittelmähren sind für zahlreiche bedeutende Heilbäder bekannt. Eines der weniger bekannten Heilbäder ist Suchá Loza. Eine kleine, unweit der slowakischen Grenze befindliche Gemeinde versuchte in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts, sich gegen die Konkurrenz der umliegenden Badeorte durchzusetzen. Grundlegend für den kommenden Erfolg sollte eine heilkräftige Mineralquelle sein. Zunächst wurde die Quelle nur von den Dorfbewohnern genutzt, in kurzer Zeit jedoch war sie zum Fundament für den Aufbau eines Badezentrums geworden. Die begrenzte Ergiebigkeit dieser Quelle erlaubte nicht, einen großen Badekomplex zu bauen, zu Kommerzzwecken reichte sie jedoch aus. Anfangs wurde das Quellenwasser in Flaschen gefüllt und verkauft, später – Ende der zwanziger und Anfang der dreißiger Jahre – konnte mit dem Bau der ersten Kurhäuser begonnen werden. Ende der dreißiger Jahre wurde aber die Quellenergiebigkeit immer schwächer, die Qualität von diesem Heilwasser veränderte sich, und all das führte schließlich zum Untergang des Heilbads Suchá Loza.



## SKUPINA MORAVSKÝCH KNIHOMILŮ

Pavel Portl, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Skupina moravských knihomilů se sídlem v Uherském Hradišti byla založena v roce 1928. Během své činnosti uspořádala deset sjezdů, které patří k nejvýznamnějším počínům meziválečného bibliofilského hnutí v Československu.

Rozmach bibliofilství v českých zemích můžeme zaznamenat od 90. let 19. století v souvislosti s tzv. českou modernou z okruhu Moderní revue. Její představitelé odmítali chápání knihy jako vzdělávacího nebo národně uvědomovacího prostředku, neomezovali se pouze na obsahovou stránku, ale začali ji vnímat jako komplexní umělecký výtvar. Věnovali pozornost vnější úpravě svých knih, jejich grafickému a také typografickému zpracování. Tento trend vyústil v době před první světovou válkou v založení Spolku českých bibliofilů (dále SČB) v roce 1908. Přestože spolek inspiroval vznik množství soukromých edic bibliofilských tisků, jeho vlastní činnost krátce po založení začala výrazně ochabovat.

### Založení Skupiny moravských knihomilů

Za této situace inicioval Josef Hladký<sup>1</sup> setkání přátel krásné knihy, které se uskutečnilo o letnicích roku 1928 v Olomouci. Svůj vzor našlo v tzv. hostinách bibliofilů, které vždy na podzim pořádal SČB v Praze.<sup>2</sup> Jeho součástí byla slavnostní večere, odborné přednášky, exkurze, debaty a nakonec, i když v neposlední řadě, dary nových bibliofilských tisků. Podobný program měla i olomoucká schůzka, která měla dát účastníkům možnost osobního setkání a sblížení. Byla organizována především pro bibliofily z Moravy, kteří neměli tolik příležitostí účastnit se pražského bibliofilského života. Byli sem však delegováni i zástupci SČB a Spolku sběratelů a přátel exlibris. Znamenalo to, že vedení SČB vnímalo olomouckou akci v rámci jednotného hnutí.

Přesto se vzápětí ozvaly hlasy o moravském separatismu a tříštění jednoty bibliofilského hnutí, což organizátoři olomoucké schůzky důrazně odmítli. Byli členy SČB, avšak ani po založení Skupiny moravských knihomilů se o jejím vztahu k SČB nic neříká. Zakladatelé SMK neměli v úmyslu vytvářet svébytnou organizaci, soupeřící se SČB, ale také se necítili být zemskou filiálkou centra bez vlastních, v případě nutnosti i opozičních názorů. Členství v SMK navíc nebylo omezeno teritoriálně. Mezi členy najdeme také bibliofily z Prahy, kteří po zavedení skupin v rámci sjezdů dokonce vytvořili pražskou skupinu.

Schůzku v Olomouci můžeme označit za pokus, který se podařil. Ještě v roce 1928 se ustavila Skupina moravských knihomilů (dále SMK).<sup>3</sup> Podle stanov bylo účelem spolku „buditi a pěstovati lásku k vzácným a krásným knihám a tiskům, se zvláštním zřetelem k umělecké grafice a vazbě knih, jakož i k všem ostatním uměním užitým, a napomáhati k jich rozšiřování.“<sup>4</sup> Prostředkem, jímž chtěli tohoto cíle dosáhnout, bylo vydávání uměleckých tisků, spolkového časopisu a pořádání přednášek, výstav a sjezdů. Spolek byl spravován výborem. Svolával valnou hromadu, která jej volila a rozhodovala o základních principech řízení spolku. Ve styku s úřady a veřejností spolek zastupoval předseda, resp. místopředseda nebo jednatel (ve stanovách jsou uváděni jako starosta a místopředseda).

### Výbor a členové SMK

Výbor SMK tvořilo sedm členů se dvěma revizory a byl poměrně stabilní. Nikdy mezi jeho členy nedošlo k zásadnímu rozkolu, ve směřování činnosti SMK byli dokonce jednotní. Volby do výboru se nekonaly, členové bývali zpravidla voleni aklamací. Vedení spolku vskutku nepřinášelo žádné mocenské nebo výrazné prestižní postavení, ale především starosti.

Předsedou výboru SMK byl po celou dobu její existence ing. Stanislav Švehla z Kroměříže, kde se konala většina výborových schůzí i valných hromad.<sup>5</sup> Ve funkci jeho zástupce se postupně vystřídali Alois Fosek z Brna (do r. 1931), Josef Hladký (do r. 1935) a dr. Eduard Kvasnička z Přerova, který se zároveň staral o archiv SMK. Zcela klíčovou pozici pokladníka zastával Josef H. Štěrba z Uherského Hradiště. Je třeba si uvědomit, že SMK vznikala doslova na koleně, její činnost nezajišťovaly státní podpory nebo subvence, navíc nevlastnila koncesi na prodej případných tisků, o něž by nečlenové projevíli zájem. Mohla tudíž existovat jen díky předplatnému spolkového časopisu a členským příspěvkům. Pouze z těchto prostředků musel Štěrba udržet chod sjezdů a bilanci SMK v aktivu, přestože k tomu občas bylo zapotřebí značné vynalézavosti, takže po každém ročníku dostával od revizorů absolutorium.

Redakcí spolkového časopisu byl od počátku pověřen Bedřich Beneš Buchlovan a jednatelem se stal Ruda Kubíček. Znamenalo to, že všechny potřebné výkonné funkce byly soustředěny v rukou členů z Uherského Hradiště, které proto bylo vybráno jako sídlo SMK. Z korespondence Švehly s Benešem Buchlovanem navíc vyplývá, že o zásadních věcech debatovali nejprve oni čtyři a svá rozhodnutí poté předkládali ke zvážení ostatním členům výboru.<sup>6</sup>

O administraci se staral nejprve Josef Hladký, poté Josef H. Štěrba. Revizory účtů byli Otto F. Babler z Olomouce a Jaroslav Krejzlík z Ružomberku, později Jindřich Spáčil z Kroměříže. V roce 1940 se mezi členy výboru objevuje Jaroslav Glivický z Prostějova, ovšem bez udání funkce.

Někteří členové výboru patřili k významným umělcům – Ruda Kubíček byl ceněným malířem, Bedřich Beneš Buchlovan zase uznávaným spisovatelem. Nejvýrazněji se však do dějin české kultury zapsal Otto František Babler (1901–1984). Narodil se v Zenici (dnešní Bosna a Hercegovina), od roku 1928 žil trvale v Samotíškách pod Kopečkem u Olomouce. Po získání československého státního občanství pracoval nejprve jako knihovník Obchodní komory v Olomouci, poté v univerzitní knihovně a zároveň jako lektor srbochorvatštiny na Palackého univerzitě. Díky svým znalostem deseti cizích jazyků i stylistickým dovednostem byl předurčen stát se překladatelem. Jeho zásluhou se mohli čeští čtenáři v meziválečném období seznámit s díly mnoha jihoslovanských spisovatelů, o svém překladu Poeovy básně napsal brožuru *Jak jsem překládal Havrana* (1931), do němčiny přeložil např. Josefa Čapka nebo Jaroslava Seiferta. Bablerovým životním dílem se stal překlad Dantovy *Božské komedie* (1952), třicetiletá práce, jíž předcházelo rozsáhlé studium pramenů a literární historie.<sup>7</sup>

Stanovy SMK rozlišují tři druhy členů, a to čestné, činné a přispívající, kteří se na rozdíl od činných neúčastní spolkových podniků. Dále jsou uvedena práva členů, jejich povinnosti a okolnosti, za nichž členství zaniká.

Členem SMK se mohl stát jen předplatitel „Bibliofila“, takže jejich počet můžeme odhadnout přibližně na 500 (údaj pro rok 1934). Přesnější informace nelze získat ani z prezenčních listin sjezdů SMK, neboť jich se mohlo účastnit pouze prvních 150 přihlášených zájemců, další byli jen náhradníky nebo čekatelé. Dochovaný záznam přihlášek na schůzku do Uherského Hradiště v roce 1930 udává 311 zájemců.

Z profesního hlediska nacházíme mezi členy SMK pochopitelně ty, kteří se v povolání různým způsobem setkávali s knihami – knihkupce, antikváře, nakladatele, učitele nebo spisovatele. Početnou skupinu tvořili úředníci, účetní, advokáti, lékaři a lékárníci. Převážnou část tedy představovali příslušníci střední třídy, kteří byli finančně schopni pokrýt relativně nákladné hobby. Výjimku tvořili velkoobchodníci, továrníci, ředitelé bank, na druhé straně za takovou výjimku můžeme považovat i katechetu nebo kapitána leteckého pluku.

Podle místa bydliště tvořili jádro SMK bibliofilové z jihovýchodní Moravy (především Uherské Hradiště a okolí), z Hané (Kroměřížsko, Přerovsko) a z Brna. Odpovídá to rozvržení tradičních center bibliofilství na Moravě, v nichž mělo silné zázemí. Ostatní oblasti Moravy byly zastoupeny v různé míře jednotlivci. Bydliště na území Moravy nebylo podmiňkou členství v SMK, takže jejími členy byli i bibliofilové z Čech a účastnili se sjezdů.

Přestože bibliofilie, a obecně sběratelství, bývá vnímáno jako doména mužů, SMK nebyl

uzavřený klub džentlmenů anglického typu. Mezi účastníky sjezdů vždy najdeme kolem deseti žen – výtvarnic a především manželek velkopodnikatelů, které se rozhodly svůj volný čas věnovat právě sbírání krásných knih.

### Časopis „Bibliofil“

Časopis „Bibliofil“ byl založen roku 1923 v Brně jako příloha „Grafického obzoru“ a vedením redakce byl pověřen lékárník a sběratel exlibris Mojmír Helcelet. Zásadní význam pro rozvoj časopisu však měla činnost druhého redaktora, Aloise Foska, typografa tiskárny Lidových novin, který stál v jeho čele v letech 1924–1929.<sup>8</sup>

V roce 1929 Fosek vážně onemocněl. Nedokázal dál sám řídit časopis, a tak si vybral Beneše Buchlovana, který již několik let dodával zajímavé a názorově jasně vyhraněné články, aby mu pomohl „Bibliofila“ vést. Brzy se ukázalo, že Beneš Buchlovan dokáže spolehlivě svěřenou funkci zastat a že těžká nemoc Foskovi nedovolí se vrátit. Redakce proto byla z praktických důvodů přenesena následujícího roku do Uherského Hradiště, již v té době jednoho z nejvýznamnějších center bibliofilského života na Moravě.

„Bibliofil“ pochopitelně informoval o činnosti SMK, především o sjezdech a sjezdových tiscích. Už Fosek se však snažil z ryze informativního periodika vytvořit zásadnější časopis, který by přinášel odborné články a studie. Beneš Buchlovan v tomto směřování úspěšně pokračoval. Jako spolupracovníky získal znalce bibliofilské tematiky, články se neomezily pouze na české umělce a jejich tvorbu; mezi beletristickými příspěvky převažovaly Benešovy epigramy, kterých v průběhu třicátých let ubývalo, ale nadále se objevovaly Bablerovy překlady básní s bibliofilskými náměty; kromě toho vždy jedno číslo bylo věnováno exlibris a mezi sběrateli se těšilo značné oblibě.

Problematický zůstal výběr grafických příloh, neboť Beneš Buchlovan se nechtěl spoléhat jen na zavedená jména a občas na jejich úkor dával šanci začínajícím talentovaným umělcům, za což slyšal od některých čtenářů kritiku. Jeho obhajoba byla tradičně věcná: *„Dr. Mil. Novotný sice v Lidových novinách při registraci 1. čísla nového ročníku si přál ve výběru příloh větší kritičnosti, ale to již jest asi klišátko tohoto bibliofila, pro něhož v naší grafice existuje jen Mašek, Konůpek a Svolinský a dál nikdo. Naší ctižádosti však jest také upozorňovati na jména nová, která jsou vážným slibem a jež snad až za několik roků také oficiální bibliofilie vezme na vědomí a pro tuto ctižádost se raději dopustíme omylu, než abychom hezky pohodlně se oháněli jmény již dávno osvědčenými.“*<sup>9</sup>

Za Benešova redigování si časopis „Bibliofil“ vydobyl význačné postavení mezi odbornými periodiky, také na jeho stranách se odehrávaly některé soudobé spory a polemiky. Zde uveřejňované studie jsou dodnes významnými příspěvky ke studiu a poznání meziválečného knižního umění, ale také exlibrisové tvorby, drobné grafiky či ilustrace.

### Sjezdy SMK

Vrcholnými akcemi SMK byly sjezdy. Jejich termín byl stanoven na svatodušní neděli (jako protiváha podzimní bibliofilské hostiny v Praze) a na organizaci se podílel výbor ve spolupráci s místními členy. O tom, že knihomilské sjezdy měly svou váhu, svědčí skutečnost, že nad nimi přebíraly záštitu městské rady.

Po olomoucké schůzce se další sjezd uskutečnil v Kroměříži a v roce 1930 v Uherském Hradišti. Zde již mělo setkání bibliofilů pevnou administrativní bázi a svůj řád. Nedělnímu sjezdovému zasedání předcházelo neoficiální večerní posezení s hudbou nebo tanečním vystoupením. Že na nich panovala uvolněná atmosféra, svědčí zápis z jedné výborové schůze, na níž předseda SMK navrhl, aby se v průběhu předsjezdového večera v Břeclavi vyprávěly vtipy. J. Spáčil zase přišel s nápadem přednést veselou přednášku na téma „Přírodopisné říkání o rojení bibliofilů“. Břeclavský večer byl nakonec ze všech nejpestřejší – otevřel jej pěvecký mužský sbor místního Sokola, po uvítacím projevu vedoucího městských úřadů Jaroslava Durdíka zahrál na cello absolvent konzervatoře F. Rašovský, knihovník Karel Sýkora přednesl jarmareční píseň O. F. Bablera s hudebním doprovodem skladatele Vladimíra

Amrose, který zahrál i vlastní klavírní skladbu „Moře“. Poté sjezdovníci vyslechli druhou větu Dvořákovy Sonáty F-dur v podání žáka hudební školy Jana Chovance a po přestávce následovaly „slovácké lanžhotské hody“ a Bablerova „Nová píseň o strašlivém mordu“, kterou předvedli dva ochotníci.

Na valné hromadě byl průběh večera hodnocen jako uspokojivý a organizátoři pochváleni za přípravu konanou „s péčí a nadšením“. Ovšem o dvě hodiny později při výborové schůzi bylo jejich nadšení hodnoceno odlišně: „*Program večera musí přístě být uspořádán tak, aby účastníci měli více času k hovoru a seznamování se. Selská hudba a lidový tanec trvaly příliš dlouho a unavovaly. B.B.B. navrhuje, aby do pořadatelstva předsjezdového večera byl delegován člen výboru SMK, který by vykonával dozor nad zábavním programem.*“<sup>10</sup>

Nedělní sjezdové jednání mělo daný průběh, který známe ze Švehlova záznamu ostravského sjezdu. Začal v 10 hodin, kdy účastníky přivítali předseda SMK a starosta města, poslanec Jan Prokeš. Po projevu antikváře Karla Zinka za SČB a pozdravu Spolku sběratelů a přátel exlibris tlumočeném ing. Josefem Stockým začal přesně v 10 hodin 18 minut vlastní program sjezdu: „*A nyní zírají na vás tmavé brejle dr. Martínka, chráníce choulostivý zrak. Ale již první slova, pronesená zvučným a příjemným hlasem, odpoutávají vás od osoby přednášejícího a před vámi přímo teče ten dřívější těžký a černý život Ostravy. Je tolik kouzla v jeho řeči, že ztrácíte bezmála pocit přítomnosti ... Dlouho trvajícím potlesk byl svědectvím, že knihomilové plně ocenili slova tvárce knihy.*“<sup>11</sup> Pokračoval Arno Sánka s přednáškou o tiskařích a tiscích z firmy Kryl a Scotti a po desetiminutové přestávce se ujal slova Bedřich Beneš Buchlovan, který promluvil o grafických doprovodech *Slezských písní*. Blok přednášek ukončil J. H. Šterba pokladní zprávou. Následovaly krátké diskuse, týkající se zřízení rezervního fondu pro časopis „Bibliofil“ a výběru místa konání dalšího sjezdu (vybráno Brno). Sjezdové jednání ukončil ve 12 hodin 25 minut závěrečným prolovem opět předseda SMK.<sup>12</sup>

Nešlo však vždy jen o knihy a grafiku: „*Dnes jsem projednával i ty zapečené klobásy. Myslím, že by bylo nejlepší nechat napéct již hotové díly po 10 dk. Taková porce stojí 2.20–2.50. Klobásy tyto by mohly být součástí večere a tedy zařadit tyto porce do chodu a započítat tedy k ceně večere,*“<sup>13</sup> sděloval jeden z organizátorů sjezdu ve Valašském Meziříčí.

Na sjezd se mohl přihlásit pouze odběratel spolkového časopisu „Bibliofil“, do něhož se vkládaly oznámení o sjezdu a pozvánky. Podle data zaplacení sjezdového poplatku (100+40, později 50 Kč) mu bylo přiděleno pořadové číslo sedadla a krabice tisků. Pokud se nemohl sjezdu z jakéhokoliv důvodu zúčastnit, obdržel jen prémii s pamětním listem a krabici tisků měl možnost vykoupit. Ne každý se s tímto pravidlem dokázal lehce smířit, takže Šterba, Beneš Buchlovan a nejspíš i další členové výboru dostávali důrazné žádosti o bezplatné vydání krabice i velmi emocionální reakce: „*... nechci žádný balík, byl by mi hrozně trpký a přímo odporný. Včas jsem se přihlásil, splnil jsem všechny povinnosti, ale jako rozumný člověk musel jsem se rozhodnout, že v neděli bylo mou POVINNOSTÍ jako sokolského pracovníka a zvl. v roce 1938, abych byl od 7 hodin ráno až do odtelefonování zprávy večer do ČOS [Česká obec sokolská] do Prahy na sokolském župním sletu v Olomouci ... Doufám však, že peníze mi pošleš (200 Kč), poněvadž jinak by to bylo prosté pirátství,*“<sup>14</sup> napsal Šterbovi jeden z členů SMK.

Po čtvrtém sjezdu v Moravské Ostravě se uskutečnil sjezd brněnský (1932), na němž byla přijata zásada, že účastníci sjezdu budou „všichni stejně obdarováni a přitom také dárci“. To v praxi znamenalo rozdělení sjezdovníků do skupin, které zaplatily vydání jednoho z tisků. V novém „skupinovém“ systému měl účastník tři možnosti: vydat si soukromý tisk sám, nebo s přáteli ve skupině, příp. složit 100 Kč a požádat o přidělení do skupiny. Po čtyřech letech Šterba referoval, že některé skupiny se již ustálily, mají své vedení, tiskárnu, sami si určují grafika i tiskovou úpravu.

Bibliofilské tisky uložené do krabice se rozdávaly vždy na konci sjezdu. Jejich množství se proměňovalo, nejvíce si jich účastníci odnášeli v polovině 30. let (31 tisků v roce 1934, 34 tisků v roce 1935 a 32 tisků v roce 1936). Tisky však nevěnovali jen sjezdovníci, ale mezi dárci najdeme i soukromé firmy (většinou tiskárny) nebo města, v nichž se sjezdy konaly.

Prémie, chápaná jako větší tisk, se poprvé rozdávala v Uherském Hradišti a byl jí Masarykův esej *Plato jako vlastenec* v grafické úpravě Eduarda Miléna, vydaný u příležitosti 80. narozenin prezidenta. Její výběr měl na starosti výbor SMK a pro účastníky sjezdu měla být překvapením. Vybírána byla plně v intencích bibliofilie – překlad neznámého díla z cizí literatury, méně známé nebo neznámé dílo české literatury, ale také zcela nové dílo (intentiono princeps). V dalších letech se mezi premiemi objevily např. *Duchovní písně* Jana Blahoslava v grafické úpravě Rudy Kubička (1934), *Balady* slovenského básníka Janka Krále, jež doprovodil Mikuláš Galanda (1935), Máchův *Máj* byl svěřen Antonínu Procházkoví (1936), zatímco frontispis ke *Slezským písním* vytvořil Karel Svolinský (1937).

Zvláštní upomínkou na sjezd byl pamětní list. Název je poněkud zavádějící, neboť šlo o několikastránkovou brožuru jednotného formátu (27,5×19,3 cm), tištěnou na ručním papíru (nejčastěji Zerkallu nebo van Gelderu) různými typy písma. Grafickou úpravu pamětním listům dával Ruda Kubiček, Bedřich Beneš Buchlovan se ve spolupráci s místními členy staral o textovou část. Texty se zpravidla vztahovaly k dějinám města, jež hostilo bibliofilský sjezd, méně často šlo o literární pásmo z děl autorů daného regionu. Textovou stránku doplňovala grafika, nejčastěji jeden větší grafický list. Na závěr byl uveden seznam účastníků sjezdu v abecedním pořadí.

Počet tisků musel odpovídat počtu účastníků (jinak nebyl pro sjezd přijat), proto byly poměrně vzácné. Nebylo divu, že se vyskytly snahy získat je i podvodným způsobem. Takové pokusy byly ve spolkových zprávách zaznamenány dva. „*J. Hladký z Hranic nedostavil se osobně do Břeclavi a dal se zastoupiti potají svým bratrem, který opět pověřil jiného člověka tím, aby podepsal jménem J. Hladkého presenční listinu a balík tisků vyzvedl, což se mu také v tomto shonu podařilo, ač nevyhověl ani platovým povinnostem.*“<sup>15</sup>

K druhému, složitějšímu případu došlo o dva roky později: Bohuslav Bezečný z Moravské Ostravy přihlásil na sjezd do Valašského Meziříčí (1937) svého údajného bratra Zbyňka. Ještě před sjezdem jiný ostravský člen SMK, Karel Pliska, zjistil, že ve skutečnosti jde o Bezečného desetiletého syna, neboť bratr se jmenuje Josef. Pliska svým udáním sledoval jediné – účast na sjezdu, na který nebyl přijat pro pozdní odeslání přihlášky. Členové výboru SMK však dospěli k závěru, že přihláška na jméno Zbyněk Bezečný byla formálně v pořádku, a proto není důvod místo kýmkoli nahrazovat. Bezečného bratr se tedy sjezdu zúčastnil, ale krabice tisků mu nebyla vydána. Bohuslav Bezečný se rozhodl pro vymáhání soudní cestou a situace se vyřešila po několika měsících kompromisem – ostravský bibliofil si mohl krabici tisků vykoupit. Zklamaný a uražený Pliska začal s vedením SMK také komunikovat prostřednictvím advokáta. I jemu byla nabídnuta možnost tisky si koupit, což odmítl. Zvláštní je, že ve stejné době byl předseda SMK předvolán na okresní úřad, neboť na Skupinu bylo podáno udání, podle něhož SMK vydává tisky ohrožující mravnost mládeže.

Případ Bezečný – Pliska ukazuje, jakých extrémů může dosáhnout bibliofilská vášeň. Na jedné straně nadšený sběratel bezručovských tisků neváhá podvádět (přihlásí nezletilého syna), jen aby získal dva výtisky *Slezských písní*, které byly sjezdovou premií. Na straně druhé jiný bibliofil neváhá obstarat si informace o jeho rodině na policejním ředitelství a posílá udání, aby se dostal na sjezd a také obdržel sjezdovou nadílku. A když se mu to nepodaří, pošle další udání na celou Skupinu.<sup>16</sup>

Po pátém sjezdu bylo rozhodnuto na rok přerušit sjezdovou činnost. Další sjezd se tak konal v roce 1935 a hostil jej Přerov. Zde poprvé se hlasovalo o konání příštího sjezdu, neboť o pořádání projevila zájem dvě města, Prostějov a Břeclav. Většina účastníků se vyslovila pro Břeclav a v Prostějově se sjezd uskutečnil o rok později. V roce 1937 se měl sjezd uskutečnit ve Frýdku u příležitosti 70. narozenin Petra Bezruče, jehož básně *Slezských písní* bibliofilové často vyhledávali pro své tisky. Po smrti člena SMK Adolfa Brantála, který měl na starosti organizaci frýdeckého setkání, muselo být místo konání na poslední chvíli přesunuto do Valašského Meziříčí. Téma sjezdu se tím nezměnilo, odehrál se v bezručovském duchu a Bezručovi byly věnovány sjezdové přednášky i tisky.<sup>17</sup>

Od poloviny 30. let byly sjezdy koncipovány tematicky. Za první pokus můžeme

považovat setkání v Břeclavi, vybrané pro blízkost k zemské slovenské hranici, a sjezd měl demonstrovat česko-slovenskou spolupráci také v oblasti bibliofilie.<sup>18</sup> Druhým důvodem výběru byla německá minulost Břeclavi, která chtěla v době nástupu nacismu v Německu demonstrovat svoji přeměnu v ryze české město. Následující sjezdy byly věnovány vždy některé významné osobnosti – prostějovský sjezd K. M. Máchovi, od jehož smrti uplynulo v roce 1936 sto let, další sjezd měl oslavit Bezručovo výročí a poslední byl věnován památce T. G. Masaryka (původně se v roce 1938 měl uskutečnit „bafovský“ sjezd ve Zlíně). Tomu se zpravidla přizpůsoboval i výběr tisků; vedle textů, vztahujících se k místu konání sjezdu, dárči volili tematicky blízká díla.

Sjezdová zasedání zpříjemňovaly výstavy a návštěvy muzeí. Součástí břeclavského sjezdu byla prohlídka zámku ve Valticích a ochutnávka ve vinařské škole; na setkání v Přerově se do programu vešla návštěva muzea, lázní Teplic nad Bečvou, hradu Helfštýna, a dokonce i prohlídka Středomoravských elektráren. Téměř na každém sjezdu se prezentovala Odborná škola knihvazačská z Uherského Hradiště, zastoupená výtvy jejího absolventa Karla Dudeška.<sup>19</sup> V Prostějově (1936) účastníci navštívili hrob Jiřího Wolкера za přítomnosti jeho rodičů, kteří pozvali výbor SMK do bytu jejich syna: „*Po návratu ze hřbitova navštívili členové výboru byt Wolkerových a shlédli pietní péči jednak o pracovnu básníkovu, jednak o rukopisy a knižní vydání jeho spisů, fotografie aj. upomínky na Jiřího Wolкера. Po této návštěvě se členové postupně rozcházejí k vlakům.*“<sup>20</sup>

### Utlumení činnosti

Po vyhlášení Protektorátu kulturní život v českých zemích začal postupně ochabovat. Společenská změna zasáhla také SMK. Poslední sjezd byl svolán v roce 1938 do Hodonína, jenž byl symbolicky vybrán k uctění památky T. G. Masaryka. „*Mimo to, starostou je Dobrovolský,*“<sup>21</sup> který napřesrok starostou již nebude,<sup>22</sup> zdůvodňoval J. H. Štěrba. Uskutečnil se ve vypjaté atmosféře zjitřených poměrů v Sudetech, které vyvrcholily vyhlášením květnové mobilizace, takže řada přihlášených se kvůli problémům s dopravou nemohla účastnit. Pro volbu tisků bylo vyhlášeno heslo „Duch a Svoboda“, v souvislosti s výročím 20 let samostatnosti československého státu, a objevily se mezi nimi např. Komenského *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské* s dřevorytem K. Svolinského nebo výbor *Z kostnických listů Mistra Jana Husi*, který typograficky upravil O. Menhart. Karlu Svolinskému byla svěřena také premie *Poselství a projevy presidentů československé republiky T. G. Masaryka a Edvarda Beneše*.

Pro rok 1939 navrhoval J. H. Štěrba udělat sjezdovou přestávku. Všeobecné nadšení na valné hromadě se však vyslovilo pro pořádání a 11. sjezd se tedy měl uskutečnit v Bratislavě. Jako premie byla navržena Kollárova *Slávy dcera*, symbol slovanské hrdosti a soudržnosti. Složitější se ukázala otázka vhodného grafika. Dřevoryty Ferdise Duši se zdály k veršům příliš „těžké“, ale když z diskuse členů výboru vyplynulo, že po smrti Mikuláše Galandy (5. 6. 1938) není na Slovensku vhodný výtvarník, vrátili se zpět k Dušovi. Bratislavský sjezd se ovšem po vyhlášení samostatné Slovenské republiky v březnu 1939 neuskutečnil. Přes první zásahy do ediční činnosti v Protektorátu SMK vydala *Slávy dceru* jako subskripční tisk.

Naposled jednal výbor o sjezdu v červnu 1939. Sjezd pro rok 1940 byl projektován do Zlína a jako premie byly navrženy *Povídky olomoucké*, výběr ze staročeské prózy. Ani jednu z akcí se však nepodařilo uskutečnit.

Časopis „Bibliofil“ byl zastaven na základě vládního nařízení č. 175 předsednictva ministerské rady ze dne 13. 5. 1941. Podle něj musela SMK navíc oznámit stav zásob papíru k 15. 5. a nemohla s nimi volně disponovat. Pokus dokončit vydání alespoň 18. ročníku byl neúspěšný. Nepomohla ani žádost tiskovému odboru předsednictva, která v deseti bodech vypočítávala význam časopisu a mj. uváděla, že „Bibliofil“ je jediný odborný časopis tohoto druhu v Protektorátu. Poslední číslo 2–3 tak vyšlo v březnu 1941.

Zápisy z valných schůzí v době války pouze konstatují, že „*výborová schůze konána jen jednou, ... korespondence za tento rok nebylo, sjezd nekonán.*“<sup>23</sup> Zprávy pokladní, administra-

tivní, redakční, stejně jako volby do výboru prováděné automaticky aklamací byly pouhou formalitou. Od poloviny roku 1941 SMK v podstatě nevyvíjela žádnou aktivitu.

Dnes víme, že pozastavení „Bibliofila“ znamenalo také konec SMK. V té době se však počítalo s obnovou časopisu, Skupiny i sjezdů. Dr. Kvasnička trochu nostalgicky psal Benešovi, že v archivu<sup>24</sup> SMK chybí společná fotografie výboru, a proto by se po válce měli členové sejít a pořídit skupinový snímek. Radost z konce války posílila myšlenky na obnovu a první zpráva byla vskutku nadějná. V červenci 1945 oznámil tiskový odbor ministerstva informací, že vydávání „Bibliofila“ neodporuje schváleným směrnicím pro vydávání novin a časopisů. Měl vycházet za stejných podmínek, tudíž podmínkou bylo obnovení SMK. Skupina však činnost nezahájila, přestože prokazatelně existovala ještě v roce 1949, kdy měla zaplatit majetkovou dávku v celkové částce 5.350 Kč.

Dobu faktické existence SMK můžeme vymezit léty 1928 až 1938, tedy obdobím konání sjezdů. Ty byly vyvrcholením činnosti SMK, za níž stojí jen několik nadšenců, kteří pro SMK pracovali ve volných chvílích. Díky jim se počáteční schůzky rozrostly o skutečné sjezdy s doprovodnými programy a bylo právem ing. Švehly a ostatních zamezit dalšímu růstu sjezdů, a tím udržet jejich komorní, zároveň kontrolovatelnou podobu. Tisky připravované pro sjezdy SMK jsou dokladem rozdílných přístupů a odlišného chápání bibliofilie. Přesto přibližně dvě stovky svazků přispěly k vývoji a tříbení meziválečné československé bibliofilie, některé z nich jsou dodnes vyhledávanými objekty sběratelského zájmu.

Od roku 1939 již SMK de facto nefungovala, spíše přežívala na schůzích členů výboru. Po skončení války činnost SMK nebyla obnovena. Důvody nejsou zcela zřejmé, nejspíše šlo o koncentraci více příčin. Jednu z nich lze spatřovat v samotné povaze bibliofilie, která se svou určitou salónností zkrátka nehodila do vzrušené poválečné doby. Nemohla patřit mezi priority tohoto období, které bylo Únorem 1948 ukončeno příliš brzy na to, aby SMK mohla být obnovena a znovu se rozvíjet.

#### Poznámky:

- 1 Josef Hladký (13. 1. 1885–18. 2. 1960) působil v Hranicích na Moravě, kde v době první republiky vydával celkem pět bibliofilských edic, na jejichž svazcích spolupracoval s předními českými grafiky, V. Karlem, K. Svolinským, A. Moravcem a dalšími.
- 2 Parodicky, se značnou nadsázkou ztvárnil pražská zasedání Bedřich Beneš Buchlovan ve své třídní básnické skladbě *Hostina bibliofilů*, vydané knihomily z Moravy k X. bibliofilskému večeru SČB v Praze v roce 1934.
- 3 Dosavadní literatura ke Skupině moravských knihomilů je velmi skromná: B a b l e r, O. F.: *Bibliofilové z Uherského Hradiště*. Zpravodaj města Uherské Hradiště, 1968, roč. 6, č. 3, s. 14–16; B e n e š B u c h l o v a n, B.: *Moravská pětiletka bibliofilská 1928–1932*. Bzenec 1934, 20 s.; K u c h a ř, L.: *Moravští bibliofilové v Uherském Hradišti*. In: Uherské Hradiště, dějiny města. Brno 1981, s. 564–572.
- 4 Stanovy spolku „Skupina moravských knihomilů“. (Strojopis.) Sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 689.
- 5 Zápisy z výborových schůzí a valných hromad SMK se vedly v letech 1931–1944. V tomto období se konalo 20 výborových schůzí a 14 valných hromad. Zápisy z jednání pořizoval jednatel SMK Ruda Kubíček.
- 6 Korespondence Stanislava Švehly s Bedřichem Benešem Buchlovanem je uložena ve Slováckém muzeu, H 1151. Zahrnuje celkem 90 dopisů a korespondenčních lístků z let 1928–1945.
- 7 R o t r e k l, Z.: *Skrytá tvář české literatury*. Brno 1991, s. 5–10; *Lexikon české literatury 1 A–G*. Praha 2000, s. 106–108.
- 8 K historii „Bibliofila“ blíže G a b r i e l o v á, B.–M a r č á k, B.: *Moravský Bibliofil – Obraz knižní kultury*. In: Kapitoly z dějin brněnských časopisů. Brno 1999, s. 92–101.
- 9 Redaktorská zpráva předložená na valné hromadě SMK v Kroměříži dne 16. 3. 1935. Sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 691.
- 10 Zápis z valné schůze SMK v Přerově z 15. 3. 1936. Sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 691.

- 11 Š v e h l a, S.: *IV. sjezd moravských knihomilů*. Bibliofil, 1931, roč. 8, č. 5–6, s. 115. V tomtéž čísle je otištěna zmiňovaná přednáška V. Martínka o spisovatelích Ostravska, stejně jako Benešova přednáška a projev J. Prokeše.
- 12 Protokol IV. sjezdu moravských knihomilů a exlibristů v Moravské Ostravě z 24. 5. 1931. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti, H 691.
- 13 Dopis Bohuše Kupky J. H. Štěrbovi ze dne 31. 3. 1937. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti, H 735.
- 14 Citováno z dopisu Jana Ungera J. H. Štěrbovi ze dne 14. 6. 1938. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti, H 725.
- 15 Zápis z výborové schůze SMK v Kroměříži z 15. 9. 1935. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti, H 691.
- 16 Zápis z valné schůze SMK v Kroměříži z 27. 2. 1938. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti, H 691.
- 17 Švehla, S.: *Náš sjezd ve Valašském Meziříčí*. Bibliofil, 1937, roč. 14, č. 5, s. 81–82.
- 18 Záměr SMK demonstrovat česko-slovenskou bibliofilskou spolupráci nevyšel. Podle seznamu účastníků přijeli na břeclavský sjezd pouze čtyři slovenští bibliofilové – Karel Jaroň a Josef Kučera z Bratislavy, Ludmila Křižanová z Čáčova a Karel Pavelka ze Spišské Bělé. (Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti, H 704.) Sjezdu se neúčastnil ani předseda Spolku bibliofilů na Slovensku, JUDr. Richard Horna, který zaslal svou přihlášku po termínu, a výbor SMK mu neudělil výjimku. Bylo mu sděleno, aby vyčkal na případné uprázdněné místo, což rozhodně odmítl. Spolok bibliofilů na Slovensku poté zaslal SMK přepis, v němž se postavil za svého předsedu.
- 19 Na některých sjezdech vystavoval své kožené knižní vazby i přerovský knihář Bedřich Fert, který zpravidla zhotovoval krabice na sjezdové tisky.
- 20 Zápis z valné schůze SMK v Kroměříži z 7. 3. 1937. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti, H 691.
- 21 Jaroslav Dobrovolský (5. 10. 1893–27. 4. 1942) se narodil v Lužicích u Hodonína v rodině kováře. Jako učitel působil na různých místech jižní Moravy, od r. 1929 v Hodoníně, kde byl v roce 1935 zvolen starostou. V r. 1939 byl jmenován okresním školním inspektorem v Moravské Ostravě. O rok později byl zatčen a vězněn. Zemřel v koncentračním táboře Mauthausen. Grafice se věnoval jako samouk, tvořil především v technice dřevorytu – městská zákoutí, doprovodné kresby k Bezručovým *Slezským písním*, a především exlibris, která představují vrchol jeho grafické práce.
- 22 Zápis z výborové schůze SMK v Kroměříži z 28. 9. 1937. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti, H 691.
- 23 Zápis z valné schůze SMK v Kroměříži z 26. 4. 1942. Sbírkový fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti, H 691.
- 24 O obsahu a rozsahu archivu SMK nevíme nic. Zřejmě jej nelze ztotožnit s písemnostmi, které jsou uloženy v pozůstalosti Bedřicha Beneše Buchlovana ve Slovákckém muzeu v Uh. Hradišti. Zahrnují stanovy spolku, výroční zprávy, účetní zprávy, zápisy z výborových schůzí a valných hromad, korespondenci se členy SMK, tiskárnami i úřady, zasedací pořádky sjezdů a seznamy přihlášených. Jde tedy o záznamy činností, které měli v kompetenci J. H. Štěrba a R. Kubiček. Archiv SMK pravděpodobně zahrnoval ještě další, zřejmě nedochované materiály, neboť prameny k dějinám SMK jsou uloženy jen ve Slovákckém muzeu.

---

*Mgr. Pavel P o r t l (n. 1979) pracuje jako historik Slovákckého muzea a zaměřuje se na kulturní dějiny regionu.*

---

## The Group of Moravian Book-Lovers

### Abstract

The Group of Moravian Book-Lovers (*Skupina Moravských Knihomilů – SMK*) was established at its first convention that took place in 1928 in Olomouc. Its operations were controlled by a nine-member committee, line-up of which was quite stable during the whole course of the SMK's existence. The chairman was ing. Stanislav Švehla from Kroměříž where most of the committee meetings took place. However, the real seat of the SMK was in Uherské Hradiště, the home of three committee members: the secretary Ruda Kubiček, the treasurer Josef H. Štěrba and Bedřich Beneš Buchlovan. The most important events of the SMK were their conventions, held always during Pentecost in an ever-different Moravian town. In 1928-



1938, ten of those conventions took place. The two-day proceedings included lectures and discussions on bibliophilism-related topics, visits to exhibitions and museums, exchange of ex libris, a ceremonial dinner and finally a giveaway of a box with memorial letters and bibliophilic prints prepared by the participants themselves. The activities of the SMK were publicized mostly on the pages of the “*Bibliofil*” magazine, the editorial board of which was moved to Uherské Hradiště in 1930, where it was published by the SMK and Bedřich Beneš Buchlovan. He managed to engage exceptional co-workers and turn the magazine into a respected periodical that transcended its former regional importance. SMK has been blamed for Moravian separatism, but in reality, its founding was not meant to be a rivalling answer to the Union of Czech Bibliophiles. The goal was to provide an opportunity for regular meetings of Moravian bibliophiles who could not attend the meetings in Prague. The membership was not regionally restricted and there were also some Czech bibliophiles among the SMK members. The activities of the SMK, namely the committee proceedings, are captured in two notebooks of meeting minutes taken by Ruda Kubiček and stored today in the Museum of Moravian Slovakia in Uherské Hradiště.

## **Gruppe der mährischen Bücherfreunde**

### **Zusammenfassung**

Die Gruppe der mährischen Bücherfreunde konstituierte sich auf dem ersten Kongress 1928 in Olomouc (Olmütz). Die Tätigkeit der Gruppe wurde vom neunköpfigen Ausschuss geleitet, der während seines Bestehens relativ unveränderlich blieb. Der Vorsitzende war Ing. Stanislav Švehla aus Kroměříž, wo meistens Ausschusssitzungen stattfanden. Der eigentliche Sitz der Gruppe war jedoch Uherské Hradiště, woher drei Ausschussmitglieder stammten: Sekretär Ruda Kubiček, Kassenführer Josef H. Štěrba und Bedřich Beneš Buchlovan. Zu Spitzenveranstaltungen der Gruppe wurden Kongresse, die zu Pfingsten jedes Mal in einer anderen mährischen Stadt stattfanden. In den Jahren 1928–1938 kamen zehn Kongresse zustande. In zweitägigen Tagungen wurden eingeschlossen: Vorträge, Diskussionen zu bibliophilen Themen, Besuche von Ausstellungen, Museen, Exlibris-Börse, Festabendessen und Austeilung von Gedenkurkunden und bibliophilen Exemplaren, die von den Kongressteilnehmern selbst vorbereitet wurden. Die Tätigkeit der Gruppe der mährischen Bücherfreunde wurde vor allem in der Zeitschrift *Bibliophile* präsentiert, deren Redaktion 1930 nach Uherské Hradiště verlegt wurde, wo sie von der Gruppe der mährischen Bücherfreunde unter der Führung von Bedřich Beneš Buchlovan herausgegeben wurde. Buchlovan ist es gelungen, hervorragende Mitarbeiter der Zeitschrift zu erwerben und somit ein überregionales, von Fachleuten anerkanntes Periodikum entstehen zu lassen. Der Gruppe wurde mährischer Separatismus vorgeworfen, in der Wirklichkeit ging es jedoch nicht darum, eine konkurrierende Gruppierung gegenüber dem Verein der tschechischen Bücherfreunde zu bilden, sondern um die Möglichkeit eines regelmäßigen Treffpunkts für die *Bibliophile* aus Mähren, die an den Prager Kongressen nicht teilnehmen konnten. Die Mitgliedschaft war auch nicht regional begrenzt, sodass unter den Gruppenmitgliedern auch Bücherfreunde aus Böhmen waren. Über die Tätigkeit der Gruppe der mährischen Bücherfreunde, insbesondere über Verhandlungen des Ausschusses berichten übersichtlich zwei Hefte mit Protokollen von Ruda Kubiček, die heute im Museum der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště aufbewahrt sind.



## MĚSTSKÝ NÁRODNÍ VÝBOR V UHERSKÉM HRADIŠTI, JEHO VZNIK A VÝVOJ

Jiří Čoupek, MZA-Státní okresní archiv, Uherské Hradiště

Vývoj Městského národního výboru v Uherském Hradišti odráží celkové proměny města po 2. světové válce až do sametové revoluce v letech 1989-1990. Jeho archivní fond je pak stěžejním pramenem pro studium hospodářských, politických a kulturních dějin uherskohradištské městské aglomerace v 2. polovině 20. století, ale přináší i odpovědi na praktické potřeby dnešní doby.

Národní výbory patřily v období po 2. světové válce až do sametové revoluce v letech 1989-1990 k základním pilířům veřejné správy. Ve státní okresních archivech pak jejich fondy tvoří rozhodující pramenou základnu pro studium regionálních dějin, zejména historického vývoje obcí, služeb obyvatelstvu (tzv. komunální podniky), výstavby, zemědělství, kulturních institucí, škol apod. Na stránkách sborníku Slovácko jsme měli možnost se již seznámit s politickou situací u Okresního národního výboru Uherské Hradiště v letech 1945-1947;<sup>1</sup> na tomto místě bychom chtěli přiblížit vznik, vývoj a základní činnost Městského národního výboru v Uherském Hradišti a jeho zařízení.

Ilegální přípravný výbor se údajně začal v Uherském Hradišti vytvářet již koncem března roku 1945, samotný *Revoluční národní výbor v Uherském Hradišti* se pak ustavil v časných ranních hodinách 1. května 1945. Jeho první členové se sešli po odchodu německého vojska asi v pět hodin ráno v budově okresního úřadu čp. 25, poté skupina přešla na radnici čp. 19, kde již další občané vítali zástupce Rudé armády. Tam byl za přítomnosti asi 30 osob ustaven třináctičlenný národní výbor pro okres a město.<sup>2</sup> Z přítomných osob byli do něj zvoleni za Komunistickou stranu Československa Emil Žejglic (předseda výboru), Bohuslav Grebeníček, Jan Jelínek a Alois Dittrich, za sociální demokraty František Berger, JUDr. Antonín Weigner a Ludvík Hamšík, za národní socialisty Rudolf Zouhar a JUDr. Alois Křečan (místopředseda výboru), za příslušníky Obrany národa pplk. Bohumil Kaluža, mjr. Ferdinand Fremund a rtm. František Skoupil a za partyzánskou skupinu Jan Filipický. Provizorní výbor bezodkladně řešil aktuální problémy města jako byla otázka zajištění Němců a kolaborantů, udržení bezpečnosti a pořádku, zásobování obyvatel a obnovení dopravy.

Již následující den 2. května 1945 se ustavil Okresní národní výbor Uherské Hradiště, jehož předsedou byl zvolen ředitel měšťanské školy a bývalý legionář Emil Žejglic a 3. května se pak sešla ustavující schůze Místního národního výboru v Uherském Hradišti, a to ve složení předseda Emil Žejglic, místopředsedové JUDr. František Hruška, František Tichopád a Karel Váňa a členové JUDr. Alois Křečan, Štěpán Slavotínek, František Hájek, Jaroslav Roboch, Tomáš Valenta, Josef Gajdoš, Bohumil Kaluža, Jaroslav Dostálek, JUDr. Josef Hanák, Václav Fiala, Otto Janík a Jan Perůtka – tedy celkem 16 osob. V tomto počtu byly na jednání ustaveny a obsazeny první referáty:

- Finance a pokladna
- Policie, hasiči a místní trhy
- Průmysl, obchod a živnosti
- Personálie
- Polní a lesní hospodářství
- Školství a nadace
- Sociální péče, chudinství a městský chudobinec
- Stavební úřad a péče o městské byty
- Městské podniky
- Vojenské záležitosti a ubytování

Služební poměr městských zaměstnanců  
Právní záležitosti  
Městská knihovna, čítárna a archiv  
Městský hřbitov  
Bytový referát  
Zdravotnictví a městské sady

Už na dalším zasedání 7. května však rezignoval Emil Žejglic z důvodu neslučitelnosti funkcí v ONV a MNV. Novým předsedou byl proto zvolen rovněž komunista Bohuslav Grebeníček z místní části Rybárny, povoláním provazník a dlouholetý člen městského zastupitelstva před rokem 1938, a do národního výboru se opět vrátil Alois Dittrich. V tomto složení působil MNV do 1. června, kdy byl znovu reorganizován podle směrnic ministerstva vnitra z 19. května 1945 č. 6 Úředního listu I., kterou se vymezovalo složení, pravomoce a organizace národních výborů. Počet členů MNV Uherské Hradiště byl nyní rozšířen na 36, z toho 14 mandátů bylo přiděleno KSČ, po sedmi mandátech měla Čs. strana sociálně demokratická a Čs. strana národně socialistická, 6 mandátů Čs. strana lidová a po jednom mandátu bylo přiděleno odborníkům a Svazu politických vězňů. Byla také ustavena rada MNV v počtu 13 členů, jejíž složení bylo následující: Bohuslav Grebeníček – předseda, Alois Dittrich, Karel Váňa a JUDr. Jaromír Zemek (všichni KSČ), Antonín Šolin – 1. místopředseda, Jaroslav Roboch a Jaroslav Dostálek (ČSSD), Tomáš Valenta – 2. místopředseda, Josef Štěrba a JUDr. Bohuš Papež (ČSNS) a JUDr. Josef Hanák – 3. místopředseda, Vincenc Zapletal a Václav Fiala (ČSL). Jako první místní komise byla ustavena komise pro národní správu majetku okupantů a kolaborantů a vyšetřovací komise pro německé obyvatele. Současně se správou německého majetku prováděl národní výbor odsun místních Němců a správu zajištěného židovského majetku.<sup>3</sup>

K zásadní reorganizaci Místního národního výboru došlo na plenární schůzi dne 24. června 1946, kdy byl obnoven podle vládního nařízení č. 120/46 Sb. na základě výsledků voleb do Ústavodárného národního shromáždění. V těchto volbách 26. května zvítězila ve městě strana národně socialistická s 36,4 % hlasy a tím získala 13 mandátů, lidová strana měla 26,7 % (10 mandátů), komunisté 18,8 % (7 mandátů) a sociální demokraté 18,1 % hlasů (6 mandátů). Překvapením byly nečekané zisky lidovců a na druhé straně hluboký propad KSČ. Z jejího volebního neúspěchu ve městě byl obviněn především dosavadní předseda národního výboru Bohuslav Grebeníček.

Předsedou obnoveného MNV se nyní stal advokát JUDr. Bohuš Papež, představitel strany národně socialistické, prvním náměstkem JUDr. Otto Hrubý (ČSL) a druhým náměstkem ředitel školy Antonín Šolin (ČSSD). Funkce třetího náměstka byla zrušena, čímž se počet členů rady snížil na dvanáct. Ustaveno bylo také 11 nových referátů, a to:

- I. Personální a zaměstnanecké záležitosti (ČSL)
- II. Průmysl, obchod, živnosti a městské podniky (ČSSD)
- III. Sociální a sirotčí péče, správa hřbitova a církevní záležitosti (ČSL)
- IV. Školství, kulturní záležitosti a nadace (KSČ)
- V. Právní záležitosti, domovské právo a bytové věci (ČSNS)
- VI. Bezpečnostní záležitosti, osvědčení národní spolehlivosti, policie, hasičstvo a zdravotnictví (ČSSD)
- VII. Finance a pokladna (ČSL)
- VIII. Zásobování a trhy (KSČ)
- IX. Zemědělství a lesní a vodní hospodářství (ČSL)
- X. Vojenské záležitosti, divadlo a kino (ČSNS)
- XI. Stavební záležitosti, čištění města a městské sady (ČSNS)

Byla také vytvořena celá řada komisí – plánovací, finanční, bytová, úsporná, sociální, hospodářská, stavební a komise pro správu německého majetku, v roce 1947 k nim přibyla právnícká komise, mimořádná komise vyživovací a knihovnická rada.

S novými politickými poměry po osvobození vzal Místní národní výbor v Uherském Hradišti na vědomí převzetí veřejné správy ve Starém Městě, Mařaticích, Sadech, Kunovicích a v Jarošově tamními místními národními výbory a jejich prohlášení, že považují sloučení Starého Města, Mařatic a Sadů výnosem ministerstva vnitřní č. 270/43/III z 9. dubna 1943 za neplatné. (Připravované připojení Kunovic a Jarošova nestihly okupační úřady do konce války vyhlásit.) Současně však členové uherskohradištského národního výboru přijali 1. září 1945 usnesení, jímž považovali sloučení uvedených obcí s Uherským Hradištěm pro budoucnost za nutné a prospěšné, zejména vzhledem k připravovanému krajskému zřízení a možnému prohlášení Uherského Hradiště za krajské město a k plánované výstavbě nových průmyslových závodů.<sup>4</sup> Dne 6. května 1946 plénum MNV požádalo – po jednomyslném hlasování – Zemský národní výbor v Brně o nové sloučení obcí Staré Město, Mařatice a Sady s Uherským Hradištěm. Při politických jednáních vycházelo město vstříc zejména zástupcům Starého Města, jimž byly přijaty všechny jejich navržené požadavky.<sup>5</sup> Přesto se však nepodařilo ve slučovaných obcích získat při hlasování kvalifikovanou dvoutřetinovou většinu, a tak ke sloučení Starého Města, Mařatic a Sadů nakonec došlo tzv. nuceným spojením na základě rozhodnutí ZNV v Brně z 30. června 1947, čj. 11.374-III-15-47, podle § 18 dekretu prezidenta republiky č. 121/45 Sb., a to s účinností od 1. ledna 1948.

Dosavadní MNV ukončil svou činnost 28. listopadu 1947 a přípravou nového Místního národního výboru v Uherském Hradišti pro obvod sloučených obcí Uherské Hradiště, Staré Město, Mařatice a Sady byla pověřena správní komise,<sup>6</sup> do které každá politická strana jmenovala dva své zástupce a dva náhradníky, předsedou komise byl zvolen Bohuš Papež. Při sestavování nového národního výboru bylo přihlédnuto k počtu obyvatel jednotlivých částí v roce 1945 a k výsledkům voleb do Ústavodárného shromáždění z 26. května 1946, při čemž v 36 členném národním výboru získala Čs. strana lidová 12 mandátů, Komunistická strana Československa 9 mandátů, Čs. strana národně socialistická 8 mandátů a Čs. sociálně demokratická strana 6 mandátů.

Na ustavující schůzi nového MNV dne 30. ledna 1948 byl zvolen předsedou opět JUDr. Bohuš Papež, prvním místopředsedou lidovec Josef Vaněk ze Starého Města a druhým místopředsedou komunista JUDr. František Hruška. V radě pak měla lidová strana tři členy, ostatní strany po dvou členech.

Po komunistickém převratu v únoru 1948 se ujala vedení ve městě Komunistická strana Československa. Tzv. „očista veřejného života“, kterou začal ihned po únoru provádět místní akční výbor Národní fronty, se dotkla všech oblastí ve městě. Již 1. března byli rozhodnutím MAV NF č. 2/48 odvoláni všichni členové za lidovou (Josef Vaněk, JUDr. Otto Hrubý, Antonín Štěrba, František Bečica, Julius Fiala, Cyril Vlček, František Kroča, Václav Fiala, Tomáš Vavruška, Jan Orel, Antonín Novák a František Omelka) a národně socialistickou stranu (dr. Bohuš Papež, Jan Majerhöfer, Jan Slováček, Emanuel Brenner, Václav Ševčík, František Kaděra, Bohumil Bulla a Marie Severinová). Odvolán byl také člen sociální demokracie Antonín Šolin a na funkci člena MNV rezignoval komunist Oldřich Lukš, který byl jmenován členem rady ONV. Na jimi uvolněná místa jmenoval Okresní národní výbor v Uherském Hradišti 22 nových členů z řad KSČ a z bezpartijních ty, kteří se postavili za vládu Klementa Gottwalda. Veřejnou aklamací byl na schůzi pléna 22. března 1948 zvolen novým předsedou MNV středoškolský profesor Vilém Zaoral, jeho prvním náměstkem Cyril Burda ze Starého Města a novými členy rady se stalo 7 osob. K personálním změnách pak docházelo často, nejvýznamnější z nich byla na postech místopředsedů, kdy se prvním náměstkem stal František Doležal a druhým náměstkem Jan Pipal. Rekonstruovány byly také další orgány jako komise, knihovni rada, místní školní rady aj. Na zasedání 16. dubna 1948 pak byla zřízena ústřední místní osvětová rada pro město Uherské Hradiště a osvětové komise pro čtvrtě Staré Město, Mařatice a Sady.

V Ústavě 9. května z roku 1948 byly národní výbory zakotveny jako nedílná součást státního zřízení. V dalších letech národní výbory na sebe převzaly podstatnou část veřejné správy a s tím byly spojeny i významné organizační a personální změny.<sup>7</sup>

V Uherském Hradišti byly tyto proměny umocněny žádostí MNV z 20. září 1949 o sloučení Uherského Hradiště, Kunovic a Jarošova v jednu politickou obec. Důvody byly obdobné jako dříve – rozšíření stavebních možností, posílení správního významu města a jeho další zprůmyslnění. K připojení obcí Kunovice a Jarošov skutečně došlo k 24. říjnu 1949 výměrem Okresního národního výboru Uherské Hradiště z 10. října 1949.<sup>8</sup> Od 7. října 1949 město opět řídila čtrnáctičlenná prozatímní správní komise, která také připravila ustavení a volbu nového Místního národního výboru v Uherském Hradišti na 9. prosince 1949. Na této schůzi se stal novým předsedou MNV Jan Tvrdoň, zástupce Kunovic, prvním místopředsedou Karel Dvorský z Uherského Hradiště a druhým místopředsedou Jindřich Kroupa ze Starého Města. Rada byla nejdříve rozšířena na 14 členů, avšak již na schůzi 27. ledna 1950 byl jejich počet snížen na původních 11 včetně vedoucích funkcionářů. Po stránce politické bylo místo druhého místopředsedy a tří členů rady vyhrazeno straně lidové a jedno místo straně národně socialistické, ostatních šest členů bylo příslušníky KSČ. Tím byl zaručen rozhodující vliv a vedoucí úloha KSČ ve všech rozhodováních. Podle místa bydliště byli v radě 4 zástupci z Uherského Hradiště, 3 ze Starého Města, 2 z Kunovic, 1 ze Sadů a 1 z Mařatic.

Následující vnitřní reorganizace Místního národního výboru v Uherském Hradišti 11. července 1950 souvisela s přijetím vládního nařízení č. 14/50 Sb. o organizaci místních národních výborů. Národní výbory byly podle počtu obyvatel rozděleny do čtyř kategorií, z nichž vyplýval počet zastupitelů, referátů, členů rady a další předpoklady veřejné správy. Zdejší národní výbor byl zařazen do čtvrté kategorie, měl tedy nadále 36 členů a 11 členů rady. Každý člen rady pak byl určen jako vedoucí jednoho referátu, při čemž předseda obstarával práce referátu pro všeobecné vnitřní věci. Činnost MNV se rozdělila do těchto referátů:

- I. Pro všeobecné vnitřní věci
- II. Plánovací
- III. Bezpečnostní
- IV. Pro školství, osvětu a tělesnou výchovu
- V. Práce a sociální péče
- VI. Zdravotní
- VII. Finanční
- VIII. Hospodářský
- IX. Zemědělský
- X. Pro vnitřní obchod a výživu
- XI. Technický

Dále byly při MNV ustaveny komise právnícká, volební, reklamační, plánovací, bezpečnostní, požární, školská, osvěty a tělovýchovy, sociálně politická, bytová, zdravotní, finanční, hospodářská, rolnická, komise pro přípravu JZD, sběrová, technická a redakční rada pro informování veřejnosti. Dne 9. července 1952 byly ještě utvořeny nebo reorganizovány komise zemědělská, pro místní hospodářství, pro nábor pracovních sil, zdravotní a sociální, pro vnitřní obchod, komise pro péči o válečné hroby a chovatelská komise. Vedle těchto komisí, případně subkomisí pro místní části, bylo ustaveno šest tzv. sborů důvěrníků místního národního výboru pro čtvrtě Uherské Hradiště, Staré Město, Kunovice, Sady, Mařatice a Jarošov. V roce 1951 byl tento sbor v Uherském Hradišti zrušen a ostatní přeměny na obvodní komise čtvrtí, které měly svého předsedu a místopředsedu. Od roku 1952 byl při místním národním výboru ustavován výbor žen, a to i pro jednotlivé čtvrtě.

Na základě vládního nařízení č. 119/51 Sb., o tajemnicích MNV se tajemník stal administrativním pracovníkem a výkonným orgánem národního výboru. Místo dosavadního tajemníka obce, respektive vedoucího úředníka městského úřadu, byl v roce 1952 ustaven tajemník MNV, který stál v čele aparátu národního výboru a zastupoval předsedu v jeho funkci představeného všech zaměstnanců.

Již od 19. století vykonávalo město Uherské Hradiště funkci stavebního úřadu I. stup-

ně.<sup>9</sup> Od 1. ledna 1950 byla působnost zdejšího MNV rozšířena ještě o vedení matrik, a to zákonem o matrikách č. 268/49 Sb. Matriční obvod tvořilo Uherské Hradiště s připojenými čtvrtěmi, v letech 1954–1959 patřily k jeho obvodu také osamostatněná obec Sady a v letech 1964–1971 obec Jarošov. Staré Město a Kunovice naopak měly v letech 1955–1971 vlastní matriční úřady.

Trestní zákon správní a trestní řád správní z roku 1950 (č. 88 a 89 Sb.) s platností od 1. srpna 1950 svěřily národním výborům rozsáhlou trestní pravomoc, kterou vykonávaly tříčlenné trestní komise. Místní národní výbor v té době byl tak oprávněn stíhat a trestat porušení povinností ukládaných občanům v obecním zájmu včetně ukládání trestu odnětí svobody nebo nápravného opatření. V roce 1954 byla sice větší část této agendy přesunuta zpět na soudy, avšak samotné trestní komise existovaly až do poloviny roku 1961.<sup>10</sup>

Předělem ve vývoji národních výborů se stal ústavní zákon o národních výborech č. 12/54 Sb., zákon o národních výborech č. 13/54 Sb. a zákon o volbách do národních výborů č. 14/54 Sb. ze dne 3. března 1954. V těchto zákonech byly národní výbory definovány jako orgány státní moci a správy lidu v místech, okresech a krajích. Jejich úkolem bylo řídit hospodářskou a kulturní výstavbu ve svých obvodech. Nové zákony přinesly také značné změny v organizaci a struktuře národních výborů, zejména nahrazení referátů odbory, posílení pravomocí komisí atd. Zároveň bylo stanoveno, že národní výbory jsou voleny na základě obecného, rovného, přímého a tajného hlasování všech obyvatel od 18 let na volební období tří let. První všeobecné volby do národních výborů byly uskutečněny 16. května 1954.

Vytvořením velkého administrativního celku po roce 1948 nedošlo k očekávanému společenskému, sociálnímu ani hospodářskému propojení města s okolními obcemi. Tuto skutečnost pocítovalo nejen obyvatelstvo, ale i politické orgány v okrese a v kraji, které poukazovaly zejména na specifickou problematiku vesnic, spojenou s kolektivizací zemědělské výroby. Určitý vliv tu mohla sehrát i skutečnost, že za krajské město bylo vybráno průmyslové centrum Zlín (Gottwaldov). Proto také rozhodnutím Krajského národního výboru v Gottwaldově<sup>11</sup> z 28. dubna 1954 byla povolena opětná rozluka uherskohradištských čtvrtí a vytvoření samostatných Místních národních výborů ve Starém Městě, Kunovicích, Jarošově a v Sadech k datu následných všeobecných voleb. Výjimkou byly Mařatice, které i nadále zůstaly součástí města. V souvislosti s rozdělením aglomerace došlo k několika úpravám katastrálních hranic, zejména mezi Starým Městem a Kunovicemi, kde je nově vymezen regulovaný tok řeky Moravy. Spor města se Starým Městem o území v trati Zervavice byl vyřešen až 11. prosince 1963, kdy rada ONV se souhlasem Místních národních výborů ve Starém Městě a v Uherském Hradišti schválila začlenění staroměstských pozemků po průplav s 13 obytnými domy a 34 obyvateli k uherskohradištským Rybárnám.

Při prvních volbách do Místního národního výboru v Uherském Hradišti se volili kandidáti Národní fronty v jednomandátových obvodech, při čemž pro jednotlivé kandidáty bylo odevzdáno mezi 55,85 až 100 % hlasů. Na základě výsledků voleb byl předsedou MNV zvolen Karel Dvorský, náměstkem Vladislav Rada a tajemníkem Josef Předložil. Nejvyšším orgánem MNV bylo plénum, které mělo nyní 75 členů a scházelo se zpravidla jedenkrát za dva měsíce. Hlavním výkonným orgánem MNV zůstala rada s devíti členy, která zajišťovala a organizovala plnění úkolů, prováděla usnesení národního výboru a kontrolovala práci odborů. Běžné záležitosti rady vyřizoval předseda spolu s náměstkem a tajemníkem.

Pro jednotlivé úseky výkonu státní správy byly zřízeny odbory, v jejichž čele měli stát kvalifikovaní vedoucí pracovníci, a sice

- odbor všeobecný
- odbor finanční
- odbor pro místní hospodářství a dopravu
- odbor pro obchod
- odbor výstavby
- odbor zemědělský
- odbor školství, osvěty a tělovýchovy

odbor zdravotnictví  
odbor pro vnitřní věci

Kromě toho byly zřízeny stálé komise jako pracovní a kontrolní orgán pléna. Na zasedání MNV 31. srpna 1954 vznikla ještě místní plánovací komise a komise bytová a komise dislokační. Podle vládního nařízení č. 23/54 Sb. byl snížen počet odborů na šest:

odbor všeobecný a pro vnitřní věci  
odbor finanční  
odbor zemědělský a pracovních sil  
odbor výstavby  
odbor pro místní hospodářství a obchod  
odbor školství, kultury a zdravotnictví

Od roku 1948 do roku 1954 se snížil počet zaměstnanců z 89 na 38, naopak se zvyšovaly úkoly kladené na volené členy národního výboru a jeho aktivisty. Obvod města byl mj. rozdělen na 17 uličních výborů. K dalším změnám v organizaci místního národního výboru došlo v letech 1957-1958 v souvislosti se zákonem o národních výborech č. 10/57 Sb. z 6. března 1957 a zákonem č. 11/57 Sb., kterým se měnil a doplňoval zákon o volbách do národních výborů.

Nové volby do MNV proběhly 19. května 1957 a bylo při nich zvoleno 80 kandidátů NF. Na ustavující schůzi MNV dne 30. května 1957 byli ve velkém sále závodního klubu Strojírny první pětiletky zvoleni předsedou opět Karel Dvorský, náměstkem Bohumil Libosvár a tajemníkem Josef Předložil. Celkový počet členů rady byl zvýšen na 13, ze stálých komisí působily nyní u MNV komise plánovací, finančně-rozpočtová, zemědělská, místního hospodářství, pro výstavbu a architekturu, kulturní, zdravotní a sociální, školská, obchodní a družstevní a výbor pro tělesnou výchovu a sport a výbor žen. Zůstal také zachován počet šesti odborů, pouze k všeobecnému odboru byla přiřazena agenda sociální.

Vládním nařízením č. 64/57 Sb. byla od 1. ledna 1958 rozšířena působnost MNV o místní záležitosti veřejného pořádku a bezpečnosti osob a majetku. Tuto agendu vykonávala stálá komise pro místní bezpečnost, která se v roce 1960 změnila na komisi pro ochranu veřejného pořádku.

Zákonem z 9. května 1960 č. 36 Sb., o územním členění státu byla přebudována územní organizace národních výborů. Novým zákonem č. 65/60 Sb., o národních výborech byla rozšířena pravomoc a odpovědnost národních výborů a zvýšena jejich úloha v oblasti hospodářské, kulturní, sociální a zdravotní. Svou činnost vykonávaly národní výbory prostřednictvím volených orgánů, kterými bylo plénum, rada a komise. Plenární zasedání se stalo nejvyšší organizační složkou činnosti národního výboru. Rada byla kolektivním výkonným orgánem a byla volená z poslanců národního výboru ve složení předseda, náměstci, tajemník a ostatní členové rady. Pomocným aparátem rady zůstaly odbory národního výboru obsazované pracovníky aparátu. K důležitým změnám došlo také v postavení komisí, které byly definovány jako výkonné a kontrolní orgány pléna. Získaly také rozhodovací pravomoc a vedle poslanců v nich působili i další občané. Od voleb roku 1960 začal také místní národní výbor podle § 13 odst. 3 zákona č. 65/60 Sb. používat název *Městský národní výbor Uherské Hradiště*.

Novým volbám však ještě předcházelo sloučení Uherského Hradiště a Sadů k 1. lednu 1960 podle § 4 odst. 2 zákona č. 13/54 Sb. Se sloučením vyslovily souhlas plenární zasedání obou obcí s tím, že do nejbližších voleb budou členové MNV Sady pracovat ve společném národním výboru. Plénum MNV Uherské Hradiště se tak na krátkou dobu zvýšilo na 95 členů a rada byla doplněna o dva členy ze sadských zastupitelů.

Volbami do všech stupňů národních výborů 12. června 1960 bylo do MěNV zvoleno na čtyřleté období 60 poslanců. Předsedou národního výboru se stal Antonín Janečka, náměstkem Lubomír Polášek a tajemníkem Ignác Polášek. Rada MěNV byla ustavena třináctičlenná, ale 20. srpna 1960 byl její počet zvýšen na 14 členů. Scházela se zpravidla jedenkrát za 14 dní.



Jejího zasedání se účastnili i předsedové jednotlivých komisí. V roce 1963 se také ustavila místní komise lidové kontroly, a to na základě zákona č. 23/63 Sb., o lidové kontrole a národohospodářské evidenci. Uvedený zákon byl pak upraven zákonem č. 70/67 Sb., o komisích lidové kontroly. Dlouholetým předsedou této komise byl Alois Híkl.

Jako komise rady byly ustaveny sbor pro občanské záležitosti a komise trestní, která jak jsme se již zmínili zanikla v roce 1961. Dřívější uliční výbory národního výboru se přeměnily na občanské výbory, kterých bylo nyní 24 s 271 členy. Aparátem národního výboru zůstaly odbory, v jejichž čele stáli vedoucí, ustanovování národním výborem na návrh rady. Od roku 1960 bylo nově ustaveno šest odborů – finanční, obchodu, služeb a místní výroby, výstavby, zemědělský, školství, kultury a zdravotnictví a odbor vnitřních věcí.

Nové volby do národních výborů se uskutečnily na základě zákona č. 34/64 Sb., o volbách do Národního shromáždění a do národních výborů v roce 1964. Do Městského národního výboru v Uherském Hradišti bylo zvoleno celkem 65 poslanců. Předsedou se stal Stanislav Bartek, náměstkem Lubomír Polášek a tajemníkem Jaroslav Kamrla. Rada MěNV byla čtrnáctičlenná. V roce 1967 přestal být orgánem MěNV výbor žen, který byl nahrazen společenskou organizací Českým svazem žen.

Počet odborů byl po volbách v roce 1964 snížen na pět, a to organizační a pro vnitřní věci, finanční, školství, kultury a sociálně-zdravotní, výstavby a vodního hospodářství a odbor služeb a obchodu.

Dalším předělem ve vývoji národních výborů se stal zákon č. 69/67 Sb., o národních výborech, který nově upravil postavení národních výborů ve státě. Národní výbory byly definovány jako orgány socialistické státní moci a správy, které mají ve své činnosti samostatný charakter. Nejvyššímu orgánu – plénu – byly ze své práce odpovědny všechny ostatní orgány národního výboru. Rada byla charakterizována jako výkonný orgán s všeobecnou působností, zřizování počtu a druhu komisí bylo nyní přímo v kompetenci MěNV. V návaznosti na zmíněný zákon o národních výborech byl v roce 1967 vydán i nový zákon č. 71/67 Sb., o správním řízení (správní řád). Vládní nařízení č. 9/68 Sb., o zřizování odborů pak nově upravilo organizaci odborů, které měly vykonávat státní správu v oborech působnosti národního výboru.

Zákon č. 114/67 Sb. stanovil, že volby do národních výborů se budou konat v květnu 1968, byly však odloženy v důsledku vnitropolitických událostí v naší republice. Situace ve státě se ještě vyhroutil vstupem vojsk Varšavské smlouvy na naše území 21. srpna 1968, a proto bylo volební období národních výborů ústavním zákonem č. 117/69 Sb. prodlouženo až do 31. prosince 1971. Tento ústavní zákon také umožnil na návrh orgánů Národní fronty odvolávat a jmenovat nové členy MěNV.

Pokusem o prohloubení významu města v době obrodného procesu se stalo přijetí Statutu města Uherské Hradiště podle § 26 zákona č. 69/67 Sb., o národních výborech a vzorového statutu, který vydalo Národní shromáždění svým usnesením č. 109/67 Sb. Statut města přijalo plenární zasedání MěNV na zasedání 28. listopadu 1968 společně s jednacím řádem pléna, rady a komisí s platností k 1. lednu 1969. Statut mj. charakterizoval město jako samostatnou územní jednotku, která je součástí a sídlem okresu Uherské Hradiště. Úkolem Městského národního výboru pak bylo zabezpečovat rozvoj hospodářského a kulturního života ve městě všestranným uplatňováním mocenských, správních, hospodářských a kulturně-výchovných postředků v oblastech všeobecného plánování, finančního hospodaření a správy majetku, územního plánování, tvorby a ochrany životního prostředí, výstavby, hospodaření s bytovým fondem a nebytovými prostorami, vodního hospodářství, energetiky, plynofikace a telekomunikací, dopravy, místní výroby a služeb, obchodu a veřejného stravování, cestovního ruchu a rekreace, zemědělství, školství a péče o děti, kultury a informací, tělovýchovy a sportu, zdravotnictví, sociálního zabezpečení, pracovních sil a vnitřní správy. Článek 50. Statutu stanovil i znak a barvy města a udělování čestných občanství a jiných poct. Novelizace zákona č. 69/67 Sb. a především zákony č. 57/71 Sb. a 146/71 Sb. však učinily statut města bezpředmětným.

MěNV pracoval dlouho a úspěšně ve stejném složení, které vzešlo z voleb v roce 1964. Dne 2. října 1969 však abdikoval ze zdravotních důvodů člen rady Jan Habarta a čtyři další poslanci se vzdali svého mandátu. Tato změna zahájila tzv. konsolidační opatření roku 1970. Ve městě byla vytvořena zvláštní komise, složená ze zástupců ONV a MěNV Uherské Hradiště, která prověřovala postoje členů národního výboru v letech 1968–1969. Se zřetelem na závěry, které vyplynuly z jednání této komise, přijalo plenární zasedání národního výboru 12. listopadu 1970 rezignaci svého předsedy, místopředsedy a dalších deseti členů a současně byly anulovány všechny kádrové změny přijaté v průběhu roku. Na návrh předsednictva Okresního výboru Národní fronty Uherské Hradiště pak bylo zvoleno podle zákona č. 117/69 Sb. dvanáct nových poslanců a tři členové rady. Předsedou MěNV byl zvolen Antonín Janečka a místopředsedou Josef Slavotínek, nově byly obsazeny komise plánovací, finanční, služeb a dopravy, výstavby, obchodu, zemědělská, školství a kultury, bytová a dislokační, sociálního zabezpečení, zdravotní, komise péče o děti, komise pro ochranu veřejného pořádku a komise lidové kontroly. Dodatečnou rezignací, přijatou 21. ledna 1971, podal také tajemník MěNV a na třech odborech byli vyměněni jejich vedoucí.

Po stránce vnitřní organizace MěNV proběhly největší změny zřízením pořádkové inspekce na území města jako výkonného orgánu národního výboru podřízeného odboru služeb a obchodu usnesením plenárního zasedání z 2. října 1969 v souladu s § 39, odst. 1 zákona č. 69/67 Sb. od 15. října 1969, a dále rozdělením odboru školství a kultury a sociálního zabezpečení a zdravotnictví podle usnesení pléna z 21. ledna 1971 na dva samostatné odbory s platností od 1. ledna 1971.

Už v roce 1967 začaly státní a politické orgány intenzivně připravovat opětné sloučení obcí Staré Město, Kunovice a Jarošov s okresním městem. Vytvoření velké aglomerace mělo vstoupit v platnost od nejbližších voleb do národních výborů. Definitivně sloučení schválilo plenární zasedání ONV v Uherském Hradišti 24. srpna 1971.<sup>12</sup> V nově vytvořeném správním celku byl stanoven počet poslanců MěNV na 90, z toho pro město Uherské Hradiště bylo stanoveno 38 poslanců, pro místní vojenskou posádku 2, pro čtvrt' Staré Město 19, pro Kunovice 16, pro Jarošov 9, pro Mařatice 5 a pro Sady 4. Počet členů rady byl zvýšen na 15, z toho sedm členů bylo z Uherského Hradiště, po třech ze Starého Města a Kunovic a jeden z Jarošova. Pro styk městských orgánů s občany bylo vytvořeno 39 občanských výborů, a to 27 v obvodu Uherského Hradiště, Mařatic a Sadů, 6 ve Starém Městě, 4 v Kunovicích a 2 v Jarošově. Závazným dokumentem činnosti národního výboru se stal volební program Národní fronty společně s Jednotným plánem kulturně výchovné činnosti.

Tzv. konsolidační proces byl ukončen volbami do zastupitelských orgánů 26. a 27. listopadu 1971,<sup>13</sup> přičemž volební období národních výborů bylo prodlouženo ze čtyř na pět let. Ustavující plenární zasedání MěNV Uherské Hradiště se sešlo 16. prosince 1971, když do něj bylo zvoleno všech 90 poslanců. Podle politické příslušnosti se MěNV skládal z 54 členů KSČ, dvou členů ČSL a 34 bez politické příslušnosti. Předsedou národního výboru byl zvolen Jaroslav Bráblík, místopředsedy Josef Slavotínek a Jan Martínek ze Starého Města a tajemníkem Antonín Hráček z Kunovic. Bylo ustaveno 11 stálých komisí, dvě správní komise (komise péče o rodinu a dítě a komise pro projednávání přestupků) a obnoven sbor pro občanské záležitosti s pomocnými sbory ve Starém Městě a v Kunovicích a zřízena rada spotřebitelské kontroly. Podle zákona č. 116/71 Sb. byl také zvolen výbor lidové kontroly. Dne 19. září 1972 byl pak přijat nový jednacím řád orgánů MěNV. Pro další volební období bylo také ustaveno sedm odborů:

- odbor organizační a pro vnitřní věci
- odbor plánovací a finanční
- odbor výstavby a architektury
- odbor místního hospodářství, služeb, dopravy a obchodu
- odbor bytového hospodářství a zemědělství
- odbor školství a kultury
- odbor sociálních věcí, pracovních sil a zdravotnictví

Jejich počet byl pak ještě podle nařízení vlády ČSR č. 135/71 Sb., o zřizování odborů národních výborů, zvýšen o dva, a to rozdělením odboru plánovacího a finančního a vznikem odboru územního plánování a architektury. Současně dne 27. ledna 1972 schválila rada MěNV činnost samostatných úřadoven ve Starém Městě, Kunovicích a v Jarošově. Uspořádání odborů se téměř nezměnilo až do ukončení činnosti MěNV, pouze v souvislosti s politickými změnami na přelomu let 1989-1990 byl 19. prosince 1989 rozdělen odbor školství a kultury.

Usnesením pléna z 25. ledna 1973 byla podle vládního nařízení č. 1/72 Sb. k 1. únoru 1973 zřízena inspekce veřejného pořádku, které se podle jejích uniforem přezdívalo „šedý mor“.

Vzrůst bytové zástavby a počtu obyvatel města v sedmdesátých letech vyvolal rozříšení stávajícího počtu volebních obvodů o čtyři na nových sídlištích Mojmir II (Štěpnice) a Pod Svahy. V doplňovacích volbách 30. srpna 1975 bylo zvoleno 5 nových poslanců. Další změny ve složení MěNV a jeho orgánů nastaly po volbách, které se uskutečnily 22. a 23. října 1976. Počet poslanců se v dalším volebním období zvýšil na 97 (54 členů KSČ, 3 ČSL, 1 ČSS a 39 bez politické příslušnosti), rada zůstala patnáctičlenná, novým tajemníkem se stala Františka Malinová z Kunovic. Počet občanských výborů byl snížen na 36, v roce 1979 však vznikly čtyři nové na sídlišti Mojmir II (Štěpnice).

Obecným trendem sedmdesátých let 20. století byla koncentrace a centralizace jak v oblasti hospodářské, tak správní. V době vrcholící integrace obcí na okrese Uherské Hradiště byly k 1. červenci 1980 k městu připojeny obce Míkovice a Věsky.<sup>14</sup> Slučovací plenární zasedání proběhlo 19. června 1980 a byli na něm odvoláni funkcionáři a členové orgánů stávajících národních výborů. Na návrh Městského výboru KSČ byl pak předsedou MěNV zvolen opět Jaroslav Bráblík, místopředsedy Josef Slavotínek a Jaroslav Semela a tajemnicí Františka Malinová. Nová rada byla rozšířena o dva členy a obnoveno bylo složení komisí, při čemž vznikla nová komise dopravy a občanské výbory č. 41 v Míkovících a č. 42 ve Věskách. Sloučením MěNV a Místních národních výborů v Míkovících a ve Věskách se počet poslanců zvýšil na 137. Současně ve Věskách zanikl samostatný matriční úřad a jeho obvod (Míkovice, Podolí, Popovice a Věsky) byl připojen k Uherskému Hradišti.

Od 1. ledna 1984 se navíc samostatnou čtvrtí města stalo historické sídlo Rybárny, takže město s 36.448 obyvateli mělo nyní devět částí obce – Uherské Hradiště, Jarošov, Kunovice, Mařatice, Míkovice, Rybárny, Sady, Staré Město a Věsky.<sup>15</sup>

Ve volbách 5. a 6. června 1981 bylo zvoleno 137 poslanců MěNV. Předsedou se na ustavujícím plenárním zasedání 2. července se stal opět Jaroslav Bráblík, místopředsedy Jaroslav Semela (Staré Město), JUDr. Karel Jordán a Miroslav Šácha (Kunovice) a tajemnicí PhDr. Marie Večeřová, rada měla nadále 15 členů. V tomto volebním období nedošlo k žádné změně v dosavadních komisích, zachován byl výbor lidové kontroly a rovněž výčet odborů zůstal beze změn, počet zaměstnanců aparátu se zvýšil z 38 na 42. Vzrostl však počet aktivů rady, mezi něž patřily protipovodňová komise, zřízená podle zákona č. 130/74 Sb., sbor pro občanské záležitosti, rada spotřebitelské kontroly, jednotný systém branné výchovy obyvatelstva, komise pro ochranu životního prostředí, protialkoholní sbor, komise pro bezpečnost silničního provozu, komise pro metodické řízení občanských výborů a inventarizační komise.

Poslední volby do národních výborů proběhly 23. a 24. května 1986. Počet členů pléna i rady MěNV v Uherském Hradišti zůstal beze změn, tedy 137 poslanců a 15 členů rady. Předsedou národního výboru se stal ing. Milan Ptáček, místopředsedy Rudolf Katrňák a Miroslav Šácha a tajemnicí PhDr. Marie Večeřová. Dosavadní počet komisí byl snížen na jedenáct. Jako zvláštní orgán MěNV vznikla komise povodňová. K dosavadním aktivitám rady přibyla komise individuální protichemické obrany (IPCHO) a počet občanských výborů byl zvýšen na 45.

Počátkem osmdesátých let se novou kategorií staly střediskové obce a města II. a III. kategorie. V souvislosti s vydáním zákona č. 49/82 Sb., kterým se upravovala působnost

místních národních výborů ve střediskových obcích, bylo Uherské Hradiště zařazeno k 1. lednu 1983 mezi města II. kategorie. Nový stavební zákon č. 50/76 Sb. také umožnil vytvořit nové stavební úřady a stavební obvody. K 1. únoru 1985 tak byl stavební úřad I. stupně MěNV v Uherském Hradišti pověřen výkonem správy pro obvod obcí Babice, Bílovice, Březolupy, Částkov, Huštěnovice, Jalubí, Kněžpole, Jankovice, Kostelany nad Moravou, Košíky, Kudlovice, Mistřice, Modrá, Nedachlebice, Ostrožská Lhota, Ostrožská Nová Ves, Podolí, Popovice, Salaš, Sušice, Svárov, Topolná, Traplice, Uherské Hradiště, Velehrad a Zlámánek.<sup>16</sup>

Činnost Městského národního výboru v Uherském Hradišti se soustřeďovala prakticky po celou dobu své existence na rozvoj a výstavbu města, respektive celé aglomerace, ve všech oborech veřejného života. Hlavní směrnicí této činnosti byl státní plán a volební programy Národní fronty, v oblasti kultury pak plán jednotné kulturní, tělovýchovné a branné činnosti. Město se zejména od sedmdesátých let rozrostlo o nová sídliště i individuální bytovou výstavbu. Prostřednictvím městských investic a pomoci místních závodů, ale také brigádnickou svépomocí v akcích „Z“, vyrostly nové školní budovy, sportovní hala, zimní stadion, koupaliště a další objekty občanské vybavenosti. Soustavně byla rozšiřována vodovodní, plynovodní a kanalizační síť, prováděna rekonstrukce a výstavba nových komunikací a údržba veřejné zeleně.

K neprehlédnutelnému politickému profilu města patřily také družební styky, především s partnery na Slovensku. Oficiální rámec dostaly tyto styky mezi MěNV Uherské Hradiště a MeNV Trenčín po přijetí zákona o federalizaci státu v roce 1969 a po uzavření rámcové dohody mezi Západoslovenským a Jihomoravským krajským národním výborem v roce 1973. Už o rok dříve, roku 1972, začalo rozvíjet Uherské Hradiště družbu s městem Weissenfels v tehdejší Německé demokratické republice.

Hospodaření města se řídilo městským rozpočtem, který předkládala rada s vyjádřením finanční komise ke schválení plenárnímu zasedání národního výboru. Místní národní výbor jako právní nástupce Města Uherské Hradiště převzal po roce 1945 do svého vlastnictví rozsáhlý nemovitý majetek, zejména zemědělské pozemky vedené v Moravských zemských deskách v Brně a nacházející se na katastrech Starého Města, Javorovce, Jarošova, Kněžpole, Mařatic, Mistřic a Podolí. Po vytvoření městské aglomerace v letech 1943-1945 a 1948-1949 převzal úřad MNV do své správy i majetek sloučených obcí, o nějž se město v podstatě staralo i v letech 1945-1947.

Zásadní změnu ve financování města přinesl od 1. ledna 1950 zákon č. 279/49 Sb., o finančním hospodaření národních výborů. Národní výbory stejně jako další státní a družstevní subjekty se staly pouhými správci movitého a nemovitého národního majetku, který byl podle pokynů nadřízených orgánů nejrůznějším způsobem převáděn, směňován a využíván. Zemědělské pozemky se ve své většině dostaly do obhospodařování jednotných zemědělských družstev nebo státního statku, lesní majetek byl k 9. červenci 1952 převeden pod správu státních lesů apod.

Součástí majetku města byly také *městské podniky*, a to plynárna, vodárna, jatka, lázně, hřbitovy, kina a ve Starém Městě plemenářská stanice. Také u těchto podniků došlo k jejich postupné delimitaci. Již od 14. května 1946 byla městská plynárna začleněna podle dekretu prezidenta republiky č. 100/45 Sb., o znárodnění do národního podniku Moravskoslezské plynárny v Ostravě, městský vodovod přešel koncem roku 1952 pod Krajskou vodohospodářskou službu se sídlem v Uherském Hradišti, kterou svým rozhodnutím zřídil Krajský národní výbor Gottwaldov k 1. červenci 1950, obdobně bylo staroměstské plemenářské středisko začátkem padesátých let začleněno do krajské plemenářské stanice. Městská jatka byla v roce 1950 na krátkou dobu spravována komunálními službami, ale pak se stala součástí národního podniku Brněnský průmysl masný. Zbývající městské podniky mělo podle rozhodnutí rady MNV Uherské Hradiště z 6. ledna 1950 připravit tříčlenné představenstvo k předání pod vznikající komunální podnik.

Místní národní výbory mohly po roce 1948 zřizovat podniky komunálních služeb a místní

výroby podle zákona č. 199/48 Sb., o komunálních podnicích a vládního nařízení z 18. ledna 1949 č. 10/49 Sb., kterým se provádí zákon o komunálních podnicích a vydává jejich statut. Již v letech 1950–1952 byla pod obecní, okresní nebo krajské komunální podniky převedena většina drobných řemeslníků, živnostníků a podnikatelů.

Jako vůbec první podnik vznikl usnesením MNV z 13. dubna 1949 *Stavební kombinát města Uherského Hradiště*, který sdružil stavební firmy ve městě. Stavební kombinát však už k 2. červenci 1950 zanikl sloučením s Okresním stavebním kombinátem, a to usnesením ONV Uherské Hradiště z 8. července 1950.

Dalším usnesením MNV z 10. března 1950 vznikl zpětně k 24. říjnu 1949 *Sdružený komunální podnik města Uherského Hradiště*,<sup>17</sup> který sdružoval nejen drobnou místní výrobu a poslužné obory, ale také služby ubytovací a stravovací v celém okrese. Rozsah jeho záběru si vynutil zásadní reorganizaci podniku k 1. červenci 1953, která spočívala v delimitaci hotelů a pohostinství do podniku Restaurace a jídelny se sídlem v Luhačovicích a do Spotřebního a výrobního družstva Jednota Uherské Hradiště. Vlastní Sdružený komunální podnik se pak na základě směrnice ministerstva vnitra z 18. dubna 1953, zn. VII/1-150-18/4-1953, rozdělil na Okresní průmyslový kombinát v Uherském Hradišti, pod který přešel i Okresní stavební kombinát, a *Komunální služby města Uherské Hradiště* (usnesení rady MNV a ONV Uherské Hradiště z 13. května 1953). V roce 1960 změnila rada MěNV svým usnesením z 30. září k 1. říjnu 1960 název komunálního podniku na *Služby města Uherské Hradiště se sídlem v Uherském Hradišti*. Své provozovny měly Služby města tehdy ještě v Bílovicích, Starém Městě, Buchlovicích a v Uherském Ostrohu, kde však s výjimkou Starého Města vznikly v letech 1958–1962 samostatné hospodářské organizace. Naopak usnesením rady MěNV z 1. prosince 1972 byly do Služeb města Uherské Hradiště k 1. lednu 1973 začleněny Komunální služby Kunovice. Od 1. ledna 1989 na základě zákona č. 115/89 Sb. byly Služby města Uherské Hradiště, Masarykovo nám. 21, změněny na státní podnik, který byl dán do likvidace a ke dni 1. října 2002 na základě usnesení Krajského soudu v Brně z 5. prosince 2002 z podnikového rejstříku vymazán.

Po roce 1945 město výrazně narostla správa bytového fondu. K dosavadním obecním domům přibyla péče o opuštěný německý a židovský majetek a následně o pouňorové konfiskáty. O bytové a nebytové prostory pečoval po roce 1950 Okresní stavební kombinát, ale už na základě zákona č. 106/53 Sb., o bytové výstavbě, udržování a správě bytového majetku a jejich financování zřídil MNV od 1. ledna 1955 podnik *Domovní správa Uherské Hradiště*, který zabezpečoval správu a údržbu městského bytového fondu se 75 domy a 559 bytovými jednotkami. Usnesením rady MěNV z 21. listopadu 1975 byl pak podle vyhlášky MV ČSR č. 26/74 Sb. dosavadní název upraven od 1. ledna 1976 na *Podnik bytového hospodářství Uherské Hradiště* se sídlem na Masarykově náměstí 157/8. I tato organizace byla k 1. lednu 1989 změněna na státní podnik usnesením MěNV z 20. prosince 1988 a zrušena rozhodnutím městského zastupitelstva 27. října 1998 bez likvidace. Výmaz podniku provedl Krajský soud v Brně k 18. listopadu 2002.

Komunální služby města Uherského Hradiště původně zajišťovaly i odvoz popela a komunálního odpadu, případně údržbu městského majetku. Usnesením MěNV z 30. března 1972 byla však zřízena podle zákona č. 69/67 Sb. k 3. lednu 1972 rozpočtová organizace *Technické služby města Uherské Hradiště*, Průmyslová 1153, která do své náplně dostala svoz tuhého odpadu, čištění a údržbu městských komunikací a údržbu veřejného osvětlení a zeleně a správu hřbitovů. K 1. lednu 1992 byly Technické služby města změněny městským zastupitelstvem na příspěvkovou organizaci a podnik zanikl bez likvidace 2. června 1999 sloučením s právním nástupcem - akciovou společností Hrates se sídlem v Uherském Hradišti.

Další rozpočtovou organizací, kterou ustavil MěNV 21. října 1965, se stala k 1. lednu 1966 *Městská výtopna Uherské Hradiště-Mařatice*. Převzala kotelnou a výměňkovou stanici n. p. Fruta a zajišťovala jimi vytápění nových sídlišť Malinovského a Pod Svahy. Název organizace se změnil k 1. dubnu 1974 na *Centrální tepelný zdroj Uherské Hradiště*, Sokolovská 572, podstatnější změna však nastala k 1. lednu 1986, kdy se usnesením MěNV z 24.

září 1985 změnil na státní hospodářskou organizaci a k 1. lednu 1989 na státní podnik. Na základě rozhodnutí městského zastupitelstva z 24. června 1997 byl tento podnik vymazán Krajským obchodním soudem v Brně ke dni 31. května 1997 a jeho majetek převzala společnost s ručením omezeným CTZ se sídlem v Uherském Hradišti.

Výstavba nových sportovních zařízení na začátku 70. let, zejména letního koupaliště a zimního stadionu, dala podnět k zřízení rozpočtové organizace *Rekreační a tělovýchovné zařízení města Uherské Hradiště* se sídlem Na Rybníku 1057, a to k 1. dubnu 1974 na základě usnesení MěNV z 28. března téhož roku. Městské zastupitelstvo 17. prosince 1991 schválilo k 1. lednu 1992 změnu organizace na příspěvkovou a zahájilo postupný pronájem a delimitaci jejího majetku, především na firmu Hrates. Od 1. ledna 2005 pak Rekreační a tělovýchovné zařízení města nahradila nová příspěvková organizace Sportoviště města Uherské Hradiště.

V oblasti místního hospodářství působily ještě dvě drobné provozovny MěNV, a to již od roku 1958 existující klempířství a zámečnictví. Jako *drobná provozovna* byly však zapsány do podnikového rejstříku až v roce 1971 na základě usnesení pléna z 21. ledna 1971, kterým bylo realizováno usnesení vlády ČSR č. 156/70 Sb. k zřízení a činnosti drobných provozoven. Uvedená provozovna zámečnictví a klempířství byla zrušena dnem 23. října 1975. Další *Drobná provozovna MěNV v Uherském Hradišti*, Všehrdova 267 s právní subjektivitou vznikla 28. srpna 1990, a to z drobné provozovny bez právní subjektivy, která vyvíjela činnost od roku 1987. Hlavním předmětem jejího působení byla nákladní doprava, drobná stavební činnost, doplňková výroba a stravovací služby. Brzká všeobecná privatizace znamenala i pro ni jen krátkou dobu trvání a k 30. dubnu 1993 byla Drobná provozovna v likvidaci Okresním soudem Brno-venkov z podnikového rejstříku vymazána.

*Základní školy* spravoval národní výbor do vydání zákona o jednotném školství č. 95/48 Sb. nepřímo prostřednictvím místních školních rad a újezdní školní rady, následně pak vlastním referátem, respektive odborem školství. Počet řízených škol a školských zařízení, tj. družin mládeže a školních kuchyní, se měnil jak v souvislosti se slučováním a rozlučováním obcí, tak s výstavbou v nových částech města. Také k původní městské *mateřské škole* na Komenského nám. č. 539 přibyla po roce 1948 celá řada dalších. Uherské Hradiště též spravovalo *odbornou knihvazačskou školu*, která byla v roce 1950 zrušena, a *hudební školu*, známou po roce 1953 jako *Lidová škola umění*.

Pod správu odboru zdravotnictví MěNV spadaly *dětské jesle*, pečující o děti do tří let. Počet jeslí narůstal zejména v sedmdesátých letech v souvislosti s nastalým populačním růstem, naopak po roce 1990 zanikly.

V oblasti kultury byly ve správě národního výboru po roce 1945 městská knihovna a dvě kina. I počet biografů, jejich názvy a umístění se měnil v souvislosti s jejich dislokací a slučováním sousedních obcí, vlastní provoz a správu zajišťovalo nejdříve samo město prostřednictvím odboru kultury, od roku 1969 pak *Městskou správou kin*, sídlící v kině Hvězda. Činnost tohoto zařízení bez právní subjektivity byla ukočena k 1. lednu 1982, kdy rozhodnutím pléna ONV z 22. prosince 1981 vznikla organizace Okresní správa kin Uherské Hradiště.

Podle zákona č. 430/19 Sb., o veřejných knihovnách obecních zřizoval národní výbor rovněž *Veřejnou knihovnu s čítárnou*, kterou spravovala knihovnická rada. Po jejím zrušení vládním nařízením č. 46/51 Sb. z 22. května 1951 přešly kompetence uherskohradištské městské knihovnické rady na ONV a zdejší knihovna pak vystupovala již jen jako Okresní lidová knihovna Uherské Hradiště. Místní národní výbor v Uherském Hradišti v roce 1946 uvažoval i o zřízení městského archivu, nakonec však byl návrh zamítnut a archiv se stal v souladu s obecným vývojem trvale zařízením ONV v Uherském Hradišti.

*Slovácké muzeum Uherské Hradiště*, které vzniklo v roce 1914, spravoval za podpory města až do svého zrušení 14. listopadu 1951 Musejní a archeologický spolek „Slovácké muzeum“ Uherské Hradiště. Provoz muzea a majetek zrušeného spolku převzal MNV Uherské Hradiště prostřednictvím referátu osvěty a školství, aby se pak na základě přípisu

KNV Gottwaldov (Zlín) zn. IV/3-372-1 z 25. ledna 1954 Slováké muzeum stalo k 1. lednu 1954 muzeem okresním s přerušením v letech 1960–1963.

Jako oblastní divadlo pod správou družstva a následně spolku stejného jména zahájilo v roce 1945 svou činnost *Slováké divadlo Uherské Hradiště*. Jeho provozovatelem se v roce 1949 na základě divadelního zákona č. 32/48 Sb. stal KNV Gottwaldov (Zlín), ale podle výnosu ministerstva školství, věd a umění ze 17. listopadu 1949 č. 988 Úředního listu II měl zdejší místní národní výbor povinnost podílet se na financování a provozování tohoto zařízení. Do přímé správy MěNV přešlo Slováké divadlo od 1. dubna 1960 do 30. června 1963 v souvislosti se změnou územní správy, pak se jeho zřizovatelem stal Jihomoravský krajský národní výbor v Brně.

Kompetence národních výborů byla v roce 1950 rozšířena také o drobnou kulturní, osvětovou a propagační činnost, a to na základě vládního nařízení č. 101/50 Sb., o zrušení osvětových rad a a přenesení jejich působnosti na národní výbory. Místo osvětové rady a komisi zřizoval národní výbor v Uherském Hradišti *osvětové besedy*, vždy jednu pro každou místní čtvrť mimo vlastní město a Jarošov. Zastřešující kulturní institucí města se rozhodnutím pléna MěNV stala k 2. březnu 1978 příspěvková organizace *Městské kulturní středisko Uherské Hradiště*, Mariánské náměstí č. 79, kterému byly podřízeny osvětové besedy v Kunovicích, Mařaticích, Mikovicích, Sadech, Starém Městě a ve Věskách. Městské kulturní středisko bylo zrušeno reorganizací kultury na plenárním zasedání 19. prosince 1989 k 31. prosinci 1989. S účinností od 1. ledna 1990 vznikl nejen samostatný odbor kultury, ale také místo osvětových besed byla ustavena samostatná klubová zařízení MěNV.

V kulturní oblasti bylo město navázáno i na další organizace, které však nebyly zřizovány MěNV. Jednalo se především o odborářská kulturní zařízení, jakým byly Závodní klub soudu a prokuratury (1949–1962), Závodní klub Strojíren první pětiletky (1952–1962) a Klub pracujících v Jarošově. ZK SPP byl v roce 1962 reorganizován na Sdružený závodní klub Uherské Hradiště, zřizovaný odborovými organizacemi národních podniků Let Kunovice a Mesit Mařatice a okresního a městského národního výboru Uherské Hradiště. SZK mj. vydával pro MěNV od září 1962 *Kulturní zpravodaj města*, přejmenovaný v roce 1968 na *Zpravodaj města Uherské Hradiště*, od roku 1960 zajišťoval městské vysílání *rozhlasu po drátě* apod.

Události 17. listopadu 1989 se v orgánech MěNV projeví poměrně brzy. Již na plenárním zasedání 19. prosince vznesli zástupci Občanského fóra Radovan Kunc z Uherského Hradiště, František Slavík a Milena Schneyderová ze Starého Města a zástupce občanského výboru č. 36 z Kunovic Igor Večeřa požadavky na reorganizaci rady MěNV a na dezintegraci města. Po následné rezignaci vedení byla provedena volba nové rady, do níž byli zvoleni předsedou ing. Milan Ptáček (KSČ), prvním náměstkem ing. Jaroslav Petřík (ČSL), druhým náměstkem Ludmila Pavličková (ČSS), třetím náměstkem Jaroslav Semela (KSČ), tajemnicí PhDr. Marie Večeřová (KSČ) a členy rady Antonín Stašek (ČSL), Vít Hampala (ČSS), Walter Komma (bezpartijní), Oldřich Mařák (bezpartijní), MUDr. Jitka Vlachovská (bezpartijní), Rudolf Katrňák (KSČ), Marie Hanáčková (bezpartijní), Ladislav Rusňák (KSČ), Antonín Vajdík (bezpartijní) a Anděla Linhartová (KSČ). Na 18. ledna 1990 však bylo svoláno mimořádné plenární zasedání MěNV, které revokovalo výsledky voleb na základě nejednotného stanoviska politických stran a sdružení a rozhodlo o volbě nové. V tajné volbě byl zvolen předsedou ing. Milan Ptáček, místopředsedou ing. Jaroslav Petřík, tajemnicí PhDr. Marie Večeřová a členy rady Antonín Stašek, Vít Hampala, Valter Komma, Oldřich Mařák, MUDr. Jitka Vlachovská, Rudolf Katrňák, Marie Hanáčková, Ladislav Rusňák, Antonín Vajdík a nově Květoslav Botek (KSČ).

Ani uvedené složení rady a pléna však nebylo konečné. Přijetí ústavního zákona č. 14/90 Sb. o odvolání poslanců zastupitelských sborů a volbě nových poslanců národních výborů umožnilo na dalším jednání pléna 27. března 1990 zvolit 15 nových poslanců za ty, kteří odstoupili nebo byli odvoláni. Následně byla rada doplněna o druhého místopředsedu ing. Ladislava Šupku (bezpartijní), a členy ing. Jaroslava Baného (bezpartijní), Miloslava

Blahu (ČSS) a Josefa Sýkoru za Obrodu (sociálně-demokraticky orientovaná skupina Občanského fóra). Úpravy byly provedeny i ve složení jednotlivých komisí. K dalším důležitým personálním změnám v MěNV došlo po náhlém úmrtí ing. Milana Ptáčka 18. června a po doplňovacích volbách tří poslanců 18. srpna, kdy rada MěNV 28. srpna pověřila vedením města ing. Ladislava Šupku a stanovila místopředsedy pro Kunovice ing. Víta Matušíka a pro Staré Město Jiřího Lapčíka.

Poslední plenární zasedání MěNV Uherské Hradiště se uskutečnilo 25. září 1990. K jeho nejdůležitějším bodům patřilo založení samostatných státních podniků ČSAO *Uherské Hradiště* s platností od 1. října 1990, dále *AZ Calor Uherské Hradiště* a *UHS-Jakos Uherské Hradiště* s platností od 1. listopadu 1990. Prakticky tím zahajovalo etapu transformace a privatizace městských podniků a zařízení následujících let.

Ústavním zákonem č. 294/90 Sb. se základem místní samosprávy staly obce a volební období národních výborů bylo ukončeno dnem voleb do obecních zastupitelstev, které se uskutečnily 24. listopadu 1990.<sup>18</sup> K témuž datu mělo rovněž dojít k desintegraci města a volbě samostatných zastupitelstev v Kunovicích a ve Starém Městě. Pro osamostatnění uvedených obcí se v průzkumu veřejného mínění již počátkem roku 1990 vyslovila většina obyvatel. Na červnovém zasedání MěNV však návrh nebyl podpořen potřebnou většinou poslanců, takže rada postoupila záležitost ke konečnému rozhodnutí okresnímu národnímu výboru. Plénum ONV Uherské Hradiště na svém mimořádném zasedání 30. srpna 1990 schválilo 57 hlasy ze 112 přítomných usnesení č. XIX/618-01 o vytvoření obcí Kunovic a Starého Města s účinností ode dne komunálních voleb, při čemž záležitosti majetkové, hospodářské a správní přešly na nové obce ke dni 1. ledna 1991.<sup>19</sup>

Po vydání zákona č. 367/90 Sb. o obcích a po následných volbách do jejich zastupitelstev *Městský národní výbor Uherské Hradiště ke dni 24. listopadu 1990* zanikl a jeho práva a závazky přešly na samosprávné město.<sup>20</sup>

---

*PhDr. Jiří Č o u p e k (n. 1947), ředitel Státního okresního archivu Uherské Hradiště. Specializuje se na regionální dějiny 19. a 20. století, historii měst a obcí okresu a vývoj veřejné správy.*

---

## Příloha – Seznam funkcionářů a členů rady:

### ***Revoluční národní výbor***

počet členů 13 1945

#### ***předseda***

Emil Žejglic 1945

#### ***místopředseda***

JUDr. Alois Křečan 1945

#### ***členové***

Bohuslav Grebeníček 1945

Jan Jelínek 1945

Alois Dittrich 1945

František Berger 1945

JUDr. Antonín Weigner 1945

Ludvík Hamšík 1945

Rudolf Zouhar 1945

Bohumil Kaluža 1945

Ferdinand Fremund 1945

František Skoupil 1945

Jan Filipický 1945

### **Místní národní výbor**

počet členů 16 1945

počet členů 36 1945–1954

počet členů 75 1954–1957

počet členů 80 1957–1960

počet členů 95 1960

#### ***předseda***

Emil Žejglic 1945

Bohuslav Grebeníček 1945–1946

JUDr. Bohuš Papež 1946–1948

Vilém Zaoral 1948–1949

Jan Tvrdoň 1949–1951

Stanislav Vlk 1951–1954

Karel Dvorský 1954–1960

#### ***1. místopředseda***

JUDr. František Hruška 1945

Antonín Šolin 1945–1946

JUDr. Otto Hrubý 1946–1947



Josef Vaněk	1948	Václav Fiala	1945–1947
Cyril Burda	1948	František Černý	1946
František Doležal	1948–1949	Otakar Jaroš	1946
Karel Dvorský	1949–1953	Emanuel Brenner	1946–1947
František Krátký	1953–1954	Vilém Zaoral	1946–1947
Vladislav Rada	1954–1955	Josef Zhoř	1946–1947
Jan Brulík	1955–1956	Leopold Rotter	1946–1947
Bohumil Libosvár	1956–1960	Karel Mahovský	1946–1947
Lubomír Polášek	1960	Karel Žalman	1946–1947
<b>2. místopředseda</b>		Julius Fiala	1946–1948
František Tichopád	1945	Ondřej Müller	1947
Tomáš Valenta	1945–1946	Jan Majerhöfer	1947–1948
Antonín Šolin	1946–1947	JUDr. Otto Hrubý	1948
JUDr. František Hruška	1948	Cyril Vlček	1948
Jan Pipal	1948–1949	Antonín Šolin	1948
Jindřich Kroupa	1950	Jan Slováček	1948
Marie Zusková	1950	Cyril Burda	1948
František Habarta	1951	Josef Zhoř	1948
Jindřich Kroupa	1951–1954	Vojtěch Talák	1948
<b>3. místopředseda</b>		Alois Vlachynský	1948–1949
Karel Váňa	1945	Josef Vavříník	1948–1949
JUDr. Josef Hanák	1945–1946	Antonín Bráblík	1948–1949
<b>tajemník města</b>		Karel Dvorský	1948–1949
JUC. Jaroslav Čermák	1924–1950	Marie Formánková	1948–1949
Jan Beneš	1950–1952	Rudolf Knot	1948–1949
<b>tajemník MNV</b>		Julie Přikrylová	1948–1949
Josef Předložil	1952–1960	Jaroslav Sedláček	1948–1949
<b>členové MNV 1945</b>		Ferdinand Kafka	1949
JUDr. Alois Křečan	1945	Eduard Palíšek	1949
Štěpán Slavotínek	1945	Jan Abrahám	1949–1950
František Hájek	1945	František Fojta	1949–1950
Jaroslav Roboch	1945	Marie Slonková	1949–1950
Tomáš Valenta	1945	Václav Fiala	1949–1950
Josef Gajdoš	1945	Josef Křížánek	1949–1950
Bohumil Kaluža	1945	Antonín Kusák	1949–1950
Jaroslav Dostálek	1945	Antonín Štěrba	1949–1950
JUDr. Josef Hanák	1945	Ladislav Zich	1949–1950
Václav Fiala	1945	Alois Pour	1949–1954
Otto Janík	1945	Vladislav Rada	1949–1954
Jan Perůtka	1945	Josef Blaha	1950
<b>členové rady MNV</b>		František Habarta	1950
Alois Dittrich	1945–1946	Josef Švehlová	1950
Karel Váňa	1945–1946	Stanislav Vlasatík	1950
JUDr. Jaromír Zemek	1945–1946	Jaroslav Dáňa	1950–1951
Jaroslav Dostálek	1945–1946	Eduard Bruckner	1950–1952
Josef Štěrba	1945–1946	Antonín Schystal	1951
JUDr. Bohuš Papež	1945–1946	Josef Vitovský	1951
Vincenc Zapletal	1945–1946	František Abrahám	1951
Jaroslav Roboch	1945–1947	Božena Zlatníková	1951–1952
		Rudolf Hromeček	1951–1952
		Cyril Filip	1951–1952
		Josef Bartoš	1951–1954
		Jan Dostálek	1952

František Krátký	1952–1953
František Světlík	1952–1954
Bohumil Hubík	1952–1954
Bohumil Libosvár	1952–1954
Ludvík Jaroš	1953–1954
Helena Hrnčířová	1953–1954
Ladislav Marcola	1954–1955
Františka Matušková	1954–1957
František Vališ	1954–1957
František Gabriel	1954–1960
Metoděj Jeřábek	1954–1960
Josef Benešová	1954–1960
Jan Pipal	1955–1960
Božena Brulíková	1957–1959
Bohuslav Grebeníček	1957–1960
Josef Hubáček	1957–1960
Alois Jakšík	1957–1960
Jindřich Kroča	1957–1960
Severin Rathůský	1957–1960
Ludmila Milevská	1959–1960
Zdeněk Macháček	1960
František Crla	1960

### **Městský národní výbor**

počet členů 60	1960–1964
počet členů 65	1964–1971
počet členů 90	1971–1975
počet členů 94	1975–1976
počet členů 97	1976–1980
počet členů 137	1980–1990

### ***předseda***

Antonín Janečka	1960–1964
Stanislav Bartek	1964–1970
Antonín Janečka	1970–1971
Jaroslav Bráblík	1971–1986
ing. Milan Ptáček	1986–1990
ing. Ladislav Šupka–zástupce	1990

### ***1. místopředseda***

Lubomír Polášek	1960–1970
Josef Slavotínek	1970–1981
JUDr. Karel Jordán	1981–1986
Rudolf Katrňák	1986–1989
ing. Jaroslav Petřík	1989–1990

### ***2. místopředseda***

Jan Martínek	1971–1980
Jaroslav Semela	1980–1990
ing. Ladislav Šupka	1990
ing. Vít Matuščík–zástupce	1990

### ***3. místopředseda***

Miroslav Šácha	1981–1989
----------------	-----------

Ludmila Pavličková	1989–1990
Jiří Lapčík–zástupce	1990

### ***tajemník MěNV***

Ignác Polášek	1960–1963
Jaroslav Kamrla	1963–1971
Jaroslav Bráblík	1971
Antonín Hráček	1971–1976
Františka Malinová	1976–1981
PhDr. Marie Večeřová	1981–1990

### ***předseda výboru (komise) lidové kontroly***

Alois Hikl	1963–1986
Vladislav Blaha	1986–1987
Jaroslav Mikulec	1987–1990

### ***členové rady MěNV***

Zdeněk Peňáz	1960–1962
Františka Sedláčková	1960–1963
František Crla	1960–1963
Zdeněk Macháček	1960–1964
Vlastimil Kamrla	1960–1964
Zdenka Svobodová	1960–1970
Alois Jakšík	1960–1971
Jan Perutka	1960–1971
Metoděj Jeřábek	1960–1971
Vladislav Blaha	1960–1971
Ladislav Sedlák	1960–1971
František Pavlacký	1962–1971
JUDr. Vojtěch Tupý	1963–1964
Ladislav Švajda	1963–1971
Josef Habarta	1964–1969
Jan Pávek	1964–1971
MUDr. Rudolf Váňa	1964–1971
Milan Malina	1969–1970
Josef Předložil	1970–1971
Zdeněk Macháček	1970–1976
Štěpán Hráček	1971–1974
Ludmila Dvořáková	1971–1976
Marie Skuciusová	1971–1976
Anna Červáková	1971–1976
Anna Bučková	1971–1976
František Rokyta	1971–1976
Ludmila Stašková	1971–1976
Jan Bajaja	1971–1981
Josef Trčka	1971–1981
Bohumír Růžička	1971–1989
Josef Blažek	1975–1981
Miroslav Štěrba	1976–1978
MUDr. Jitka Vlachovská	1976–1981
Karla Hedvičáková–Vyskočilová	1976–1981
Miroslava Horská	1976–1981
František Mařica	1976–1981
Antonín Vítek	1976–1986

Antonín Stašek	1976–1990	Antonín Vajdík	1986–1990
Božena Tvrdíková	1978–1981	JUDr. Karel Jordán	1986–1989
Antonín Fornůšek	1980–1981	JUDr. Petr Ledabyl	1986–1989
Leo Matoušek	1980–1981	Milada Kadlčíková	1986–1989
Vladislav Blaha	1981–1986	Vít Hampala	1989–1990
Zdeněk Hruška	1981–1986	Walter Komma	1989–1990
Lubomír Janča	1981–1986	Oldřich Mařák	1989–1990
Anděla Linhartová	1981–1990	MUDr. Jitka Vlachovská	1989–1990
Jana Sedláčková	1981–1986	Rudolf Katrňák	1989–1990
Marcela Tvrdoňová-Švehlíková	1981–1983	Marie Hanáčková	1989–1990
ing. Bedřich Zlatník	1981–1986	Ladislav Rusňák	1989–1990
Jarmila Varmužová	1983–1985	Květoslav Botek	1990
Josef Škrášek	1985–1986	Josef Sýkora	1990
Jarmila Varmužová	1986–1989	Miloslav Blaha	1990
MVDr. Jaroslav Neumann	1986–1989	ing. Jaroslav Baný	1990
Jan Šácha	1986–1989		

## Poznámky

- 1 Čoupková, Jaromíra: *Politické složení Okresního národního výboru v Uherském Hradišti v letech 1945-1947*. In: Slovácko 1990, roč. 32, s. 39.
- 2 Organizace a působnost národních výborů byla dána Ústavním dekretem prezidenta republiky č. 18 ze 4. prosince 1944 Úředního věstníku čs., o národních výborech a prozatímním národním shromáždění. Podle vyhlášky ministerstva vnitra č. 43/45 Sb., o platnosti tohoto ústavního dekretu se na osvobozeném území republiky zřizovaly místní, okresní a zemské národní výbory jako orgány zastupitelské a orgány veřejné správy, které ve svém obvodu spravují všechny záležitosti, které nejsou spravovány jiným veřejným orgánem. Jejich pravomoc vymezovala vládní nařízení č. 4/45 Sb., č. 44/45 Sb. a vyhláška ministerstva vnitra č. 45/45 Sb. Ve věcech státní správy byly národní výbory podřízeny vládě a národnímu výboru vyššího stupně.
- 3 SOKa UH (Státní okresní archiv Uherské Hradiště), fond MěNV UH (Městský národní výbor Uherské Hradiště), inv. č. 30.
- 4 „O sloučení těchto obcí bylo jednáno již několik let, tak že je jasno, že toto sloučení bylo vždy považováno za nutné pro důležitost jak města Uh. Hradiště, tak i shora jmenovaných obcí. Tyto obce z hlediska stavebního jsou úplně sloučeny a město Uh. Hradiště jako centrum všech krajských úřadů a škol potřebuje ku svému dalšímu rozvoji hospodářskému, kulturnímu a sociálnímu spojení obcí v jeden celek. Národní výbory v obcích jsou jako výkonné orgány, hospodářství všech těchto obcí vede však jednotně a provádí je duchod města. Je pravdou, že sloučení obcí bylo provedeno za doby nesvobody, avšak jednáno bylo o tom již před okupací, takže z toho vyplývá, že sloučení bylo již dříve považováno za nutné a prospěšné k rozkvětu města Uh. Hradiště i přičleněných obcí.“ SOKa UH, MěNV UH, inv. č. 30.
- 5 Kolektiv autorů: *Staré Město v proměnách staletí*. Staré Město 2000, s. 244.
- 6 Vytvořená podle výnosu Okresního národního výboru v Uherském Hradišti čj. 8236/19/I z 16. prosince 1947 (vyhláška ministra vnitra ze dne 27. června 1947, o dodatečném obnovení nebo novém vytvoření národních výborů a o prozatímních správních orgánech).
- 7 Zákon č. 143/49 Sb., o změnách v organizaci veřejné správy a v působnosti jejich orgánů.
- 8 SOKa UH, ONV Uherské Hradiště, zn. 172-6/10-1949, publikováno v Úř. l. č. 20/52.
- 9 Tato skutečnost byla potvrzena k 1. červenci 1956 vyhláškou č. 24/56 Sb.
- 10 Pravomoc trestních komisí byla upřesněna vládním nařízením č. 78/51 Sb., o trestní pravomoci místních národních výborů a vyhláškou ministerstva vnitra č. 335/51 Ú. l. s účinností od 1. ledna 1952, avšak již od 1. ledna 1954 nastala změna v těchto pravomocích zákonem č. 102/53 Sb. Národní výbory již nemohly ukládat tresty odnětí svobody, ale jen tresty nápravného opatření. Výkon trestní pravomoci národních výborů následně upravilo vládní nařízení č. 64/57 Sb., avšak v polovině roku 1961 zákon č. 60/61, o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku, zrušil dosavadní trestní řád správní a tím i trestní komise národních výborů.
- 11 Rozhodnutí KNV Gottwaldov zn. I/1-0451 1954 B.

- 12 Ve smyslu ustanovení § 16, odst. 1 zákona č. 36/60 Sb., o územním členění státu, a § 39, odst. 2, písm. e) zákona č. 69/67 Sb., o národních výborech ve znění pozdějších předpisů (úplné znění zákona o národních výborech vyšlo 16. května 1972 pod č. 28/72 Sb.). Sloučení bylo publikováno v Ústředním věstníku ČSR, roč. 1971, č. 20.
- 13 Zákon č. 54/71 Sb.
- 14 Sloučení podle § 16 zákona č. 36/60 Sb. bylo schváleno usnesením ONV v Uherském Hradišti 21. dubna 1980 a publikováno v Ústředním věstníku ČSR č. 8/1980.
- 15 Ústř. věstník ČSR č. 11/1984.
- 16 Naposledy vyhlásilo předsednictvo ČNR úplné znění zákona o národních výborech č. 69/67 Sb. v zákoně č. 31/1983 Sb., „pokud se vztahuje na území ČSR, se změnami a doplňky provedenými zákonem ČNR č. 33/70 Sb., o finančních správách, zákonem č. 116/71 Sb., o výborech a komisích lidové kontroly, zákonem ČNR č. 146/71 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o národních výborech a upravuje působnost národních výborů na některých úsecích státní správy atd.“. Mnohé další zákony však dále upravovaly a rozšiřovaly výkon státní správy národních výborů a jejich strukturu. Na uvedené změny reagoval zejména nový organizační řád MěNV, přijatý na plenárním zasedání 29. února 1984.
- 17 Úřední list II, č. 295 z 19. prosince 1950.
- 18 Zákon ČNR č. 368/90 Sb.
- 19 Usnesení bylo publikováno v Ústředním věstníku ČR, roč. 1991, č. 1.
- 20 Podrobněji k dějinám fondu a jeho archivní charakteristice a využití v úvodu inventáře Jiří Čoupek: Městský národní výbor Uherské Hradiště, Uherské Hradiště 2006.

## The Municipal National Committee in Uherské Hradiště, its Formation and Development

### Abstract

In the period between the end of the World War Two and the Velvet Revolution in 1989-90, the national committees were one of the basic units of the state administration. In the state district archives, the document collections of district, municipal and communal national committees represent a definitive resource base for the regional history studies, especially the historical development of communities, local economies, building, agriculture, cultural institutions, schools etc.

The Revolutionary National Committee in Uherské Hradiště was established in the early morning hours on May 1, 1945. Its first members met after the departure of the German military at 5 o'clock in the morning in the building of the district office No. 25. After that, the group transferred into the City Hall, where a 13-member strong national committee for the town and the district had been established. The lineup of the National Committee reflected the ratios of political forces in the town at the time.

The National Committee was substantially reorganized during the plenary meeting on June 24, 1946, when the Communal National Committee in Uherské Hradiště was renewed based upon the results of the elections into the Constituent National Assembly. In these elections, the victorious party in the town was the National Socialist Party with 36,4 per cent votes, followed by the People's Party with 26,7 per cent, Communists 18,8 per cent and Social Democrats with 18,1 per cent votes. The gains of the People's Party as well as the poor results of the Communists came both as unexpected surprises. However, after the 1948 coup d'état, the Communists assumed the leading role even in the National Committee in Uherské Hradiště. In spite of some seemingly democratic mock-reforms, the principle of the "leading position of the Communist Party" shaped the overall internal development of the institution in its local administration bodies, committees and executive institutions in the period of 1948-1989.

The town of Uherské Hradiště dealt with a specific problem, represented by the manifold mergers with the neighboring villages. These were expected to improve the status of the city and its agglomeration which would improve its construction and building possibilities, increase the town administration's power and allow for further industrialization. The non-standard procedures during these changes caused a number of difficulties in the even development of the individual town parts, increased the grudge between their inhabitants and gave causes for later proprietary disputes.

The Municipal National Committee in Uherské Hradiště also managed a number of companies, cultural institutions, elementary and nursery schools and kindergartens. Their development reflected the changes in the political climate of the society, namely in the 1980s.

The events triggered by the Nov. 17, 1989 found their way to the Municipal National Committee quite quickly. As early as the plenary meeting on Dec. 19, the Civic Forum representatives put forth a proposition to reorganize the council and disintegrate the city, namely to separate it from its parts Kunovice and Staré Město. In the course of 1990, a succession of personnel and organizational changes was implemented. The main purpose of these changes was to get rid of the persons compromised by their participation in the

Communist power structures and to pave the way to the first free elections of the local governments, taking place on November 24, 1990.

## **Der Nationalausschuss in Uherské Hradiště, seine Entstehung und Entwicklung**

### **Z u s a m m e n f a s s u n g**

In der Zeit nach dem zweiten Weltkrieg bis zur Samtrevolution 1989–1990 zählten die Nationalausschüsse zu grundlegenden Stützen der öffentlichen Verwaltung. In den staatlichen Bezirksarchiven bilden die Fonds der Bezirks-, städtischen und kommunalen Nationalausschüsse die entscheidende Quellenbasis für das Studium der Regionalgeschichte, insbesondere der historischen Entwicklung von Gemeinden, der örtlichen Wirtschaft, des Aufbaus, der Landwirtschaft, der Kultureinrichtungen, Schulen u. s. w.

Der revolutionäre Nationalausschuss in Uherské Hradiště wurde in den frühen Morgenstunden am 1. Mai 1945 konstituiert. Seine ersten Mitglieder kamen nach dem Abzug der deutschen Truppen etwa um fünf Uhr morgens im Gebäude des Bezirksamtes, Hausnummer 25, an, danach begab sich die Gruppe in das Rathaus, wo ein dreizehnköpfiger Nationalausschuss für den Bezirk sowie die Stadt gebildet wurde. Die Zusammensetzung des damaligen Ausschusses entsprach dem unmittelbaren Verhältnis der politischen Kräfte in der Stadt.

Zu einer gravierenden Umstellung des Nationalausschusses kam es am 24. Juni 1946 auf der Plenarversammlung, wo der örtliche Nationalausschuss in Uherské Hradiště auf Grund der Wahlergebnisse bei den Wahlen in die Verfassungsgebende Nationalversammlung wesentlich umgestellt wurde. In diesen Wahlen am 26. Mai gewann die nationalsozialistische Partei 36,4%, die Volkspartei erreichte 26,7% die Kommunisten 18,8% und die Sozialdemokraten 18,1%. Überraschend waren sowohl die unerwartet viele Stimmen für die Volkspartei als auch der tiefe Verfall der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei. Nach dem politischen Umbruch 1948 in der Tschechoslowakei galt auch für den Nationalausschuss von Uherské Hradiště die führende Rolle der Kommunistischen Partei. Nach diesem Prinzip richtete sich in den Jahren 1948–1989 die gesamte innere Entwicklung der Institution, trotz einigen scheinbar demokratischen gesetzlichen Veränderungen und Regelungen, in autonomen Behörden, Kommissionen und Exekutivorganen.

Ein spezifisches Problem der Stadt Uherské Hradiště war seine mehrfache Zusammenfügung mit umliegenden Gemeinden, was durch die Bemühung verursacht wurde, eine starke städtische Agglomeration zu bilden und damit bessere Baumöglichkeiten zu bieten, die Bedeutung der Stadt als Verwaltungseinheit zu erhöhen und weitere Industrialisierung zu ermöglichen. Standardabweichende Vorgänge bei diesen Veränderungen hatten mehrere Schwierigkeiten in der ungleichmäßigen Stadtentwicklung zur Folge, förderten Gehässigkeit unter den Bewohnern einzelner Stadtviertel und wurden zur Ursache von späteren Vermögensauseinandersetzungen.

Der städtische Nationalausschuss in Uherské Hradiště wurde nach und nach zum Errichter einer Reihe von wirtschaftlichen Betrieben, Kultureinrichtungen, Grundschulen, Kindergärten oder Kinderkrippen. Ihre Entwicklung spiegelte in mancher Hinsicht politische Änderungen in der Gesellschaft wider, insbesondere in den achtziger Jahren des 20. Jahrhunderts.

Die Ereignisse am 17. November 1989 wirkten sich ziemlich bald in den Behörden des städtischen Nationalausschusses aus. Bereits auf der Plenarversammlung am 19. Dezember wurden von den Vertretern des Bürgerforums Ansprüche an Reorganisation der Rat und Desintegration der Stadt, besonders an Trennung der Stadtviertel Staré Město und Kunovice, erhoben. Im Laufe des Jahres 1990 folgten mehrere Veränderungen im Personal- und Organisationsbereich. Dadurch wurden die mit dem totalitären Regime verbundenen Personen beseitigt und freie Wahlen in die Kommunalbehörden am 24. November 1990 vorbereitet.



## ODEŠEL OLDŘICH ULMAN

Uherskohradištský rodák a významný organizátor duchovní hudby P. Oldřich Ulman zemřel ve čtvrtek 6. července 2006 v Troubkách u Přerova. Jeho odchod byl neočekávaný, ale ti, kteří jej znali, věděli, že se celý život potýkal se zdravotními problémy, které trápily celou rodinu. Oba rodiče, Oldřich Ulman (1921–1967) a Marie (1922–1977), stejně jako sestra Marie (1947–1979), se nedožili vysokého věku a tento osud dostihl i jej. Narodil se 13. května 1951 v Uherském Hradišti a v Rybárnách v čísle 81 prožil hradištskou etapu svého života. Vystudoval gymnázium, ale od dětství studoval hudbu, protože měl vynikající hudební nadání a rodina jej podporovala v rozvíjení této své hřivny. Jako hluboce věřící student se rozhodl pro kněžské povolání a po absolvování teologie v Olomouci byl 22. června 1974 vysvěcen na kněze. Už za teologických studií měl velmi blízko k přednímu znalci duchovní hudby a hlavnímu pokoncilnímu skladateli P. Josefu Olejníkovi, kterého si vybral i za prmičního kazatele. Oldřich Ulman byl nejen Olejníkovým žákem, ale počítalo se s ním i jako s jeho pokračovatelem, mnohé však se odvíjelo jinak. Oldřich Ulman nastoupil do duchovní

správy, kaploval v Opavě, Moravské Třebové a Šumperku a v roce 1986 nastoupil jako správce farnosti do Těšetic. Po dvanáctiletém působení na Hané byl přeložen do Vsetína, což bylo místo zdravotnímu stavu Ulmanovu nepřiměřené a po prodělané těžké nemoci byl posledních pět let farářem v Troubkách, současně spravoval farnost Bochoř a byl děkanem přerovského děkanátu.

Při vši pastorační práci, ve které nezapřel dobré tradice moravského duchovenstva, se věnoval, pokud to šlo, právě duchovní hudbě. Dlouhá léta vedl kněžskou scholu a radou a pomocí sloužil všude, kde toho bylo na hudebním poli potřeba. Jeho jméno je spojováno především s dvěma počiny. Svoji osobou zaštiťoval zpracování olomouckého dodatku k jednotnému Kancionálu. Toto sice původně dobře zamýšlené, ale v pastorační praxi velmi problematické dílo, mělo být doplněno o alespoň část hudebního bohatství olomoucké arcidiecéze. Vezmeme-li v úvahu, že Kancionál používá na čtyři sta tisíc katolíků, jedná se o „pěvecký sbor“ mimořádného rozsahu. Jeho jméno se poji také s Katedrálím střediskem liturgické hudby a zpěvu v Olomouci. Funkci ředitele zastával Oldřich Ulman osm let a získal si značné zásluhy v práci s varhaníky, kostelními sbory a scholami. Třebaže se mu za obětavou



Oldřich Ulman na cestě do kostela sv. Františka Xaverského v Uh. Hradišti k prmiční mši svaté.

práci, velmi často na úkor vlastního zdraví, nedostalo od církevních nadřízených žádného ocenění a uznání, zůstane v paměti těch, kteří jej znali, jako dobrý člověk, poctivý kněz a vynikající hudebník. Mezi uherskohradištskými rodáky, kteří se zasloužili o zpěvnost moravského lidu, mu vždy bude patřit čestné místo.

*Vladimír Tethal*

**František Čapka–Lubomír Slezák–Jaroslav Vaculík: Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce.** Brno 2005, 360 s.

Osídlování pohraničí po druhé světové válce představuje mnohovrstevný děj, který láká nejen historiky, ale také demografy, etnografy, ekonomy, s regionálním či celozemským rozhledem. Výsledkem tohoto zájmu jsou stovky příspěvků věnovaných tomuto tématu, ale žádný z nich, jak autoři předkládané práce uvádějí, není syntetickým počinem. Zkoumání největšího migračního procesu v dějinách českých zemí navíc před rokem 1989 výrazně limitoval přístup, který nabízel pouze jednostranný, schematický výklad, podporující pozitivní dosah a čistý průběh provedené intermigace. Ani zahraniční, německá nebo rakouská historiografie, nemohla k rozlousknutí problematiky příliš přispět, československé archivy zůstaly pro tamní badatele uzavřené.

Zhodnocení nového osídlování pohraničí je úkol nesnadný už jen proto, že s ním zcela související fenomén odsunu německého obyvatelstva představuje společensky velmi citlivý problém s množstvím pozvolna se uvolňujících demaskujících informací. Pro plné porozumění poválečné proměny Sudet je nezbytné sledovat oba navzájem se podmiňující jevy, jiný postup bude vždy jen dílčím přínosem. Náročnost a komplikovanost takové výzvy však vyvolává otázku, zdali je vůbec v současnosti uskutečnitelný.

S plným vědomím, že dosažený výsledek zůstane pouze oním monografickým výsekem z uceleného historiografického souboru, přistoupili k látce také autoři této práce. Zaměřili se na nové osídlování Sudet a odsunu německého obyvatelstva se věnovali potud, pokud to bylo nezbytné pro osvětlení předkládané tematiky. Částečně je tento přístup determinován odborným záběrem jednotlivých autorů, kteří se při koncipování díla mohli opřít o výsledky svého dlouholetého zájmu. Tomu je přízpůsobeno i rozčlenění vlastní práce. Druhým limitem je

orientace na první fázi osídlování vklíněnou mezi léta 1945–1948, kdy specifický proces dosídlování v 50. a 60. letech zůstal stát stranou.

O užitečnosti práce však není pochyb, je nová, sumarizující (včetně dostupné literatury), poměrně proporrční, všímá si jednotlivých aspektů osídlování, rozpracovává množství partikulárních dějů, jejich výsledků, následků, věnuje se komplexní proměně dotčených oblastí, utlumení charakteristických projevů a nastartování nových, roli významných aktérů a institucí, v kostce tomu, co provázelo nestandardní homogenizaci českých zemí, postupný zánik národnostní, jazykové, folklorní, náboženské, kulturní, ekonomické a do jisté míry i politické svěbytnosti Sudet.

Tematicky se práce dělí na tři základní bloky: zemědělské osídlování (Lubomír Slezák), reemigrace a usídlování zahraničních krajanů (Jaroslav Vaculík) a nezemědělské osídlování (František Čapka). Zatímco první dva autoři se pohybovali v poměrně slušně probádané oblasti, průmyslové a živnostenské osídlování a také úloha osídlovacích institucí, vůdčích osobností a politických stran zůstávaly stranou dosavadního zájmu. Třetinu knihy pak tvoří přílohy (mapy, faksimile, statistiky, přepisy desítek dobových dokumentů, které do jisté míry suplují nedostatek edic primárních archivních dokumentů apod.).

Jelikož proces nového etnického uspořádání státu postihl prakticky celý pohraniční prstenec Čech a Moravy a zasáhl do osudů pěti milionů lidí, lze se domnívat, že tematika počestování pohraničí bude znamenat lákavé sousto pro čtenáře. Mají k dispozici první širší pohled na proces osídlování. Otázkou zůstává, nakolik zapadne do chystaných syntéz věnovaných odsunu německého obyvatelstva, nakolik se podaří vytvořit plastický obraz jednoho fenoménu československých dějin let 1945–1948 – čtyř let jakéhosi dějinného intermezza.

*Aleš Vyskočil*

Miloslav Pojsl: **Sepulkrální památky na Moravě a ve Slezsku do roku 1420, I.**, Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. 303 s. : il. (Monumenta Moraviae et Silesiae sepucralia).

První výsledky projektu soupisu moravských epigrafik a sepulkrálií, který vznikl postupně v průběhu několika desetiletí (počátky lze datovat léty 1968–1969, kdy byla zveřejněna práce o nápisu na výklenkové hrobce v lapidáriu na Velehradě, faktické zahájení projektu rokem 1977



v rámci dokumentace sepulkrálních památek v tehdejším Okresním středisku státní památkové péče a ochrany přírody v Olomouci) jsou publikovány v I. díle, věnovaném památkám do roku 1420. Na něj budou navazovat katalogy zahrnující památky do roku 1850 uspořádané podle jednotlivých okresů.

Vlastnímu katalogu sepulkrálních památek na Moravě a ve Slezsku předchází rozsáhlá studie, členěná do několika kapitol, v nichž se autor nejprve věnuje problematice pohřbívání ve starověku, zejména na území římského impéria, a středověku. Významná pozornost je věnována nejen velkomoravskému období, ale i době mladohradištní, a také rozboru nejvýznamnějších pohřebišť.

Následující kapitola se zabývá charakteristikou pohřebních míst na Moravě, mezi nimiž na prvním místě stojí katedrála v Olomouci, jakož i významné kláštery v Rajhradě, na Velehradě, Předklášteří u Tišnova a Brně. S autorovým závěrečným zhodnocením příčin neexistence skutečného a trvalého přemyslovského pohřebiště na Moravě se lze plně ztotožnit.

Kapitola věnovaná podobě nejstarších, stejně jako vrcholně středověkých moravských náhrobníků, včetně jejich výtvarné podoby a původní polohy, podává jejich ucelený přehled i charakteristiku umělecké hodnoty. Připomenut je zde obecný rys v oblasti vzdělanosti, kultury, umění i sepulkrálií, a sice, že již od mladohradištního období lze sledovat ve směru od západu na východ tendenci časového i kvalitativního posunu ve smyslu časového zpoždění a kvalitativního zjednodušení. Stejně tak se v oblasti sepulkrálií projevuje moment geografického rozšíření směrem od centra k periférii v širším slova smyslu. Zhodnocení moravských náhrobníků z hlediska uměleckého je obtížné, neboť je známo jen nepatrné procento jejich původního počtu. Nelze tedy spolehlivě sledovat uplatnění obecných vývojových tendencí gotického umění, ani dílenské okruhy v městském či klášterním prostředí.

Navazující kapitola věnovaná terminologii přináší charakteristiku nejfrekventovanějších názvů v českém prostředí: sarkofág, výklenková hrobka, kamenná deska, náhrobník, stéla, epitaf, náhrobek. Sarkofágy a výklenková hrobka jsou na Moravě dochovány jen na Velehradě, i když u artefaktu nalezeného v kostele sv. Petra a Pavla v Brně nelze jednoznačně rozhodnout, zda se jedná o stélu či krycí desku výklenkové hrobky.

Poslední dvě kapitoly autor věnuje zhodnocení sepulkrálních památek jako historického

pramene a rozboru historie soupisů náhrobníků od prvních pokusů v 18. století počínaje Janem Jiřím Středovským, který kromě svých dějepisných prací sbíral nápisy náhrobníků, epitafů a jiných sepulkrálních památek, přes Jana Petra Cerroniho, jehož rukopisný soupis moravských náhrobníků a jejich nápisů patří k nejznámějším a také nejužívanějším. Pozornost je dále věnována prvním pokusům o moderní soupis náhrobníků, které provedli Viktor Houdek a Augustin Kratochvíl, jejichž společné dílo je nejrozsáhlejším pokusem o soupis moravských epigrafik, zmíněny jsou i práce kateder pomocných historických věd a archivnictví pražské a brněnské filozofické fakulty. Historický přehled uzavírá zachycení současného stavu soupisových prací na Moravě.

Katalog památek do roku 1420 je rozdělen na několik částí: A – památky dochované nebo spolehlivě doložené, B – památky doložené jen písemnými prameny (deperdita), C – památky sporné, D – sporné a nejisté zprávy o dochovaných památkách. Toto členění bude zachováno i v navazujících dílech soupisu. V každé z výše uvedených částí jsou památky řazeny abecedně dle lokalit. Památky ve velkých městech (Brno, Olomouc) jsou řazeny dle jednotlivých sakrálních staveb. Část památek se nachází na původním místě, nebo alespoň v původním objektu, jímž je většinou kostel. Značné množství je však dochováno v muzejních lapidáriích a často nelze určit jejich provenienci, avšak je možno předpokládat, že pocházejí z dané lokality, ovšem identifikovat přesné místo jejich nálezů již nelze. K nejvýznamnějším moravským muzejním lapidáriím patří olomoucké, k němuž se řadí městské lapidárium v Brně a zejména jediné instalované, zdokumentované a veřejnosti přístupné lapidárium na Velehradě. Další moravská lapidária neobsahují památky ze sledovaného období.

Památky v jednotlivých výše zmíněných skupinách jsou číslovány průběžně, struktura jejich popisu odpovídá obecně užívanému způsobu. Prosopografické údaje jsou uvedeny zcela logicky pouze tam, kde je známa osoba zemřelého, případně ji lze z dalších indicií předpokládat. Z hlediska uživatelské veřejnosti je třeba ocenit, že autor neopomenul připojit překlady všech latinských a německých nápisů. Položky zařazené do skupin A a C jsou opatřeny kresebnou dokumentací, v závěru práce je připojena fotodokumentace, která se týká nejen náhrobníků, ale rovněž i nálezových situací či různých detailů. Popisky jsou v češtině a němčině.

V závěru I. dílu je připojen seznam použitých zkratk, prameny a obsáhlý seznam literatury, v němž jsou kromě publikovaných prací zařazeny i diplomové práce vzniklé na katedře archivnictví brněnské filozofické fakulty. Rejstříky do hodnotené práce zařazeny nejsou, neboť autor počítá s jejich publikováním ve zvláštním svazku po vydání všech proponovaných dílů katalogu. Závěr práce tvoří obsáhlé německé resumé.

Práce Miloslava Pojsla Sepulkrální památky na Moravě a ve Slezsku do roku 1420, I. díl, si zaslouží bezesporu obdiv a úctu. Je výsledkem dlouholeté badatelské práce, podává nový sumarizující pohled na problematiku moravských sepulkrálních památek. Je zpracována s vysokou erudicí i precizností typickou pro autora a bude jistě užitečnou pomůckou všem, kteří se o danou problematiku zajímají. Nezbyvá než doufat, že se Miloslav Pojslovi v brzké době podaří výzkum nejen dokončit, ale zejména publikovat. Vznikne tak dílo, které se zařadí do čela veškeré dosavadní sepulkrální i epigrafické literatury.

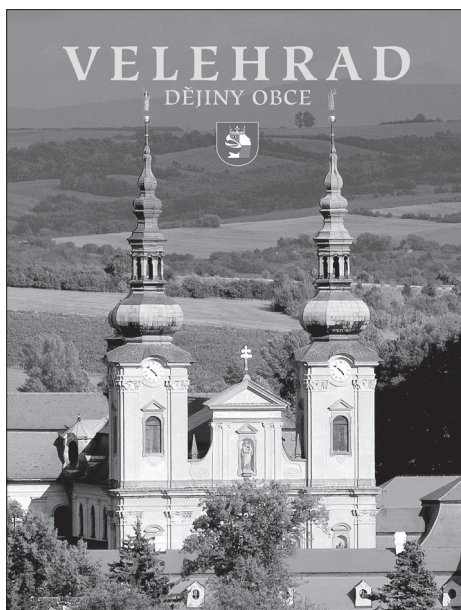
*Blanka Rašticová*

**Blanka Rašticová–Miloslav Pojsl–Jiří Čoupek a kol.: Velehrad, dějiny obce.** Velehrad: Obec, 2006. 288 s. : il.

K osmistému výročí založení Velehradu vyšla – byť se zpožděním – monografie nazvaná prozaicky *Velehrad, dějiny obce*. Přestože existuje několik souhrnných prací a značné množství dílčích studií o velehradském klášteře (Cinek, Hurt, Pojsl) nebo o archeologických nálezech v okolí baziliky (Zelnitius, Nevětil, Boček), dějiny obce takto dosud zpracovány nebyly. Kniha tím rozšiřuje seznam monografií obcí Uherskohradištska z posledních let.

Přestože jádro práce spočívá v zachycení dějin Velehradu, je díky velkorysé koncepci věnován dostatečný prostor také oblastem, které často bývají popsány jen ve zkratce. Kapitoly o přírodních podmínkách (Antonín Kristen, Pavel Bezděčka) a archeologických nálezech (Miroslav Vaškových) jsou zpracovány věcně, s nezbytným geografickým přesahem, a v případě archeologie také s uvedením do širšího dobového kontextu.

Dějiny Velehradu uvozuje Miloslav Pojsl kapitolou, v níž připomíná tzv. otázku velehradskou, zabývající se spojitostí mezi Velehradem a lokalizací velkomoravského centra. Následující stránky jsou věnovány klášteři. S ním jsou počátky služeb-



ni osady spojeny tak úzce, že psát o obci znamená nutně psát o klášteři. A Miloslav Pojsl to dovede srozumitelně, přitažlivě, s patričním nadhledem. Jeho dlouholetý vědecký zájem o Velehrad je však širší a projevil se také v kapitolách o duchovní správě v 19. a 20. století, v nichž podrobně sleduje proměny duchovního života na Velehradě. Tuto sféru doplňují pasáže o církevních institucích, ať už školských či sociálních, jejichž autory jsou Miloš Kouřil, Ludmila Kadlčíková, Milena Marečková a Tereza Kovaříková.

Velký důraz, který kniha klade na duchovní sféru života Velehradu, není výsledkem nedostatečné koncepce. I po zrušení kláštera obec nadále žila – obrazně řečeno – ve stínu baziliky. Život zde vždy silně ovlivňovaly církevní záležitosti a autoři se rozhodli přiblížit Velehrad jako místo s výjimečnou duchovní tradicí, která přes řadu těžkostí přetrvávala do současnosti.

Velehrad jako samostatná obec vznikl teprve po zrušení kláštera v roce 1784 a jeho společensko-hospodářské proměny v dalších desetiletích popsal Jiří Čoupek. Autorův popis je archivářsky přesný, pečlivý, na některých místech snad až minuciózní. Pasáže o dějinách Velehradu do roku 1945 představují první a výbornou syntézu, části postihující poválečný vývoj až do počátku 21. století lze chápat jako souhrn základních informací, které se stanou východiskem pro další bádání.

Důležitou součástí knihy je kapitola nazvaná Památky Velehradu, uvozená Pojslovou statí

o výzkumech a nálezech středověkých artefaktů v blízkosti baziliky. Za nejzajímavější část považují Pojslovy ikonografické analýzy dobových vyobrazení Velehradu, proto je škoda, že tři z nich (nástropní olejomalba I. Raaba, veduta Fr. Kalivody a veduta J. E. Mařáka) nejsou v knize obsaženy. Popis památek (Miloslav Pojsl) i zvonů (Blanka Rašticová) je precizní, pro oba autory je samozřejmostí překlad latinských textů. Přiřazená kapitola o hřbitovu (Milena Marečková) má naopak výrazně nižší úroveň, neboť autorka téměř rezignovala na uměleckohistorické zhodnocení a její text má charakter výčtu zde pohřbených významných osobností.

Velkou výzvou byla část o lidové kultuře. Ludmila Tarcalová v ní zachytila výroční a rodinné obyčeje, lidový kroj a velehradské poutě. Zatímco podkapitola popisující rekonstrukci kroje na Velehradě je psána detailně, se značnou erudicí, některé pasáže o rodinných obyčejích a slavnostech (např. pohřeb, biřmování) se opírají pouze o konkrétní případy bez zobecnění, což způsobuje viditelné disproporce. Kapitola jako jediná také nepochopitelně postrádá poznámkový aparát.

Obraz Velehradu doplňují portréty osobností spjatých s tímto místem (Libuše Pavlicová, Miloslav Pojsl, Jiří Čoupek, Ludmila Kadlčíková) a výběr z velehradských pověstí sepsaný Zdeňkem Skaličkou. Jako přílohy byly zpracovány různé přehledy, zajímavostí je latinský text falza zakládací listiny Přemysla Otakara II. a jeho překlad od M. Pojsla. Nechybí ani obsáhlý soupis literatury a pramenů.

Samostatná recenze by mohla být věnována obrazové stránce, která je s textem plně kompatibilní. Fotografie, reprodukce a kresby nejen doprovázejí text a dotvářejí celkový vzhled knihy, ale činí z ní reprezentativní publikaci. Vedle současných pohledů na Velehrad monografie přináší množství historických fotografií, řadu dosud nepublikovaných, na nichž se střídají významné události s výjevy z každodenního života. Jedním ze zajímavých příkladů je dvojice fotografií, na nichž je zachycen pohřeb Ondřeje Šitka a dívka klečící před pomníčkem postaveným na místě, kde byl zastřelen. Současným fotografiím pochopitelně vévodí podoba velehradské baziliky (především od Jiřího Rohela) a je přímo radostí kochat se pohledem na velehradskou dominantu při západu slunce, na pozadí noční oblohy nebo pod sněhovou pokrývkou.

Monografii o Velehradu zpracovalo třináct autorů. Každý z nich má vlastní styl a není

v možnostech editora je sjednotit v plně kompaktní celek. Editorská práce Blanky Rašticové je přesto příkladná. Projevila se v na první pohled neviditelných komponentech jako je jednotný systém poznámkových aparátů, korektorské opravy nebo návaznost jednotlivých částí, díky níž se kniha vyhnula opakování stejných událostí na více místech. Na velmi příjemném dojmu má velký podíl uměřená a vkusná grafická úprava STUDIA 5, v. o. s. a kvalitní tisk firmy GRASPO CZ, a. s. Monografie *Velehrad, dějiny obce* svým pojetím a ústřední myšlenkou představuje moderní „životopis“ obce, aniž by rezignovala na poctivé vědecké zpracování.

*Pavel Portl*

## OSOBNOSTI AGRÁRNEJ POLITIKY 19. A 20. STOROČIA

Medzinárodná vedecká konferencia pod týmto názvom sa konala 24. a 25. mája 2006 v Uherškom Hradišti. Usporiadalo ju tamojšie Slovácke múzeum v spolupráci s Historickým ústavom AV ČR a Masarykovým ústavom AV ČR. Od roku 1990 išlo už v poradí o deviatu konferenciu venovanú dejinám poľnohospodárstva a agrarizmu v 19. a 20. storočí.

Prvý deň podujatia otvorili hlavné referáty. S úvodným vystúpiť J. Harna, ktorý sa zaoberal premenami politických, hospodárskych a kultúrnych elit agrárneho hnutia v českých krajinách a na Slovensku v 19. a 20. storočí, od vzniku agrárneho politického hnutia až po zákaz obnovenia agrárnej strany v roku 1945. V spoločnom príspevku naňho nadviazali J. Šouša a E. Kubů, ktorí sa venovali hlavne podnikateľským a manažérskym elitám napojeným na agrárnu stranu. Ich spoločným znakom bolo vlastníctvo statku.

Úvodný blok referátov odštartoval S. Stefanov (Sofia), ktorý sa zaoberal špecifikami bulharského poľnohospodárskeho zákonodarstva v druhej polovici 19. storočia. A. Doležalová priblížila hospodársku politiku vo volebných programoch agrárnej strany v období 1. ČSR. Boli v nich výrazné pravicové prvky, výnimkou bol iba program z roku 1920, ktorý reagoval na zlý povojnovú hospodársku situáciu a jeho hlavným bodom bola pozemková reforma. J. Lapáček predstavil osobnosť Františka Obrtela a jeho zástoť pri organizovaní moravskej agrárnej strany v rokoch 1896–1906. K Rodan sa zaoberal koncentráciou pozemkovej držby v Rakúskom Sliezsku na príklade grófskeho rodu Larisch – Mönnich. Prvý blok

uzavrel J. Hájek, ktorý sa venoval skutočnej úlohe F. C. Kampelíka pri zakladaní tzv. „kampeličiek“. Faktom je, že Kampelík zomrel predtým, ako sa stali súčasťou života na českom a moravskom vidieku, bol však ich ideovým inšpirátorom.

Populudňajší program sa začal referátom E. Mikuška, ktorý poslucháčom predstavil osobnosť agrárneho politika obdobia habsburskej monarchie Franza Křepka. V. Lacina predniesol príspevok o B. Bradáčoví, významnom predstaviteľovi agrárnej strany medzivojnového obdobia. Po R. Beranovi mal najbližšie k predsedovi strany A. Švehlovi. J. Rokoský sa venoval národohospodárovi F. Klinderovi, ktorý bol až do novembra 1938 pokladníkom agrárnej strany. P. Marek sa v referáte zaoberal osobnosťou senátora Františka Kroihera, ktorého zvykli v medzivojnovom období označovať aj za „čiernu ovcu“ agrárnej strany. Bol totiž katolíckym kňazom, zároveň však aj osobným priateľom A. Švehlu, na ktorého pohrebe slúžil obrad. Významného predstaviteľa bulharského agrárneho hnutia a premiéra Alexandra Stambolijského priblížila poslucháčom M. Stamova z Bulharskej akadémie vied v Sofii. Príspevok o chorvátskej agrárnej strane a jej predstaviteľoch, bratoch Antunovi a Stjepanovi Radičových, predniesol J. Rychlík. N. Veljanoski predstavil osobnosť historicky prvého macedónskeho prezidenta a bojovníka proti komunistickej diktatúre Metodijia Andonova-Čento, ktorého podpis je pod dokumentmi o vzniku macedónskeho štátu z roku 1944. O dva roky neskôr bol potrestaný jedenástočným väzením.

Záverčný blok prvého dňa sa začal referátom J. Vaculíka, ktorý sa zaoberal volyňským statkárom Václavom Vondrákom a jeho úlohou pri formovaní oddielov čs. legionárov v Rusku počas 1. svetovej vojny. M. Charbuský načrtnol podiel Františka Udržala na vytváraní brannej politiky čs. štátu. Príspevok M. Hanulu sa venoval poslancovi Jozefovi Bráneckému, ktorý bol v 20. rokoch minulého storočia jedným z mála roľníkov vo vedení slovenskej časti agrárnej strany. Na osobnosť Samuela Jurkoviča, slovenského zakladateľa prvého úverného družstva na svete, sa zamerail referát M. Štefanoviča. Posledným referátom úvodného dňa podujatia bol príspevok P. Zdychu o Jozefovi Dekretovi Matejoví, priekopníkovi moderného lesného hospodárstva na Slovensku.

Rokovanie prvého dňa ukončila diskusia. J. Rokoský v nej vyvrátil tvrdenia oficiálnej historiografie pred roka 1989, ktorá označovala Rudolfa Berana za vodcu pravicového krídla

strany. Beran v skutočnosti nepatril ani k tábore konzervatívov, ani k umierneným, je otázne, či po smrti Josefa Vraného v roku 1937 v agrárnej strane pravicové krídlo naďalej existovalo. Diskutujúci sa dotkli aj otázky, či by si strana v prípade obnovenia po roku 1945 zachovala svoje dominantné postavenie na politickej scéne. Prevládali názory, že by to nebolo možné pre klesajúci podiel poľnohospodárskeho obyvateľstva v republike, strana by zrejme musela opustiť svoju stavovskú vyhranenosť a zamerať sa aj na iné skupiny obyvateľstva. Podľa J. Harnu si jej elity túto skutočnosť uvedomovali už začiatkom 30. rokov. K zákazu strany prišlo najmä preto, že každá zo strán Národnej fronty mala ambície získať jej voličov do svojich radov. Večer prvého dňa vyplnil bohatý spoločenský program, v ktorom nechýbala ani moravská cimbalová hudba.

Druhý rokovací deň otvoril Z. Pátek s príspevkom o ekonómovi a historikovi poľnohospodárstva F. Lomovi. Nepatril síce k stranickým špičkám, ale počas celého obdobia 1. republiky pracoval pre stranu na poli vedy. Tematicky naňho nadviazal L. Slezák, ktorý sa zamerail na ďalšieho agrárneho ekonóma a organizátora čs. poľnohospodárskych škôl Edvarda Reicha. P. Novák predstavil osobnosť predsedu republikánskeho dorastu z 20. rokov minulého storočia a starostu mesta Kouřim Josefa Borovičku. D. Miller z Univerzity západnej Floridy v meste Pensacola predniesol referát o agrárnom novinárovi, politikovi a historikovi Antonínovi Palečkoví, ktorý po roku 1948 emigroval do USA a publikoval tam niekoľko štúdií o republikánskej strane a A. Švehlovi. Až do svojej smrti v roku 1982 ostal veľkým kritikom Edvarda Beneša, tvrdil, že Švehla na rozdiel od neho vždy presadzoval zmierenie s Nemcami. J. Burešová vystúpila s príspevkom o hlavnej predstaviteľke hnutia za záujmy vidieckych žien pri agrárnej strane Ludmile Zatloukalovej-Coufalovej, ktorá sa prostredníctvom ich vzdelávania snažila rozbehnúť proces zrovnoprávnenia žien s mužmi, u mužských členov strany sa však často stretávala aj s nepochopením a znevažovaním svojej činnosti. K. Podolský sa venoval organizátorovi agrárnej strany na Morave a neskôr aj ministromi Kunešovi Sonntagovi. Životnú dráhu popredného českého sociológa vidieka a poľnohospodárstva J. Taubera predstavila auditóriu V. Majerová. J. Juněcová prezentovala príspevok z dejín ovocinárstva, zaoberala sa priekopníkom nových metód šľachtenia ovocných stromov z druhej polovice 19. storočia Janom W. Jelínkom. Vzájomným vzťahom dvoch

významných predstaviteľov slovenskej časti agrárnej strany, M. Hodžu a A. Štefánka, sa venoval M. Junek. Štefánek vždy vystupoval ako Hodžov oddaný stúpenec, ich časté spory ostávali počas celého obdobia 1. ČSR verejnosti utajené.

V záverečnom bloku vystúpila ako prvá s referátom o agrárnom historikovi Václavovi Černom J. Honcová. V príspevku z regionálnych dejín predstavila M. Macková predprevratových nemeckých agrárnych politikov zo východočeského Hřebečska. J. Brabencová priblížila poslucháčom politickú a profesionálnu kariéru poľnohospodárskej inžinierky, agrárnej poslankyne z 30. rokov Marie Tumlířovej.

Podujatie, ktoré bolo výborne zorganizované a aj napriek veľkému počtu referujúcich nedochádzalo v jeho programe k narúšaniu časového harmonogramu, ukončila záverečná diskusia. Stanovila sa v nej téma budúceho, už 10. pokračovania cyklu agrárnych konferencií v Uherskom Hradišti. V roku 2008 ňom bude prenikanie agrárnych strán do politickej štruktúry a vlád v medzivojnovom období. Ako je v Slováckom muzeu dobrou tradíciou, aj z tohtoročnej konferencie vydá ešte v tomto roku zborník.

*Matej Hanula*



---

# DĚJINY UMĚNÍ

---





## BAROKNÍ OLTÁŘE FARNÍHO KOSTELA NEPOSKVRNĚNÉHO POČETÍ PANNY MARIE V UHERSKÉM BRODĚ

Lenka Melichová, *Seminář dějin umění, FF MU, Brno*

Na umělecké výzdobě farního kostela Neposkvrněného početí Panny Marie, který vznikl mezi léty 1717–1733, se výraznou mírou podílí vlámský malíř Peter van Roy, jehož plátna jsou zastoupena na třech bočních oltářích. Dále se zde setkáme s díly Josefa Winterhalder staršího a Františka Vavřínce Korompaye a pokusíme se znovu podívat na dataci jednotlivých oltářů.

Projekt kostela, stejně tak jako jeho pozdější stavba, souvisí s uklidněním poměrů na uherskobrodském panství. Sedmnácté století bylo ve znamení neustálého přechodu vojsk a plenění města. A po relativním zklidnění situace došlo k postupné obnově. Nejprve byl opraven starý farní kostel, následovala výstavba špitálu a pak i nového farního kostela a fary. V městském prostoru se objevují první sochařská díla. Přímo s projektem farního kostela souvisí i přechod patronátního práva z kroměřížské kapituly na majitele uherskobrodského panství Dominika Ondřeje Kounice, který se v této souvislosti roku 1704 zavázal vystavět nový kostel. Avšak kostel byl zbudován až v letech 1717–1733, kdy byl majitelem panství již jeho syn Maxmilián Oldřich Kounic – Rietberg. Chrám byl postaven podle plánů Dominika Martinelliho nebo vedoucího stavebního úřadu u Kouniců Georga Antonína Bitterpfeila, který si jakožto Martinelliho spolupracovník osvojil jeho styl.<sup>1</sup> Kostel byl vysvěcen 25. 10. 1733.

„*Vysokoblahorodý hrabě, milostivý pane! Z řádků Vaší Excellence, odeslaných mně s včerejším datem z Uherského Brodu [jsem seznal] opakovanou tužbu, aby bylo uděleno svolení k posvěcení onoho již plně vybaveného tamního krásného nově zbudovaného kostela...*“<sup>2</sup> Dopis, který byl odeslán z Olomouce 21. října 1733 hraběti Maxmiliánovi, nám říká, že kostel byl již plně vybaven. Otázku co kompletní vybavení znamenalo pro soudobého člověka se pokusím následně zodpovědět.

Halový interiér chrámu, rozdělen mohutnými pilíři na tři lodě, působí velmi prostorným dojmem. V bočních lodích se nachází celkem šest bočních oltářů, po třech na každé straně. Dominantou však zůstává hlavní oltář zasvěcený Neposkvrněnému početí Panny Marie. Mohutné sloupy retabula hlavního oltáře nesou obloukový tympanon se znakem Kouniců,<sup>3</sup> nad nímž se tyčí volutový nástavec s holubicí Ducha svatého ve slávě. Po stranách sedí andělé se zlacenou drapérií.

Immaculata na hlavním obraze je oděna do bílého roucha s modrým pláštěm, který jí splývá po zádech a po levém boku utváří dekorativní drapérii. Marie „Tota Pulchra“ stojí na zemské sféře se srpkem měsíce a levou nohou přišlapuje hlavu hada, který je obtočen kolem zeměkoule. Atributy spojené s motivem Immaculaty jsou přejaty z Janova Zjevení (Zj 12, 1) – žena oděná sluncem, s měsícem pod nohama a s korunou dvanácti hvězd kolem hlavy, zde jsou hvězdy nahrazeny korunou královskou, kterou se jí chystá vložit na hlavu dvojice andělů.<sup>4</sup> Obrazový typus Marie na hadu vyjadřuje její vítězství nad dědičným hříchem (Gn 3, 15) a v přeneseném významu byl hojně využíván v protireformaci jakožto vítězství církve nad kacířstvím. Což je zdůrazněno i zobrazením archanděla Michaela v pravém dolním rohu obrazu. Michael se svazkem blesků v pravé a štítem v levé ruce, s energicky rozmáchlým gestem pošlapává a vyhání hřích a herezi. Textové východisko zobrazení archanděla Michaela nacházíme opět u Jana ve Zjevení (Zj 12, 7–9). Po Mariině levé straně jsou tři andělé. Jeden anděl adoruje Immaculatu, další, více v pozadí, se sklání z oblaků směrem dolů. Třetí anděl drží v rukou medailon s Mariiným obrazem. Předobrazy výjevů v medailonech nacházíme v dřívějších zobrazeních Immaculaty, kde ji obklopují andělé se symboly Loretánské litanie.



František Vavřínek Korompay, Svaté příbuzenstvo.

formou reliéfu, jehož autor je Josef Winterhalder starší.<sup>7</sup> V průběhu let se objevuje několik základních ikonografických typů Navštívení (L 1,39). Zatímco zpočátku probíhá návštěva zdrženlivě formou pozdravení z určité vzdálenosti, později dominuje typ objetí a polibku obou žen vycházející z ritu symbolického pozdravení pokoje.<sup>8</sup> Na většině zobrazení tohoto tématu vidíme Alžbětu, jak přibíhá k Panně Marii, je pohybově aktivnější, zde je tomu ale naopak. Typy Navštívení se liší i v počtu asistenčních figur. Uherskobrodské setkání Panny Marie s Alžbětou probíhá v přítomnosti sv. Josefa. Sedí v levém dolním rohu reliéfu a zamyšleně hledí ven z kompozice, směrem k divákovi. Výjevu se účastní i několik puttů. V pravém dolním rohu na stupních podia sedí jeden s atributy poutnictví – mošnou a poutnickou holí. Další čtyři vidíme v oblacích nad scénou. Celá událost je zasazena do jemně provedené antikizující architektonické kulisy domu Zachariášova. Což nám umožní srovnání s jiným Winterhalderovým dílem, a to s reliéfy z hradiské prelatury, kde v slavnostním sále jsou obdobným způsobem zpracovány scény apoštola *Petra zapírajícího Krista*, *Přistání apoštola Pavla na Maltě* a skupina alegorií v okenních špaletách (1731–1733). I pozorující figuru můžeme v díle Josefa Winterhaldera spatřit už dříve a to v sousoší *Davidova přijímajícího chleby od Achímeleka*, které se nachází rovněž v prelaturě bývalého premonstrátského kláštera Hradisko u Olomouce.<sup>9</sup>

Na oltářní menze jsou uloženy ostatky sv. Fortunáta, které věnoval kostelu Maxmilián

Symbole litanie Loretánské se ve spojení s Immaculatou v období vrcholného baroka objevují již méně, popřípadě je jejich počet redukován. Obraz je jasně barevný, na rozdíl od ostatních obrazů z bočních oltářů je provedený více v pastelovějším koloritu a je více prozářen světlem. Autor díla je neznámý, ale obraz pravděpodobně vychází z italské barokní malby, snad z benátského prostředí.<sup>5</sup>

Umělecké výzdobě jednotlivých oltářů, ani chrámu jako celku, se v dosavadní literatuře nikdo nevěnoval. Všeobecně se soudí, že kostel již při svěcení zdobilo šest bočních oltářů, přičemž jeden z nich byl v 19. století přestavěn. U této koncepce se zůstává i nadále a nově je většina sochařských děl interiéru připisována Josefu Winterhalderovi staršímu.<sup>6</sup> Pokud se ale podíváme na jednotlivé oltáře pozorněji, zjistíme, že otázka jejich datování není zcela jednoznačná.

První oltář severní boční lodi je zasvěcený *Navštívení Panny Marie*. Jako jediný má ústřední motiv zpracovaný

Oldřich hrabě Kounic – Rietberg.<sup>10</sup> Podle erbu v nástavci retabula se dá usoudit, že oltář fundoval někdo spřízněný s rodem Rietberg.<sup>11</sup> Kdo to však byl, nevíme. Ale nebyl to hrabě, neboť erb neobsahuje znak rodové větve Kouniců.<sup>12</sup> Ostatky sv. Fortunáta nemusely být primárně určeny právě pro tento konkrétní oltář, šlo o dar kostelu bez přímé vazby na místo umístění. V kronice brodských dominikánů čteme: „Toho roku [1733] dne 9. října bylo z Vídně do uherského brodu na císařských mezcích přeneseno tělo sv. Fortunáta mučedníka, které dostal darem nejjasnější a nejvznešenější pán, pan Maxmilián z Kounic, hrabě Svaté říše římské a nejvyšší hejtman moravský, od Svatého otce Benedikta XIII., z Řádu bratří kazatelů, a bylo uloženo v našem kostele. Ráno pak, tj. 10. října, bylo odneseno do domu nejjasnějšího pana hraběte.“<sup>13</sup> Avšak samotný darovací akt mezi papežovým zplnomocněncem a hrabětem, proběhl bezmála o deset let dříve. O tom nás informuje pergamenová ostatková listina.<sup>14</sup> O umístění v nově zbudovaném farním kostele se nedovídáme nic. Není tedy jisté, že ostatky byly umístěny na tomtéž místě jako nyní.



Josef Winterhalder, st., Navštívení, 1733.

Shodnou architektonickou koncepci vidíme i na protějším oltáři sv. Kříže v jižní boční lodi. Temnosvitná malba kalvárie na retabulu představuje Kristovo ukřižování a pod křížem skupinu postav – Pannu Marii, sv. Jana Evangelistu na pravé straně kříže a sestru jeho matky Marii Kleofášovou, Marii, manželku Zebedea, Marii Magdalskou a ještě jednu ženu nalevo od kříže. V baroku je obvyklé užití spíše menšího počtu postav, popřípadě zobrazení Krista samotného. Od 15. století se ustavilo přesvědčení o historické správnosti užití čtyř hřebů k přibití korpusu. Variuje se držení Ježíšova těla, které je podmíněno momentem zobrazení. Typologickými obměnami prochází i asistenční postavy, zejména Panna Marie, neboť Tridentický koncil stanovil, že není vhodné, aby Panna Marie pod křížem projevovala drastickým způsobem svou bolest, aby plakala, či omdlévala. Podle soudobých teologů Panna Marie věděla o vzkříšení Krista, a tak projevy žalu byly vyhrazeny Máří Magdaléně.<sup>15</sup> Na oblacích vedle uherskobrodského Ukřižovaného se vznášejí tři putti. Dva z nich zachytávají do Kristovu výtékající krev nádoby. Třetí se sepjatýma rukama vzhlíží k jeho tváři. Slunce v zatmění nám napovídá, že je zde zachycen moment Kristovy smrti. (Lk 23,44–46; Mk. 15,33; Mt 27,45–50). Ikonograficky se ale nejedná jen o samotný akt Ukřižování. Při levém dolním



Neznámý autor, Immaculata, hlavní oltář.

malíř fresek, oltářních obrazů i portrétů. Těžiště jeho tvorby bude patrně na území dnešního Rakouska, ve Vídni se podílel na umělecké výzdobě Schönbornského paláce. Na Moravě pracoval roku 1733 pro hraběte Sinzendorfa v Židlochovicích, byl jeho uměleckým poradcem při výzdobě nově přebudovávaného zámku, k jehož výmalbě i sám přispěl.<sup>20</sup> Dále jeho dílo nacházíme u knížete Liechtensteina ve Valticích a možná pracoval i pro Qustenberka v Jaroměřicích.<sup>21</sup> Archivně máme doloženu Royovu návštěvu ve Slavkově, která proběhla v červenci roku 1733. Antonín Jirka se domnívá, že tato návštěva souvisí s objednávkou pláten pro uherskobrodský kostel a klade ji do přímé souvislosti s Maxmiliánem Kounicem jako zadavatelem obrazů.<sup>22</sup> Ale ani jeden z oltářů s Royovým plátnem nenese erb Maxmiliána Kounice jako donátora.

Rodový znak umístěný na oltáři sv. Kříže patří Janu Zikmundu von Waldstätten. Jeho podobu můžeme vidět i na náhrobní desce na epištolní straně presbytáře. Jan Hájek s přídomkem Waldstätten byl ve službách Dominika Ondřeje Kounice, tedy otce Maxmiliána Kounice, jako jeho osobní tajemník a později jej jako říšský sekretář doprovázel při jeho diplomatických misích do Holandska. V roce 1701 byl povýšen do rytířského stavu a je velmi pravděpodobné, že v úzkém spojení s Kounicí setrval i po smrti Dominika Ondřeje. Zemřel ve Vídni 1. ledna 1737 a byl pohřben ve farním kostele v Uherském Brodě. Jan Zikmund Hájek je na tomto oltáři prezentován coby jeho donátor. V této souvislosti se nabízí myšlenka, že to byl právě on, člověk, který se pohyboval ve Vídni v prostředí císařského dvora, kdo inicioval objednávku Royových pláten.

Vedlejší oltář, tedy druhý v jižní boční lodi, má o něco méně reprezentativní retabul než oba předchozí. Na něm umístěný obraz vychází opět z ruky Petra van Roye a předsta-

okraji obrazové plochy vidíme už poněkud nezřetelně hadí hlavu s jablkem hříchu v tlamě. Jím je zdůrazněna vykupitelská úloha Kristovy smrti. Zajímavé je barevné pojetí inkarnátu. Zatímco Kristus a truchlící ženy jsou v mrtvolně bílém tónu, Jan Evangelista má přirozenou barvu těla.

Obraz je dílem Petra van Roye. Vlámský malíř zmiňovaný v letech 1683–1738 patří k umělcům, jehož práce není ještě probádaná.<sup>16</sup> V letech 1683–1684 se učil u Jana van Helmonta (1650 – po 1714) v Antverpách a v letech 1706–1738 je doložen jako císařský komorní malíř ve Vídni,<sup>17</sup> kde u něj určitou dobu pobýval Franz Anton Maulbertsch.<sup>18</sup> V literatuře se můžeme setkat s názorem, že Peter van Roy byl Maulbertschovým učitelem, avšak případný vliv na Maulbertschovu tvorbu nemůžeme prozatím pro nedostatečnou znalost Royova díla dokázat.<sup>19</sup>

Peter van Roy je uváděn jako

vuje sv. Barboru. Žena bledého inkarnátu, je oblečena do bílých šatů a modrého pláště. Zbožně a odhodlaně upírá pohled k nebi, zatímco její rozhořčený doprovod v čele s otcem Dioskurem se jí chystá usmrtit za to, že se skrze kněze Origena z Alexandrie seznámila s křesťanským učením, a že odmítla uctívat pohanské bohy.<sup>23</sup> Na scéně jsou přítomny všechny důležité osoby mající podíl na její mučednické smrti. Služebníci, kteří na příkaz Dioskura stavěli věž, Martinus, soudce a místodržící, který po mnohém mučení odsoudil Barboru k smrti, i jeho služebník, jenž před tím na jeho rozkaz vlácel Barboru za vlasy. Pozemské scénérii asistují dvojice andělů a několik puttů. Jeden z andělů slétá směrem k Barboře, v pravé ruce drží mučednickou palmu a levou rukou se chystá korunovat světící vavřínovým věncem. Druhý z dvojice drží kalich s hostií a významně na něj poukazuje druhou rukou. Hostie je výrazným zdrojem přímého světla na obraze.



Oltář Panny Marie Lurdské, přestavba, 1881.

Na protějším oltáři zasvěceném sv. Josefu vidíme opět obraz od Petra van Roye. Představuje *Smrt sv. Josefa*. Josef leží na lůžku, tvář obrací ke Kristu, který jej drží za ruku a druhou ukazuje vzhůru k nebeskému otci. U lůžka, u Josefových nohou, pokleká v modlitbě anděl. Diagonálně položené tělo sv. Josefa kompozičně vyvažuje vertikála, kterou tvoří po jeho levé ruce stojící Panna Marie. Gesta a pohled směřuje k nebi, tím výrazově spojuje dolní – pozemskou scénu s horní – nebeskou představující Boha Otce, holubici Ducha svatého a skupinu puttů s liliemi, symboly čistoty. Takto utvořená diagonála je do levého dolního rohu protažena díky košíku s tesařským náradím. Tento prvek jednak dotváří kompozici, ale zároveň ujasňuje i otázky ikonografické. Předměty v košíku jsou Josefovy atributy. Za lůžkem můžeme spatřit ještě další dvě postavy. Jde pravděpodobně o anděly. Ikonografické téma *Smrti sv. Josefa* nabylo v době baroka na významu. Od 17. století je obrazové pojetí jeho úmrtí spojeno s Josefem coby patronem dobré smrti. Zvlášť vyjádřeno vztahem Krista a umírajícího Josefa.<sup>24</sup>

Jen hypoteticky můžeme usuzovat donátory předchozích dvou oltářů, neboť se prozatím nepodařilo přiřadit erby nad obrazy konkrétním osobám.<sup>25</sup> Jde o osoby, které byly nepochybně v úzkém vztahu jak s Uherským Brodem, tak s hrabětem Maxmiliánem Oldřichem.

Všechny tři van Royovy plátna jsou poměrně tmavá. Z nehlubokého temnosvitného prostoru vystupují ozářené postavy přímým světlem, jehož zdroj je mimo obraz. Vyskytující se zdroj světla na obraze, jako například slunce na Ukřížování, svatozář Boha Otce



Peter van Roy, Smrt sv. Josefa, 1733.

*Marii Lurdské*, jehož patrocinium pochází z 19. století, resp. po roce 1881, kdy zakoupil v Paříži brodský děkan František Knapp sochu panny Marie Lurdské a sošku klečící Bernardety, které byly umístěny právě na tento oltář.<sup>27</sup>

Pokud se ale podíváme na sokl retabula, můžeme v něm spatřit barokní tvary a na soklech sloupů erby Kouniců na levé a Rietbergů na pravé straně.<sup>28</sup> Centrální výjev, v současné době tedy jeskyni s Pannou Marií Lurdskou a klečící Bernardetou, nad nimiž se vznáší nápis: „*Já jsem neposkvrněné početí*“, nesou dva andělé. Oba andělé ve své barevnosti i zjemnělé modelaci jsou formálně zařaditelní spíše do 19 století, avšak jejich základ je barokní. Sochařská složka je doplněna o drobná oblaka s hlavičkami puttů. Nástavec nad oltářem je pojednán silně dekorativně bez vazby na architekturu oltáře, jeho zvlněné linie jsou nelogicky koncipované vzhledem k celku. Tato dekorativnost 19. století se projevila i na kartuších zmiňovaných

na obraze Smrti sv. Josefa, je omezen ve své působnosti, zář se velmi rychle ztrácí v okrových a hnědých tónech. Výjimkou je hostie na obraze sv. Barbory, jejíž zář osvětluje nejvrchnější část výjevu, ale ani zde není intenzita světla příliš velká. Malíř pracuje s ostrým světlem, hlubokým stínem a jasnými nelomenými barvami.

Všeobecně se má za to, že oltářní plátna od Petra van Roye nacházející se ve farním kostele byla zhotovena k roku 1733. Restaurátorské práce, které byly prováděny v letech 1968 – 1971, ukázaly, že všechna díla jsou signovaná, ale jen jedno datované. Podpis a dataci nalézáme na obraze Smrt sv. Josefa: „*Petrus van Roy fecit anno 1733*“. Umučení sv. Barbory nese dole uprostřed nápis „*P. van Roy*“ a Kalvárie „*P. van Roy fecit*“.<sup>26</sup> Signatury jsou okem nepostřehnutelné. Jestliže se tedy datace nachází na plátně druhého oltáře, dá se usoudit, že předchozí byl k témuž datu rovněž dokončen. A stejně tak i jejich protějšky v jižní lodi. Tím je výčet oltářů z doby svěcení u konce. Jak si dále ukážeme, zbylé dva oltáře jsou z pozdější doby.

Poslední dvojice oltářů se od předchozích odlišuje. V severní boční lodi je oltář v současnosti zasvěcený *Panně*

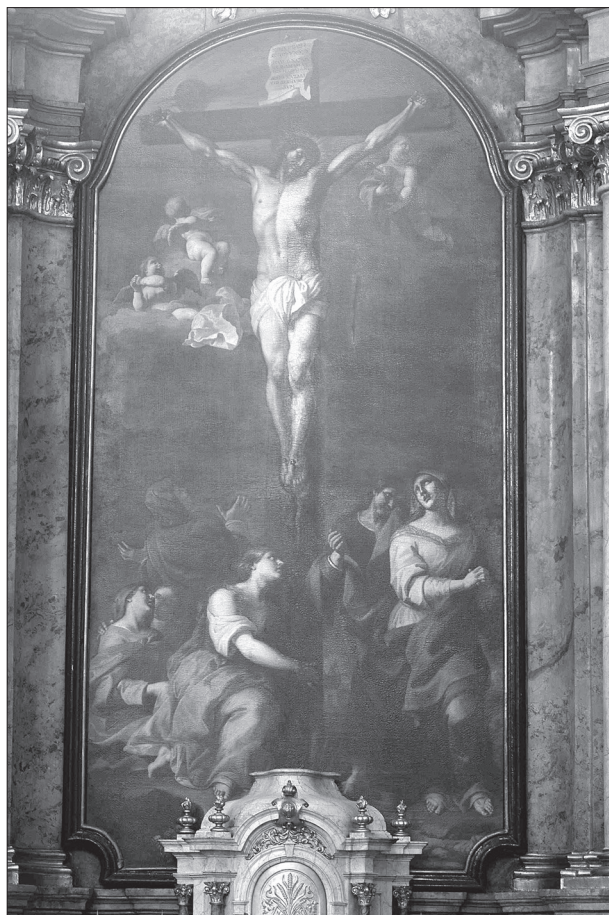
erbů a na jejich silné stylizaci. Zde představají mít úlohu reprezentativní a získávají roli dekorativní s odkazem na historii. Konkrétní prvek historie oltáře je tedy přetvořen a znovu použit, avšak se změnou své funkce.

V archivních pramenech se nám dochovaly útržky dopisů týkajících se stavebních záležitostí zámku ve Slavkově a kostela v Uherském Brodě, které adresovala hraběnka Marie Ernestina Františka rozená von Rietberg kouni-covskému stavebnímu řediteli Václavu Petruzzimu. V jednom dopise ze dne 2. 5. roku 1747 píše: „*Andělé, kteří drží obraz, přijdou dolů, až pod sloupy a všechno nahore a kolem obrazu chci mít z pozlacených úzkých listů převázaných růžičkami na způsob mřížky na bílém mramorovém podkladu a žádnou jinou ozdobu a o tom jsem se s ním (tj. se sochařem) také dohodla.*“<sup>29</sup> A dále v některém z dalších listů, ze dne 15. 6. 1748 varuje Petruziho: „...*a když oltář, který dám některému zdejšímu znalci*



Peter van Roy, Sv. Barbora, 1733.

*prohlédnout, nebude dobrý, trvanlivý a dokonale v souladu se smlouvou zhotovený, jsem také schopna dát tento oltář strhnout. [...]*“<sup>30</sup> Tato slova se s velkou pravděpodobností vztahují právě k oltáři dnes zasvěcenému Panně Marii Lurdské. Pokud byli andělé součástí původního retabula, byli potom právě při renovaci v 19. století silně předěláni tak, aby namísto obrazu drželi více do prostoru předsazenou jeskyni s Pannou Marií. Pro tuto hypotézu svědčí fakt, že oltář je poslední v řadě, tedy jeho datace do poslední čtvrtiny čtyřicátých let je možná. Dále pro ni svědčí i ona reaplikovaná dvojice erbů, tedy jak erb hraběnky jakožto stavitelky, tak i erb jejího manžela označující, že oltář je věnovaný jeho památce. A částečně nám pro tuto tezi svědčí i dvojice andělů a, pokud si odmyslíme novodobé úpravy, určitá disproportionita oltáře vzhledem ke všem ostatním. Tu spatřuji zejména v subtilnosti sloupů. V 19. století došlo k přetvoření horní římsy a nástavce. Sloupy a pilastry retabula můžou být původní, k jejich změně nebyl důvod. Avšak otázkou zůstává střední, konvexně vyduťatá část pod dvojicí andělů. Jakoby napodobovala svatostánek. Tvarově je se soklem retabula neslučitelná, působí disharmonicky vzhledem k celku, ale i vzhledem k ostatním oltářům. Hypoteticky můžeme uvažovat, že barokní oltář v sobě obsahoval svatostánek, který by určoval právě takové postavení andělských figur. Přítomnost svatostánku mohla mít souvislost s častějšími bohoslužbami za hraběte, na jehož památku byl tento oltář vystavěn. Andělé, ačkoliv jsou výrazně upraveni v 19. století, přesto vykazují určitou formální podobnost s anděly u protějšího oltáře, především se skupinou, jenž prolamuje římsu.



Peter van Roy, Ukřižování, 1733.

můžeme číst: „*Ecce ... agnus dei*“. Další dva Kristovi příbuzní – Zachariáš a Jáchym jsou ztvárněni sochařsky. Zobrazení Kristových příbuzných se může rozšířit na mnoho figur. Přes Mariiny sestry a jejich muže až po jejich děti, popřípadě může přecházet do rodokmenu ve formě kořenu Jesse.<sup>32</sup> Zde vidíme užší rodinu, nejznámější biblické postavy Kristových příbuzných. Dvojice andělů v pozadí přináší košíky s ovocem. Další andělé a putti spolu s holubicí Ducha svatého se vznášejí nad hlavami všech zúčastněných.

Retábl oltáře je jako jediný z uherskobrodského souboru doplněn sochařskou výzdobou i ve spodních partiích vedle sloupů. Obě sochy jsou polychromované. Zachariáš stojí na levé straně mírně za sloupem. V pravé ruce drží (měl držet) kadidelnici, jejíž váha je taky jedním z faktorů určující držení jeho těla. Protějšek mu tvoří socha sv. Jáchyma s košíkem holubic. Jáchym je komponován pro více pohledů. Obě sochy jsou oděny do bohaté a logicky utvářené drapérie, a zvláště u sochy sv. Jáchyma je drapérie velkoryse modelovaná.

Autorem sochařské výzdoby je Josef Winterhalder st. Martin Pavlíček mu připisuje všechny sochy na tomto oltáři, tedy i anděle a putti na římsě, stejně jako dvojici andělů z oltáře předchozího.<sup>33</sup> Skupina andělů, prolamujících římsu retabula, má poměrně blízko k dvojici z oltáře Panny Marie Lurdské. Ale od Zachariáše a Jáchyma, kteří stojí u paty sloupů a kteří jsou skutečně Winterhalderovým dílem, se poněkud odlišuje. Drapérie velkého anděla je spíše splývavá, těžká, bez charakteristických ostrých a hlubokých záhybů a zvláště působí i její dolů směřující cípy. Podobný styl práce vidíme i v nástavcích dvou oltářů v klášterním

Poslední oltář v jižní boční lodi je zasvěcen *Svatému příbuzenstvu Kristovu*. Architektonicky je téměř shodný s dvojicí oltářů Svatého Kříže a Navštívení. Jen je doplněn o sochařskou složku. Obraz, odkazující na patrocinium oltáře, je dílo Františka Vavřince Korompaye a je datován mezi léta 1770 a 1775.<sup>31</sup>

Postavy Kristových příbuzných na obraze jsou z levé strany orámovány sloupovou architekturou a jsou umístěny na vyvýšené kamenné podestě na jejímž okraji můžeme číst signaturu: „*Franc : Korompay pinx.*“ Panna Marie s Ježíškem, Josef, stojící za nimi s rozkvetlou větvíčkou jakožto symbolem svého zasnoubení, a Anna, se starostlivým gestem, tvoří spíše rodinnou atmosféru, než obraz Kristova příbuzenstva z hlediska genealogického. Při levém okraji výjevu doplňuje rodinu i sv. Alžběta s malým Janem Křtitelem. Zřetelně jej poznáme podle jeho atributů – beránka u nohou a holí v podobě kříže, přes kterou je ovinuta páska s nápisem. Z něj



kostele v Uherském Brodě.<sup>34</sup> Dá se soudit, že vzešly z Winterhalderovy „dílny“. Otázku jaký podíl na jejich vytváření má sám Josef Winterhalder starší, nebo jeho bratr Antonín, s nímž v Uherském Brodě spolupracuje, bych nechala otevřenou. Zvláště v případě, kdy neznáme styl dílenské práce, se mi zdá zjednodušující vše vztahovat přímo k Josefu Winterhalderovi. Sochařskou paralelu k Zachariášovi a Jáchymovi, jak z hlediska ikonografie, tak formy, najdeme na oltáři sv. Anny v kostele sv. Martina v Třebíči (1758–1760), což je další z Winterhalderových děl. Tyto sochy však nejsou polychromovány. Na retabulu oltáře, resp. na jeho soklu je třeba si povšimnout i zvláštního způsobu štukování, které imituje mramorovou inkrustaci. S tímto způsobem se sekáváme i u dvou oltářů u brodských dominikánů a i na oltářích v Třebíči, k nimž Josef Winterhalder prováděl sochařskou výzdobu. Štukové práce jsou rovněž jeho dílem.<sup>35</sup>

Josef Winterhalder pracoval pro farní kostel v Uherském Brodě už v roce 1733, kdy zhotovil reliéf Navštívení a s velkou pravděpodobností i anděle v nástavci hlavního oltáře.<sup>36</sup> Mohl tedy v tomto roce pracovat i na oltáři Kristova příbuzenstva. Z předchozího textu ale víme, že jeho protějščí oltář, tedy dnešní oltář Panny Marie Lurdské v době svěcení nestál a je tedy málo pravděpodobné, že by interiér kostela byl v době svěcení označen za „plně vybavený“, kdyby nebyla dodržena symetrie protějščích oltářů. Z toho můžeme usoudit, že v roce 1733 byly zbudovány jen první čtyři oltáře. A pro dataci posledního, zasvěceného Kristovu příbuzenstvu se nám nabízí rozmezí let 1747–1758, kdy Josef Winterhalder byl prokazatelně v Uherském Brodě.<sup>37</sup> Ale toto rozmezí není ve shodě s obecně přijatou datací Korompayova oltářního plátna: 1770–1775.

Sv. Alžbětu při levém okraji doplňuje Zachariáš, zatímco sv. Jáchym je v blízkosti své ženy sv. Anny. Musel existovat koncept oltáře jako celku, který zvažoval umístění jednotlivých figur na plátně a jejich vztahy k sochám. Oltář jako jediný na sobě nenesl žádný erb. Můžeme jen hypoteticky vyvozovat, že by případným objednavatelem mohlo být město, resp. městští radní. Tato domněnka není bezdůvodná, protože právě pro město jako objednavatele zpracovává Josef Winterhalder kašnu na náměstí. A to v druhé polovině padesátých let. Nabízí se tedy tři možnosti. Buď se budeme snažit posunout vznik oltáře ke konci 60. let, nejpozději však do 1769, kdy Winterhalder umírá, nebo bude třeba znovu zvážit dataci Korompayova obrazu a případně ji posunout směrem k druhé polovině let padesátých, kdy se Josef Winterhalder prokazatelně v Uherském Brodě pohyboval. A poslední možností by bylo osazení oltáře jiným, neznámým plátnem, které by bylo po dvaceti letech vyměněno za Korompayovu malbu. Vyloučit tuto možnost prozatím zcela nemůžeme, domnívám se však, vzhledem k nákladnosti vyhotovení nového oltářního obrazu, že je tato varianta málo pravděpodobná.

František Vavřínek Korompay (1723–1779) se učil u F. A. Palka během jeho moravského pobytu. Těžiště jeho díla nacházíme v Brně, kam přišel z Kroměříže. Svými současníky byl ceněn hlavně jako portrétista. S oltářními obrazy se v jeho díle setkáváme od čtyřicátých let 18. století, kdy pracuje převážně pro brněnské chrámy. Následující desetiletí je v Korompayově díle určitým tajemstvím, protože neznáme žádné jeho dílo, které by bylo možné prokazatelně zařadit do této doby. Datované obrazy se objevují teprve v šedesátých letech. Přesto je do padesátých let 18. století přiřazen soubor maleb pro kostel sv. Martina v Třebíči.<sup>38</sup>

Pokud se podíváme na některé Winterhalderovy práce druhé poloviny padesátých let, kromě již uvedené kašny se sochou sv. Floriána z roku 1756 na uherskobrodském náměstí, nacházíme je rovněž v Třebíči v kostele sv. Martina, a to v letech 1758–1760. Sochařská paralela jednoho oltáře již zmíněna byla, ale v této souvislosti je třeba doplnit, že malby na obou oltářích, na nichž Winterhalder v Třebíči pracoval, jsou z ruky Františka Vavřince Korompaye, resp. byly v jejich původní podobě. Oltář sv. Anny Samotřetí nesl malbu tohoto zaměření, která byla v pozdější době nahrazena sochou. Původní plátno spolu se sochami sv. Zachariáše a Jáchyma vedle sloupů a sv. Alžběty v nástavci tvořilo i zde ikonografické téma sv. Příbuzenstva Kristova.<sup>39</sup> V této souvislosti se nabízí myšlenka, že obě zakázky, jak trebičská, tak uherskobrodská, vznikly víceméně paralelně ve „spolupráci“ obou umělců a to

kolem roku 1758. K tomuto datu se Josef Winterhlader objevuje v Uherském Brodě znovu. Máme to doloženo jeho vlastnoručním zápisem, jenž se nachází na zadní straně kresby podle obrazu *Stětí Jana Křtitele*.<sup>40</sup>

Malba *Stětí Jana Křtitele* je dílem neznámého umělce a v současné době je umístěna na čelní stěně severní boční lodi farního kostela. Do původního farního, tedy nyní husitského, kostela na hlavní oltář, ji nechal přivést Dominik Ondřej hrabě Kounic buď v roce 1697 nebo 1701. Do nynějšího farního kostela byla přenesena po roce 1784.

Scéna je zachycena v momentě, kdy kat podává poněkud vyděšené Salome hlavu Jana Křtitele položenou na podnosu. Předání soucitně přihlíží služebná v její blízkosti. Anatomicky výrazně propracované tělo mrtvého světce leží uprostřed výjevu a z pravého dolního rohu k němu přibíhá vystrašený chlapec. Postavy jsou nasvíceny z nebe přicházejícím ostrým světlem, vše co je v pozadí je tmavé a málo zřetelné. Tmavost obrazu je zčásti dána jeho stářím, neboť právě kresba Josefa Winterhaldera nám ukazuje, že v době, kdy si kopii obrazu pořizoval, zřetelně viděl i architektonické pozadí.

V této souvislosti se zdá málo pravděpodobné, že by do Uherského Brodu jel znovu po dvou letech jen proto, aby si zhotovil kopii obrazu. Tu si mohl vytvořit při kterémkoliv své předchozí návštěvě. Od roku 1733 do roku 1756 byl v Uherském Brodě několikrát. Nabízí se tedy hypotéza, že v roce 1758, kdy vznikla kresba, mohlo dojít buď k uzavření smlouvy na sochařskou výzdobu oltáře Svatého Příbuzenstva, anebo k jeho zhotovení.<sup>41</sup>

V souvislosti s polychromií soch na všech bočních oltářích se můžeme ptát, zda byla původně všechna sochařská díla barevně pojednána, anebo jde o „dekorativní potřebu“ 19. století.

V osmnáctém století jsou pro moravské prostředí charakteristické spíše oltářové sochy monochromní, resp. bílé nebo v barvě bílého mramoru, popřípadě se zlacením. Proto i štukové práce toto mramorové vzezření soch podporovaly. Souvisí to s „italskou manýrou“, s italským barokem berniniovským a s italsko-klasicistními náladami společnosti, resp. vídeňského dvora, jenž byl z velké míry určující pro moravské baroko. Polychromie soch by vykazovala vazby spíše na dřevěnou než na mramorovou skulpturu. A to nebylo v soudobé moravské tvorbě běžné, zvláště ne v kounicovském Brodě, kde i veškerá architektura, jejíž výstavba byla tímto rodem podporována, vycházela z italsko - francouzských klasicizujících vzorů.

Způsob „bílý“ povrchové úpravy sochařské práce vidíme ve farním kostele na hlavním oltáři. I oltář jako celek je laděn do světlých tónů, světlý mramor sloupů koresponduje s bílou a zlatou na sochách. V podobných tónech jsou i první dva oltáře v bočních lodích, prosvětlenější a odlehčenější je zvláště oltář s reliéfem Navštívení Panny Marie. Proto poněkud disharmonicky působí pastelový kolorit andělských postavicek na římsě. U ostatních oltářů tento rozdíl není tak nápadný, neboť jsou celkově tmavší. Ale opět bych se zastavila u oltáře Panny Marie Lurdské a u hraběncina požadavku zlatých úzkých lišt na bílém mramorovaném podkladu.<sup>42</sup> Pokud bylo hraběnce vyhověno, i tento oltář byl světlejší, dá se soudit, že andělé nesoucí obraz polychromováni nebyli. U oltáře Svatého příbuzenstva Kristova si taky poměrně lehce dokážeme představit bílé sochy pouze se zlacením, namísto barevných, které by lépe korespondovaly s celým oltářem a svou světlostí by tak vyvažovaly masivnost bloku retabula.<sup>43</sup>

Na závěr je třeba ještě jednou shrnout, že v době svěcení kostela v roce 1733 se v interiéru chrámu nacházely vedle hlavního ještě čtyři boční oltáře. Tři z nich opatřil kvalitními malbami Peter van Roy. Zbylé dva oltáře nacházející se na koncích bočních lodí pocházejí z pozdější doby. Oltář původně neznámého patrocina, dnes zasvěcený Panně Marii Lurdské, byl založen na popud hraběnky Marie Ernestiny Františky rozené von Rietberg, na památku svého zesnulého manžela hraběte Maxmiliána Oldřicha Kounice, v druhé polovině čtyřicátých let. Oltář Kristova příbuzenstva s obrazem od Františka Vavřince Korompaye a se sochami Josefa Winterhalder staršího se vymyká jakékoliv prokazatelné dataci. Přesto nabízím rozmezí let 1747–1758. S větším důrazem na konec padesátých let.

## Poznámky:

- 1 Jiří Kroupa, *Nové poznatky na téma Domenico Martinelli a Uherský Brod*, Studia Comeniana et historica, 39, 1989, str. 111. Helmut Lorenz, z jehož práce *Domenico Martinelli (1650–1718) und die österreichische Barockarchitektur* Kroupa vychází, odepisuje z Martinelliho díla farní kostel v Uherském Brodě a za možného projektanta považuje právě G. A. Bitterpfeila, kterému je možné připsat i stavbu radnice a špitálu.
- 2 Část dopisu, který odeslal Ferdinand Godedt[?] dne 21. října 1733 hraběti Maxmiliánu Kounicovi. Obsah dopisu se týká povolení k přesunu farních služeb ze starého kostela na nový a oprávněnost děkana vykonávat farní povinnosti. MZA, G 436, Inv. č. 1362, sign. P15; přepis dle Aleš Kapsa, *Uherskobrodská farnost ve XX. století. Vybrané zápisy z pamětních knih uherskobrodské farnosti*, Uherský Brod, 2005, str. 25.
- 3 Erbem Kouniců bylo stříbrné lekní na červeném poli, u moravské větve byl znak od roku 1642 čtvrcen s modrou růží ve zlatém poli Sezimů z Ústí. Hlavním klenotem byly pár černých křídel. Na oltáři je tento znak bez klenoty. Milan Buben, *Encyklopedie heraldiky*, Praha 1994.
- 4 Neposkvrněné početí Panny Marie bylo římskokatolickou církví dogmatizováno až roku 1854. Nicméně se toto téma v křesťanské ikonografii objevuje již mnohem dříve. Náleží již ke středověkým teologickým spekulacím tak, jak je můžeme číst například v apokryfních vyprávěních, a je částečně vyjádřeno i v typologické konfrontaci Marie s Evou. A od pozdního středověku do barokní doby bývá většinou obklopena symbolickými obrazy Loretánské litanie. V baroku se většinou symboly Loretánské litanie vypouštějí a namísto toho je zdůrazněno vítězství nad dědičným hříchem v podobě hada. Gerd Heinz Mohr, *Lexikon symbolů. Obrazy a znaky křesťanského umění*, Praha 1999. – J. Fourné, *Immaculata Conceptio*, in: *Lexikon der christlichen Ikonographie*, II., Rom-Freiburg-Basel-Wien, 1990, str. 338–343. – *Neznámá evangelia. Novozákonní apokryfy I.*, Vyšehrad, 2001. Např. *Protoevangelium Jakubovo*, str. 259; *Pseudo – Matoušovo evangelium*, str. 291. – G. M. Lechner – H. M. Koster, *Unbeflekte Empfängnis*, in: Remigius Bäumer – Leo Scheffczyk (ed), *Marienlexikon VI*, Scherer-Zypresse, St. Ottilien, 1994, str. 519–532.
- 5 Po stranách hlavního oltáře se nacházejí epitafy a náhrobní deska. Naproti sakristii na epištolní straně je to náhrobní deska Jana Zikmunda Hájka von Waldstätten, bratra uherskobrodského primátora Pavla Hájka. Tmavá deska se zlatým nápisem je korunovaná osobním znakem Jana Hájka, s nímž se můžeme setkat ještě dále na jednom z oltářů v boční lodi. Erb je doprovázen dvojicí sedících andělů. Na téže straně více za oltářem se nachází epitaf matky Maxmiliána Kounice Ludmily z Kounic, rozené z Roupova. Náhrobek Maxmiliánův je pak na protější, evangelijní straně a je vytesán do pískovce.
- 6 Martin Pavlíček, *Josef Winterhalder starší*, Brno, 2005, str. 69.
- 7 Ibidem, 2005, str. 69.
- 8 S tematikou Navštívení se můžeme ve výtvarných dílech setkat již v 5. století. Rozšiřuje se díky františkánské literatuře a mystice v období pozdní gotiky. Pozdravení může být vyjádřeno i úklonou, popřípadě pokleknutím. Navštívení je situováno buď v krajině, před městem anebo, což je od doby renesance velmi oblíbené, před neutrální antikizující architekturou, která je mnohdy chápána jako dům Zachariášův. Marie a Alžběta bývají při svém setkání nejčastěji osamoceny. Avšak již od 8. století je můžeme nalézt v doprovodu jedné či dvou služebných a v pozdní gotice se k nim připojuje jako průvodce sv. Josef, popřípadě Zachariáš, či jiné asistenční figury, včetně andělů. M. Lechner, *Heimsuchung Mariens*, in: *Lexikon der christlichen Ikonographie*, II., Rom-Freiburg-Basel-Wien, 1990, sl. 230–232.
- 9 K Hradisku více Pavel Suchánek, *Premonstrátská kanonie Hradisko u Olomouce ve 20.–40. letech 18. století – formy a funkce sochařských děl*, Brno 2004 (disertační práce), str. 59–62.
- 10 Ostatky přivezl ze svého diplomatického pobytu v Římě a pocházejí z katakomby sv. Abdona a Sennena. Jaroslav Hlobil, *Uherský Brod, město a okres*, [b. m., b. d.], str. 17. – Josef Bartoš, *Uherský Brod. Minulost i současnost slováckého města*, Brno, 1972, str. 145.
- 11 Erb se čtvrceným kulem. První a třetí pole znaku orlice vlevo hledící. V kule v prvním a čtvrtém poli medvěd, ve druhém a třetím zkřížené praporečky. Erb je korunovaný šlechtickou korunou. In: Buben, 1994.
- 12 Základní znak Kouniců – stříbrné lekní na červeném poli, u moravské větve byl znak čtvrcen s modrou růží ve zlatém poli, Buben, 1994.
- 13 Kapsa, 2005, str. 23.
- 14 „...a dali jsme darem nejjasnějšímu a vysoce urozenému panu hraběti Maxmiliánovi z Kounic, u svatě

- Apoštolské Stolice mimořádnému vyslanci svaté císařské Výsosti Karla VI., u jeho Svatosti voleného císaře římského, posvátné tělo se zlomkem nádoby od krve mučedníka Kristova svatého Fortunáta, vyjmutého ze hřbitova svatých Abdona a Sennena [...]. Dáno v Římě dne 9. měsíce července 1724. [...]“ Ibidem, str. 24.*
- 15 R. Haussherr, *Kruzifixus*, in: Lexikon der christlichen Ikonographie, II, str. 606–642.
  - 16 H. Schwarz, Peter van Roy in Tieme – Becker. *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. str. 129–130. Zde je uvedena starší literatura a prameny. Roye zmiňuje i August Prokop: August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in Kunstgeschichtlicher beziehung*, III. Band, Wien, 1904, str. 1296. Z hlediska architektonického zmiňuje uherskobrodský kostel i v kapitole o netypických barokních chrámech, str. 1031. Další realizace Petra van Roye v Georg Dehio, *Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler in Ostmark, Ersten Band. Wien und Niederdonau*, Wien-Berlin, 1941, str. 75, 451, 479.
  - 17 Antonín Jirka, (ed.), *Středoevropské malířství 1600–1730 z moravských sbírek*, Zlín, 1992, str. 30.
  - 18 „*Maulpertsch Franz Anton ein Schwab, Mahlers Sohn, g. in d. Theinfalt Strasse in Regenthallisch H. bey H. v. Roy.*“ „*Dem 5den dito Frantz Andoni Maulbertsch gebürdig aus Schwaben in Langenargen, dessen Vater ein Maler dasselbst, logiert in d. Teinfaltstrassen bey H. v. Royen in regenthallischen Hauß im 3 Stock.*“ Zápis k 5. říjnu 1739 ve jmenném registru dvorní akademie ve Vídni. Wien, Archiv der Akademie der Bildenden Künste, 1/a, 1/b, S. 30, 175. Cit dle Klara Garas, *Franz Anton Maulbertsch 1724–1796*, Budapest, 1960, str. 241. K Royovi více i Eadem, str. 177. – Eadem, *Über Mäster und Vorgänger Maulbertsch. Van Roy, van Schuppen und Rottmayr*, in: Bulletin du Musee Hongrois des Beaux-Arts, Nr. 45, 1975, str. 22. Dále Franz Martin Haberditzl, *Franz Anton Maulbertsch 1724 – 1796*, Wien, 2006, str. 28, 30. – Zora Wörgötter (ed), *Franz Anton Maulbertsch und sein Umkreis in Mähren, ausgewählte Werke aus tschechischen Sammlungen*, Langenargen am Bodensee, 2006, str. 31.
  - 19 Za upozornění na vztah Petra van Roye a Franze Antona Maulbertsche a na příslušnou literaturu děkuji Mgr. Michaeli Šeferisové Loudové, PhD.
  - 20 Antonín Jirka, *Materiálové příspěvky k historii malířství na Moravě*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, F 18, 1974, str. 73. K Royovým pracem v Židlochovicích více Jiří Kroupa, „*Lieu de plaisance*“ a *barokní Morava*, (habilitační práce), Brno, 1994, str. 89, 90.
  - 21 Z knížecí liechtensteinské sbírky: Mater dolorosa, olej na plátně, 67×45 cm, na rubu nálepky: Aus der fürstlichen Galerie Wien No 1514; vedle: Anonyme. Valtice, státní zámek, inv. č. 738/785. Jirka, 1992, str. 30. Další Royov obraz, Portrét knížete Václava z Liechtensteina ze sbírek Muzea výtvarných umění v Budapešti, publikuje Klara Garas in: Garas, 1975, str. 22. Obraz je signován. Vazba van Roye na Questenberky viz: Ivo Krsek, *Malířství*, in: Krsek, Ivo - Kudělka, Zdeněk – Stehlík, Miloš – Válka, Josef, *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*, Praha, 1996, str. 120. Pro Questenberky vytvořil pravděpodobně portrét mladého Jana Adama Questenberka.; v Moravské galerii Portrét A. E. Girota, olej na plátně, 90×73 cm, nápis na zadní straně: P. von Roy. F. / A. E. Girot / Et 41. 1718, Inv. č. A 1298. Wörgötter, 2006, str. 31.
  - 22 Jirka, 1974, str. 73.
  - 23 Podle jedné legendy nechal její otec v době, kdy se rozhodl ji provdat, stavět lázeň, podle jiného znění v době její konverze ke křesťanství začal budovat věž, do níž chtěl Barboru uvrhnout. Společné však je to, že poručil v dané budově vystavět dvě okna, ale Barbora v době jeho nepřítomnosti nařídila služebníkům zhotovit okna tři jako symbol trojjednoti Boha. Otec se po návratu na dceru rozhněval a chtěl ji zabít. Skála, kde oba stáli se ale rozestoupila a pojala Barboru do sebe a vynesla ji na kopec, kde stáli dva pastýři. Jeden z nich Barboru prozradil, a proto se jeho stádo ovcí proměnilo na kobylinky a on sám v mramorovou sochu. Když ji otec našel, dal ji zbičovat a vláčet za vlasy a poté se rozhodl celou záležitost předat místodržícímu a soudci Martianovi. Ten ji znovu mučil a nakonec odsoudil k smrti. Popravu provedl mečem její otec. L. Petzold, *Barbara*, in: Lexicon der christlichen Ikonographie, VI, str. 304–311. Jakub de Voragine, *Legenda aurea*, Praha 1998, str. 365–370.
  - 24 G. Kaster, *Joseph von Nazareth*, in: Lexicon der christlichen Ikonographie, VII, sl. 210–221.
  - 25 Modrý štít u oltáře sv. Barbory je dělen břevnem pošikem, kde v pravém poli je umístěna zlatá hvězda a v levém zlatý srp měsíce. Znak je korunovaný turnajovou helmou s korunou a křížem. Zatím se mi nepodařilo spojit erb s konkrétní osobou, proto nelze určit fundaci oltáře. Stoupající měsíc s hvězdou obsahuje mnoho moravských rodů, ale přímo s takto členěným štítem jsem se nesetkala. Na erbu oltáře Smrti sv. Josefa vidíme na modrém pozadí v dolní polovině otevřenou

- knihu a v horní polovině nad ní trojúhelník Božího oka a za ním světelné paprsky. Jednotlivé erbovní figury jsou zlaté. Klenotem je koruna a nad vším se vznáší klobouk. Jeho střechou je proplečena šňůra, která splývá po stranách dolů a je zakončena šesticí střapců na každé straně. Podle klobouku vznášejícím se nad samotným znakem se dá usoudit, že jde o církevní hodnostáře a počet střapců dává několik možností. Šest střapců se objevuje na znacích opatů, proboštů, biskupů nebo domácích prelátů. Absence rozlišovací barvy u střapců i u klobouku nám ani užší specifikaci neumožní. Heinrich Edlen von Kadlich, *Der Mährische Adel*, Nürberg, 1899; Milan Mysliveček, *Erbovník aneb kniha o znacích i osudech rodů žijících v Čechách a na Moravě*, Praha, 1997; Zdeněk, M., Zenger, *Česká heraldika*, Praha, 1978, str. 127.
- 26 Jírka, 1974, str. 73–74.
- 27 Hlobil, [b. d.], str. 17.
- 28 Erb na levém soklu je zlatý, reliéfně zpracovaný: čtvrcený štít, v prvním a čtvrtém poli lekna, ve třetím poli růžice, druhé pole je prázdné. Erb na pravém soklu je opět reliéf zlaté barvy: Třikrát polcený, první pole s orlicí vpravo hledící, druhé pole fantazijní heraldická figura, třetí a čtvrté pole dělené, svatoondřejský kříž se střídá se lvem ve skoku vlevo hledícím. Zde prezentovaný svatoondřejský kříž je ale redukce původních zkřížených praporců. Precizně propracovaný znak hraběnky můžeme vidět na fasádě kostela. Buben, 1994.; Kadlich, 1899.
- 29 Milada Vilímková, *Význam osobnosti stavebníka pro interpretaci barokní architektury* in: Umění XXIX, 1981, str. 542. Autorka vychází z fasciklu dopisů hraběnky Kounicové, které byly uloženy v Lobkovickém archivu v Roudnici a svého času zapůjčeny Jaroslavu Gollovi, v jehož pozůstalosti uložené v Národním archivu v Praze by se měly nacházet. NA Drobné pozůstalosti – Dr. Jaroslav Goll 1872–1927. Sdružený a skupinový inventář, F 56. Bohužel se mi je nepodařilo objevit.
- 30 Ibidem, 1981, str. 542.
- 31 Krsek, 1996, str. 543.
- 32 M. Lechner, *Sippe, Heilige*, in: Lexikon der christlichen Ikonographie IV sl. 163–168.
- 33 Pavlíček, 2006, str. 71–72.
- 34 Oltář sv. Vincence Ferrerského a Panny Marie Pasovské, dnes sv. Josefa.
- 35 V současné době jsou štukové inkrustace názorně viditelné jen na soklu sloupu u sv. Jáchyma, zobrazují skalnatou krajinu. Ostatní výplně jednotlivých polí jsou prázdné, avšak při bližším pohledu jsou patrné kontury obdobných „krajín“.
- 36 Pavlíček, 2006, str. 71.
- 37 V roce 1747 a 1753 pracuje na zakázce pro klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie v Uherském Brodě. Smlouvy k oltářům: MZA E16, kart. 32, sig. GI, fol. 12–14. K ostatním pracím viz dále.
- 38 Pavel Škranc, *Příspěvek k dějinám malířství na Moravě ve 2. polovině 18. století. Dílo F.V.Korompaye*, (diplomová práce), Brno, 1981, str. 56. – Lubomír Slavíček, *Drobná zjištění k dílu Františka Vavřínce Korompaye*. Bulletin Moravské galerie v Brně 50, 1994, s. 62–63. Vlasta Kratinová, *Baroko. Stálá expozice starého umění*, Brno, 1992, b. s.
- 39 I protějškový obraz sv. Josefa od Františka Vavřínce Korompaye byl nahrazen sochou. Ivo Krsek, *Nové poznatky k dějinám malířství 18. století na Moravě*. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, F 21–22, str. 66.
- 40 Nyní uloženo v Moravské galerii. Kresba perem na papíře, 339×217 mm. Inv. č. B 1309. Na zadní straně kresby se nachází zrcadlově obrácený nápis: *Joseph Winterhalder / Den 27 Juli nach Mittag hab ich es angefangen / und den 30 diß hab ich es gefertigt. Copiert in / der Ungarisch Broder Phar (uintern) / Kirchen. Anno 1758 a dodatečný přípis: Dieses Bild ist Rotmayerisch a v dolním pravém rohu: Winterhalder Senior 1751. K této kresbě např.: Lubomír Slavíček, *Dvě neznámé kresby Josefa Winterhaldera st.*, in: *Ars naturam adiuvans*. Sborník k počtí prof. PhDr. Miloše Stehlíka, Brno, 2003, str. 85. – Ibidem, „Ein guter maler muss bildhauerisch, und ein guter Bildhauer male- risch arbeiten trachten.“ *Zu einigen malerischen Zeichnungen des Bildhauers Johann Winterhalder d. Ä. in Brünn*, in: *Kunst – Politik – Religion. Studien zur Kunst in Süddeutschland, Österreich, Tschechien und der Slowakei*. Festschrift für Franz Matsche zum 60. Geburtstag, Petersberg, 2000, str. 151. – Pavlíček, 2006, str. 109.*
- 41 Pro úplnost je třeba zmínit dvojice andílků na kůru. Andílci nalevo hrají na příčnou flétnu a na violoncello, na pravé straně na housle a trubku. Přidávají se tak k hudbě varhan a společně s chrámovým sborem přispívali k oslavě Boha hudbou. Jejich sochařské autorství je nejisté, stejně tak u skupiny andělů na varhaní skříní.
- 42 Vilímková, 1981, str. 542.
- 43 Devatenácté a dvacáté století se výraznou měrou podepsalo na dotváření interiéru farního kostela.

Protějšek Stětí Jana Křtitele tvoří v jižní lodi obraz Zavraždění sv. Václava, který byl kostelu darován v roce 1929. Obraz pochází od ak. mal. Josefa Hellera z Kroměříže. Byla vytvořena i křížová cesta, kazatelna a výrazná socha Božského srdce Páně naproti ní. Jak už bylo řečeno, byl přetvořen i poslední oltář v severní boční lodi a byla provedena nová polychromie na sochách.

Původ snímků: Photograph Credits – Fotonachweis: Seminář dějin umění FF MU (Tomasz Zwyrtek).

---

*Bc. Lenka Melichová, DiS. (n. 1980), vystudovala restaurování a konzervování nábytku a nepolychromované dřevorezby na VOŠUŘ v Brně a ukončila bakalářské studium na FF MU obor muzeologie a dějiny umění. V současné době studuje magisterský cyklus dějin umění na FF MU.*

---

## **The Baroque Altar of the Parish Church of Virgin Mary's Immaculate Conception in Uherský Brod**

### **A b s t r a c t**

The parish church of Virgin Mary's Immaculate Conception in Uherský Brod was consecrated on October 25, 1733. The purpose of this study was to analyze the individual altars from the iconographic point of view as well as to discuss their dating and authorship. Besides the main altar, there are six lateral altars in the church. The Altar with Crucifixion and the lateral altar of St. Barbara bear the canvases by the Flemish painter Peter van Roy. On the last altar in the South lateral nave, there is the canvas of Holy Christ's Family by František Vavřinec Korompay, and sculptural decoration by Joseph Winterhalder the Elder. In the North nave, the same sculptor rendered the relief of Visitation on the first altar, while the second one bears the canvas depicting the Death of St. Joseph, again by Peter van Roy. The last altar consecrated to the Virgin Mary of Lourdes was rebuilt in 1881 when its patronage had been changed. However, we can still discern traces of the original Baroque work. While the main and the first four altars date back to the church's consecration, the two of the opposite altars are of a later date. The last altar of the North nave – the today's altar of Virgin Mary of Lourdes – dates back to the late 1740s. The origin of the Holy Family altar is estimated between 1747–1758.

## **Barockaltäre in der Pfarrkirche der unbefleckten Empfängnis der Jungfrau Maria in Uherský Brod**

### **Z u s a m m e n f a s s u n g**

Die Pfarrkirche der unbefleckten Empfängnis der Jungfrau Maria wurde am 25. Oktober 1733 geweiht. Die vorliegende Studie hat sich zum Ziel gesetzt, einzelne Altäre hinsichtlich der Ikonographie, Autoren- und Zeitbestimmung zu analysieren. Außer dem Hauptaltar gibt es in der Kirche sechs Seitenaltäre. Der Altar der Kreuzigung und der Altar der Heiligen Barbora tragen die Gemälde des flämischen Malers Peter van Roy. Am letzten Altar im südlichen Seitenschiff sind das Gemälde namens Heilige Verwandtschaft Jesu von František Vavřinec Korompay und eine plastische Ausschmückung von Josef Winterhalder zu sehen. Am ersten Altar im nördlichen Seitenschiff hat derselbe Bildhauer das Relief Mariä Heimsuchung geschaffen, während am zweiten ein Gemälde von Peter van Roy den Tod des Heiligen Joseph darstellt. Der letzte Altar der Maria von Lourdes wurde nach 1881 umgebaut, wo auch das Patrozinium geändert wurde. Die Spuren des ursprünglichen Barockwerkes sind daran jedoch zu erkennen. Der Hauptaltar sowie die ersten vier Seitenaltäre stammen aus der Weihezeit, weitere gegenüberstehende Paare der Altäre sind später errichtet worden. Der letzte Altar im nördlichen Kirchenschiff – der heutige Altar der Maria von Lourdes – stammt vom Ende der vierziger Jahre des 18. Jahrhunderts und beim Altar der Verwandtschaft Jesu wird die Zeitspanne 1747–1758 vermutet.

## DROBNÉ SAKRÁLNÍ STAVBY – KAPLE UHERSKOBRODSKA

Tomáš Pospěch, Uherský Brod

Stavební, slohová i umělecká rozmanitost drobných sakrálních staveb tvoří pestrou mozaiku, která dotváří bohatý obraz moravského venkova. V každé z těchto staveb je ukryt odkaz našich předků – jejich duše, práce i život. Následující článek je věnován nejdominantnějšímu stavebnímu typu mezi drobnými sakrálními památkami – kaplím, neboť tento stavební typ předčí ostatní tvarovou bohatostí i počítí převahou.

V obraze naší krajiny, přetvářené po staletí lidovou tvořivostí místních obyvatel, sehrávala prostá zbožnost i náboženská propagace nemalou roli a výraznou měrou se odrazila na její dnešní podobě. Typické příklady tohoto snažení můžeme spatřovat v drobných sakrálních objektech a stavbách, které dokreslují malebný obraz moravské a slezské krajiny.<sup>1</sup>

Úvodem by se slušelo nejprve definovat pojem drobné sakrální stavby. Pod toto označení zahrnujeme samostatně vybudované stavby nesoucí náboženskou symboliku, které byly vystavěny na obecním katastru při polních cestách, vodních tocích, nedalekých lesích, ale i v centru sídelních jednotek. Řadíme sem boží muka, poklony a kaple rozličných rozměrů a také drobné zvoničky a zvonice, které se svou funkcí pohybují na hranici mezi sakrální a profánní architekturou. K výše jmenované skupině se svou významovou identitou řadí i sakrální objekty. Ty jsou co do počtu a různorodosti tvarosloví pro stavební nenáročnost kvantitativně mnohem více zastoupeny. Mezi ně počítáme volně stojící kříže, památné kameny, skulptury světců, jednoduché schránky zavěšené na kmeni vzrostlého stromu, či uměle vybudovaném dřevěném sloupku nesoucím náboženskou symboliku. Dále sem patří také drobné pomníčky a svaté obrázky zasazené do vhodného přírodního zákoutí, které je chrání před nepřízní počasí.

Sakrální stavby a objekty byly budovány z různých důvodů, jednak jako výraz hluboké zbožnosti lidu, ale i jako forma poděkování za ukončení ničivé epidemie, nebo jako prosba o ochranu patrona, který měl z náboženského hlediska moc odvrátit hrozbu živelných katastrof a morových ran. Jednotliví světcí, ke kterým se touto formou lidé obraceli, měli tak bdít například nad bezpečím poutníků, honáků dobytka, prvorodiček a prostých občanů. Některé stavby byly budovány i jako hřbitovní kaple milované osoby fundátora. Obdobně i některá boží muka a kaple byla stavěna na místech velkých pohřebišť z dob válečných útrap a choleryových ran. Jinde tyto stavby plnily funkci orientačního bodu v krajině a ve 20. století byly často zřizovány jako památník a vzpomínka na oběti první a druhé světové války.

Plošným výzkumem na území uherskobrodského regionu, který zahrnuje 24 obcí, bylo nalezeno a zdokumentováno 44 dochovaných drobných sakrálních staveb. Mezi nimi je nejčastěji zastoupen počtem 28 stavební typ kaplí. Zbývající stavby tvoří 6 poklon, 2 boží muka, 4 zvoničky a 4 zvonice. Památkově chráněno je z tohoto rozsáhlého souboru pouhých 8 staveb.

Tento článek je věnován nejpočetnější stavební skupině z uvedeného souboru, tedy kaplím. Původ označení slova „kaple“ je obecně odbornou literaturou spojován s uložením pláště sv. Martina Turského v modlitebně královského paláce v Paříži. Název této svatyně vycházel z označení této posvátné relikvie „capella“ z latinského „cape“, tedy plášť. Později vešel do všeobecného povědomí a byl užíván pro menší kultovní prostory, a to jak samostatné, křtící, hřbitovní, palácové, hradní, zámecké, tak i pro kultovní prostory tvořící součást chrámu, atd.<sup>2</sup> V rámci zkoumání drobných sakrálních staveb řadíme pod označení „kaple“ solitérní stavby nevelkých rozměrů stojící volně v krajině, při polních cestách, vodních zdrojích či uvnitř sídelních jednotek. Jde zpravidla o stavby zděné, různého půdorysu, tvořící vnitřní prostor, do kterého je možno vstoupit. Uvnitř kaple je obvykle situována oltářní menza se sochou nebo obrazem patrona, jemuž je stavba zasvěcena. Pro úplnost je z této základní

charakteristiky nutno ještě vyčlenit filiální kaple, které slouží k pravidelným bohoslužbám ve smyslu zástupného kostela v obcích bez samostatné farnosti.<sup>3</sup>

Ze stavebního hlediska představují kaple velmi rozmanitou paletu tvarů a podob. Akcentují jak slohové prvky velkých sakrálních staveb svého okolí, zpravidla zastoupené dominujícím barokem, tak velký podíl řemeslné zručnosti a výtvarné invence stavebníka odvislé od finanční možnosti donátora. V půdorysném provedení se nejčastěji setkáváme s čtvercovými, obdélnými, méně častěji půlkruhovými nebo šestibokými kaplemi, které jsou u staveb pravouhlého půdorysu někdy ukončené apsidálním nebo polygonálním závěrem. Korpus kaple je nejčastěji bílé omítnut, což má často spojitost se symbolikou čistoty a nevinnosti. Jindy je tónován do lidových barev obce, na jejímž katastru se nachází. Často bývá ve spodní části opatřen z praktických důvodů tmavou, obvykle modře kolorovanou podezdívkou. V některých oblastech Slovácka jsou kaple bohatě ornamentálně zdobený a svou živostí barev září do širokého okolí.<sup>4</sup>

V průčelí kaplí, často ozdobně ztvárněném, je zasazen vchod, jímž lze vstoupit do interiéru stavby. Vnitřní prostor bývá u starších staveb zaklenut křížovou nebo valenou klenbou. U mladších bývá zpravidla uzavřen plochým stropem. Oltářní menzy se vyskytují od nejprostších po bohatě zdobené, které jsou v některých případech pokryty antependií s řadou ornamentálních výšivek. Stavby uzavírá obvykle sedlová střecha, v závěru zvalbená, kryta pálenou taškou bobrovkou. Krom pálené tašky je u několika starších hodnotnějších kaplí užít opukový šifr, břidlice, dřevěný šindel, výjimečně slaměné došky. Časté je také užití plechové krytiny, která je rozšířena díky své lehké dostupnosti a nízké finanční náročnosti oproti jmenovaným materiálům. Ve vrcholu štítu bývá nad průčelím zasazen kovový jednoramenný, nebo dvouramenný tzv. cyrilometodějský kříž. Některé kaple plní navíc funkci obecní zvonice. Ty mívají ve střešní konstrukci zasazené tvarově rozmanitě provedené zvoničky, které jsou v mnoha případech uzavřené stanovou stříškou. Velikost jednotlivých kaplí se pohybuje od drobných stavbiček s minimálním vnitřním prostorem až po poměrně rozměrné stavby napodobující architekturu velkých kostelů. U kaplí bývá zasazena dvojice až čtveřice dlouhovýchých stromů, obvykle lípy, kterým byla přisuzována zvláštní ochranná síla a které se od konce 18. století staly národním symbolem.<sup>5</sup>

Nejstarší stavební památky tohoto druhu na území Moravy a Slezska pocházejí převážně z konce 17. a počátku 18. století. V uherskobrodském regionu se nejstarší dochovaná kaple nalézá v Uherském Brodě. Je zasvěcena Nejsvětější Trojici a pochází z roku 1719. Kaple ještě staršího data jsou hojněji zastoupeny v sousedních regionech. Například na Uherskohradištsku patří k nejstarším kaple sv. Jana Křtitele ve Starém Městě, datována do poloviny 13. století. Z nejstarších staveb barokního období na Uherskohradištsku jmenujeme například kapli Panny Marie Hostýnské v Kudlovicích z roku 1663, sv. Rocha v Uherském Hradišti – Mařaticích z roku 1681, nebo sv. Jana Nepomuckého na Velehradě z roku 1715.

V samotném uherskobrodském regionu se kaple objevují v mnoha stavebních variacích a podobách a jsou zasvěceny různým patronům. Nejčastěji převládá zasvěcení Panně Marii (kaple Panny Marie v Březové, Bystřici pod Lopeníkem, dvojice kaplí v Drslavicích, Havřicích, Horním Němčí, Nivnici, Strání a Vlčnově), dále jsou tři věnovány sv. Anně (v Bystřici pod Lopeníkem, Dolním Němčí a Těšově), sv. Rodině (dvojice kaplí ve Vlčnově a kaple ve Slavkově). Po dvou jsou zasvěceny sv. Cyrilu a Metodějovi (v Bánově a Újezdci u Luhačovic) a po jednom sv. Rochu (v Suché Lozi), sv. Janu Nepomuckému (v Nivnici), sv. Petrovi a Pavlovi (v Suché Lozi), sv. Barboře (ve Lhotce), sv. Šebestiánovi a Fabiánovi (v Havřicích), sv. Václavovi (v Uherském Brodě), sv. Andělům Strážným (v Uherském Brodě), Povýšení sv. Kříže (v Nivnici) a Nejsvětější Trojici (v Uherském Brodě).

Většina těchto kaplí byla zbudována mezi polovinou 18. a 19. století. Nejstarší datovaná kaple na Uherskobrodsku pochází z roku 1719, nejmladší z roku 2001. Obě se nacházejí na katastru města Uherský Brod. Absence staveb předbarokního období jde na vrub nepříznivé pozici Uherskobrodsku v rámci historických hranic, které bylo vystaveno řadě ničivých nepřátelských vpádů.



Nejčteněji jsou zastoupeny kaple v okolí města Uherský Brod a v přilehlých obcích. Tyto kaple pocházejí převážně z druhé poloviny 18. století a tvoří architektonicky nejhodnotnější část celého souboru. Ve svém provedení reflektují prvky klasické barokní architektury, která navazuje na rozsáhlou stavební činnost dominikánského řádu podporovanou vlastníky uherskobrodského panství z rodu Kouniců. Do tohoto okruhu lze zařadit i kaple v přilehlých obcích Havřice, Lhotka a Drslavice.

Základní společnou charakteristikou této skupiny barokních kaplí je půdorysné longitudinalní uspořádání objektů a výrazně předstupující, barevně kolorovaná podezdívka. Na vnějším členění fasády se u těchto staveb uplatňují lizénové rámy nebo jednoduché, či zdvojené pilastry v nárožích. Kaple jsou opatřeny v průčelí pravouhlým vchodem, který je v několika případech v horní části segmentově nebo půlkruhově zklenut. Boční stěny kaplí jsou osazeny drobnými segmentově zaklenutými okny, rámovanými šambránou. U několika kaplí okna zcela chybí a jediný přirozený zdroj světla, který vniká do interiéru, prochází skrze mřížoví v horní části dřevěných dveří. Korpus těchto kaplí zpravidla ukončuje bohatě profilovaná průběžná korunní římsa, nad kterou se v průčelí vypíná tvarovaný štít s postranními konkávně vykrojenými křídly nebo volutovými závitnicemi. Štít je korunován ve vrcholu trojúhelným ořímsováním nástavcem. V případě kaplí ve Lhotce a Drslavicích je užito prostšího, trojúhelného ořímsování řešení štítu. Uzavřeny jsou sedlovou střechou, ve většině případů v závěru zvalbenou. Jako krytina převažuje pálená taška, výjimečně je užito jako krytiny plechu.

Ve dvou případech jsou kaple, u nichž se vyskytuje řada příbuzných architektonických prvků, obohaceny o šestibokou zvoničku, zakončenou cibulovou bání usazenou přibližně ve středu střešní konstrukce. Tyto střešní zvoničky byly dříve dřevěné, v současnosti jsou nahrazeny zvoničkami kovovými. Jmenovitě se jedná o kapli sv. Barbory ve Lhotce a kapli sv. Panny Marie Hostýnské v Drslavicích.

K uzavření vnitřního prostoru těchto kaplí je užito převážně valené nebo křížové klenby se styčnými lunetami, někdy opatřenými vytaženými hřebínky. Výjimku opět představuje kaple sv. Andělů Páně v Uherském Brodě, kde je k uzavření vnitřního prostoru užito zcela ojediněle placky, odpovídající vyšší náročnosti jejího architektonického provedení.

Barevné provedení vnější fasády ovlivňuje nejvíce lidová architektura Slovácka. Ta se projevuje ve dvou variacích, a to použitím bílé líčky s modře kolorovanou podezdívkou, nebo okrové líčky s podezdívkou hnědě kolorovanou. V některých případech jsou pomocí tmavších či světlejších odstínů zvýrazněny architektonické detaily.

Vzájemně propojené okruhy představují také kaple, které se vyskytují na katastru obcí spojených v rámci jednotlivých farností.

Nejstarší kaple, u kterých se uplatňují společné rysy v rámci katastru jedné obce, pocházejí z doby před polovinou 18. století. Jedná se o kaple sv. Anny a kapli Panny Marie v Bystřici pod Lopeníkem. Tyto kaple představují poměrně nevelké objekty, které působí velmi jednotným dojmem. Obě stavby jsou vybudovány na longitudinalním půdorysu s polygonálním závěrem a nízkou, lehce předstupující podezdívkou. V průčelí jsou opatřeny pravouhlým vchodem, který je v případě kaple Panny Marie zaklenut v horní části segmentově, nebo půlkruhově v případě kaple sv. Anny. Osazeny jsou trojúhelným štítem a drobnými pravouhlými okny po stranách. Členěny jsou nevýraznou korunní římsou. Kaple jsou uzavřeny výrazně stlačenou sedlovou střechou, která je v závěru zvalbená. V případě drobnější stavby, zasvěcené sv. Anně je interiéř uzavřen valenou klenbou. Kapli Panny Marie uzavírá plochý strop, který pravděpodobně nahradil původní zaklenutí pozdějším při opravě střešní konstrukce v roce 1854. V barevném provedení vnější fasády je u obou kaplí užito bílé líčky s hnědožlutým zvýrazněním horizontálních a vertikálních stavebních článků a rámováním vstupních i okenních otvorů v duchu místní lidové architektury.

Společné stavební prvky provázejí také kaple Panny Marie a sv. Rodiny ve Vlčnově, které pocházejí pravděpodobně z poloviny 18. století. Zde je architektonická podobnost ještě markantnější. Rozdílů spatřujeme jen v několika detailech v užití architektonických prvků.

Obě stavby jsou drobnějších rozměrů longitudinálního půdorysu, vystavěné na nízké, modře kolorované podezdívce. V průčelí kaplí je v široké špaletě proražen pravouhlý vchod, který je v horní části půlkruhově zaklenut. Po stranách jsou členěny širokými lizénovými pásy, které rámuji segmentově zaklenutá okna. Kaple jsou uzavřeny sedlovou střechou, v závěru zvalbenou. Jako střešní krytiny je užito méně častých tradičních materiálů, v jednom případě opukového šifru a v druhém břidlice. Vnitřní prostor kaple je v obou případech uzavřen valenou klenbou, u kaple sv. Rodiny zdoben nástěnnou malbou v podobě modře kolorované nebeské báně se zlatě zářícími hvězdami.

Do dalšího pomyslného okruhu patří kaple, které se vyskytují na katastru farnosti bánovské. I zde je možno spatřovat společně užitě stavební prvky. Jedná se o kapli sv. Cyrila a Metoděje v Bánově a kapli sv. Rocha v Suché Lozi. Obě pocházejí přibližně z poloviny 19. století. Výrazně se různí co do rozměrů, avšak v základním architektonickém řešení jsou si velmi podobné. Mezi společné znaky patří nejen longitudinální dispozice, která je v závěru apsidálně uzavřena, ale i hladká nečleněná fasáda, a zejména obdobně konkávně vykrojený obloukový štít. Barevné podání fasády užívá okrových a žlutavých tónů s bíle zvýrazněnými architektonickými detaily.

Stavební prvky užitě v konstrukci již zmíněné kaple sv. Rocha v Suché Lozi spojují tuto stavbu s další skupinou nejmladších objektů, zastoupených kaplí sv. Cyrila a Metoděje v Újezdci u Luhačovic a kaplí sv. Anny v Těšově. Tyto kaple pocházejí z první poloviny 20. století. Představují do značné míry nejednotné užití prvků historizujících slohů v rámci lidové rustikalizace. Společný element, který spojuje tyto stavby s výše zmiňovanou kaplí sv. Rocha, je drobná hranolová zvonička, vyrůstající z přední části střešní konstrukce, která je ukončena čtyřbokou stanovou stříškou. Velmi nápadná podobnost jejího užití u všech tří kaplí odkazuje na vzájemnou inspiraci kaplí v Suché Lozi.

Začlenění zbývajících kaplí lze stanovit velmi obtížně. Tyto stavby vstřebávají více či méně prvky historizujících slohů, uplatněných v závislosti na finančních možnostech fundátora a individuálních schopnostech stavebníka.

Za zmínku stojí některé z objektů, u kterých je jasně patrný vliv velké sakrální architektury daného místa. Takové příklady již byly sice zmíněny v počátku, avšak zde se jednalo o vlivy čistě barokní. V případě kaple sv. Anny v Dolním Němčí z roku 1830 je zjevně patrná inspirace průčelím tamního kostela sv. Filipa a Jakuba, který byl vybudován v letech 1870–1874. Ve stavebním podání kaple je tento prvek uplatněn ve skromnějším pojetí přecházejícím do podoby lidového žudra. I přes určitou rustikalizaci je zde stavební inspirace velmi nápadná.

Zbývajících kaple, pocházející vesměs z poloviny 19. a první poloviny 20. století, jsou často velmi jednoduše architektonicky řešeny bez výrazných zdobných stavebních prvků. Vystavěny jsou převážně na pravouhlém půdorysu s polygonálním nebo apsidálním závěrem. Výjimku tvoří kaplička Povýšení sv. Kříže v Nivnici z roku 1947, která je vystavěna na nepravidelném polygonálním půdorysu.

Zastřešení těchto staveb je řešeno vesměs ve dvou variacích, a to užitím jednoduché sedlové střechy, nebo ještě častěji sedlové střechy se zvalbeným závěrem. V uzavření vnitřního prostoru převažuje klenba valená nebo plochý strop. Jako krytina se dnes již výhradně objevuje plech, či pálená taška. Starší hojně užívané materiály, jako je břidlice, šifr, došky nebo dřevěný šindel, jsou již užity velmi ojediněle a bez nadsázky lze říci, že v této lokalitě téměř zcela vymizely.

Povzbudivou skutečností, kterou přinesl terénní průzkum, je konstatování, že převážná většina objektů je v relativně dobrém stavu. A to i přes fakt, že řada z nich je zatížena neujasněnými majetkovými vztahy, které často komplikují jejich případnou údržbu.

obec: Bánov  
název DSA: Kaple sv. Cyrila a Metoděje  
datace: r. 1863  
rozměry: š. 296 cm, h. 300 cm



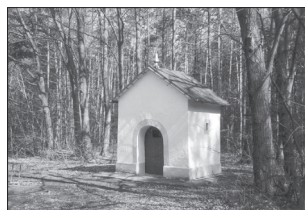
obec: Březová  
název DSA: Kaple Panny Marie  
datace: pol. 18. stol.  
rozměry: š. 370 cm, h. 335 cm



obec: Bystřice pod Lopeníkem  
název DSA: Kaple Panny Marie  
datace: pol. 18. stol.  
rozměry: š. 297 cm, h. 330 cm



obec: Bystřice pod Lopeníkem  
název DSA: Kaple sv. Anny  
datace: pol. 18. stol.  
rozměry: š. 300 cm, h. 190 cm



obec: Dolní Němčí  
název DSA: Kaple sv. Anny  
datace: r. 1830  
rozměry: š. 255 cm, h. 303 cm



obec: Drslavice  
název DSA: Kaple Panny Marie Hostýnské  
datace: pol. 18. stol.  
rozměry: š. 408 cm, h. 505 cm



obec: Drslavice  
název DSA: Kaple Bolesné Panny Marie  
datace: r. 1795  
rozměry: š. 285 cm, h. 310 cm



obec: Havříce  
název DSA: Kaple sv. Šebestiána a Fabiána  
datace: r. 1764  
rozměry: š. 325 cm, h. 345 cm



obec: Havříce  
název DSA: Kaple Sedmibolesné Panny Marie  
datace: pol. 18. stol.  
rozměry: š. 350 cm, h. 380 cm



obec: Horní Němčí  
název DSA: Kaple Panny Marie  
datace: nedoloženo  
rozměry: š. 305 cm, h. 355 cm



obec: Lhotka  
název DSA: Kaple sv. Barbory  
datace: přelom 18. a 19.stol.  
rozměry: š. 340 cm, h. 460 cm



obec: Nivnice  
název DSA: Kaple sv. Jana Nepomuckého  
datace: r. 1885  
rozměry: š. 475 cm, h. 548 cm



obec: Nivnice  
název DSA: Kaple Růžencové Panny Marie  
datace: r. 1898  
rozměry: š. 240 cm, h. 440 cm



obec: Nivnice  
název DSA: Kaple Povýšení sv. Kříže  
datace: r. 1947  
rozměry: šestiúhelník (130 × 150 cm)



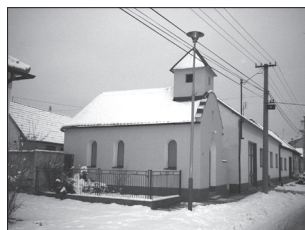
obec: Slavkov  
název DSA: Kaple sv. Rodiny  
datace: nedoloženo  
rozměry: š. 193 cm, h. 177 cm



obec: Strání  
název DSA: Kaple Bolestné Panny Marie  
datace: r. 1816  
rozměry: š. 310 cm, h. 260 cm



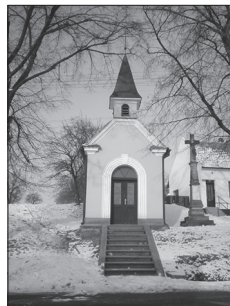
obec: Suchá Loz  
název DSA: Kaple sv. Rocha  
datace: v rozmezí let 1853–1869  
rozměry: š. 400 cm, h. 730 cm



obec: Suchá Loz  
název DSA: Kaple sv. Petra a Pavla  
datace: r. 1852  
rozměry: š. 292 cm, h. 230 cm



obec: Těšov  
název DSA: Kaple sv. Anny  
datace: (r. 1831–1920) nově vystavěna r. 1947  
rozměry: š. 324 cm, h. 398 cm



obec: Uherský Brod  
název DSA: Kaple sv. Andělů Strážných  
datace: r. 1763  
rozměry: š. 470 cm, h. 530 cm



obec: Uherský Brod  
název DSA: Kaple Nejsvětější Trojice  
datace: r. 1719  
rozměry: š. 410 cm, h. 510 cm



obec: Uherský Brod  
název DSA: Kaple sv. Václava  
datace: (r. 1752–1945) nově vystavěna r. 2001  
rozměry: š. 465 cm, h. 380 cm



obec: Újezdec u Luhačovic  
název DSA: Kaple sv. Cyrila a Metoděje  
datace: r. 1933  
rozměry: š. 300 cm, h. 395 cm



obec: Vlčnov  
název DSA: Kaple sv. Rodiny  
datace: pol. 18. stol.  
rozměry: š. 303 cm, h. 356 cm



obec: Vlčnov  
název DSA: Kaple Panny Marie  
datace: pol. 18. stol.  
rozměry: š. 310 cm, h. 343 cm



obec: Vlčnov  
název DSA: Kaple sv. Rodiny ve vinohradech  
datace: r. 1906  
rozměry: š. 290 cm, h. 320 cm



obec: Vlčnov  
název DSA: Kaple v Tyršově ulici  
datace: 90. léta 20. stol.  
rozměry: š. 276 cm, h. 310 cm



---

*Mgr. Tomáš Pospěch (n. 1979) je absolventem FF OU v Ostravě, magisterského oboru Kulturní dějiny a bakalářského oboru Dějiny umění a péče o kulturní dědictví. Diplomovou i bakalářskou práci věnoval tematicky výzkumu drobných sakrálních staveb na Uherskobrodsku a Uherskohradištsku.*

---

### Poznámky:

- 1 Postupně ožívající zájem o drobné stavby nesoucí náboženskou symboliku začíná naplňovat nízkou hladinu pozornosti, která byla v dřívějších dobách k tomuto druhu architektonických památek značně přezíravá. Přesto se i někteří starší badatelé v menší míře této problematice odborně věnovali, a to především v rámci výzkumu lidové architektury. Tyto publikace dnes představují neocenitelné vodítko v rámci obecné teorie i vymezení regionálních odlišností. Mezi starší autory, kteří se v širokém záběru věnovali drobným sakrálním stavbám, patří například Václav Frolec, Otakar Máčel a Jaroslav Vajdiš. V současnosti se největší pozornosti tomuto tématu dostává na stránkách regionálně orientovaných periodik, a to jak z řad laické, tak odborné veřejnosti. Pro oblast Slovácka vykazují vysokou odbornou úroveň především příspěvky publikované v časopise Malovaný kraj a v ročence Slovácko vydávané Slováckým muzeem v Uh. Hradišti. Autoři, jako např. Jana Spathová,

Olga Floriánová a Jitka Matuszková, se fundovaně zabývají touto tematikou v rámci jednotlivých lokalit. Z badatelů, kteří přímo přispěli ke stanovení určité obecně akceptované typologie, jmenujme A. B. Krále, Jana Hudečka, J. F. Svobody nebo Karla Kuču, který se stále věnuje problematice českých i moravských zvonů velmi důkladně.

2 K o c h, W.: *Evropská architektura*. Praha 1998, s. 454.

3 P o j s l, M.: *Nástin vývoje sakrální architektury na Moravě*. In: XXVII. Mikulovské sympozium. Brno 2002, s. 41.

4 Bohatě ornamentálně zdobené kaple můžeme nalézt ve Strážnici a přilehlém okolí, kde má tato forma výzdoby bohatou tradici. Floriánová, O.: *Drobné sakrální objekty na Strážnicku*. In: Národopisná revue 1999, roč. 9, č. 1. s. 3–17.

5 Velmi podnětnou práci, věnovanou symbolice stromů v lidovém kultuře, představuje V e č e r k o v á, E., *Strom v lidové víře a obyčejích*. In Kult a živly. Uherské Hradiště. 1999, s. 99–115.

## Small Sacral Buildings – Chapels of the Uherskobrodsko Region

### A b s t r a c t

This article offers an academic overview of constructional, artistic and historical comparisons of a single building type in the national-economic region of Uherskobrodsko.

A brief characteristic of small sacral buildings and structures in the introduction helps to capture the importance and typology of individual sacral buildings. The article deals mainly with chapels because they stand out among other building types thanks to the richness of their constructional accidents and to their sheer numbers as well.

After brief development of terminology and the historical outline of the chapel development in general, the article focuses on the specific constructional development in the examined region. Individual chapels are analysed and subsumed into groups which have similar constructional and stylistic features. A general evaluation is presented.

The article closes with a selection of photographs that document the present state of all the buildings discussed in the study. The photographs are complemented with basic data such as location, name, consecration, datation and dimensions.

## Kleine Sakralbauten – Kapellen im Gebiet von Uherský Brod

### Z u s a m e n f a s s u n g

Der Artikel bringt eine fachkundige Behandlung über eine Bauart innerhalb der volkswirtschaftlichen Region Uherský Brod in Gesamtsicht der Komparation von baulichen künstlerischen und historischen Werten.

Eine einleitende kurze Charakteristik von kleinen sakralen Bauten kann die Bedeutung und Typologie von einzelnen Sakralbauten gut fassen. Die vorliegende Behandlung betrifft insbesondere Kapellen, denn diese ragen durch ihre reichhaltigen Bauformen und auch Mehrheit über die anderen Bauarten hinaus.

Von der Begriffsgenese und einem historischen Abriss der Kapellenentwicklung im weiten Maßstab wird die Aufmerksamkeit auf die Analyse einzelner Kapellen, ihre Einstufung in Gruppen mit verwandten oder ähnlichen Konstruktions- und Stilzeichen geleitet, um zur Gesamtbewertung zu gelangen.

Im abschließenden Teil dieser Arbeit sind Dokumentarfotos zu finden, die den gegenwärtigen Zustand aller auf den vorliegenden Seiten verfolgten Bauten aufgenommen haben. Die genannten Aufnahmen sind mit wichtigen Angaben (Standort, Name, Einweihung, Datierung, Maße) ergänzt.



## PRAMENY MALÍŘSKÉ TVORBY VLADISLAVA VACULKY

K výročí 30 let od umělcova úmrtí – 27. 9. 1977

Josef Maliva, Univerzita Palackého, Olomouc

Pečeť výtvarného talentu Vladislava Vaculky nesly na svých obálkách po r. 1959 první ročníky vlastivědného sborníku Slovácko. Pro Slovácké muzeum v Uherském Hradišti vytvořil umělec také celou řadu novoročenek. Vaculkovu grafiku znají milovníci poesie, například z ilustrací básnické sbírky Otakara Horkého: „Struny a pentle“. S Vaculkovými gobelíny se setkávali též návštěvníci uherskohradištského i zlínského divadla. Malířovy obrazy jsou v expozicích galerie v Uherském Hradišti, v Hodoníně a ve Zlíně a nalezneme je i ve sbírkách Státní galerie v Ostravě, Moravské galerie v Brně a Národní galerie v Praze.

*Tvorba akademického malíře Vladislava Vaculky [...] je blízká všem, kteří [...] uchovali si cit jak k čistým pramenům lidového umění, tak i k umění v prostředcích plně současněmu. Proto se také Vladislav Vaculka stal [...] příkladem umělce svázaného se svým krajem a jeho starou tradicí [...] a při tom stojícího svými výrazovými prostředky na úrovni problémů života naší doby. [...] jeho dílo nezůstalo v působení uzavřeno regionem [...] ale přerostlo hranici tohoto územního rámce k obecněmu uznání [...] Že takto pochopená cesta je správná a může bezpečně vést i ke světovosti, ukázal nejnázorněji příklad našich hudebních skladatelů Leoše Janáčka a Bohuslava Martinů.<sup>1</sup>*

V těchto větvích není třeba ani dnes, téměř po pětáctyřiceti letech, nic měnit. Do širšího kontextu s vývojem našeho malířství 20. století byl umělec začleněn poprvé v r. 2001, spolu s členy „válečných skupin“ (7 v říjnu, RA, Skupina 42) a několika solitéry, jako byl Zdeněk Sklenář, Karel Černý a Václav Boštík, k nimž lze přiřadit i staršího malíře Karla Valtera.<sup>2</sup> Tvorba zmíněných autorů, narozených převážně ve 2. desetiletí minulého století, byla značně diferencovaná. Spojovaly ji hlavně výtvarné reflexe na vůdčí umělecké tendence 20. století; na kubistickou skladebnou metodu a na surrealistický sklon k zjitřené imaginaci, jakož i reakce na depresivní situaci doby 2. světové války a na poválečné pocitové rozjasnění. Mnohé z nich stmeloval rovněž nesouhlas s traumatizující kulturní politikou našeho státu v dusných letech padesátých. To vše se odráželo i ve Vaculkově díle.

V kritických letech života oživovalo Vaculkovu tvorbu i něco, pro tohoto autora zcela specifického. Byl to tvůrčí vztah umělce k vlastním etnickým kořenům, jaký odrážela tvorba Joana Miróa, podněcovaná vřelou láskou malíře k rodnému Katalánsku, nebo malba Marca Chagalla, inspirovaná osobitým prostředím židovské komunity na carské Rusi. Tento jev, v moderním umění poměrně řídký, poznamenal v československé malířské tvorbě zejména dílo slovenských umělců, Ludovita Fully nebo Miloše Bazovského. Moravský malíř Vladislav Vaculka se k podobnému pojetí dopracoval pozvolna, až po řadě názorových peripetií.

Časná Vaculkova tvorba se rozbíhala po dvou odlišných výtvarných cestách. V první tvůrčí linii řešil umělec malířské otázky nastolené na základě bezprostředního kontaktu s realitou a vyplývající z jeho malířského okouzlení krajinným námětem či portrétním motivem. Tato cesta byla spojena i s ekonomickou situací autora, s tradičněji orientovanými zájemci o malířská díla, o obrazy zachycující hlavně městské prostředí anebo podobu člověka, tváře z okruhu autorových známých. Druhá výtvarná dráha malíře pronikala radikálněji k svěbytným tvůrčím problémům, směřovala k řešení ryze estetických otázek tvorby a k vyslovení osobních postojů umělce k době, životu a prostému lidskému bytí.

První oblast naplňovaly převážně krajinomalby z prostředí umělcova rodiště, venkovské obce, blízkého města Uherského Hradiště i jeho okolí a z Prahy, kde malíř od r. 1934 trávil léta výtvarného vzdělávání v „Studiu“ na Ukrajinské akademii výtvarného umění

u profesora Jana Kulce. Pojetí interiéru města, jak je známe z nejstarších Vaculkových prací, datovaných až polovinou třicátých let 20. století, bylo oprostěno od nadbytečných detailů. Nesledovalo pouhou deskripci jednotlivých motivů, ale směřovalo ke globálnímu uchopení námětu z pocitového aspektu. Bylo blízké snahám sociálně orientovaného malířství dvacátých let zaznamenávajícího atmosféru tklivé, leč namnoze malebné, periferie města a snažícího se malířsky vystihnout koloristickou harmonii městských scenérií. Něco z této atmosféry na nás dýchne i z obrazů Heleny Bochořákové - Dittrichové z konce dvacátých let a z několika olejů Petra Dillingera i z časných prací F. V. Mokrého i dalších českých malířů té doby. Ostatně nelze pochybovat o tom, že zvědavý, začínající moravský autor procházel v r. 1935 samostatnou výstavou H. Bochořákové, konanou v pavilonu brněnského KV Aleš, i soubornou Dillingerovu výstavou, realizovanou o rok později v prostorách brněnského Uměleckoprůmyslového muzea.

Časné záběry městských námětů na obrazech Vladislava Vaculky byly malovány volnými tahy širokého štětce a pojednány dělivým rukopisem, s důrazem na tvarovou i barevnou kompoziční vyváženost obrazového celku. Výtvarnou roli na obrazech nejednou sehrávaly i lidské postavy. V souvislosti s těmito pracemi se v literatuře hovořilo o *instinktivně citěné krajinomalbě*,<sup>3</sup> nebo o *instinktivním promítání mimořádně senzitivního subjektu do plánu přírody, i o znacích expresionistické povahy*.<sup>4</sup> Nelze však hovořit o expresionistických dílech, jak bylo v literatuře vícekrát uvedeno. Naopak je možno se přesvědčit, že ve Vaculkových juvenáliích, z doby, kdy se umělec již rok či dva roky vzdělával v Praze, se zabydlel uvážlivý tvarový řád a citlivá harmonie barevných vztahů, kompozičně řešená v tradičně koloristicky scelené scéně. Rozvržení obrazového prostoru se opíralo o smyslovou zkušenost, ale výtvarný celek se nevzpíral klasickým zásadám malby, nepřímo obohacované i aktuálními podněty z oblasti francouzského moderního malířství. Vidíme to na obraze *Pražská ulička* (1937), ve kterém Jaroslav Sedlář nachází ještě dozvuky fauvismu,<sup>5</sup> a ve Vaculkově malbě z následujícího roku, u níž konstatuje i vzdálené podněty Darainovy či Cézannovy tvorby.

Teprve kolem r. 1942, například na obraze *Městské zákoutí*, dospěla Vaculkova tvorba v krajinomalbě k vyšší míře obrazové stylizace, ve které se přiblížila k staršímu programu magického realismu. Ve zmíněném díle nacházíme něco z neuchopitelné atmosféry tajemného prostředí obrazů starších představitelů této tendence, k nimž načas patřil i uherskohradištský rodák Miloš Boria. Zaznamenáváme v něm niterný pocit smutku a zádumčivosti, navíc násobený přítomností osamělé dvojice osob.

Něco ze smutků válečné doby přežívalo v krajinomalbě Vladislava Vaculky ještě na začátku roku 1945, kdy se malíř vydal na cestu hledání nových tvůrčích možností. V této době další vývojovou sekvenci – dosud v literatuře o umělci neznámou – reprezentuje obraz *Zhroucený železniční most*, zaznamenávající destrukci železničního přejezdu přes řeku Moravu v okolí Uherského Hradiště, ke které došlo v závěru druhé světové války. Obraz je rozvržen v úzké, nicméně valerově bohaté, barevné škále okru a šedavých modrozelených odstínů. Autor v něm klade důraz na řešení malby v zřetelně prostorově odstupňovaných plánech, v duchu výtvarné estetiky Paula Cézanna. Uherskohradištský malíř jakoby tu předznamenal směr o tři roky pozdější tvorby svého brněnského přítele Jánůše Kubíčka, realizovaný v jeho známých malířských pohledech na jihomoravské město Míkulov a na Brno.

Ve Vaculkově krajinářské tvorbě záhy docházelo k dalšímu uměleckému předpodstatňování námětu. Základem jeho výtvarného pojetí zůstalo i nyní smyslové uchopení skutečnosti. Umělcova paleta se však rozjasnila a rozezněla se zvučnými barevnými odstíny. Již na obraze *Ulice v Uherském Hradišti* z r. 1946 kladl malíř důraz na kontrasty mezi temnými tóny a výraznými světlými plochami rozezvučenými delikátními odstíny růžových, žlutavých a světle modrých barev a využíval osobité techniky rytí linií do barevných past až na bělavý šepsový podklad, aby zvýraznil tvarové detaily a kontury věcí i postav, jež zabydlely prostor, jako aktéři rušného dění městské uličky. V městských scenériích obrazů Vladislava Vaculky se však záhy rozprostřel klid a zazněla harmonie a pohoda slunného dne. Tradiční tematika přijímala od r. 1948 estetiku kultivované francouzské malby výtvarného stylu barevně



Pražská ulička, 1937, olej, 67×79cm.



Městské zákoutí, 1942, olej, 60×73cm.

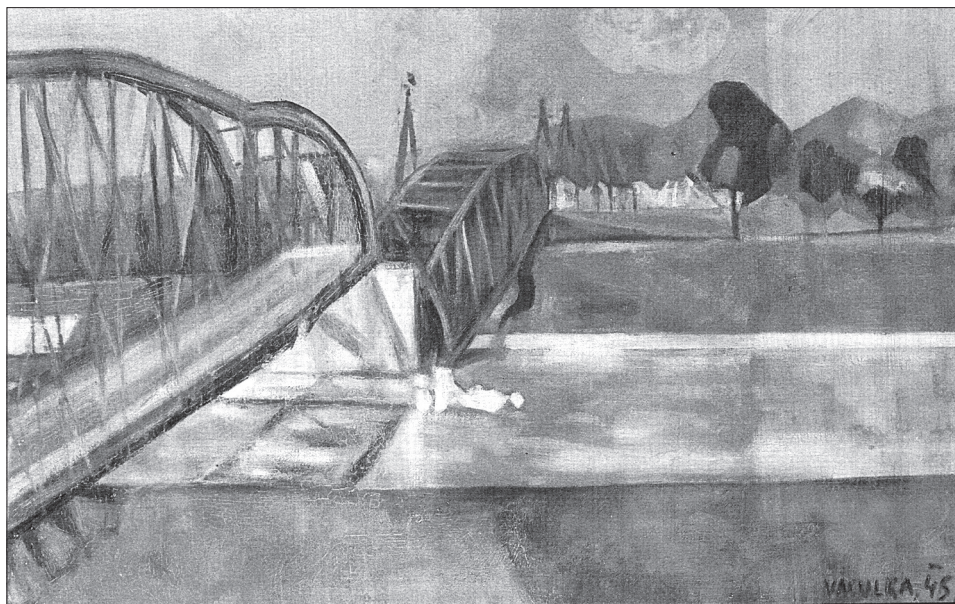
nadlehčené pozdní tvorby Alberta Marqueta, Edouarda Vuillarda a francouzských intimistů. Nový výtvarný výraz těchto městských scénérií souvisel bezpochyby s cestou hradišského malíře do Francie, kde na École des Beaux Arts dovršoval svá výtvarná studia jeho, o dva roky mladší, kolega malíř Jiří Horník, se kterým se Vaculka znal již od dob studia, v ateliéru prof. W. Nowaka a v ateliéru Jakuba Obrovského na pražské umělecké Akademii, kde krátce po válce získal Horník akademický titul. V městských námětech Vaculkových obrazů sehrával nyní primární roli průzračný, lehký kolorit, traktovaný volně, měkkými tahy širokého štětce, jenž sledoval tvary věcí neurčitých kontur, aby divákovi umožnil až hedonický prožitek barevné skladby malby. Poslední krajinomalby uherskohradišského malíře z konce čtyřicátých let (např. *Ulice*, 1948), se značně lišily od jeho ostatní tvorby té doby, od figurálních kompozic, které kráčely naopak cestou primitivizující stylizace jednotlivých motivů zvýrazněných pevnými konturami i jasnými a údernými barvami, a využívaly netradiční výrazové prvky dekorativní povahy, jako je pouhá vlnovka či prostá závitnice.

K této umělcově první, tradičněji laděné tvůrčí linii lze přiřadit rovněž portrétní tvorbu. V dějinách českého malířství 1. poloviny 20. století se portrétní malba zřídka odchylovala od smyslově vnímané skutečnosti a od realistického způsobu zpodobování lidské tváře. Rovněž Vaculkovy obrazy portrétů sledovaly především charakteristické rysy tváře modelu. Vidíme to již na malířově, až dosud neznámé, portrétní malbě *Moje sestra* (1937), zachycující reálnou tvář dívky, formovanou svižnými tahy uvolněného štětce užívajícího živých a netlumených barevných tónů. Jistou volnost pro fantazii malíře a pro uplatnění estetického náhledu autora poskytovalo v pozdějších malbách hlavně pozadí obrazu. K volné barevné orchestraci, například na malbě *Dívka s růží*, vybízelo hlavně prostředí, do něhož byla figura zasazena. Její pozadí, ovládané skladbou vertikál a diagonál, respektuje zlatý řez a celkovou kompoziční harmonii obrazu. K výbojnějšímu řešení díla se umělec nepřiklonil ani v melancholicky zasněných a duševněpytných portrétech své ženy, mezi nimiž se k vyslovení ryze výtvarných hodnot patrně nejvíce přiblížil *Portrét I. V.* (též *Portrét umělcovy choti*) z r. 1942, nesoucí stopy tíže válečných let a projevující autorovu snahu o vyslovení programu italských představitelů metafyzické malby.

Počátek druhé, svobodnější výtvarné cesty malířské tvorby Vladislava Vaculky se datuje k r. 1936, kdy počal vznikat početný soubor jeho obrazů s motivy zátiší. V literatuře se uvádí, že to byla doba složitá a ve výtvarných názorech mimořádně diferencovaná.<sup>6</sup> Leč z konfrontace těchto let s jinými vývojovými sekvencemi v dějinách našeho malířství 20. století je zřejmé, že snad v každé se době setkávalo několik uměleckých generací a střetávaly se vždy rozdílné výtvarné postoje. Bylo tomu tak již v prvním desetiletí 20. století, kdy vedle sebe stále ještě tvořili i někteří umělci z generace Národního divadla, představitelé symbolismu, impresionismu i reprezentanti moderního malířství, sdružení později ve Skupině výtvarných umělců. Rovněž kolem poloviny třicátých let v jediném časovém horizontu tvořili starší, tradicionalisticky zaměřeni malíři, například členové hodonínského Sdružení výtvarných umělců moravských, k domácí realitě otevření malíři Výtvarného oboru Umělecké besedy, poetisticky orientovaní účastníci proslulé výstavy Poesie 32, i členové Skupiny surrealistů a současně rovněž někteří umělci tíhnoucí k ryzi abstrakci.

Pomineme-li první známé Vaculkovo časné zátiší (*Zátiší s hudebními nástroji*) z počátku r. 1936, ve kterém dosud přežívají znaky smyslově realistického uchopení skutečnosti, lze říci, že se umělec ve své časné tvorbě přikláněl spíše k středověké názorové poloze. Ta se přibližovala lyrickému kubismu. Ve svých zátiších výtvarně těžil z tvarových zkratk syntetického kubismu. Využíval slučování pohledových úhlů a skladbu předmětů na obraze více podřizoval ryze výtvarně estetickým hlediskům nežli jejich reálné podobě. V plošné skladbě obrazového prostoru, barevné harmonii a v melodickém toku linií rezonovaly na obrazech premise nově oživeného fauvismu. V pocitové sféře se v nich zřetelně ozývala dobově aktuální lyrická nota.

V literatuře se v těchto souvislostech připomínají obdobně laděné obrazy Emila Filly nebo Františka Muziky.<sup>7</sup> Je však zřejmé, že časné práce Vladislava Vaculky jsou koloristicky klid-



Zhroutený železniční most, 1945, olej, 38×68 cm.



Ulice, 1948, olej, 53×64 cm.

nější, sevřenější, přehlednější a uzavřenější. Byla jim bližší některá díla moravských autorů, jako zátiší Jaroslava Krále, Karla Jílka, či ojedinělá zátiší Františka Doubravy. Neměla daleko ani ke koloristicky decentním dílům Alfreda Justitze z doby kolem r. 1930. Vacukova časná zátiší mají v sobě něco zcela specifického a příznačného. Vedle zmíněné kompoziční sevřenosti a někdy až puristického zjednodušení námětů, je to vyvažovaný vztah mezi přímkami a hudebně citěnými křivkami rotačních předmětů, sklenic, džbánů a lahví. Setkáváme se na nich rovněž s dekorativní účinností malířského celku, svébytnou rytmizací jednotlivých, vzájemně svázaných, motivů a se smyslovou působivostí haptických hodnot povrchu malby, často uplatňujícího kontrasty mezi hladkými a zdrsňenými plochami (například na obrazech *Zátiší se džbány*, 1936, *Zátiší s růžičkou*, 1937, *Zátiší*, 1938).

Po této malířské ouvertuře se Vaculka, v tvorbě kolem roku 1938, počal ohlížet za někdejšími výtěžky analytického kubismu. V literatuře se tento obrat klade do souvislosti s novými výtvarnými podněty, kterých se umělci dostalo po vstupu na Akademii, na figurální školu Willi Nowaka.<sup>8</sup> Klíčovou roli sehrál patrně kontakt umělce s uherskohradištským milovníkem umění, znalcem a sběratelem, vzdělaným ředitelem v. v., J. H. Šterbou, pro kterého již v závěru r. 1936 Vaculka vytvořil jednu ze svých prvních grafických novoročenek. Umělec později vzpomínal, že někdy začátkem svého studia na Akademii se důkladně seznámil s Šterbovým souborem obrazů a kreseb Antonína Procházky, který čítal několik desítek kusů. Fascinoval jej především olej *Hanácká svatba* a studie *Hamleta* z r. 1912. Prvý obraz vyvolal v malíři potřebu tvůrčího vyslovení sounáležitosti s životem a kulturou venkovského lidu, která se záhy projevila na Vaculkově obraze *Dračky*. Stejně jako na Procházkově díle je na něm zobrazena skupina postav sedících, v soustředění k dané činnosti, kolem stolu, v dokonalé kompoziční vázanosti pomocí koutových diagonál. Barevná pasta je na obou malbách traktovaná krátkými, nervními tahy štětce, za spoluúčasti kontrastů světla a stínů, v široké stupnici decentní valérové škály.

Ohlas myšlenky kubizující skladebnosti, kterou Vaculka studoval na zmíněné Procházkově malbě *Hamlet*, nacházíme rovněž v r. 1938 na jiném skupinovém obraze *Muzikanti*. Je to autorovo první větší figurální dílo, které lze považovat i za jeho vyznání z celoživotní lásky k etnickým kořenům lidu své domoviny, k moravskému Slovácku a k lidové hudbě. Kubizující tvarový rozeklad, umocněný tlumením koloritu až na práh monochromatickosti, nacházíme ve stejné době i v obrazech jiných námětů, v zátiších i ve figurálních kompozicích, mezi nimiž má významné místo rozměrná malba *Hluchoněmí* (1938), i *Ležící akt*, komponovaný v jemně odstupňovaných barevných a světelných vztazích, a obraz *Kytarista* z r. 1939. Nemnohé z uvedených kvalit Vaculkovy malby těchto let lze připisat umělcovu školení u prof. Nowaka. To se odráželo jen v několika studiích, jako je *Studie dívky*, datovaná rovněž rokem 1938.

Léta druhé světové války, která přerušila Vaculkovo studium započaté na pražské Akademii na podzim r. 1938, vnesla do umělceho života mnohé nejistoty a odtrhla malíře od přímého kontaktu s kulturním centrem – Prahou. Doba okupace nepřerušila však umělceho tvorbu. Vnesla do ní jen nový duchovní rozměr a tematickou změnu, znamenající příklon malíře k námětům skrytého, alegorického obsahu. Vaculkova tvorba se dále vzdalovala smyslových zkušeností, zahalovala se do snového hávu a soustřeďovala se na obrazová sdělení vyvrělá z ryzí imaginace. V tomto směru přijímala podněty z oblasti tvorby některých ruských autorů žijících v Praze a z italské metafyzické malby. [...] *tehdy pod vlivem malířů ze skupiny Sedm v říjnu objevil Edvarda Muncha (Melancholie, 1940), manýristického malíře El Greca (Vzkříšení Lazara, 1941), maloval snové vidiny (Jezdec na koni, 1940; Surrealistická kompozice, 1941), ale i klasicky vyvážené obrazy (Pierot, 1941), erotické motivy, tajemná setkání a mínění, obrazy plné smutku a nostalgie nebo symbolických významů (Svatba, 1942; Kompozice, 1943).*<sup>9</sup>

Obraz nazvaný poněkud nepřipadně *Mystický figurální motiv*, nebyl ještě v typologii tváří a hlav příliš vzdálený již zmíněné imaginativní malbě, ani o dva roky staršímu dílu *Dračky*. Staršímu obraze je blízký dělivým rukopisem, liší se však monochromatickostí, spoléhající



Zátiší s růžičkou, 1937, olej, 54×65 cm.



Hluchoněmí, 1938, olej, 81×100 cm.

na rozhodující výtvarnou roli světla a stínu. Jeho námětová sféra je na rozdíl od dřívějších Vaculkových prací zcela ireálná a jakoby zahalena neproniknutelným tajemstvím. V tvářích žen se odráží snad údiv, snad zděšení. Více než desetičlenné skupině postav, spočívajících většinou ve volné krajině na zemi, dominuje uprostřed scény dvojice stojících figur, jejichž smysl lze stěží uhádnout, pokud v postavě s profilově zachycenou tváří, stojící v popředí, v ose obrazu, nespatřujeme alegorii statečnosti, odhodlanosti či odporu, kontrastující zoufalé pasivitě doprovodného ženského komparzu.

Nezřetelná je též obsahová stránka dvou obrazů nazvaných *Jezdec na koni*. V samotném námětu jezdců na koni chtěli bychom slyšet ozvěnu nostalgie a smutku Preislerových obrazů *Černého jezera* a *Žena a jezdec u černého jezera*. Rovněž zde je malbou vysloven i prožitek lásky a milostný vztah, vyznačený postavami milenců v pozadí scény. Vaculkův jezdec nesdíluje však ryze osobní touhy a ideály mládí a nesouvisí s jinošskými sny. Je to tajemný jezdec procházející scénou, aby si usurpoval dominantní významovou roli v popředí výjevu. Neurčitá postava vyzáblé tváře a zapadlých očí, sedící na koni, působí jako posel zlých zpráv, jež dolehnou na obec skrytou v pozadí scény. Jde spíše o alegorii války či o apokalyptického jezdců, na kterého s úzkostí a obavami vzhlíží mladá dvojice, stojící vlevo u zdi v pozadí. Rovněž toto dílo umělec malířsky pojednal měkce, krátkými tahy štětce a koloristicky je rozvinul v jemné barevné tonalitě.

Ohlasem Preislerova symbolismu je rovněž obraz *Melancholie* z r. 1940, vyjadřující spíše bolest, smutek a zoufalství nad obecným stavem věcí v okupované vlasti, nežli ryze osobní stav mysli, vycházející z munchovské inspirace.

V souvislosti s významovou stránkou obrazu lze tu opakovat slova, která byla v obecné rovině vyslovena již téměř před padesáti lety: *Otřesné dojmy, kterými život tehdy procházel, zesílily v našem výtvarném umění zcela zákonitě obsahovou stránku, a to i v pracích umělců, obírajících se především otázkami umělecké formy. [...] Přelom ve Vaculkově díle, započatý již roku 1939, se zřetelně projevil roku následujícího. Specifická emotivní působivost jeho obrazů, umocněná jejich zvláštní, teskně snovou básnivostí, mohla vzniknout jen v této pohnuté době. [...] Chápeme, že tehdy mnohý obraz se mění v jinotaj, aby se stal tím výmluvnějším.*<sup>10</sup>

Nad horizont zaměřené tematiky uvedených obrazů vystupuje malba nazvaná *Vzkříšení Lazara*. Je to jedna z více Vaculkových prací oděných v roucho náboženského příběhu. Ten poskytoval v té době prostor pro vyslovení protinacistických postojů malbě nejednoho z českých autorů, především imaginativně zaměřené tvorbě Aloise Wachsmanna. Rovněž zmíněné *Vzkříšení Lazara* mělo druhý významový plán reflektující dobu, propadající se často ke dnu deprese a beznaděje. Novozákonní příběh z Betanie, popisovaný v 11. kapitole evangelia sv. Jana, je příběhem víry. Víry v život, který již překročil kritický práh smrti. Je v něm uložena víra malíře ve vzkříšení národa, jehož svébytnost měla ukončit okupaci, národa, který byl odsouzen k vymazání z evropských dějin. Spirituální povaha myšlenky je v malbě vyslovena ireálnými proporcemi protažených postav a pastelově něžným, poetizujícím koloritem rozprostřeným převážně v pastelových odstínech růžové a světle modré barvy prosyceném světlem. Naděje na lepší budoucnost sestupuje na scénu i shůry, kde nad pochmurnou atmosférou dešťových mraků vítězí jasná obloha prostoupená jasným žlutavým sluncem přihlížejícího okamžiku Kristova zázraku.

Obsahová orientace Vaculkových obrazů vyvolala koncem r. 1941 a na počátku r. 1942 zájem malíře o způsob pregnantnějšího vyjádření skryté, slovy neuchopitelné pocitové sféry, jaká na diváka dolehne při pohledu na obrazy malířů, tvůrců a představitelů směru, označovaného v dějinách umění jako metafyzická malba. V jejich tvorbě se zjevoval iritující prostor magického kouzla umně vykonstruovaných scén, kterými postupovala atmosféra tajemného napětí, dosud nenaplněných obav a předtuch. – Svět snů, plný podivných vizí, naléhavého ticha utkvělé chvíle, ve které jakoby se zastavil čas, postavy i věci zabydlující obrazovou scénou spočívající v malbě izolované samy v sobě a přece v nečekaných souvislostech s podivuhodnými motivy, oslovoval i mnohé studenty na pražských výtvarných školách.





Mystický figurální motiv, 1940, olej, 33,5×46 cm.



Melancholie, 1940, olej, 60×81 cm.



Zátiší s utěrkou, 1941, olej.

ze zcela jiné situace, se stali tehdy blízkými objevitelé moderní alegorie, italsíí umělci skupiny *Valori Plastici a pařížská pittura metafisica*...<sup>11</sup> V literatuře byl vysloven názor, že Vaculkovu tvorbu, pojatou v duchu metafyzické malby, již v r. 1936 anticipovalo *Zátiší s lahvemi*, blízké obrazům Morandiho.<sup>12</sup> Jazykem metafyzické malby byla skutečně oslovena nejen tklivá mluva již zmíněného obrazu *Portrét pí I. V.*, ale rovněž některé subtilně koncipované umělcovy interiérové výseky skutečnosti, například *Zátiší s cylindrem, rukavicemi a lahví*, anebo *Zátiší s utěrkou* z počátku čtyřicátých let, ve kterém pocítujeme tíživý existenciální podtext.

Inspirace metafyzickou malbou, nejzřetelněji Vaculkou vyslovena na zmíněné *Figurální kompozici*, nebyla v českém malířství ojedinělým jevem. Objevila se u nás nejen krátce po výstavě G. de Chirica, konané v Praze na podzim r. 1931, ale též v pozdějších letech, například v polovině třicátých let, v tvorbě brněnského malíře Jaroslava Krále (obraz *Studentka* z Moravské galerie v Brně). Ke konci třicátých let, v době naplněné obavami o budoucnost, zřetelně ovlivnila tvorbu Andreše Nemeše (*Pražská pieta* z ostravské galerie), v níž figurovala jako skrytá odezva neblahé politické situace v naší zemi. Není divu, že dobová inovace estetiky zmíněných skupin ovlivnila i tvorbu mladých studentů pražské Akademie (Tíkala, Součka a dalších), a zanechala stopy i v obrazech uherskohradištského malíře.

K příbuzné výtvarné kategorii se ve stejné době přiznává rovněž řada dalších prací, přede-

Do takové kulisové scény perspektivně ubíhajícího a přece plošně vyjádřeného prostoru je na Vaculkově malbě zasazena loutkovitá skupina postav širokých a pevných kontur, vrhajících do pozadí nereálné stíny, na plátně *Figurální kompozice* (1941). Na obraze je vše tvarově zjednodušeno a sumarizováno až k dekorativně cítěným znakům plošně rozvedených architektonických motivů. Ireálnému výrazu scény napomáhá i koloristická stránka výjevu, využívající lehkých tónů růžovofialových, šedomodrých a žlutavo okrových světlých odstínů, kontrastujících s temnými, někdy i světlými, konturovými liniemi.

K stejné magické výtvarné mluvě se přiklání i Vaculkovo dílo z r. 1942 *Pierot*, které již o rok dříve bylo předznamenáno malbou *Pierota s kytarou*. Mnohý věčný, všelidský námět dochází nové realizace a dostává nový obsah. *Vždyť i ten Pierot, hledící v rozjímavém zamýšlení na rudou růžičku, je až hamletovsky vážný. Snad jen in margine můžeme poznamenat, že Vaculkovi, vycházejícímu ovšem*

vším obraz *Cirkus*. V tomto díle na diváka působí vylidnění krajinného prostředí, izolovanost věcí a primitivizující zjednodušení motivů, vyvolávající tíživý pocit osamocení a odcizení. Obraz tlumočil postoj, který byl synchronní s pocity marnosti a beznaděje, zahlcující naši společnost ve válečných letech. Podobnou niternou atmosféru nalezneme i v několika Vaculkových figurálních kompozicích s námětem chodců, vzdáleně připomínajících tklivou poetiku podobných námětů obrazů z válečných let od Františka Hudečka.

Obecné pocitové fenomény doby i sledované vnější inspirační podněty dovedl umělec záhy přetavit ve vlastní, zcela osobitou, výtvarnou řeč tvarů a barev v řadě menších maleb s náměty koníků i lidských postav - obrazů naplněných zpravidla hlubším významovým podtextem. Jsou to malby sevřených forem, až archetypálního zjednodušení figur i věcí, obrazy vysněného ireálního koloritu, utvářené v pevné kompoziční struktuře. Rokem 1942 je datováno například dílo nazvané *Svatba*, ve kterém se autor načas odpoutal od širších aspektů aktuálního společenského života, aby do něj vnesl vizi ryze osobních vztahů mezi mužem a ženou. Svě představy tu vyslovil ryze malířskými prostředky a obsah malby přetlumčil do vysněné a lyricky vyznívající baladické polohy, aby je povýšil k všeobecné platnosti.

Význam všech těchto prací patrně převyšuje dílo, které lze považovat za syntézu rozvah malíře v rovině imaginativní tvorby. Je to obraz *Jízda králů*. Malba je na jedné straně formou značně odlišná od všech prací, které ji předcházely, i těch které pak následovaly. Na druhé straně je nositelem podobných metaforických obsahových sdělení jako mnohé dřívější obrazy. Malba měla by se snad nazývat: Sen o jízdě králů. Není totiž založena na fabulační stránce lidové slavnosti, tím méně souvisí s přímým smyslovým prožitkem venkovského výjevu. Je vyvrělinou básnivě imaginace umělce, blízké snové vizi, ve které se setkávají motivy pronikající do malby díky myšlenkovým asociacím. V tomto směru není Vaculkovo dílo daleko od veristické linie surrealismu, i když krajní stylizace postav a předmětů je této malířské metodě značně vzdálená.

Ireální je již kolorit malby, utvářené živým akordem zlatožlutých, modrošedých a růžovo-hnědavých odstínů. Na obraze tajemně působí především dominantní motiv trojice běloušů s jezdcí – s mladičkým králem skrytým uprostřed - společně zahalenými světle růžovou plachetkou. Ostatní plochu zaplňují jezdcí a figury koní, řada dalších postav jinochů i dívek v různých činnostech, stromy a venkovské domky, vše viděno z nadhledu jako mnohočetný spleť organismus, ve kterém nezůstává místo ani pro horizont. V netradičním záznamu obřadu jízdy králů, kde hlavní aktéři jsou zakrytí rouškou, nelze hledat, jak by se nabízelo, symbolický protest politického významu – tím méně je výjev skrytou revoltou proti německé germanizaci.<sup>13</sup> Jde o malířské vidění a pochopení zvyku v jeho dávné prapodstatě, kdy iniciační rituál souvisel s myšlenkou ochrany před působením duchů. Slavnost, viděna mladým malířem prismatem doby, byla spojena také s prvky erotické povahy, s jinošským sebevědomím a hrdostí, s touhami mladé generace, poetickými projevy lásky, neujasněnými pocity očekávání a s věčným tajemstvím lidského života. V této souvislosti psal J. Sedlár o tajemném [...] obřadu, včetně šohajů na koních, který se jeví jako inkarnace erotiky a toužících osamělých dívek pod stromy [...].<sup>14</sup> Obraz je hlavně výzvou k širším niterným uchopení lidového zvykosloví, které, mezi jiným i díky Uprkova výtvarného pojetí, sklouzlo do roviny romantické, povrchní a ryze vizuální atrakce. Vaculka ve své *Jízdě králů* v této době ani v poválečných letech, kdy v jeho tvorbě folklorně zbarvených námětů přibývalo, nikdy nesledoval vnější stránku události. Jeho malby nelze vnímat jako příběh, ale jako poselství obecné platnosti, jako duchovní sdělení oděné do roucha tradičního zvykosloví.

Bylo-li v *Jízdě králů* skryto poselství určené především slováckému venkovu, pak o rok pozdější *Alegorický motiv z války*, má širší dosah obecného protestu proti děsům válečného běsnění. Hlavním aktérem dramatické metafory je žena s dítětem, zachycena autorem v poprsní partii v popředí levé části obrazu. Je to zahalená postava ztuhlé tváře s dítětem v ruce, připomínající více zoufalou Niobé než biblickou Madonu. V nezřetelné postavě na opačné straně malby tušíme anděla smrti. V sedmi jezdcích na koních, ubíhajících v trysku, zachycených při horním okraji obrazu, předpokládáme apokalyptické jezdce. V pozadí obrazu



Svatba, 1942, olej, 46×87 cm.



Trojka, 1946, olej, 33×41 cm.

uprostřed scény, vidíme zhroucenou postavou obklopenou hady, připomínající mytologického Láokoóna, který varoval před zkázou Tróje. Předpokládáme, že jde o apokalyptickou scénu s ďábly – hady, napadajícími člověka – lidstvo, aby je strhlo do propasti zla. Kolorit obrazu je pochmurný a do jeho malířské traktace vstoupil expresivní duch dramatu.

Reflexí na chmurná léta války bylo i několik obrazů tlumeného šedavého koloritu, ve kterých hlavní výtvarnou roli sehrávala barva černá. Nacházíme ji například na obraze *Chodci* s dominujícími postavami muže a ženy v popředí, předstupujícími před dav chodců v pozadí městské ulice.

V posledních letech války, kdy český národ již s nadějami sledoval vítězné bitvy Spojenců na všech frontách, doznala Vaculkova tvorba další změny. Vytratily se z ní alegorické prvky a do malby zavál svěží dech přímého smyslového prožitku barvy. Na obrazech, jako *Nemocnice*, *Čtenářka* nebo *Koupání*, nacházíme živější kolorit, plnější uchopení barevné hmoty zbavené jemných valérů, spontánní přednes a dynamizování barevných past. Z podobných názorových rovin vycházely i první umělcovy poválečné kompozice.

Dynamika obrazové scény, pomocí dramaticky vzepjatých kontur a oblých linií, vyústila ve Vaculkově tvorbě v obraze *Trojka* (1946). Autor na něm zachytil koňské trojspreží ovládané vozatajem v krajině, v přípravné studii jen schematicky naznačené stromy. Expresivně dramatická nota námětu je ještě patrnější v grafické verzi obrazu, oprostěné od všech detailů. Novým výrazovým prostředkem této první verze proslulých Vaculkových motivů trigy se staly barevně kontrastní skvrny, na obrazové scenerii osamostatněné jako krátké tahy širokého štětce, jaké se později (od dob pařížského pobytu v letech 1947–1949), staly příznačným rysem obrazů Karla Černého, zejména při vystižení zvlněné hladiny řeky a moře.

Motiv koně, ve své době charakteristický pro moravský venkov, patřil ve Vaculkově tvorbě záhy k nejfrekventovanějším. Již o rok později se stal součástí folklorních výjevů ze Slovácka, zejména slavnostních motivů z obřadu Jízdy králů, který v umělcově malbě nabyt nyní odlišné výtvarné podoby, bezpochyby v důsledku nových tvůrčích poznatků umělce ze studijní cesty do Francie a Švýcarska v r. 1946 i v souvislosti s jeho kontakty se zmíněným malířem Černým. O čtyři roky staršího Vladislava Vaculku s Karlem Černým sblížovalo několik životních epizod. Oba na uměleckou dráhu vstoupili s jistým zpožděním, až poté, co se vyučili praktickému řemeslu. Oba se vzdělávali na pražské Ukrajinské akademii u malíře Jana Kulce. Oba později přešli na Akademii a oba ji dokončovali, po válečné cenzuře v našem školství, až v prvním poválečném roce v ateliéru prof. Jakuba Obrovského. A rovněž oba se za dalším výtvarným poučením vydali v roce 1946 do Francie a po návratu zřetelně prosvětlili svojí malířskou paletu a obohatili tvorbu o mnohé prvky dekorativní povahy.

Názorová proměna ve Vaculkově malířské dráze, v době mezi r. 1947 až 1949, získávala motivické i formotvorné podněty především z oblasti lidového umění. Do obrazů moravského malíře vstoupil živý kolorit, který se uplatňoval často v světelných kontrastech a podroboval se více poetizující imaginaci autora nežli realitě. Tvary předmětů a postav ovládla výrazná, pevná, temná, či naopak bílá kontura. Umělec podobu postav stylizoval až k strohé primitivizující linii a plochu obrazu zaplňoval dekorativními prvky, jako je prostá vlnovka, závitnice, nebo pásový ornament, suplovaný rytmicky se opakujícími skvrnami.

Přímý výtvarný podnět venkovských obrazů s námětem sv. Isidora, jaké byly vytvářeny v 19. století zručnými řemeslnými malíři na rubu skla, shledáváme například na Vaculkově obraze *Oráč*, datovaném 24. 8. 1948. Vyorané brázdy jsou na malbě naznačeny pouhými vlnovkami. Oráčův šat i prázdný prostor v horních koutech obrazu vyplňují závitnice a rytmicky řazené skvrny doprovázejí slaměný klobouk oráče. Jako na lidových obrazech je výtvarný celek řešený v živých barvách, plošně, staticky, s jistou dávkou naivizmu a pomocí krajně zjednodušených tvarů. Podobné výtvarné pojetí stalo se Vaculkovi vlastní již o rok dříve, mezi jinými i na barevně živém a převážně v modrozlutém barevném akordu rozvinutém, obraze *Holčička se slunečníkem*.

Plošnost, strohost tvarového řešení a prosté přiřazování motivů evokuje představu lidového projevu i na řadě dalších Vaculkových maleb s oblíbenou tematikou venkovských



Holčička se slunečníkem, 1947, olej, 61,5×50 cm.

Nicméně již v r. 1949 prosazoval Vladislav Vaculka moderně stylizovanou malbu, jejímž krédem byl svobodný a na politickém diktátu nezávislý tvůrčí projev. Východiskem jeho nové orientace se stal obraz *Splašený kůň*, kterým malíř specifickou rotační kompozicí vyjádřil dynamiku scény a dospěl k formálnímu řešení, k němuž se jeho moravští přátelé (B. Matal, V. Vašíček) přiblížili až v roce 1957.

Dramatickou povahu zmíněné malby podporují prudké akcenty teplých barev s dominantní světlo žlutí. Až kubofuturisticky laděné dílo se stalo východiskem další Vaculkovy, převážně folklorně orientované, tvorby padesátých let. Systém tvarového řešení obrazu ovládl celou malbu; výjev v popředí, stejně jako ustupující pozadí. Podobná členitost malířského celku je příznačná i pro Vaculkova díla z počátku padesátých let, například pro rozměrnější obrazy *Z jízdy králů*, *Rekruti*, *Milenci*, *Návrat* (též *Návrat z jízdy králů*) i další díla se slováckou folklorní tematikou.

V obrazech Vladislava Vaculky z počátku let padesátých nechybí ani náměty spojené s pohybem a tancem (*Pod šable*). Nejsou to však malby, ve kterých by vládl duch futurismu a kontinuálního pohybu, jak bylo nejednou uvedeno v literatuře. Umělci šlo především o důsledné uplatnění kubistického principu vícehledovosti, a to nejen v řešení tváří postav, ale v celkovém rozvrhu figur, včetně roztančených nohou.

Vaculkovy obrazy, datované počátkem padesátých let přecházely z oblasti intimní tvorby do polohy monumentální. Jsou to převážně malby větších rozměrů. Koloristicky působí velmi distinguovaně; jsou řešeny ve vyrovnané a střízlivé barevné tonalitě, s distanční funkcí teplých a chladných barev: v popředí převážně okrové až žlutěoranžových, odsazených od pozadí ovládaného temnějšími tóny modrozelených odstínů. Malířské provedení prací nezapíralo formotvorný vztah k mozaikovitě členitým pozdním dílům Georgese Bracquea a později i k hravě arabesce dekorativních návrhů Jeana Lurčata. Na obraze *Milenci* použil hradištský malíř dokonce dekorativního motivu, který malbu doprovází

lidových slavností. Inspirační podněty poskytovaly moravskému malíři i staré středomořské kultury, obdobně jako italskému umělci Massimo Campiglimu, jehož dílo podněcovala strohost etruské keramiky. K středomořským inspiracím se v keramické tvorbě obracela rovněž Vaculkova manželka Ida. Stejně pojetí výjevu jako v malbě, objevovalo se i na nejstarších Vaculkových keramikách a batikách.

Dekoratívni struktura malířského díla, jakkoliv přitažlivá svým poetickým nábojem, nenabízela další umělecký vývoj. Malíř hledal proto řešení v těsnějším sejetí tvorby s aktuálními tendencemi moderního světového umění. Byl to úkol na konci čtyřicátých let o to obtížnější, oč důraznější byl politický tlak na prosazení naturalistické a popisné malby tzv. socialistického realismu.

po celém obvodu jako gobelínová bordura.

V literatuře nejednou citovaný vztah Vaculkovy malířské tvorby k Braqueovým dílům lze vymezit na práce francouzského malíře z 2. poloviny čtyřicátých let 20. století, jež vyvrcholily devíti obrazy *Ateliérů*. Ve Vaculkových malbách nacházíme obdobné prolínání prostoru a tvarů, srůst věcí a figur s pozadím v homogenní celek i podřízení jednotlivých motivů vnitřní struktuře obrazu, ve které dominantní roli sehraává malířská svébytnost výrazových prostředků. Vladislav Vaculka neproměňoval však v básnickou apoteózu pouze svět věcí, ale především svět živých bytostí. Postavám svých obrazů, i při potlačení jejich tělesnosti, vdechoval život a zviditelnil humanistický smysl jejich existence. I když v některých malbách se objevuje i motiv zachycený v pohybu, jsou Vaculkova díla – chápáná v jediné časové rovině – vždy spíše výrazem

lidského bytí, spočívání a utkvění, než líčením momentálního kontinuálního dění. Patrně právě v tom spočívá pocit jejich monumentality, vážnosti i jejich nadosobní význam.

První polovina padesátých let, kdy Vaculkova malířská tvorba počala prudce stoupat až ke kulminačnímu bodu, byla pro výtvarnou tvorbu v českých zemích paradoxně obdobím nejméně příznivým. Kulturní doktrína režimu zakazovala veřejné vystavování moderních obrazů a autorům, kteří se nepodřizovali oficiálnímu programu socialistického realismu ekonomicky znemožňovala jejich existenci. Za této situace nacházel uherskohradištský malíř útočiště v oblasti užitého umění, v tvorbě keramické a při barvení batikových textilií. Pro malíře to byla doba existenčně kritická. *Byla to [...] léta, ve kterých byl organický vývoj umění zcela přerušen. Dogmatické názory na umění a jeho funkci v nových společenských podmínkách by samy o sobě nebyly tak nebezpečné, kdyby na jejich dodržování nedohlíželi jedinci umělecky krajně necitliví a při tom nadání téměř neomezenou mocí. V regionálním prostředí se tyto negativní rysy ještě stupňovaly.*<sup>15</sup>

Od poloviny padesátých let Vaculkova malířská tvorba na pět let téměř utichla. Umělec, který se nořil do hlubin výtvarné imaginace lidových autorů a plně pochopil imperativy technologií batikové a keramické tvorby, vytvořil ještě v r. 1955 několik obrazů, ze kterých je zřejmé že se podřídil dekorativní mluvě lidové sklomalby a keramické tvorby. Zřetelně zazněla v několika malbách s tematikou *Jízdy králů* a v obraze *Hlava šohaje* z r. 1955.

V těchto těžkých letech posilovalo Vladislava Vaculku vědomí, že nesouhlas s totalitní politikou režimu sdílí spolu s nim i široká vrstva veřejnosti, především intelektuální společnost a několik umělců v Praze a Brně. Na počátku padesátých let navázal umělec užší



Z jízdy králů, 1950, 96×130 cm (výřez levé části).

kontakt s pražskými autory, Otou Janečkem a Richardem Fremundem, s brněnskými malíři, Jánusem Kubíčkem a Bohumírem Matalem a s Vladimírem Vašíčkem, který žil na venkově, ve Svatobořicích. Na března a duben 1956 plánovali tito malíři, společně s Vaculkou a jeho ženou, keramičkou Idou Vaculkovou, neoficiální výstavu v nových prostorách chirurgického pavilonu okresní nemocnice v Kyjově.<sup>16</sup>

Druhá výstava užšího přátelského okruhu zmíněných moravských malířů proběhla již na oficiální výstavní půdě, v Kabinetu umění n.p. Kniha v Brně, v době od 30. 5. do 28. 6. 1957. Ještě téhož roku se kolektiv Kubíček–Matal–Vaculka–Vašíček setkal v Galerii mladých v Praze ve Vodičkově ulici. Akce byla v tisku uváděna jako Výstava čtyř moravských výtvarníků. Na základě tohoto posledního setkání počal B. Matal v průběhu roku organizovat výtvarnou skupinu pod názvem Brno 57. Pouze Vašíček nepochopil smysl akce a původně přislíbenou účast ve skupině odmítl.<sup>17</sup> Nicméně umělecký kolektiv, spojený s mladými historiky umění, nedávnými absolventy brněnské a olomoucké vysoké školy, odchovanci prof. Richtera, se vzájemně posiloval ve snahách o uchopení a prosazení moderního výtvarného výrazu.

V Uherském Hradišti Vladislav Vaculka samostatně vystavoval až téměř po deseti letech po svém zdejšími prvním vystoupení, v květnu r. 1958. Byla to umělcova první větší výstava doprovázená odborným textem v katalogu a širokým zájmem kulturní veřejnosti. Výstava se konala v době, kdy ještě probíhala téměř desetiletá cezura ve Vaculkově malířské tvorbě, vyplněná především keramičkou činností a později též dekorativními realizacemi v technice keramické krájené mozaiky. Z podnětu autora této statě upoutala výstava pozornost uměleckého vedoucího valašskomeziříčské gobelínové manufaktury někdejšího pražského Ústředí uměleckých řemesel, zkušeného textilního výtvarníka, Jindřicha Vohánku, moderně citícího absolventa Kybalova ateliéru pražské Uměleckopřemyslové školy. Vzájemný kontakt obou autorů přispěl k realizaci Vaculkových gobelínů ve zmíněné manufaktuře. První kartony pro textilní provedení vytvořil Vaculka již ve druhé polovině r. 1958 a o rok později došlo k dokončení jeho významných monumentálních úkolů (*Láska, Tanec, Smrtka* – gobelíny pro vestibul Slováckého divadla v Uherském Hradišti a rozměrný gobelín *Jízda králů*, určený původně pro zlínské divadlo). O rok později byly pro zlínské Divadlo pracujících vytvořeny další dva gobelíny (*Její pastorkyňa* a *Maryša*). Textilní keramické a ostatní monumentální realizace odsunuly Vaculkovu malířskou tvorbu až do počátku šedesátých let do pozadí.

Na počátku let šedesátých docházelo v českém výtvarném umění, v důsledku politického uvolňování v předešlých letech, k postupné rehabilitaci moderního malířství a k prosazování svobodného výtvarného projevu. Novou kulturní situaci signalizovaly již v r. 1957 některé výstavy, jako pražská výstava skupiny Máj 57, nebo brněnská výstava Zakladatelé českého moderního malířství a články v odborném tisku, mezi jiným i Padrtyovy statě o soudobém západoevropském výtvarném dění ve Výtvarném umění. Ještě před r. 1960 dospěla tvorba několika Vaculkových pražských kolegů a přátel jako byl Jan Kotík nebo Ota Janeček k nefigurativní poloze. V roce 1960 vznikly i první abstraktní malby v ateliérech Bohumíra Matale a Vladimíra Vašíčka. Pro Vaculkovu myšlenkovou orientaci nebyla však ryzí abstrakce a přerušení kontaktu s reálným námětem cestou k naplnění smyslu jeho výtvarné činnosti.

Obnovená Vaculkova malba z počátku šedesátých let navázala na konstruktivní charakter obrazů z první poloviny let padesátých (*Rekrut, Pod šable*). Umělec se nyní vydal po odlišné tvůrčí dráze. Důležité impulsy k přehodnocení jeho malířského pojetí z počátku padesátých let mu [...] poskytla i cesta do Sýrie a Libanonu (1962). Tam ho naléhavě oslovily prošlými věky výrazově umocněné umělecké formy starých kultur blízkého východu. Prožitek či uvědomění si obecně platných nadčasových – mýtických dimenzí umění podstatně podměnilo jeho následnou malířskou tvorbu.<sup>18</sup> Jeho malbu ovlivnila rovněž výtvarná stylizace a plošná redukce námětu, funkční v moderní tapiserii především z technologického hlediska. Toto umělcovo tvarové přepodstatňování obrazových motivů se na počátku šedesátých let rozvíjelo v souladu s obecnými tendencemi v našem, nekonformním malířství konce padesátých let.



Nové obrazové motivy, ve kterých malíř nepreferoval již bezvýhradně folklórní tematiku, byly tvarově potlačeny bezmála až k hranici tvorby nefigurativní. Skupina postav, například na obraze *Na molu*, vytvořila kompaktní blok, výrazně členěný jen svislými pruhy převážně živých barev žlutých, rudě akcentovaných odstínů, odrážejících se od temně modrého pozadí. Autor dílo podřídil geometrickému řádu stejně jako v r. 1962 obraz *Ve dveřích II*. Zde ženskou postavu připomíná několik obdélných a trojúhelných útvarů zasazených do systému horizontál a vertikál. Teprve uvnitř primárního kompozičního schématu se na obraze rozvíjí koloristicky bohatá arabeskní hra tvarů a ploch, uplatňující kruhové segmenty, oblíny, čáry a křivky, vymezující barevné skvrny, vyvřelé z ryzí imaginace tvůrce – výtvarné komponenty koloristicky nesmírně kultivované harmonie díla.



Ve dveřích, 1962, olej, 131×96,5 cm.

Pevný kompoziční řád, spočívající v rytmickém toku vertikálně uskupených obdélných ploch, respektuje rovněž o rok pozdější stejnojmenný obraz s mužskou postavou i další práce na nichž malíř výrazové napětí a dynamiku obrazu zvýšil mírným vychýlením vertikálního toku barevných ploch od svislé osy (*Milosrdný samaritán*, *Triga*). Patrně zkušenosti s litografickou technikou vedly umělce v některých pracích z první poloviny šedesátých let i k redukci barev (na obraze *Klarinetista* na dvojakord modré a žluté). Naopak diferenciací svrchních struktur barevných hmot<sup>19</sup> a využitím kontrastu mezi hladkými a zdrsněnými plochami obrazu dosáhl zvýšení celkové působivosti díla a jeho malířské kultivace (*Černá triga*).

Vedle spontánních prožitků pohody, radosti a harmonie v lidském životě, vyjadřovaných náměty z oblasti hudby a tance, setkáváme se ve Vaculkových malbách těchto let také s reflexemi na závažné otázky lidské existence. V umělcově malířské i grafické tvorbě frekventovaný námět milosrdného samaritána vybízel v historii umění již mnohokrát k zamyšlení nad etickými problémy dobra a zla a nad účastí člověka s osudem bližního. Námětem se malíř přihlásil rovněž k duchovně orientované tradici českého moderního malířství, kterou stejnými náměty svých obrazů vyznačili v letech 1910 až 1920 Jan Preisler, Emil Filla, Alfréd Justitz i jiní.

Vaculkův obraz *Maratonec* alegorizuje patrně věčnou snahu člověka překonat sám sebe. V prostém námětu *Jezdec s koněm* pociťujeme umělce touhu po jednotě člověka s přírodou a adorativní gesto jinocha na obraze nabízí dokonce širší výklad dotýkající se až kosmologických souvislostí. Mnohoznačný je rovněž, vícekrát opakovaný, motiv trigy. Námět prochází celými dějinami umění od reliéfů asyrských panovníků, přes částá díla spojená s antickou mytologií, až po trigy, které se triumfálně vzpínají na pylonech Národního

divadla v Praze. Je ve významovém pozadí Vaculkových antických vozatajů skryta naděje ve vítězství demokracie, které se malíř již nedočkal?

Pomyslné hranice mezi figurativní a nefigurativní tvorbou se Vaculka dotkl až ve svém monumentálně působivém díle *Ikarův pád*, které jakoby vstupovalo v komparaci s Matalovým, o tři roky starším obrazem stejného námětu. Při zběžném pohledu na Vaculkovu malbu vnímáme jen barevný proud šikmo ubíhajících ploch střídavě teplých a chladných odstínů - působivý rohlík tvarů a barev velkorysé koncepce. Barevné hodnoty obrazu sehrávají autonomní roli, kterou určil vytríbený koloristický cit autora. Ale ani zde není barevná harmonie díla a jeho tvarový řád konečným a samoučelným cílem malby. V jejím podtextu čteme hluboce humanistický smysl obrazu, zahalený příběhem jednoho z nejvýznamnějších hrdinů řeckých mýtů. Příběh o Daidalovi a Ikarovi je mnohoznačný. Je varovným i povzbuzujícím příběhem člověka i celého lidstva vznášejícího se na perutích pokroku směrem k neznámé budoucnosti. Vstříc záchraně či zkázce? Obraz je i příběhem o nerozvážném mládí, o touze po svobodě, o lidské účasti ve smutné historce týkající se tragického úradku krutého osudu.

Hodnota malířského díla nespočívá však v tematice, ale v pravdivém - adekvátním a umělecky aktuálním vyslovení myšlenky tvůrce; v progresivitě i autenticitě, tedy v tvůrčí síle jeho malby. Všechna tato umělecká kritéria naplňovala Vaculkova díla od počátku jeho tvorby, až po jeho závěrečný malířský epilog vyslovený v r. 1977 působivými plátny, jako byl zmíněný obraz *Jezevec s koněm* nebo *Modrá triga*.

Vrcholná díla Vladislava Vaculky k nám promlouvají náročným jazykem moderního umění. Zjevují nám přítomnost doby, která již minula ale obrací se i k dnešní společnosti. Jsou to díla, která reflektovala umělcem prožívaný čas i prostředí v němž žil. Svými kořeny byla zapuštěna hluboko v humanistických tradicích evropské kultury. Jejich základním tématem byl pocit existence kultivovaného člověka 20. století, který dosud neztratil pocit sounáležitosti se svými druhy rodného slováckého venkova, s jejich uměleckými projevy a staletými tradicemi. Vaculkova volná malířská tvorba v tomto období čerpala především z živné půdy poetického pohledu na životní dění. Nebyla proto zahalena do stínů samoty a netišnily ji depresivní prožitky lidského individualismu. Dovedla vyzpívat společné veselí slavnostní chvíle, dovedla vyjádřit radost ze svěžího vánku jitrního nebe a vyslovit lásku zrozenou v náručí milovaného. Načas dovedla z mysli vytěsnit vědomí blátivých stop marastu prohnílé státní politiky a vykouzlit pocit štěstí z pouhého bytí.

Vaculkovy malby mohly a nadále mohou vyvolat i v nás prožitek harmonie, krásy a uspokojení vyvřelý z prostého pohledu na umělecké dílo.

#### Poznámky:

- 1 J ů z a, V., *Vladislav Vaculka, monumentální tvorba 1958–1962*. Dům umění Hodonín, červen–červenec 1962.
- 2 M a l i v a, J., *Hodiny s výtvarným uměním českých zemí. Nárys dějin umění od pravěku do poloviny 20. století*. Olomouc 2001.
- 3 J ů z a, V., *Vladislav Vaculka. Práce z let 1935–1958*. Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, květen 1958.
- 4 G r ů z a, A., *Dílo Vladislava Vaculky, keramika Idy Vaculkové*. Oblastní galerie výtvarného umění v Gottwaldově, 1965.
- 5 S e d l á ř, J., *Pocta Vladislavu Vaculkovi*. In: Slovácko XXXVI, Uherské Hradiště 1994, s. 174–180.
- 6 První polovina let třicátých patří v našem malířství k dobám nejsložitějším, neboť vedle sebe tvoří tehdy umělci nejrůznějšího výtvarného zaměření a skutečnost života se třísť v mnohosti pohledů, objevuje se ztráta víry v možnosti obecně platného a závazného estetického názoru. (V. J ů z a, *Vladislav Vaculka. Práce z let 1935–1958*. Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, V, 1958.) Polovina třicátých let [...] se vyznačuje v našem výtvarném životě spleťou a rozpornou situací, ve které se kříží a střetávají [...] nejrůznější umělecké tendence a názory (Ant. G r ů z a, *Dílo Vladislava Vaculky, keramika Idy Vaculkové*. Dům umění v Gottwaldově, září 1965.)
- 7 V souvislosti s obrazem *Zátiší s růží* píše Jaroslav Sedlár o inspiraci dílem Picassa, Braquea a Filly (cit. v pozn. 5).

- 8 Jůza, V., cit. v pozn. 3.  
 9 Sedlář, J., cit. v pozn. 5  
 10 Jůza, V., cit. v pozn. 3.  
 11 Ibidem.  
 12 Morandimu je zátiší blízké meditativní atmosférou nenápadného bytí [...] a v rovině výtvarné čistoty (viz pozn. 5.)  
 13 Martýkáňová, M., *Vladislav Vaculka - život a dílo*. Brno 1996, diplomová práce MU v Brně, s. 39. Autorce práce děkují za nevšední ochotu a spolupráci, zejména při získávání údajů a technických dat Vaculkových obrazů. Za údaje o slavnosti *Jízdy králů* děkují přednímu moravskému etnografovi Ph.Dr. Josefu Jančařovi, z jehož dopisu cituji: *Jízda králů je zvyk, konaný ještě v nedávné minulosti v různých podobách v celé Evropě. Šlo o zvyk tzv. jarního novoročí, kdy rolníci na koních objížděli katastr obce, aby odehnali případné zlé síly [...]. Pokud jde o vztah německých okupačních správ, je nutno si uvědomit, že místní nebo regionální aktivity spíše podporovaly. [...] V době okupace se u nás nesměly pořádat například taneční zábavy, ale okupační úřady povolovaly tancování v krojích při výročních obyčejích (masopust, Jízdy králů, svatodušní svátky, hody, dožínky) až do té míry, že akceptovaly záměry na konzervaci Vlčnova a dalších obcí na živé skanseny [...].*  
 14 Sedlář, J. cit. v pozn. 5.  
 15 Grůza, A. cit. v pozn. 4.  
 16 Jánuš Kubiček se obeslání této výstavy vzdal, neboť současně připravoval výstavu v Brně „U Barvičů“, O. Janeček práce nezaslal údajně pro neshody s R. Fremundem.  
 17 Vystoupení ze skupiny vzal Matal na vědomí listem adresovaným V. Vašíčkovi 20. 12. 1958. Vašíček vystoupil údajně proto, že skupinu (mylně) považoval za oficiální záležitost.  
 18 Ševček, L., *Obrazová tvorba*, in. *Vladislav Vaculka, životní dílo*. Oblastní galerie výtvarného umění, Zlín 1990–1991, s. 10.  
 19 Ve využití struktur barevných past spatřoval J. Sedlář právem ohlas starší strukturální malby (strukturálního informelu). – (Jaroslav Sedlář, cit. v pozn. 5. Stejně východisko měly amorfní útvary na některých Vaculkových litografiích, a na časných sochařských dílech.

#### **Malířská díla Vladislava Vaculky uváděná v textu**

Užité zkratky: ol. pl., = olej na plátně, překl. = překližka, vl. = vlevo, vp. = vpravo, (označuje umístění signatury, nesign. = nesignováno, NGP = Národní galerie v Praze, SM UhH = Slováké muzeum v Uherském Hradišti, ŮLK = Ústav lidové kultury, GVV = Galerie výtvarného umění, OGVU = Oblastní galerie výtvarného umění. HG NMnM = Horácká galerie v Novém Městě na Moravě, s.m. = soukromý majetek, písmena a čísla za údaji o veřejné sbírce se týkají evidence díla (evidenční či inventární čísla).

1. Pražská ulička, 1937, ol. pl., 67×79 cm, vp. dole: Vac 37, SM UhH U 7274.
2. Městské zákoutí, 1942, ol. pl., 60×73 cm, vl. dole: Vaculka 42, s.m.
3. Zhroucený železniční most, 1945, ol. překl., 38.4×60cm, vp. dole: Vaculka 45, s. m.
4. Ulice v Uherském Hradišti, 1946, ol. pl., 33×41 cm, vp. dole: Vaculka 46, OGVU Zlín, O 1104.
5. Moje sestra (též Dívka v kroji), 1937, ol. pl., 90×60 cm, vp. dole: Vaculka 37, s.m..
6. Dívka s růží (Portrét M.P.), 1942, ol. pl., 81,5×60 cm, vp. dole: Vaculka 42, OGVU Zlín, O 351.
7. Portrét pí I.V. (též: Portrét umělcovy choti), 1942, ol., pl., 61×46 cm, vl. dole: Vaculka 42, s. m.
8. Zátiší s hudebními nástroji, 1936, ol. pl., 68×81 cm, s. m.
9. Muzikanti, 1938, ol. pl., 100×125 cm, uprostřed dole: Vaculka 38, s. m.
10. Hluchoněmí, 1938, ol. pl., 81×100 cm, nesign., s.m.
11. Ležící akt, 1939, ol. pl., 44×63,5 cm, vl. dole: Vaculka 39 (?), s. m.
12. Kytarista, 1939, ol. pl., 109,5×64,5 cm, s.m.
13. Studie dívky, 1938, další údaje nezjištěny.
14. Dračky, 1938, ol. překl., 37,5×47 cm, vp. dole: Vaculka 38, OGVU Zlín, O 1105.
15. Mystický figurální motiv, 1940, ol. pl., 33,5×46 cm, nesign., s.m.
16. Jezdec na koni, 1940, ol. pl., 62×92 cm, vp. dole: Vaculka 40, NGP, O-11348.
17. Melancholie, 1940, ol., 60×81cm, vl. dole: Vaculka 40. (uvedeno v článku cit. v pozn. č. 7.)
18. Vzkříšení Lazara (též: Vzkříšení Lazarovo), 1942, ol. pl., 60×72 cm, vl. dole: Vaculka 42, s. m.
19. Figurální kmpozice, 1941, ol. pl., 60 × 73 cm, nesign., OGVU Zlín, O 1216.
20. Pierot, 1941, ol. pl., 82×98,5 cm, vp. dole: Vaculka 41, SM UhH, U 7445.
21. Zátiší s lahvemi, 1936, ol. pl., 67×62 cm, vl. d.: Vaculka 36, s. m.

22. Zátíší s utěrkou, technické údaje nezjištěny, s. m.
23. Cirkus, 1942, ol. pl., 70×100 cm, vl. dole: Vaculka 42, OGVU Zlín, O 1220.
24. Svatba, 1942, ol. dřevo, 46×87 cm, vp. dole: Vaculka 42., s. m.
25. Jízda králů, 1942, ol. pl., 100×120 cm, vl. dole: Vaculka 42, OGVU Zlín, O 950.
26. Alegorický motiv z války, 1943, ol. pl., 90×130,5 cm, vp. dole: Vaculka 43, s. m.
27. Chodci, 1944, ol. překl., 41×35cm, vl. dole: Vaculka 44, s. m.
28. U nemocnice, 1944, ol. pl., 55×80 cm, vl. dole: Vaculka 44, SM UhH, U 7273.
29. Čtenářka, 1944, ol. pl., 50,5×69 cm, vp. nahoře: Vaculka 44, s. m.
30. Koupání, asi 1944, ol. pl., 55×80 cm, vl. nahoře: Vaculka, s. m.
31. Trojka (Spřežení), 1946, ol. pl., 33×40,6 cm, vl. dole: Vaculka 46, s. m.
32. Oráč, 1948, ol. pl., 130×74cm, uprostřed dole: 24.VIII. 48 Vaculka, s. m.
33. Holčička se slunečníkem, 1947, ol. pl., 61,5×50 cm, vp. nahoře: Vaculka 47, s. m.
34. Splašený kůň, 1949, ol. pl., 50×61 cm, vl. dole: Vaculka 49, s. m.
35. Z jízdy králů, ol. pl., 96×130 cm, vl. dole: Vaculka 50, SM UhH, U 7197.
36. Rekruti, 1950, ol. pl., 130×96 cm, vl. dole: Vaculka 50, SM UHUH, i. č. 1377.
37. Milenci, 1951, ol. pl., 96×68 cm., vp. dole: Vaculka 51, ÚLK Strážnice, 4059.
38. Návrat (též: Návrat z jízdy králů), 1951, ol. pl., 96×150 cm, vp. dole: Vaculka 51, OGVU Zlín, O 421.
39. Pod šable, 1952, ol. pl., 95×90 cm, vp. dole: Vaculka 52, GVU Hodonín, O 467.
40. Rekrut, 1951, ol. pl., 73×55 cm, vp. od středu dole: Vaculka 51, GVU Hodonín, O 155.
41. Hlava šohaje, 1955, ol. pl., další údaje nezjištěny, s. m.
42. Na molu, 1961, ol. pl., 120×96 cm, vl. dole: Vaculka 61, s. m.
43. Ve dveřích II, 1962, ol. pl., 131×96,5 cm, vp. dole: Vaculka 62, s. m.
44. Milosrdný samaritán, 1964, ol. pl., 51×61,5 cm, nesignováno, GVU Zlín, O 1218.
45. Triga (též: Kompozice - Triga), asi 1963, ol. pl., 97×150 cm, nesignováno, OGVU Zlín, O 887.
46. Klarinetista, 1964, ol. pl., 115×90 cm, vl. dole: Vaculka 64, GVU Hodonín, O 276.
47. Černá triga, 1962, ol. pl., 74×92 cm, vp. dole: Vaculka 62, GVU Hodonín, O 262.
48. Maratonec, asi 1972, ol. pl., 73×54 cm, vl. dole: Vaculka, s.m.
49. Jezdec s koněm, 1977, ol. pl., 120×90 cm, vp. dole: Vaculka 77, s. m.
50. Ikarův pád, 1964, 195×97cm, vp. dole: Vaculka, GVU Ostrava, O 1274.
51. Modrá triga (též: Triga), 1977, ol. l., 90×115 cm, vl. dole: Vaculka 77, s. m.
52. Pierot, 1942, ol. pl., 61×46cm, vp. v polovině, HG MNnM O 914.

### Výběr z literatury:

- H o r o v á, A. (ed.) *Nová encyklopedie českého výtvarného umění N-Ž*. Praha 1995, Josef Maliva, slovníkové heslo Vaculka Vladislav na s. 888.
- M a l i v a, J., *Hodiny s výtvarným uměním v českých zemích, nárys dějin umění od pravěku do poloviny 20. století*. Olomouc 2001, s. 219.
- M a r t y k á n o v á, M., *Vladislav Vaculka – život a dílo*. Diplomová práce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Brno 1996 (práce uvádí veškerou starší literaturu).
- M a r t y k á n o v á, M., *Vladislav Vaculka – tři kapitoly ze života a díla*. In: Slovácko 39, Uherské Hradiště 1997, s. 163–183.
- S e d l á ř, J., *Pocta Vladislavu Vaculkovi*. In: Slovácko 36, Uherské Hradiště 1994, s.174–180.
- S e d l á ř, J., *Vladislav Vaculka*, 52. Bulletin Moravské galerie v Brně, Brno 1996, s. 129–134.
- Výstavní katalogy (naposledy výstava *Vladislav Vaculka, Otmar Oliva. Dotyky a souvislosti*. Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně, Zlínský kraj, Město Uherské Hradiště, 2003/04, texty Ludvík Ševeček a Kateřina Vozárová).

---

*Doc. PhDr. Josef Maliva (n. 1931), emeritní docent dějin umění na UP v Olomouci a soudní znalec v oboru výtvarného umění. Zabývá se problematikou renesanční skulptury a problematikou umění 20. století zejména tvorbou českých a německých autorů na Moravě.*

---

## The Sources of the Painted Works of Vladislav Vaculka

### Abstract

Vladislav Vaculka belonged to foremost Czech artists alongside with the younger members of the so-called wartime groups, and the likes of Z. Sklenář, K. Černý, V. Boštík and K. Valter who appeared publicly as solitary artists and created their works since the late 1930s to the time far beyond the half of the 20<sup>th</sup> century. The artist lived in the years 1914-1977 and most of the time he stayed and worked in Uherské Hradiště, in the milieu of the Moravian Slovácko ethnographic region. He identified himself with this milieu and he remained faithful to it in his paintings, prints, textile designs, ceramics, and sculptures.

Vaculka began his artistic education in 1934 in Prague. His artistic expression in painting, drawing and prints evolved from his first works that profess the opinion of the lyrical cubism, to the works that were cryptographic in their character, created in the traumatic wartime years. These works oscillated between metaphysical painting and drawing with a flavor of surrealism. Finally, in his works after 1947, he began to favor purely aesthetic values. At first, he found those in Vuillard-like cultured structures of color pastes, and later on in pregnant reduction of shape elements of a picture in harmony with the areas of emphatic colors. Since the 1950s, he began with completely original transubstantiation of reality. This supreme part of the artist's oeuvre, initially showing some influence of the late-period Georges Braque, is populated with subjects related to folklore, elevated by the author to the level of general human condition. These subjects were always humanistic in their content which, in terms of their artistic form, reached out to the very boundary between figurative and non-figurative approaches.

Since the mid 1950s, the artist created also ceramics and textile patterns (later on, namely tapestry designs) as well as monuments (designs of ceramic mosaics). Since the 1960s, he had also produced sculptures including jewelry.

Vaculka's basic theme was the existential feeling of a 20<sup>th</sup> century man who (similarly to the likes of Leoš Janáček and Bohuslav Martinů in the realm of music) has not yet lost his connection to the rural milieu of the native country, Moravia, and to the ancient traditions of its folk. He led a life of a spiritually well-oriented man and a cultivated artist whose creative instinct and artistic vocabulary was always in harmony with the topical phenomena of the progressive world culture of the time.

### Quellen des Malwerkes von Vladislav Vaculka

### Zusammenfassung

Vladislav Vaculka zählte zu den bedeutenden tschechischen Künstlern wie den jüngeren Mitgliedern der so genannten Kriegsgruppen und den solitär auftretenden Z. Sklenář, K. Černý, V. Boštík oder K. Valter, die sich im Bereich der bildenden Kunst seit Ende der dreißiger Jahre durchsetzten, wobei ihre Tätigkeit bis weit über die Hälfte des zwanzigsten Jahrhunderts reichte. Der Künstler lebte in den Jahren 1914 bis 1977 und wirkte überwiegend in Uherské Hradiště, d. h. im Milieu des mährisch-slowakischen Ethnikons, wo er hingehörte. Diesem Milieu ist er auch in seinen malerischen, graphischen und bildhauerischen Werken sowie Textil- und Keramiken treu geblieben.

Seit 1934 gewann Vaculka seine Kunstausbildung in Prag. Seine künstlerischer Ausdruck in den Bereichen Gemälde, Zeichnung und Graphik entwickelte sich vom lyrischen Kubismus seiner ersten Werke über die aus den traumatischen Kriegsjahren stammenden Werke kryptographischen Charakters, die zwischen dem metaphysischen Gemälde und der surrealistisch anmutenden Zeichnung oszillierten, bis zu Werken, in denen der Künstler seit 1947 pure ästhetische Werte bevorzugte. Zuerst suchte er sie in edlen Strukturen der Farbenpasten à la Vuillard, später in der prägnanten Reduktion der Formkomponenten eines Bildes in Zusammenwirken mit betonten Farbflächen und seit Anfang der fünfziger Jahre in einer originellen Wesensverwandlung der Realität. Dieser Abschnitt seines Schaffens trug am Anfang Spuren der Spätwerke von Georges Braque, wurde von Folklorethemen erfüllt, die der Autor auf die Ebene der allgemeinen menschlichen Gültigkeit erheben wollte. Immer handelte es sich um humanistische Themen, die in seiner Form fast die Grenzlinie der unfiguralen Kunst erreicht haben.

Seit Mitte der fünfziger Jahre widmete sich Vaculka auch der künstlerischen Arbeit mit Textil und Keramik (später besonders den Entwürfen von Gobelins), den monumentalen Werken (Entwürfe der keramischen Mosaik) und seit Anfang der sechziger Jahre auch noch der Plastik, wobei in die künstlerische Schmuckerstellung übergreift.

Das grundlegende Thema Vaculkas war das existentielle Gefühl des Menschen im 20. Jahrhundert, der (ähnlich wie in der Musik bei Leoš Janáček oder Bohuslav Martinů) der die Verbundenheit mit Mähren, seiner Heimat, mit alten Traditionen seiner Bewohner und mit dem Landleben fühlte. Er lebte das Leben eines geistlich orientierten Menschen, eines kultivierten Künstlers, dessen schöpferische Gespür und künstlerische Sprache stets im Einklang mit aktuellen Erscheinungen der zeitgenössischen progressiven Weltkultur standen.



## VÝTVARNÉ PŘÍNOSY VLADISLAVA VACULKY V SOCHAŘSKÉ TVORBĚ Z KONCE 3. A POČÁTKU 4. ČTVRTINY 20. STOLETÍ

Josef Maliva, Univerzita Palackého, Olomouc

*Neukazoval sebe, ukazoval noblesu a kulturu jako takové ve svém díle – v kresbách, obrazech, sochách a ve svém vystupování. Na jeho věcech mne zaujala určitá archetypálnost, připadaly mi laskavé, barevné, nádherné a hlavně světové a na svojí světovost on také umřel.*

Otmar Oliva

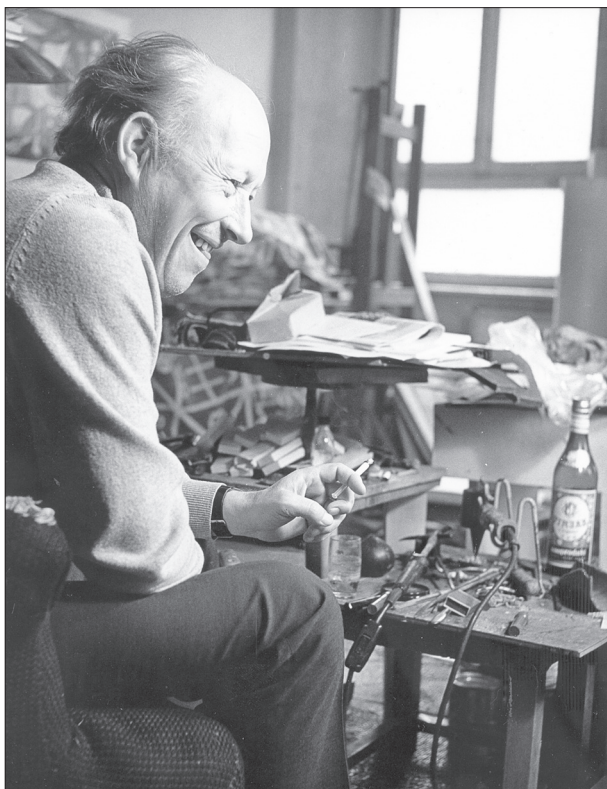
Sochařské dílo Vladislava Vaculky bylo vytvářeno na stejných myšlenkových základech jako jeho obsáhlá a mnohotvárná malířská a grafická tvorba. Rodilo se stranou kulturních center, v tichosti, pokoře a skromnosti – tak příznačné i pro povahu umělce – za nepříznivých politických poměrů šedesátých a sedmdesátých let minulého století. Jeho smysl nespočíval v prosazování nových formálních výbojů, ale v hledání zdrojů onoho fenoménu pro něj bývá užíván výraz člověčenství.

V literatuře bylo již řečeno, že Vaculkova sochařská tvorba souvisela i s prostorovým citěním umělce, zřetelným v jeho starších malířských a grafických dílech. Rozvíjela se však až v době, kdy umělcovy malířské realizace počaly se uplatňovat v plošných dimenzích. Ve statích jeho dlouholetého přítele byla zachycena i geneze umělcovy sochařské tvorby: *Přirozené sochařské citění [...] (Vladislava Vaculky) našlo logické vyústění i v práci sochařské. Zdálo se překvapivým, že zvládl úkol reliéfně vyzdobit čela dvou dřevěných sudů na víno. Mohlo to být chápáno jako šokující extempore. V roce 1952 však vytvořil působivý dřevěný reliéf Šohaje s koněm a od r. 1953 se objevují reliéfní a sochařské práce v keramice. Dokonce skupina děl vytvořených v letech 1956–57 (tehdy nepřezhnutá) a teprve v r. 1961 vypálená v redukční peci, přinesla plně plastické práce. V té době již vytváří i rozměrné reliéfní mozaiky kombinující díla glazovaná a redukční. [...] Skutečná éra Vaculkovy sochařské práce však počala v roce 1963. To bylo období, kdy byl již naplněn úkol monumentální povahy, převážně reliéfními mozaikami pro interiéry veřejných budov.<sup>1</sup>*

Dnes, s odstupem času, lze k Vaculkově plastické tvorbě přiřadit i jeho šperkařské artefakty, které srůstaly s oblastí drobné plastiky. *Zvláštní kapitolu sochařské práce tvoří skupina asi třiceti stříbrných šperků (některé nebyly dokončeny) doprovázených třemi většimi stříbrnými plastikami. Jsou tak „vaculkovské“, že jen jejich neznalost, způsobená omezujícím monopolem na zpracování stříbra a tím možnosti vystavování, znemožnila jejich vřazení do současného českého šperkařství.<sup>2</sup>*

K systematické sochařské činnosti, především v oblasti bronzové plastiky, podnítily Vladislava Vaculku na počátku šedesátých let jeho cesty do středomořské oblasti; v roce 1962 do Sýrie a Libanonu a zhruba ve stejné době i do Itálie. V Národním etruském muzeu v Palazzo Vitalleschi v Tarquinii a v etruské nekropoli východně od města se umělec setkal s bohatými sbírkami etruského umění, zejména se šperky a drobnými plastikami tajemného a umělecky vyspělého národa. Zde našel i podnět k vytvoření menších bronzů, do té doby v novodobém sochařství poněkud pozapomenutou, technikou lití na ztracený vosk, vyhovující subtilnějšímu sochařskému projevu a složitějším tvarovým kracím rozbrázděného povrchu hmoty.

V prvních realizacích v kovu (*Klarinetista*, 1963, *Hudec* [též *Houslista*], 1963), vycházel Vaculka i z pozdních ohlasů strukturálního informelu, které pronikaly do jeho malířské a grafické tvorby (v příbuzné tematice, například do jeho exlibris a do čtyřbarevné lito-



Vladislav Vaculka v ateliéru u pracovního stolu.

postrádal Vaculka patrně to co je plastickému dílu nejvlastnější, totiž pregnantní výraz objemovosti. Tu záhy – až v robustní dimenzi – pokusil se uplatnit v bronzu nazvaném *Milenci* (1964), aniž se zcela vzdal onoho příznačného propracování povrchových struktur některých ploch. Tuto senzibilní hru amorfních struktur omezil zde pouze na motiv křesla obepínajícího mileneckou dvojici. Ale ani tuto cestu umělec nepovažoval za trvale schůdnou. Pro jeho další práce z let 1966 až 1967 zůstalo charakteristické právě ono jemné, až minuciózní vrásnění povrchu hmoty, kontrastující hladkým plochám kovu.

V bronzových sochách hlav šohajů, rekrutů, mladičkého krále z proslulého slováckého bandéria i v plastice *Šohaj s koněm*, která vznikla v letech 1966 až 1967, se umělec snad nejtěsněji přimyká k výtvarné problematice, řešené ve stejné době v obrazech a grafických listech. (Pouze plastika představující šohaje s koněm nalezla malířskou paralelu naopak až po deseti letech.) Společná byla tematika i formální mluva těchto prací, totiž míra výtvarné stylizace i akceptování trendů soudobého světového umění. V obou variantách hlav nazvaných *Hlava rekruta* (1966), využil Vaculka principu vícehledovosti, kterým se, v zachycení tváří (později i celého těla), zabýval ve své plošné tvorbě nově od počátku let padesátých.

Plasticitu hladkých oblých tvarů, kterou jsme konstatovali na milenecké dvojici, sochař nyní nahradil převážně hladkými plochami, které vyplývaly z redukce objemů do geometricky stylizovaných menších ploch, jakou známe i z dvoubarevného linořezu s námětem hlavy šohaje z r. 1963, použitého jako novoročenky Slováckého muzea – galerie výtvarného umění v Uherském Hradišti. Třetím výtvarným prvkem, obohacujícím tyto plastiky (k nimž lze přiřadit též analytičtější dílo: *Hlava krále*, 1967), je kompoziční řešení využívající diagonálně ubíhajících linií a ploch. I tohoto výtvarného pojetí použil umělec již dříve v malbě a grafice, například na obraze *Kompozice – triga* (1964, v majetku zlínské galerie), nebo *Ikarův pád*

grafie s námětem sedícího klarinetisty, i do dvoubarevné černobílé litografie *Houslista*, kde amorfní skvrny sehrávaly výraznou roli ve hře bohaté škály střídání světla a stínů). Stíhlá, éterická lidská postava vstupovala do Vaculkovy časné tvorby jako příznačný fenomén až do roku 1965 (*Toaleta*, 1964, *Kráčející figura*, 1965, *Tanečnice*, 1965). Připomínala Giacomettiho sochy, jež vznikaly od 2. poloviny třicátých let,<sup>3</sup> anebo zmíněné drobné etruské plastiky. V jemném rozbrázdění povrchu sochařské hmoty i v křehké anatomické struktuře postavy, kladl umělec důraz na vertikální vyznění sochařského celku. V proporcích subtilních Vaculkových plastik té doby pocítujeme nejen projev umělcovy výtvarné senzibility, ale rovněž jeho úsilí vnést do sochařského výtvaru zřetelný duchovní rozměr.

Ve zmíněných prvních sochařských projevech v kovu



(1964, dílo ostravské galerie). Stejnému skladebnému řádu se podřizují zejména oba bronzы s hlavami rekrutů. *Rythmus svislých os se rozpadá od středu ke stranám a na vrcholu doznívá v opačném křížení horizontál [...] Dlouhý plát – krk [...] je protažením střední osy.*<sup>4</sup> Obdobné souvislosti s grafikou nalezneme i v tříšti bohatě vrásněného povrchu zmíněné plastiky z r. 1967, vyvřelé z umělcovy imaginace již v první polovině roku 1966, kdy dotvářel kresbu pro sochu *Hlava s růží*, použitou záhy jako předlohu pro suchou jehlu využitou v ex libris L. Randýska. S ostatní malířskou tvorbou souznívá i bohatá struktura povrchu hmoty. *Hlava krále* sehrává ve Vaculkově tvorbě nezastupitelnou roli. V ní umělec dospěl nejdále v desintegraci tváře a ve výrazu zdánlivě chaotické změti optických elementů na jejím povrchu, ve znacích, kterými se přiblížil snad až k hranicím tvorby nefigurativní.

Do sféry nefigurativní tvorby vkročil umělec až svým monumentálním sochařským dílem *Vzkvétání*, určeným pro exteriér zlínského závodu VUGPT v r. 1967. Rozměrný, horizontálně rozvržený kotouč vejcovitého tvaru, nasazený jako ostatková schránka, na vysokém štíhlém dřívku, je utvořen z množství drobných trubkovitých elementů z nerezavějící oceli. V středu pláště objektu dominuje motiv připomínající lidské oko chápané jako základní činitel výzkumu v závodě. Na obou zeštíhlených koncích se monument rozevírá jako ústa podivného mořského živočicha, aby tak symbolizoval vstup a výstup technologického procesu. Socha, pro svoji nefigurativní podobu, musela být, krátce po jejím osazení, v dobách komunistického totalitního režimu, z politických důvodů, jako dílo abstraktní, odstraněna.

Sféra nefigurativní tvorby, kterou ve své malbě od počátku šedesátých let až do konce života v různých modifikacích využívali Vaculkovi nejbližší moravští přátelé, Jánuš Kubíček, Bohumír Matal a Vladimír Vašíček, byla uherskohradištskému umělci bytostně cizí. Naopak aktuální tendence světového umění, označovaná již od konce let padesátých jako nová figurace,<sup>5</sup> která v našich zemích debutovala koncem let šedesátých rozsáhlou výstavou v pražském Mánesu, měla se sochařskou tvorbou Vladislava Vaculky řadu styčných bodů. Nová figurace se větvila do mnoha oblastí. Znamenala návrat k realitě člověka, korespondovala s významotvornými záměry autorů, do výtvarného díla vnášela spiritualitu a obracela se i k reminiscencím na klasickou výtvarnou minulost.

Již Vaculkovo bronzové poprsí z konce r. 1967, nazvané *Hoch* (pracovně též *Chlapec v pruhovaném tričku*), se zásadně odlišovalo od všech dosavadních plastik jihomoravského umělce. Vyznačovalo se zejména plasticitou oblých tvarů tváře (snad jen vzdáleně spřízněnou s objemy sochy *Milenci*), a markantním vyznačením partie očí, nosu, úst i brady. V nasazení hlavy na vysoký stvol krku pocítujeme připomínku dřívku ostensoria vyzdviženého v rituálním gestu. Ze sochy se vytratilo dřívější „načechrávání“ amorfního povrchu hmoty. Použití drobný částíček kovu mělo funkci při vytváření fikce rozježených vlasů chlapce. Novým fenoménem se stala výrazná strohost celkového objemu hlavy, přísná osovost a frontalita, která, spolu s vyvýšením partie hlavy na vysokém krku, dodává soše výraz monumentality a nadčasovosti. Naopak pruhování trička, podtržené, zde zcela výjimečným použitím barevného emailu, začleňuje sochu do přítomnosti a dodává jí civilistní přídech.

Jako ještě kompaktnější se jeví, o dva roky mladší, technicky náročné, poprsí ženy nazvané *Křik*. Od předešlého díla se liší nejen technologickým detailem, kterým je použití stáčených pásků kovu k navození dojmu ženských kadeří, ale rovněž snahou o oživení tváře její výraznou gestikulací. Obě sochy, vzájemně si dosti příbuzné, jakoby spočívaly samy v sobě, sevřené ve svých objemech a svázané konturami vnitřního bytí, pevně vnořeny do své sochařské identity. Nekorespondují již s ostatními oblastmi umělcovy výtvarné činnosti, s jeho malbou, keramikou či grafikou. Jen na půli cesty k nim zůstala stát plastika *Don Juan* (1967–68), obdařená ještě několika residui sblížujícími ji se staršími díly. Nicméně je to rovněž socha osobitá, vyžadující naši pozornost především tím, že navozuje dojem úsměvnosti až jisté hravosti a intimity, spočívající v daru lidského porozumění.

Dřívější způsob sochařského pojetí námětu však umělec zcela neopustil. Ještě r. 1974 vytvořil drobnou stříbrnou plastiku nazvanou *Hlava* (v. 13 cm), ve které doznívaly některé tvárné prvky hlav rekrutů či „krále“ s růžičkou v ústech. V obdobném duchu je zčásti



Hlava rekruta II, 1966, bronz, v. 31 cm.



Don Juan, 1967, bronz, v. 39 cm.

pojednaná rovněž verze sochy *Žena v okně* z r. 1971 (nazvaná *Hlava ženy*). Zazněl tu rovněž folkloristický prvek, zasunutý na výše zmíněných kompaktních sochařských dílech sedmdesátých let do pozadí. Totéž platí o většině stříbrných šperků vytvářených umělcem v letech 1974 až 1976.

Na dvojici plastik *Hoch* a *Křik* navazovala v r. 1970 nezvyklá srostlice bronzové sochy s asambláží, *Žena v okně I*. Patrně bychom se mylili, kdybychom toto spojení s předmětným světem banálních všedních věcí kladli do souvislosti s Rauschenbergovým pop artem. Pro autora bylo toto dílo něčím jako životním krédem, vyznáním z celoživotního přitakavého a přímo vřelého vztahu k duchovním hodnotám přežívajícím v tradicích slováckého etnika. Samotné poprsí ženy bylo Vaculkovou zřetelnou reinterpetací světa klasiky. Pociťujeme ji v důsledné osovosti bronzu, ve viditelné autorově snaze o dosažení monumentálního výrazu a fikce nadčasovosti. Antická torza připomene fragmentarizace rukou opřených o okenní rám i dojem statiky tělesných partií sochy, podtržený kontrastem s dynamickým rozevlátím kovových plátů, rozprostřených kolem hlavy ženy, které evokují fikci vlajících cípů ženského šátku.

Dřevěný rám malého okénka venkovského domku, v jakém se umělec v Jarošově narodil a prožil své dětství, rám již jen s jedním proskleným okenním křídlem po straně, je výsledkem snahy o globální výtvarné uchopení symboliky prostého života prožitého tvůrcem díla na slováckém venkově, prožitku trvale uloženého v jeho vzpomínkách. V tomto jediném artefaktu se v imaginaci umělce sbíhaly veškeré jeho dojmy z účasti na lidových zvycích a obyčejích v rodné obci a později v centru regionu, v Uherském Hradišti a v okolí města. Předmět – svým vytržením z funkční souvislosti – přešel, jako součást výtvarného díla, do roviny naléhavého sdělení. Manifestuje vřelý vztah Vladislava Vaculky k celé hmotné i duchovní kultuře regionu. Moravské prostředí po řadu desetiletí formovalo „širší identitu“ umělce i řady jeho přátel. V neobvyklém uměleckém artefaktu tkví významy, jež jsou rozprostřeny mimo vlastní oblast sochy. Spočívají v hlubším filozofickém pohledu na identitu člověka vkořeněného dosud do etnograficky živého prostředí, svázaného s hlubokou vírou a tradicemi, které připomínaly kořeny prostých a přirozených sociálních vazeb pramenících v dávné minulosti celého lidstva.

Příklon autora k záměrům nové figurace měl specifický příděch živěný humanistickými postoji umělce. Neměl nic společného s neodadaistickými protesty proti absurditě lidského bytí a odcizení. Vnímání světa tvůrcem zmiňovaných sochařských prací se omezovalo na pozitivní, etické, estetické, mytologické, tradiční a široce lidské hodnoty v životě jedince i kolektivu. Vaculkův mýtus o člověku byl veskrze humánní fikcí, která se, ve světle doby, ve které žil, musela jevit i jako němý protest proti pokřiveným idejím tehdejšího totalitního režimu, do něhož prorůstala již mentalita konzumní společnosti. Vaculkova pokora a neformální úcta k člověku a jeho duchovním hodnotám byla cestou k spiritualismu, tolik potřebnému i v dnešní době.

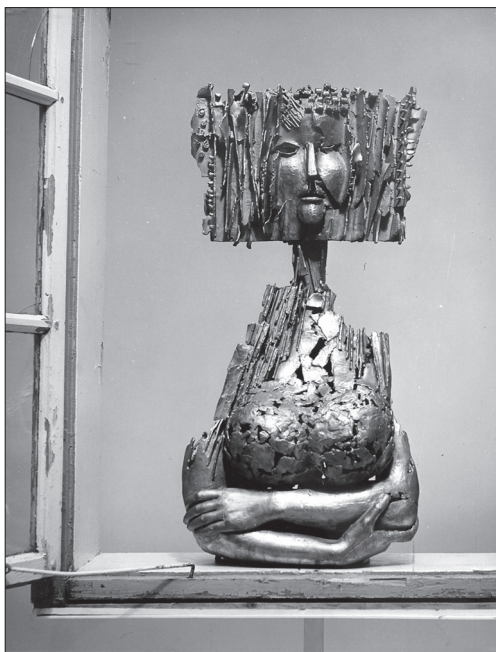
Sochu *Žena v okně* lze interpretovat i v širší ikonografické rovině, nejen jako výzvu k rozevření „oken“ poznání do světa, za hranice trasované ostnatými dráty, ale i k otevření lidských srdcí k pevným a neměnným morálním, politickým a veškerým životním postojům, o nichž autor nejednou debatoval se svým přítelem, spisovatelem a publicistou Ludvíkem Vaculíkem i mnohými dalšími příznivci jeho tvorby, ať již z řad umělců, historiků umění či prostých milovníků umění.

Pokud přísnou formu a řád, proklamovaný sochou *Žena v okně*, dáváme do souvislosti s racionalismem klasického antického a renesančního umění, pak tvůrčí východisko monumentálního Vaculkova díla, *Piety*, můžeme hledat naopak v expresivitě a spiritualitě gotického sochařství. Dílo se váže k tragické události, k smrti manželky Vaculkova blízkého přítele, která po celá léta byla v úzkém kontaktu s Vaculkovou rodinou. Kompozičním základem této funerální plastiky je obrazec skoseného trojúhelníku, jakého umělec použil již před polovinou šedesátých let v malbách s názvem *Milosrdný Samaritán*. (Bylo to vlastně kryptonymní označení pro námět Piety.) Význam obou témat v neširším smyslu spočíval ve vyjádření utrpení, bolesti a soucítění nad neštěstím a zármutkem bližního. V religiozní poloze se téma často projevovalo v sousostí Piety s námětem obnaženého těla mrtvého Krista spočívajícího na klíně Panny Marie prováděné v řezbách gotické doby a v detailech maleb obrazů s námětem Oplakávání Krista.

Motiv Piety se spustěnou rukou ležícího Krista je častým námětem slezské gotické plastiky. Nalezne ho například na *Pietě písecké* z vratislavského kostela Nejsvětější Panny Marie na ostrově Piasok nebo v *Pietě svidnické* z farního kostela ve Svidnici. Tento typ Piety se opakoval i v lidovém umění, ke kterému má Vaculkův bronzový monument blíže rozvržením sochařského celku do šíře, zvýrazněním partií hlav i celkovým expresivním pojetím. Kompozici sochy utváří složitá soustava vzájemně provázaných linií a diagonálně ubíhajících partií ploch bohatě řasené drapérie, ve které se střídají konkávní, vypouklé i ploché útvary, svazující obě postavy v jedinou srostlici dramaticky znějícího objemu. Výraz bolesti a hoře rozechvívající neklidnou sochařskou soustavu kulminuje v expresivním výrazu, až drasticky formovaných, tváří P. Marie a Krista. Po formální stránce se socha v mnohém váže k starším sochařským dílům, která vznikala před r. 1967 i ke zmíněným malířským námětům z první poloviny let šedesátých. Po stránce technologické jde v našem prostředí o unikátní doklad rozměrného a technologicky náročného sochařského díla, které vzniklo svařováním bronzových sekvencí zhotovených v technice lití na ztracený vosk.

Figurativní aspekt ve Vaculkově tvorbě se v starších dílech projevoval v harmonické symbióze s tvůrčí orientací umělce na výtěžky současného světového umění. V tomto směru není bez významu připomenout opět zmíněné vztahy Vaculkovy starší sochařské tvorby s malířstvím, které se vyjeví především při komparaci zmíněných poprsí s malbou Georse Braquea *Noc* z r. 1951.

Hledání výtvarných inspirací v oblasti soudobé světové tvorby pro Vaculkovu plastiku, která se záhy vymanila z názorové orientace na malířskou a grafickou tvorbu, zdá se však bezpředmětné. Poznáváme-li v ní prvky kubistické analytičnosti a zásady vícehledovosti, jde o přirozené setkání s obecnou mluvou forem, kterou si Vaculkova tvorba osvojovala již před více než třiceti lety. V umělcově podvědomí právě tak měla místo i expresivní nota bronzů Rudolfa Bellinga, jehož myšlenky o propojení výtvarného projevu s pohybovými



Hlava ženy (Žena v okně II), 1971, bronz, v. 57 cm.

formami i hudbou byly Vaculkovu citění velice blízké.

Jednotu všech uměleckých projevů s duchovními postoji, vírou i rituálními praktikami nacházel umělec v kulturách přírodních národů. Proto ctil tajemné mystérium masek dávné nocké kultury, obdivoval se beninským bronzům odlévaným jemu vlastní technikou ztraceného vosku, i způsobu zdobování předků známé z území malijské republiky. Celé negerská kultura, zejména z oblastí povodí Konga a Nigeru byla pro něj inspirativní. Cenil si expresivní síly dokladů hmotné i duchovní kultury Černé Afriky, její bezprostřednosti a vitality. Spatřoval v nich cestu k pochopení i vlastních, v přetechnicizovaném světě utlumených, etnických kořenů, i cestu k dosažení jednoty mezi uměním a životem. Ani jeho tvorba nechtěla se vzdalovat od reality života. Nacházel jí v lidech samotných, v tváři člověka, pochopené jako odraz vnější i niterné stránky lidské existence.

Ve výtvarné formě Vaculkových sochařských bust si své místo vyhradila i samotná technologie lití a svařování kovových dílů, která již v minulosti byla dokonale propracovaná jak Španěly Gargalem a Gonzalesem, tak i ruským konstruktivistu Naumem Gabo i dalšími klasiky moderního sochařství. U Vaculky šlo hlavně o bronz limitované podobou lidské tváře, o poprsní busty pro než rozhodujícím faktorem byla, jak už bylo řečeno, syntéza vnější podoby a niterného ustrojení člověka, reprezentující obecný lidský typ. Tyto busty se jen málo podřizovaly dobovým stylistickým regulím. Ctily technologickou stránku práce s kovem, využívaly tvárných možností kovových plátů, stáčených spón, kontrastu hladkých a strukturovaných ploch - „kapek“ a drátků u stříbrných šperků - a všech dalších výrazotvorných možností litého a svařovaného materiálu. (Netřeba dodávat, že každá z těchto prací byla neopakovatelným unikátem, na rozdíl od běžných sochařských prací zhotovovaných až v šesti originálech.)

V průběhu r. 1971, kdy se rodila podoba Vaculkovy *Piety*, dramatická výrazovost umělcovy sochařské tvorby (*Hlava ženy* z r. 1971 o výšce 73 cm), vítězila nad poetickou notou ženského obličje (*Hlava ženy* z r. 1971 o výšce 57 cm). Koncentraci výrazu tváří podporovala nyní kompatibilita sochařského celku a především zvýšená pozornost, kterou autor věnoval psychice osob a výrazu tváře odpovídajícímu obsahové stránce námětu.

V ostře řezaných rysech tváře *Dona Quijota* (1973), poznáváme introvertní typ člověka uzavřeného ve svých idealistických představách o světě, nicméně muže nekompromisního a pevného ve svém rozhodování. Tomuto typu neurastenika astenického *vzezření* a vyzábě tváře, s hlavou nasazenou na extrémně vysokém sloupci krku, kontrastuje hlava připomínající vojína římské legie. Bronz nazvaný *Bojovník* (1975), je spíše hlavou extraverta, jakoby bojovníka zachyceného při válečném pokřiku. Socha, formovaná převážně v oblych objemech, nese na své zbroji atribut práva a spravedlnosti a rytinu okřídleného Pegase. Jde o hlavu bájného Persea, kladného hrdiny antických bájí, který v Hádově přilbě neviditelnosti, v zájmu práva a spravedlnosti, přemohl obávanou Gorgonu Medúsu a dal tak vzlétnout Pegasovi – ztělesňujícímu pak po staletí básnickou imaginaci a uměleckou fantazii? V obou sochách se autor dopracoval až ke krajině lapidárnosti tvarů a výtvarnou pozornost soustředil jen na základní

motivy lidských tváří, které se tak staly hlavními nositelkami významů. Sochu *Bojovníka* časově předcházela tvarově obdobná plastika *Třioký Ferko* (1973), která se stala výzvou pro ikonologickou interpretaci díla i dokladem toho, že sochař vkládal do svých prací hlubší myšlenkové významy, jejichž pochopení předpokládá znalosti kulturní historie.

Další vývoj Vaculkovy sochařské tvorby prokázal, že umělec zůstal věrný programu typizace tváře i zobecnování výrazu lidských vlastností prostřednictvím příznačných rysů obličeje. V téměř portrétně modelované tváři nazvané *Žena v šátku* (též *Hlava ženy*), tušíme osobnost mladé venkovské ženy, které přijímá realitu svého bytí vstřícně a nekomplikovaně. Nasazení hlavy na vysoký a štíhlý sloup



*Žena v okně I*, 1970, bronz, v. 84 cm.

krku dodává soše i zde monumentální, až idolický charakter. K tvarové bohatosti, zejména ve střídání konvexních a konkávních oblín, dává zde příležitost bohaté členění partií šátku uvázaného kolem hlavy dívky. Poetický náboj tohoto poprsí vystřídal slavnostní, až přísný ráz vepsaný do tváře v soše *Hlava nevěsty*, vytvořené v r. 1976. Ve stejné době dokončil umělec portrétně určitou *Hlavu dívky*, s tváří slučující čelní a boční pohled a s řešením partie krku, které se přibližovalo rotačním tvarům keramiky.

Estetickou strukturu sochařského díla a jeho formální stránku, blízkou artistní povaze umění období manýrismu, nepovýšil umělec na neměnné a mrtvé dogma. Výtvarné hledisko poměřoval vždy myšlenkovými záměry a z tohoto stanoviska volil nejúčinnější spojení výtvarných prvků. Jeho poslední sochařské dílo, *Muž s čepicí* je individuálním portrétem umělcova přítele. Nicméně i tento portrét vyjadřuje autorovu představu o určitém typu člověka, který, i při své intelektuálně náročné práci, zůstává skromným a prostým občanem. Jako bychom v bronzové soše četli biografické údaje o člověku, který stál modelem, o spisovatelé – nekompromisním ve své tvůrčí profesi, a pevným v morálně politických postojích k současnosti. Rodila se snad ve Vaculkově závěrečném sochařské díle myšlenka, která před více než patnácti lety před tím zaujala mladšího sochaře Vladimíra Preclíka při vytváření série portrétů nazvaných *Česká avantgarda*? Tehdejší doba pokročila a sochařská tvorba, po bezmála dvou desetiletích, doznala i u nás pronikavých změn. Kubistická analýza tvarů byla v sedmdesátých letech pociťována již jen jako novofigurativní ohlédnutí k hodnotám dávno minulé „klasiky“ a geometrizace lidské tváře nacházela se již v jiných rovinách než v jakých se pohybovala v intencích geometrické abstrakce let dvacátých.

Poprsí *Muže v čepici* je nositelem až archetypální lapidárnosti a krajní pregnantnosti tvarů. Sklon umělce k zjednodušení objemů se objevoval již dříve v jeho keramických plastikách, stejně jako v tvorbě jeho ženy, keramičky Idy Vaculkové.<sup>6</sup> Na zmíněném Vaculkově poprsí, vedle krychlového tvaru hlavy, tvoří archetypální prvek i úsek komolého jehlanu krku, kruhový útvar límce, trojúhelník výstřihu kabátu a houbovitý útvar mužovy čepice.



Muž v čepici (portrét L. V.), 1977, bronz, v. 49 cm.

sochy měl neustále na mysli vztah myšlenky a tvaru, obsahu a formy, estetické struktury svého díla a jeho výpovědní role. I tato poslední sochařská práce Vladislava Vaculky je svědectvím toho, že moravský malíř, grafik a sochař ve své plastické tvorbě se nevzdaloval reminiscencím na klasickou kulturu minulosti a při tom promlouval aktuálním jazykem současného výtvarného umění sedmdesátých let dvacátého století, doby, která stála již před branami rozporuplného postmodernismu, do kterých mu, neblahým řízením osudu, již nebylo dopřáno vstoupit.

V souvislosti se sochařskou tvorbou nelze pominout, že Vladislav Vaculka nebyl pouze tvůrčí osobností, ale rovněž pedagogem. Skutečným pedagogem! Takovým je pouze ten, kdo duchovní bohatství svého nitra dovede přetlumočit a předat alespoň jednomu ze svých pokračovatelů. *Nejde jen o věci výtvarné, píše jeho žák, sochař Otmar Oliva a pokračuje: stejné důvody, ne -li silnější, vykazují touhy duše, mravní étos, bez kterého, jak věřím, nelze se zmocňovat problémů ani výtvarných ani obecně lidských.*<sup>8</sup>

Výtvarné vyslovení problémů, etických, široce lidských i prosté touhy v duši jednotlivce bylo smyslem celého obsáhlého, malířského, sochařského, kresebného, grafického, keramického i textilního díla Vladislava Vaculky. Umělec byl výjimečnou osobností, skutečným tvůrcem, jedním z pionýrů moderního umění, který, s jemu vlastní nenapodobitelnou elegancí, lidským a uměleckým zaujetím, překračoval limity, jimiž se ho snažilo poutat místní prostředí.<sup>9</sup>

#### Poznámky:

- 1 J ů z a, V., *Poznámka ke grafickému a sochařskému dílu*. In: *Vladislav Vaculka, životní dílo*. Oblastní galerie výtvarného umění ve Zlíně a další, 18. 12. 1990–17. 2. 1991, s. 13.
- 2 *Ibidem*.
- 3 Uvedeno v diplomové práci M. M a r t y k á n o v é, *Vladislav Vaculka, život a dílo*. Diplomová práce Masarykovy univerzity Brno 1996.

Žádný z těchto elementárních výtvarných prvků není samočelný. I rytmus diagonálních linií na ploše tváře stává se především nezbytným dynamickým faktorem. Za vizuálním jevem<sup>7</sup> tušíme duchovní energii člověka. Dvě pohledové dimenze tváře evokují pocit vratkosti zjevné pravdy o realitě nazírané pouze z jediného stanoviště. Vybočení celého poprsí muže ze svislé osy souměrnosti - tak umně vyvažované kompozičními diagonálami v liniích tváře - překonává staticčnost portrétu. Tato pohybová složka jakoby zamítala fikci neměnného bytí a proklamovala živý tok času i spád lidského myšlení. Zvyšuje životnost poprsí a jeho zpřítomnění i začlenění do současného děje. Detail oka člověka prezentuje sochař v portrétu jednou jako faktor pozorování jako činitel vidoucí, podruhé jako složku vedoucí, faktor uvažování, vědění či niterného zrění.

Řadu dalších ikonografických vazeb nabízí rovněž zvláštní tvarování úst, jimiž prošla výzva *Dva tisíce slov*. Autor

- 4 M a r t y k á n o v á, M., *Vladislav Vaculka, život a dílo*. Diplomová práce Masarykovy univerzity Brno 1996, s. 56.
- 5 P l a t s c h e k, H., *Nová figurace*, Praha 1959.
- 6 I d a V a c u l k o v á: Vajíčko, 1972, Vejce na židli, 1973, Kapesní monument, 1972, Kapesní náhrobek, 1974 atd.
- 7 Vizuální stránka skutečnosti nebyla pro Vaculku zanedbatelnou. Před zhotovením sochy Muž v čepici si pořídil zběžnou kresebnou studii tváře modelu (viz dopis L. Vaculíka autorovi článku z 8. 10. 2006).
- 8 Z diplomové práce akad. sochaře Otmar Olivy, otištěno v stati Kateřiny V o z á r o v é *Otmar Oliva* v katalogu výstavy: *Vladislav Vaculka Otmar Oliva. Dotyky a souvislosti*. Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně, 2003, s. 31.
- 9 Š e v e č e k, L., *Poznámka k dílu Vladislava Vaculky*. In: *Vladislav Vaculka Otmar Oliva. Dotyky a souvislosti*. Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně, 2003, s. 6.

### Sochařská díla uváděná v textu

Seznam použitých zkratk: z. v. = technika lítí na ztracený vosk, v. = výška, sign.= signováno, s. m.= soukromý majetek, G V U = Galerie výtvarného umění, K G V U = Krajská galerie výtvarného umění, G S M = Galerie Slováckého muzea. M G B = Moravská galerie v Brně.

1. Šohaj s koněm, konec 50. let 20. století, lípové dřevo, 32,5×61 cm, neznačeno, s. m.
2. Klarinetista, 1966, bronz z. v., v. 44 cm, nesign., G V U Hodonín, P-379.
3. Houslista (těž Hudec), 1963, bronz z.v., v. 46,5 cm, sign. na pravém boku plintu: V., K G V U ve Zlíně, P-305.
4. Toaleta (Ranní toaleta), 1964, bronz z. v., v. 37 cm, na plintě: V, s. m.
5. Kráčející figura, 1965, bronz z. v., v. 34 cm, nesign., s. m.
6. Tanečnice, 1965, bronz, z. v., v. 27cm, nesign., s.m.
7. Milenci, 1964, bronz z. v., v. 21,5 cm, nesign., s.m.
8. Šohaj s koněm, 1966–67, bronz z.v., v 32 cm, neznač., G S M v Uherském Hradišti, i. č. 1797.
9. Hlava rekruta (II), 1966, bronz z.v., v. 31cm, (se soklem v. 58cm), nesign., Muzeum umění Olomouc, P-428.
10. Hlava krále, 1967, bronz z.v., v. 36cm, nesign., K G V U ve Zlíně, P-240.
11. Vzkvétání, 1968, nerez ocel, v. nezjištěna.
12. Hoch, 1967, bronz z. v., smalt, v. 42 cm, nesign., Národní galerie Praha, P-5641.
13. Křik, 1969, bronz z. v., v. 44,5 cm, nesign., G V U v Ostravě, P-236.
14. Don Juan, 1967–1968, bronz z. v., v. 39 cm, nesign., K G V U ve Zlíně, P-245.
15. Hlava, 1974, stříbro z. v., v. 13 cm, nesign. s. m.
16. Hlava ženy, bronz z.v., v 57 cm, nesign. s. m.
17. Žena v okně (I), 1970, bronz z.v., v. 84 cm, nesign., G V U v Ostravě, P-219.
18. Pieta, 1971–1972, bronz, z. v. v. 114×90 cm, nesign., s. m.
19. Hlava ženy, 1971, bronz z. v., v. 73 cm, nesign., s. m.
20. Hlava ženy, 1971, bronz, z. v., v. 57 cm, nesign. s. m.
21. Don Quijote, 1973, bronz z. v., v. 50 cm, nesign., M G B, P-6742.
22. Bojovník, 1975, bronz z. v., v. 62 cm, nesign. G V U v Ostravě, P-219, varianta též M G B.
23. Třioký Ferko, 1973, bronz z. v., v. 44 cm, nesign., s.m.
24. Hlava ženy (Žena v šátku), 1976–77, bronz z.v., v. 72cm, G V U Hodonín, P-447.
25. Nevěsta (Hlava nevěsty), 1976, rozměry nezjištěny, bronz z.v., s.m.
26. Hlava dívky, 1976–77, stříbro z. v., v. 25,5 cm, nesign., s.m.
27. Muž v čepici, 1977, bronz z. v., v. 49 cm, nesign., s. m.

---

*Doc. PhDr. Josef M a l i v a (n. 1931), emeritní docent dějin umění na UP v Olomouci a soudní znalec v oboru výtvarného umění. Zabývá se problematikou renesanční skulptury a problematikou umění 20. století zejména tvorbou českých a německých autorů na Moravě.*

---

## **The Artistic Contributions of Vladislav Vaculka to Sculptural Works from the Late 3rd and Early 4th Fourths of the 20th Century**

### **A b s t r a c t**

Vladislav Vaculka began to dedicate himself to sculptural works only at his ripe age. It was after he had achieved substantial success with his paintings, prints, ceramics and tapestry designs. He used the technique of bronze casting onto lost wax for his sculptures in the early-mid 1960s. His works were initially influenced by Etruscan art, and their subject-matters as well as artistic treatment were related to his paintings and prints.

In the decade beginning in 1967, Vaculka created a large number of comprehensively idiomatic sculptures that were already completely independent from the artist's other works. Most of these were busts approached in the spirit of the humanistically oriented current of new figuration. This set contains around 30 sculptures and can be extended with several monumental works with exterior destinations, a couple of small sculptures and a self-contained set of figuratively rendered jewelry cast in silver.

The sculptural works of Vladislav Vaculka can be now, from certain distance in time, understood as an idiomatic artistic phenomenon in the Czech sculpture of late 3<sup>rd</sup> and early 4<sup>th</sup> fourths of the 20<sup>th</sup> century. This phenomenon was of nation-wide importance and it has enriched the wide range of expression of the Central-European visual art.

## **Künstlerische Beiträge Vladislav Vaculkas in seinem Bildhauerwerk vom Ende des 3. und Anfang des 4. Viertels des 20. Jahrhunderts**

### **Z u s a m m e n f a s s u n g**

Vladislav Vaculka fing mit dem Bildhauerschaffen erst im reifen Alter an, nachdem er deutliche künstlerische Erfolge als Maler, Graphiker, Keramiker und Designer von Gobelins bereits erreicht hatte. Seine plastischen Werke gestaltete er kurz vor der Mitte der sechziger Jahre des 20. Jahrhunderts mit der Gießmethode auf verlorenen Wachs. Seine Arbeiten waren am Anfang von der etruskischen Kunst beeinflusst und hingen mit seinen Gemälden und Graphiken zusammen.

Von 1967 an entstand jahrzehntelang eine Reihe von ganz eigenartigen und vom sonstigen Werk des Künstlers schon völlig unabhängigen Plastiken (besonders Büsten), die im Geist des humanistisch orientierten Stroms der neuen Figuration gestaltet sind. Der Komplex von etwa dreißig Statuen ist noch um einige monumentale für Exterieur bestimmte Werke, einige Kleinplastiken und einen Komplex von figurativ erfassten, in Silber abgegossenen Schmuckstücken zu erweitern.

Das Bildhauerwerk von Vladislav Vaculka kann jetzt, in Abstand der Zeit, als ein eigenartiges, landesweit bedeutendes Phänomen der tschechischen bildenden Kunst am Ende des 3. und Anfang des 4. Viertels des 20. Jahrhunderts verstanden werden, das die breite Palette der mitteleuropäischen bildenden Kunst bereichert hat.



## K JUBILEU JAROSLAVA SEDLÁŘE

V lednu letošního roku oslavil své kulaté životní jubileum docent PhDr. Jaroslav Sedlář, CSc. (\* 17. 1. 1936 v Březolupech). Do oblasti české kultury se zapsal jako uznávaný teoretik výtvarného umění a vysokoškolský pedagog. Po absolvování brněnské Vyšší uměleckoprůmyslové školy (1951–1955) studoval dějiny umění na Filozofické fakultě UJEP (1955–1960). Jeho budoucí úspěšnou kariéru v oboru nejvíce ovlivnili profesori PhDr. Albert Kutal a PhDr. Václav Richter. Studium završil diplomovou prací monografického zpracování umělce Františka Řehoře Ignáce Ecksteina, jeho malířské dílo na území Moravy. S titulem doktor filozofie se stal pedagogem na své „alma mater“, kde setrval a působil plných 43 let (1960–2003).

V roce 1978 mu byl udělen titul *Candidatus scientiarum* (monografie o Bohdanu Lacinovi), v roce 1986 získal titul docenta (habilitační práce na téma „K problémům hermeneutiky moderního umění“, publikace „Realistické malířství 19. století“, Bohdan Lacina), v roce 1992 v obnoveném habilitačním řízení uspěl s rozšířeným spisem o realistickém malířství 19. století. Pod jeho pedagogickým vedením prošlo studiem na FF UJEP a posléze FF MU přes 160 diplomantů, kteří se v převážné většině velice dobře uplatnili v oboru dějin umění díky vysoce odbornému poučení. Přednášky docenta J. Sedláře obsahovaly mnoho okruhů – obrysy dějin umění, dějiny egyptského umění, dějiny malířství italského quattrocenta, dějiny českého a evropského moderního umění, výstavba obrazu z hlediska výtvarného ad. Studenti dějin umění měli možnost seznamovat se s obsáhlým spektrem informací a množstvím vědecky důsledně zpracovaných studií, jejichž význam a široké souvislosti jim pomáhaly ke zdařilé orientaci v tomto oboru.

Kromě pedagogických povinností se doc. PhDr. Jaroslav Sedlář, CSc. zabýval mnoha dalšími výzkumnými úkoly, které publikoval v nespočetných periodikách a spolupracoval s dalšími médii, spolky, vydavatelstvími a institucemi (např. časopis *Index* Brno – 1968–1971; *Rovnost*, Brněnský večerník – 1968–1976; *Revue Universitatis* – 1968–2005; sborník *Slovácko, Uherské Hradiště* – 1959–dosud; Čs. rozhlas v Brně, *Vlastivědná společnost moravská* v Brně, ČSAV

v Praze ad.). Mimo to byl vyhledávaným poradcem a členem vědeckých rad (GVU Ostrava), redakčních rad (FF MU Brno, Slováké muzeum Uherské Hradiště, nákupních komisí (např. Uherské Hradiště, Hodonín, Ostrava, Nové Město na Moravě), byl členem poradního sboru rektora MU v Brně, členem pro udělování vědeckých hodností při Ústavu teorie a dějin umění ČSAV v Praze, členem Umělecko-historické společnosti při ÚDU ČSAV v Praze ad.).

Ve zmíněném záběru vědeckých aktivit stačil ještě absolvovat řadu zahraničních studijních pobytů, z nichž zpracovával další materiály, zprávy, studie i přednáškové referáty (1966 – Paříž, stáž na *L' Ecole de Beaux – Arts*, téma moderního světového a francouzského umění; 1990 – Řím, *Ministero degli affari esteri/ Direzione generale delle relazioni culturali*, studium antického, renesančního, barokního a moderního umění; 1997 – Vídeň, Rakousko, studium rakouské moderní architektury, malířství a sochařství 19. a 20. století; opakovaně další evropské státy např. Německo ad.). Už z tohoto výběrového výčtu je třeba s obdivem hodnotit vědecké úsilí docenta Sedláře, přičemž ještě stačil být odborným poradcem a spolupracovníkem při mnoha výstavách, jejichž kurátory byli často i jeho bývalí žáci, dále také přispíval svým podílem tematických výzkumů do umělecko výtvarných kapitol v regionálních publikacích. Je tedy přirozené, že osobnost tohoto významu si vysloužila pozornost formou mnoha textů hodnotících jeho přínos do dějin výtvarného umění (např. *Opuscula historiae artium* F 40, *Studia minora facultatis philosophicae, Universitatis Brunensis, Annus XLV, Almanach – Sedmdesát let Semináře MU Brno 1927–1997*; *Slovácko XXXVIII, Uherské Hradiště*; *Slovník filozofů*, MU Brno; *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců*, Chagall, Ostrava; *Grove Art Online* Oxford University Press 198 Madison Avenue, New York).

Stejně tak je třeba připomenout, že obdržel několik plaket a medailí (1978 – Janáčkovu hudební Lašsko, Frýdek – Místek, 1979 – Slováké muzeum, Uherské Hradiště, 1986 – FF UJEP, Brno, stříbrná medaile, 1991 – MU, Brno, bronzová medaile).

Docent Jaroslav Sedlář i přes svůj široký záběr studia světového výtvarného umění nikdy nezapomněl na své kořeny v oblasti Uherskohradištska

a Slováků. Vždycky se zajímal o umělce jihovýchodní Moravy a ve svých písemných studiích jim věnoval velkou pozornost (např. Vladislav Vaculka). V bohatém záběru také zpracovával regionální umělecko-výtvarné vývojové tendence v zajímavých souvislostech a objevných zprávách. Přestože je ve slovníkových heslech uváděn jako brněnský výtvarný teoretik, neztratil kontakt se svým rodným krajem. Je také pamětníkem toho, když na přelomu 50. a 60. let minulého století budoval PhDr. V. Jůza v Uherském Hradišti Galerii Slováckého muzea, a dodnes je jejím spolupracovníkem. Za to všechno mu patří poděkování a přání ještě mnoha let naplněných bohatou vědeckou činností.

*Marie Martykánová*

### Bibliografie

Soupis zahrnuje odborné studie, referáty, zprávy a recenze publikované v letech 1960–2006 v podobě devíti knižních publikací, rozsáhlejších i kratších odborných studií ve sbornících, časopisech, encyklopediích a mezinárodních slovnících, v denním tisku a v univerzitních periodikách, podepisované plným jménem, pouze sporadicky zkratkou jř, (jsř), JSe. V soupisu jsou použity následující zkratky: ČMM – Časopis Matice moravské, SPFFBU–Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, KAM–Kam v Brně za kulturou, Prostor–Prostor Zlín, Výtvarné umění, film, architektura, urbanismus, divadlo, poesie, ROK–Revue otevřené kultury, U – Univerzitní noviny, SČF–Slovník českých filozofů.

1. Diskuse o srpnové neděli na universitě, in: Mladá fronta 17. 4. 1959.
2. STM na universitě, in: Mladá fronta 26. 2. 1959.
3. František Řehoř Ignác Eckstein. (Diplomová práce), 220 s. – Masarykova univerzita, fakulta filozofická. Brno, 1960.
4. K dílu brněnského malíře F. Ř. I. Ecksteina na Velehradě, in: Slováků II (1960), s. 9–22. Uherské Hradiště.
5. Výstava kreseb z majetku Moravské galerie v Brně, in: Mladá fronta 10. 1. 1960.
6. K ikonologii Ecksteinovy fresky v zámku Miloticích u Kyjova, in: SPFFBU F 5, Brno 1961, s. 341–348.
7. K brněnskému dílu F. Ř. I. Ecksteina, in: Brno v minulosti a dnes, IV (1961), s. 125–136.
8. Eduardu Milénovi, in: U 61 (IV), č. 5, s. 4.
9. Výstava díla Bohumila Kubišty, in: U-61 (IV), č. 2, s. 3.

10. J. V. Hakl, Kresby, akvarely, oleje, sklomalínaty, dekorační tkaniny, in: Výstavní katalog (úvodní text). Dům kultury a osvěty, Velké Meziříčí, 1961.
11. Problémy kolem tvůrčí skupiny „Umělecká beseda“, in: U-64 (VII), č. 5–6, s. 5.
12. Pozdně gotická socha sv. Vavřince, in: Umění XIV (1966), č. 3.
13. Neznámý dopis Emila Filly, in: Umění XIV (1966), č. 4.
14. H. C. L. Jaffé, Die Malerei 20. Jhdt. (recenze), in: SPFFBU F 10, Brno 1966, s. 101–102.
15. K problémům hermeneutiky moderního malířství, in: SPFFBU F 10, Brno 1966, s. 63–81.
16. Umělecké památky městečka Lomnice u Tišnova (monografie). MNV Lomnice 1966, 27 s.
17. Recenze monografie Umělecké památky městečka Lomnice u Tišnova. Vlastivědný věstník moravský XXII (1970), č. 1, s. 133.
18. Ilustrace Bohdana Laciny k Máchovu Máji, in: SPFFBU F 11, Brno 1967, s. 51–58.
19. Příspěvek k dílu F. Ř. I. Ecksteina. (Freska v zámecké kapli v Kravařích u Opavy), in: Umění XV (1967), č. 4, s. 421–426.
20. Maeghtova fondace v St. Paul de Vence v jižní Francii, in: SPFFBU F 11, Brno 1967, s. 112–113.
21. Dvě výstavy v Domě umění, in: Rovnost 25. 10. 1967.
22. Pozdní gotika v Kroměříži, in: Rovnost 26. 10. 1967.
23. Fotografie a veselé kresby, in: Rovnost 14. 11. 1967.
24. Seydlovy veselé taškařice, in: Lidová demokracie 18.11. 1967.
25. Pařížská pocta Pablu Picassovi, in: Umění XVI (1968), č. 1, s. 101–104.
26. H. Read, Výchova uměním. Praha 1968 (recenze), in: Index I (1968), č. 5, s. 61.
27. Johann Joachim Winckelmann 1768–1968 (Inter Nationes), Bad Godesberg 1968 (recenze), In: SPFFBU F 12, Brno 1968, s. 132–135.
28. K poslání galerií v soudobé kultuře, Index I (1968), č. 4, s. 21–25.
29. Několik památek pozdně gotické plastiky, in: Umění XVII (1968), č. 2, s. 194–199.
30. Na okraj Tikalova raného díla, in: SPFFBU F 12, Brno 1968, s. 93–104.
31. Návrat Josefa Šímy, in: Index I (1968), č. 9, s. 18–21.
32. Nová galerie v Brně, in: Index I (1968), č. 7, s. 58.
33. 500 let černého umění, in: Index I (1968), č. 10, s. 58, zn. (jř).

34. 1486 přišel do Brna knihtisk, in: Rovnost 7. 11. 1968.
35. Výstava nadějného malíře, in: Rovnost 14. 11. 1968
36. Horácký salón, in: Rovnost 7. 8. 1968.
37. Naivní? Lidové? in: Rovnost 5. 8. 1968.
38. Kupkův výběr v Moravské galerii, in: Rovnost 4. 6. 1968.
39. Krajinnář Jan Trampota, in: Rovnost 29. 5. 1968.
40. Znamenité fotografické dílo (Výstava zakladatele světové umělecké fotografi J. E. Steichena), in: Rovnost 16. 5. 1968.
41. Brun U dobrého pastýře, in: Rovnost 17. 4. 1968.
42. Nová citlivost, in: Rovnost 11. 4. 1968.
43. Naděžda Plíšková v Minigalerii, in: Rovnost 5. 4. 1968.
44. Nad brněnským salómem, in: Rovnost 11. 1. 1968.
45. Fotografie krajin a vesnic (J. Vajdiše), in: Rovnost 25. 1. 1968.
46. Grafické listy A. Opitzte, in: Rovnost 19. 1. 1968.
47. K úloze umělecké kritiky (Polemika s výbo-rem SČSVU v Brně), in: Rovnost 14. 3. 1968.
48. Tikalovo malířské dílo 1944 -1958, in: SPFFBU F 13, Brno 1969, s. 43–53.
49. Úsilí o syntézu v díle Bohdana Laciny, in: Výstavní katalog, Havlíčkův Brod 1969.
50. Obraznost Bohdana Laciny, in: Pochodeň 73/1969, s. 27.
51. Pětašedesátiny Alberta Kutala, in: Rovnost 11. 1. 1969, zn. (jř).
52. Kouzlo chtěného (K výstavě Vladimíra Prec-líka v Moravské galerii v Brně), in: Pochodeň 28. 5. 1969.
53. Hudební motivy v díle Bohdana Laciny, in: Opus musicum 5-6/1970, s. 136–142.
54. Bohdan Lacina, in: Obelisk (edice Situace), Praha 1971, 27 stran, 75 barevných příloh (cenzurou vyřazeno).
55. Nekrolog na Václava Richtra, in: Universitas 3/1970, s. 74–75.
56. Prof. Václav Richter zemřel, in: Rovnost 9. 4. 1970.
57. Nová instalace v Moravské galerii. in: Země-dělské noviny č. 175 (1970).
58. Zapomenutý obraz Alfonse Muchy, in: Umění XVIII (1970), č. 1, s. 100–102.
59. Naposledy s Bohdanem Lacinou, in: Země-dělské noviny 14. 7. 1971.
60. Rozloučení s Bohdanem Lacinou, in: Práce 13. 7. 1971.
61. Za Bohdanem Lacinou, in: Svobodné slovo 15. 7. 1971.
62. Otázka imaginace v surrealismu, in: SPFFBU F 14–15, Brno 1971, s. 329–341.
63. K nedožitým šedesátinám Bohdana Laciny, in: Čs. rozhlas, studio Brno, 18. 2. 1972.
64. Nedožité šedesátiny Bohdana Laciny, in: Rovnost 19. 2. 1972 (příloha).
65. Výročí narození Antonína Procházky, in: Rovnost 6. 6. 1972.
66. 30. výročí smrti pokrokového malíře Jarosla-va Krále, in: Universitas 1/1 1972, s. 91–93.
67. Živé umění Jaroslava Krále, in: Svobodné slovo 22. 3. 1972.
68. 30 let od smrti Jaroslava Krále, in: Čs. roz-hlas, studio Brno, 24. 3. 1972.
69. Vzpomínáme A. Procházky, in: Svobodné slovo 5. 6. 1972.
70. Před devadesáti lety se narodil...národní umělec Antonín Procházka, in: Universitas 3/1972, s. 111–113, 1 č. b. repr.
71. V. bienále užité grafiky, in: Universitas 6/1972, s. 78, zn. (jř).
72. Plastiky Jiřího Marka, in: Československý architekt 5/1973, s. 6.
73. Malířské metafory Bohdana Laciny, in: Universitas 3/1973, s. 30–41.
74. Konstantnost a proměnnost v díle Boh-dana Lacinu, in: Výtvarný život 7/1973, s. 28–29.
75. Les motifs musicaux dans l'oeuvre de Boh- dan Lacina, in: SPFFBU F 16, Brno 1973, s. 187–196.
76. Přehled základních dat o životě a díle profe- sora Bohdana Laciny, in: SPFFBU F 17, Brno 1973, s. 187–189.
77. Slavonice. Odeon (edice Městské pam. rezerva- ce), Praha, 1973 (spoluautor J. Sedlářová), 232 s., 4 barev. a 186 čb. přílohy (autor foto a příloh J. Sedlář).
78. Recenze monografie o Slavonicích, in: Rov- nost 29. 12. 1973; dr. Václav Richter.
79. J. Sedlář-J. Sedlářová: Slavonice. Praha 1973. In: Jihočeský sborník historický XLIII (1974), č. 2-4. České Budějovice 1978.
80. Recenze monografie o Slavonicích (So zu lesen im Buche „Slavonice“, S. 90, von J. a J. Sedlářovi, in der deutschen Übersetzung von E. P.). Ella Polly, in: Der Südmährer, Zeitschri- ft für Kreise Znaim, Nikolsburg, Zlabings, Neubistritz; 48. Jahrgang, Heft 2, Februar 1996 (Zlabingser Ländchen, Schriftleitung des Heimatbriefs: Hildegard KRAFKA, Sudetens- tr. 55, 72622 Nürtingen. s. 138–141.
81. Čtyřicátá léta v díle Bohdana Laciny. Huma- nismus jako integrující princip Lacinovy poetiky, in: SPFFBU F 17 (1973), s. 15–54.
82. Výstava Bohdana Laciny, in: Rovnost 3. 5. 1973.

83. Grafika Jarmily Totuškové, in: Rovnost 31. 5. 1973.
84. Grafička J. Totušková, in: Svobodné slovo 1. 6. 1973.
85. Vytvářet nové životní prostředí. Národní umělec Jiří Kroha osmdesátiletý, in: Rovnost 2. 6. 1973. (sobotní příloha), 5 č. b. repr.
86. Výstava malíře A. Hudečka, in: Rovnost 14. 8. 1973, s. 15.
87. B. Lacina a realismus, in: Svobodné slovo 5. 10. 1973.
88. K 90. výročí narození Otakara Kubína, in: Rovnost 20. 10. 1973 ( příloha).
89. Malíř klasické uměřenosti, in: Svobodné slovo 22. 10. 1973.
90. Vzpomínka na Bohdana Lacinu, in: Práce 3. 11. 1973 (nedělní příloha)..
91. Malíř lesa a přírody, in: Svobodné slovo 13. 11. 1973.
92. Dílo Bohdana Laciny, in: Tvorba 21. 11. 1973, s. 15.
93. Počátky moderního umění a fauvismus, in: Universitas 5/1974, s. 53–63,
94. Drápalovy keramické portréty, in: Universitas 6/1974, s. 99–100.
95. Vrzal Bohumil, in: Výstavní katalog, Ateliér Art protis, Vlněna, Brno 1974.
96. Vrzalová Marcela, in: Výstavní katalog, Ateliér Art protis, Vlněna, Brno 1974.
97. Art-protisy B. a M. Vrzalových, in: Tvorba 31. 7. 1974.
98. Paul Gauguin. Pallas, Bratislava, 1975, 12 s., 69 čb., 16 barev. repr. I. vyd.(náklad 10.000); II. vyd. 1976 (náklad 10. 000); III. vyd. 1979 (náklad 25.000).
99. Recenze knihy Paul Gauguin. in: Smena 12. 12. 1975.
100. Recenze. Úspěšná monografie o Gauguinovi, in: Rovnost 28. 12. 1975.
101. Antonín Slavíček. Pallas (Malá galéria), Bratislava, 1975 (monografie), 64 s., 16 barev. a 3 čb. repr.
102. Umělec moderního realismu Vincenc Makovský, in: Rovnost 31. 5. 1975 (sobotní příloha).
103. Michelangelo Buonarroti, in: Rovnost 4. 10. 1975 (sobotní příloha), s. 3.
104. O česko-slovenské vzájemnosti vo výtvarnom umení, in: Výtvarný život 1/21 (1976), s. 12–16, 163.
105. Plastiky Bohdana Laciny, in: SPFFBU F 18, Brno 1976, s. 33–39.
106. Za Františkom Foltýnom, in: Universitas 5/1976, s. 106–107.
107. Počátky ilustrační tvorby Bohdana Laciny, in: SPFFBU F 19–20 (1975–1976), s. 81–89.
108. Vladimír Drápal, grafika, in: Výstavní katalog, Divadlo hudby OKS Olomouc, 1977.
109. Výstava Drápalovy grafiky, in: Rovnost 9. 2. 1977, s. 5.
110. Nedožitě pětadesátiny B. Laciny, in: Lidová demokracie 15. 2. 1977.
111. K nedožitému jubileu B. Laciny, in: Mladá fronta 15. 2. 1977.
112. Vzpomínka na B. Lacinu, in: Svobodné slovo 15. 2. 1977.
113. Nedožitých pětadesát, in: Rovnost 16. 2. 1977.
114. Jubileum Bohdana Laciny, in: KAM (v Brně) 1.- 15. březen (1977), s. 13–14.
115. Vzpomínáme na Bohdana Lacinu, in: Práce 22. 2. 1977, s. 6.
116. ohumil Kubišta. Pallas (Malá galéria), Bratislava, 1977 (monografie), 56 s., 16 barev., 2 čb. repr.
117. Josef Mánes. Pallas (Malá galéria), Bratislava, 1977 (monografie), 56 s., 16 barev., 3 čb. repr.
118. Výtvarné umění a 20. století, in: Rovnost 20. 8. 1977.
119. Výtvarné umění a 20. století, in: Rovnost 21. 9. 1977.
120. Výtvarné umění a 20. století, in: Rovnost 22. 9. 1977.
121. Výtvarné umění a 20. století, in: Rovnost 23. 9. 1977.
122. Výtvarné umění a 20. století, in: Rovnost 24. 9. 1977.
123. Levicová orientace avantgardy v českém uživatelském umění první poloviny 20. století, in: SPFFBU F 21–22 (1977–1978), s. 17–38.
124. Zasloužilý umělec Bohdan Lacina (15. 2. 1912–6. 7. 1971), in: Ročenka University Jana Evangelisty Purkyně 1965–1975. Brno 1978.
125. Poznámky k vymezení pojmu realismus, in: Universitas 3/1978, s. 12–20.
126. Vývin pojmu realizmus v umění, in: Výtvarný život 8, č. 9/23 (1978), s. 64–67.
127. Hudební motivy v díle Bohdana Laciny, in: Sborník: Hudba a výtvarné umění. Okresní vlastivědné muzeum (Vlastivědný ústav), Frýdek-Místek 1978, s. 90–102.
128. J. K. Vinogradovová, „Grafika i problémy českého umění konca XIX.–načala XX. v.“, in: Rovnost 23. 11. 1978, (recenze), s. 5.
129. Ptáme se PhDr. Jaroslava Sedláře, CSc...Co Vás v poslední době v kultuře zaujalo?, in: Brněnský večerník 26. 4. 1979.
130. Sochy Ladislava Zívra, in: Brněnský večerník 17. 5. 1979.
131. Fotografie M. Machotky, in: Brněnský večerník 22. 5. 1979.

132. Symposium zahájeno, in: Brněnský večerník 5. 6. 1979.
133. Sympozion o kritice skončilo, in: Brněnský večerník 8. 6. 1979.
134. Fotografie Miloše Budíka, in: Brněnský večerník 27. 6. 1979.
135. Maďarská grafika, in: Brněnský večerník 28. 6. 1979.
136. O parcích jihomoravského kraje, in: Rovnost 12. 7. 1979, s. 5 (recenze).
137. Fotografie všedního dne, in: Brněnský večerník 25. 9. 1979.
138. Divadlo zajímavostí (recenze výstavy Jaroslavy Pešicové), in: Brněnský večerník 27. 9. 1979.
139. K historickému vývoji pojmu realismus v umění, in: SPFFBU F 23–24. Brno 1979, s. 97–105.
140. Petr Wittlich, České sochařství ve XX. století, 1890–1945, in: Výtvarný život 5/1979 (recenze), s. 35–36.
141. Josef Brož, in: Výtvarný život 7/24 (1979), s. 19–23, 36.
142. Čtyřicáté výročí úmrtí Alfonse Muchy, in: Slovácko XXI, 1979, s. 53–54.
143. Realistické malířství 19. století. Pallas, Bratislava, 1979, 228 s., 149 čb. a 33 barev. příl.
144. Recenze. Realistické malířství 19. stol. Brněnský večerník 29. 5. 1979.
145. Recenze. Jaroslav Sedlář, Realistické malířství 19. století (Bratislava 1979, 288 s., 33 barev. a 148 čb. repr.), in: Universitas 5/79, s. 109–111.
146. Recenze. Realistické malířství devatenáctého století, in: Výtvarná kultura 4/1980.
147. Recenze. Podnětná kniha o realismu, in: Estetická výchova 80/81, roč. 21, č. 7, s. 171.
148. Recenze. Jaroslav Sedlář: Realistické malířství 19. století. in: Výtvarný život 26/1981, č. 7, s. 34–35.
149. Dítě ve výtvarném projevu, in: Slovácko XXI, 1979, (recenze výstavy), s. 63–64.
150. Impresionismus, in: Výtvarná kultura 2/80, s. 8–13, 6 čb. a 1 barev. repr.
151. Slovanská inspirace Alfonse Muchy, in: Výtvarná kultura 2/80, s. 59–61.
152. Otakar Hostinský a teorie výtvarného umění, in: Výtvarná kultura 4/1980, rubrika Studie a úvahy.
153. Malířství 19. století, in: Rovnost 4. 4. 1980, 1 č. b. repr.
154. Bohdan Lacina. Brno, Univerzita J. E. Purkyně 1980. 405 stran, 208 čb. a 16 barev. vyobrazení.
155. Recenze. Záslužná monografie, in: Svobodné slovo, Brno 15. 1. 1981.
156. Recenze. Dobře splacený dluh, in: Rovnost 29. 1. 1981.
157. Recenze. Věnováno Bohdanu Lacinovi, in: Lidová demokracie 12. 2. 1981.
158. Recenze. Tvorca moderny, in: Výtvarný život 5/1981, s. 35.
159. Recenze. Výskumná monografia o Bohdanovi Lacinovi, in: Lud 3. 6. 1981, s. 5.
160. Recenze. Blíženec poezie–Bohdan Lacina, in: Výtvarná kultura 3/1981.
161. Recenze. Jaroslav Sedlář, Bohdan Lacina, in: Universitas 3/1981, s. 100–102.
162. Recenze. Jaroslav Sedlář, Bohdan Lacina. in: Vlastivědný věstník moravský XXXIII/1981, č. 3, s. 391–393.
163. Recenze. Jaroslav Sedlář, Bohdan Lacina. Vydala Univerzita J. E. Purkyně. Brno 1980. 48 stran kvartu, 28 vyobrazení černobílých, 17 vyobrazení barevných, in: ČMM 100/1981, č. 3–4, s. 401–404.
164. Recenze. Jaroslav Sedlář, Bohdan Lacina. in: Umění XXX/1982, č. 2, s. 188–189.
165. Recenze. Záslužná monografia. (Sedlářov pohľad na Bohdana Lacinu), in: Nové slovo 22. 4. 1982, č. 16, s. 20.
166. Náčrt počátků umění 20. století na Moravě, in: SPFFBU F 25 (1981), s. 35–47.
167. K nedožitým devadesátinám národního umělce Františka Foltýna, in: Výtvarná kultura 6/81, s. 64, 1 čb. repr.
168. Velká Morava v sochařově díle, in: Rovnost 9. 4. 1981, (kritika výstavy), s. 10.
169. Vzpomínka na Bohdana Lacinu, in: Rovnost 7. 7. 1981.
170. Malířství XIX. století, in: Rovnost 23. 7. 1981, s. 5.
171. Konference o kritice, in: Rovnost 17. 9. 1981.
172. Moravská galerie Bohdanu Lacinovi, in: Rovnost 23. 9. 1981, s. 6.
173. O.Toman, Vasilij Pavlovič Krivoručko, in: Rovnost 6. 10. 1981, (recenze).
174. Bohdan Lacina, in: Výstavní katalog, Galerie výtvarného umění Nové Město na Moravě, Galerie výtvarného umění Hodonín, Galerie výtvarného umění Karlovy Vary, Galerie hlavního města Prahy. Nové Město na Moravě 1982, 8 stran textu, 33 čb., 2 barev. repr.
175. Malířství 19. století na Moravě, in: Výtvarný život 2/27 (1982), s. 16–18.
176. Malířství druhé poloviny 19. stol. na Moravě, in: Výtvarná kultura 1/1982, s. 63–64.
177. Jubileum Františka Viktora Mokrého, in: Výtvarná kultura 2/1982, s. 15–16.
178. Hostinský a teorie výtvarného umění, in: Pocta Otakaru Hostinskému (Sborník ze sympózia k 70. výročí úmrtí O. Hostinského-

- ho). Vydala Česká hudební společnost, Brno 1982, s. 217–220.
179. Postavení Brna v českém výtvarném umění mezi dvěma světovými válkami, in: Brno mezi městy střední Evropy. Brno 1983, s. 64–74.
  180. Miroslav Lamač: Jan Zrzavý. Odeon, Praha 1980, in: Výtvarná kultura 3/1983, (recenze), s. 24.
  181. Estetika dizajnu Mirka Nováka, in: Výtvarný život 5/28 (1983), s. 24–26.
  182. Význam Novákovy stati Estetika forem mechanických, in: Mírko Novák, filozof a estetik 3. 10.1901–16. 9. 1980, (Sborník katedry filozofie, FF UJEP), Brno 1982, s. 97–103.
  183. Spomienka na Eugena Dostála, in: Výtvarný život 10/28 (1983), s. 42–43.
  184. Ohlasy baroka v díle Jiřího Marka, in: SPFFBU F 26/27, Brno 1983, s. 67–77.
  185. Bohdan Lacina (literární scénář, 28 str. textu, natočeno dne 9. a 10. 8. 1984), in: Čs. televize 6. 2. 1986 (časopisecká informace o pořadu), vysílání proběhlo 9. 2. 1986 ve 22 hod.
  186. Uměleckohistorický sborník (úvod). Redigoval a do tisku připravil Jaroslav Sedlář. Blok, Brno 1985.
  187. Sociální umění mezi dvěma světovými válkami na Moravě, in: Uměleckohistorický sborník. Blok, Brno 1985, s. 99–126, (redigoval J. Sedlář).
  188. Recenze. Uměleckohistorický sborník, in: Lidová demokracie 14. 2. 1986.
  189. Recenze. Nové knihy 15. 1. 1986 (č. 3).
  190. Recenze. Nové knihy 12. 3. 1986 (č. 11).
  191. Recenze. Následováním hodný čin brněnského Bloku, in: Výtvarný život 7/88, s. 60–61.
  192. Moravské malířství druhé poloviny 19. století, in: Slovácko XXVI/1986, Uherské Hradiště, s. 130–132.
  193. Literatura o díle Stanislava Lolka, in: SPFFBU F 28–29, Brno 1986, s. 19–29.
  194. A. M. Rodčenko, Stati, vospominanija, avtobiografičeskije zapisky, pisma. Moskva 1982, 221 s., 8 čb. ilustr. v textu, 89 čb. a 15 barev. repr. na přílohách, in: SPFFBU F 28–29, (recenze). Brno 1986, s. 61–63.
  195. Kategorie prostoru a novověké malířství, in: Filozofie v dějinách a v současnosti. Sborník katedry filozofie FF UJEP. Brno 1987, s. 127–135.
  196. Obrazy Miroslava Štolfy (Les peintures de Miroslav Štolfa), in: SPFFBU F 30–31, Brno 1987, s. 105–115.
  197. Jiří Eliška, in: Výstavní katalog (Úvodní text); Galerie Jaroslava Krále. Dům umění v Brně 17. 1.–19. 2. 1989, 2 s.
  198. Secesní grafika Bohumíra Jaroňka, in: „30 let krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně“. (Sborník), Muzejní a vlastivědná spol., Brno 1989, s. 130–153.
  199. Výtvarné umění na Uherskohradištsku 1860–1980, in: Slovácko XXX (1988), Uherské Hradiště 1990, s. 171–184.
  200. Noví divokí a postmoderna, in: Výtvarný život 7/90, s. 27–33.
  201. Michelangelo a Sixtinská kaple, in: Věda a život 9/90, s. 22–25.
  202. Proměny znázornění prostoru v novověkém malířství (Les métamorphoses de la figuration de l'espace dans la peinture moderne), in: SPFFBU F 32–33/1988–1989, s. 45–61.
  203. Cyrilometodějské umělecké památky v Římě, in: Slovácko XXXII/1990, Uherské Hradiště, s. 131–135.
  204. Nedožitě jubileum Václava Rihtra, in: Slovácko XXXII, 1990, Uherské Hradiště, s. 141–142.
  205. Dějiny umění, in: Ročenka Masarykovy univerzity. MU Brno, 1991.
  206. Jan Steklík (5. 6. 1938 v Ústí nad Orlicí), in: EKO 4. 1/1991, s. 18–22, 4 čb., 3 bar. repr.
  207. Dva proudy v postmodernismu (Poznámky k italskému umění současnosti), in: Bulletin Moravské galerie v Brně, 47/1991, s. 69–72, čb. repr. 70, 71, 71, 72, 72.
  208. Josef Šíma, in: Opus musicum 5/91. s. 32.
  209. Krajinomalba, Hledání domova, in: EKO 2/1991, s. 16–21, 4 čb., 5 barev. repr.
  210. Umělecké památky (spoluautor J. Sedlářová), in: Vlastivěda Moravská – Uherskohradištsko. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně a Slovákcké muzeum v Uh. Hradišti. Brno 1992, s. 357–377, 8 čb., 6 barev. repr.
  211. Samodružné krajiny, in: R O K (Revue otevřené kultury), č. 3/1992, s. 5–11, čb. repr. 4, 7, 9, 11, 13, 16.
  212. O původu umění, in: Vývoj osídlování Československa hlavně Moravy. Teze ke krajině, sídlům, kultuře a práci v populaci od paleolitu po Velkou Moravu. Sborník z konference, konané dne 10. února 1993 na katedře geologie přírodovědecké fakulty MU, Brno 1993, s. 29–30.
  213. Krajinomalba jako projev hledání domova (Přírozený názor na svět v italském renesančním malířství), in: SPFFBU F 34–36, Brno 1992, s. 161–177.
  214. Sochař Nunzio di Stefano, in: SPFFBU F 34–36, Brno 1992, s. 214–216.
  215. Stylové proměny v českém umění 20. a 30. let v Brně, in: Bulletin Moravské galerie v Brně 4–9, k 750. výročí udělení městských práv

- Brnu („Výtvarné Brno 1918–1938“). Brno 1993, s. 9–26, 16 čb. a 8 barev. repr.
216. Eugen Dostál, in: Brno 1243–1993... „Brněnská věda a umění v meziválečném období (1918–1938) v evropském kontextu.“ MU, Brno 1993, s. 121–123.
217. Meziválečná umělecká avantgarda v Brně 20. a 30. let, in: Brno 1243–1993... „Brněnská věda a umění v meziválečném období (1918–1938) v evropském kontextu.“ MU, Brno 1993, s. 123–125.
218. Bohumír Matal, in: Universitas 3/1993, s. 59–60, 6 čb. repr.
219. Dějiny umění, in: Slavica na Masarykově univerzitě v Brně (literární věda, jazykověda, historiografie, uměnovědy). 2. doplněné vydání k XI. mezinárodnímu sjezdu Šlavistů v Bratislavě 1993). Masarykova univerzita, Brno 1993, s. 95–97.
220. Bohdan Lacina (monografie), in: J. Malina a kolektiv, O tvořivosti ve vědě, politice a umění, sv. III. Nadace Universitas Masarykiana. MU, Brno 1993, s. 99–101.
221. Hesla: Bauch, J., Kremlička, R., Kubišta, B., Makovský, V., in: The Dictionary of Art. New York–London 1994.
222. Oleg Sus a výtvarné umění, in: „Oleg Sus redivivus“. FF MU, Brno 1994, s. 161–164.
223. Postmoderní malířství a architektura, in: Inspirace 4/94 (Čtvrtletník oddělení výtvarné výchovy CDVU). Brno, Masarykova univerzita, 1994, s. 18–22.
224. Hesla: in: Horová, A., Nová encyklopedie českého výtvarného umění I. Academia, Praha 1995.
225. Poetika postavantgardy, in: Bulletin Moravské galerie v Brně, 51 (1995), s. 114–124.
226. Pocta Vladislavu Vaculkovi, in: Slovácko XXXVI (1994), Uherské Hradiště, 1995, s. 173–180.
227. Ohlasy folklóru v umění 20. stol., in: Výstavní katalog, Ústav lidové kultury, Strážnice 1995, 39 s.
228. Ohlasy folklóru v umění 20. století (k 100. výročí Národopisné výstavy československé v Praze r. 1895), in: Strážnice–zámek: květen–červenec 1995; realizace výstavy a zahajovací proslov dne 30. dubna 1995.
229. Milan Dobeš, in: Universitas 1/1996, s. 51–54, 6 čb. repr.
230. Bohumil Marčák a Uherské Hradiště, in: Slovácko XXXVII (1995), Uherské Hradiště 1996, s. 215–219.
231. Hesla: in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon, K. G. Saur, München–Leipzig, 1996–2000.
232. Umělecké slohy a jejich hlavní znaky, in: ITEM (Tematická jednotka pro střední školy), č. DS 31, CERM, (Akademické nakladatelství), Brno 1996.
233. Prolog ke stálé expozici Moravské galerie v Brně, in: Bulletin Moravské galerie v Brně, 52 (1996), s. 4–14.
234. Vladislav Vaculka, in: Bulletin Moravské galerie v Brně, 52 (1996), s. 129–134.
235. Bohumil Marčák, in: Bulletin Moravské galerie v Brně, 52 (1996), s. 227–229.
236. Makovský, Vincenc, in: T.G. Masaryk a Vídeňská univerzita; T.G. Masaryk und die Universität Wien (Slavnostní shromáždění, Vídeň, 21. listopadu 1996; Akademische Feier, Wien, 21. November 1996), MU, Brno 1996, s. 14.
237. Hahn, Joseph, in: Universitas 4/1996, s. 47–52.
238. Ismy v umění 20. století, in: Universitas 1997–2005.
239. Umělecké památky, in: Moravskobudějovicko Jemnicko, Vlastivěda moravská, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1997, s. 441–472.
240. Podobizny t. g. masaryka ve výtvarném umění I., in: Universitas 1/1998, s. 30–38.
241. František Kaláb, in: Bulletin Moravské galerie v Brně, 54 (1998), s. 120–124.
242. Sochy a obrazy TGM a jeho podobizny na penězích a známkách II., in: Universitas 3/1998, s. 23–33.
243. Jindřich Chaloupecký. In: Slovník českých filozofů. Masarykova univerzita, Brno 1998, s. 215–216.
244. Lolek, Stanislav, odborný poradce v televizním pořadu pro Salón moravskoslezský, listopad 1998.
245. Proměny kostela a kaple v Blatnici a jejich atribuce, in: Slovácko XL (1998), Slovácké muzeum, Uherské Hradiště, s. 261–273.
246. Umělecké památky. In: Veselsko (Vlastivěda moravská), Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Město Veselí nad Moravou. Brno 1999, s. 395–483.
247. Plakáty z okruhu SVUM, in: Slovácko XLI (1999), Uherské Hradiště 1995, s. 279–298.
248. Galerie Slováckého muzea, in: Slovácko XLI (1999), Uherské Hradiště, 1995, s. 311–312.
249. Rakouské malířství mezi dvěma světovými válkami, in: Bulletin Moravské galerie v Brně, 56. (2000), s. 160–174.
250. Divišková Tamara, in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon 28., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 302.
251. Dobeš Josef, in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon 28., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 134.
252. Dobiáš Čeněk, in: Saur Allgemeines Künst-

- lerlexikon 28., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 136.
253. Dočekalová-Syslová Marie, in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon 28., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 190.
  254. Dohnal Karl Leopold, in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon 28., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 282.
  255. Doležal Rudolf, sochař, in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon 28., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 325.
  256. Doležal Rudolf, medailér, in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon 28., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 325.
  257. Dorazil František, in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon 29., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 35.
  258. Doré Josef, in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon 29., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 50.
  259. Drápal Vladimír, in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon 29., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 323.
  260. Dostál Karel, in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon 29., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 160.
  261. Dostál Lubomír, in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon 29., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 161.
  262. Doubrava František, in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon 29., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 184.
  263. Dressler (Dreifler) Alfred, in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon 29., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 397.
  264. Dressler (Dreifler), Franz, in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon 29., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 400.
  265. Dürrbeck Eduard, in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon 29., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 315–316.
  266. Dürrbeck Ferdinand, in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon 29., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 315–316.
  267. Dürrbeck Franz, in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon 29., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 315–316.
  268. Dürrbeck Heinrich, in: Saur Allgemeines Künstlerlexikon 29., K. G. Saur, München–Leipzig, 2000, s. 315–316.
  269. Folklór a výtvarné umění, s 59–69., in: Tradice lidové kultury v kulturním vývoji České republiky, Ústav lidové kultury ve Strážnici (sborník příspěvků ze 17. Strážnického symposia, 25.- 26. září 2001). Strážnice 2001.
  270. Neoplasticismus, in: Universitas 1/2001, s. 51–57.
  271. Kinetismus, in: Universitas 2 /2001, s. 37–45.
  272. Rozhovor s prof. MUDr. M. Novotným, CSc., Universitas 2 /2001, s. 24–25.
  273. Nový klasicismus, in: Universitas 3 /2001, s. 49–59.
  274. Umělecké památky, in: Moravskotřebovsko Svitavsko (Vlastivěda moravská), Brno 2002, s. 478–525.
  275. Lidová kultura v kulturním vývoji české republiky – kapitola IV. Ohlasy lidové kultury v českém výtvarném umění 20. století, s. 121–207, in: Lidová kultura v kulturním vývoji české republiky (Úvahy o jejím studiu a využívání), Ústav lidové kultury ve Strážnici 2002.
  276. Postmoderna, in: Universitas 1/2002, s. 41–50.
  277. Body Art, in: Universitas 2/2002, s. 53–57.
  278. Bauhaus, in: Universitas 3/2002, s. 41–49.
  279. Post-Modernims in Creative Arts in The Czech Republic and in The World, in: Litteraria Humanitas, Moderna–avantgarda–postmoderna (Sborník příspěvků ze stejnojmenné mezinárodní konference pořádané v Brně ve dnech 22.–23. 10. 2002). Masarykova univerzita, Brno 2003, s. 371–381.
  280. Hyperrealismus (Fotorealismus). in: Universitas 1/2003, s. 55–61.
  281. Design, in: Universitas 2/2003, s. 56–63.
  282. Minimal-Art, in: Universitas 3/2003, s. 41–48.
  283. Pop-Art, in: Universitas 4/2003, s. 54–63.
  284. Jak vnímáme moderní umění (anketa), in: Universitas 2/2004, s. 44–46.
  285. Zwanziger Jahre an Rhein und Ruhr. Architekturfotos von Ulrich Deimel und Petra Wittmar. Museum für Angewandte Kunst Köln. Copyright 2004 Ulrich Deimel/Petra Wittmar. Text: Dr. Jaroslav Sedlář, Brno.
  286. Nová figurace, in: Universitas 1/2004, s. 42–51.
  287. Tašismus, in: Universitas 2/2004, s. 64–68.
  288. Naše anketa–Jak vnímáme moderní umění, in: Universitas 2/2004, s. 44–46.
  289. Magický realismus, in: Universitas 3/2004, s. 50–57.
  290. Videoart, in: Universitas 4/2004, s. 53–63.
  291. Lettrismus, in: Universitas 1/2005, s. 52–57.
  292. Kubofuturismus, in: Universitas 2/2005, s. 46–54.
  293. Kinetika světla, in: Universitas 3/2005, s. 51–58.
  294. Za profesorem Leonidem Ochrymčukem (1929–2005) in: Universitas 4/2005, s. 53.



295. Impresionismus, in: Universitas 1/2006, s. 39–45.
296. Počátky moderního sochařství, in: Universitas 2/2006, s. 45–53.
297. Eduard Milén, in: Universitas 2/2006, s. 60–63.
298. Moderní sochařství od kubismu k futurismu, in: Universitas 3/2006, s. 37–45.
299. Pavel Sukdolák, in: Katalog výstavy, Pavel Sukdolák, barevné lepty a pastely, kulturní zařízení města Boskovice, zámecký skleník 23. července–31. srpna 2006, nepag.

(Z archivu J. Sedláře)

## MIROSLAV KLÍMA, DESIGNÉR A SOCHAŘ

Pod tímto názvem byla v Galerii Slováckého muzea prezentována tvorba uherskohradištského výtvarníka, který se podílel na formování a vývoji českého průmyslového návrhářství a stal se jednou z uznávaných osobností tohoto oboru. Krátce po svém kulatém životním jubileu se dočkal příležitosti, aby mohl představit svou celoživotní práci a související tvůrčí aktivity v uceleném expozičním souboru. Kde jinde než v Uherském Hradišti by měl tento autor dostat takovou příležitost? Ač je zlínským rodákem (\* 23. 10. 1930), s Hradištěm ho pojí druhá polovina studia a pak čtyři desetiletí pedagogické práce na střední uměleckoprámyslové škole.

V rozložení na designérskou a sochařskou tvorbu se podařilo zachytit a formulovat jak společné znaky dvou disciplín, ale také propojit společné souvislosti. Miroslav Klíma patří mezi úspěšné odchovance designérské školy Zdeňka Kováře a také sám v přirozeném vývoji přinášel nové nápady a inovace. Tato výstava byla nepochybně záslužným počinem, protože ve svém uspořádání přiblížila jak bohatý autorský profil, tak i význam průmyslového výtvarnictví zcela obyčejným lidem, kteří si tu uvědomovali, že nejen specializované technické produkty, ale i docela všední předměty každodenního používání vznikají v prostředí výtvarného ateliéru.

Do přípravy a realizace výstavy se připojili další významní partneři – Národní technické mu-

zeum v Praze (za obor designu byla kurátorkou Jana Pauly), a Design centrum České republiky, které finančně podpořilo vydání katalogu. A navíc se DC ČR rozhodlo udělit tomuto autorovi Cenu za významný přínos k rozvoji designu. Ocenění v podobě křišťálového jehlanu převzal M. Klíma 11. dubna 2006 v pražské Betlémské kapli z rukou ministra průmyslu a obchodu ČR Milana Urbana a ředitele Design centra ČR Karla Kobosila.

To všechno bylo důvodem k tomu, aby vznikl také rozsáhlý rozhovor o životě a práci.

**Pane Klíma, Vy jste se původně vyučil mechanikem kancelářských psacích strojů. Mělo to už tehdy nějakou souvislost s Vaším budoucím zaměřením na design nebo to byla náhoda?**

Bylo to v pětačtyřicátém roku, kdy jsem skončil základní školu. Bydleli jsme ve Zlíně v bačovském domku a našimi sousedy byli Kvasničkoví. Pan Kvasnička byl vedoucím oddělení generálních oprav kancelářských strojů u Batů. Když se s ním maminka bavila o mé budoucnosti, tak jí poradil, že z jeho oddělení odešel Antonín Fiema a zařídil si opravářskou dílničku, kde bych se mohl vyučit. Vzpomínám na ta léta rád. Pan Fiema byl nadmíru hodný člověk. Když jsem byl už ve třetím ročníku, měl jsem od něho i oprávnění k vypisování faktur. A navíc co jsem vydělal, polovinu mi nechával a ještě z té jeho poloviny za mě platil daně a nemocenskou, byl to prostě úžasný člověk. V devětačtyřicátém jsem odešel do tehdejšího Svitlu na generálky kancelářské techniky. Tam jsem byl do jara padesátého roku. To



Portrét Miroslava Klímy, 9. února 2006, foto L. Chvalkovský.



Torzo, 1985, bronz, foto L. Chvalkovský.

už jsem ve svém volném čase chodil také malovat do závodního klubu.

***To malování mělo pro Vás velký význam, věnoval jste se tomu už v předchozí době? Ovlivnilo to i další rozhodnutí studovat na výtvarné škole?***

Ve škole jsem byl nejspokojenější v předmětech, kde se mohlo kreslit a malovat. Asi jsem v sobě nějaké to nadání měl, proto jsem později začal navštěvovat malířské kurzy. A v tom padesátém roce se nás několik domluvilo, že zkusíme udělat zkoušky na zlínskou uměleckoprůmyslovou školu. Byli jsme přijati dva – já a Helena Trávníčková. Po několika výběrových kolech jsem byl zařazen ne na malbu, ale do oboru tvarování strojů a nástrojů, který tři roky předtím založil Zdeněk Kovář. On se na to mé přijetí díval z hle-

diska mého předchozího vyučení. Takže to byla v mém životě další náhoda, přestože já jsem chtěl být původně malířem.

***Jakým způsobem vedl Zdeněk Kovář výuku? O něm je známo, že sledoval a podporoval, aby jeho studenti měli sochařské a modelářské citění, a z toho vlastně vycházela celá jeho filozofie tohoto oboru.***

Kovář jako odchovanec Vincence Makovského přistupoval k průmyslovému návrhářství jako sochař. To samo o sobě by vydalo na samostatnou studii. Zřejmě pod silným vlivem svého učitele a nepochybně také z vlastní potřeby opíral podstatu designérského oboru o poznání přírodního tvarosloví. Vysvětloval nám, že příroda všechny tvary už vytvořila a ponechala ty, které se osvědčily z hlediska funkčnosti v tom nejširším významu. Říkal nám, že se dá z těch organických tvarů vystudovat dynamika, tektonika, kde jsou křivky svým vypnutím jakoby zpevňované. Probíral s námi obrovský záběr přírodních tvarů a dokázal nám je velice důkladně přiblížit i prakticky zdůvodnit. Nádherným příkladem byl třeba úkol vytvoření obuvnické univerzální trojnožky, na kterou se usazovaly šicí stroje. Kovář vycházel ze smrku, který roste na svahu, přičemž dva kratší kořeny vrůstaly do vyššího úhlu a jeden delší směrem od svahu, takže se vytvářela základna o třech bodech, které v souhrnu rovnovážných parametrů přinášely potřebnou stabilitu. Kovářova výuka se velice důkladně zabývala sochařským modelováním, dělali jsme např. lidské ruce v různých pozicích, zvětšovali jsme třeba brouky, také hlavy, ale převážně to byly přírodní tvary, které vyjadřují pevnost, tuhost, tektoniku atd. Jsem také velice vděčný za to, že jsem měl možnost už o prázdninách po prvním ročníku pomáhat Kovářovi při jeho zakázkách. Například jsem byl u toho, kdy dělal reliéfy pro architekturu. Dovolil mi poznat základní zákonitosti měřítkového zvětšování, což byla pro mě obrovská zkušenost, a což jsem mohl zužitkovávat i ve škole. Asi jsem mu vyhovoval, protože i další prázdniny a následující, dokonce i po maturitě si mě zval na své realizace.

***Kdy jste začal řešit speciální designérské úkoly?***

To bylo až ve třetím ročníku. V předchozích dvou ročnících jsme se zabývali jenom sochařskou modelací, a teprve pak jsme se dostávali k designu.

***Vzpomenete si na první úkoly z této disciplíny?***

Tak třeba ruční vrtačka, pneumatické kladivo, různá nářadí nebo jejich části. To už jsme museli respektovat funkčnost tvarů a praktickou použitelnost i z hlediska lidské anatomie. Výraz ergonomie se tehdy sice nepoužíval, ale prioritou byl požadavek na přirozené propojení tvaru s lidským tělem v různých pozicích, pohybech a úchopech. Při tvarování nástrojů jsme museli hledat nejužší spojení s funkcí lidské ruky. My jsme se dokonce učili anatomii, a to dost podrobně, abychom pochopili spojitost mezi danou přirozeností a řízeným pohybem či úmyslem. Anatomii nám přednášel MUDr. Baka-la, a my jsme poznávali velice specifické zákonitosti kosterních a svalových souvislostí. Je třeba si ovšem uvědomit, že obor designu byl zcela novou disciplínou, tak v tom poučení ještě nebyly informace třeba o nervových propojeních funkcí lidského těla, to všechno jsme museli objevovat až postupně i z hlediska vlastních zkušeností, někdy to byly docela překvapivé objevy.

**A v čem byl Zdeněk Kovář pro Váš designér-ský rozvoj ještě zajímavý?**

Tak například si uvědomoval, že je rozdíl mezi úchopech ruky levé a pravé. To sice trvalo ještě dlouho než se začalo respektovat přirozené upřednostnění a používání jednotlivých rukou z hlediska vývojového naprogramování člověka, ale Kovář se tím už zabýval, a s tím nás také seznamoval. I když to z dnešního pohledu ještě nebylo dokonalé, v tehdejší názoru a možnostech to bylo výjimečné.

**Dá se tedy říct, že v dobách Vašeho vstupování do světa designu Vám Zdeněk Kovář předával všechno co tehdy sám věděl a tím Vám dal ty nejlepší předpoklady pro další rozvoj?**

On byl skutečně obdivuhodným průkopníkem nového oboru. Tehdejší metody by se v detailním rozboru mohly dnes zdát až neuvěřitelně dramatické, ale ta jeho cílevědomost s jakou přistupoval k nám studentům i k sobě, otevírala další posuny, poznání i možnosti.

**Pane Klímo, v roce 1954 po absolvování umprumky jste byl přijatý do vývojového oddělení Tatry v Kopřivnici. Měl na tom Zdeněk Kovář nějaký podíl?**



Objekt, 2001, bronz, foto L. Chvalkovský.

Ano, Kovář už měl s Tatrou pracovní kontakty. Dělal pro ně například „šestsettojkou stosedmatřítku“ a další zakázky. Takže mi vlastně pomohl k dobrému uplatnění.

**Jaké bylo Vaše působení v Tatře?**

Dostal jsem se do vývojové konstrukce a tam mě zase potkalo jakési životní štěstí. Byl tam vedoucí Josef Svoboda. Ten dokonce jezdil do Hradiště konzultovat úkoly a záměry s Kovářem (pozn. M. M.: od roku 1952 byla zlínská uměleckoprůmyslová škola přemístěna do Uh. Hradiště). A ten Svoboda byl neuvěřitelný fanda pro design. Vytvořil mi na tehdejší dobu nepředstavitelné podmínky. Já jsem dokonce dostal obrovský ateliér. Kromě továrních úkolů jsem si mohl modelovat i volně plasticky, protože v „Kovářovském duchu“ se tu respektoval také rozvoj výtvarného citění, které se ve zpětné vazbě mohlo propojovat s designérskou praxí. Takže podmínky jsem tam měl opravdu vynikající.

**Ve Vaší biografii se uvádí pracovní poměr v Tatře od roku 1954 do 1958, ale ono to bylo trochu jinak.**

Jak už jsem řekl, byl jsem tam přijatý po skončení umprumky, ale také jsem musel jít na vojnu. To byla zase zásluha i Kováře, že jsem měl uzavřený pracovní poměr a zároveň rezervované místo, kam jsem se v šestapadesátém mohl vrátit. A víte, že jsem měl zase velikánské štěstí? Byl jsem z vojny propuštěný dva dny před maďarskou revolucí. Být to o pár dnů později, byl bych velice nešťastný, protože mě doma čekala moje žena.



Objekt, 2002, bronz, foto L. Chvalkovský.

***Jak k tomu došlo, že jste z Kopřivnice přešel na hradištskou umprumku? Je jasné, že Zdeněk Kovář Vám dal tuto nabídku, protože za celé ty roky věděl co umíte a ověřil si Vaše schopnosti i při svých realizacích. Pedagogické zkušenosti jste ale žádné neměl.***

Moc jsem si toho považoval, byl jsem velice šťastný. Později jsem si dokonce uvědomil, že Kovář, který v té době odcházel do Zlína, byl vůči mě opravdu velkorysý, protože ve škole v Hradišti ještě zůstal na jeden rok Augustin Hlávka, potom tam ještě v návstavném kurzu měl architektonická cvičení František Crhák. To byla pro mě mimořádná záležitost, za kterou vděčím osudu. Byl to pro mě přínos i z profesního hlediska, totiž že jsem mohl poznat designérskou tvorbu také z jiného pohledu, tedy z architektonického než „jenom“ ze sochařského.

Tady bych ještě chtěl zmínit Kovářem zavedené metody. Ten jeho přístup k tehdejšímu

průmyslovému výtvarnictví prostřednictvím sochařského modelování vyhovoval technologiím, kterými se tenkrát vyráběly obráběcí stroje. To bylo lití ocelolitinou, a to je technologie, která neumožňuje odlévat hranaté věci nebo rovné plochy. Kdyby se měla udělat čistě rovná metrová plocha a měla zůstat stoprocentně rovná, tak samozřejmě vevnitř a z té rubové strany to bylo žebrováno, a stejně by se to propadalo. Špatně to zatékalo tam, kde je ostrý střet dvou rovin, takže ta technologie si určitým způsobem vynutila takové měkké tvarosloví, vypnuté tvary, což zase vyhovovalo slévárenským postupům.

***Pane Klímo, vraťte se k tomu nástupu do školy. Vy jste se vracel do důvěrně známého prostředí, ale v úplně jiné situaci. Navíc jste byl od šestadvaceti let vedoucím oboru?***

Ne, nebyl, až o něco později. Po Hlávkovi jsem to sice převzal, ale byl jsem tam úplně sám. Pak nastoupil Zdeněk Kadlec, teprve potom jsem byl jmenovaný vedoucím oboru. To bylo vůbec pro mě období velice zajímavé a radostné, protože jsem se stal součástí kolektivu, kde jsem mohl i některé záležitosti probírat, to jsem předtím v Tatře neměl.

***Ten obor byl natolik nový, že si myslím, že pro výuku budoucích designérů jste si musel určitá pravidla vytvářet sám. Také mi připadá logické, že i nadále jste byl v kontaktu se Zdeňkem Kovářem, protože ten obor se pořád dál bohatě vyvíjel.***

No, ono to bylo trochu složitější, protože Kovář měl spoustu starostí s rozbíháním oboru ve Zlíně. Určitě to pro něho nebylo jednoduché odejít, ale věděl, že v Hradišti to nějak pokračuje, tak se mohl plně ponořit do svého nového působení. Takže jsem si musel nějak poradit. Studium mělo zavedené uspořádání jak jsem ho zažil sám: první dva roky bylo především kreslení a modelování prostorových kompozic, od třetího ročníku pak nastoupila návrhářská práce. Tak jsme to postupně s Kadlecem upřesňovali a obohacovali o nové záběry. Potom, když zemřel Luděk Havelka, který měl plastické hmoty, tak na jeho místo přešel Kadlec. Později se ke mně přidal Zdeněk Pavézka, ale ten dost brzy zase odešel. Někdy to bývalo dost náročné, protože jsem mival i tři ročníky dohromady, tak jsem je obcházel jak to bylo potřeba.

***Takže od třetího ročníku se to točilo především kolem designu. Vy jste je musel naučit to co jste věděl sám, ale také jste určitě hledal někde další nápady, protože to šlo pořád dopředu,***



Objekt, 1962–1998, olšové dřevo, foto M. Martýkánová.

***a nemohl jste si vystačit se zavedeným systémem. Musel jste sebe i žáky posunovat dál a vymýšlet nová zadání. Také by mě zajímalo, jestli jste dostávali nějaké řešitelské úkoly i od výrobců.***

Ano, dostávali jsme i zakázky, na kterých studenti pracovali třeba v několika skupinách a tudíž v několika variantách. To sebou také neslo určité problémy, protože výrobci to potřebovali rychle a někdy se také v jedné objednávce sdružovaly požadavky náročnější, k nimž třeba žáci mohli dosáhnout až v maturitním ročníku. To ovšem na druhé straně bylo i přínosem, protože přijížděli konstruktéři a probírali s nimi důležité praktické záležitosti. Pochopitelně, že je to nutilo, tedy



Objekt, 1999, ořechové dřevo, foto M. Martýkánová.

ty zvědavé, aby se v časovém předstihu zajímali i o pokročilejší postupy. Někdy se ve třídě objevovaly bezvadné nápady, ale problém byl pak v dosažitelné české technologii. My jsme třeba věděli, pokud jsme se k takovým informacím dostali, že v zahraničí je některá technologie na nesrovnatelně vyšší úrovni, ale u nás jsme museli respektovat danou realitu. Do toho vstupovaly i jiné vlivy a zákonitosti. Podniky sice braly na vědomí, že existuje průmyslové návrhářství, které jim může pomoci, ale mnohdy to byly finanční důvody, náročnost přípravných postupů. Pak tam byl ještě další problém. Uzavřenost trhu a jeho převážná orientace na východ poněkud brzdila

inovaci – vyrábělo se podle starých modelů dokud se prodávaly. Výrobci ani neměli nějakou výraznou motivaci, aby se předháněli, kdo přijde s něčím lepším, zajímavějším, modernějším, nebyla téměř žádná konkurence. Byly zavedené firmy a nikdo je nemohl ohrozit. Ne že by nebyly výjimky, ale ve všeobecném souhrnu to takto fungovalo. To se do určité míry i zpětně promítalo do výuky budoucích designérů. Ale stejně jsme se ve škole snažili hledat motivace k novým nápadům. Důležitý byl také individuální přístup k žákovi, poradit mu v zadaném úkolu, vést ho a probírat s ním možné varianty. Také jsem zadával úkoly, na kterých se podílela skupina několika studentů. Tak byli donuceni se doplňovat, „neopisovat“ mezi sebou, ale přinášet vlastní myšlenky a přitom respektovat přínosy druhých spoluautorů. Vznikala tam i jakási konkurence, zdravá rivalita v rámci skupiny, což byl současně i pomyslný hnací motor. To pak vyústilo třeba při klauzurních pracích, které se stávaly prestižní záležitostí. Bylo to většinou takové zaujetí, že jsme ani nesledovali čas. A to se týkalo nejen žáků, ale i mně jako pedagoga. A musím říct, že jsem měl štěstí na celou řadu bezvadných studentů.

***Je mi jasné, že jste musel mít radost z toho, jak Vám ty děti pod Vaším vedením zrály. A co to přinášelo Vám?***

No pochopitelně, jinak bych to nemohl dělat, ale to opravdu mělo přínos i pro mě. To co jsem dělal se studenty, všechny ty varianty, které se řešily, to bylo jako bych měl naráz tři čtyři hlavy a desaterý ruce. Každý úkol, který jsem zadal, jsem musel stejně intenzivně promýšlet. Ze začátku jsem musel studenta nechat, aby si hledal své vlastní možnosti, ale postupně jsem se musel jednak ztotožnit s jeho nápadem a také doplňovat ho ve znalostech, na které on ještě nestačil. Nejen pro žáky, ale i pro mě to byla velká škola, protože jsem si sám rozšiřoval pohled na řešení problémů včetně možných alternativ. Kolikrát jsme se „zasekli“ a hledali jsme společně východisko a novou cestu.

***Pod Vaším pedagogickým vedením prošlo kolem stošedesáti žáků. Byli nějací, na které vzpomínáte?***

Tak třeba, když jsem v osmapadesátém začínal, tak tam byl ve čtvrtém ročníku na oboru jenom jediný žák – Norbert Pelc. Ten nastoupil ještě za Kováře. Někdy jsem měl třeba jenom dva tři studenty. Nevím koho bych měl jmenovat, měl jsem je všechny rád. Na prvním místě si ale dovolím zmínku o tom, který ten můj obor

převzal – Vojta Anderle. To byl student výjimečný po všech stránkách, byl vždycky výborný. Jistě, že byli i další, převážná většina si dodnes uvědomuje, že na naší škole dostala ten první impuls, ty první základy k dalšímu uplatnění. A rádi na to vzpomínají, i když to nejdůležitější třeba pak dostali na vysoké škole. Napadá mě třeba Jiří Španihel. Ten se potom také dostal do Tatry v Kopřivnici a vypracoval se na vynikajícího designéra, který získal řadu významných ocenění za svou práci v mezinárodním měřítku. Já bych se ale nechtěl někoho dotknout či na někoho zapomenout. Když se dívám na seznam svých žáků, každý se mi vybaví s nějakou vzpomínkou. Poměr těch více či méně úspěšných je docela radostný. Většina z nich se v oboru dobře prosadila, mnozí z nich získali od Design centra ČR studentské ocenění v soutěži Dobrý design. Vždycky mě potěší, když slyším o jejich úspěších. Je otázka jak silná stopa je v nich otisknutá z učitele a kolik z toho je pak výsledkem jejich dalšího úsilí. To ani nechci rozebírat, jsem prostě rád, že jsem byl u jejich prvních „kroků za designem“. Ostatně ta jejich další cesta vlastního prosazení byla mnohem náročnější a těžší.

***Pane Klímo, věnujme se také Vaší designérské práci. Jako pedagog jste svým studentům věnoval spoustu času a úsilí, a měl jste z toho potěšení. Ale stejně potěšení jste měl i z té vlastní práce. Když se podíváme na soupis Vašich realizací ze šedesátých až osmdesátých let, tak to je úctyhodné množství. Jak jste to všechno stíhal?***

Díky tomu, že jsem postupně nasbíral zkušenosti a dostal jsem potřebný profesionální pohled na obor, mohl jsem se věnovat své práci rád a s chutí. Ale nebylo to až tak jednoduché. Kolikrát jsem chodil kolem výkresů a přemýšlel co s tím, do toho mi šly myšlenky na školu, někdy jsem i trpěl, že nestíhám, ale nakonec v tom „zdravém stresu“ se ty myšlenky tak utřídily, že jsem došel ke konečnému výsledku.

***Je něco, na co jste obzvlášť pyšný nebo máte dobrý pocit, myslím z designérských řešení? Nemusí to být jediná věc, ale třeba i určitý okruh úkolů.***

Ono je to odvislé od celé řady podmínek, protože jsem mohl dobrého výsledku docílit tím, že jsem třeba řešil to co mělo smysl a zajímavý rozsah. Skoro všechno jsem dělal rád a se zaujetím. Že něco z toho pak mělo větší význam a použití, to už bylo jaksi druhotné. Tak třeba rád vzpomínám na zakázku kancelářských pomůcek pro Mikov Mikulášovice – děrovačky a sešíváčky, jsou pěkné



Instalace výstavy, Galerie Slovákého muzea, 9. 2.–16. 4. 2006, foto M. Martykánová.



Instalace výstavy, Galerie Slovákého muzea, 9. 2.–16. 4. 2006, foto M. Martykánová.



M. Klíma přebírá Cenu za významný přínos k rozvoji designu, 11. dubna 2006, foto z archivu autora.

a použitelné pořadí, i když v současnosti i tady je znatelný pokrok. Ale v té době při respektování technologických možností se podařilo dílo, které uživatele nepohoršuje ani s odstupem času. Mě dost bavilo i řešení nástrojů – nože a podobné užitečné předměty, při nichž jsem mohl uplatňovat vlastní zkušenosti, pocity i to fyzické osahání. Už ve svých začátcích, to jsem byl ještě v Tatře, jsem dělal hoblíčky pro tamní modelářskou dílnu. Když jsem viděl jak tam ty makety „šmidlají“ těmi starými hoblíčky, tak jsem se snažil jim to ulehčit, aby to pro ně bylo příjemnější a efektivnější. Řešení nástrojů mělo své kouzlo – tam nešlo opomíjet lidskou ruku, která se ve spojení s tím pracovním předmětem stávala jedním celkem. A třeba u takového držadla pilky jsem musel neustále respektovat ruku v každém centimetru její hybnosti, svalů i nervových vzruchů a přenosů. To jsem musel také hodně promýšlet třeba u chirurgických nástrojů. Velice rád vzpomínám na všechny úkoly, které jsem dělal pro TESLU v Brně a ve spolupráci s Českou akademií věd – Ústavem přístrojové techniky v Brně. Byly to

fyzikální přístroje – elektronové mikroskopy, spektrometry a celá řada měřicích přístrojů, litografy. Nemohu zapomenout ani na spolupráci s LETEM Kunovice, kde jsme s kolegou Zdeňkem Kadlecem zpracovávali interiéry letounu L 410 a L 610. Ale v podstatě každý řešený úkol byl pro mě výzvou k pomyslnému souboji, kde bylo třeba zvítězit a přitom myslet na ty, kteří s tím budou pracovat, aby jim to nepůsobilo bolest či jiné problémy.

***Jaký je podle Vás rozdíl mezi minulým a současným průmyslovým návrhářstvím?***

Je to úplně něco odlišného, něco je k dobru, něco na škodu, alespoň si to myslím. My jsme byli zvyklí, tedy moje generace, všechno modelovat a prověřovat vlastníma rukama. V poslední době vývoj oboru postupil nesrovnatelně dál, skoro všechno se dělá přes počítače. Já vím, že se to nedá dělat postaru, ale někdy mám pocit jakéhosi odlidštění. Jsem rád, že můj nástupce na oboru Vojta Anderle učí studenty

i modelační a výtvarné zručnosti, dělají také trojrozměrné modely. Ale stejně se to nedá odklonit od nových trendů, kde počítačové programy nahrazují to usilovné hledání nejlepší varianty. Mně se zdá, že tam schází ten autentický zážitek přes své tělo. Nechci, aby to vyznělo nějak staromilsky, ale myslím si, že ten úporný vklad lidského ducha a umu by neměl scházet v žádné činnosti, všechno by mělo být v rovnováze.

***Pane Klímo, k obdivu jak jste to všechno stíhal musím ještě přidat Vaši volnou sochařskou tvorbu. Co je v tom společného?***

Společné je to, že asi v naprosté přirozenosti jsem vždycky chtěl vytvořit něco potěšujícího pro pohled i pro duši. Cítil jsem, že v designu je množství omezujících pravidel, co se smí či nesmí, až třeba po schvalovací moment ovlivňovaný i finančními důvody. Ale v té volné tvorbě je to postavené na svobodné vůli autora. Dám si téma a rozhoduji se sám. Pohybují se v okruhu vlastního nápadu, formy, obsahu a materiálu, tedy jeho dispozic. Pro mě volná tvorba byla také pomyslným katalogem tvarosloví pro pří-



padné uplatnění v designu, takže jedno s druhým souviselo, propojovalo se, koketovalo, dráždilo i pokoušelo. Různé tvarové kontrasty mi přinášely nové myšlenky na možné uplatnění v racionálním záměru a také ve zpětné vazbě na tvůrčí invenci, svobodu a uvolnění. Ve volné tvorbě je větší možnost rozletu a potěšení. To je vlastně i moje životní krédo, přinést lidem možnost prožitku a uvolnění fantazie. Dalším důvodem k vlastní tvorbě bylo i to, že v designu jsem musel respektovat požadavky techniků a dodával jsem vlastně občas jenom „obal“, byť také důležitý. Ale volná tvorba je jenom moje dílo, kde si sám určuji pravidla a nemusím se podřizovat žádnému požadavku. O to víc mohu myslet na citovou působnost směrem k divákovi.

***Do kolekce exponátů na své souborné výstavě v naší galerii jste tedy zcela přirozeně zahrnul i volnou tvorbu, protože Vám neoddělitelně zaplňuje Váš tvůrčí život. V rozsahu těchto aktivit se objevil poměrně široký rejstřík tematických i tvarových kompozic. Byly tam plastiky zřetelně vycházející z inspirace lidským tělem, ryze přírodních tvarů, a v důrazném kontrastu pak objekty čistě geometrické. Soubor v obecném popisu jako bronzové koule jsou zpracovány s precizní přesností až přisností, je v nich racionalita, matematika s fyzikou. Jak jste se k nim propracoval?***

Koule je nejčistší reprezentant měkkého tvarosloví. Tak jako krychle je představitelkou zase toho tvrdého. Mně ty rozdíl přitahovaly a dráždily. Krychle, když se jakkoliv natočí, tak se neustále bohatě vyjadřuje. Ale u té koule je to pořád stejné. Hrozně mě to provokovalo a říkal jsem si, že se s tím musí něco udělat. Byla to vcelku taková hra. Vytočil jsem si pár sádrových koulí, začal jsem do nich zasahovat, ukrajovat z nich, naklánět je, a tím jsem je tvarově obohacoval. Bylo to úžasné dobrodružství. Je pravda, že je mi bližší to měkké tvarosloví, já nevím čím to je. Proč jsou lidé schopni nosit v kapse kaštiny a s požitkem se jich neustále dotýkají? Proč si tam nedají krychličku?

***Na to by asi každý člověk odpověděl, že kulatý tvar je hmatově příjemnější oproti krychli, která je pěkná a zajímavá na pohled, ale v ruce už může vadit ba dokonce bolet.***

***Takže vlastně i ta koule byla nedílnou součástí Vašeho zájmu o organické tvarosloví, ovšem vstupoval jste do ní poměrně brutálně, abyste rozrušil její původní fádnost.***

***Ale ta dřeva, která byla vystavena hned vedle, to už bylo o úplně jiném postupu, o jiném***

***prožitku, jiném materiálu, a byla v podstatě na rozhraní mezi organickými tvary, občas jste tam udělal důraznější zásahy, ale všechno v rovnováze. Dřeva, pokud to dobře chápu, jsou zcela samostatný okruh, ve kterém propojujete všechno, čím jste se kdy zabýval. Potěšení z materiálu je jedna věc, ale to tvarové...***

Já jsem měl skoro třicet let schované dubové pařezy a trvalo to dlouho než jsem se odvážil s nimi začít pracovat. Hrozně se mi to líbilo v tom přirozeném tvaru, ale přemýšlel jsem, co by se s tím dalo ještě dělat. A tam asi začala ta představa, že z té téměř odumřelé hmoty odsouzené k zániku, by se dalo ještě něco vytvořit. Jako v pomyslném oživení, znovuzkřížení toho zbylého jádra někdejšího stromu. A tak jsem se osmělil a postupně jsem vytvářel tato díla. Vždycky jsem se snažil respektovat zákonitosti či jakousi duši toho materiálu, a pokaždé, když začínám s novým dřevem, je to pro mě obřad.

***Pane Klímo, a co ty bronzové miniatury, kterým jsem si dovolila říkat amulety?***

Já mám v sobě takovou potřebu či deformaci dívat se kolem sebe s otázkou: „Jak to ještě zužitkovat a nevyhodit?“ Je to prostě moje celoživotní hraní, přičemž „hračky“ si hledám a dělám sám. A tak by také bylo pro mě nepřirozené, že bych přehlédnul i ty zdánlivě nepoužitelné přebytky, které vytékají z formy při odlévání. Práce s nimi, to bylo pro mě takové cvičení fantazie.

***Takže co pro Vás znamená volná sochařská tvorba?***

Byla a je to pro mě určitý druh relaxace a zároveň mě obohacuje v tom hledání a poznávání bohatosti tvarosloví. Přináší mi radost a chci se o ni podělit i s ostatními lidmi.

***Pane Klímo, co byste ještě chtěl říct na závěr našeho rozhovoru?***

Snad jenom to, že celý můj život byl plný šťastných náhod, kterých bylo víc než tzv. kopanců. Jsem osudu vděčný za to, že jsem mohl dělat co mě bavilo a naplňovalo, že jsem mohl lidem přinášet užitek i potěšení, že jsem mohl pomoci těm mladým najít nebo i naplnit jejich životní nasměrování či uplatnění.

***Čekala bych, že budete myslet i na svoje zásluhy nebo požitky, to je přece lidsky přirozené.***

Já jsem člověk jako každý jiný i s mnoha chybami a slabinami, ale stejně jsem měl obrovské štěstí, že se můj život ubíral tímto směrem. A když k tomu připočítám svou ženu, nevím co víc bych si ještě mohl přát.

*Vy jste byl vždycky skromný člověk, který víc rozdával než bral. Náš rozhovor byl dlouhý, zajímavý a v mnoha směrech poučný. Já tedy skončím tím, co jste řekl na samém začátku našeho povídání: „Nejdokonalejším nástrojem je lidská ruka, ale zkuste s ní utáhnout šestihranný šroub. A to už je úkol pro designéra.“*

*Jak skromné, jak moudré, jak výstižné!*

**MIROSLAV KLÍMA**, designér, sochař, pedagog  
\* 23. 10. 1930 Zlín

1950–1954 studium na SUPŠ ve Zlíně a v Uh. Hradišti (obor tvarování strojů a nástrojů, Z. Kovář, J. Novák, K. Hofman), 1954–1958 designér v Tatře Kopřivnice, 1958–1999 pedagogická činnost na SUPŠ Uh. Hradiště (1960–1997 vedoucím oboru tvarování průmyslových výrobků).

*Výstavy samostatné:*

1962 Brno, Moravská galerie, (se Z. Kadlecem), 1963 Nové Město na Moravě, Horácká galerie, (se Z. Kadlecem), 1964 Hodonín, Galerie výtvarného umění, (se Z. Kadlecem), 1991 Brno, Design centrum ČR.

*Výstavy kolektivní – výběr:*

1959 Brno, Bratislava, Gottwaldov, 1961 Budapešť, 1964, 1966, 1968 Gottwaldov, 1968 Uh. Hradiště, 1971 Gottwaldov, 1974 Poznaň, 1977 Brno, 1979 Praha, 1985 Brno, Praha, Trenčín, 1989 Gottwaldov, 1992 Uh. Hradiště, 2002 Praha, NTM, 2003 Brno.

*Ocenění:*

1965 Brno, zlatá medaile MBV, 1972 Vynikající výrobek roku (za elektronový mikroskop BS 500), 1976 Technický dokonalý výrobek (za rastrovací elektronový mikroskop BS 300 a obráběcí centrum MCFH 80), 1978 Nejlepší výrobek ČSSR, vybráno pro CID 78 (za autoemisioní ultravakuový mikroskop BS 350), 1980, 1982, 1986, 1990 cena Dobrý design, 1982, 1984, 1986 cena Nejlepší výrobek rezortu, 1990 Zlatá plaketa za zásluhy o rozvoj jihomoravského kraje v oblasti kultury, 1994 cena Vynikající design, 1996 cena Dobrý design, 2006 Cena DC ČR za významný přínos k rozvoji designu.

*Zastoupení ve sbírkách:*

Národní technické muzeum v Praze, Národní galerie v Praze, podnikové archivy v ČR, soukromé sbírky.

**Soupis realizované designérské tvorby:**

**1959**

– Převravník na sypké hmoty / cisterna na podvozku T 138 pro VZDUCHOTECHNICKÉ ZÁVODY Milevsko

**1961**

– Ostrička nástrojů pro CHOTĚBOŘSKÉ STROJÍRNÝ Chotěboř  
– Kombinované a ploché kleště pro ZBIROVII Zbiroh

**1962**

– Karuselová obráběcí jednotka pro KONSTRUKTIVU Praha  
– Chirurgické a dentální nástroje pro CHIRANU Nové Město na Moravě  
– Pneumatická ruční plochá bruska pro KOVOFINIŠ Ledec nad Sázavou  
– Průtokový ohříváč vody pro ARMATURKU Myjava

**1963**

– Zametač chodníků, pro KOVONU Karviná, spoluautor Zdeněk Kadlec

**1964**

– Krejčovské nůžky pro RETEX Ivančice  
– Horské slunce pro CHIRANU Stará Turá  
– Posunovací motorová lokomotiva pro ZTŠ Martin

**1965**

– Interiérová naftová kamna pro KOVOSMALT Filakovo

**1966**

– Rukojeti měřicích kalibrů pro AGROZET Prostějov  
– Průtokový autokartáč pro KARTÁČOVNY Pelhřimov  
– Kartáč na šaty pro KARTÁČOVNY Pelhřimov

**1967**

– Stavebnice měřicích přístrojů pro TESLU Brno

**1969**

– Elektronový mikroskop BS 300 pro TESLU Brno  
– Telefonní záznamník pro TESLU Přelouč

**1972**

– Stavební kování z termosetu pro LISOVNY NOVÝCH HMOT Vrbno pod Pradědem  
– Terminál radiolokátoru pro LET Kunovice  
– Služební verze interiéru letounu L 410 pro LET Kunovice, spolupráce se Zdeňkem Kadlecem

**1976**

– Dvouvřetenový automatický soustruh pro VURAL Žilina

**1977**

– Ruční měřič vlhkosti tuhých materiálů pro VÝZKUMNÝ ÚSTAV STAVEBNÍCH HMOT Žilina

**1979**

– Nástrojařská frézka FGSV 50 pro TOS Kuřim  
– Přístrojová deska, výplň předních a zadních dveří T 613 pro TATRU Kopřivnice

- Stolní ořezávátko na tužky pro MIKOV Mikulášovice

#### 1980

- Stavebnice ovládacího panelu pro TOS Kuřim
- Rovinná frézka pro TOS Kuřim
- Čistič vod Blexpur pro STROJOPRAV Stará Role
- Tkací stroj Acutis 200 Žakar pro VLÁRSKÉ STROJÍRNÝ Slavičín

#### 1981

- Aligerův mikroskop BP 3501 pro TESLU Brno
- Elektronový rastrovací mikroskop AMR 1200 B pro TESLU Brno
- Design aretačního klíče pro důlní výztuže pro JZD Staré Město
- Diazografický kopírovací přístroj pro VLÁRSKÉ STROJÍRNÝ Slavičín
- Stolní kancelářská sešivačka pro MIKOV Mikulášovice

#### 1982

- Stolová frézka 63 NC pro TOS Kuřim
- Ložová frézka FSS 80 NC pro TOS Kuřim
- Redesign elektronového litografu BS 600 pro TESLU Brno
- Adaptér BP 3003 na proměřování rozměrů preparátů pro TESLU Brno
- Malá kancelářská sešivačka a stolní sešivačka pro MIKOV Mikulášovice

#### 1983

- Redesign elektronového mikroskopu BS 500 pro TESLU Brno
- Lamelový usazovač kalů LU pro SIGMU Brno
- Panel skříně automatu Unsia pro SIGMU Brno
- Spádový rotační odlučovač kalů SRO 250 pro SIGMU Brno
- Rukojeť řeznického nože pro MIKOV Mikulášovice

#### 1984

- Frézka FSSQ 50 NC pro TOS Kuřim
- Lisovací stroj Leka 160 pro VVÚ – ZŽS Košice
- Elektronový mikroskop BS 340 pro TESLU Brno
- Stolek ponorného chladiče LPCH 3 pro STROJOPRAV Stará Role
- Interiér letounu L 610 pro LET Kunovice
- Pásový odlučovač kalů pro SIGMU Brno

#### 1985

- Koncepce staveb. systému pultových a přístrojových zařízení pro TESLU Brno, spolupráce Karel Kobosil
- Panel pozorovací obrazovky elektronového mikroskopu a Lugerova analyzátoru pro TESLU Brno

- Spektrometr záření XNA 4301 pro TESLU Zdíby

- Displeje pro programovací zařízení pro ZÁVODY SILNOPROUDÉ ELEKTROTECHNIKY Brno

- Bezobslužné obráběcí centrum BOS 80 pro TOS Kuřim

- Kancelářská děrovačka pro MIKOV Mikulášovice

#### 1986

- Elektronový litograf ELG 604 pro TESLU Brno, spolupráce Karel Kobosil

- Elektronový mikroskop BS 341 pro TESLU Brno, spolupráce Karel Kobosil

- Spektrometr, fyzikální přístroj pro TESLU Brno, spolupráce Karel Kobosil

- Paměťový osciloskop BM 621 pro TESLU Brno, spolupráce Karel Kobosil

- Stavební kování z Termosetu pro LISOVNY NOVÝCH HMOT Vrbno pod Pradědem

- Hydraulický tkací stroj H 180 MA pro ELITEX Brno

- Automatická vysekávací linka KLP 1 a KLP 2 pro VVÚ – ZŽS Košice, spoluautor Vladimír Autrata

- Ovládací panely K AVS pro VVÚ – ZŽS Košice

- Nástrojová frézka FNC 63 celokrytovaná pro TOS Kuřim, spolupráce Ctibor Klíma

- Koncepce průmysl. designu oboru 513 a 479 pro VVÚ Košice, spoluautor Vladimír Autrata

- Interiér pojízdné veterinární jednotky, krytování vybírače sila pro JZD Bánov

- Ovládací prvky měřicích přístrojů pro TESLU Brno

- Grafika automatu Unsia I. C pro SIGMU Brno

#### 1987

- Grafika panelu čerpacího automatu pro SIGMU Olomouc

- Systém stavebnice ovládacích panelů pro VVÚ Košice, spolupráce Ctibor Klíma

- Robotechnologický komplex s linkou LEK pro VVÚ Košice, spolupráce Vladimír Autrata, Ctibor Klíma

- Studie směrů designu automatických výrobních linek pro VVÚ Košice, spolupráce Vladimír Autrata, Ctibor Klíma

- Stolová fréza PQCIV pro TOS Kuřim, spolupráce Ctibor Klíma

- Obráběcí centrum PCQV pro TOS Kuřim, spolupráce Ctibor Klíma

- Koncepční řešení frézy FGS pro TOS Kuřim, spolupráce Ctibor Klíma

- Elektronový prozařovací mikroskop BS 614 pro TESLU Brno, spolupráce Karel Kobosil

- Spektrometr BS 588 pro TESLU Brno, spolupráce Karel Kobosil
- Dětská brusle SOLOSKATE pro BOTANU Skuteč, spolupráce Ctibor Klíma

#### 1988

- Snímač identifikačních štítků pro USIP Povážská Bystrica, spolupráce Ctibor Klíma
- Stavebnicový systém ovládacích panelů pro VVÚ Košice, spolupráce Ctibor Klíma
- Studie automatizovaných výrobních linek pro VVÚ Košice
- Studie robotizovaných technologických komplexů RTK pro VVÚ Košice, spolupráce Vladimír Aufrata, Ctibor Klíma
- Výuková školní frézka FVH 16 CNC pro TOS Kuřim
- Obráběcí centrum FCQV 63 NC pro TOS Kuřim, spolupráce Ctibor Klíma
- Malý prozařovací mikroskop SAKR pro TESLU Brno, spolupráce Karel Kobosil
- Automatická závlahová čerpací stanice s mikro počítačem pro SIGMU Brno

#### 1989

- Servoventilátor se zvlhčovačem pro CHIRANU Stará Turá, spolupráce Ctibor Klíma
- Pánská brusle SOLOSKATE pro BOTANU Skuteč, spolupráce Ctibor Klíma
- Redestilační přístroj pro JZD Slušovice

*Marie Martykáňová*

## LETNÍ FILMOVÁ ŠKOLA A SLOVÁCKÉ MUZEUM V UHERSKÉM HRADIŠTI

### Výtvarné umění a film

Červenec, léto, doba prázdnin a dovolených ... jsou přívlastky, které se nám při vyslovení okamžitě vybaví. Milovníci filmu si však již dávno zvykli, že v červenci patří neodlučně k sobě film a Uherské Hradiště. Každoročně zde probíhá Letní filmová škola<sup>1</sup> (LFŠ), která má v laických i odborných kruzích mimořádný ohlas. Všichni, ale obzvláště mladí, se těší, až celé město ožije a nasákné tou zvláštní atmosférou. Stalo se už tradicí, že se filmová škola vztahuje k určitému tématu – divadlo, hudba, literatura... Samozřejmě není možné, aby se vše odehrávalo pouze v hradištských kinech. Navíc vybraná témata přímo vybízí k tomu, aby se do tohoto projektu zapojily další kulturní instituce a město.

Bližší spolupráce Slováckého muzea v Uherském Hradišti s organizátory LFŠ (ředitel ing. Jiří Králík) se datuje od roku 1999, kdy nosným tématem jubilejního 25. ročníku byl Film a výtvarné

umění<sup>2</sup> (dokumentární filmy o umění, umělcích, setkání umělců a autorů filmů s účastníky LFŠ, besedy, koncerty, výstavy ...). Ve Smetanových Sadech a na dalších veřejných prostranstvích byly instalovány kamenné objekty a sochy Pavla Opočenského, ve městě na vybraných budovách byly umístěny bigboardy s portréty osobností (speciální akce malířů J. Davida, S. Diviše, T. Císařovského, J. Votruby nazvaná Obrazy na dálnici „Nokia Road“). V Galerii Slováckého muzea se realizovala stejnojmenná výstava Film a výtvarné umění, které se stala malým salómem tvorby významných osobností. Společně se představila díla umělců, kteří by se asi při jiné příležitosti nesešli, protože že při výběru umělců bylo respektováno pouze jediné kritérium, kromě kvality výtvarného artefaktu – o každém z vystavujících výtvarníků byl natočen dokument (který se promítal, s umělcem pokud přijel se realizovala beseda apod.). V přízemí galerie, v malém sále i na nádvoří měli návštěvníci možnost seznámit se s tvorbou předních českých umělců a současně i s výtvarnou tvorbou „filmařů“ – českých a zahraničních, kterým kromě filmu učarovalo i výtvarné umění a sami aktivně malují, kreslí, fotí... např. (J. Jakubisko, J. Švankmajer, K. Vachek, M. Šulík, M. Štrba, Z. Rozkopal, V. Jasný, M. Janek, Z. Sirový ad.).

Vystavený soubor nastínil alespoň z části různorodé tendence a pluralitní formy současného umění. Zahrnoval práce z různých výtvarných oborů – malby, sochařství, sklářství, keramiky, fotografie, architektury (slovinský architekt a urbanista J. Plečnik).<sup>7</sup> Také zastoupení umělci se dali přiřadit k různým generacím od architekta Josipa Plečnika, civilistního malíře Kamila Lhotáka a explozionalistu Vladimíra Boudníka, sochaře Stanislava Kolíbala a akčního kreslíře Milana Grygara, konceptuálního umělce Jana Jedličku a fotografa Jindřicha Štreita až po nejmladšího studenta pražské výtvarné Akademie Františka Matouška. Jejich díla od pánů ředitelů Křížovnické školy Karla Nepraše a Jana Steklíka, přes Tvrdohlavé umělce – Františka Skálu, Jiřího Davida, Stanislava Diviše, Petra Nikla a skláře Zdeňka Lhotského – vykazovala nejrůznější přístupy i osobité formy.

### Cirkus a film

Rok 2000 a další ročník LFŠ se odehrával ve znamení cirkusu – světa akrobatů, klaunů a iluzionistů. Galerie Slováckého muzea připravila pro své návštěvníky výstavu plakátů českých



Letní filmová škola 1999. Nádvoří Galerie SM s „Trpaslíky“ akademického sochaře Karla Nepraše.



Letní filmová škola 2004. Zahájení výstavy ve Slovákém muzeu „Balony v českém výtvarném umění“ 29. 7.–29. 8. 2004 (Ivo Vodsedalek a Jiří Králík).



Letní filmová škola 2000. Výstava v Galerii SM „Cirkus a film ve výtvarném umění“ 21. 7.–17. 9. 2000. Plakáty s cirkusovými náměty.



Letní filmová škola 2000. Výstava v Galerii SM „Cirkus a film ve výtvarném umění“ 21.7.–17. 9. 2000. Plakáty s cirkusovými náměty.



Letní filmová škola 2006. Výstava ve Slovákém muzeu „Srdce temnoty“ 22. 7. –10. 9. 2006 (dřevorezby Tanzánie).



Letní filmová škola 2006. Výstava ve Slovákém muzeu „Srdce temnoty“ 22.7.–10. 9. 2006 (kamenosochařství Zimbabwe).

i zahraničních grafiků s cirkusovými motivy (foto 3, 4) a prací umělců, kteří věnovali ve své tvorbě pozornost právě cirkusovému umění. Ohlédneme-li se do minulosti, musíme připustit, že tvorba mnoha umělců je občas ovlivněna cirkusovou náladou, napětím obdivuhodných triků, tajemnou hrou nevysloveného... Avšak asi žádný z nich neznal svět cirkusů, pantomin a comedia dell'arte, radosti a smutek klaunů, pierotů, hadích mužů, krasojedců, krasojedekyň, ekvilibristů, kolombin a kouzelníků tak dobře jako František Tichý (1896–1961). Právě s jeho kresbami a grafikou měli účastníci LFŠ možnost setkat se v Galerii SM. Pro Tichého byl cirkus a varieté životním tématem a programem. Cirkusové prostředí dobře znal a obdivoval ho. Jeho obrázky vznikaly pod dojmem vzpomínek a zážitků i z bezprostředního styku s klauny a artisty. Ve výstavě mu proto byl dán největší prostor. Je nadčasový, virtuózní i poetický. Vedle kreseb a grafik F. Tichého byly vystaveny obrazy Jana Baucha, Františka T. Šimona. Soubor více než padesáti kreseb a grafických listů (z let 1934–1957) z galerijních sbírek (Moravské galerie v Brně, Galerie výtvarného umění v Ostravě a Galerie Benedikta Rejta v Lounech, kde je zastoupena velká část grafického díla autora) inspirovaný oslnivým prostředím manéže, tvořilo podstatnou část vystaveného konvolutu. Fantazie Františka Tichého se do světa kouzelníků a artistů vracela v průběhu celé tvorby. Slavné klauny a artisty považoval za své přátele (Fratellini, Grock...) a svůj zájem doprovázel „...i věděním a stálým stykem s tímto oslnivým prostředím“ (F. Dvořák). Druhou část výstavy tvořily artefakty z oblasti umění užitého – konkrétně poselství ulice (plakáty s cirkusovou tematikou – převážně ze sbírek Moravské galerie v Brně a ze soukromé sběratelské sbírky). Kromě historických a současných plakátů českých autorů (J. Buriánek, E. Šedivá, ad.) zde byly vystaveny plakáty ruské (např. J. Cvik, V. Majstrovski, M. Fedorov, V. Kušinis) a polské proveniencí (J. Mladozieniec, J. Sawka, R. Kalarus, A. Pagowsky, W. Swierzy), které jsou dnes pro svou kvalitu vyhledávaným sběratelským artiklem. Program byl jako obvykle velice pestrý. V rámci Letní filmové školy byl rovněž promítán snímek o pražském malíři Otto Plachtovi. Tvorba tohoto umělce je poznamenána a inspirována zážitky z jihoamerického pralesa, kde převážná část vystavených artefaktů rovněž vznikala. V mezisálí prvního patra byla vystavena malá kolekce kreseb (pastelů), která alespoň trochu poodhalila tuto pozoruhodnou uměleckou

osobnost. Kromě filmové produkce byla pro účastníky Letní filmové školy připravena řada doprovodných akcí – koncerty, besedy, výstavy. Například v kině Hvězda se realizovala výstava fotografií Jaroslava Novotného, umělce, který s cirkusem strávil řadu let a zachytil jeho běžný život i pozlátka slávy. Další výstavy fotografií předních fotografů (Jindřicha Štreita, Vuka Latiničiče, Jana Reicha, Saši Vajta) byly připraveny ve Slovákém divadle. Lze říci, že „filmovkou“ žilo celé město i jeho okolí.

### Jubilejní 30. ročník LFŠ

V dalších třech letech, ačkoliv témata „filmovky“ byla rovněž velmi zajímavá /Film a erotika, tanec... (27. ročník) – 2001, Film a opera, mytologie... (28. ročník) – 2002, Film a básník, smrt, experimentální film ... (28. ročník) – 2003/, se ve výstavních prostorách Slovákého muzea nerealizovaly žádné výstavy k LFŠ. Ovšem v roce 2004 se Slováké muzeum zapojilo do pořádání 30. jubilejního ročníku výstavami jak v hlavní budově Slovákého muzea, tak i v galerii.

Program 30. filmové školy 2004 byl opět bohatý nejen co se týká filmové nabídky, ale i doprovodných akcí. Jako obvykle byl rozčleněn do několika cyklů (Film a dětství, film a pohádka ...). Ještě před začátkem LFŠ byla ve Slovákém muzea zahájena výstava Hvězdičky stříbrného plátna, která představila českou animovanou tvorbu především pro děti. Touto výstavou jsme chtěli připomenout, že český animovaný film byl téměř po celou půlku 20. století světovým fenoménem. Jeho tvůrci vzbuzovali obdiv a úctu a jejich filmy rok co rok přinášely desítky významných cen z těch nejvýznamnějších festivalů. Díky jejich osobitému vkladu se český animovaný film od počátku vyznačoval vysokou výtvarnou kvalitou, vynalézavostí forem, mnohotvárností a originalitou, stejně jako žánrovou pestrostí a vysokou úrovní literárních předloh. Rok 1989 přinesl privatizaci slavných studií animovaného filmu, s níž zároveň skončily bohaté státní dotace. Točení animovaných filmů je dnes spíše soukromou záležitostí jako malování obrazů nebo psaní románů. Zůstávají pouze osobnosti, které se nevzdaly, hledají sponzory a nechápou film jako okamžitou reklamu, ale jako dlouhodobý kulturní skutek, který šíří jejich jméno po světě. Autorem výstavy, která byla věnována především dětskému divákovi, byl Leon Weigert, tvůrce expozice českého animovaného filmu v letohrádku Kratochvíle v jižních Čechách. U nás se představil pouze zlomek z obrovského

bohatství této tvorby – kolekce filmových loutek, loutkových scén a záběrů z kresleného filmu ze studií Jiřího Trnky a Studia Bratří v triku, loutky Jiřího Trnky, Adolfa Borna, Kuťáci Vladimíra Jiránka z večerníkových příběhů A je to. Macha a Šebestovou s jejich kouzelným sluchátkem a psem Jonatánem zná asi úplně každý, stejně jako Milerova Krtečka (Zdeněk Miler je rovněž autorem animované znělky Studia Bratří v triku, nebo Pilařova loupežníka Rumcajse, nezapomenutelné je Jeana Effelovo Stvoření světa atd.).

Další výstava nazvaná Balony v českém výtvarném umění, která se uskutečnila v hlavní budově Slovákého muzea ve Smetanových sadech, se odehrávala ve znamení „krásných starých časů“. Byla zařazena do cyklu o historii ale také současnosti balonového létání.<sup>9</sup> Jejím duchovním otcem byl básník Ivo Vodseďálek, který celý cyklus uváděl, výstavu koncepčně připravil a část exponátů zapůjčil. Připomínala, že balon se stal, a pro mnohé dosud zůstává, symbolem svobody a věčné touhy člověka létat, spojnicí mezi realitou a snem, inspirací umělců, či sentimentální vzpomínkou na „staré krásné časy“. Setkáváme se s ním i na plátnech vynikajících českých malířů např. Kamila Lhotáka, Františka Grosse, Adolfa Borna, Tomáše Bíma, Emilie Tomanové, Karla Saudka ad.

V Galerii Slovákého muzea se realizovaly dvě autorské výstavy – Igor Ševčík,<sup>10</sup> výběr z díla, a Bedřich Glaser<sup>11</sup>, obrazy a kresby, které souvisely s hlavním tématem „filmovky“ a které volně navazovaly na výstavu Hvězdičky stříbrného plátna. Obě představily veřejnosti dvě významné umělecké osobnosti filmu a výtvarného umění. Premiéra výstavy obrazů, kreseb, plakátové tvorby Igora Ševčíka se uskutečnila v Nosticově paláci v Praze. V Uherském Hradišti byla doplněna o filmové návrhy, filmové plakáty a kresby. Převládaly obrazy malované enkaustikou, starobylou technikou známou už ve starověku, s rozličnými náměty, figurálními i krajinářskými, naplněné volnými asociacemi, imaginací, se surrealistickým nádechem. Josef Kobra Kučera, publicista, kurátor řady Ševčíkových výstav, místopředseda České unie karikaturistů a předseda občanského sdružení Muzeum kresleného humoru, o Igoru Ševčíkovi napsal: „...Zvládl všechny klasické techniky tvorby, v malbě pak i techniky zapomenuté. K tomu dokázal dělat scénografii pro Laternu Magiku a vytvořit řadu nezaměnitelných interiérů restaurací a hotelů. Pracoval s pigmenty vtíranými do vosku, po vzoru starých Egypťanů, s humorem

dokázal na litografickém kameni zobrazit obrácenou stranu světa a s duchovním pohledem se dokázal svými malbami „Okna mého ateliéru“ podívat na Ježíšův mýtus. To bylo poté, co Božího syna s jeho apoštoly spodobnil v asamblážích z dřeva, keramiky a kovu. Vzdorují prohlášení, že Igor Ševčík byl renesanční osobnost. Byl něčím více. Za necelých (bohužel) třicet let své tvorby, vytvořil svět ryb (byl dobrý rybář), lahví (byl dobrým parťákem u skleničky), filozofických názorů o existenci našeho světa (od animovaných filmů, přes grafiky a obrazy), vytvořil svět Igora Ševčíka... Igor Ševčík byl mimořádný člověk. Dílo Igora Ševčíka je mimořádné. Vše co vytvořil jako filmař, designér, grafik či malíř je dokonalé, protože Ševčík byl perfekcionista v provedení a idealista pokud se týká obsahu. Patří k autorům, kteří dali život umění a umění dali nám...“

V malém sále prvního patra galerie se představila volná tvorba filmového výtvarníka, animátora a malíře Bedřicha Glasera.<sup>11</sup> Jeho obrazy, často velkoformátové (např. triptych Velký vůz), vychází ze surrealismu. Jsou namalovány mistrovskou barokní technikou (lesklé olejomalby na temperovém podkladu). Ve výstavě návštěvníci nejvíce obdivovaly romanticko-manýristické obrazy, které stírají hranice mezi snem a skutečností, v nichž klade důraz na imaginaci a náhodu – nečekaná setkání jevů a věcí. V nich vidí zdroj poetického zázračna, doceneňuje mýty a všeobecnou lidskou schopnost tvorby bez ohledu na tradiční umělecké druhy. Obrazy často zaplňují přemírou zobrazených artefaktů.

### Pod vlajkou vzpoury

V pořadí již 31. ročník LFŠ 2005 se orientoval na tři hlavní cykly – pod vlajkou vzpoury (přehlídka filmů s tematikou vzpoury, revolty, revoluce...), filmová revolta (aneb „deset filmů, které otřásl filmovým světem“) a irský film (největší přehlídka irské kinematografie a irské kultury). Galerie Slovákého muzea uspořádala k filmové škole čtyři výstavy. Ve velkém sále prvního patra autorskou přehlídku kreseb polského režiséra Andrzeje Wajdy, Obrázky z Japonska (jeho filmy Dalton, Talbot aj. se rovněž v rámci školy promítaly) a výběr z tvorby Petra Sise. V malém sále se představil karikaturista Štěpán Mareš, v přízemí plakátová tvorba malíře Karla Vaci.

Výstava kreseb Andrzeje Wajdy<sup>12</sup> se stala nezapomenutelnou událostí filmové školy. Doplňovala komponované programy k 50. výročí polské kinematografie. Zahájil ji režisér prof. Krzy-

sztof Zanussi a polská herečka Krystyna Janda. Andrzej Wajda je pro Poláky tím, čím je Federico Fellini pro Italy a Ingmar Bergman pro Švédy. Národní režisér, nejvýznamnější tamní filmový tvůrce, od roku 2000 držitel Oscara za celoživotní dílo. Méně je veřejnosti známý jako skvělý malíř. Obrázky z Japonska v Galerii SM byly první českou výstavou jeho výtvarné tvorby a určitě příjemně překvapily nejen příznivce filmové umění. Kromě kreseb z cest se staly součástí expoziční prezentace také návrhy scén k filmům. Výstava byla instalovaná ve velkém sále prvního patra, který byl rozdělen na dvě části. Jedna patřila Andrzejovi Wajdovi, druhá Petru Sísovi<sup>13</sup>, významnému českému malíři, grafikovi a filmovému tvůrci, žijícímu v New Yorku. Kromě plakátů, grafiky, návrhů filmů a ilustrací byl součástí výběru z díla filmový snímek o autorovi. Poprvé se na veřejnosti představila nová kniha Petra Síse o Tibetu ad..

Malý komorní sál byl věnován comicsu, karikatuře, kresbě a obrazům Štěpána Mareše<sup>14</sup>, „protagonisty“ zeleného Raula. Kromě comicsů a karikatur maluje Štěpán Mareš také obrazy. Zpočátku byl výrazně ovlivněn S. Dalím. Používal tuš, latex a tempéry. Postupně si vypracoval styl vlastní a na různé materiály maluje výhradně olejem.

Protože výstava Karla Vaci v Galerii Slovákckého muzea byla připravena při příležitosti letošního 31. ročníku Letní filmové školy, převážnou část vystavených exponátů tvořily právě filmové plakáty (malým doplněním bylo několik obrazů). Výběr prezentace tohoto autora však nebyl náhodný. S Uherským Hradištěm se sblížil v roce 1971, kdy pro Slovákcké divadlo připravoval scénické návrhy pro představení Periferie v režii Miloše Hynšta.

### 32. ročník LFŠ ve znamení Afriky

Letošní 32. ročník LFŠ byl už tradičně rozmanitý, zajímavý a bohatý. Z jeho pestrého programu si mohli vybírat příznivci nejen filmového, ale i výtvarného, hudebního nebo divadelního umění. V rámci doprovodných programů asi největší zájem vzbudila výstava ve Slovákckém muzeu s tajuplným názvem Srdce temnoty, která představila umění černé Afriky, konkrétně kamenné sochy ze Zimbabwe, dřevorezby z Tanzánie, Malawi a dalších oblastí středovýchodní a jižní Afriky, obrazy konžských malířů od velké řeky – Kongo.

Celé Slovákcké muzeum bylo o letošních prázdninách ve znamení Afriky. První patro bylo věnováno africkému umění. V přízemí se návštěvníci

setkali s obrázky a fotografiemi z cest významných českých cestovatelů a expedic: E. Holuba, RNDr. J. Bauma, akademického sochaře F. V. Foita, režiséra L. Broma, J. Hanzelky + M. Zikmunda a expedice Lambarene. Asi všichni známe cestovatele, spisovatele a publicisty J. Hanzelku a M. Zikmunda, kterým se v roce 1947 splnil studentský sen. S legendárním vozem Tatra 87, kterou jsme mohli ve Smetanových sadech obdivovat při vernisáži, cestovali napříč Afrikou a své zážitky zaznamenávaly nejen písemně ale i fotoaparátem. Už méně je nám asi známé jméno sochaře F. V. Foita, který se svou „tatrovkou“ a společně se zoologem J. Baumem podnikl svou první cestu do Afriky (trasa Alexandrie - Kapské Město) v roce 1931. V průběhu cesty Foit vytvořil asi dvacet portrétů Afričanů, které se staly majetkem Hrdličkova muzea člověka v Praze. Jak F. V. Foit, tak dr. J. Baum přivezli mnoho cenných předmětů (jsou ve sbírkách např. Náprstkova muzea) a popsali tuto cestu v samostatných cestopisech. Zcela neznámé bylo pro většinu jméno Ladislava Broma (vlastním jménem Ladislav Kořínek) – cestovatele a tvůrce dokumentárních filmů o Africe např. Po stopách Stanleye, které jsou uchovány ve Smithsonian Institut ve Washingtonu DC pro jejich historickou hodnotu. Režíroval známé filmy jako např. Klapzubova jedenáctka, Ulice zpívá. Na sklonku 2. světové války začal psát s F. Kožíkem scénář filmu o Africe s názvem Ve spárách džungle. Scénář se pokusil realizovat až ve emigraci (ve Francii a Švýcarsku), ale z nedostatku finančních prostředků k tomu nedošlo. Po tomto velkém zklamání rozpustil L. Brom svůj štáb a s kamerou se rozjel do Afriky sám. Mezi lety 1949–1962 cestoval po Africe. Jeho kamera a fotoaparát zaznamenávaly pronikání vlivu západní civilizace do tradičního způsobu života. Výsledkem pravidelných cest do rovníkové Afriky je sedm knih o Africe přeložených do devíti jazyků, a také bestselleru 20 000 mil africkou džunglí. Zemřel náhle, uprostřed tvůrčí práce na cestě z Monreálu do New Yorku (1969). Šestidílná dokumentární série „The Changing Face of Africa“, připravovaná pro kanadskou televizi zůstala nedokončena. Fotografie z jeho cest na výstavu zapůjčil soukromý sběratel.

Tvorba soch má v Africe dlouhou tradici. Nejtypičtější formou figurálního umění jsou masky a sochy, které jsou součástí rituálů, uctívání různých božstev či duchů zemřelých. Tento druh umění vždy přitahoval pozornost cestovatelů, a už po staletí zdobí soukromé sbírky a muzea



po celém světě. V Tanzánii i současní umělci navazují na staré tradice a dávají dřevu (eben, palisandr) tvar v duchu svých předků. Miroslav Širš, obdivovatel a znalec makondských dřevorezeb, který zapůjčil muzeu svou sbírku, je také jedním z organizátorů tzv. *Škol pro Afriku*, o nichž říká: „Vznikly za účelem získání finančních a podpůrných technických prostředků pro výstavbu a provoz školy, pracovních dílen a kulturního centra pro dřevorezbaře ve vesnici Chikundi v jihovýchodní Tanzánii (patřící k nejhudším regionům v Africe).

Druhá část výstavy byla zaměřena na současné kamenosochařství ze Zimbabwe – převážně z oblasti zvané Tengenenge (Místo počátků). Zimbabwské kamenosochařství je jev poměrně mladý. V ruinách nejvýznamnější památky, středověkého města Velké Zimbabwe, se sice našlo několik kamenných plastik ptáků, ale pokoušet se spojovat moderní zimbabwské sochařství s tak dávnou minulostí je jen zbytečným pokusem o hledání fiktivních kořenů. Rozvoj začal v 50. letech a je spojený s několika náhodami. Jednak s působením misionářů C. Patersona, H. Groebera, kteří probudili zájem místních umělců o práci s kamenem. Dalším významným aspektem je založení Národní galerie Frankem McEwenem, který během několika málo let dokázal přesvědčit pochybovače o kvalitách děl afrických sochařů. A v neposlední řadě je to iniciativa Toma Blomefielda v Tengenenge. Jeho farma se záhy proměnila v uměleckou kolonii, ve které se tavily kulturní vlivy z celého jihu Afriky. Působili tu nejen místní, ale také Malawijci, Mosambičané, Zambijci i Angolci. Vzniklo tu podhoubí, ze kterého záhy vyrostli první mistři sochaři. Po krátkém období spolupráce s McEwenem došlo ke střetu, protože Blomefield byl spíše obchodníkem než kurátorem. Ale právě díky němu se nakonec tisíce soch rozléto po celém světě a „šonské sochařství“ (jak jej nesprávně nazvali podle většinyového kmene v dnešním Zimbabwe kritici i obchodníci v cizině) se stalo pojmem v řadě zemí světa. V Uherském Hradišti se představilo v rámci LFŠ poprvé.

Ani Galerie SM nezůstala stranou a třemi výstavami se zapojila do projektu „filmovky“. V přízemí výstavou filmového výtvarníka Jiřího Štamfesta<sup>16</sup>. Kolekce osmi desítek prací představila tvůrčí aktivity autora od 80. let do současnosti. Jeho výtvarný projev se vyznačuje nejen precizním rukopisem, tematickou nápaditostí, ale především zvláštním smyslem pro humor a nadsázku.

Inspirace částečně hledá v reálném životě, ovšem s fantazií sobě vlastní je zpracovává v nečekaných variacích, v nichž momentální postřeh přináší další nápady převáděné do překvapujících vizí. Z jeho kreseb cítíme blízký vztah k surrealismu, „odkud se pohybuje k poloze groteskního vyjádření ve stylu „ad absurdum“ (M. Martykánová). Je ideálním autorem pro ilustrování vědeckofantastických románů.

V prvním patře ve velkém sále výstava Mléko a Hlína – Barbora Šlapetová a Lukáš Rittstein navázala na cyklus Obrázky z džungle, představený např. v Galerii Rudolfinum v Praze, a ve filmové škole byla zařazena pod téma Člověk a příroda. Oba autoři, kteří jsou partnery i v životě, se sešli v roce 2000 při projektu výtvarného návrhu interiéru pavilonu indonéské džungle v pražské ZOO. Spolupráce na této velkolepé soše krajiny autory inspirovala k uspořádání další výstavy v galerii Tvrdohlaví s pracovním názvem Zahrada. Lukáš Rittstein zpracovává umělý materiál laminát - skelná tkanina s polyesterovou pryskyřicí - ve velkorysých surových formách s obnaženou strukturou materiálu a nechává vyniknout jeho přirozenou technickou povahu. Umí sestavit různorodé elementy do útvarů, ve kterých se protikladné prvky rozpustí do jediného celku. Barbora se s ním setkává ve shodném vidění světa, jako džungle, nebo houštiny a stejně tak klade důraz na strukturu a charakter přírodních jevů a materiálů. Její monumentální obrazy, vychrlené ve spontánních sériích po vstřebeném nárazu s realitou, hledají společný princip odlišných světů (džungle přírody, džungle města).

V malém sále byla instalována výstava padesáti fotografií z natáčení filmů Wernera Herzoga<sup>17</sup> „Film muss physisch sein“, která už obletěla svět (k nám se dostala ze Soulu, a od nás putovala do Krakova). Byla uspořádána ve spolupráci s Goethe Institut v Praze a opět se stala významnou premiérovou událostí pro Uherské Hradiště. Vynikající švýcarský umělec Beat Presser (\*1952), který se účastnil natáčení třech Herzogových filmů jako fotograf, zachytil fyzickou dimenzi Herzogových filmů přesvědčivým způsobem: jeho fotografie ukazují Herzoga v akci, běžícího, dirigujícího, znázorňují ho jako vášnivého inscenátora a neúnavný motor svých filmů.

Spolupráce s organizátory LFŠ, vzájemné propojení akcí, je pro Slovácké muzeum zajímavá a přínosná. Zdá se, že bude pokračovat i v dalších letech.

## Poznámky:

- 1 Letní filmová škola se stala významnou nejen filmovou ale i a společenskou kulturní, která je svým způsobem jedinečná u nás i ve světě. Trvá vždy devět dní (poslední červencový týden). Její cíl je i po čtyřiceti letech stejný – prohlubovat odborné vzdělání organizátorů a lektorů filmových klubů a v posledních deseti letech zesílit spolupráci s jinými druhy umění (divadlo, výtvarné umění, hudba, literatura apod.). První letní seminář se uskutečnil v Čimelicích (zúčastnilo se ho asi 50 účastníků). Tradice pak pokračovala každoročně. V roce 1974 poprvé zazněl název Letní filmová škola. Konala se na různých místech republiky např. v Hořovicích, Pisku, Uherském Hradišti, Trutnově, Strážnici, Světlé nad Sázavou, Jihlavě. Od roku 1992 se natrvalo usídlila v Uherském Hradišti. Z uzavřené akce pro hrstku nadšenců se stal rozsáhlý projekt, který získal ohlas i za hranicemi republiky. Postupně se začala měnit celá struktura LFŠ. Od roku 1996 jsou vybírány tzv. hlavní cykly v jejichž znamení jednotlivé ročníky realizují programy (např. Mystifikace, Venkov, Tanec, Opera, Smrt, Revoluce, Básník, Cirkus ad). Současně se každý rok pravidelně objevuje i rozsáhlá retrospektiva národní kinematografie např. Irsko, Nový Zéland, Mexiko, Čína apod. Kromě toho jsou pravidelně zařazovány tzv. pravidelné cykly: Osobnosti a výročí, Nový český film, Ozvěny festivalů, Krátkometrážní tvorba, Doprovodné akce apod.. Od roku 2005 se objevil nový cyklus – Deset filmů, které otřásly světem. I z tohoto výčtu je zřejmé, že rozsah a kvalita rok od roku vzrůstá.
- 2 Seznam vystavujících autorů v Galerii SM na výstavě Výtvarné umění a film v r. 1999:
  - a) **výtvarní umělci:** Jiří Anderle, Vladimír Boudník, Jiří David, Stanislav Diviš, Milan Grygar, Jan Jedlička, Stanislav Kolibal, Kamil Lhoták, Zdeněk Lhotský, František Matoušek, Karel Nepraš, Petr Nikl, Michael Rittstein, René Roubíček, František Skála, Joska Skalník, Jan Steklík, Jindřich Štreit, Ida Vaculková, Martin Velišek, Jiří Votruba, Josef Wagner;
  - b) **filmoví umělci:** Dušan Hanák, Juraj Jakubisko, Miroslav Janek, Aurel Klímt, Zdeněk Rozkopal, Zdeněk Sirový, Jan Švankmajer, Martin Šulík, Karel Vachek.
- 3 Poprvé lidé překonali přitažlivost zemskou ve Francii v době vlády Ludvíka XVI. Díky vynálezu bratří Montgolfiérů dva odvážní šlechtici svým letem předznamenalí éru bouřlivého rozvoje vědy a techniky. Nejen

proto divu, že se balony staly vyhledávaným tématem pro výtvarné umění. Vždyť i sám balon, jeho plocha obalu předurčuje k tomu, aby byl výtvarně pojednán. Zejména v druhé polovině 19. století našlo rozvíjející se podnikání v balónech ideální plakátovací plochu použitelnou pro reklamu, která vzbuzovala maximální pozornost publika.

- 4 **Igor Ševčík** (1951–2003) vstoupil do světa animovaného filmu ještě během studií v 70. letech. Začínal jako amatér, který nemá k dispozici tým profesionálů, ale pouze své schopnosti. Nepodřivoval se kresbě jiného výtvarníka, ale přemýšlel, jak nejlépe rozhybat kresbu svoji. „Vymýšlel to tak dokonale, že téměř zrušil hranici mezi grafickým a animacním nápadem a že většinou je v jeho filmech těžké stanovit, která z obou složek znamenala prvotní inspiraci...“ (Z. Škapová). V jeho filmografii napočítáme třináct autorských filmů. Jako výtvarník spolupracoval na dalších animovaných a hraných filmech (např. Jakubiskova Tisícročná včela). Za své autorské filmy, v nichž asociativně spojuje expresivní kresby, důvěrně známé symboly a znaky v rozmarných glosách a úvahách, získal více než třicet domácích a zahraničních cen. Kromě filmu se věnoval volné grafice, ilustraci, spolupracoval s Laternou magikou a navrhl také interiéry několika restaurací a hotelů. Zúčastnil se desítek kolektivních výstav v tuzemsku i zahraničí, autorských výstav mu bylo zatím uspořádáno přes třicet. Výtvarně přispíval do deseti sborníků. V 80. letech vytvořil řadu filmových a divadelních plakátů, psal rybářské povídky, fotografoval přírodu. Od roku 1990 vedl Studium animovaných filmů ve Zlíně a v roce 1991 se stal poradcem ministra kultury a posléze ředitelem filmového a audiovizuálního odboru Ministerstva kultury ČR. Byl zakládajícím členem České unie karikaturistů.
- Bedřich Glaser** (\* 1957), filmový výtvarník, animátor a malíř, vystudoval SUPŠ v Praze obor animovaný film. Do roku 1983 pracoval v Krátkém filmu Praha. V současné době je ve svobodném povolání. Působí jako malíř, výtvarník, scénárista, režisér a animátor. Jako animátor pracoval na krátkých i celovečerních snímcích Jana Švankmajera. Z krátkých filmů připomeňme Zánik domu Usherů, Jáma kyvadlo a naděje, Mužné hry, Tma, světlo, tma, Jídlo, Jiný druh lásky, Konec stalinismu v Čechách, Flora, Maso, z celovečerních Něco z Alenky, Lekce Faust, Spiklenci slasti, Otesánek (oceněný Českým lvem, Nejlepší film roku 2001). Spolupracoval výtvarně i jako

- animátor s dalšími významnými českými a slovenskými režiséry jako např. V. Vorlíčkem (Křeček v Noční košili, Rumburak), J. Jakubíkem (Perinbaba), J. Polákem (Návštěvníci), O. Lipským (Tajemný hrad v Karpatech), Z. Svěrákem (Tři veteráni), Z. Troškou (Z pekla štěstí) a dalšími. Autorsky spolupracoval na hudebních klipech pro skupiny Stromboli, Fénix, Precedens (společně s manželkou Světlanou), vytvořil upoutávky pro Greenpeace, Optimus mundus, řadu animovaných a hraných reklam (Martánci, Artificial-life, Kamenozrout a další).
- 6 **Andrzej Wajda** (\* 1928), jeden z nejvýznamnějších režisérů polské a světové kinematografie. Studoval malířství na Akademii výtvarných umění v Krakově, potom režii na Vysoké filmové škole v Lodži. Úspěch zaznamenal už svými prvními třemi filmy Nezvaní hosti, Kanály, Popel a démant. Jeho díla získala prestižní ocenění na festivalech v Benátkách, Berlíně, Cannes, Montrealu, Moskvě, San Sebastianu a tři z nich byly nominované na Oscara (Zaslíbená krajina, Slečny z Vlčí, Člověk ze železa). Je nositelem mnoha významných polských a mezinárodních řádů, např.: Francouzská komandérie čestné legie, Německý velký kříž za zásluhy, a čestných doktorátů: American Univ. Washington, Univ. Bologne, Jagellonskej univerzity v Krakově, Univerzit v Lyonu a Bruselu. Získal i několik ocenění za celoživotní dílo: francouzského Cézara, Evropskou filmovou cenu Felix (1990), Zlatého Golema (MFF Praha 1996), Stříbrného berlínského medvěda (MFF Berlín 1996), Čestného Oscara (2000) a vícero polských filmových ocenění. Důležitou část v jeho tvorbě představuje i divadelní režie.
- 7 **Petr Sís** (\* 1949), ilustrátor, grafik, tvůrce animovaných filmů a kreslíř komiksů a kreseb pro noviny a časopisy, absolvent VŠUP v Praze a The Royal College of Art v Londýně. Za svou tvorbu získal mnoho ocenění po celém světě - od Zlatého medvěda na Filmovém festivalu v Berlíně (1980 za krátký animovaný film Hlavy) až po Ragazzi Award na Mezinárodním veletrhu dětské knihy v Boloni (2004 za Strom života). Žije se svou ženou a dvěma dětmi, Madlenkou a Matějem, v New Yorku. Je autorem více než dvaceti knih, pro dalších více než padesát vytvořil ilustrace. Na samostatných výstavách své dílo představil v Chicagu, New Yorku, Tchaj-peji, Paříži, Mnichově a Curychu. Na přelomu let 1997 a 1998 vytvořoval také v Jízdárně Pražského hradu. Natočil 26 animovaných filmů. S uměním na veřejnosti má Petr Sís zkušenosti už z několika veřejných prostorů, mimo jiné na letišti v Baltimoru a na univerzitě v Minnesotě. V roce 2004 vytvořil pro stanici newyorského metra na 87. ulici nástěnnou mozaiku.
- 8 **Štěpán Mareš** (\* 1972), kreslíř, karikaturista, malíř. V roce 1995 v týdeníku Reflex začíná 1. ledna vycházet comicsový seriál „Zelený Raoul“; navázání osobních přátelství s Janem Saudkem, Milošem Macourkem a Vladimírem Jiránkem, 1999 – v Lidových novinách začíná vycházet strip „Dlouhý nos“, dodnes vychází každý všední den, 2002 – po celý rok kreslí titulní strany týdeníku Profit, 2003 – začala spolupráce s MF Dnes – ilustrační kresby pro sportovní redakci a Magazin Dnes; 2004 – v květnu vychází v MF Dnes dvoustránkový comics „Zločinní vůdci“, trilogie o slavných zločincích podle scénáře Milana Krumla, nic „legračního“, seriózní zachycení jejich životů, kresleno zcela jiným stylem než Zelený Raoul; od podzimu se začíná objevovat v pořadu TV Prima Dementi, 2004/05 – kreslí celostránkové politické vtipy pro měsíčník 51 PRO, 2005 – ve zlínských ateliérech právě animují kresby k písničce Zelený Raoul, pomalu se rozvíjí další spolupráce (možná i celovečerní film).
- 9 **Karel Vaca** (1919–1989) byl umělcem širokého tvůrčího záběru. V jeho celoživotním díle jsou v početném zastoupení obrazy, kresby, grafika, knižní ilustrace a obálky, scénické a kostýmní návrhy, plakátová tvorba. Za filmové plakáty byl opětovně oceněn (1964 II. cena v Mezinárodní soutěži filmového plakátu v Karlových Varech – Sladký život a Obžalovaný, 1977 zvláštní ocenění časopisu The Hollywood Reporter za plakát k filmu Bílá Odysea, 1980 Grand Prix na International Film Festival Chicago za plakát k filmu Závod o Velkou cenu, 1982 III. cena časopisu The Hollywood Reporter za plakát k filmu Neříkej mi majore, 1984 II. cena na International Film Festival Chicago za plakát k filmu Prachy v prachu, 1988 čestné uznání v soutěži Svazu českých výt. umělců Praha za nejkrásnější plakát roku k filmu Velká filmová loupež). V bohatých kolekcích byly Vacovy plakáty opakovaně prezentovány po celém světě (Rakousko, Německo, Švýcarsko, Itálie, Francie, Španělsko, Belgie, Anglie, Irsko, Finsko, Polsko, Rusko, Bulharsko, Mexiko, USA, Kanada, Japonsko). Mnohé z nich jsou také zastoupeny ve sbírkových fondech českých i zahraničních galerií a muzeí.
- 10 **Jiří Štamfest** (\* 1950), pracoval v Krátkém filmu Praha jako asistent kamery, později jako výtvarník animovaného filmu. Podílel se na tvorbě řady českých filmů (např. Nesmluvená

setkání – režie I. Pavlásková, Konto separato – režie D. Klein, Nejasná zpráva o konci světa – režie J. Jakubisko, Lotrando a Zubejda – režie K. Smyczek, Zdivočelá země – režie H. Bočan), a postupně se prosadil i v zahraniční produkci (např. Nexus – režie J. M. Forqué, The Young Arthur – režie M. Salomon, Children of Dune – režie G. Yaitanes, Hitler: The Rise of Evil – režie Ch. Duguay, Salem's Lot – režie M. Salomon). V současné době je vyhledávaným odborníkem na filmové výtvarné triky.

- 11 **Werner Herzog** (\* 1942), po maturitě v roce 1961 začal studovat germanistiku, dějiny a divadelní vědu, v čemž pak pokračoval v Pittsburghu. Jako autodidakt realizoval v roce 1962 svůj první krátký film a v roce 1963 založil vlastní filmovou produkční firmu. Za svůj první hraný celovečerní film *Lebenszeichen / Signál k životu* (1968) získal Německou filmovou cenu a na Berlinale Stříbrného medvěda za nejlepší debut. Filmy

jako *Aguirre, der Zorn Gottes / Aguirre, hněv Boží* (1972) und *Jeder für sich und Gott gegen alle / Každý pro sebe a bůh proti všem* (1974) daly základ Herzogovu mezinárodnímu věhlasu jako autorského režiséra. V Německu ale bylo jejich přijetí rozporuplné. Od roku 1978 začal velmi úzce spolupracovat s Klausem Kinskiem: *Nosferatu* a *Woyzeck* přinesly oběma velké uznání i v Německu. Ambiciózní projekt *Fitzcarraldo* (1982) se postaral o palcové novinové titulky především kvůli velmi komplikovaným podmínkám natáčení v Peru. Ve veřejném mínění se tak etablovala Herzogova image jako excentrického režiséra, který se při uskutečňování svých vizí nezalekne žádných obtíží. Od roku 1969 natočil Herzog také přes dvacet televizních dokumentů. I jako dokumentaristu jej zajímají neobyčejné osudy lidí z celého světa. Od roku 1986 je rovněž žádaným operním režisérem. Žije v Los Angeles.

Milada Frolcová



Letní filmová škola 2004. Výstava ve Slovákém muzeu „Hvězdičky stříbrného plátna“ 29. 4.–29. 8. 2004 (Broučci).

---

# MUZEJNICTVÍ

---



## SLOVÁCKÉ MUZEUM V ROCE 2006

*Ivo Frolec, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště*

### CHARAKTERISTIKA ORGANIZACE

Slovácké muzeum patří mezi nejvýraznější regionální muzea v České republice. Instituce byla založena v roce 1914. Jejím hlavním posláním je činnost sbírkotvorná a péče o sbírky, činnost vědecko-výzkumná a metodická a činnost kulturně výchovná. Působnost této organizace není omezena na Zlínský kraj, ale zasahuje celou národopisnou oblast Slovácko (tedy i část Jihomoravského kraje). Muzeum je zařazeno do řady národních a mezinárodních programů, v jejichž rámci plní např. funkci Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje a Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky.

#### Základní údaje:

- a) právní forma: příspěvková organizace
- b) zřizovatel: Zlínský kraj
- c) objekty ve správě muzea:
  - Slovácké muzeum – hlavní budova, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
  - Galerie Slováckého muzea, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
  - Památník Velké Moravy, Staré Město (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
  - Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 90 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje – majetek Zlínského kraje).
  - Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 93 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
  - Konzervační pracoviště, Uherské Hradiště (– majetek Zlínského kraje).
  - Národní kulturní památka Uherské Hradiště – Sady (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
  - Národní kulturní památka Staré Město – Špitálky (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
  - Národní kulturní památka Modrá u Velehradu (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
  - Archeologické pracoviště s přednáškovým centrem a depozitáři, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje).
  - Letecké muzeum Kunovice (majetek Města Kunovice a Aerotechniku Kunovice).
- d) Objekty ve správě jiných subjektů, využívané Slováckým muzeem k expozičním účelům:
  - Státní zámek Buchlovice (majetek Národního památkového ústavu).
  - Archeoskanzen Modrá (majetek Obce Modrá).

#### Základní poslání organizace

Kulturní bohatství Zlínského kraje spočívá v jedinečném historickém dědictví živé i hmotné kultury pocházejícím z několika výrazných etnografických základů souvisejících s rozmanitostí přírodního prostředí. V teritoriálním rozsahu své působnosti, tedy národopisné oblasti Slovácko, Slovácké muzeum toto specifické kulturní prostředí odborně uchovává, moderně zužitkovává, otevírá novým pozitivním vlivům a na vzájemném průsečíku těchto snah vytváří nové kulturní hodnoty evropského formátu. K dosažení tohoto cíle používá

instituce prostředky zejména ve smyslu zákona č. 122/2000 S., o ochraně sbírek muzejní povahy, a s jejich podporou získává, shromažďuje, trvale uchovává, eviduje a odborně zpracovává sbírky muzejní povahy, umožňuje jejich veřejné užívání, zkoumá prostředí, z něhož jsou předměty získávány a poskytuje služby výchovné a vzdělávací pro studijní i vědecké účely.

### Základní cíle instituce

a) Odborné uchovávání kulturního dědictví na území národopisné oblasti Slovácko (např. sbírkotvorná činnost a péče o sbírky, budování knihovny se specializovaným knihovním fondem, provádění vědeckého výzkumu v oborech své působnosti /etnografie, archeologie, historie, dějiny umění/, metodická činnost, správa vybraných památkově chráněných objektů apod.).

b) Citlivé využívání kulturních statků a hodnot k plnohodnotnému životu občanů kraje a k rozvoji cestovního ruchu na území kraje (např. prezentace sbírkových předmětů prostřednictvím stálých expozic a výstav, vlastní publikační a přednášková činnost a další kulturně výchovné aktivity určené pro nejširší veřejnost se zvláštním zřetelem na děti, mládež, seniory a občany se zdravotním postižením, vydávání a veřejné šíření periodických a neperiodických publikací a propagačních materiálů, pořádání odborných konferencí, sympozií a seminářů, kulturních a vzdělávacích programů pro odbornou i laickou veřejnost apod.).

### Strategické směry instituce

- a) Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy
  - vybavení centrálního depozitáře muzea v bývalém kasárenském objektu moderní regálovou technikou a měřením klimatických podmínek.
  - přístavba depozitáře v areálu památek lidového stavitelství Topolná pro rozměrné zemědělské nářadí.
  - navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů.
  - zrestaurování starých tisků a rukopisů.
- b) Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům
  - vybudování stálé expozice lidových pálenic na moravsko-slovenském pomezí v areálu památek lidového stavitelství Topolná.
  - vybudování a zprovoznění prodejny předmětů lidové rukodělné výroby typu Krásná jizba v hlavní budově muzea (v návaznosti na vládní „Koncepti účinnější péče o tradiční lidovou kulturu). V další fázi vybudování krajské sítě těchto prodejen v sesterských krajských institucích.
  - obnova stálé národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea a její vybavení multimediální technikou.
  - rekonstrukce stávajícího objektu Památníku Velké Moravy ve Starém Městě včetně stálé expozice a přístavba objektu „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“.
  - vybudování stálé vstupní expozice v Leteckém muzeu.
  - úprava archeologických lokalit – národních kulturních památek ve správě instituce včetně přípravy výstavby „Muzea Velké Moravy“ v Uherském Hradišti – Sadech.
  - intenzivní činnost a naplňování cílů „Dětského centra Slováckého muzea“.
- c) Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem
  - aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu.
  - aktivní spolupráce s plánovanou agenturou pro nabídku cestovního ruchu a kulturních aktivit Zlínského kraje.
  - vytvoření mezinárodní turistické stezky „Od Velké Moravy k počátkům české státnosti“.
  - zvyšování kvality interní koncepce propagace instituce a její naplňování v praxi.



- d) Provázání činnosti instituce se školstvím
- vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slováckého muzea“.
  - úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru.
- e) Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce
- intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče a tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“, „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně poskytování metodické podpory odborné i laické veřejnosti.
- f) Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů
- aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce.
  - získání podpory zřizovatele (zejména metodické prostřednictvím příslušných odborů) při zajišťování vícezdrojového financování.

## ČINNOST SBÍRKOTVORNÁ A PÉČE O SBÍRKOVÉ FONDY

### Národopisný úsek

V roce 2006 provedl národopisný úsek Slováckého muzea evidenci I. stupně u 1 200 kusů předmětů získaných darem či koupí (celkový počet evidovaných předmětů činí 35 000 ks). II. stupněm evidoval 1 400 kusů sbírkových předmětů. Počítačem zpracováno 20 % z celkového množství sbírkových předmětů. Vytisknuto bylo 1 200 karet, přepsáno 508 karet. Úsek připravil a realizoval aktualizaci zápisu národopisného sbírkového fondu do Centrální evidence sbírek podle zákona č. 122/2000 Sb. a prováděcí vyhlášky č. 275/2000 Sb.. Byla provedena fyzická inventura 1 643 kusů sbírkových předmětů včetně odsouhlasení na kartách II. stupně, oprav uložení na kartách a sepsání inventurních seznamů. Oddělení zpracovalo celkem 1 322 klasických a 1 446 digitálních fotografií (sbírkové předměty, výzkumy a výstavy). Ke konzervaci bylo vybráno a předáno 548 kusů sbírkových předmětů národopisné povahy. Terénní sběr sbírkových předmětů byl proveden ve 24 lokalitách (obcích). Nákup sbírkových předmětů byl projednán odbornými členy poradního sboru ředitele pro sbírkotvornou činnost. Sepsáno celkem 5 kupních smluv a 43 darovacích protokolů. Průběžně byly prováděny kontroly předmětů v depozitářích a činěna opatření k jejich ochraně. Zápisy z kontrol byly předloženy řediteli muzea. Pracovnice oddělení se podílely na přípravě národopisných expozic na sezónu v hlavní budově i v areálu památek lidového stavitelství Topolná. V souladu se stanoveným harmonogramem bylo do nového centrálního depozitáře v Uherském Hradišti přestěhováno 25 000 sbírkových předmětů (kůže, obuv, textil, kraslice).

### Archeologický úsek

I. stupněm zaevidovalo archeologické oddělení ve sledovaném období celkem 377 kusů sbírkových předmětů (celkový počet evidovaných předmětů činí 287 753 ks). K zařazení do dokumentace bylo pracovníky oddělení předáno celkem 219 kusů karet II. stupně. Počítačem zpracováno 6,5% z celkového množství sbírkových předmětů. Inventura proběhla u 1 184 sbírkových předmětů. Průběžně byly ukládány sbírky do nového centrálního depozitáře v Uherském Hradišti (fond SM, SF a část fondu A). Byla provedena aktualizace zápisu archeologického sbírkového fondu do Centrální evidence sbírek podle zákona č. 122/2000 Sb. a prováděcí vyhlášky č. 275/2000 Sb.. Celkem bylo pořízeno, určeno a dokumentačnímu oddělení předáno 1 037 digitálních a 279 klasických snímků sbírkových předmětů, výzkumů a výstav, včetně propagace. Protokolárně bylo předáno konzervačnímu oddělení

celkem 260 kusů sbírkových předmětů. Ve všech depozitářích archeologického oddělení byla pravidelně sledována teplota a vlhkost. Tyto hodnoty byly zapisovány do zvláštních sešitů, které jsou uloženy v příslušných depozitářích.

### Historický úsek

Oddělení evidovalo I. stupněm 1 447 kusů sbírkových předmětů (celkový počet evidovaných předmětů činí 18 819 ks) a II. stupněm 1 447 sbírkových předmětů (celkový počet karet vložených do počítače činí 7 626 kusů, zpracováno tedy 78,5 % z celkového množství sbírkových předmětů). Byla dokončena reevidance ex libris z pozůstalosti B. B. Buchlova (240 karet – 290 ks předmětů). V souladu se zákonem č. 122/2000 Sb. a prováděcími předpisy byla provedena aktualizace zápisu historického fondu SM do Centrální evidence sbírek a odeslány aktualizované údaje z celé instituce. Proběhla inventarizace části sbírkového fondu historie včetně protokolu – celkem 2 930 předmětů. Naskenováno a ke kartám přiloženo bylo 492 kusů sbírkových předmětů. Celkem bylo pořízeno, určeno a dokumentačnímu oddělení předáno 139 digitálních a 118 klasických snímků sbírkových předmětů, výzkumů a výstav, včetně propagace. Konzervování, restaurování a ošetření proběhlo celkem u 226 historických sbírkových předmětů. Uskutečnil se nákup sbírkových předmětů prostřednictvím nákupní komise. Stav veškerých historických sbírkových předmětů byl kontrolován minimálně 1× za měsíc včetně vedení zápisů o těchto kontrolách. Většina trojrozměrného sbírkového fondu byla přestěhována do nových depozitářů v Uherském Hradišti. V souladu s archivním zákonem byly vypracovány evidenční listy Národního archivního dědictví (59 evidenčních listů). Rovněž byla zpracována a uplatněna nová systematika třídění sbírkového fondu skupiny Soudobá dokumentace – ostatní.

### Úsek dějin umění

Pracovnice úseku dějin umění evidovaly I. stupněm 28 sbírkových předmětů (celkový počet evidovaných předmětů činí 7 464 ks), II. stupněm pak 17 kusů předmětů. Celkový počet karet II. stupně vložených do počítače činí 1 226 kusů, zpracováno tedy 16,5 % z celkového množství sbírkových předmětů. Reevidováno 156 kusů předmětů. Do Centrální evidence sbírek přihlášeno 28 kusů sbírkových předmětů. Celkem bylo pořízeno a určeno 201 digitálních snímků sbírkových předmětů z výzkumů a výstav. Pravidelně byl kontrolován stav sbírkových předmětů v depozitářích a klimatické podmínky, o kontrolách byly vedeny zápisy. Zkonzervováno bylo 10 kusů rámu obrazů, zrestaurováno 7 kusů fotografií E. Raappa. Inventarizace proběhla u 2 194 kusů sbírkových předmětů.

### Úsek dokumentace

Na úseku dokumentace byly v roce 2006 plněny úkoly následujícím způsobem :

- evidován negativní a pozitivní materiál sbírkového fondu v počtu 201 kusů. Kopírováno 1 630 kusů karet evidence II. stupně.
- evidován negativní, pozitivní a digitální materiál z výzkumů a výstav v celkovém počtu 1 910 kusů snímků, z toho 419 digitálních a 1 491 klasických. Probíhala kontrola elektronických karet odborných úseků včetně tisku tvrdé a červené karty, nalepení štítků a zařazení do kartotéky (celkem 375 kusů). V systému BACH zpracována evidence CD a DVD z výzkumů a výstav (113 nosičů, 245 karet). Do fotoarchivu PC zapsáno 3 500 přírůstků (celkový stav v PC činí 58 400 položek). 42 svazků červených evidenčních karet bylo opatřeno vazbou.
- v rámci inventarizace fotodokumentace bylo zkontrolováno, označeno v PC a v kartě celkem 9 989 položek. Odstraněno bylo 26 položek, nově zaevidováno 892 karet, vytištěno 1 460 nových karet.
- zaevidováno a založeno 380 kusů nových diasnímků.
- předáno k přefocení a následně zpracováno celkem 167 kusů skleněných negativů.
- k přefocení vybráno, předáno a následně zpracováno 245 kusů karet bez negativu.

- po celý rok prováděna evidence zápůjček a výpůjček formou hospodářských smluv (29) a kontrolovány termíny vrácení.
- průběžně bylo spolupracováno s badateli i odbornými pracovníky při výběru negativního a pozitivního fotomateriálu (celkem 144 badatelů, z toho 37 externích, 107 interních).
- po celý rok byl veden sklad tisků a zboží pro prodej v pokladnách muzea (89 příjemek a 280 výdejek, 142 faktur) včetně provádění měsíčních uzávěrek a pololetních inventur.
- průběžně byly rozesílány a fakturovány na základě objednávek publikace SM (182 zásilek), tyto byly rovněž osobně i písemně propagovány (prodej v knihkupectvích Portál Uherské Hradiště, Sova Uherské Hradiště, Academia Praha, Regula Pragensis Praha, Wilhelmínová Praha, NÚLK Strážnice).
- průběžně byla vedena a ošetřována muzejní videotéka a zápůjčky videokazet.
- probíhal terénní sběr, zapůjčení a výběr materiálů (CD, negativy, filmy). Fotografovi předáno 144 kusů snímků, na CD uloženo 300 snímků.

### Fotografický a videoušek

V souladu s plánem činnosti byly v roce 2006 zabezpečeny tyto fotografické práce:

- provedena fotodokumentace sbírkového fondu muzea v počtu 471 kusů snímků (z toho 417 digitální a 54 klasickou technologií).
- provedena fotodokumentace výzkumů a výstav v počtu 6284 kusů snímků (z toho 4928 digitální a 1356 klasickou technologií).
- zhotoveno 168 kusů reprodukcí negativů z historických skleněných desek.
- zhotoveno 245 kusů reprodukcí negativů z karet, které neměly negativ.
- průběžně prováděna fotodokumentace významných akcí a událostí v regionu.
- průběžně prováděna fotodokumentační práce pro výstavní činnost muzea.
- průběžně prováděna fotodokumentace konzervačních procesů v počtu 61 kusů záběrů.
- podle požadavků prováděny fotografické práce pro publikační a propagační účely.
- podle požadavků zhotovovány videozáznamy.
- podle požadavků ozvučovány vybrané akce muzea.

### Konzervační úsek

V roce 2006 byly zabezpečeny v souladu s plánem činnosti tyto konzervátorské práce :

- pro etnografické oddělení zkonzervováno 548 kusů sbírkových předmětů.
- pro archeologické oddělení zkonzervováno 260 kusů sbírkových předmětů, provedena 36× kresebná dokumentace, poskytnuta výrazná podpora při výstavbě výstav.
- pro historický úsek zkonzervováno 210 kusů předmětů, poskytnuta výrazná podpora při výstavbě výstav, stěhování depozitáře, opravách maket z muzejního archívu a opravách exponátů leteckého muzea.
- pro úsek umění zkonzervováno 30 kusů předmětů (10 rámu obrazů, 20 exponátů výstav).
- pravidelně ( minimálně 1x za měsíc ) byly kontrolovány, větrány, případně zvlhčovány depozitáře.
- na PC zpracováno celkem 311 kusů nových a 947 starých konzervačních karet.
- účast na odborných seminářích.
- protokolárně předávány předměty před a po konzervaci včetně jejich fotodokumentace.

### Odborná knihovna

V uplynulém roce plnila pracovnice odborné knihovny Slováckého muzea v Uherském Hradišti plánované úkoly následujícím způsobem:

- průběžné poskytování služeb badatelům – počet badatelů 197 (z toho 169 externích a 28 interních), počet badatelských návštěv 411, počet výpůjček 2701 (z toho 1 273 absenčních, 1 300 prezenčních a 128 meziknihovní výpůjční služba).
- průběžně doplňován knihovní fond včetně zápisů nových přírůstků – do počítače bylo vloženo celkem 536 přírůstků. Celkem zpracováno 21 142 knih, periodik a časopisů.
- knihovní fond byl opatřen čárovými kódy (I. etapa), tyto nasnímány do programu Clavius.
- proběhlo elektronické sjednocení duplicitních knižních titulů.
- průběžně byl sjednocován slovník autorit, klíčových slov, edic a nakladatelů.
- v rámci analytického zpracování vybraných časopisů, novin a sborníků zaevidováno 932 záznamů.
- nově svázané ročníky časopisů a opravené knihy byly zapsány a vřazeny do knihovního fondu.
- obvyklým způsobem spolupracováno s českými i zahraničními knihovnami v 7 evropských zemích (mezinárodní výměna tisků).
- všechny články pojednávající o činnosti Slovákého muzea a regionu byly průběžně kopírovány a archivovány.
- průběžně prováděno kopírování, vazba a laminování materiálů včetně sledování hospodárnosti.
- byla dokončena výběrová bibliografie k dějinám města Uherské Hradiště a zahájena tvorba rejstříků.
- průběžně probíhala výměna záznamů v rámci souborné databáze RegCat s Knihovnou Bedřicha Beneše Buchlovana.
- byl zpracován výzkumný úkol „Knihvazačská škola v Uherském Hradišti“ včetně jeho publikování v odborném tisku.
- byla realizována výstava „Knihvazačství v Uherském Hradišti“ včetně její prezentace v tisku a rozhlasu (6 příspěvků).
- knihovnice umožňovala praxi studentům Střední odborné školy v Luhačovicích.
- nad plán došlo k novému uložení knihovního fondu časopisů (písmeno A a B) a k vytvoření databáze regionálních osobností (74 hesel).

## ČINNOST VĚDECKO-VÝZKUMNÁ A METODICKÁ

### Národopisný úsek

- v rámci výzkumu „*Dary a obdarování*“ bylo zpracováno téma „*Dar jako životní fenomén*“ a „*Výtvarnost na kraslicích jako prostředek k umocnění významu daru*“ (výsledky prezentovány na zasedání Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech v Uherském Hradišti 18. 9. 2007).
- výzkum výroby lidového kroje včetně dokumentace textilních technologií byl proveden u 8 výrobců.
- v rámci činnosti Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje byla připravena a vydána „*Mapa krojů na Slovácku*“ včetně textové části.
- v rámci přípravy pro zápis do památek UNESCO byla velká pozornost věnována jízdě králů ve Vlčnově a v Kunovicích (terénní výzkum, video a foto dokumentace, soupis pramenů a literatury apod.).
- v rámci činnosti Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje byl proveden výzkum a dokumentace současného stavu výroby lidové keramiky na Uherskohradištsku u 37 výrobců. Na základě zadání MK ČR pokračovaly dotazníkové akce na téma lidová keramiky (55 dotazníků), zemědělství a folklór (732 dotazníků).
- průběžně byla prováděna terénní dokumentace lidového stavitelství. Zvláštní pozornost byla věnována pálenicím (zpracován a obcím rozeslán dotazník).

- na úseku kronikářské práce byla na požádání průběžně poskytována metodická pomoc.
- další odborná metodická pomoc jednotlivcům, skupinám, obcím, institucím, souborům apod. byla poskytnuta ve 116 případech.
- bylo zhotoveno 44 videozáznamů lidových řemesel a zvykosloví.
- v rámci evidence lidových tvůrců vloženo do programu BACH 43 záznamů, k nim a starším záznamům přiřazeno 112 fotografií.
- pro databázi lidových výrobců pořizována video a fotodokumentace (33 výrobců). Databáze doplněna rovněž o 130 evidenčních čísel fotografií z archívu SM UH.
- doplňkovým výzkumem v lokalitách bez návratnosti dotazníků získány informace a snímky 55 výrobců.
- proběhlo setkání pracovníků partnerských krajských institucí s cílem koordinace prací při přípravě vydání Mapy keramiky ve Zlínském kraji, dále metodické pomoci a postupného rozšiřování sítě spolupracovníků.
- průběžně byla propagována v odborném i populárním tisku činnost Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje.
- průběžně byly aktualizovány informace Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje na webových stránkách Lidová kultura a Lidová řemesla.
- do grantového řízení roku 2007 byly připraveny dva projekty – „Muzeum dětem“ a „Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji“.
- pro MK ČR byl vypracován a podán návrh na udělení titulu *Nositel tradice lidových řemesel* R. Blažkové z Osvětiman (kukuřičné šustí) a H. Buchtelové z Malé Vrbky (tkaní, činovat).
- pro Město Uherské Hradiště byl vypracován a podán návrh na udělení „Ceny Vladimíra Boučka“ za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby – celkem pět kandidátů (byla vybrána a oceněna F. Snopková).
- pro Mezinárodní folklorní festival ve Strážnici byl zpracován a realizován scénář pořadu „Hody, milé hody“ a pořad „Uvážu si šátek.“

### Archeologický úsek

- podle požadavků investorů oddělení proběhly záchranné výzkumy a dozory v těchto obcích: Modrá, Uherský Brod, Uherský Ostroh a Uherské Hradiště (celkem 10 akcí).
- bylo zpracováno 5 nových nálezových zpráv.
- sledována stavební činnost v okrese Uherské Hradiště a vedena stavební agenda – celkem 80 stavebních akcí, napsáno 16 vyžádaných vyjádření.
- s investory bylo uzavřeno 10 smluv na provedení záchranného archeologického výzkumu.
- pro NPÚ Praha provedena aktualizace katalogové a mapové registrace archeologických nálezů.

### Historický úsek

- pokračoval výzkum „Umělecko-historické památky okresu Uherské Hradiště“, tentokrát zaměřený na obec Popovice (zpracování pramenů a literatury, terénní výzkum, popis a zaměření objektů včetně fotodokumentace, zpracováno 14 karet s kompletními popisy a 60 fotografiemi).
- v rámci výzkumu dějin n.p. Let Kunovice a historie letectví byl připraven a vydán Průvodce Leteckým muzeem Kunovice a skládací propagační materiál včetně jeho jazykové mutace.
- v rámci výzkumu na téma Skupina moravských knihomilů byl zpracován příslušný sbírkový fond SM UH, výstupem se stane příspěvek ve sborníku Slovácko 2006.
- v rámci zahájení výzkumu a dokumentace historie lidových muzik regionu byl proveden výzkum v 35 obcích u 56 respondentů.

- výsledkem terénního sběru se stalo sjednání či přímé získání 14 pálenic (domácích destilačních přístrojů) do sbírek SM UH.
- metodická pomoc byla poskytnuta 129 jednotlivým badatelům a institucím.

### Úsek dějin umění

- byla prováděna aktualizace výsledků výzkumu na téma „*Zlínská Škola umění a Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti*“ (nové výstavy, katalogy, články apod.).
- proběhly výzkumy pro přípravu výstav v galerii v roce 2006 a 2007.
- pro výstavu Československé medaile v Národním muzeu v Praze připravena kolekce lité medaile, plakety a drobné plastiky ze sbírek SM UH. Dále byla zajištěna účast dvou českých medailérů na výstavě v polské Wroclawi.
- průběžně byla poskytována metodická pomoc jednotlivcům a institucím a určování či ohodnocování výtvarných děl (201 případů).

### Metodická činnost ve školství

- studentům Střední hotelové školy v Uherském Hradišti poskytnuta v SM UH povinná praxe, dále metodika při tvorbě závěrečných prací.

## ČINNOST KULTURNĚ-VÝCHOVNÁ

### Výstavy

V roce 2006 návštěvníci Slováckého muzea shlédli tyto výstavy :

1. Veligrad (Slovácké muzeum).
2. Když řinčí zbraně (Slovácké muzeum).
3. Aztékové (Slovácké muzeum).
4. Jana Kubínová – textilní variace (Slovácké muzeum).
5. Kapky do duše – z turistických cest (Slovácké muzeum).
6. Rok ve Vlčnově (Slovácké muzeum).
7. František Gajda – strážnický řezbář (Slovácké muzeum).
8. Výsledky kurzu pletení z proutí a pedigu (Slovácké muzeum).
9. Knihvazačství v Uherském Hradišti (Slovácké muzeum).
10. Srdce temnoty (Slovácké muzeum).
11. Český sen o Africe (Slovácké muzeum).
12. GENEZART - Dušan a Sika Sekelovi - obrazy (Galerie Slováckého muzea).
13. Jiří Jílek - sochy (Galerie Slováckého muzea).
14. Obrázky z džungle, Mléko a hlína (Galerie Slováckého muzea).
15. Jaroslav Uiberlay - kresby (Galerie Slováckého muzea).
16. Roman Hudziac – Moderní krajina (Galerie Slováckého muzea).
17. Josef Odrážka – obrazy, kresby, grafika (Galerie Slováckého muzea).
18. Boris Jirků – sochy, obrazy, kresby (Galerie Slováckého muzea).
19. Miroslav Klíma – designér a sochař (Galerie Slováckého muzea).
20. Jiří Štamfest – kresby (Galerie Slováckého muzea).
21. Ex libris ze sbírky GSM UH – k celostátnímu sjezdu sběratelů ex libris (Galerie Slováckého muzea).
22. Cestička do školy – slabikáře, dětské knihy, školní pomůcky (Galerie Slováckého muzea).

### Výstavy mimo prostory Slováckého muzea v ČR:

23. Na počátku byla hlína – vývoj keramiky na Uherskohradištsku (Státní zámek Buchlovice).
24. Obrázky z Hradištska (Státní zámek Buchlovice).
25. Poklady muzeí Zlínského kraje (Národní muzeum Praha, Lobkovický palác).

### Výstavy mimo prostory Slovákckého muzea v ČR nad rámec oficiálního plánu:

- 26.–35. oficiální spolupráce GSM UH při přípravě a realizaci autorských výstav v jiných galeriích (Zdeněk Tománek, Hodonín; Petra Saidlová, Bystřice pod Hostynem; Výstava prací dětí z ateliéru Domeček, Uherské Hradiště; Tomáš Měšťánek, Uherský Brod; František Bezděk, Uherský Ostroh; František Chrástek, Zlín; Malíři Slovác-ka, Ostrožská Nová Ves, Antonín a Veronika Machovi, Hodonín; Libuše Šulěřová, Uherský Brod; Mirek Malina, Uherské Hradiště).

### Výstavy v zahraničí:

36. Vánoce na Slováccku (Varšava, Polsko).  
37. Litá medaile, plaketa a plastika – Vašina, Tlustoš (Wroclav, Polsko).

Celkem bylo připraveno a realizováno 37 výstav, z nich 15 mimo prostory Slovákckého muzea, z toho 14 v České republice a 2 v zahraničí.

### **Doplňkové kulturní akce**

- 18 předvádění výroby tradičních zvykoslovných předmětů.
- kurz práce s proutím a pedigem pro začátečníky – 20 lekcí, 161 účastníků.
- kurz práce s proutím a pedigem pro pokročilé – 4 lekce, 47 účastníků.
- kurz práce s kukuřičným šustím – 5 lekcí, 56 účastníků.
- Jarmark lidových řemesel v rámci Dnů otevřených dveří památek a slavností vína – 15 výrobců.
- Otevřené dveře fotoarchivu a knihovny SM UH v rámci Dnů otevřených dveří památek a slavností vína.
- 5. ročník turistických cyklovýletů „Se Slovákckým muzeem za poznáním památek regionu“ – muzeum a zámek v Buchlovicích.
- 5. ročník turistických cyklovýletů „Se Slovákckým muzeem za poznáním památek regionu“ – skanzen Topolná.
- 2 kulturní akce (koncert, ples).
- Dětské centrum – Dětský ateliér v GSM UH – 94 programů pro 2 298 dětí a studentů.
- 2 akce k Mezinárodnímu dni muzeí.

Celkem proběhlo v roce 2006 ve Slovákckém muzeu 123 dětských programů, předvádění technik lidové rukodělné výroby, kurzů a dalších doplňkových kulturních akcí.

### **Přednášková a další kulturní činnost**

- 69 odborných přednášek pro veřejnost pro 1 821 osob, z toho 1 171 dospělých a 650 dětí a mládeže.
- 85 přednášek ve výstavách a expozicích pro 1 867 osob, z toho 1 393 dospělých a 474 dětí a mládeže.

V roce 2006 uspořádalo Slovákcké muzeum celkem 154 přednášek pro 3 688 posluchačů, z toho 2 564 dospělých a 1 124 dětí a mládeže.

### **Semináře, sympozia a konference**

- mezinárodní konference „*Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století*“.
- seminář muzejních historiků „*Regionální dějiny*“.
- seminář Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech „*Dary a obdarování*“.

V průběhu roku se odborní pracovníci zúčastnili řady konferencí, poradních sborů, redakčních rad, programových rad folklórních festivalů, kulturních komisí apod. Všemi dostupnými formami byla zajišťována propagace akcí pořádaných Slovákckým muzeem.

## Spolupráce – další významné kulturní akce

- Mezinárodní folklorní festival ve Strážnici.
- Folklorní festival Dětská Strážnice.
- Mezinárodní dětský folklorní festival Kunovské léto.

## Členství v profesních či zájmových sdruženích a radách

- International Council of Museums – ICOM.
- Asociace muzeí a galerií České republiky.
- Rada galerií České republiky.
- Programová rada Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici.
- Programová rada Folklorního festivalu Dětská Strážnice.
- Česká národopisná společnost.
- Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech.
- Muzejní spolek v Uherském Hradišti.
- Historická společnost Starý Veligrad.
- Národní rada pro tradiční lidovou kulturu (MK ČR).

## Ediční a publikační činnost

V roce 2006 byl vydán společenskovědní sborník „*Slovácko 2005*“. Další ročník tohoto sborníku byl připraven a předán do výroby (vyjde začátkem roku 2007). Byl rovněž připraven a vydán sborník z mezinárodní konference „*Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století*“. K tisku byl předán katalog expozice v zámku v Buchlovicích. Dále byla vydána „*Mapa krojů na Slovácku*“ a „*Průvodce Leteckým muzeem Kunovice*“. Slovácké muzeum se redakčně podílelo na vydání ročníku časopisu „*ZVUK*“.

Celkem samostatně vydalo Slovácké muzeum v roce 2006 2 odborné sborníky, 2 katalogy a 1 mapu.

Jednotlivá odborná oddělení publikovala výsledky svých výzkumů, výstavní činnosti a dalších kulturních akcí muzea v odborném tisku i masmédiích následujícím způsobem :

- etnografie a pracovník pro styk s veřejností - 100 příspěvků.
- archeologie – 30 příspěvků.
- historie – 74 příspěvků.
- umění – 111 příspěvků.
- knihovna – 6 příspěvků.

Celkem připravili v roce 2006 pracovníci Slováckého muzea do odborného tisku a pro masmédiá 321 příspěvků.

## Činnost výtvarníka

Plán činnosti na rok 2006 byl výtvarnicí bezvýtku splněn. Instalace výstav (viz oddíl výstavní činnosti) proběhla v požadovaných termínech a v dobré kvalitě. Rovněž publikační a propagační materiály (viz ediční a publikační činnost) dosahovaly výborné úrovně.

## Činnost pracovníka pro styk s veřejností

Pracovnice zpracovávala měsíční programovou nabídku muzea a další propagační materiály, aktualizovala webové prezentace, spolupracovala s redakcemi masmédií včetně dodávání příspěvků, podílela se na doplňkových kulturních akcích, seminářích, symposiích a konferencích, programech vernisáží apod.

## Meziúseková výpomoc

Meziúseková výpomoc byla i v roce 2006 již tradičně na velmi dobré úrovni. Spolupráce probíhala zejména při rekonstrukčních a následných úklidových pracích, instalacích výstav, stěhování sbírek a jiného materiálu, při přípravách vernisáží, plesu, inventurách, přípravách objektů a lokalit na sezónu, při zajišťování výroby tisků apod.



## OSTATNÍ ČINNOSTI

### Provoz a materiálně-technické zabezpečení

V roce 2006 plnil provozní úsek úkoly stanovené plánem činnosti následujícím způsobem (uvádíme pouze vybrané výraznější položky):

- Galerie Slováckého muzea – oprava havarijního stavu střechy (dílčí výměna krovů, nová krytina).
- Slovácké muzeum – dílčí oprava venkovní fasády, vnitřních maleb, nátěry dveří.
- Konzervační oddělení Hradební – nátěry okapů, úpravy vnitřních prostor pro rozšíření oddělení.
- Areál památek lidového stavitelství Topolná – oprava venkovních a vnitřních omítek.
- Archeologické oddělení s přednáškovým centrem a depozitáři v areálu kasáren – vybudování přístřešku pro popelnice, oprava zábradlí a venkovních omítek.
- průběžná údržba archeologických lokalit a příprava objektů SM včetně lokalit na sezónu (oprava zdiva a zpevněného terénu, opravy velkoplošných poutačů).
- oprava poutačů muzea včetně plakátovacích ploch.

Rovněž byly průběžně prováděny pravidelné kontroly lokalit a objektů muzea včetně odstraňování zjištěných nedostatků. Dále byla bezproblémově zabezpečována běžná provozně - kontrolní činnost (autoprovoz, všestranná údržba, MTZ, nákupy ostatních pracovníků, kontrola správnosti fakturace, nákupy cenin a PHM včetně evidence, sledování spotřeby energie, paliv, telefonních hovorů atd.).

### Ekonomický úsek

Plánované úkoly byly ekonomickým oddělením beze zbytku a bezproblémově splněny. Podrobnosti viz kapitola Rozbor hospodářské činnosti.

### Úsek BOZP, PO, CO a ekologie

Všechny povinnosti organizace v oblasti BOZP, PO, CO a ekologie zajišťoval ve sledovaném období pracovník muzea – referent BOZP, PO, CO se smluvní účastí firmy BT SERVIS. Pracovník sledoval termíny a správnost plnění potřebných prací a prováděl základní kontrolní činnost (lékárničky, vybavenost hasičími přístroji, inventury a ochrana CO materiálu, vybavení ochrannými prostředky jednotlivce apod.). Další specializované úkoly (školení, revize, směrnice apod. ) smluvně zajišťovala firma BT SERVIS. Všechny úkoly uvedené v plánu činnosti úseku na rok 2006 byly splněny.

### Úsek EPS, EZS, PTV

Referent elektronických požárních systémů, elektronických zabezpečovacích systémů a průmyslových televizí vedl ve sledovaném období veškerou agendu, sledoval termíny povinných revizí a kontroloval jejich řádné provedení, jednal se servisní firmou Security UH a policií, proškoloval pracovníky pověřené manipulací se systémy v jednotlivých objektech, průběžně objednával a kontroloval odstranění vzniklých závad na systémech, vedl knihu poplachů, kontrol napadených prostor, účastnil se výjezdů policie při vyhlášení poplachu apod.

### Úsek údržby počítačových sítí a počítačového vybavení

Technik PC splnil v roce 2006 následující úkoly:

- pravidelně aktualizoval antivirový program na všech PC v instituci.
- zajistil odstranění veškerých vzniklých závad na PC, serveru a v síti.
- podle aktuální potřeby posiloval hardware zařízení.
- prováděl periodickou kontrolu legálnosti instalovaného softwaru (licenční doklady na jednotlivé produkty archivovány na oddělení dokumentace SM).

- všem pracovníkům poskytoval školicí a poradenskou činnost .
- aktualizoval harmonogram postupné obměny a vybavování instituce výpočetní technikou i softwarem.
- prováděl aktualizaci a rozšiřování stávajících webových stránek Slováckého muzea, podílel se na přípravě stránek nových.
- průběžně aktualizoval údaje SM UH na webových stránkách Lidová kultura, Lidová řemesla apod.
- spolupracoval při úpravě webového rozhraní pro soubornou databázi regionálních informací RegCat.
- dbal na zálohování důležitých dat SM UH.
- prováděl kontrolu integrity databází programů BACH.

### Současný stav vybavení Slováckého muzea výpočetní technikou

- *Hlavní budova:* PC – 15 kusů; notebook – 3 kusy; server – 2 kusy; tiskárna – 10 kusů; skener – 3 kusy; kopírka 1 kus.
- *Galerie:* PC – 3 kusy; notebook – 1 kus; server – 1 kus; tiskárna – 3 kusy; skener – 1 kus; kopírka 1 kus.
- *Archeologické oddělení a přednáškové centrum:* PC – 3 kusy; notebook – 2 kusy; server – 0 kusů; tiskárna – 2 kusy; skener – 0 kusů; kopírka 0 kusů, multifunkční zařízení (tiskárna, skener, kopírka) – 1 kus.
- *Konzervační oddělení:* PC – 3 kusy; notebook – 0 kusů; server – 0 kusů; tiskárna – 1 kus; skener – 0 kusů; kopírka 0 kusů.
- *Památník Velké Moravy:* PC – 1 kus; notebook – 0 kusů; server – 0 kusů; tiskárna – 1 kus; skener – 0 kusů; kopírka 0 kusů.
- *Letecké muzeum:* PC – 1 kus; notebook – 0 kusů; server – 0 kusů; tiskárna – 1 kus; skener – 0 kusů; kopírka 0 kusů.

Počítačová síť je vybudována v hlavní budově, v galerii, na detašovaném pracovišti Hradební a v objektu přednáškového centra s archeologickým oddělením. Internetové připojení hlavní budovy, galerie, pracoviště Hradební a přednáškového centra s archeologickým oddělením je zajištěno mikrovlnnou technologií. Instituce provozuje vlastní webové stránky s doménou [www.slovackemuzeum.cz](http://www.slovackemuzeum.cz) a elektronickou odbornou knihovnu s adresou <http://knihovna.slovackemuzeum.cz>. Každý z pracovníků muzea má vlastní e-mailovou schránku. Ve všech pokladnách instituce je zavedena technologie PC pro prodej a tisk vstupenek a ostatního zboží.

Personální obsazení Slovákého muzea v Uherském Hradišti k 31. 12. 2006

	Jméno a příjmení	pracovní pozice
1	Bilíková Marie	dokumentátor
2	Bláhová Jaroslava	pokladní (Galerie Slovákého muzea)
3	Čevelová Květoslava	uklízečka
4	Dudová Magda	pokladní (Slováké muzeum)
5	Floriánová Olga, Mgr.	etnograf/od května 2005
6	Frantová Jarmila	vedoucí konzervátor
7	Frolová Milada, PhDr.	historik umění
8	Frolec Ivo, PhDr.	ředitel
9	Habartová Romana, PhDr.	etnograf
10	Chvalkovský Ladislav	fotograf
11	Chvalkovský Ladislav	technik EZS, EPS, PTV
12	Jordán Michal	terénní technik archeolog, výzkumu
13	Jordán Michal	správce počítačové sítě, technik
14	Knot Augustin	průvodce, ostraha (areál lid. staveb Topolná)
15	Kolečkářová Radka	dokumentátor archeolog.úseku
16	Kolek František	pokladní/od června 2005 (Letecké muzeum)
17	Kondrová Marta, Mgr.	etnograf
*18	Marholtová Jolana	účetní /zástup za mateřskou dovolenou/
19	Mátlová Iveta, Mgr.	knihovník
20	Martykáňová Marie, Mgr.	historik umění
21	Matulová Lenka	pokladní (Památník Velké Moravy)
22	Menoušková Dana, Mgr.	archeolog
23	Mynář Vít	konzervátor
24	Olbert Jaroslav	pokladní (Letecké muzeum)
25	Pailová Antonie	uklízečka
26	Peková Mária	pokladní (Slováké muzeum)
27	Pelikánová Emilie	výtvarník
28	Pohlová Irena	uklízečka
29	Portl Pavel, Mgr.	historik
30	Rašticová Blanka, PhDr.	vedoucí historik, zástupce ředitele
31	Raštica Bernard	údržbář, výstavář
32	Richter Zdeněk	údržbář, výstavář
33	Severin Jiří, Mgr.	projektový manažer
*34	Sovišová Dagmar	účetní /mateřská dovolená/
35	Strachotová Eva	uklízečka
36	Stýskal Zdeněk	údržbář, výstavář
37	Stýskal Zdeněk	referent BOZP, PO, CO
38	Šebková Veronika	pokladní (Galerie Slovákého muzea)
39	Štefánková Ludmila	konzervátor
40	Taláková Zdeňka	provozní, asistentka ředitele
41	Tarcalová Ludmila, PhDr.	vedoucí etnograf
42	Vaškových Miroslav, Mgr., PhD.	vedoucí archeolog
43	Vašťáková Ludmila	pokladní (Památník Velké Moravy)
44	Zemánková Helena	dokumentátor
45	Zpěváková Jitka	vedoucí ekonom

## Sumář vybraných výstupů a ukazatelů instituce za rok 2006

1. **Pobočky** – 13
2. **Expozice** – 12
3. **Zaměstnanci (přepočtený stav)** – 36 (z toho 20 odborných)
4. **Sbírkové předměty** – celkový počet činí 384 036 kusů, z toho 35 000 etnografie, 287 753 archeologie, 18 819 historie a 7 464 dějiny umění.
5. **Evidence I. stupně** – celkem 4 629 kusů sbírkových předmětů, z toho 1 200 etnografie, 377 archeologie, 1 447 historie a 28 umění.
6. **Evidence II. stupně** – celkem 3 083 kusů sbírkových předmětů, z toho 1 400 etnografie, 219 archeologie, 1 447 historie a 17 umění.
7. **Inventarizace sbírek** – celkem 7 951 kusů sbírkových předmětů, z toho 1 643 etnografie, 1 184 archeologie, 2 930 historie a 2 194 umění.
8. **Konzervace** – celkem 1 048 kusů sbírkových předmětů, z toho 548 etnografie, 260 archeologie, 210 historie a 30 umění.
9. **Knihovna** – celkem 2 701 výpůjček, 536 přírůstků (celkový počet knih, časopisů a periodik činí 21 142 kusů).
10. **Výzkumné úkoly** – celkem 34 (dokončených i rozpracovaných), z toho 8 etnografie, 10 archeologie, 5 historie a 11 umění.
11. **Výstavy** – celkem 37, z toho 2 v zahraničí.
12. **Kulturní akce** – celkem 123 (koncerty, dětské programy, předvádění technik lidové rukodělné výroby, kurzy apod.).
13. **Přednášky** – celkem 154 pro 3 688 posluchačů, z toho 69 odborných přednášek pro veřejnost a 85 přednášek ve výstavách a expozicích.
14. **Vědecká symposia a konference** – celkem 3, z toho 2 mezinárodní.
15. **Folklorní festivaly** – spolupráce při přípravě a realizaci 3, z toho 2 mezinárodní.
16. **Publikační činnost** – kromě propagačních materiálů 2 odborné sborníky, 2 odborné katalogy a 2 mapy, do odborného tisku a pro masmédiu připraveno 321 příspěvků.
17. **Návštěvnost** expozic, výstav a kulturních akcí – 117 919.
18. **Granty a dary** – 209,500 Kč.

### TECHNICKÉ POKYNY REDAKCE PRO PUBLIKOVÁNÍ VE SBORNÍKU SLOVÁCKO

- příspěvky je možné odevzdat v elektronické podobě (na disketě, CD nebo e-mailem)
- fotografická příloha: originál fotografie nebo na disketě, CD
- písmo: TIMES NEW ROMAN
- název příspěvku: velikost 12, tučně
- jméno, příjmení a instituce: velikost 12, kurzíva
- anotace příspěvku: česky, několika větami před článkem
- text : velikost 12
- odstavce: zarovnání vlevo, řádkování 1,5
- poznámky, seznam literatury a prameny: za článkem (ne pod linkou!)
- bibliografické údaje citujte: H a b a r t o v á, R.: *Oděv na Uherskohradištsku*. Kunovice 2001.
- autobiografický údaj za článkem: kurzívou titul, jméno a příjmení, datum narození, pracoviště a odborný zájem
- popis foto: popiska, místo, datace, autor foto či kresby – Hodový průvod, Staré Město 1999. Foto L. Tarcalová.

## ETNOKARTOGRAFICKÉ POČINY CENTRA PÉČE O TRADIČNÍ LIDOVOU KULTURU ZLÍNSKÉHO KRAJE VE SLOVÁCKÉM MUZEU V UHERSKÉM HRADIŠTI

V rámci grantových úkolů Ministerstva kultury ČR řešilo v roce 2006 etnografické oddělení a *Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje* ve Slovákckém muzeu v Uherském Hradišti projekty etnokartografického zpracování tradiční lidové výroby ve Zlínském kraji a rozšíření krojů na Slovácku. Zhodnocením a výstupem obou výzkumů je vydání mapy krojů a keramické výroby.

Zpracování map, přibližující rozšíření krojů na jihovýchodní Moravě a dokumentující stav a rozšíření keramických výrob ve Zlínském kraji, je výsledkem dlouholetého výzkumu, studia a dokumentování národopisné oblasti Slovácko, která je od vzniku Slovákckého muzea v Uherském Hradišti v roce 1914 centrem pozornosti. Převážně z regionu Slovácka a moravskoslovenského pomezí se odborným pracovníkům podařilo do dnešních dnů nashromáždit téměř třicet pět tisíc sbírkových předmětů, z nichž více jak dvacet dva tisíce kusů představuje textilní fond a keramika dásáhla počtu čtyři a půl tisíce.

Na dlouholeté studium a zkoumání vybraných jevů tradiční kultury, evidenci, třídění, odborné zpracování kategorií sbírek formou studií, příspěvků, výstav a na základě opakovaných výzkumů v terénu, navázaly etnografky v rámci *Centra péče o tradiční lidovou kulturu* analýzou, důkladnou dokumentací a zhodnocením získaných poznatků, které se rozhodly zpracovat do materiálů, které by byly přístupné a srozumitelné široké veřejnosti i návštěvníkům tohoto regionu.

**Mapa krojů na Slovácku** zahrnuje území jihovýchodní Moravy, které je sběrnou oblastí Slovákckého muzea. Podobu krojových typů ovlivnil dlouhodobý vývoj, geografické podmínky, které měly vliv na uchování archaických prvků v oděvu horských oblastí, v kontrastu s krojem v nížinách a údolích řek, kde docházelo k většímu pohybu obyvatelstva a působení mnoha faktorů na podobu kroje. Lidový oděv měl nejen v jednotlivých subregionech, ale dokonce v jednotlivých obcích svá specifika a byl důležitým rozlišovacím znakem. Mapa dokumentuje poslední vývojovou fázi lidového oděvu, o které můžeme hovořit od přelomu 19. a 20. století. Sváteční a slavnostní kroj je již charakterizován rozvinutou a vrstvenou podobou, včetně nabývajícího významu dekorativní a zdobné funkce. V průběhu 20. století zaznamenal lidový oděv další posun vlivem módy, médií a možností cestování. V kroji se začaly uplatňovat inovace, vycházející z nedostupnosti dřívějších materiálů, které nahradily nové druhy tkanin a textilií, galanterie i strojová výšivka. Mapa přibližuje současný stav kroje uherskohradištského, strážnického, uherskobrodského a kyjovského Dolňácka, kroje podlužácké, hanácko-slovácké, podhorské, hornácké, kopaničářské a valašsko-slovácké, jak je můžeme v jednotlivých oblastech vidět při slavnostních příležitostech dnešních dnů. Autorkou textů kartografického zpracování krojů na území Slovácka je PhDr. Lumila Tarcalová, která se celoživotně touto problematikou zabývá, je doprovázena kresbami Mgr. Petry Kalábové, vycházejících ze současného stavu svátečních variant krojových typů v daných podoblastech.

Mapa **Keramické výroby ve Zlínském kraji** vychází z praktické znalosti současné situace v terénu. Autorky katalogu Mgr. Olga Floriánová, PhDr. Romana Habartová a Mgr. Marta Kondrová navázaly na výsledky předcházejících úkolů, zaměřených na identifikaci tradiční rukodělné výroby na Uherskohradištsku, na nichž participovali i odborní pracovníci spolupracujících institucí – Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně a Muzea Kroměřížska v Kroměříži – Mgr. Alena Prudká, Mgr. Milada Fohlerová, PhDr. Blanka Petráková a Mgr. Vladislava Bělíková. V roce 2006 byl výzkum na základě nashromážděných informací a fotodokumentace zaměřen na hlubší dokumentaci keramických děl, jejich sortimentu, i na výstižné osobnostní portréty vybraných tvůrců. V mapě,

# Mapa krojů na Slovácku



# Keramická výroba ve Zlínském kraji



přibližující stav keramické výroby v oblasti Zlínského kraje, jsou přehledně vyznačeny lokality s rozšířením keramické výroby – zakuřované hrnčiny, hrnčiny, kameniny, tradiční majoliky – fajáns, současné majoliky a figurální keramiky, včetně obecného historického úvodu o výrobě a typech lidové keramiky. Mapa a katalog jsou určeny nejširší veřejnosti s uvedením podstatných informací o konkrétních výrobcích, jejich dílnách, prodeji výrobků, charakteristice sortimentu, ale i možnosti exkurze do dílen.

*Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje* ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti těmito počiny zpřístupňuje výsledky svého bádání široké laické i odborné veřejnosti. Navrhované výstupy projektu jsou koncipovány v souladu s dokumentem UNESCO – *Doporučením k ochraně tradiční a lidové kultury* – a prakticky se podílejí na naplňování vládního usnesení *Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice*.

*Romana Habartová*

## VÝSTAVY SLOVÁCKÉHO MUZEA V ROCE 2006

---

### HLAVNÍ BUDOVA:

#### Velký sál:

Veligrad	do 19. 2.
Když řinčí zbraně	23. 3.–4. 6.
Srdce temnoty (sochy z Tengenenge – Zimbabwe)	22. 7.–10. 9.
Aztékové a civilizace starého Mexika	2. 11.–25. 2. 2007

#### Malý sál:

Jana Kubínová – textilní variace	do 8. 1.
Kapky do duše (z turistických cest)	19. 1.–19. 3.
Rok ve Vlčnově 1945–46	6. 4.–9. 7.
Český sen o Africe	23. 7.–10. 9.
František Gajda ze Strážnice	5. 10.–4. 2. 2007

#### Prísálí:

Výsledky kurzu pletení z proutí a pedigu	6. 4.–30. 4.
Knihvazačství v Uherském Hradišti	17. 5.–2. 7.

### STÁTNÍ ZÁMEK BUCHLOVICE:

Na počátku byla hlína (stálá archeologicko-etnografická expozice keramiky)	27. 5.–30. 9.
Obrázky z Hradištska	27. 5.–30. 9.

### NÁRODNÍ MUZEUM PRAHA – LOBKOVICKÝ PALÁC:

Muzea a galerie Zlínského kraje	11. 8.–1. 10.
---------------------------------	---------------

### GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA:

#### Prízemní sál:

GENEZART: Silvia Sika Sekelová, Dušan Sekela – malba	9. 2.–16. 4.
Jiří Jílek – sochy, obrazy, kresby	11. 5.–9. 7.
Jiří Štamfest – kresby	20. 7.–10. 9.
Jaroslav Uiberlay – kresby	12. 10.–31. 12.

#### Velký sál:

Roman Hudzic – krajiny	9. 2.–16. 4.
Josef Odráška – výběr z díla 1968–2006	11. 5.–9. 7.
Mléko a hlína. Z děr v Zemi se stalo Nebe, ze kterého začalo pršet Mléko...	25. 7.–10. 9.
Lukáš Rittstein – sochy, Barbora Šlapetová – obrazy	
Boris Jirků – sochy, obrazy, kresby	12. 10.–31. 12.

#### Malý sál:

Miroslav Klíma – designér a sochař (výstava ve spolupráci s Národním technickým muzeem v Praze)	9. 2.–16. 4.
Josef Odráška – obrazy, kresby, grafika	11. 5.–9. 7.
Werner Herzog – fotografie	25. 7.–27. 8.
Ex libris ze sbírky Galerie Slováckého muzea	4. 9.–31. 12.

#### Oněrejský sál:

Cestička do školy (výstava slabikářů, dětských knih a školních pomůcek ze sbírky Muzea Komenského v Přerově)	16. 2.–21. 5.
--	---------------

## VÝSTAVY SLOVÁCKÉHO MUZEA V ROCE 2007

---

### HLAVNÍ BUDOVA:

#### Velký sál:

- Lidoví malíři rodu Hánů z Blatnice pod sv. Antonínem 29. 3.–24. 6.  
(Aj, to sú malíř od Boha samého...)
- Výstava k LFŠ 21. 7.–26. 8.
- Uherské Hradiště – královské město 11. 10.–únor 2008

#### Malý sál:

- Jehla, příze, pokličky, hračky každé babičky 8. 3.–20. 5.
- Pavel Bezděčka: Kouzlo koroze 14. 6.–9. 9.
- Uherské Hradiště 11. 10.–únor 2008

#### Přísálí:

- Výsledky kurzu pletení z proutí a kukuřičného šustí 29. 3.–29. 4.
- L-410 – dopravní letadlo Letu Kunovice 18. 5.–24. 6.  
(Aviatic Story – příběh kunovického letadla)

### STÁTNI ZÁMEK BUCHLOVICE:

- Na počátku byla hlína 1. 6.–30. 9.  
(Stálá archeologicko-etnografická expozice keramiky)
- Slovácko očima Františka Horenského 1. 6.–30. 9.

### NEAPOL, KRAJANSKÝ SPOLEK BOHEMIA:

- Velikonoce na Slovácku březen–duben

### GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA:

#### Přízemní sál:

- Antonín Kroča – obrazy, Antonín Kroča, jun. – sochy 8. 2.–15. 4.
- Antonín Gavlas – Prosvětlování 10. 5.–12. 8.
- Nositelé tradice 2007 7. 9.–21. 10.
- Miroslav Malina – obrazy, kresby 8. 11.–31. 12.

#### Velký sál:

- 4× struktury (Michal Bauer, Zdeněk Macháček, David Medek, Tomáš Medek) 8. 2.–15. 4.
- Karlův most ne, ale hrad může být váš 10. 5.–5. 78.  
(Výstava absolventů Akademie výtvarných umění v Praze – Simona Blahutová,  
Jan Cileček, Vladimír Vela, Pavel Tichoň, Karolina Bílková, Pavel Klvaňa, Lucie Ferliková)
- Martin Martinček – fotografie (výstava k LFŠ) 21. 7.–9. 9.
- Letem světem na křídlech fantazie (výtvarný projekt ZUŠ UH) 4. 10.–31. 12.

#### Malý sál:

- Antonín Kroča – obrazy, Antonín Kroča, jun. – sochy 8. 2.–15. 4.
- Karlův most ne, ale hrad může být váš 10. 5.–8. 7.  
(Výstava absolventů Akademie výtvarných umění v Praze – Simona Blahutová,  
Jan Cileček, Vladimír Vela, Pavel Tichoň, Karolina Bílková, Pavel Klvaňa, Lucie Ferliková)
- Výsledky 9. ročníku mezinárodního symposia lité medaile  
a drobné plastiky 18. 8.–21. 10.
- Portrét v české grafice 19. a 20. století 8. 11.–31. 12.  
(ze sbírky ing. Milana Humplíka)



## REGIONÁLNÍ LITERATURA ZA ROK 2006

---

Bartoš, František: *Kytice*. [kresby Adolfa Kašpara]. 5. vyd. Zlín : Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně : Krajská knihovna Františka Bartoše, 2006. 158 s. : il. ISBN 80-86886-18-2.

Bartoš, František: *Moravský lid*. *Františka Bartoše Sebrané rozpravy z oboru moravské lidovědy*. [k vydání připravili Karel Pavlišťík, Alena Prudká]. Zlín : Krajská knihovna Františka Bartoše, 2006. 328 s. ISBN 80-86886-12-3 (Krajská knihovna Františka Bartoše, Zlín) ISBN 80-903411-6-0 (Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně).

Bartošíková, Alena; Holečková, Marie: *Za studánkami Bílých Karpat*. Foto Marie Holečková. 1. vyd. Beroun : Nakladatelství MH, 2006. 119 s., il. (převážně barev.).

Baťa, J. A.: *Za obchodem kolem světa : Batova letecká obchodní výprava kolem světa 6. I.–I. V. 1937*. 2. vyd. Krásná Lída : Marek Belza, 2006. 259 s., [64] s. obr. příl. : il., portréty. (Lusitania ; sv. 3). Faksim. tit. listu z r 1937. Reprint původního vyd. z r. 1937, vydaného nakl. TISK Zlín. ISBN 80-903360-6-X.

Bezděčka, Pavel: *Vítejte na Východním Slovácku*. Uherské Hradiště, FUTURO, [2006]. 55 s., il. (převážně barev.). ISBN 80-86867-00-5.

Blahůšek, Jan ... [et al.]: *Slovácký verbuňk : mistrovské dílo ústního a nemateriálního dědictví lidstva = The Slovácko verbuňk, Dance of Recruits : The Masterpiece of Oral and Intangible Heritage of Humanity*. Strážnice : Národní ústav lidové kultury, 2006. 143 s. : foto + CD. ISBN 80-86156-80-X.

David, Petr; Soukup, Vladimír; Dobrovolná, Věra... [et. al.]: *Slovácko - Uherskohradištsko*. 1. vyd. Praha : S & D, 2006. 148 s. : il., mapy. (Průvodce po Čechách, Moravě, Slezsku; sv. 51). ISBN 80-86050-98-5.

*Dechové hudby Zlínského kraje = The Zlín region brass bands*. Vyd. 1. Zlín : Krajská knihovna Františka Bartoše, 2006. 147 s. (Zlínský kraj ; sv. 12). ISBN 80-86886-11-5.

Dvouletý, Michal: *Slovácké Nedakonice, aneb, Jak to chodí u nás : folklorní tradice a zvyky na prahu třetího tisíciletí i v průběhu dějin v malé slovácké vesničce*. Vyd. 1. Nedakonice : Svatopluk, 2006. 115 s. : il., portréty. ISBN 80-239-7291-X.

Fialová, Anežka: *Bibliografie okresu Kroměříž : literatura z let 1981–2005*. [Soupis novin a časopisů sestavil Jaromír Kubíček]. Zlín : Krajská knihovna Františka Bartoše; Brno : Moravská zemská knihovna v Brně, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2006. (Bibliografie a prameny k vývoji Moravy; sv. 50) ISBN 80-86886-19-0 (Krajská knihovna Františka Bartoše, Zlín) ISBN 80-7051-168-0 (Moravská zemská knihovna, Brno) ISBN 80-7275-068-2 (Muzejní a vlastivědná společnost, Brno).

Gabriel, Jiří: *Ve službě výtvarnému umění : Bronislava Gabrielová (1930-2005)*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2006. 195 s. : il. ISBN 80-210-3946-9.

Galuška, Luděk; Vaškových, Miroslav: *Archeologický skanzen v Modré u Velehradu : velkomoravské opevněné sídliště středního Pomoraví*. Modrá : Obec Modrá - „Škola vesnice“, 2006. 57 s. : il.

- Hohausová, Eva; Kadlčík, Zdeněk: *110 let turistiky v Uh. Hradišti : od začátků po dnešek : 1896-2006*. V Uh. Hradišti, 2006. 42 s. : il.
- Hrdý, Miloš: *Písně malované Slováckem : na derflanském poli...* [ilustrace] Oldřich Vícha. Vyd. 1. S.l. : RIGID, 2006. 170 s. : il. + 1 CD „Písně malované Slováckem“. Písně z pozůstalosti Josefa Zbořila. ISBN 80-239-7647-8.
- Jančář, Josef: *Strážnické inspirace : 50 let Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici*. Strážnice : Národní ústav lidové kultury, 2006. 106 s. : il. ISBN 80-86156-76-1.
- Jilík, Jiří: *Žitkovské čarování : po stopách lidové magie v Bílých Karpatech II*. ilustrace Olga Vlasáková. 1. vyd. Hýsly : Alcor puzzle, 2006. 110 s. : il. ISBN 80-86923-13-4.
- Kapinus, Miroslav: *Chvály*. [ilustrace Ladislav Rusek]. Vyd. 1. Petřvald : Vladimír Kostiha – Alisa, 2006. 152 s. (Básníci třetího tisíciletí ; sv. 14). ISBN 80-86763-24-2.
- Kořínek, Vlastimil: *130 let SDH Buchlovice : Sbor dobrovolných hasičů Buchlovice v letech 1996-2006*. Buchlovice : Sbor dobrovolných hasičů, 2006. 64 s. : il.
- Krystýn, Pavel: *Bílovice 1256–2006*. Vyd. první. Bílovice : Obecní úřad, 2006. 288 s. : obr. příl., il. ISBN 80-903762-7-4.
- Malík, František: *Pohádky od nás*. [Břestek : František Malík a SUT (Spolek pro udržení tradic Břestek)], 2006. 18 s. : il. („...ať to víte taky...“ ; sv. 5).
- Nezapomenutá krása : kroje a zvyky Kunovic*. Kunovice : Město ; Brno : Svan, 2006. 95 s. : il. (převážně barev.). ISBN 80-85956-21-7.
- Orlita, Albert: *Trampoty kolem popravčí sekery*. První vyd. [Hýsly] : Neolit, [2006]. 246 s. : obr. příl., il. ISBN 80-86923-15-0
- Pajer, Jiří... [el. al.]: *Řezbář František Gajda*. [Strážnice] : vydáno vlastním nákladem manželů Františka a Marie Gajdových, 2006. 259 s. : il. ISBN 80-903743-0-1.
- Pauly, Jana; Martykánová, Marie: *Miroslav Klíma : designér a sochař*. Uherské Hradiště : Slovácké muzeum, 2006. 9 s. : il. (některé barev.) + Seznam vystavených prací. ISBN 80-86185-51-6.
- Pazdera, David; Skramoušský, Jan: *Česká zbrojovka : historie výroby zbraní v Uherském Brodě*. 1. vyd. Uherský Brod : Česká zbrojovka, 2006. 175 , [18] s. : il. ISBN 80-903450-9-3.
- Pojls, Miloslav (ed.): *Cisterciáci na Moravě : sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehrádku*. Vyd. 1. Olomouc : Univerzita Palackého, 2006. 324 s. : obr. ISBN 80-244-1460-0.
- Pokluda, Zdeněk: *Sedm století zlínských dějin*. 2., dopl. a rozš. vyd. Zlín : Esprint ; Nadace Tomáše Bati, 2006. 174 s. : il. (některé barev.), mapy, portréty, faksim., erby, geneal. tabulky. ISBN 80-239-7200-6.
- Popelka, Pavel: *(Z)povídání z cest : cestopisy, místopisy, povahopisy II*. Vyd. 1. Boskovice ; Strání; Uherský Brod : Albert, 2006. 315 s. : il., portréty. ISBN 80-7326-075-1.

Portl, Pavel: *Průvodce Leteckým muzeem Kunovice*. Uherské Hradiště : Slovácké muzeum, 2006. [33 s.] ISBN 80-86185-56-7.

*Primice* : R. D. Wolfgang Karel Horák, O. Praem. [Kostelany nad Moravou] : s.n., 2006. 8 s. : il.

Pyšná, Pavlína: *Ida Vaculková (1920--003) : Dům umění ve Zlíně 14. března – 7. května 2006*. Ve Zlíně : Krajská galerie výtvarného umění, 2006. 79 s. : il. ISBN 80-85052-62-8.

Rašticová, Blanka; Pojsl, Miloslav; Čoupek, Jiří ... [et al.]: *Velehrad : dějiny obce*. Velehrad : Obec, 2006. 288 s. : il. (převážně barev.). ISBN 80-239-7490-4.

*Sborník pro exlibris a drobnou grafiku*. Praha : Spolek sběratelů a přátel exlibris, 2006. Pro účastníky sjezdu sběratelů exlibris 23. a 24. září v Uherském Hradišti je přílohou grafický list akad. malíře Karla Beneše. ISBN 80-239-7699-0.

Schwarczová, Helena: *Arnošt Hrabal : člověk, kněz, umělec*. 1. vyd. Hýsly : Alcor Puzzle, 2006. 131 s. : obr. příl. ISBN 80-86923-10-X.

Spathová, Jana: *Památky Zlínského kraje*. fotografie Petr Titz. [Zlín] : Zlínský kraj, [2006]. 191 s. : obr.

Stoklasa, Radovan: *Kostely na Slovácku I. : Uherskohradištsko, Chříby, Veselsko–Ostrožsko, Uherskobrodsko, Luhačovičské Zálesí, Zlínsko*. Rožnov pod Radhoštěm : Public ART – Radovan Stoklasa, 2006. 127 s. : il.

Táborský, František ; Waissar, Alfons: *Písně z Rusavy*. K vydání připravila Vladislava Bělíková. Vyd. 1. Kroměříž : Muzeum Kroměřížska, 2006. 182 s. ISBN 80-85945-44-4.

Tarcalová, Ludmila: *Mapa krojů na Slovácku*. Kresby Petra Kalábová. Uherské Hradiště : Slovácké muzeum, 2006. 1 mapa : il. ISBN 80-86185-53-2.

*Tři dny s prezidentem ve Zlínském kraji*. Zlín : Zlínský kraj, 2006. 67 s. : il.

*Zlínský kraj : křižovatka folkloru*. Sestavila Blanka Langerová. 1. vyd. Praha : ACR Alfa, 2006. 351 s. : il. ISBN 80-86408-14-0.

Zlínský, Antonín: *Kronika fotbalu a tělovýchovy v Hluku*. Vyd. První. [Hluk] : Antonín Zlínský ve spolupráci s T. J. Spartak Hluk, 2006. 160 s.: il.

Žižlavský, Bořek: *Buchlov : historie a příběhy hradu*. 1. vyd. Hýsly : Alcor Puzzle, 2006. 203 s. : il. ISBN 80-86923-11-8.

Iveta Mátllová

# NABÍDKOVÝ LIST PUBLIKACÍ SLOVÁCKÉHO MUZEA

---

## **VLASTIVĚDA UHERSKOHRADIŠŤSKO**

Vydala: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně ve spolupráci se Slovákým muzeem v roce 1992, jako druhé upravené vydání 63. svazku v souboru Vlastivědy moravské.

Rozsah: 855 s.

Cena: 120 Kč

## **BIBLIOGRAFIE LIDOVÝCH OBYČEJŮ I.**

Sestavila: L. Tarcalová

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1989

Rozsah: 176 s.

Cena: 1 Kč

## **BIBLIOGRAFIE LIDOVÝCH OBYČEJŮ II.**

Sestavila: L. Tarcalová

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1994

Rozsah: 169 s.

Cena: 40 Kč

## **SOUPIS PRACÍ** vydaných Slovákým muzeem v letech 1914–1984

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1985

Rozsah: 70 s.

Cena: 1 Kč

## **SLAVNOSTNÍ PRŮVODY**

Sestavila a redakčně upravila: L. Tarcalová

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1994

Rozsah: 219 s.

Cena: 40 Kč

## **SLOVÁCKO 1991–1992, ročník XXXIII–XXXIV**

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1992

Rozsah: 206 s.

Cena: 40 Kč

## **SLOVÁCKO 1993, ročník XXXV**

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1993

Rozsah: 270 s.

C e n a: 40 Kč

## **SLOVÁCKO 1995, ročník XXXVII**

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1996

Rozsah: 240 s.

C e n a: 40 Kč

**SLOVÁCKO 1997, ročník XXXIXI**

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1998

Rozsah: 221 s.

Cena: 40 Kč

**SLOVÁCKO 1998, ročník XL**

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1999

Rozsah: 300 s.

Cena: 40 Kč

**SLOVÁCKO 1999, ročník XLI**

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000

Rozsah: 334 s.

Cena: 40 Kč

**SLOVÁCKO 2000, ročník XLII**

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2001

Rozsah: 332 s.

Cena: 40 Kč

**SLOVÁCKO 2001, ročník XLIII**

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2002

Rozsah: 292 s.

Cena: 50 Kč

**SLOVÁCKO 2002, ročník XLIV**

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 392 s.

Cena: 70 Kč

**SLOVÁCKO 2003, ročník XLV**

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2004

Rozsah: 331 s.

Cena: 70 Kč

**SLOVÁCKO 2004, ročník XLVI**

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2005

Rozsah: 364 s.

Cena: 100 Kč

**SLOVÁCKO 2005, ročník XLVII**

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006

Rozsah: 380 s.

Cena: 100 Kč

Bezděčka, Pavel: **FAUNA JIHOVÝCHODNÍ MORAVY**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1997

Rozsah: 117 s.

Cena: 39 Kč

Martykánová, Marie–Frolcová, Milada: **GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1999

Rozsah: 107 s.

Cena: 99 Kč

### **SLOVÁCKÉ MUZEUM**

Sestavil a redakčně upravil: I. Frolec

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000

Rozsah: 152 s.

Cena: 140 Kč

Galuška, Luděk–Vaškových, Miroslav: **PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2002

Rozsah: 143 s.

Cena: 140 Kč

Štajnochr, Vítězslav: **PANNA MARIA DIVOTVŮRKYNĚ**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000

Rozsah: 326 s., 298 obr.

Cena: 350 Kč

Čoupková, Magdalena: **NEJSTARŠÍ UHERSKOHRADIŠŤSKÁ MĚSTSKÁ KNIHA**

Vydal: Státní okresní archiv a Slovácké muzeum, r. 2001

Rozsah: 159 s.

Cena: 50 Kč

Frolcová, Milada: **SLOVNÍK ŽÁKŮ A ABSOLVENTŮ ZLÍNSKÉ ŠKOLY UMĚNÍ  
A STŘEDNÍ UMĚLECKOPRŮMYSLOVÉ ŠKOLY VE ZLÍNĚ  
A V UHERSKÉM HRADIŠTI**

Vydal: Slovácké muzeum a Krajská knihovna Františka Bartoše, r. 2003

Rozsah: 343 s.

Cena: 250 Kč

Portl, Pavel: **BEDŘICH BENEŠ BUCHLOVAN, ZNÁMÝ NEZNÁMÝ**

Vydalo: Slovácké muzeum, Knihovna B. Beneše Buchlovana, Muzejní spolek v Uherském Hradišti, Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, r. 2005

Rozsah: 77 s.

Cena: 139 Kč

### **ZELEŇ V LIDOVÝCH OBYČEJÍCH**

Sestavila a redakčně upravila: Ludmila Tarcalová

Vydal: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 231 s.

Cena: 50 Kč

**ZEMĚDĚLSKÉ ŠKOLSTVÍ, VÝZKUM A OSVĚTA JAKO PŘEDPOKLAD  
HOSPODÁŘSKÉHO A SOCIÁLNÍHO ROZVOJE VENKOVA V 19. A 20. STOLETÍ**

Sestavila a redakčně upravila: Blanka Rašticová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2004

ISBN 80-86185-38-9

Rozsah: 365 s.

Neprodejné

**ZVYKY A OBYČEJE SOCIOPROFESNÍCH SKUPIN**

Studie Slováckého muzea č. 10/2005

Sestavila a redakčně upravila: Ludmila Tarcalová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006

ISBN 80-86185-48-6

Rozsah: 251 stran

Cena: 70 Kč

**OSOBNOSTI AGRÁRNÍ POLITIKY 19. A 20. STOLETÍ**

Studie Slováckého muzea č. 11/2006

Sestavila a redakčně upravila: Blanka Rašticová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006

ISBN 80-86185-48-6

Rozsah: 275 stran

Neprodejné

Vaškových, Miroslav: **PRŮVODCE PO VÝZNAMNÝCH ARCHEOLOGICKÝCH  
LOKALITÁCH Z OBDOBÍ VELKÉ MORAVY**

Vydalo: Slovácké muzeum a Zlínský kraj, r. 2002

Rozsah: 14 s.

Cena: 15 Kč

Tarcalová, Ludmila: **PRŮVODCE ZEMĚDĚLSKÝMI USEDLOSTMI Č.P. 90 a 93**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 10 s.

Cena: 15 Kč

Frolec, Ivo: **PRŮVODCE STÁLOU EXPOZICÍ VESNICKÉHO KOVÁŘSTVÍ**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 21 s.

Cena: 15 Kč

Tarcalová, Ludmila: **PRŮVODCE EXPOZICÍ SLOVÁCKO**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 17 s.

Cena: 15 Kč

Portl, Pavel: **PRŮVODCE LETECKÝM MUZEEM KUNOVICE**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006

ISBN: 80-86185-56-7

Rozsah: 33 s.

Cena: 20 Kč

Vaškových, Miroslav: **PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY STARÉ MĚSTO-NA VALÁCH/  
NÁRODNÍ KULTURNÍ PAMÁTKA (pracovní sešit)**

Edice: Dětské tisky 1

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 3 volné listy

Cena: 10 Kč

Tarcalová, Ludmila: **NÁRODOPISNÁ EXPOZICE SLOVÁCKO (pracovní sešit)**

Edice: Dětské tisky 2

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 2 volné listy

Cena: 7 Kč

Tarcalová, Ludmila: **KLOBÚČEK S PÉRKAMA, VĚNEČEK S PANTLAMA**

(úvazy, pokrývky a úpravy hlavy), katalog ke stejnojmenné výstavě

Vydalo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, r. 2004

Rozsah: 28 s.

Cena: 40 Kč

**CO NEODNESL ČAS...**

přírůstky do sbírek Slováckého muzea

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2004

Rozsah: přebal a 6 volných listů

Cena: 25 Kč

Štajnochr, Vítězslav: **SVATÁ TROJICE**

(katalog k výstavě)

Vydalo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, r. 2005

Rozsah: 99 stran

Cena: 220 Kč

Tarcalová, Ludmila: **MAPA KROJŮ NA SLOVÁCKU**

Kresby: Petra Kalábová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006

ISBN 80-86185-53-2

Rozsah: 1 mapa

Cena: 40 Kč

Floriánová, Olga, Habartová, Romana, Kondrová Marta: **KERAMICKÁ VÝROBA  
VE ZLÍNSKÉM KRAJI**

Vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti za podpory Ministerstva kultury ČR jako grantový úkol č. 17116/2005 Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje

ISBN 80-86785-54-0

Rozsah: 50 stran a 1 mapa

Cena: